Seneca, M. An

ANNAEI SENECAE

ORATORVM ET RHETORVM SENTENTIAE DIVISIONES COLORES.

CONRADVS BVRSIAN

RECENSVIT ET EMENDAVIT.

LIPSIAE

TYPIS ET INPENSIS BREITKOPFI ET HAERTELI.

MDCCCLVII.

FRIDERICO HAASIO

OTTONI IAHNIO

CONRADVS BVRSIAN

V. S. L. MM

PRAEFATIO.

Annaeus Seneca Luci pater cuius praenomen ignoramus[1]), Cordubensis, eques Romanus, nec quo anno natus sit nec quo mortem obierit certo definire licet. Ciceronem quidem se per aetatem audire potuisse cum ipse testetur (p. 50, 8 sqq.), annus eius natalis citra annum u. c. 700 ponendus esse non uidetur; ultra hunc terminum autem ne longius regrediamur eis uetabimur quae paullo infra de mortis eius tempore disputaturi sumus. Post Ciceronis mortem Romam se contulit ubi cum Porcio Latrone sodali suo et amico qui ante ipsum uita defunctus est (p. 51, 4 sqq.) apud Marillum rhetorem studuit. Cum aetate iam paullo prouectior esset, Heluiam duxit uxorem ex qua tres habuit filios: Nouatum qui postea ab L. Iunio Gallione adoptatus Gallionis nomine appellabatur, L. Senecam philosophum et Melam, Lucani poetae patrem. Erat autem Seneca pater cum omnino uir antiqui rigoris, ueterum Romanorum consuetudini deditus,

1) In codicibus quotquot uidi omnibus aut simpliciter Seneca appellatur aut L. Annaeus Seneca quod quidem praenomen haud dubito quin a filio ad patrem transtulerint librarii. *Marcum* primus Schottus eum nominauit, haud scio an nullam aliam ob causam nisi quod et Lucio Senecae filium Marcum fuisse (consol. ad Heluiam 18, 4; epigr. 8) et alterum Senecae rhetoris nepotem, Lucanum poetam, eodem praenomine usum esse constat.

philosophiae infestus (u. L. Seneca consol. ad Heluiam 17, 3 sq.) tum in arte dicendi summus antiquorum oratorum, Ciceronis maxime, admirator, seuerus corruptae aequalium suorum eloquentiae censor (u. p. 48, 15 sqq.). Libros conscripsit haud paucos quorum nonnulli post mortem eius a Lucio filio in lucem emissi sunt inter quos ille (frag. de uita patris XV, 98 ed. Haase) etiam historias fuisse ait quas pater ab initio bellorum ciuilium paene usque ad mortis suae diem perduxerit. Ex his historiarum libris petita esse ea quae Suetonius (in uita Tiberi c. 73) tamquam a Seneca de morte Tiberi narrata refert suspicatus est Niebuhrius (M. Tulli Ciceronis orationum fragmenta p. 104); quod si uerum est, ut est sane ueri simillimum, Senecam Tiberio superstitem fuisse constat. Iam si eum anno u. c. 791 uel 792 de uita decessisse statuimus, ultra nonagesimum annum aetatem eius processisse reperimus[2]). Hos autem qui soli ex uariis eius scriptis aetatem tulerunt libros qui inscribuntur: ‘oratorum et rhetorum sententiae, diuisiones, colores’ ad extremam auctoris senectutem esse referendos facile apparet; praeterquam enim quod ipse senem se esse dissertis uerbis pronuntiat (p. 46, 13 sqq.; p. 47, 24; p. 241, 8; p. 290, 6), non ante ultimos Tiberi annos eos conscriptos esse certissime colligitur ex suasor. 2, 22 (p. 18, 10) ubi mentio fit mortis Mamerci Scauri qui a Tusco maiestatis postulatus sibi ipse mortem consciuit anno u. c. 787 (Tacit.

2) Qui nuper de tempore ad quod usque uixerit Seneca litem omnem dirempturus esse sibi uisus est Arminius Gustauus Hoefig in dissertatione quam de Papiri Fabiani philosophi uita scriptisque edidit (p. 27), usus ille scilicet duobus locis dialogi quem L. Seneca ad Heluiam matrem de consolatione conscripsit (c. 2, 4 et c. 19, 4 sqq.), utrumque locum ad eundem hominem referendum esse ratus, carbones nobis pro thesauro uendidit; altero enim loco agitur de L. Senecae auonculo, marito sororis Heluiae, priore autem de Heluiae auonculo quem L. Seneca triginta diebus ante patrem suum mortem obiisse narrat quod nihil omnino ad nostram rem facit, cum quis fuerit ille auonculus aut quando mortuus sit prorsus ignoremus. Summa autem disputationis Hoefigianae eodem redit quo iam dudum Niebuhrius peruenerat: Senecam paullo post Tiberium uita defunctum esse.

ab exc. d. A. VI, 29). Ac Niebuhrius quidem eo quem modo indicaui loco eius rei mentionem cum accusatoris uituperatione coniunctam Tiberio uiuo sine manifesto periculo fieri non potuisse animaduertit, quare hos libros Gai demum temporibus a Seneca editos esse statuit. Eodem nos ducunt etiam quae in praefatione libri X controuersiarum (§ 5 sqq., p. 292, 19 sqq.) de nefario scripta comburendi more summa cum libertate pronuntiantur, quae et ipsa Tiberio imperante scribi uix poterant, poterant sub initia Gai quem L. Labieni, Cordi Cremuti, Cassi Seueri scripta senatus consultis abolita requiri et esse in manibus lectitarique permisisse narrat Suetonius (in uita Gai c. 16). Iam igitur nisi cum Hoefigio (l. l. p. 28) statuas Senecam horum librorum quos in filiorum suorum usum conscripserit diuolgandorum curam filiis mandasse, quod tamen certis argumentis probari nequit, primis imperatoris Gai annis eos conscriptos editosque esse fateberis. Suasoriarum autem librum post decem controuersiarum libros absolutos demum scribi coeptum esse apparet e controu. libro II, 12, 8 (p. 153, 2), ita ut hunc per ultimum uitae tempus et incohatum a Seneca et absolutum esse iure nostro contendere possimus; incohatum enim tantummodo neque ad umbilicum usque perductum ab auctore relictum esse ne statuamus uetamur eis quae ipse ad filios scribit p. 38, 22. Qui quidem liber quatenus ab antiquis hominibus eloquentiae operam nauantibus lectitatus atque tractatus sit nescimus, cum controuersiarum libros magna fuisse etiam apud posterioris aeui homines auctoritate ex eo colligere liceat quod saeculo fere quarto uel quinto post Christum natum extitit qui illos ad scholarum, ut mihi uidetur, usus in epitomen redegerit, praefationes autem siue epistulas ad filios datas quas Seneca singulis libris praemiserat integras in hanc excerptorum collectionem transtulerit, exceptis praefationibus libri quinti, sexti, octaui et noni quas cur omiserit rationem reddere non possumus. Epitomator autem quisquis fuit in negotio suo exsequendo nec satis perite nec satis diligenter est uersatus; nam ut omittam quod plurima ex arbitrio suo immu-

tauit, haud raro sententias tam arte cum aliis connexas ut sine damno ab illis diuelli non possent, nexu illo exsolutas ita posuit ut legentibus nobis ineptae omnique sensu destitutae uideantur. Argumenta criminis ne desideres, compares uelim ea quae leguntur p. 351, 4 cum illis quae habentur p. 136, 2; p. 355, 2sq. cum p. 159, 9sqq.; p. 451, 12sq. cum p. 186, 1—5; p. 435, 23sqq. cum p. 259, 9sqq.; p. 448, 25 cum p. 316, 15sqq. Quin etiam est ubi sententias a Seneca positas quia non intellexerat prorsus corruperit, quod ut credas uide quae adnotaui ad p. 343, 15, ad p. 438, 21 et ad p. 442, 15. Sub finem denique saeculi XIII uel sub initium saeculi XIIII haec excerpta commentariis pro illis temporibus satis elegantibus, quamquam nunc quidem nihil omnino bonae frugis ex eis haurire liceat, illustrata sunt a Nicolao de Treuet[3]), fratre ordinis Praedicatorum qui natione Anglus in comitatu Nortwicensi circa annum 1258 natus patre Thoma de Treuet, equestris ordinis uiro, anno fere 1328 diem supremum obiisse uidetur, de quo plura doceberis a Quétif et Echard *scriptores ordinis Praedicatorum tom. I p.* 561 *sqq.*

Iam ut missa faciamus haec excerpta de quorum codicibus infra accuratius exponetur, integrum Senecae opus et ipsum quidem ad nos peruenit, sed ita laceratum et corruptum ut disiecta potius dilaniati corporis membra quam unum corpus illud dicas. Ex controuersiarum enim libris non nisi primus, secundus, septimus, nonus ac decimus

3) Nomen uariis modis scriptum est in codicibus quorum ego inspexi duos: codicem Paris. Sorb. n. 910, saeculo XIIII in membrana scriptum, in cuius folii 37 pagina recta legitur: 'Fratris nicholai de trevet fratrum praedicatorum minimi expositio declamationum Senece ad fratrem iohañem de leuhmã ill^{u} regis angliȩ confessorem', et codicem Berol. m. Diez. C fol. 4 saeculo XIIII in membrana scriptum, in cuius folii 1 pagina uersa haec scripta sunt: 'In Christo sibi dilecto fratri iohanni de leuh'm [Lewisham?] illustris regis anglie confessori frater nicholaus Treueñ. (*sic*) fratrum predicatorum minimus' *etc.*; paullo infra: 'Incipit expositio fratris nicholai Treureth. (*sic*) ordinis predicatorum super libros declamationum lucii · annei · fenece · gorduensis'. Cf. etiam Ebert bibliothecae Guelferbytanae codices graeci et latini p. 147, n. 771.

nobis seruati sunt; reliqui iam perierant eo tempore quo scriptus est is codex quem ceterorum archetypon fuisse mox docebimus; nec ei qui codicem illum exarauit innotuerunt praefationes libri primi et secundi quas solis excerptorum codicibus acceptas referimus; contra praefatio libri noni cuius initium certe extat in controuersiarum codicibus, omissa est ab epitomatore, quae omnia nos credere iubent archetypon illud ex quo codices quos mox recensebo descripti sunt, prorsus diuersum fuisse ab eo codice quo epitomator ad excerpta sua contexenda usus est.

Omnes autem qui suasoriarum et controuersiarum libros quatenus supersunt integros siue ut barbare dicam non abbreuiatos continent codices manuscriptos quorum haud magnus extat numerus, ex uno eodemque descriptos esse uetusto exemplari, litteris Langobardicis ut uidetur exarato eoque iam ualde corrupto, lacunoso et sub finem certe, fortasse etiam sub initium[4]) mutilo, in quo nulla erat singulorum uerborum diuisio, luculentissime apparet ex eo quod omnes in eis et corruptelis et lacunis quae paullo maioris sunt momenti prorsus inter se conueniunt atque miro fere modo consentiunt in uerborum Graecorum scribendorum uel potius pingendorum ratione. Hoc uetustum exemplar inter omnes qui etiam nunc extant libros manu scriptos fidelissime repraesentat codex olim Cusanus, nunc Bruxellensis n. 9594, formae oblongae maximae (in folio quam uocant) cuius primus mentionem intulit Theodorus Oehler (in museo Rhenano nouo I, p. 314) numero tamen quo signatus est codex non

4) Quamquam in omnibus nostris codicibus suasoriae primae initium deest tamen quominus iam in codice archetypo illud defuisse pro certo habeamus eo prohibemur quod codicis Bruxellensis n. 9594 quem littera B designare soleo fasciculi primi folium primum periit unde conicias et hunc et eum ex quo descriptus est codicem olim initio suasoriarum non caruisse. Iam quod in codice Antuerpiensi quem littera A denoto nullum eius defectus extat uestigium, hoc ita explicabimus ut archetypi folium primum eo tempore quod intercessit inter exaratum codicem B et exarandum cod. A, periisse putemus; nisi statuere mauis illud folium iam olim defuisse, librarium autem qui scripserit codicem B hoc defectu intellecto primum folium, quod nunc nobis ereptum est, uacuum reliquisse.

addito, ita ut mihi anno huius saeculi 52 Bruxellis degenti post longam denique perquisitionem ipsum codicem reperire contigerit quem cum editione Bipontina quam tunc potui diligentissime contuli, quae quidem collatio mea ut prorsus certa et accurata euaderet factum est insigni Friderici Haasi beneficio qui accuratissimam quam ipse confecerat eiusdem codicis collationem ad me misit ex qua lectiones haud paucas a me neglectas supplere mihi licuit; in duobus istis tribusue locis in quibus aliud quid Haasius in codice se legisse testatus est, aliud ipse enotaueram, utramque scripturam in inferiore paginae ora indicaui.

Insunt autem in eodem codice omnia ea quae in indice codicum bibliothecae Bruxellensis (Inventaire des manuscrits de l'ancienne bibliothèque royale des ducs de Bourgogne, p. 192) sub numeris 9581—9595 recensentur; atque ea quidem quae hosce Senecae libros continet codicis pars nunc incipit a pagina recta folii 88 et constat foliis 80; desinit enim liber X controuersiarum in media pagina uersa folii 167. At e numeris quibus notati sunt singuli octonorum foliorum fasciculi apparet antiquum foliorum numerum fuisse 82 quae efficiunt fasciculos decem et duo folia; primi autem fasciculi primum statim folium periit, deinde post folium 166 quod est fasciculi decimi folium octauum, unum folium excidit in quo scripta fuerant quae in hac editione leguntur inde a p. 329, 23 usque ad p. 334, 5. Scriptus est codex, ut mihi quidem uidebatur, saeculo nono, ut Haasio, saeculo decimo, a duobus hominibus (altera manus incipit a folii 144 pagina recta, inde a uerbis: 'In ea conditione', p. 223, 10 h. ed.) latinae aeque ac graecae linguae imperitissimis, satis etiam neglegentibus, quippe qui haud raro oculis ab uno uerbo ad alterum simile aberrantibus ea quae media inter utrumque erant in describendo omiserint quae quominus in archetypo omissa fuisse putemus hoc obstat quod in aliis codicibus ex eodem fonte deriuatis illa scripta inuenimus. Verba quae in archetypo continuo ordine scripta erant isti librarii saepe ineptissime disiunxerunt coniunxeruntue, litteras graecas pingendo imitati sunt

quantum potuerunt quo factum est ut monstra euaderent ad quae domanda est ubi Herculis uiribus quibus ego careo opus esset; quare cum neque Schotti ineptias repetere neque prorsus incerta quamquam saniora in textum quem uocant recipere uellem, hic illic ipsa illa monstra qualia in codice habentur repraesentari necesse erat. Nihil tamen isti scribae ex arbitrio suo mutauerunt, ita ut codex quamuis corruptissimus ubique tamen ueri uestigia nulla interpolatione obscurata nobis offerat quibus solis insistendum est ei qui auctoris uerbis et recensendis et emendandis pristinum suum splendorem his libris reddere conatur. Itaque huius tantum codicis lectiones quaecunque ab eis quae in hanc editionem meam receptae sunt discreparent ne minutissimis quidem omissis, nulla littera addita in infima cuiusque paginae ora apposui; ad quas ubi alterius etiam codicis lectiones addendae erant, ut ab his distinguerentur littera B usus sum.

Ad codicem Bruxellensem proxime accedit codex bibliothecae publicae Antuerpiensis cuius primam notitiam Martino Hertzio debeo; deinde cum anno 1852 Antuerpiae uersarer ipsum codicem inspicere et pauca quaedam ex eo excerpere mihi contigit, totum tamen quominus pertractarem temporis angustiis impeditus sum. Sed cum iam in eo esset ut primae huius editionis paginae typis describerentur Fridericus Haasius a me rogatus huius quoque codicis lectiones accuratissime ab ipso enotatas beneuole mecum communicauit, quibus quemadmodum usus sim mox exponam. Est autem codex quem littera A notabo formae quadratae (in quarto quam uocant), paullo recentior Bruxellensi, sub finem saeculi noni uel sub initium saeculi decimi exaratus; cum integer esset erat foliorum 130; constabat enim e sedecim octonorum foliorum fasciculis et singulis foliis duobus: at nunc non nisi 124 continet folia — explicit enim in media pagina recta folii 124 — cum exciderint bina folia media fasciculi tertii (post fol. 19), fasciculi septimi (post folium quod nunc numeratur 49) et fasciculi decimi tertii (post folium quod nunc est 95). Codex ubique fere,

in plurimis corruptelis, leuioribus quibusdam exceptis, atque in graecis uerbis pingendis prorsus consentit cum codice B; prima suasoria aeque ἀκέφαλος est ac nunc in codice B, habet tamen inscriptionem a manu prima hanc: 'Incipit liber lannei ſenece sentenciarum' ad quam manus recentior ascripsit: 'suasoriarum'. Ex hac summa utriusque codicis uel in minimis rebus conuenientia facile coniciat aliquis codicem A descriptum esse e codice B postquam perierit primum folium fasciculi primi codicis B, quo defectu non intellecto librarius de suo inscriptionem apposuerit. At obstat huic coniecturae res grauissima quae nos ut illam prorsus deseramus cogit: hoc dico quod aliquot locis codex A habet uerba quae dubitari nequit quin scripta extiterint in archetypo codicis B et librariorum tantum describentium neglegentia omissa sint: uide, ut de singulis uerbis taceam, p. 68, 1; p. 81, 10sq.; p. 109, 19; 29; p. 168, 23; p. 231, 26sq.; p. 233, 2sq.; p. 251, 27sq.; p. 267, 12sq.; p. 290, 14; p. 319, 7; p. 334, 15sqq.; unde manifestum est codicem A non ex ipso codice B sed ex eodem archetypo, cuius iam tum perierat folium primum, descriptum esse. Scriptus est autem a librario paullo minus imperito qui haud pauca rectius quam scriptores codicis B descripsit, fortasse etiam leues quasdam codicis archetypi corruptelas de suo emendauit, longe plurima tamen inter quae etiam graeca sunt qualia scripta inuenit expressit, saepissime uero etiam incuria ac neglegentia sua noua uitia ad ea quibus iam scatebat archetypon addidit; quin etiam est ubi interpolatoris munere functus esse uideatur, ut p. 266, 10 ubi pro eo quod est: 'in arcem' A exhibet: 'in carcerem' et p. 299, 14 ubi pro eis quae sunt: 'per eadem uestigia' cum praepositio 'per' iam in codice archetypo omissa fuerit, in codice A legimus: 'eadem uia'. Itaque cum hanc mihi in hac editione adornanda proposuissem legem ut praeter codicis B quo recensio mea tamquam fundamento nititur scripturam integram eas tantum aliorum codicum lectiones apponerem quibus corruptelae codicis B emendarentur, ubicunque codex A consentit cum codice B — quod longe plurimis in locis fieri

testor — aut corruptelas habet sibi proprias quibus caret B, lectiones eius omittere satius duxi, quippe quae nihil neque ad recensenda neque ad emendanda auctoris uerba utilitatis essent allaturae; contra ubi pro corrupta codicis B scriptura ueram exhibet codex A, hoc in adnotatione mea ita indicaui ut lectioni codicis B adderem: '*corr.* (siue *em.*) A'; ubi neuter codex ipsam scriptoris manum refert, sed codicis A scriptura propius ad ueram accedere uidetur quam codicis B, utriusque lectiones apposui.

Tertium locum sibi uindicat codex Bruxellensis n. 2025, formae oblongae minoris (in folio minore quod aiunt), saeculo XIII scriptus, idem qui Couarruuianus quo iam Andreas Schottus usus est[5]). Hic quoque codex ex eodem fonte ex quo ducti sunt A et B originem duxit a quibus ubi dissentit scriptura eius interpolatoris alicuius ingenio debetur qui nonnulla emendatu facillima feliciter emendauit, multo plura inepte corrupit inter quae numeranda sunt prima statim quae nobis seruata sunt suasoriae primae uerba quae ne exordio careret suasoria ita immutata sunt ab interpolatore isto: 'Finitam cuique rei magnitudinem etc.' Interpolatorem autem istum non eum fuisse qui hunc ipsum codicem scripsit, sed antiquiorem, eo apparet, quod haec interpolatio aeque atque aliae quae habentur in codice Couar. (ut p. 1, 20 'tutum' pro eo quod est 'tantum') iam inuenitur in codice Bruxellensi n. 9768 de quo statim dicetur, cuius primum folium saeculo XI scriptum est. Codex igitur Couarruuianus

5) Docent hoc uerba a manu recenti in folio albo, primo ipsius codicis folio praeposito inscripta quae hic apponam: 'Sum Antonii Couarruuiae Toletani Canonici, Didaci fratris. Andr. Schotto utendum dedit et dono misit D. Petro Pantino Decano Bruxell.'

'Optimum hoc exemplar Toletanum eorum quibus usus sum Vaticano ac Augustoduno ac Brugensi. Graeca habebant omnes quibus lacunae expleri possent desuntque in omnibus editionibus sed ea Gothicis potius litteris quam graecis exarata a librario graece legendi nedum intelligendi ignaro, ut Delio quodam natatore atque Oedipo in diuinando opus sit.

And. Schottus.'

quem littera C significo non ex ipso archetypo codicum B et A descriptus est sed ex alio exemplari ab homine critici partes agente qui a graecis tantum prorsus abstinuit ex archetypo illo descripto. Itaque multis in locis cum codicibus B et A aut alterutro ex illis consentit, graeca inprimis prorsus eodem modo quo illi scripta exhibet, aliis in locis raro in melius, saepius in peius ab illis discedit. Huius codicis post Schottum partem aliquam denuo contuli quo facto Schottum neque omnes neque semper ueras eius lectiones exscripsisse pronuntiare possum; nolui tamen totum codicem denuo conferre cum intellexissem omnibus illis quibus a codicibus B et A differt lectionibus non maiorem tribuendam esse auctoritatem quam coniecturis recentioribus temporibus a uiris doctis factis.

Idem prorsus dicendum habeo de tribus aliis codicibus, Couarruuiano multo etiam inferioribus quibus Schottus ad hos libros recensendos atque emendandos usus est, Vaticano, Augustodunensi, Brugensi, quorum postremus non dubito quin idem sit qui nunc in bibliotheca Bruxellensi asseruatur signatus n. 9768 quem si quando opus erit litteris Br. denotabo; in primo enim huius codicis folio a manu recenti scriptum est: 'Senecae suasoriae et controuersiae' et ad marginem eadem manu: 'Liber est B. VK Brugensis'. Hoc autem primum folium saeculo XI scriptum quo continentur ea quae in hac editione leguntur usque ad p. 3, 29, ab eis quae sequuntur foliis saeculo XV scriptis prorsus separandum est et codicem per se, ut ita dicam, constituit; folii secundi pagina recta denuo incipit ab initio suasoriae primae quod item ut in folio primo eo quem iam supra dixi modo interpolatum est. Ad Senecae libros emendandos nullus huius codicis usus est; graeca eius prorsus consentiunt cum eis quae in reliquis habentur codicibus; finis eius aeque corruptus est; desinit enim in his uerbis: 'Tace ego non ista melius narrare soleo non nego rem pre. SIOS. Explicit ſeneca de controuerſiys'.

Ex ipso codice B saeculo XVI cum nondum periisset

folium illud quod nunc desideratur post fol. 166[6]), descriptus esse uidetur cod. Bruxellensis n. 9144 in cuius fine legitur: 'In exemplari satis uetusto sed mendoso nihil amplius erat. diligenter describi curaui. vale candide lector'. In ora superiore paginae rectae folii primi rubro inscriptum est: 'Alexander Macedo deliberat an transfretet oceanum' et ad marginem: 'hęc suasoria non habet principium propterea abrupte incipit'; incipit enim prorsus fere ut in codicibus B et A: 'Sin ut cuiuscunque rei magnitudinem natura dederat: dedit et modum'. Graeca prudens librarius cum non intellegeret prorsus omisit spatio uacuo ubicunque illa ponenda erant relicto. In fine singulorum librorum positae sunt subscriptiones hae: in fine suasoriarum: 'L. Annei Senecę oratoris et rhetoris sententię diuisiones colores suasoriarum. primus liber explicit. Incipit secundus'; in fine libri I controuersiarum: 'Senecę oratoris et rhetoris liber II explicit. Incipit feliciter tertius'; in fine libri II: 'Anęi Senecę oratorum et rhetorum sententię diuisionis colorum controuersiarum liber III explicit Incipit IIII'; in fine libri VII: 'L. Annei Senecę sententiarum liber quartus explicit Incipit liber quintus'; denique in fine libri noni: 'L. Annei Senecę sententiarum et colorum rhetorum et oratorum liber quintus explicit. Incipit liber sextus et ultimus feliciter'.

Denique inspexi codicem bibliothecae Vaticanae n. 5219 signatum cuius prior pars, saeculo XV in charta scripta primum continet 'C. Sollii Apollinaris Sydonii' carmina, deinde epistolas duas 'Petri Balbi pisani et Maximi confessoris', tum 'cenotaphium in mortem d. prosperi columnae et consolatoriam orationem Karoli Arretini ad Cos. et Lau. de obitu matris' quam excipit 'Bernardi iustiniani Leonardi filii de laudibus Francisci fuscari ducis funebris oratio'; altera autem pars eodem saeculo in membrana scripta[7]) Senecae

6) cf. nota ad p. 330, 8 cum nota ad p. 326, 2; adde quod ante controuersiam nonam aeque ut cod. B habet: 'Omissa praefatione et epistula controuersia haec est'.

7) Tempus quo haec codicis pars scripta sit accuratius definire licet eo quod librarius et in eis quae praefationis loco Senecae libris

suasorias et controuersias habet, litteris minutissimis lectuque difficillimis exaratas, quibus praemissa sunt haec: 'Admoneo te ac rogo hospes quicunque hunc praestantissimum auctorem ex confusione et tenebris caracterum meorum descripseris ut mihi ignoscas. si enim scires quanta exarauerim anxietate quę legis non condemnares inertiam. pugnandum fuit ut exemplar teneremus. Tu tamen aduerte inter legendum diligentissime ut sententiarum breuitatem arripias. declamatorum sunt uiuę ęternęque et exactissimę sententię in corpus unum uelut in torquem ab hoc auctore compositę quasi animas spiritusq. declamatorum conligeret, corpora in suis eorum codicibus relinqueret. Senecę inscribitur: quisque uel assentiat uel refragetur pro captu uel ingenii sui uel diligentię. Omnia sunt dicta iudicio meo aurea. labor legendi minuitur sententiarum splendore et pondere. puta te in senticetum incidisse ex quo sępissime spinarum aculeis laceratus fraga intus enata decerpas. Ceterum post deum gratias habe immortales amplissimo patri et domino d. nicolao de cusa. ıt' sancti petri ad vincula . S. R. Є. presbitero cardinali reuerendissimo quoniam ipsius auctoritate et testimonio incensus non pulchrum sed laboriosum opus raptim diebus XI absolui. Vale'. Vetustum autem illud exemplar, quod aut ipse codex B fuit quem olim Cusanum fuisse supra dixi aut alius huic simillimus, satis fideliter expressisse uidetur librarius, saepe coniecturis suis supra lineam positis: graeca qualia inuenit descripsit, litteris tantum minusculis in locum maiusculorum substitutis, uelut p. 4, 21sq. ita exhibet: *κυρισοζευς τι ιγαλημεραστου ιερα σου σεμεληγα προιρογειχεν.* Subscriptiones quoque e uetusto exemplari transtulit; nam in

praemisit et in eis quae ad calcem operis addidit, de Nicolao de Cusa S. Petri ad uincula presbytero Cardinali tamquam uiuo loquitur quem cardinalitiam (sit uenia uerbo) dignitatem a summo pontifice Nicolao V anno 1448 die 20 mensis Decembris accepisse, anno autem 1464 pridie idus mensis Augusti Tuderti in Umbria mortem obiisse constat: cf. appendix ad historiam litterariam Gulielmi Cave (Basileae, 1744) p. 162.

fine suasoriarum legitur: 'L. annei senecę oratorum et rhetorum sententię diuisiones colores suasoriarum primus explicit. incipit liber secundus'; in fine libri primi controuersiarum: 'Senecę oratorum et rhetorum liber II explicit. incipit feliciter .III.', in fine libri secundi: 'Annei Senecę oratorum et rhetorum sententiae diuisiones colores controuersiarum liber III explicit. incipit .IIII.'; in fine libri septimi: 'L. Annei senecę sententiarum liber IIII explicit. incipit liber quintus'; in fine libri noni: 'L. Annei Senecę sententiarum colores rhetorum liber V explicit. incipit liber VI feliciter'. Liber autem decimus hoc modo finit:
quę scio
'Tace ego noui ista melius. narrare soleo non negare precio. Non erat plus eo in exemplari uetusto sed mendoso. si alium inuenero conabor reddere meliorem. Finis eius quod repperi'. Sequuntur quaedam ad artem medicam pertinentia, post quae folium in his uerbis desinit: 'et te fastidium dum leges amĩoe ex caracterum meorum confusione. ceterum accipe quod te uelim. deinde me uel absolue uel damna. Inopinato peruenit in manus meas Romę codex quidam satis uetustus sed magis mendosus. eram familiaris eo tempore reuerendissimi in Xo patris nicolai de cusa .S.R.E misericordia diuina presbiteri cardinalis uiri omnium testimonio digni suae dignitatis amplitudine. ipsum testem inuoco qui sanctus est ueritatis assertor librum eiusmodi ego numquam legeram numquam audieram. Ipse habere sese similem dixit ceterum mendosum quoque prius alterum inuenisse. sententiarum se captum decore quae in eo continerentur. incendit mihi animum ut raptissime excriberem. feci diebus XI. deus scit multa correxi. pro exemplo feci: exemplar teneri non poterat. gręca pessima erant. tamen repperi [*scr.* reppetii] diligentissime. faciam melius': post haec una linea abscisa est; in eis quae sequuntur foliis, ne quid omittam, legitur oratio funebris in obitum Bessarionis cardinalis.

Restat ut de eis codicibus exponam quibus ad excerptorum libros recensendos atque emendandos usus sum;

quorum cum per omnes fere bibliothecas locupletiores permagnus dispersus sit numerus, omnibus tamen qui mihi quidem innotuerunt et antiquitate et sinceritate longe praestat codex bibliothecae scholae medicae Montepessulanae n. 126 notatus, formae quadratae, saeculo X in membrana scriptus, sub finem anni 1852 abs memet ipso excussus, ad quem designandum littera M utor. Pagina recta folii primi legi nullo modo potest; in ora superiore paginae uersae manus saec. XIIII scripsit: 'Liber scti Theoderici auferenti sit anathema', in pagina recta folii 2 manus multo recentior: 'P. Pithou' et: 'ex libris collegii Oratorii Trecensis'. Continet autem codex primum declamationes Quintiliani; excerpta e controuersiarum libris incipiunt inde a folio 88 in cuius pagina recta legitur: HIC IAM INCIPIT SENECA DECEM RETORṼ FELICITER. Folii autem 89 quod initium praefationis libri I controuersiarum continet, dimidia pars abscisa est. Post Senecae libros unum folium superest cuius magna pars prae maculis legi nequit, cui inscriptum est: INCIPIT EX CALPURNIO FLACCO EXCERPTAE. EXCERPTA. X. RETHORŨ MINORUM. UXOR TYRANNICIDA. Scriptus autem est codex ab homine satis indocto qui haud pauca quae calami lapsu errauerat ipse ex eo quod descripsit exemplari correxit; deinde post tria saecula peruenit in manus hominis alicuius doctioris, sed minus modesti, qui plurimis librarii uitiis uario successu de suo mederi conatus est.

Omnes autem quos praeter codicem M oculis usurpaui excerptorum codices interpolationibus scatent, quorum imaginem certe aliquam ut exhiberem, integram apposui scripturam codicis olim Colbertini n. 3933, nunc Parisini n. 7836, saeculo XIII in membrana scripti, olim ab Iac. Aug. Thuano possessi, quem littera P signaui. Praeter hunc saepe nominaui codicem Parisinum qui in indice supplementi latini Sorbonniani n. 1586 notatus, saeculo XIII in membrana scriptus est; lectionibus eius addita est littera S. Qui quidem codex quamquam haud raro solus ueram seruauit lectionem, plurimis tamen in rebus, inprimis in ordine uer-

borum, et a codice M et ab integris controuersiarum libris ita dissentit ut nulla omnino fide dignus esse uideatur. Deficit autem codex in initio controuersiae VII libri sexti, cuius integram lectionis uarietatem nonnisi ad praefationes libri primi et secundi controuersiarum apposui.

Eadem ratione usus sum codice Parisino Sorbonnensi n. 354, saeculo XIII in membrana scripto[8]), cuius ultima folia — quinque dico folia posteriora fasciculi XVIIII — continent praefationem libri primi controuersiarum, libri secundi (usque ad p. 116, 14), libri tertii, quarti et septimi (usque ad p. 181, 11), et codice Berolinensi (man. Diez. C. fol. 4) saeculo XIIII scripto quem littera T designo, cuius iam supra (nota 3) mentionem feci. Continet hic scilicet 'declamationes Senecae' (h. e. excerpta controuersiarum) cum expositionibus Nicolai de Treuet, qui ipsa quidem excerptorum uerba ex uno codice uetusto descripsisse, passim etiam alios codices ad ea emendanda adhibuisse, haud pauca tamen ex arbitrio suo immutasse uidetur[9]).

Denique semel certe in adnotatione mea (ad p. 361, 20) mentionem feci codicis Parisini Nôtre-Dame n. 188, qui saeculo XIII in membrana scriptus continet excerpta quaedam ex his scriptoribus: Prudentio, Claudiano, Ouidio,

8) Codex olim fuit Simonis Widelini, cantoris ecclesiae Arrasensis, qui testamento eum legauit bibliothecae Sorbonnensi anno 1285.

9) Ipse in praefatione quam libro suo praemisit de codice uetusto his uerbis loquitur: 'intra quam (*arcam*) in remoto quodam angulo declamationes Senece obscuritatis nubilo inuolutas et fumosa neglecte uetustatis caligine obductas iacere perpendi'; sed sub finem praefationis haec addit: 'Numerus librorum uidetur senarius · V\ · sex prologorum numerum tamen in aliquibus libris significant VIII. In aliquibus uero X. Quarto in tres et quinto similiter in tres propter prolixitatem diuisis. Quas et diuisiones in expositione secutus sum ut fastidium tolleretur'. Per ipsam autem expositionem modo de uno codice loquitur, uelut ad p. 433, 10 graecis uerbis omissis scribit: 'sed haec sententia illius et exemplari quod habui defuit', modo de pluribus, uelut ad p. 428, 17, cum omittat particulam *non*, ascribit: 'aliqui tamen libri habent: nisi a patre coacto non recipiuntur', et ad p. 432, 5, cum ipse exhibeat 'infelicitas', addit: 'aliqui tamen libri habent felicitas', denique ad p. 434, 9 adnotat: 'aliqui libri habent abicio'.

Tibullo, Horatio, Iuuenali, Persio, Martiali, Petronio, Vergili Culice, carmine de laude Pisonis, Calpurnio, Terentio, Salustio, Boethio, Cicerone, Quintiliano, eiusdem libro causarum, Seneca, Plauto, Macrobio, Senecae declamationibus, Gellio, Caesare, Sidoni epistolis, Cassiodori epistolis, Suetonio et Vergilio: addita sunt opuscula quaedam grammatica.

Restat ut lectores moneam ne aequalitatem et constantiam in orthographia quam uocant desiderent, cum hanc mihi legem scripsissem ut codicis B uestigiis insisterem nisi ubi ad ea deducerent quae falsa esse constaret; qua de re ne fusius exponam ad ea remitto quae O. Iahnius in praefatione ad Iuli Flori epitomas p. XXX exposuit. De adnotationis autem meae ratione nihil habeo quod addam nisi hoc: ubicunque codicis lectio asterisco notata est, mea ipsius coniectura eam esse emendatam.

[M. ANNAEI SENECAE ORATORVM ET RHETORVM SENTENTIAE, DIVISIONES, COLORES SVASORIARVM.]

[S V A S O R I A I.]

(1) ..... sinunt. Cuius cumque rei magnitudinem natura dederat dedit et modum: nihil infinitum est nisi Oceanus. Aiunt fertiles in Oceano iacere terras ultraque Oceanum rursus alia litora, alium nasci orbem nec usquam rerum naturam desinere, sed semper inde ubi desisse uideatur noua exsurgere. facilius ista finguntur quia Oceanus nauigari non potest. Satis sit hactenus Alexandro uicisse qua mundo lucere satis est. Intra has terras caelum Hercules meruit. Stat immotum mare et quasi deficientis in suo fine naturae pigra moles: nouae ac terribiles figurae, magna etiam Oceano portenta quae profunda ista uastitas nutrit, confusa lux alta caligine et interceptus tenebris dies, ipsum uero graue et defixum mare et aut nulla aut ignota sidera. Ita est, Alexander, rerum natura: post omnia [Oceanus, post] Oceanum nihil. (2) ARGENTARI. Resiste, orbis te tuus reuocat: uicimus qua licet. nihil tantum est, quod ego Alexandri periculo petam. POMPEI SILONIS. Venit ille dies, Alexander, exoptatus, quo tibi operae [est] adesse: idem sunt termini et

7 *Aliut — cerrais ultraque 10 *facilis est a 11 actenus 12 lugere 13 e quasi deficieritis 14 fugirae, *sed corr. m. pr.* 15 que 17 *sq.* siderata est — *uerba* Oceanus post *om.* 19 tectuus 20 qui lucet [licet *A*] 22 opere, *om.* est — terminis

regni tui et mundi. Osci. Tempus est Alexandrum cum orbe et cum sole desinere. Quod noueram uici: non concupisco quod nescio. Quae tam ferae gentes fuerunt quae non Alexandrum posito genu adorarent? qui tam horridi montes quorum non iuga uictor miles calcauerit? Ultra Liberi patris tropea constitimus. Non quaerimus orbem, sed amittimus. Inmensum et humanae intemptatum experientiae pelagus, totius orbis uinculum terrarumque custodia, inagitata remigio uastitas, litora modo saeuiente fluctu inquieta, modo fugiente deserta, tetra caligo fluctus remittet? nescio. Quin quod humanis natura subduxit oculis aeterna nox obruit? Mvsae. Foeda beluarum magnitudo et inmobile profundum testantur, Alexander, nihil ultra esse quod
(3) uincas: reuertere. Albvci Sili. Terrae quoque suum finem habent et ipsius mundi aliquis occasus est; nihil infinitum est: modum magnitudini facere debes quem fortuna non facit. magni pectoris est inter secunda moderatio. Eundem fortuna uictoriae tuae quem naturae finem facit: imperium tuum cludit Oceanus. O quantum magnitudo tua rerum quoque naturam supergressa est! Alexander orbi magnus est, Alexandro orbis angustus est. Aliquis etiam magnitudini modus est: non procedit ultra spatia sua caelum, maria intra terminos suos agitantur. Quidquid ad summum peruenit incremento non reliquid locum. Non magis quidquam ultra Alexandrum nouimus quam ultra Oceanum. Marilli. Maria sequimur, terras cui tradimus? Orbem quem non
(4) noui quaero, quem uici relinquo. Fabiani. Quid, ista toto pelago infusa caligo nauigantem tibi uidetur admittere quae prospicientem quoque excludit? Non haec India est nec ferarum terribilis ille conuentus. inmanes propone beluas, aspice quibus procellis fluctibusque saeuiad, quas ad litora undas agat. tantus uentorum concursus, tanta conuulsi fun-

1 Oscii 2 desiiere — *num 4 orridi 5 non pugali ictor — calcauerint 7 experienciae 8 tocius 9 inagittata remissic [remissio *A*, *C et Br*] 11 e terra 13 testatus es 14 silii — quodque sum (*man. rec. addidit alteram* u) 16 magnitudine, *cui m. sec. praeposuit* in — qm̃ *m. pr.* 18 *natura et finem 19 tum *m. pr.* 22 spacia 27 *Quista 28 ubi 31 fluctibus quae sibi ad

ditus maris insania est; nulla in praesenti nauigantibus statio est, nihil salutare, nihil notum: rudis et inperfecta natura penitus recessit. Ista maria ne illi quidem petierunt qui fugiebant Alexandrum. Sacrum quidem terris natura circumfudit Oceanum. Illi qui iam siderum collegerunt motus et annuas hiemis atque aestatis uices ad certam legem redegerunt, quibus nulla pars ignota mundi est, de Oceano tamen dubitant utrumne terras uelut uinculum circumfluat, an in suum colligatur orbem et in hos per quos nauigatur sinus quasi spiramenta quaedam magnitudinis exaestuet; ignem post se cuius augmentum ipse sit habeat, an spiritum. Quid agitis, conmilitones, domitoremque generis humani, magnum Alexandrum, eo dimittitis quod adhuc quid sit disputatur? Memento Alexander, matrem in orbe uicto adhuc magis quam pacato relinquis.

Divisio. Aiebat Cestivs hoc genus suasoriarum aliter (5)
declamandum esse quam suadendum. Non eodem modo in libera ciuitate dicendam sententiam quo apud reges, quibus etiam quae prosunt ita tamen ut delectent suadenda sunt. Et inter reges ipsos esse discrimen: quosdam minus aut magis osos ueritatem; Alexandrum fastu exisse quos superbissimos et supra mortalis animi modum inflatos accepimus. Denique ut alia dimittantur argumenta, ipsa suasoria insolentiam eius coarguit; orbis illum suus non capit: itaque nihil dicendum aiebat nisi cum summa ueneratione regis, ne accideret idem quod praeceptori eius accidit quem occidit propter intempestiuos liberos sales: nam cum [deum] se uellet uideri et uulneratus esset, uiso sanguine eius philosophus mirari se dixerat, quod non esset ei *ἰχὼρ οἷός πέρ τε*

1 *in *om.* 2 rudis sed 3 pęnitus 6 *m. pr.* metus 8 *sq* uel.uinculum pluat an in suam — os 10 nauigatus inus 11 exestuet — posse 15 cato [catho *A et C. m. pr.*]. *fort. scr.* tuto — *fort. cum Gronouio scr.* relinqui 17 esset: quam esset *coni. Haase. Ceterum cf. Quintil. inst. or.* III, 8, 6: (Suasoria) officiis constat duobus suadendi ac dissuadendi. 21 *magis usu eritatem — *faciti 22 *inlatos acerrimus 23 dimitantur 24 caput 25 cum sua 26 eius autem aristotelis (*C* Aristoteli, *in marg.* t Calistheni) *quod haud dubie glossema est habendum: intellegendus esse uidetur Anaxarchus; cf. Diog. Laert.* VIIII, 10, 60. — 27 deum *om.* 28 uisio — philosophos 29 XWPOIOCПPPTЄ —

ῥέει μακάρεσσι θεοῖσιν. Ille se ab hac urbanitate lancea
(6) uindicauit. Eleganter in C. Cassi epistola quadam ad M. Ciceronem missa positum: multum iocatur de stultitia Cn. Pompei adulescentis qui in Hispania contraxit exercitum et ad Mundam acie uictus est; deinde ait: nos quidem illum deridemus, sed timeo ne ille nos gladio *ἀντιμυκτηρίσῃ*. In omnibus regibus haec urbanitas extimescenda est. Aiebat ita quidem apud Alexandrum esse dicendam sententiam ut multa adulatione animus eius permulceretur, seruandum tamen aliquem modum, ne non bene ratio [constaret] et accideret tale aliquid quale accidit Atheniensibus, cum publicae eorum blanditiae non tantum deprehensae set castigatae
(7) sunt. Nam cum Antonius uellet se Liberum patrem dici et hoc nomen statuis subscribi iuberet, habitu quoque et comitatu Liberum imitaretur, occurrerunt uenienti ei Athenienses cum coniugibus et liberis et *Διόνυσον* salutauerunt. Belle illis cesserat, si nasus Atticus ibi substitisset; [set] dixerunt despondere ipsos in matrimonium illi Mineruam suam et rogauerunt ut duceret. Antonius ait ducturum, sed dotis nomine imperare se illis mille talenta. Tum ex Graeculis quidam ait: *κύριε, ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἄπροικον εἶχεν.* Huic quidem impune fuit, sed Atheniensium sponsalia mille talentis aestimata sunt. quae cum exigerentur conplures contumeliosi libelli proponebantur, quidam etiam ipsi Antonio tradebantur: sicut ille qui subscriptus statuae eius fuit, cum eodem tempore Octauiam uxorem haberet et Cleopatram: *Ὀκταουία καὶ Ἀθηνᾶ Ἀντωνίῳ·* res
(8) tuas tibi habe. Bellissimam tamen rem Deillivs dixit quem Messala Coruinus desultorem bellorum ciuilium uocat, quia

1 PIMΛCΛPЄCCIΘЄOICIN 2 casti: *cf. Cic. ep. ad fam.* XV, 19. 3 iogatur 4 adhalescentes 6 ΛNTIMYKINΓICN 8 itaque apud 10 *ne non uene ratio et 11 publice 12 castisate [g] (g *a m. rec.*) 17 cessarat — sibi — set *om., add. Iahn.* 18 matromonium — usam: *an scr.* Hygiam? *nam* musicam, *quod Ianus Grotius uoluit, ferri nequit cum statuae tantum, non ipsius deae hoc cognomen fuerit: u. Plin. n. h.* XXXIIII, 8, 19, 76. 19 rogauimus 20 Greculis 21 COYCЄPΛCOϒ 22 fuit an sed 23 spemsalia — exierentur 25 tradebatur 27 Cleopatram hoc tua uita 27 *sq.* ΛNTΛNЄΛ restituas 28 *sq.* quem esse sala

ab Dolabella ad Cassium transiturus salutem sibi pactus est, si Dolabellam occidisset: a Cassio deinde transiit ad Antonium, nouissime ab Antonio transfugit ad Caesarem. Hic est Deillius cuius epistulae ad Cleopatram lasciuae feruntur. Cum Athenienses tempus peterent ad pecuniam conferendam nec exorarent, Deillius ait: et tamen dicito illos tibi annua, bienni, trienni die debere. Longius me fabellarum dulcedo produxit; itaque ad propositum reuertar. (9) Aiebat Cestivs magnis cum laudibus Alexandri hanc suasoriam esse dicendam, quam sic diuisit, ut primum diceret, etiamsi nauigari posset Oceanus, nauigandum non esse; satis gloriae quaesitum; regenda esse et disponenda quae in transitu uicisset; consulendum militi totiens uictoriis lasso; de matre illi cogitandum: et alias causas complures subiecit. Deinde illam quaestionem subiecit, ne nauigari quidem Oceanum posse. Fabianvs philosophus primam fecit quaestionem eandem: etiam si nauigari posset Oceanus nauigandum non esse. Ad rationem aliam primam fecit, modum inponendum esse rebus secundis. hic dixit sententiam: illa demum est magna felicitas quae arbitrio suo constitit. (10) Dixit deinde locum de uarietate fortunae et cum descripsisset nihil esse stabile, omnia fluitare et incertis motibus modo adtolli, modo deprimi, absorberi terras et maria siccari, montes subsidere, deinde exempla regum e fastigio suo deuolutorum, adiecit: sine potius rerum naturam quam fortunam tuam deficere. Secundam quoque quaestionem aliter tractauit: diuisit enim illam sic ut primum negaret ullas in Oceano aut trans Oceanum esse terras habitabiles; deinde si essent perueniri tamen ad illas non posse. Hic difficultatem nauigationis ignoti maris, naturam non patientem nauigationis. Nouissime ut posset perueniri, tanti

1 transiturum 2 Cassiu — transit 4 epistule — lasciuiae 5 paterent 6 digita 7 adnua: *deinde nolui codicis lectioni cum Cuiacio et Gronouio substituere* bima, trima, *cum* quinquennii die debere *uel* reddere *apud Ictos occurrat* — mei 9 Alexandria hac 13 uicisse — totius uictoris 15 questionem 16 questionem 19 sententia 20 et magna 21 locum doliariaetate 23 acsorberi 24 exemplo rerum et: *corr. Haase.* 26 questionem 28 in Oceanum 30 pacientem

tamen non esse. Hic dixit incerta peti, certa deseri, descituras gentes, si Alexandrum rerum naturae terminos supergressum enotuisset: hic matrem de qua dixit quomodo illa
(11) trepidauit etiam quod Granicum transiturus esset. Glyconis celebris sententia est: τοῦτο οὐκ ἔστι Σιμόεις οὐδὲ Γράνικος. τοῦτο εἰ μή τι κακὸν ἦν, οὐκ ἂν νέατον ἔκειτο. Hoc omnes imitari uoluerunt. Plution dixit: καὶ διὰ τοῦτο μέγιστόν ἐστιν, ὅτι αὐτὸ μὲν μετὰ πάντα, μετὰ δὲ αὐτὸ οὐθέν. Artemon dixit: βουλευτέον εἰ δεῖ ἄρα περαιοῦσθαι. οὐ ταῖς Ἑλλησποντίαις ἠόσιν ἐφεστῶτες οὐδ' ἐπὶ τῷ Παμφυλίῳ πελάγει τὴν ἐμπρόθεσμον καραδοκοῦμεν ἄμπωσιν· οὐδὲ Εὐφράτης τοῦτ' ἔστιν, οὐδὲ Ἰνδὸς, ἀλλ' εἴτε γῆς τέρμα, εἴτε φύσεως ὅρος, εἴτε πρεσβύτατον στοιχεῖον, εἴτε γένεσις θεῶν, ἱερότερόν ἐστιν ἢ κατὰ ναῦς ὕδωρ. Apatvrivs dixit: ἐντεῦθεν ἡ ναῦς ἐκ μιᾶς φορᾶς εἰς ἀνατολὰς, ἔνθα δὲ εἰς τὰς ἀοράτους δύσεις. Cestivs describit sic: fremit Oceanus, quasi indignetur quod terras relinquas. Corruptissimam rem omnium quae umquam dictae sunt ex quo homines disserti insanire coeperunt, putabant Dorionis esse in metaphrasi dictam Homeri: ʻtunc excaecatus Cyclops saxum in mare iecitʼ. Haec
(12) quomodo ex corruptis eo perueniant, ut et magna et tamen sana sint, aiebat Maecenas apud Vergilium intellegi posse. Tumidum est: ὄρεος ὄρος ἀποσπᾶτε. Vergilius quid ait?

[Aen. X, 128.] rapit haud partem exiguam montis.

1 bescituras 2 centes — naturam 3 ᶜenotauisset 4 Gliconis 5 ΤΟΦϒΤΟΟΚ — ΟVЄΓΡΑΝЄΙΗΟϹ 6 *ΟΥΚϹΑΝΝϹΛΤΟΝ ΗΚЄΙΤΟ 7 ΚΛΙΛΙΛ 8 ΛΟΤΟΛΜΙΝΗЄΤΛΠΑΝΤΛΜΑΝΤΑΛЄΛϒ ΤΟΟϒΤΟΝΝ 9—14 ΒΟϒΛЄΤΟΝЄΟƋЄΙΛΡΝΤΙΝΡΛΙΟϒϹΙΘΛΙΟϒ ϹΛϒϹЄΜΝSΠΟΝΤΙⲁΙϹΗΟϹϹΙΝЄΦЄϹΤⲰΤЄΟΟϒΛЄΠΙΤΟΓΙΑΝ ΦΤΑΙΟΙΤЄΛΛΤΙΤΗΝЄΝΡΟΤЄΚΜΟΝΚΑЄΛΛΟΚΟϒΜЄΝΑΝΤΙΟ ΖΙΝΟϒΛЄϹΙΦΡΛΤЄϹΤΟΤΤЄϹΤΙΝΟϒΛЄΙΝΛΟϹΛΜЄΤЄΤΗϹΤΝ ΡΝЄΙΤЄΦϒϹΘΟϹΟΡΟϹЄΙΤЄΙΤΡΛЄϹΒϒΤΑΝϹΤΙΧΙΟΝΙΤЄΤЄΝЄ ϹϹЄϹΘЄⲰΝΙЄΡΟΤΟΝЄϹΤΙΝΗΚΛΤΛΝΛϒЄϒΔⲰΡ: *l. 9 sq. corr. Haase, l. 14 ego, γῆς τέρμα (l. 12) Iahnio debetur.* 14—16 ЄΝΤЄϒ ΘЄЄΝΛϒЄΤΜΤΛϹΦΟΡΛϹΛΝΛΤΟΛΛϹΛЄΝΤΑΛЄЄΙϹΤΛϹΛΟΡΛ ΤΟϹⲁϒ sic testus *describisset fremito 17 quas — relinquat 19 Dorionis — metapharasi: *ei quod est* dictam *Gronouius sine causa* Odysseae *nomen substitui iussit* 20 omeri tum excecatos Cyclopos — reiecit hec 22 Micenas 23 ϹΟΡΟΤΟΡΟϹΛΠΟϹΠΛΤЄ: *fortasse haec e Philoxeni Cyclope petita sunt.* 24 aud

Ita magnitudini cedat studet, non inprudenter discedat a fide. Est inflatum:

καὶ καίρια βάλλεται νῆσος.

Vergilius quid ait? qui de nauibus:

credas innare reuolsas [Aen VIII 691.]
Cycladas.

Non dicit hoc fieri, sed uideri. Propitiis auribus accipitur, quamuis incredibile est, quod excusatur antequam dicitur. Multo corruptiorem sententiam MENESTRATI cuiusdam, decla- (13) matoris non abiecti suis temporibus, nactus sum in hac ipsa suasoria, cum describeret beluarum in Oceano nascentium magnitudinem. .... Efficit haec sententia, ut ignoscamus ei qui dixit ipsis Charybdi et Scylla maius portentum: 'Charybdis ipsius maris naufragium', et ne in una re semel insaniret: 'quid ibi potest esse salui ubi ipsum mare perit'? DAMAS ethicos induxit matrem loquentem, cum describeret adsidue prioribus periculis noua superuenisse. BARBARVS dixit, cum introduxisset excusantem se exercitum Macedonum, hunc sensum: .... FVSCVS ARELLIVS dixit: testor ante (14) orbem tibi tuum deesse quam militem. LATRO secus hanc dixit; non excusauit militem, sed dixit: dum sequor, quis mihi promittit hostem, quis terram, quis diem, quis mare? da ubi castra ponam, ubi signa ponam. Reliqui parentes, reliqui liberos, commeatum peto: numquid inmature ab Oceano? Latini declamatores in describtionem Oceani non nimis uiguerunt; nam aut minus describserunt, aut curiose. nemo illorum potuit tanto spiritu dicere quanto Pedo qui nauigante Germanico dicit:

Iam pridem post terga diem solemque relictum, (15)
Iam pridem notis [se] extorres finibus orbis

1 magnitudinis 2 inflatus 3 KEIPIΛ — *NHECOC 4 *quie nauibus 5 reddas innaue 7 Propilis 9 Ministrati — declamatoribus 13 ipsi Caribdi et scyllae — Caribdis 16 *Damaselicos: *cf. contr.* XI, 23; XII, 8. 17 adsiduae — nouas 18 excitum 20 *sedens 21 excusabit 23 Relinqui 24 relinqui — comeatum 26 discr. 27 tantos 28 *dicet 29 erga (*uersus uno tenore scripti sunt in codice*) 30 natis — *se *om.*

Per non concessas audaces ire tenebras,
Hesperii metas extremaque litora mundi.
Hunc illum, pigris immania monstra sub undis
Qui ferat, Oceanum, qui saeuas undique pristis,
Aequoreosque canes ratibus consurgere prensis.
Accumulat fragor ipse metus: iam sidere limo
Nauigia et rapido desertam flamine classem,
Seque feris credunt per inertia fata marinis
Tam non felici laniandos sorte relinqui.
Atque aliquis prora pendens sublimis ab alta
Aëra pugnaci luctatus rumpere uisu
Vt nihil erepto ualuit dinoscere mundo,
Obstructa in talis effundit pectora uoces:
Quo ferimur? fugit ipse dies orbemque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.
Anne alio positas ultra sub cardine gentes
Atque alium † liberis intactum quaerimus orbem?
Di reuocant rerumque uetant cognoscere finem
Mortales oculos: aliena quid aequora remis
Et sacras uiolamus aquas diuumque quietas
Turbamus sedes?

(16) Ex Graecis declamatoribus nulli melius haec suasoria processit quam Glyconi; sed non minus multa magnifice dixit quam corrupte: utrumque faciam uobis potestatem. Et uolebam uos experiri non adiciendo iudicium meum nec separando a corruptis sana. potuisset etenim fieri ut uos magis illa laudaretis quae insaniunt: et nihilominus poterit fieri, quamuis distinxerim. Illa belle dixit: .... sed fecit quod solebat, ut sententiam adiectione superuacua adque

1 nos 2 asperum: *an scrib.* Hesperidum? 3 *nunc 4 seuas — dristinis 5 *hic uersus fortasse ponendus est post u.* 9. 8 inercia 10 cedunt sublimis 11 uisum 13 *obstructum talis effundit pectore 14 rugit 17 *scr. uidetur* lembis *aut* nimbis — querimus 19 alienas quid ecora 20 ec 22 grecis — nec 23 Gloiconi 25 experinos 26 separando ac et alios habere nos trecentos qui sic non fugiant (*p.* 10, 7) et corruptis — potuiset — situos 28 distinxerit ulla 29 *sq.* superuacua que ad tumide

tumida perderet; adiecit enim: .... Illud quosdam dubios iudici sui habet; ego non dubito contra sententiam ferre: *ὑγίαινε γῆ, ὑγίαινε ναῒ ἐμά· κέλομαι γάρ. ἆρα ὄισει τὰ ὄσσε;*

[SVASORIA II.]

Trecenti Lacones contra Xersen missi, cum treceni ex omni Graecia missi fugissent, deliberant an et ipsi fugiant.

Arelli Fvsci patris. Ad, puto, rudis lecta aetas et ani- (1)
mus qui frangeretur metu insuetaque arma non passurae manus hebetataque senio aut uulneribus corpora: quid dicam potissimos Graeciae? an Lacedaemonios? an Eleos? an repetam tot acies patrum totque excidia urbium, tot uictarum gentium spolia? At nunc produntur condita sine moenibus templa. Pudet consilii nostri, pudet etiamsi non fugimus deliberasse talia. At cum tot milibus Xerses uenit. O Lacedaemonii et aduersus barbaros non reueremini opera uestra, non animos, non patres quorum nos exemplum [moueat]? Ab infantia surgit ingenium: pudet Lacedaemonios sic athortari: ei, loco tuti sumus. Licet totum classe orientem trahat, licet metuentibus explicet inutilem numerum: hoc mare quod tantum ex uasto patet urguetur in minimum,

2 ΥΠΜΝΕΤΝΥΠΔΝΕΝΑΙΕΛΛΛΚΕΛΟΜΕΓΑPARAOCEITΛC OCCI 5 *cum trecenti: *sed cum per totam suasoriam (excepta p. 11, 14) semper de* trecenis *sermo fiat, quibus inepte corrector codicis C et editores Troezenos, qui nulli sunt, substituere, rhetor finxisse statuendus est e singulis Graeciae urbibus quotquot uiribus pollebant trecenos milites Spartanis auxilio missos fuisse, quod non magis contra historiae fidem peccat quam quae de Cimone, Phidia, Parrhasio, Popillio, aliis referuntur.*
6 graetia 7 Fuscis. p̄. — aetas ETΛSCT animus: *litteris uncialibus scripta del. m. pr.* 8 *insuaetoque — passure 9 aebetataque
10 grec^i^ae 11 an ereptum 12 *sq.* *et nunc produntur condita si remianibus 14 Ac tum — Xerse suae nitho lacedemonii 15 reuero opera 16 non anim, — quorum non exemplum ab: *fort. leg.* quorum nobis exemplo ab inf. s. ing.? 17 Laceidemonios 18 *catortari filico tutissimis [en, loco *ci. Iahn.*] — classem morientem 19 traat 20 tandem

insidiosis excipitur angustiis uixque minimo aditus nauigio est et huius quoque remigium arcet et inquietat omne quod circumfluit mare, fallentia cursus uada altioribus internata, aspera scopulis, et cetera quae nauigantium uota decipiunt. Pudeat, inquam, Lacedaemonios et armatos quaerere, quem-
(2) admodum tuti sint. Non referam Persarum spolia? certe super spolia nudus cadam. Sciet et alios habere nos trecentos qui sic non fugiant et sic cadant. Hunc sumite animum: nescio an uincere possimus; uinci non possumus. Haec non utique perituris refero: sed etsi cadendum est, erratis, si metuendam creditis mortem. Nulli natura in aeternum spiritum dedit statutaque nascentibus in finem uitae dies est. Inbecilla enim nos materia deus orsus est; quippe minimis succidunt corpora, indenuntiata sorte rapimur; sub eodem pueritia fato est, eadem iuuentus causa cadit: optamus quoque plerique mortem; adeo in securam quietem recessus ex uita est. Ad gloriae nullus finis est proximique deos sic cadentes agunt: feminis quoque fre-
(3) quens hoc in mortem pro gloria iter est. Quid Lycurgum, quid interritos omni periculo quos memoria sacrauit uiros referam? ut unum Othryadem excitem, adnumerare trecentis exempla possum. Triari. Non pudet Laconas ne pugna quidem hostium, sed fabula uinci? Magnum aes alienum uirtutis est nasci Laconem. Ad certam uictoriam omnes remansissent; ad certam mortem tantum Lacones. Non est Sparta lapidibus circumdata: ibi muros habet ubi uiros. Melius reuocabimus fugientes trecenos quam sequimur. Sed montes perforat, maria contegit. Numquam [in] solido stetit superba felicitas et ingentium imperiorum magna fastigia obliuione fragilitatis humanae conlapsa sunt. Scias

1 angustis 2 esset huius — *arceta inquieta omne 3 *fallantia cursus uadet alcioribus 4 scopulos — que 5 Lacedemonios 10 etsic candidum 11 terratis 12 statatque — fine 14 corpore 15 inuentus 17 *recessus exuit est: *in codice archetypo fortasse scriptum erat* ex uitast. 18 sica geses: *em. Haase.* 19 est illud. Quid ligurgum quid interbitos somni 21 *otror ademescitem 22 nec 23 ostium — *es 25 certa — Nesiparta 26 *ibi muros habet ubi muros habet ubi muros. 27 reuocauimus 28 in *om.* 29 fastigio 30 humane

licet ad finem non peruenisse quae ad inuidiam perducta sunt. Maria terrasque, rerum naturam statione inmutauit sua: moriamur trecenti, ut hic primum inuenerit quod mutare non posset. Si tandem amens placiturum consilium erat, cur non potius in turba fugimus? Porci Latronis. In (4) hoc scilicet morati sumus, ut agmen fugientium cogeremus? Rumori terga uertitis: sciamus saltem qualis sit iste quem fugimus. Vix in uictoria dedecus elui postest; ut omnia fortiter fiant, feliciter cadant, multum tamen nomini nostro detractum est iam, Lacones: an fugeremus deliberauimus. Vtinam moriamur! quantum ad me quidem pertinet, post hanc deliberationem nihil aliud timeo, quam ne reuertar: arma nobis fabulae excutiunt. Nunc pugnemus: latuissed uirtus inter trecenos. Ceteri quidem fugerunt. si me quidem interrogatis, ut quid sentiam et in nostrum et in Graeciae patrocinium loquar: electi sumus, non relicti. Gavi (5) Sabini. Turpe est cuilibet uiro fugisse, Laconi etiam deliberasse. Marilli. In hoc restitimus, ne in turba fugientium lateremus. Habent quemadmodum se excusent Graeciae treceni: 'munitas Thermopylas putauimus, cum relinqueremus illic Laconas'. Cesti Pii. Quam turpe esset fugere iudicastis, Lacones, tamdiu non fugiendo. Omnibus sua decora sunt: Athenae eloquentia inclitae sunt, Thebae sacris, Sparta armis. Ideo hanc Eurotas amnis circumfluit qui pueritiam indurat ad futurae militiae patientiam? ideo Taygeti nemoris difficilia nisi Laconibus iuga? ideo Hercule gloriamur de operibus caelum merito? ideo muri nostri arma sunt? O (6) graue maiorum uirtutis dedecus! Lacones se numerant, non aestimant. Videamus quanta turba sit, ut habeat certe Sparta, etiamsi non fortes milites, ad nuntios ueros: ita ne

1 peruenisseique 2 natura: *corr. C. cf. p.* 13, 7. — stationum (-em *corr. m. pr.*) mutauit: *m. sec. ut edidi.* 5 truba 6 silicet 7 furori — *quam sit 8 Vix̃ 11 *Vt enim moriemur 14 *trecentos 15 sentiam ei: *corr. Haase.* — Graciae 16 electissimus — Alii 18 Marylli — resistimus 19 *sq.* Greciae treceni mutas (*quare fort. scr.* tutas) Thermopostlias 21 est *m. pr.* 23 Athene — inclite — Taebae 25 future miliciae pacientiamus — tayeti: *in eo quod est* nemoris *ne offendas cf. Horatii* praerupti nemoris dorsum (*sermon.* II, 6, 91) *et Valeri Flacci* nemora ardua Pisae (*Argon.* I, 664). 26 ergule 29 estimant 30 nuncios

bello quidem, sed nuntio uincimur. Merito, hercules, omnia contempsit quem Lacones audire non sustinent. Si uincere Xersen non licet, uidere liceat: uolo scire quid fugiam. Adhuc non sum ex ulla parte Atheniensium similis, non muris nec educatione: nihil prius illorum imitabor quam
(7) fugam? Pompei Silonis. Xerses multos secum adducit, Thermopylae paucos recipiunt. Erimus inter hostes fugacissimi, inter fugaces tardissimi. Nihil refert, quantas gentes in orbem nostrum Oriens effuderit, quantum nationum secum Xerses trahat: tot ad nos pertinent, quod locus ceperit. Corneli Hispani. Pro Sparta uenimus, pro Graecia stemus: uincamus hostes, socios iam uicimus: sciat iste insolens barbarus, nihil esse difficilius quam Laconis armati latus fodere. Ego uero quod discesserunt gaudeo: liberas nobis reliquere Thermopylas; nil erit quod uirtuti nostrae se opponat, quod inserat; non latebit in turba Laco; quocunque
(8) Xerses aspexerit, Spartanos uidebit. Blandi. Referam praecepta matrum: 'aut in his, aut cum his'? Minus turpe est a bello inermem reuerti quam armatum fugere. Referam captiuorum uerba? captus Laco, 'occide', inquid, 'non seruio'. non potuit non capi, si fugere uoluisset? Describite terrores Persicos: omnia ista cum mitteremur audiuimus. Videat trecentos Xerses et sciat quanti bellum aestimatum sit, quanto aptus numero locus. Reuertamur ne nuntii quidem nisi nouissimi. Quis fugerit nescio: hos mihi Sparta comilitones dedit. Descriptio Thermopylarum. Nunc me delectat, quod fugerunt treceni: angustas mihi Thermopylas fecerant.

(9) Contra. Corneli Hispani. At ego maximum [uideo] dedecus futurum reipublicae nostrae, si Xerses nihil prius in Grae-

1 ercules: *cf. suas.* VII, 1. 3 Xernen *m. pr.* — *qui 4 Athaeniensium 5 ducatione 6 Xerxes [*A* — ses] multosum adducit Termopyle 7 ostes fagacissimi 9 effuderint — nationum quecum 10 traat — nostra (tra *del. m. pr.*) 11 Cornelius — *prius* pro *om.* — Gretia 12 ostes sotios — uincimus 13 Laconi 14 dicesserunt 15 relinquere termotylas ni ierit 16 inferat 17 Spartano uidebat *m. pr.* 19 fuge 21 capis fugeres *m. pr.* 24 nuncii 25 mi 26 Termopylarum 27 mi Termopoylas fecerunt 28 Spatini *m. pr.*, Spani *m.* 2 *et A: corr. Haase.* — uideo *om. m. pr.*, *spatio uacuo duarum uel trium litterarum relicto.*
29 ·R·P· — Xerxes (-ses *A*) — grelia

cia uicerit quam Laconas. Ne testem quidem uirtutis nostrae habere possumus; id de nobis credetur quod hostes narrauerint. Habetis consilium meum; id est autem meum quod totius Graeciae. si quis aliud suadet, non fortes uos uult esse, sed perditos. CLAVDI MARCELLI. Non uincent nos, sed obruent. Satisfecimus nomini, multum gessimus: ante nos rerum natura uicta est.

DIVISIO. Huius suasoriae feci mentionem, non quia in (10) ea suptilitatis erat aliquid quod uos excitare posset, [set] ut sciretis quam nitide FVSCVS dixisset uel quam licenter: ipse sententiam [non] feram; uestri arbitrii erit, utrum explicationes eius luxuriosas putetis an † ut poëtas Polio Asinius aiebat hoc non esse suadere † isci uidere ue uolo nihil fuisse me iuuene tam notum quam has explicationes Fusci quas nemo nostrum non alius alia inclinatione uocis uelut sua quisque modulatione cantabat. At quia semel in mentionem incidi Fusci ex omnibus suasoriis celebres descriptiunculas subtexam, etiam si nihil occurrerit quod quisquam alius nisi suasor dilexerit. Diuisione autem [in] hac suasoria Fuscus (11) usus est illa uolgari ut diceret, non esse honestum fugere, etiamsi tutum esset; deinde aeque periculosum esse fugere et pugnare; nouissime periculosius esse fugere; pugnantibus hostes timendos, fugientibus et hostes et suos. CESTIVS primam partem sic transiit quasi nemo dubitaret an turpe esset fugere et deinde illo transiit, an non esset necesse. Haec sunt, inquid, quae uos confundunt: hostes, sociorum paucitas. Non quidem in hac suasoria sed in hac materia disertissima illa fertur sententia DORIONIS, cum posuisset hoc dixisse trecentis Leonidam quod puto etiam apud Herodotum

1 quas 2 creditur 4 quo — Greciae — alius suadent 5 ut esse *m. pr.* — pditos Claudio 6 ultum 9 suptilitate — set *om.* 11 non *om. add. Haase* — explicationis *m. pr.* 12 ut putetis 13 *sq.* *fuisse et iuuenet anno tamquam — tusci 15 alios alia 17 suasoris — descriptiungula 19 autem hanc 21 periculum 22 *periculorum 23 fugientibus et hostes timendos fugientibus et ostes 24 transit — neme dubitabitet 25 pugeret *m. pr.* — transit 27 quidem haec suasoriae. *corr. Haase.* 29 erodotum: *ceterum memoria falsus est Seneca, cum hoc quod adfert dictum in Herodoti libris non legatur: exstat apud Diodor.* XI, 9 *et apud Plut. apophth. Lac. p.* 225.

esse [ἀριστοποιεῖσθαι ὡς ἐν ᾄδου δειπνησομένους]. Sa-
(12) binvs Asilivs, uenustissimus inter rhetores scurra, cum hanc sententiam Leonidae rettulisset, ait: ego illi ad prandium promisissem, ad cenam renuntiassem. Attalvs Stoicvs qui solum uertit a Seiano circumscriptus, magnae uir eloquentiae, ex his philosophis quos uestra aetas uidit longe et subtilissimus et facundissumus, cum tam magna et nobili sententia certauit et mihi dixisse uidetur animosius quam prior. ... Occurrit mihi sensus in eiusmodi materia a Severo Cornelio dictus tamquam de Romanis nescio an parum fortiter. Edicta in posterum diem pugna epulantes milites inducit et ait:

stratique per herbam,
Hic meus est, dixere, dies.

Elegantissime quidem adfectum animorum incerta sorte pendentium expressit, sed parum Romani animi seruata est magnitudo: cenant enim tamquam crastinum desperent. Quantum illis Laconibus animi erat qui non poterant di-
(13) cere: 'hic dies est meus'. Illud Porcellvs Grammaticus arguebat in hoc uersu quasi soloecismum quod cum plures dicentes induxisset diceret: 'hic meus est dies'; non 'hic noster est' et in sententia optima id accussabat quod optimum. muta enim, ut 'noster' sit: perierit omnis uersus elegantia in quo hoc est decentissimum quod ex communi sermone trahitur; nam quasi prouerbii loco est: 'hic dies meus est' et cum ad sensum rettuleris ne grammaticorum quidem calumnia ab omnibus magnis ingeniis summouenda habebit locum: dixerunt enim non omnes semel tamquam in choro manum ducente grammatico, sed singuli ex iis:
(14) 'hic meus est dies'. Sed ut reuertar ad Leonidam et trecen-

1 *graeca om.* 2 retores scura 3 Leonide 4 promississem — Adtalus 5 magne 9 *post id quod est* prior *haud dubito quin perierit Attali sententia.* 10 dictum — an arem 13 gratique 14 es dixisse, *quod retineri potest si praecessisse statuamus uerbum quale est* feruntur 15 perdentium 18 *animis aeratis 20 solycismum 21 *dicerent induxisset — meus dies est dies 22 *scriptura quae est* accussare *Senecam usum esse colligere licet e Quint.* I, 7, 20. 23 multa — *peribuit omnes 25 trailur — loco et hic 26 redtuleris 27 calomnia — sumenda

tos, pulcherrima illa fertur Glyconis sententia. . . . . In hac ipsa suasoria non sane refero memoria ullam sententiam Graeci cuiusquam nisi Damae: *ποῖ φεύξεσθε; ὅπλα τὰ τείχη.* De positione loci eleganter dixit Haterivs, cum angustias loci facundissime descripsisset: natus trecentis locus. Cestivs cum descripsisset [honores] quos habituri essent, si pro patria cecidissent, adiecit: per sepulcra nostra iurabitur. Nicetas longe disertius hanc phantasiam mouit (15) et adiecit: nisi antiquior Xerses fuisset quam Demosthenes, epitaphium diceret. Hanc suam dixit sententiam aut certe non deprehensam, cum descripsisset oportunitatem [loci] et tuta undique pugnantium latera et angustias a tergo positas, sed aduersas hostibus. Potamon magnus declamator fuit Mitylenis qui eodem tempore uiguit quo Lesbocles magni nominis et nomini respondentis ingenii: in quibus quanta fuerit animorum diuersitas in simili fortuna puto uobis indicandum, multo magis quia ad uitam pertinet quam si ad eloquentiam pertineret. Vtrique filius eisdem diebus decessit: Lesbocles scolam soluit; nemo umquam amplius animo recessit; Potamon a funere filii contulit se in scolam et declamauit. Vtriusque tamen adfectum temperandum puto: (16) hic durius tulit fortunam quam patrem decebat, ille mollius. Verum Potamon cum suasoriam de trecentis diceret tractabat quam turpiter fecissent Lacones hoc ipsum quod deliberassent de fuga et sic nouissime clausit. . . . . . Insanierunt in hac suasoria multi circa Othryadem: Mvrredivs qui dixit: fugerunt Athenienses; non enim Othryadis nostri litteras didicerant. Gargonivs dixit: Othryades qui periit ut falleret, reuixit ut uinceret. Licinivs Nepos: cuius exemplo

1 phulcherrima — Gloyconis 3 Dame TIETΦETZETCE oulitate IXN: *corr. ego et Haase.* 4 posicione 4 acerius 5 factundissime discripsisset 6 honores *om.* [*sed habet C.*] 8 desercius —tantasiam 9 Demostenes 10 *CIPTOT cuidicere hanc 11 loci *om.* [*habet C.*] 12 tota 14 Moylenis 15 et nominis 16 obis 17 quasi 18 eloquentia 20 regessit postamen *m. pr.* — contulisse *m. pr.* 21 tenperandum 22 dicebat *m. pr.* 23 Virum Potamoni: *fort. scrib.:* mollius quam uirum. Potamon — dicere 26 Utriadem 27 motydris 28 Carconius — ottrydes — perit 29 cum exemplum

uobis etiam mortuis uincendum fuit. Antonivs Atticvs inter has pueriles sententias uidetur palmam meruisse; dixit enim: Othryades pene a sepulcro uictor digitis uulnera cessit, ut tropeo Laconem inscribered. O dignum Spartano sacramento uirum cuius ne litterae quidem fuere sine san-
(17) guine. Cativs Crispvs municipalis κακοζήλως dixit post relatum exemplum Othryadis: aliut ceteros, aliut Laconas decet: nos sine deliciis educamur, sine muris uiuimus, sine uita uincimus. Seneca fuit cuius nomen ad uos potuit peruenisse ingenii confusi ac turbulenti qui cupiebat grandia dicere, adeo ut nouissime morbo huius rei et teneretur et rideretur; nam et seruos nolebat habere nisi grandes et argentea uasa non nisi grandia. Credatis mihi uelim non iocanti, eo peruenit insania eius, ut calceos quoque maiores sumeret, ficus non esset nisi mariscas; concubinam ingentis staturae habebat. Omnia grandia probanti inpositum est cognomen uel, ut Messala ait, cognomentum et uocari coepit Seneca Grandio. Aliquando inuenuste, ut in hac suasoria cum posuissed contradictionem, aid: omnes qui missi erant a Graecia fugerunt. sublatis manibus, insistens summis digitis — sic enim solebat quo grandior fieret — exclamat: gaudeo, gaudeo. mirantibus nobis qui tantum illi bonum contigisset, adiecit: totus Xer-
(18) ses meus erit. Item dixit: iste qui classibus suis maria subripuit, qui terras circumscripsit, dilatauit profundum, nouam rerum naturae faciem imperat, ponat sane contra caelum castra, commilitones habebo deos. Senianvs multo potentius dixit: terras armis obsidet, caelum sagittis, maria uinculis: Lacones, nisi succurritis mundus captus est. Decentissimi generis stultam sententiam referam Victoris Statori, municipis mei, cuius fabulis memoria dignissimis aliquis†suasoria

1*sq*. *Acticus interras plurans — palam 3 mor Radas 4 inscribere deo dignum in Spartano 6 Cacius — gacozeos 7 otyrdi dicebam municipalis aliut ceteras 8 diliciis 10 confugiae turbulenti 11 regi 13 gredatis — ioganti 14 caceos *m. pr.* 15 esse 16 *probati 17 caepit — *Grandia aliquando inuenire his in 18 inposuissed 19 ad — Grecia 20 summi digiti *m. pr.* 21 quod 25 celum 26 astra — potensius 27 celum — uingulis 28 succurrittis

occasione sumpsit contradictionem. Ad, inquid, trecenti sumus; et ita respondit: trecenti, sed uiri, sed armati, sed Lacones, set ad Thermopylas; numquam uidi plures trecentos. Latro in hac suasoria cum tractasset omnia quae (19) materia capiebat, posse ipsos et uincere, posse certe inuictos reuerti, et beneficia lóci; tum illam sententiam: si nihil aliut erimus certe belli mora. Postea memini auditorem Latronis Arbronivm Silonem, patrem huius Silonis qui pantomimis fabulas scripsit et ingenium grande non tantum deseruit sed polluit, recitare carmen in quo agnouimus sensum Latronis in his uersibus:

Ite agite, o Danai, magnum Paeana canentes;
Ite triumphantes, belli mora concidit Hector.

Tam diligentes tunc auditores erant, ne dicam tam maligni, ut unius uerba surripi non possent: at nunc quilibet orationes in Verrem tuto dicet pro suo. Sed ut sciatis sensum (20) bene dictum dici tamen posse melius, notate prae ceteris quanto decentius Vergilius dixerit hoc quod ualde erat celebre 'belli mora concidit Hector':

Quidquid apud durae cessatum est moenia Troiae [Verg. Aen. XI, 288 sqq.]
Hectoris Aeneaeque manu uictoria Graium
Háesit.

Messala aiebat hic Vergilium debuisse desinere: quod sequitur

Et in decimum uestigia retulit annum,

explementum esse. Maecenas hoc etiam priori conparabat. Sed ut ad Thermopylas reuertar, Diocles Carystivs dixit ...

3 a termopoylasi 4 in haec — tractaset *m. pr.* 6 beneficio 7 moram 8 *Arbronum: *an leg.* Apronium *cum Schotto?* [Artorium *ci. Iahn.*] 9 ec 10 disseruit 12 o *om.* — peana 13 mora occidit ore sectora: *an scrib.* concidit; Orcus Hectora [habet]? 14 nec 15 unus — posset 16 *licet 17 melius non pre [*in C rasura inter* s *et* p: *man. rec. in margine adscripsit* notate] 19 Hectorum 20 quodquia aduerse gessatum est mynia troiiae *ut Seneca legisse uideatur* ad aduersae; *de scriptura quae est* Troiia *cf. Lachmann. ad Lucret.* I, 477. 21 haectori sene equod 23 quid 25 uestigium *m. pr.* — annuum 26 Micenis 27 termo pilas — Carisius

(21) Apatvrivs dixit ... Corvo rhetori testimonium stuporis reddendum est qui dixit: 'quid? si iam Xerses ad nos suo mari nauigat, fugiamus antequam nobis terra supripiatur'. Hic est Corvvs qui cum temptaret scolam Romae Sosio illi qui Iudaeos subegerat declamauit controuersiam de ea quae apud matronas disserebat liberos non esse tollendos et ob hoc accusatur reipublicae laesae. In hac controuersia sententia eius haec ridebatur: 'inter pyxides et redolentis animae medicamina constitit mitrata contio'. Sed si uultis hi-
(22) storicum quoque uobis fatuum dabo. Tvscvs ille qui Scaurum Mamercum in quo Scaurum familia extincta est maiestatis reum fecerat, homo quam inprobi animi tam infelicis ingenii, cum hanc suasoriam declamaret dixit: 'expectemus si nihil aliut, hoc effecturi, ne insolens barbarus dicat: ueni, uidi, uici'; cum hoc post multos annos Diuus Iulius uicto Pharnace dixerit. Dvrion dixit .... Andreas .... Aiebat Nicocrates Lacedaemonius insignem hanc sententiam
(23) futuram fuisse, si media intercideretur. Sed ne uos diutius infatuem, quia dixeram me Fvsci Arelli explicationes subiecturum, finem suasoriae facient, quarum nimius cultus et fracta conpositio poterit uos offendere, cum ad meam aetatem ueneritis: interim [non] dubito quin nunc uos ipsa quae offensura sunt uitia delectent. ....

1 apatrius — corruo hore 2 quid dixit 3 nauigiat 4 sunio *quod optime emendauit Gronouius notae in Senecas p. 464: cf. Ioseph. ant. Iud.* XIIII, 16; *bell. Iud.* I, 18. 5 Iudeos 5 que 6 dissirebat — sed 7 acusatur reip. lesae 8 anime 9 siultis hitoricum 10 factum 11 extingta 12 facerat — anmittam 16 Parnace direxerit — andres agebat 17 Nicogrates lacedemonies insignum 18 diucius 19 infantum — fusti areli 20 sic suasoriae faciem: *id quod est* facient *Haasio debetur.* 21 etatem 22 non *om.* — qui nunc — que

[SVASORIA III.]

Deliberat Agamemnon an Ifigeniam inmolet negante Calchante aliter nauigari fas esse.

Arelli Fvsci. Non in aliam conditionem deus fudit (1) aecora quam ne omnis ex uoto iret dies; nec ea sors mari tantum est. Ceterum ipsa non sub eadem conditione sidera sunt: alia negatis imbribus exurunt solum, et miseri cremata agricolae legunt semina et haec interdum anno lex est; alias serena clauduntur et omnis dies caelum nubilo grauat, subsidit solum et creditum sibi terra non retinet; alias incertus sideribus cursus est et ut uariantur tempora neque soles nimis urguent neque ultra debitum imbres cadunt; quidquid asperatum aestu est, quidquid nimio diffluxit imbre inuicem temperatur altero; siue ita natura disposuit siue, ut ferunt, luna cursu gerit; quae siue plena lucis suae est splendensque pariter adsurgit in cornua, imbres prohibet; siue occurrente nubilo sordidiorem ostendit orbem suum, non ante finit quam uicem reddit; siue ne lunae quidem ista potentia est, sed flatus qui occupauere annum tenent. Quidquid horum est, extra iussum dei tutum fuit adultero mare. Ad non potero uindicare adulteram? prior est salus pudicae; ne quid huius uirginitati timerem persequebar adulterum. Victa Troia uirginibus hostium parcam: nihil adhuc uirgo Priami timet. Cesti Pii. Vos ergo ad hunc (2) diem, inmortales, inuoco: sic reclusuri estis maria? obstate potius. Ne Priami quidem liberos immolaturus es. Describe nunc tempestatem: omnia ista patimur nec parricidium fecimus. Quod hoc sacrum est uirginis deae templo uirginem occidere? libentius hanc sacerdotem habebit quam uictimam. Cornelii Hispani. Infestae sunt, inquid, tempestates

2 Agamennon — molet legam teo alcantte 3 *fuisse 5 ecora 6 *fortasse scr. cum Haasio:* Caelum specta: non 7 *fort. leg.* alias *ut l.* 9. 8 agricole — seminat hoc 9 *alia 10 graua [*em. C.*] — subsidis 13 estus — difluxit 14 temperatum — siu 15 *quidam ap. Schottum em.* regit: *sed cf. Lucr.* I, 328. 16 splendesque 17 *occurret de nubilo 18 *quam inlucem: *cf. p.* 21, 1. 19 ipsa: *corr. Haase.* 23 pargam 25 mortales 30 infeste

et saeuiunt maria neque adhuc paricidium feci. Ista maria si numine suo deus regeret, adulteris clauderentur. MARILLI. Si non datur nobis ad bellum iter, reuertamur ad liberos. ARGENTARII. Iterum in malum familiae nostrae fatale reuoluimur, propter adulteram fratris liberi pereunt. ista mercede nollem reuerti. Ad Priamus bellum pro adultero filio gerit.

(3) DIVISIO. Hanc suasoriam sic diuisit FVSCVS ut diceret, etiamsi aliter nauigari non posset, non esse faciendum, et sic tractauit ut negaret faciendum, quia homicidium esset, quia paricidium, quia plus inpenderetur quam peteretur: peti [adulteram], inpendi Iphigeniam; uindicari adulterium, committi parricidium. Deinde dixit, etiamsi non immolasset, nauigaturum; illam enim moram naturae, maris et uentorum, deorum uoluntatem ab hominibus non intellegi. Hoc CESTIVS diligenter diuisit: dixit enim deos rebus humanis non interponere arbitrium suum; [ut] interponant, uoluntatem eorum ab homine non intellegi; ut intellegatur, non posse fata reuocari. si non sint fata, nesciri futura; si
(4) sint, non posse mutari. SILO POMPEIVS etiamsi quod esset diuinandi genus certum, auguriis negauit credendum: quare ergo, si nescit Calchas, adfirmat primum et scire se putat? Hic communem locum dixit in omnes qui hanc adfectarent scientiam; deinde: irascitur tibi, inuitus militat, quaerit sibi tam magno testimonio apud omnes gentes fidem. In ea descriptione [quam] primam in hac suasoria posui FVSCVS ARELLIVS Vergilii uersus uoluit imitari. Valde autem longe petiit et pene repugnante materia, certe non desiderante, inseruit. Ait enim de luna 'quae siue plena lucis suae est splendensque pariter assurgit in cornua, imbres prohibet; siue occupata nubilo sordidiorem ostendit orbem suum, non

5 fratres 7 gerat 9 *possent 10 si 11 quo plus 12 petit, *om.* adulteram 16 estius — duxit 17 *ut *om.* 19 fata sacri futura *m. pr.* 21 auguris [auguri *C.*] 22 galgas 24 sientiam *m. pr.* 26 *quam *om.* — *primum — *potuit 27 Arelius 28 *petit — repugnatae materiae: *corr. Haase* — desiderant 30 pari, *fort. leg.* paria surgit — cornu

ante finit quam uicem reddit'. At Vergilius haec quanto et (5) simplicius et beatius dixit:

> Luna reuertentes cum primum colligit ignes, [Georg. I, 427 sqq.]
> Si nigrum obscuro comprenderit aere cornu,
> Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.

Et rursus:

> Si . . . . . . [ib. 432.]
> Pura nec obtunsis per caelum cornibus ibit.

Solebat autem Fvscvs ex Vergilio multa trahere, ut Maecenati imputaret: toties enim pro beneficio narrabat in aliqua se Vergiliana descriptione placuisse, sicut in hac ipsa suasoria dixit: 'cur iste inter eius ministerium placuit? cur hoc os deus elegit? cur hoc sortitur potissimum poesis' — quo tantum non impie aiebat se imitatum esse Vergilium — 'plena deo'? Solet autem Gallio noster hoc aptissime ponere. Me- (6) mini una nos ab auditione Nicetis ad Messalam uenisse. Nicetes suo impetu ualde Graecis placuerat. Quaerebat a Gallione Messala, quid illi uisus esset Nicetes? Gallio ait: 'plena deo'. quotiens audierat aliquem ex his declamatoribus quos scolastici caldos uocant, statim dicebat: 'plena deo'. Ipse Messala numquam aliter illum ab noui hominis auditione uenientem interrogabat quam ut diceret: 'numquid plena deo'? Itaque hoc ipsi iam tam familiare erat ut inuito quoque excideret. Apud Caesarem cum mentio esset de ingenio (7) Hateri, consuetudine prolapsus dixit: 'et ille erat plena deo'. Quaerenti deinde quid hoc esse uellet uersum Vergilii retulit et quomodo hoc semel sibi apud Messalam excidisset et nunquam postea potuisset excidere. Tiberius ipse Theodoreus offendebatur Nicetis ingenio, itaque delectatus est fabula Gallionis: 'hoc autem dicebat Gallio Nasoni suo ualde placuisse; itaque fecisse illum quod in multis aliis uersibus

4 cum praeniderit aera 9 Tuscus — Moecenati 10 aliaqua sae 13 poetis quod 14 tanto nemine impie — si 17 Grecis 18 usus esset 20 scolasti *m. pr.* 21 *illum agnouit hominis [ab ignoti *ci. Haase.*] 22 interrogat 23 *iamiam 24 Cesarem 26 Quaerent 27 excidisse 28 Teodorus 30 pabula Galionis — Galio

Vergilii fecerat, non subripiendi causa, sed palam imitandi, hoc animo ut uellet agnosci; esse autem in tragoedia eius:

feror huc illuc, ut plena deo.

Iam uultis ad Fvscvm reuertar ac descriptionibus eius uos satiem? satiabo ac potissimum eis quas in simili†tudinis tractatione posuit, cum diceret omnino non concessam futurorum scientiam.

[SVASORIA IIII.]

Deliberat Alexander Magnus an Babyloniam intret, cum denuntiatum esset illi responso auguris periculum.

(1) Arelli Fvsci. Quis est qui futurorum scientiam sibi uindicet? nouae oportet sortis is sit qui iubente deo canat, non eodem contentus utero quo inprudentes nascimur: quandam imaginem dei praeferat qui iussa exhibeat dei. Sic est; tantum enim regem tantique rectorem orbis in metum cogit. Magnus iste et supra humanae sortis habitum sit cui liceat terrere Alexandrum: ponat iste suos inter sidera patres et originem caelo trahat, agnoscat suum uatem deus; non eodem uitae fine, aetate magna, extra omnem fatorum necessitatem caput sit quod gentibus futura praecipiat. Si uera sunt ista, quid ita non huic studio seruit omnis aetas? cur non ab infantia rerum naturam deosque qua licet uisimus? cum pateant nobis sidera et interesse numinibus liceat, quid ita inutili desidemus facundia aut periculosis atteritur armis manus? an melius alio pignore quam futuri
(2) scientia ingenia surrexerint? Qui uero in media se, ut praedicant, fatorum misere pignora natales inquirunt et primam aeui horam omnium annorum habent nuntiam, quo ierint motu sidera, in quas discucurrerint partes, contrane

1 subrupiendi — inutandi 3 ue plane deo 4 iam ultis — *reuertar scriptionibus (*om.* ac de) — *satium 5 haec: *corr. Haase.* — quasi — *fort. leg.* in similis quaestionis 8 a babylonia 10 Aureli 12 contemtum 15 magnis iste est 16 uos 18 *futurorum 20 quin 21 uisumus, *corr. m. pr.* 24 ad 25 quid 27 *prima melioram 28 moto

deus steterit, an placidus adfulserit sol, an plenam lucem, [an] initia surgentis acceperint, an abdiderit in noctem obscurum caput luna; Saturnus nascentem, an ad bella Mars militem, an negociosum in quaestus Mercurius exceperit, an blanda adnuerit nascenti Venus, an ex humili in sublime Iuppiter tulerit. Aestimant tot circa unum caput tumultùantis deos? Futura nuntiant: plerosque dixere uicturos et nihil (3) metuentis oppressit dies; aliis dedere finem propincum, at illi superfuere [non] egentes inutilis animae. felices nascentibus annos spoponderunt, ad fortuna in omnem properauit iniuriam. incertae sortis uiuimus enim: unicuique ista pro ingenio finguntur, non ex fide. Erit aliquis orbe toto locus qui te uictorem non uiderit? Babylon ei cluditur cui patuit Oceanus.

Divisio. In hac suasoria nihil aliud tractasse Fvscvm (4) scio quam easdem quas supra retuli quaestiones ad scientiam futuri pertinentis. Illud quod nos delectauit praeterire non possum. Declamitabat Fvscvs Arellivs controuersiam de illa quae postquam ter mortuos pepererat somniasse se dixit, ut in luco pareret. Valde in uos contumeliosus fuero, si totam controuersiam quam ego intellego † me dicere ... Fvscvs declamaret et a parte aui non agnoscentis puerum tractaret locum contra somnia et deorum prouidentiam et male de magnitudine eorum dixisset mereri eum qui illos circa puerperas mitteret, summis clamoribus illum dixit Vergili uersum:

> Scilicet is superis labor est, ea cura quietos [Aeneid. IIII, 379]
> Sollicitat.

Auditor Fvsci quidam cuius pudori parco, cum hanc (5) suasoriam de Alexandro ante Fuscum diceret, putauit aeque belle poni eundem uersum et dixit:

1 isteterint — sol in plenam 2 inuitia (*om.* an) — abdiderunt, *corr. m. pr.* — nocentem 3 maris 5 sublim 6 tulerint 9 non *om.*, *add. Haase.* — inutili anime 10 ad nos 11 incerte 12 *non exide erit [ex ui scientie *C.*] — tota *m. pr.* 13 uictore *m. pr.* — Babyloni cluditur 15 Fuscus 22 apte aut 25 puerperos 30 putabit 31 bellae

Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
Sollicitat.

Fvscvs illi ait: si hoc dixisses audiente Alexandro, scisses apud Vergilium et illum uersum esse:

[Aen. II, 533.] capulo tenus abdidit ensem.

Et quia soletis mihi molesti esse de Fvsco, quid fuerit, quare nemo uideretur dixisse cultius, ingeram uobis Fuscinas explicationes. Dicebat autem suasorias libentissime et frequentius Graecas quam Latinas. Hybreas in hac suasoria dixit: *οἷον ἔσχηκε Βαβυλὼν μάντιν ὀχύρωμα.*

[SVASORIA V.]

Deliberant Athenienses an tropaea Persica tollant, Xerse minante rediturum se nisi tollerentur.

(1) Arelli Fvsci. Pudet me uictoriae uestrae si fugatum creditis Xersem ut reuerti possit. Tot caesa milia, nihil ex tanta acie relictum minanti nisi quod uix fugientem sequi possit; totiens mersa classis; quid Marathona, quid Salamina referam? pudet dicere: dubitamus adhuc an uicerimus. Xerses ueniet? nescio quomodo languet circa memoriam iacturae animus et disturbata arma non repetit. Prior enim metus futuri pignus est et amissa ne audeat amissurum monent. Vt interdum in gaudio surgit animus et spem ex praesenti metitur, ita aduersis frangitur. Omnis destruit animum dies ubi ignominia spem premit, ubi nullam meminit aciem nisi qua fugerit; errat circa damna sua et quae male expertus est uota deponit. Si uenturus esset non minaretur: suis ira ardet ignibus et in pacta non soluitur.
(2) Non denuntiaret si uenturus esset neque armaret nos nuntio nec instigaret uictricem Graeciam nec sollicitaret arma

1 quitos 4 te illum 5 abdit tensem 6 mi 8 suassorias 9 frequetius grecas 10 OIONECXNHEBABYAWNANTINOXYPWMA 13 minate — tolleretur 14 *fort. leg.* si ita 15 cesa 17 clasis *m. pr.* — Maratona 21 regnus esset amissa: *corr. Haase* [pignus *iam Schottus*] 22 gaudia: *corr. Iahn.* 23 *omnis est sit 29 gretiam — arme

felicia: magis superueniret inprouidis iam et arma indenuntiata moueret. Quantum cunque Oriens ualuit primo in Graeciam impetu effusum est: hoc ille numero ferox et in deos arma tulerat. extincta tot ante Xersem milia, tot sub ipso iacuerunt: nulli nisi qui fugerunt supersunt. Quid dicam Salamina? quid Cynaegiron referam et te Polyzele? et hoc agitur, an uiceris? Haec ego tropaea deposui, haec in totius conspectu Graeciae statui, ne quis timeret Xersem minantem. Me miserum, pugnante Xerse tropaea posui, fugiente tollam? Nunc Athenae uincimur: non tantum credetur redisse set uicisse Xerses. Non potest Xerses nisi per nos (3) tropaea tollere. Credite mihi, difficilest adtritas opes recolligere et spes fractas nouare et penitenda acie in melioris euentus fidutiam surgere. CESTI PII. Inferam, inquid, bellum. alia mihi tropaea promittit. Potest maior uenire quam uictus est? ARGENTARII. Non pudet uos? pluris tropaea uestra Xerses aestumad quam uos.

DIVISIO. FVSCVS sic diuisit: etiamsi uenturus est Xerses (4) nisi tollimus, non sunt tropaea tollenda. Confessio seruitutis est iussa facere: si uenerit uincemus; hoc non est diu colligendum: de eo dico 'uincemus' quem uicimus. Sed ne ueniet quidem: si uenturus esset non denuntiaret; fractus est et uiribus et animo. CESTIVS et illud dixit, quod in prima parte tractauit, non licere Atheniensibus tropaea tollere: commune in illis ius totius Graeciae esse; commune bellum fuisse, communem uictoriam. deinde ne fas quidem esse: numquam factum ut quisquam consecratis uirtutis suae operibus manus adferret. Ista tropaea non sunt Atheniensium, deorum sunt; illorum bellum fuit, illos Xerses uin-

1 *nam: *an scrib.* nam et [antea] arma ind. mouerat? 3 gretiam 3 illo 4 extincto tante serse 5 *iacerent 6 cinagiron — Polyteles, *quod emendauit Schottus e Diog. Laert.* I, 2, 8, 56. 7 trophea 8 graetiae — Xerxen [*C ut edidi*] 9 Xerxe [*C ut edidi*] 10 cathenae 12 tropea 15 trophea — potes *m. pr.* 16 trophea 17 Xerxes [*C ut edidi*] 19 trophea 21 colliendum deo 23 sed uiribus — *dicit 24 trophea 25 communem bellum 26 commune 28 munus ferret [auferret *C*; inferret *ci. Iahn*]: *an leg.* consecratum uirt. s. op. munus auferret? — trophea

culis, illos sagittis persequebatur. haec omnia ad impiam et
(5) superbam Xersis militiam pertinent. Ecquid ergo bellum habebimus? habuimus; et si Xersem remouebis, inuenietur alius hostis: numquam magna imperia otiosa. Omnium bellorum prospere ab Atheniensibus gestorum ..... Deinde non erit bellum: Xerses enim non ueniet ..... multo timidiores esse qui superbissimi fuerint. Nouissime, ut ueniat, cum quibus ueniet? reliquias uictoriae nostrae colliget, illos adducet quos priore bello quasi inutiles reliquias nouit, si qui ex fuga consecuti sunt. Nullum habet militem nisi aut fa-
(6) stiditum aut uictum. ARGENTARIVS his duobus contentus fuit: aut non uenturum Xersem, aut non esse metuendum si uenerit. His solis institit et illud dixit quod exceptum est: tollite, inquid, tropaea. Si uicisti, quid erubescis? si uictus es, quid imperas? Locum mouit non inutiliter: iudicare quidem se neque Xersem neque iam quenquam Persarum ausurum in Graeciam effundi, sed eo magis tropaea ipsis tuenda: si quis umquam illinc uenturus hostis esset, ut conspectu tropaeorum animi militum accenderentur, ho-
(7) stium frangerentur. BLANDVS dixit: repleat ipse prius Atho et maria in antiquam faciem reducat. Apparere uult posteris quemadmodum uenerit: appareat quemadmodum redierit. TRIARIVS omni dimissa diuissione tantum exultauit quod Xersem audiret uenire ad se, ipsis nouam uictoriam, noua tropaea. SILO POMPEIVS uenusto genere sententiae usus est: nisi tollitis, inquid, tropaea ego ueniam; hoc ait Xerses:
(8) nisi haec tropaea tollitis, alia ponetis. Alteram partem solus GALLIO declamauit et hortauit ad tollenda tropaea; dixit gloriae nihil detrahi, mansuram enim memoriam uictoriae quae perpetua esset; ipsa tropaea et tempestatibus et aetate

1 agitis 2 Xerxis [*C ut edidi.*] — eaquid 6 Xerxes [*C ut edidi.*] 7 esse quam 9 *fort. scrib.* quasi inutiles reliquerat aut si 11 Argentarii usis 12 Xerxen [*C ut edidi.*] 13 excertum: *em. C. cf. p.* 30, 22. 14 trophea 16 Xerxen: *em. C.* 17 *effundisse, deo — trophea 18 ipsi 19 accenderent 20 ipse se — *hatos 23 *de scriptura quae est* diuissio *cf. Quint. inst. or.* I, 7, 20. 24 Xerxen: *em. C.* 25 tropea — sententia 26 trophea 27 trophea — illa ponetis 28 Galio — ortauit: *idem restituendum ap. Cic. pro Archia* 11, 28. — trophea 30 q; — trophea

consumi; bellum suscipiendum fuisse pro libertate, pro coniugibus, pro liberis; pro re superuacua et nihil nocitura si fieret non esse suscipiendum. Hic dixit utique uenturum Xersem et descripsit aduersus ipsos deos tumentem; deinde habere illum magnas uires: neque omnes illum copias in Graeciam perduxisse nec omnes in Graecia perdidisse; timendam esse fortunae uarietatem; exhaustas esse Graeciae uires nec posse iam pati alterum bellum, illi esse inmensam multitudinem hominum. Hoc loco dissertissimam sententiam dixit quae uel in oratione uel in historia ponitur: diutius illi perire possunt quam nos uincere.

[SVASORIA VI.]

Deliberat Cicero [an] Antonium deprecetur.

Q. Haterivs. Sciant posteri potuisse Antonio seruire (1) rempublicam, non potuisse Ciceronem. Laudandus erit tibi Antonius: in hac causa etiam Ciceronem uerba deficient. Crede mihi, cum diligenter te custodieris faciet tamen Antonius quod Cicero tacere non possit. Si intellegis, Cicero, non dicit 'roga ut uiuas', sed 'roga ut seruias'. Quemadmodum autem hunc senatum intrare poteris, exhaustum crudeliter, repletum turpiter? Intrare autem tu senatum uoles in quo non Cn. Pompeium uisurus [es], non M. Catonem, non Lucullos, non Hortensium, non Lentulum atque Marcellum, non tuos, inquam, consules Hirtium ac Pansam? Cicero, quid in alieno saeculo tibi? iam nostra peracta sunt. M. Cato (2) solus maximum uiuendi moriendique exemplum mori maluit quam rogare — nec erad Antonium rogaturus — et illas usque ad ultimum diem puras a ciuili sanguine manus in pectus sacerrimum armauit. Scipio cum gladium penitus abdidisset, quaerentibus qui in nauem transiuerant militibus imperato-

4 Xerxen: *em. C.* 6 Greciam — Grecia 7 Greciae 9 homini 10 hisstoria 13 an *om.* 15 erat [*em. m. pr.*] ubi 16 deficiunt 20 sanatum 21 turoiter — senatus 22 es *om.* 24 hac 25 seculo ubi — paracta — K. M. Cato: *fort. scr.* En M. Cato 26 malluit 27 neg erad 28 curas — sanguinem — *insectus 29 *acerrimem 29 *ponitus abdidisse

rem ‘imperator’, inquid, ‘bene se habet’. Victus uocem uictoriae emisit. ‘Vetat’, inquit, ‘Milo rogare, iudices’: i nunc et
(3) Antonium roga. Porci Latronis. Ergo loquitur umquam Cicero ut non timeat Antonius, loquitur umquam Antonius ut Cicero timeat? Ciuilis sanguinis Syllana sitis in ciuitatem redit et ad triumuiralem hastam pro uectigalibus ciuium Romanorum mortes locantur; unius tabellae albo Pharsalica ac Mundensis Mutinensisque ruina uincitur, consularia capita
[in Catil. I, 1, 2.] auro rependentur; tuis uerbis, Cicero, utendum est: ‘o tempora, o mores’! Videbis ardentes crudelitate simul ac superbia oculos; uidebis illum non hominis sed belli ciuilis uultum; uidebis illas fauces per quas bona Cn. Pompei transiuerunt, illa latera, illam totius corporis gladiatoriam firmitatem, uidebis illum pro tribunali locum quem modo magister equitum cui ructare turpe erat uomitu foedauerat; supplex accidens genibus deprecaberis et ore cui se debet salus publica humilia in adulationem uerba summittes? Pudeat
(4) Verrem quoque: proscriptus fortius periit. Clavdi Marcelli Aesernini. Occurrat tibi Cato tuus cuius a te laudata mors est. Quicquam ergo tanti putas, ut uitam Antonio debeas? Cesti Pii. Si ad desiderium populi respicis, Cicero, quando perieris parum uixisti; si ad res gestas, satis uixisti; si ad iniurias fortunae et praesentem reipublicae statum, nimium diu uixisti; si ad memoriam operum tuorum, semper uicturus es. Pompei Silonis. Scias licet tibi non expedire uiuere, si Antonius permittit ut uiuas. Tacebis ergo proscribente Antonio et rempublicam laniante et ne gemitus quidem tuus liber erit? Malo populus Romanus mortuum Ciceronem quam
(5) [Cic. Phil. II, 27, 67.] uiuum desideret. Triarii. ‘Quae Carybdis est tam uorax? Carybdim dixi, quae si fuit, animal unum fuit; uix medius

2 misit *m. pr.* — *iudices u. nucet Antonium 4 annomeos ut *m. pr.* 5 Sylla sitis inuitatem 6 ciues Romani 7 iniusta bella — Parsalica 8 Mutiniensisq. 13 clamatoriam 14 *loco quomodo 15 cum raptare turp̄erat 16 accadar cenibus 17 adulatione 18 quodque 18 *perit. CLMArylli 19 hoccurrat — tusculus a te — mor 21 quanto 22 parum uicisti (*scriptum fuit in archotypo procul dubio* uicsisti) 23 reip' 27 rep̄ 28 mallo 29 Quod Caribdis 30 midius

fidius Oceanus tot res tamque diuersas uno tempore absorbere potuisset'. Huic tu saeuienti putas Ciceronem posse subduci? Arelli Fvsci patris. Ab armis ad arma discurritur: foris uictores domi trucidamur, domi in sanguine intestinus hostis incubat. Quis non hoc populi Romani statu Ciceronem ut uiuat cogi putat? Rogabis, Cicero, turpiter Antonium, frustra: non te ignobilis tumulus abscondet; idem uirtutis tuae qui finis est immortalium. Humanorum operum custos memoria qua magni uiri uita perpetua est in omnia te saecula sacratum dabit: nihil aliud intercidet (6)
quam corpus fragilitatis caducae, morbis obnoxium, casibus expositum, proscriptionibus obiectum; animus uero diuina origine haustus cui nec senectus ulla nec mors, onerosi corporis uinculis exsolutus, ad sedes suas et cognata sidera recurret. Et tamen si ad aetatem annorumque numquam obseruatum uiris fortibus numerum respicimus, sexaginta supergressus es nec potes uideri non nimis uixisse qui moreris reipublicae superstes. Vidimus furentia toto orbe ciuilia arma, et post Italicas Pharsaliasque acies Romanum sanguinem hausit Aegyptus. Quid indignamur in Cicerone Antonio licere? in Pompeio Alexandrino licuit. An non sic occiduntur qui ad indignos confugiunt? Corneli Hispani. (7)
Proscriptus est ille qui tuam sententiam secutus est, tota tabula tuae morti proluditur; alter fratrem proscribi, alter auunculum patitur: quid habes spei? Vt Cicero periret tot parricidia facta sunt. Repete, age dum, tot patrocinia, tot clientelas et maximum beneficiorum tuorum, [te] ipsum: iam intelleges Ciceronem in mortem cogi posse, in preces non posse. Argentari. Explicantur triumuiralis regni delicata conuiuia et popina tributo gentium instruitur; ipse uino et somno marcidus deficientes oculos ad capita proscriptorum

1 ono — absoluere 2 seuienti 3 Fusci p. — discuritur 4 dum — *dum in 5 ostis 8 uirtuti 9 *que manus uiri [magni uiri *iam man. rec. in margine cod. C.*]: *possis etiam* qua magnis uiris 10 secuta 11 moribus obnexium 15 recurrit 18 rep̄. superstites 19 Parsaliasq. 20 Aegiptus. quin 21 Ad 26 *agecum 27 benefitiorum — te *om.* 29 triumuralis

[Cic. Phil. II, 31, 77] leuat. Iam ad ista non satis est dicere: 'hominem nequam'!

(8) Divisio. Latro sic hanc diuisit omnem suasoriam: etiamsi impetrare uitam ab Antonio potes, non est tanti rogare; deinde impetrare non potes. In priore illa parte posuit turpe esse cuilibet Romano, nedum Ciceroni, uitam rogare. Hoc loco omnium qui ultro mortem adprehendissent exempla posuit; deinde: inutilis illi uita futura et morte grauior detracta libertate. Hic omnem acerbitatem seruitutis futurae descripsit; deinde non futurum fidei impetratae beneficium. Hic cum dixisset: aliquid erit quod Antonium offendat aut factum tuum aut dictum aut silentium aut uultus, adiecit
(9) sententiam: haut enim placiturus es. Albvcivs aliter diuisit: primam partem fecit moriendum esse Ciceroni, etiamsi nemo proscriberet eum. haec insectatio temporum fuit. deinde moriendum esse illi sua sponte, quia moriendum esset etiamsi mori noluisset: graues odiorum causas esse; maximam causam proscriptionis ipsum esse Ciceronem. Et solus [e] declamatoribus temptauit dicere non unum illi esse Antonium infestum. Hoc loco dixit illam sententiam: si cui ex triumuiris non es inuisus, grauis es; et illam sententiam quae ualde excepta est: roga, Cicero, exora unum, ut tribus
(10) seruias. Cestivs sic diuisit: mori tibi utile est, honestum est, necesse est, ut liber et inlibatae dignitatis consummes uitam. Hic illam sententiam dixit audacem: ut numereris cum Catone qui seruire [ne] Antonio quidem nondum domino potuit. Marcellvs hunc sensum de Catone melius: usque eone omnia cum fortuna populi Romani conuersa sunt, ut aliquis deliberet utrum satius sit uiuere cum Antonio, an mori cum Catone? Sed ad diuisionem Cesti reuertamur. Dixit utile esse, ne etiam cruciatus corporis pateretur: non simplici illum modo periturum, si in Antonii manibus inci-

1 hominem quam 3 diuisi^{t}o^{m}ne [*corr. man. rec.*] 4 *ab Antonino non potes tanti 6 Ciceroni tam rogaret 8 deinde utilis illis (*fort. scr.* tibi) 10 benefitium 11 erat, *corr. m. pr.* 13 aut erit — Albutius 15 *cum haec 16 *est ille se sua [illi *iam C*] — quam 19 e *om.* 21 grauis esset *illa sententia 23 ut ille 24 consumes 26 *ne *om.* — nundum 30 diuisione 31 ut ille

disset. In hac parte cum descripsisset contumelias insultantium Ciceroni et uerbera et tormenta, dixit illam multum laudatam sententiam: tu mehercules, Cicero, cum ueneris ad Antonium, mortem rogabis. VARIVS GEMINVS sic diuisit: (11) hortarer te, si iam alterutrum utique faciendum esset, aut moriendum aut rogandum, ut morereris potius, quam rogares. et omnia conplexus est quae a ceteris dicta erant, sed aliquid et tertium: adhortatus est illum ad fugam. illic esse M. Brutum, illic C. Cassium, illic Sextum Pompeium. Et adiecit illam sententiam quam Cassius Seuerus unice mirabatur: quid deficiemus? et respublica suos triumuiros habet. Deinde etiam quas petere posset regiones percucurrit: Siciliam dixit uindicatam esse ab illo, Ciliciam a proconsule egregie administratam, familiares studiis eius et Achaiam et Asiam, Deiotari regnum obligatum beneficiis, Aegyptum et habere beneficii memoriam et agere perfidiae penitentiam. sed maxime illum in Asiam et in Macedoniam hortatus est in Cassi et in Bruti castra. Itaque CASSIVS SEVERVS aiebat alios declamasse, Varium Geminum uiuum consilium dedisse.

Alteram partem pauci declamauerunt. nemo ausus est (12) Ciceronem ad deprecandum Antonium hortari, bene de Ciceronis animo iudicauerunt. GEMINVS VARIVS declamauit alteram quoque partem et ait: spero me Ciceroni meo persuasurum ut uelit uiuere. Quod grandia loquitur et dicit: 'mors nec immatura consulari nec misera sapienti', non mo- [Cic. in Cat. IIII, 2, 3.] uet me: idiotam petit; ego belle mores hominis noui: faciet, rogabit. nam quod ad seruitutem pertinet, non recusabit; iam collum tritum habet; et Pompeius illum et Caesar subiecerunt: ueteranum mancipium uidetis. et complura alia dixit scurrilia ut illi mos erat. Diuisit sic ut diceret non (13) turpiter rogaturum, non frustra rogaturum. In priore parte illud posuit, non esse turpe ciuem uictorem rogari a uicto:

5 ortarer — *si non aliter utrum 10 unicae 11 qui *ci. Iahn* — resp' 12 religiones 14 familiare 15 Deiotare 17 ortatus 18 audiebat, dic *quod fort. ortum ex antiqua dittographia:* aiebat 19 Varrum 22 clamauit 24 uellit 26 ideotam perit — ficiet 30 scurilia

hic quam multi rogassent C. Caesarem, hic et Ligarium. deinde ne iniquum quidem esse Ciceronem satisfacere qui prior illum proscripsisset. Qui litem incohasset ab eo semper nasci satisfactionem ac data rogari. Deinde non pro uita illum, sed pro republica rogaturum: satis illum sibi uixisse, reipublicae parum. In sequenti parte dixit exorari solere inimicos, ipsum exoratum a Vatinio, Gaio quoque Verri adfuisse. facilius exorari Antonium posse qui cum tertius esset [curaturus esset], ne quis [ex] tribus hanc tam speciosam clementiae occasionem praeriperet. fortasse et irasci Antonium, quia ne tanti quidem illum putasset quem
(14) rogaret. Fuga quam periculosa esset cum descripsisset, adiecit quocunque peruenisset, seruiendum illi esse: ferendam esse aut Cassii uiolentiam, aut Bruti superbiam, aut Pompei stultitiam. Quoniam in hanc suasoriam incidimus non alienum puto indicare quomodo quisque se ex historicis aduersus memoriam Ciceronis gesserit. Nam quin Cicero nec tam timidus fuerit ut rogaret Antonium nec tam stultus ut exorari posse speraret, nemo dubitat excepto Asinio Pollione qui infestissimus famae Ciceronis permansit; et is etiam occasionem scolasticis alterius suasoriae dedit. Solent enim scolastici declamitare: deliberat Cicero an salutem promittente Antonio orationes suas comburat.

(15) Haec inepte ficta cuilibet uideri potest. Pollio uult illam ueram uideri; ita enim dixit in ea oratione quam pro Lamia dedit. Asini Pollionis. 'Itaque numquam per Ciceronem mora fuit quin eiuraret suas esse quas cupidissime effuderat orationes in Antonium; multiplicesque numero et accuratius scriptas illis contrarias edere ac uel ipse palam pro contione recitare pollicebatur'; ceteraque his alia sordidiora multo, ut

3 *qui etem iudicasset 4 *dato 5 rep. 6 rei parū. — sequente (m. pr.) 7 exortatum: *Verrem memoriae lapsu a Seneca nominatum esse pro Gabinio recte suspicatur Schottus.* 9 *tertio esset nequis tribus 10 spetiosam — fortasset *m. pr.* 11 qui: *corr. Iahn* — ullum 15 *quā — hac suasoria, *quod fortasse non mutandum: cf. p.* 30, 32. 17 namque 19 possem 20 Polione quinfestissimus 22 *declamatores 23 promittentem — comburet 24 hoc [*m. rec.*] — ullam 25 uidere 26 Polionis — *perficere ne 27 eiurares — quis 28 accusatius 29 illas — uelut

tibi facile liqueret, hoc totum adeo falsum esse, ut ne ipse quidem Pollio in historiis suis ponere ausus sit. Huic certe actioni eius pro Lamia qui interfuerunt negant eum haec dixisse — nec enim mentiri sub triumuirorum conscientia sustinebat — sed postea conposuisse. Nolo autem uos, iuuenes (16)
mei, contristari, quod a declamatoribus ad historicos transeo. satisfaciam uobis et fortasse efficiam, ut his sententiis lectis solidis et uerum habentibus recedatis aequiores. Hoc si tamen recta uia consequi non potero, decipere uos cogar, uelut salutarem daturus pueris potionem absinthiati poculi. Livivs adeo retractationis consilium habuisse Ciceronem non dicit, ut neget tempus habuisse; ita enim ait: T. Livi. Mar- (17)
cus Cicero sub aduentum triumuirorum urbe cesserat pro certo habens id quod erat, non magis Antonio eripi [se] quam Caesari Cassium et Brutum posse: primo in Tusculanum fugit, inde transuersis itineribus in Formianum ut ab Caieta nauem conscensurus proficiscitur. Vnde aliquoties in altum prouectum cum modo uenti aduersi retulissent, modo ipse iactationem nauis caeco uoluente fluctu pati non posset, taedium tandem eum et fugae et uitae cepit regressusque ad superiorem uillam quae paulo plus mille passibus a mari abest, 'moriar', inquit, 'in patria saepe seruata'. Satis constat, seruos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum; ipsum deponi lecticam et quietos pati quod fors iniqua cogeret iussisse. Prominenti ex lectica praebentique inmotam ceruicem caput praecisum est. Nec satis stolidae crudelitati militum fuit: manus quoque scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes praeciderunt. Ita relatum caput ad Antonium iussuque eius inter duas manus in rostris positum, ubi ille consul, ubi saepe consularis, ubi eo ipso anno aduersus Antonium quanta nulla umquam humana uox cum ammiratione eloquentiae auditus fuerat: uix attollentes lacrimis oculos

2 hisstoriis 3 interfuuerunt 7 satisfatiam — effitiam 8 habenti recedatis et quia: *fort. scrib.* recedatis ex uia 9 tam 10 sumti populi 11 huius — detractationis 12 *L. Liui 14 se *om.* 16 fuer̄ — Caiecta (c *del. m. pr.*) 18 conscensurum *m. pr.* 19 tedium 20 coepit 22 sepe 24 et quias: *fort. leg.* et quiduis 32 eloquentia

(18) homines intueri trucidata membra ciuis poterant. BASSVS AVFIDIVS et ipse nihil de animo Ciceronis dubitauit, quin fortiter se morti non praebuerit tantum, sed obtulerit. AVFIDI BASSI. Cicero paulum remoto uelo postquam armatos uidit, 'ego uero consisto', ait: 'accede ueterane et si hoc saltim potes recte facere, incide ceruicem'. Trementi deinde dubi-
(19) tantique: 'quid si ad me', inquid, 'primum uenissetis'? CREMVTIVS CORDVS et ipse ait Ciceroni, cum cogitasset utrumne Brutum, an Cassium, an Sextum Pompeium peteret, omnia illa displicuisse praeter mortem. CREMVTI CORDI. Quibus uisis laetus Antonius, cum peractam proscriptionem suam dixisset esse, quippe non satiatus modo caedendis ciuibus, sed differtus quoque, iussit per rostra exponi. Itaque quo saepius ille ingenti circumfusus turba processerat, quae paulo ante coluerat piis contionibus, quibus multorum capita seruauerat, tum per artus suos latus, aliter ac solitus erat a ciuibus suis conspectus est, praependenti capiti orique eius inspersa sanie, breui ante princeps senatus Romanique nominis titulus, tum pretium interfectoris sui. Praecipue tamen soluit pectora omnium in lacrimas gemitusque uisa ad caput eius deligata manus dextera, diuinae eloquentiae ministra; ceterorumque caedes priuatos luctus excitauerunt, illa una
(20) communem. BRVTTEDI NIGRI. Elapsus interim altera parte uillae Cicero lectica per agros ferebatur; sed ut uidit adpropinquare notum sibi militem Popillium nomine, memor defensum a se laetiore uultu aspexit. at ille uictoribus id ipsum imputaturus occupat facinus caputque decisum nihil in ultimo fine uitae facientis quod alterutram in partem posset notari Antonio portat oblitus se paulo ante defensum ab illo. Et hic uoluit positi in rostris capitis miserabilem faciem describere, sed magnitudine rei obrutus est.

7 quid? quasi *ci. Iahn.* 8 Ciceronem 9 Sex 10 illi: *corr. A.* 11 lusis letus 12 cedendis 13 quodque sit p̣ — exponit [super rostra exponit *ci. Haase*] 15 conationibus 16 arteͧs [*corr. m. pr.*] 17 *praetendenti 18 *insponsa siniae 20 ad cat 21 delicata 23 Brotedi nicri: *ut edidi nomen hoc scriptum exhibet noster codex* II, 9, 35 *sq. et aliis locis et codex Mediceus ap. Tacit. ab exc. d. A.* III, 66: *cf. quae collegit Bücheler in museo Rhenano nouo* XI, *p.* 295. — partę 25 Popilium 26 letiore 31 fatiem

Brvttedi Nigri. Vt uero iussu Antonii inter duas manus po- (21)
situm in rostris caput conspectum est quo totiens auditum
erat loco, datae gemitu et fletu maximae uiri inferiae nec ut
solet uitam depositi in rostris corporis contio audiuit, sed
ipsa narrauit. Nulla non pars fori aliquo actionis inclu-
tae signata uestigio erat; nemo non aliquod eius in se me-
ritum fatebatur: hoc certe publicum beneficium palam erat,
illam miserrimi temporis seruitutem ac lanienam dilatam in
Antonium. Quoties magni alicuius [uiri] mors ab historicis
narrata est, toties fere consummatio totius uitae et quasi
funebris laudatio redditur. hoc semel aut iterum a Thucy-
dide factum, item in paucissimis personis usurpatum a Sal-
lustio, T. Liuius benignius omnibus magnis uiris praestitit:
sequentes historici multo id effusius fecerunt. Ciceroni hoc,
ut Graeco uerbo utar, ἐπιτάφιον Liuius reddit. T. Livi. (22)
Vixit tres et sexaginta annos, ut si uis afuisset, ne inma-
tura quidem mors uideri possit: ingenium et operibus et
praemiis operum felix; ipse fortunae diu prosperae et in
longo tenore felicitatis magnis interim ictus uulneribus,
exilio, ruina partium pro quibus steterat, filiae morte, exitu
tam tristi atque acerbo, omnium aduersorum nihil ut uiro
dignum erat tulit praeter mortem quae uere aestimanti
minus indigna uideri potuit, quod a uictore inimico [nil]
crudelius passus erat quam quod eiusdem fortunae conpoti
fecisset. Si quis tamen uirtutibus uitia pensarit, uir magnus
ac memorabilis fuit et in cuius laudes exsequendas Cicerone
laudatore opus fuerit. Vt est natura candidissimus omnium
magnorum ingeniorum aestimator T. Liuius, plenissimum
Ciceroni testimonium reddidit. Cordi Cremvti non est ope- (23)
rae etiam referre redditam Ciceroni laudationem; nihil enim

1 Brotedi 3 dato: *em. Faber, qui deinde ci.:* nec ut solet rite depositi in rostris corporis contio audiuit laudes, sed 4 *solet ita — concio aut diuidit set[d] [*corr. m. pr.*] 5 aliquae [*corr. m. pr.*] accionis 7 benefitium 8 ac alienam 9 uiri *om.* 10 ferre 11 adhuc hy-dide 13 l. liuius benignus — praestitisse 14 hitorici 15 greco — utar ει ΤΙΤΑΦΙΟΝ 18 operarum — prospere 20 partitum — filii 22 quā uere 23 nil *om.* 24 *conposito [conpos item *ci. Haase.*] 25 pensaret 26 sequendas 28 aestimatur 29 non esto opere 30 deferre

ipso ac Cicerone dignum est ac ne hoc quidem quod paene maxime tolerabile est. Cremvti Cordi. Proprias enim simultates deponendas interdum putabat, publicas numquam ui deserendas: ciuis non solum magnitudine uirtutum, sed multitudine quoque conspiciendus. Avfidi Bassi. Sic M. Cicero decessit, uir natus ad reipublicae salutem quae diu defensa et administrata in senectute demum e manibus eius elabitur, non ipsius uitio, nisi quod nihil in salutem eius aliud illi quam si caruisset Antonio, placuit. Vixit sexaginta et tres annos, ita ut semper aut peteret alterum, aut inuicem peteretur, nullamque rem rarius quam diem illum
(24) quo nullius interesset ipsum mori, uidit. Pollio quoque Asinivs qui Verrem Ciceronis reum fortissime morientem tradidit, Ciceronis mortem solus ex omnibus maligne nárrat; testimonium tamen quamuis inuitus plenum ei reddit. Asini Pollionis. Huius ergo uiri tot tantisque operibus mansuri in omne aeuum praedicare de ingenio atque industria superua[cuum est]. Natura autem atque fortuna pariter obsecuta est ei [cui] quidem facies decora ad senectutem prosperaque permansit ualetudo, tum pax diutina cuius instructus erat artibus contigit. namque ad priscam seueritatem iudiciis exactis maxima noxiorum multitudo prouenit quos obstrictos patrocinio incolumes plerosque habebat. Iam felicissima consulatus ei sors petendi et gerendi magna munera deum consilio industriaque: utinam moderatius secundas res et fortius aduersas ferre potuisset! namque utraeque cum uenerant ei, mutari eas non posse rebatur. Inde sunt inuidiae tempestates coortae graues in eum certiorque inimicis adgrediendi fiducia; maiore enim simultates atpetebat animo quam gerebat. Sed quando mortalium nulli uirtus perfecta contigit, qua maior pars uitae atque

1 *ipse a — paenae 3 *sq.* *nunquam uides credendam 4 magnitudinem uirtutem 5 multitudinem 6 reip̄ 8 habitu — uitio laesa quod, *quod retineri poterit si deleatur id quod est* non — salute 12 quod nullius 14 maligna enarrat 16 *mansuris 17 euum 18 superba natura 19 *cui *om.* 20 tunc 21 a prisca seueritate 22 iudicis exacti maximorum noxiorum 25 situndas *m. pr.* 28 cohortae — eo cerciorque 29 fidutia maiores

ingenii stetit ea iudicandum de homine est. Atque ego ne miserandi quidem exitus eum fuisse iudicarem, nisi ipse tam miseram mortem putassed. Adfirmare uobis possum nihil (25) esse in historiis eius hoc quem retuli loco dissertius, ut mihi tunc non laudasse Ciceronem, sed certasse cum Cicerone uideatur. Nec hoc deterrendi causa dico, ne historias eius legere concupiscatis: concupiscite et poenas Ciceroni dabitis. Nemo tamen ex tot dissertissimis uiris melius Ciceronis mortem defleuit quam Seuerus Cornelius.

CORNELII SEVERI. (26)

Oraque magnanimum spirantia pene uirorum
In rostris iacuere suis: sed enim abstulit omnis,
Tamquam sola foret, rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia consulis acta
Iurataeque manus deprensaque foedera noxae
Patriciumque nefas extinctum; poena Cethegi
Deiectusque redit uotis Catilina nefandis.
Quid fauor aut coetus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt sacris et uita quid artibus acta?
Abstulit una dies aeui decus ictaque luctu
Conticuit Latiae tristis facundia linguae,
Vnica sollicitis quondam tutela salusque,
Egregium semper patriae caput; ille senatus
Vindex, illa fori, legum ritusque togaeque
Publica uox saeuis aeternum ommutuit armis.
Informes uoltus sparsamque cruore nefando
Canitiem sacrasque manus operumque ministras
Tantorum pedibus uictor proiecta superbis
Proculcauit ouans nec lubrica fata deosque
Respexit. nullo luet hoc Antonius aeuo.
Hoc nec in Emathio mitis uictoria Perse,

3 *sq.* possum nisi esse: *fort. scr.* nil inesse 9 *depluit 12 iacueres 14 ingenia 15 federa 16 patritiumque nefas est tunc poena gestegi 17 catillina 19 profuerant — artibus aetas 21 latiet tristis 23 etgeium 24 *ille 25 uox eius 26 Infores uolutus 27 ganiciem 28 uices 30 lucet 31 hematio

Nec te dire Syphax, non fecit [in] hoste Filippo
Inque triumphato ludibria cuncta Iugurtha
Afuerunt nostraeque cadens ferus Annibal irae
Membra tamen Stygias tulit inuiolata sub umbras.

(27) Non fraudabo municipem nostrum bono uersu ex quo hic multo melior Severi Cornelii processit:

Conticuit Latiae tristis facundia linguae.

Sextilivs Ena fuit homo ingeniosus magis quam eruditus, inaequalis poeta et plane quibusdam locis talis quales esse Cicero Cordubenses poetas ait, [pingue] quiddam sonantis atque peregrinum. Is hanc ipsam proscriptionem recitaturus in domo Messalae Coruini Pollionem Asinium aduocauerat et in principio hunc uersum non sine assensu recitauit:

[pro Archia 10, 26.]

Deflendus Cicero est Latiaeque silentia linguae.

Pollio Asinius non aequo animo tulit et ait: 'Messala, tu quid tibi liberum sit in domo tua uideris: ego istum auditurus non sum cui mutus uideor'; atque ita consurrexit. et interfuisse recitationi Seuerum quoque Cornelium scio cui non aeque displicuisse hunc uersum quam Pollioni adparet, quod meliorem quidem, sed non dissimilem illi et ipse composuit. Si hic desiero, scio futurum, ut uos illo loco desinatis legere quo ego a scolasticis recessi. Ergo ut librum uelitis usque ad umbilicum reuoluere, adiciam suasoriam proximae similem.

1 dires sypax — in *om.* — filippho 2 iugurta 3 *afuerat — ire 5 *raudabo municem 8 ingeneniosus 9 plene *a m pr.* 10 Corduuenses poeta — pingue *om.* — quidam 12 messale corruini polionem — aduocauerant 14 deflendus 15 equo 17 *consurrexit ne interfuisset 18 *eorum quod [*id quod est* Seuerum *Iahnio debeo.*] 19 Polioni aparet 23 aditiam 24 proxime

[SVASORIA VII.]

Deliberat Cicero an scripta sua conburat, promittente Antonio incolumitatem, si fecisset.

(1) Q. Haterivs. Non feres Antonium: intolerabilius in malo ingenio felicitas est nihilque cupientis magis accendit quam prosperae turpitudinis conscientia. Difficile est. Non feres, inquam, et iterum inritare inimicum in mortem tuam cupies. Quod ad me quidem pertinet, multum a Cicerone absum: tamen non taedet tantum me uitae meae, sed pudet. ne propter hoc quidem ingenium tuum amas, quod illud Antonius plus odit quam te? remittere ait se tibi ut uiuas, commentus quemadmodum eripiat etiam quod uixeras. Crudelior est pactio Antonii quam proscriptio. Ingenium erat in quo nihil iuris haberent triumuiralia arma. Commentus est Antonius quemadmodum quod non poterat cum Cicerone [proscribere a Cicerone] proscriberetur. Hortarer te, Cicero, ut uitam magni aestimares, si libertas suum haberet in ciuitate locum, si suum in libertate eloquentia, si non ciuili ense ceruicibus luerentur; nunc ut scias nihil esse melius quam mori, uitam tibi Antonius promittit. Pendet nefariae proscriptionis tabula: tot praetorii, tot consulares, tot equestris ordinis uiri periere; nemo relinquitur nisi qui seruire possit. Nescio an hoc tempore uiuere uelis, Cicero: nemo est cum quo uelis. Merito, hercules, illo tempore uixisti quo Caesar ultro te rogauit ut uiueres sine ulla pactione, quo tempore non quidem stabat respublica, sed in boni principis sinu ciciderat. (2) Cesti Pii. Numquid opinio me fefellit? intellexit Antonius, saluis eloquentiae monumentis non posse Cice-

4 q; alterius — tolerabilius 6 prospere 9 tam et non tedet · 10 quidem pertinet multum a Cicerone ingenium 16 *proscribere a Cicerone *omissa: cf. p 42, 17.* 18 si sum 19 loquentia — *id quod est* luerentur *recte se habet modo ad libertatem aeque atque ad eloquentiam referatur.* 20 sibi 22 tot pecori tot consulatores — uiri pene 26 sene *m. pr.* — actione 27 resp, — bonis *m. pr.* 28 caeciderat

ronem mori. ad pactionem uocaris, qua pactione melior in te pars tui petitur. Adcommoda mihi paulisper eloquentiam: Ciceronem periturum rogo. Si te audissent Caesar et Pompeius, neque inissent turpem societatem neque dirimissent: si uti umquam consilio tuo uoluissent, neque Pompeius Caesar[em deseruisset neque Pompeium Caesar]. Quid consulatum salutarem urbi, quid exilium consulatu honestius, quid prouocatam inter initia adulescentiae libertate tirocinii tui Syllanam potentiam, quid Antonium auulsum Catilinae [et] reipublicae redditum? ignosce, Cicero, [si] diu ista nar-
(3) rauero: forsitan hoc die nouissimo audiuntur. Si occidetur Cicero, iacebit inter Pompeium patrem filiumque et Afranium, Petreium, Q. Catulum, M. Antonium illum indignum hoc successore generis; si seruatur, uiuet inter Ventidios et Canidios et Saxas: ita dubium est utrum satius sit cum illis iacere, an cum his uiuere? Pro uno homine iactura publica pacisceris. Scio omne pretium iniquum esse quod ille constituit: nemo tanti [emit] Ciceronis uitam quanti uendit Antonius. Si hanc tibi pactionem ferret: uiues, sed eruentur oculi tibi, uiues, sed debilitabuntur pedes: etiam si in alia damna corporis praestares patientiam, excepisses tamen
[Cic. pro Milone 37, 101.] linguam. Vbi est sacra illa uox tua: 'mori enim naturae finis est, non poena'? hoc tibi uni non liquet? ad uideris Antonio persuasisse. Adsere te potius libertati et unum crimen ini-
(4) mico adice: fac moriendo Antonium nocentiorem. P. Asprenatis. Vt Antonius Ciceroni parcat, Cicero in eloquentiam suam ipse animaduertet? quid autem tibi sub ista pactione promittitur? ut Cn. Pompeius et M. Cato et ille antiquos restituatur reipublicae senatus, dignissimus apud quem Cicero loqueretur? Multos in arena uicturos animi sui contemptus oppressit; multos perituros parati ad pereundum animi ipsa

1 quā *m. pr.* 4 sociaetatem 6 *uncis saepta omissa.* 7 consulatum 8 tirociniis 9 tui sillanam potentia — Catillinam reip' (*om.* et) 10 diui (*om.* si) 11 hoccidetur *m. pr.* 13 Petreium qui Catulum 14 successorem 14 Ventididos: *cf. Gell.* XV, 4. 15 Canitidos: *cf. Vell. Pat.* II, 85, 2. — Saxos: *cf. Cic. Philipp.* XI, 5, 12. 16 is *m pr.* 17 ese 18 emit *om.* 20 debilitantur 21 pacientiam 22 mature *m. pr.* 29 reip, 30 multos ea re uicturos: *corr. Iahn.* 31 adimi

admiratio eripuit et causa illis uiuendi fuit fortiter mori. Permitte [te] populo Romano contra Antonium. Licet scripta conbusseris, Antonius paucos annos tibi promittit: ad si non combusseris fama populi Romani omnes. Pompei Silonis. (5) Quale est! ut perdamus eloquentiam Ciceronis, fidem sequamur Antoni? misericordiam tu istam uocas, supplicium sumptum [de] Ciceronis ingenio? credamus Antonio, Cicero, si bene illi pecunias crediderunt feneratores, si bene pacem Brutus et Cassius. Hominem et uitio naturae et licentia temporum insanientem, inter scenicos amores sanguine ciuili luxuriantem; hominem qui creditoribus suis oppignerauit rempublicam, cuius gulae duorum principum bona, Caesaris ac Pompei, non potuerunt satisfacere. Tuis utar Cicero uerbis: 'cara est cuiquam salus quam aut dare aut eripere potest Antonius'? non est tanti seruari Ciceronem, [ut] seruatum Antonio debeam. Triari. Conpulsus aliquando popu- (6) lus Romanus in eam necessitatem est, ut nihil haberet praeter Iouem obsessum et Camillum exulem: nullum tamen fuit Camilli opus maius quam quod indignum putauit, uiros salutem pactioni debere. O grauem uitam, etiam si sine pretio daretur! Antonius hostis a republica iudicatus nunc hostem rempublicam iudicat. Lepidus, ne quis illum putet male Antonio collegam placuisse, alienae semper dementiae accessio, utriusque collegae mancipium, noster dominus. Argentarii. Nihil Antonio credendum est; mentior? quid (7) enim iste non potest qui occidere Ciceronem potest, qui seruare nisi crudelius quam occidebat non potest? ignoscentem illum tibi putas qui ingenio tuo irascitur? ab hoc tu speras uitam cui nondum uerba tua exciderunt? ut corpus quod fragile et caducum est seruetur, pereat ingenium quod aeternum est? ego mirabar, si non [supplicio] durior

2 te *om.* 3 conbuseris 4 combuseris quā populi r. omnes: *corr. Haase.* 7 summum, *om.* de: *corr. Haase.* 8 reddiderunt 9 Brutos (v *supra* o) (*m. pr.*) 12 remp, 15 *seruare — ut *om.* 19 magis *m. pr.* 21 rep, 22 remp, 23 malo — aliene 30 flagile *m. pr.* — per eum 31 ergo *m. pr.* — supplicio *om.*, *pro quo nescio an melius restituatur* morte — clurior *in cod. legit Haase: mihi id ipsum illic scriptum extare uidebatur quod edidi* durior [crulior *A*, crudelior *C*].

esset Antonii uenia. P. Scipionem a maioribus suis de- (8) sciscentem generosa mors in numerum Scipionum reposuit. Mortem tibi remittit, ut id pereat quod in te solum inmortale est: qualis est pactio? aufertur Ciceroni ingenium sine uita; promittuntur obliuione nominis tui pauci seruitutis anni. Non ille te uiuere uult, sed facere ingenii tui superstitem. Viue, ut Cicero audiat Lepidum, Cicero audiat Antonium, nemo Ciceronem. Pateris fieri, ut quod Cicero optimum habet ante se efferat? sine durare post te ingenium tuum, perpetuam Antonii proscriptionem. Arelli Fvsci patris. Quoad humanum genus incolume manserit, quamdiu suus litteris honor, suum eloquentiae pretium erit; quamdiu reipublicae nostrae aut fortuna steterit, aut memoria durauerit, admirabile posteris uigebit ingenium et uno proscriptus saeculo proscribes Antonium omnibus. Crede mihi, uilissima pars tui est, quae tibi uel eripi, uel donari (9) potest: ille uerus est Cicero quem proscribi Antonius non putat nisi a Cicerone posse. Non ille tibi remittit proscriptionem, sed tolli desiderat suam. Si fidem deceperit Antonius, morieris; si praestiterit, seruies. Quod ad me attinet, fallere malo. Per te, M. Tulli, per quattuor et sexaginta annos pulchre actos, per salutarem reipublicae consulatum, per aeternam, si pateris, ingeni tui memoriam, per rempublicam quae, ne quid te putes carum illi relinquere, ante te periit, oro et obtestor, ne moriaris confessus quod nolueris mori.

(10) Huius suasoriae alteram partem neminem scio declamasse; omnes pro libris Ciceronis solliciti fuerunt, nemo pro ipso, cum adeo illa pars non sit mala, ut Cicero, si haec conditio lata ei fuisset, deliberaturus non fuerit. Itaque hanc suasoriam nemo declamauit efficacius quam Silo Pompeius: non enim ad illa speciosa se contulit at quae Cestivs qui

2 generosus amor: *sed cf. p.* 27, 29 *sqq.* 6 annis *m. pr.* 7 Vide 8 *Pateris perire ut quod dico 10 perpetua *ci. Iahn.* 11 Fusci. p. — generis *m. pr.* 12 usus: *corr. Haase.* — sum eloquentia: eloquentiae *iam C,* suum *Haase corr.* 13 reip, 14 poteris 15 proscribe 18 emittit 21 mallo — Tuli — *alterum* per *nescio an delendum sit.* 22 pulchrae — reip, 24 ante ceperit 25 q; 26 declamas *m. pr.* 28 nulla pars 29 latae infuisse: *corr. C.* 30 ellicatius 31 spetiosa — atq:

dixit, hoc grauius esse supplicium quam mortem et ideo hoc Antonium eligere; breuem uitam esse omni, multo magis seni: ita memoriae consulendum quae magnis uiris aeternitatem promitteret; non qualibet mercede uitam redimendam et hic conditiones intolerabiles esse; [omnia potius subeunda esse] quam monumenta ingenii sui ipsum exurere. Iniuriam illum facturum populo Romano cuius linguam principem extulisset, ut insolentis Graeciae studia tanto antecederet eloquentia, quanto fortuna: iniuriam facturum generi humano; penitentiam illum acturum tam care spiritus empti, cum in seruitute senescendum fuisset [et] in hoc unum eloquentia utendum, ut laudaret Antonium. Male cum illo agi: dari uitam, eripi ingenium. Silo Pompeivs sic egit, ut (11) diceret, Antonium non pacisci, sed inludere: non esse illam conditionem, sed contumeliam; combustis enim libris nihilominus occisurum; non esse tam stultum Antonium, ut putaret ad rem pertinere libros a Cicerone conburi cuius scripta per totum orbem terrarum celebrarentur, nec hoc petere eum quod posset ipse facere: nisi forte non esset in scripta Ciceronis ei ius cui esset in Ciceronem. Quaeri nihil aliud quam ut ille Cicero multa fortiter de mortis contemptu locutus ad turpes conditiones perductus occideretur. Antonium illi non uitam cum conditione promittere, sed mortem sub infamia quaerere. Itaque quod turpiter postea passurus esset nunc illum debere fortiter pati.

Et haec suasoria insignita est: dixit enim .... sententiam cacozeliae genere humillimo et sordidissimo, quod detractu aut adiectione syllabae facit sensum: 'pro facinus indignum! peribit ergo quod Cicero scripsit, manebit quod Antonius proscripsit'? Apud Cestium Pium rhetorem declamabat hanc suasoriam (12) Svrdinvs, ingeniosus adulescens, a quo Graecae fabulae ele-

5 *cancellis saepta omissa.* 7 populor cuius lingam 8 *in cipem extullisset: *an leg.* in culmen? [inciuem *C*]—Gretiae 9 factura 10 tangere 11 *et *om.* 12 *sq.* ille ait dare: *emendauit man. rec. in C, qui tamen* dari *a manu pr. exhibet.* 16 occissorum 18 et hoc: *corr. Iahn.* 20 *eius cui 20 *quare 23 conditionem promitteret 26 insignata—*post* enim *nomen declamatoris alicuius periisse puto, cum credibile non sit ea quae sequuntur a Pompeio Silone dicta esse.* — cato zelie 27 umililimo — detractat 30 *Cestium p̄torem 31 grecae

ganter in sermonem Latinum conuersae sunt. Solebat dulces sententias dicere, frequentius tamen praedulces et infractas. In hac suasoria cum iusiurandum bellis sensibus prioribus complexus esset, adiecit: ‘ita te legam’. Cestivs, homo nasutissimus, dissimulauit exaudisse se, ut adulescentem ornatum quasi inprudens obiurgaret: ‘quid dixisti? quid? ita te fruar’? Erat autem Cestivs nullius quidem ingenii,
(13) Ciceroni etiam infestus, quod illi non inpune cessit. Nam cum M. Tullius filius Ciceronis Asiam obtineret, homo qui nihil ex paterno ingenio habuit praeter urbanitatem, caenabat apud eum Cestius. M. Tullio et natura memoria infidelis erat et ebrietas si quid ex ea supererat subducebat; subinde interrogabat, qui ille uocaretur qui in imo recumberet et cum saepe subiectum illi nomen Cestii excidisset, nouissime seruus, ut aliqua nota memoriam eius faceret certiorem, interroganti domino, quis ille esset qui in imo recumberet, ait: ‘hic est Cestius qui patrem tuum negabat litteras scisse’; adferri protinus flagra iussit et Ciceroni, ut oportuit,
(14) tuit, de corio Cestii satisfecit. Erat autem etiam ubi pietas non exigeret scordalus. Hybreae dissertissimi uiri filio male apud se causam agenti ait: *μὴ οὖν πατὴρ ὤν;* et cum in quadam postulatione Hybreas patris sui totum locum ad litteram omnibus agnoscentibus diceret, ‘age’, inquit, ‘non putas me didicisse patris mei ‘quousque tandem abutere cantilena patientia nostra?’ Gargonivs, homo uilissimus, in hac suasoria dixit duas res quibus stultiores ne ipse quidem umquam dixerat; unam in principio: nam cum coepisset scolasticorum frequentissimo iam more a iureiurando et dixisset multa: ‘ita quamprimum tantum timeat, quantum potest, ita aut totus uiuat Cicero, aut totus moriatur, ut ego quae hodie pro Ciceronis ingenio dixero nulla pactione de-

3 de bellis *m. pr.* 4 Certius 6 inpudens obiugaret: *fort. scr.* inpudentem 11 *memoriam demerat *cf. p.* 47,15. 13 inimico *m. pr.* 14 sepe 18 potius [ocius *C, una littera ante* o *erasa*] 19 ibi 20 exieret 21 *at ΗΜΗΟΝΗΛΤΗΡWΝeΤ cum 22 postulationem Hybrias *partibus stultotum 23 inqui *m. pr.* 24 dedicisse 25 pacientia — Gargonius amabilissimus: *cf. Cic. Brut.* 48, 180; *Horat. serm.* I, 2, 27. 29 *post id quod est* tantum *excidisse uidetur* Antonius 31 q;

lebo', alteram rem dixit cum exempla referret eorum qui fortiter perierant: 'Iuba et Petreius mutuis uulneribus concucurrerunt et mortes fenerauerunt'.

2 ıut mutuis multis, *quod apparet e dittographia ortum esse, cum*
ut mutuis
in codice archetypo scriptum fuisset: multis

ʕ NE
In B haec subscriptio est: LANNei ϒ SE·CΛE .;. ORATORVM ET RETORVM | SENTENTIAE .;. DIVI'SIONES .;. COLORES SUΛSORIΛRUM LIB̄ ·I· EXPLICIT INCIP̄ LIB̄ ·II· FELICITER

[M. ANNAEI SENECAE ORATORVM ET RHETORVM SENTENTIAE DIVISIONES COLORES CONTROVERSIARVM. LIBER I.]

Seneca Nouato, Senecae, Melae filiis salutem.

(1) Exigitis rem magis iocundam mihi quam facilem: iubetis enim, quid te his declamatoribus sentiam qui in aetatem meam inciderunt indicare et si qua memoriae meae nondum elapsa sunt ab illis dicta colligere, ut quamuis notitiae uestrae subducti sint, tamen non credatis tantum de illis, sed et iudicetis. Est, fateor, iocundum mihi redire in antiqua studia melioresque ad annos respicere et uobis querentibus quod tantae opinionis uiros audire non potueritis detrahere temporum iniuriam. (2) Sed cum multa iam mihi ex me desideranda senectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetauerit, neruorum firmitatem

Praefationem in codice B reliquisque qui cum eo conspirant omissam soli excerptorum codd. nobis seruarunt quorum ad eam emendandam usus sum tribus: Montepessulano (M), *Parisiensi* (P) *et Sorbonnensi* (S) *de quibus uide quae in prolegomenis exposui. Codicis* M *autem eius folii quod initium praefationis usque ad uerba quae leguntur p.* 50, 24: 'ante Ciceronem' *etc. continet dextera pars abscisa est, ut inde ab illo loco demum integram eius lectionis uarietatem repraesentare liceat.*

4 Incipit liber senece de declamationibus. Nouato senece Mene filiis seneca salutem *P.* Liber annei senece qui declamationes dicitur nouato . senece . mele . filiis datus *S.* 5 iocondam *P.* 7 inciderint *S.* 9 sunt *P.* 10 mihi iocundum *P.* 12 tanta *M. m. pr.* 14 mihi exemit *S* (*sed* exemit *in ras.*) — senectus aciem oculorum (*om.* fecerit) *S.* 15 arium *et* habitauerit *M. m. pr.*

fatigauerit, inter ea quae retuli memoria est, res ex omni-
bus animi partibus maxime delicata et fragilis, in quam
primam senectus incurrit. Hanc aliquando in me floruisse,
ut non tantum ad usum sufficeret, sed in miraculum usque
procederet, non nego: nam et duo milia nominum recitata
quo erant ordine dicta reddebam et ab his qui ad audien-
dum praeceptorem meum conuenerant singulos uersus a
singulis datos, cum plures quam ducenti efficerentur, ab
ultimo incipiens usque ad primum recitabam. nec ad com- (3)
plectenda tantum quae uellem uelox mihi erat memoria,
sed etiam ad continenda quae acceperam. Nunc iam et
aetate quassata et longa desidia quae iuuenilem quoque
animum dissoluit, eo perducta est, ut etiamsi potest aliquid
praestare, non possit promittere; diu ab illa nihil repetiui.
solebat bonae fidei esse. Nunc quia iubetis, quid possit ex-
periar et illam omni cura scrutabor. Ex parte enim bene
spero; nam quaecumque apud illam aut puer aut iuuenis
deposui, quasi recentia aut modo audita sine cunctatione
profert: at si qua illi intra proximos annos commisi, sic per-
didit et amisit, ut etiamsi saepius ingerantur, totiens tamen
tanquam noua audiam. Ita ex memoria quantum uobis sa- (4)
tis sit superest: neque enim de his me interrogatis quos
ipsi audistis, sed de his qui ad uos usque non peruenerunt.
Fiat quod uultis: mittatur senex in scolas. Illud necesse est
inpetrem, ne me quasi certum aliquem ordinem uelitis se-
qui in contrahendis quae mihi occurrent: necesse est enim
per omnia studia mea errem et passim quicquid obuenerit
adprehendam. Controuersiarum sententias fortasse pluribus (5)

3 prima *M. P* 5 procedere *S* 6 dicta *om. M m. pr.* 7 uer-sos *M* 9 suscipiens *S* — complendum *S:* complectendum *P, sed corr.* — da: *in M haec uerba perierunt.* 11 acceperat *S* — iam aetate *M* (*sed* iam *in ras.*) iam *om. P S:* iam et *cod. Paris. Sorb.* 354.

12 longua *S* — iuuenalem *P* — *om.* quoque *P* 14 et diu *S* — nil *S* — repeteui *M* 16 De parte *S* 17 quae *S*, quaecunque *P* 18 recencia *P* 19 aut *et* inter *S* 21 memoria mea *P* 22 interrogatis *P* 23 peruenerint *P* 25 ut impetrem *S* 26 in his quae mihi occurrent contrahendis *S* 27 mea studia *S* 27 quidquid *S* 28 apprehendam *S*

locis ponam in una declamatione dictas: non enim dum
quaero aliquid inuenio, sed saepe quod quaerenti non com-
paruit aliud agenti praesto est: quaedam uero quae obuer-
santia mihi et ex aliqua parte se ostendentia non possum
occupare, eadem securo et reposito animo subito emergunt.
Aliquando etiam seriam rem agenti et occupato sententia
diu frustra quaesita intempestiue molesta est. Necesse est
ergo me ad delicias conponam memoriae meae quae mihi
(6) iam olim precario paret. Facitis autem, iuuenes mei, rem
necessariam et utilem, quod non contenti exemplis saeculi
uestri, priores quoque uultis cognoscere: primum quia, quo
plura exempla inspecta sunt, plus in eloquentiam proficitur.
Non est unus, quamuis praecipuus sit, imitandus, quia num-
quam par fit imitator auctori. Haec rei natura est: semper
citra ueritatem est similitudo. Deinde ut possitis aestimare,
in quantum cotidie ingenia decrescant et, nescio qua iniqui-
tate naturae, eloquentia se retro tulerit: quidquid Romana
facundia habet quod insolenti Graeciae aut opponat aut
(7) praeferat circa Ciceronem effloruit; omnia ingenia quae
lucem studiis nostris adtulerunt tunc nata sunt. In deterius
deinde cotidie data res est, siue luxu temporum — nihil enim
tam mortiferum ingeniis, quam luxuria est — siue cum
praemium pulcerrimae rei cecidisset, translatum est omne
certamen ad turpia multo honore quaestuque uigentia, siue
fato quodam cuius maligna perpetuaque in rebus omnibus
lex est, ut ad summum perducta rursus ad infimum, uelo-
(8) cius quidem quam ascenderant, relabantur. Torpent ecce
ingenia desidiosae iuuentutis nec in unius honestae rei la-
bore uigilatur: somnus languorque ac somno et languore

3 obseruantia *P. S* 4 et *om. S* — se *om. P. S* — ostundentia *P* 7 intempestiua *S* 8 componam *P. S* 11 ueri prioris *S* 11*sq.* cum plura *S* 12 eloquentias *S* 15 citra rei ueritatem *P* — possistis resti-mare cognoscere *P*: existimare *S* 16 quotidie *S* 17 tulit quidquid *S* 18 oponat *M* 20 attulerunt *P. S* 21 quotidie deinde decrescunt *S* res est data *P* 22 quantum *S* 23 plucherrimae *P*, pulcherrimae *S* 25 facto *P* — in rebus omnibus perpetua (*om.* que) *P* 26 cursus *P* — uolotius *M* 27 quam quidem *S* — reuelluntur *S* 28 ingeniose iuuentutis ingenia *P* disidiosae *M* 29 hac *S* a *P*

turpior malarum rerum industria inuasit animos. Cantandi saltandique obscena studia effeminatos tenent et capillum frangere et ad muliebres blanditias extenuare uocem, mollitia corporis certare cum feminis et immundissimis se excolere munditiis nostrorum adulescentium specimen est. Quis aequalium uestrorum, quid dicam satis ingeniosus, (9) satis studiosus, immo quis satis uir est? Emolliti eneruesque quod nati sunt inuiti manent, expugnatores alienae pudicitiae, neglegentes suae. In hos ne dii tantum mali ut cadat eloquentia: quam non mirarer, nisi animos in quos se conferret eligeret. Erratis, optimi iuuenes, nisi illam uocem non M. Catonis, sed oraculi creditis. Quid enim est oraculum? nempe uoluntas diuina hominis ore enuntiata. Et quem tandem antistitem sanctiorem sibi inuenire diuinitas potuit quam M. Catonem, per quem humano generi non praeciperet, sed conuitium faceret? ille ergo uir quid ait? 'orator est, Marce fili, uir bonus dicendi peritus'. Ite (10) nunc et in istis uulsis atque expolitis et nusquam nisi in libidine uiris quaerite oratores. Merito talia habent exempla qualia ingenia. Quis est qui memoriae studeat? quis qui, non dico magnis uiribus, sed suis placeat? sententias a disertissimis uiris factas facile in tanta hominum desidia pro suis dicunt et sacerrimam eloquentiam quam praestare non possunt, uiolare non desinunt. Eo libentius quod exigitis faciam et quaecumque a celeberrimis uiris facunde dicta

2 psaltandiq. *P* obscoena *P. S* — et *om. P* 3 mollicia *M. P*: molliciœ *S* 4 extollere *P. S* [*ut edidi cod. Par. Sorb.* 354 : *in M haec perierunt.*] 5 adolescentium *M. P. S* 6 quis dicam *P. S* 7 imo *S* — Molliti *S*: Mollitia et enerues *P* 8 quod *om. S* nati muti (*om.* sunt) *S* — manerent *P*. *Ad sententiam cf.* (*Lucian*) *amor.* 19 : *Χάρισαι δὲ καὶ τοῖς ἀνδράσι μένειν ἄρρεσιν ὡς ἐγεννήθησαν.* 9 puditiae *M* negligentes *P. S* suae et in *S* — *nec *P. S* (*in M haec uu. erepta*) — tantum in aliud *S* 11 Firatis *S* — nisi uoli illi non *S* 12 M. C. sed *P* — oraculo *S* — est *om. S* 13 diuina uoluntas *P* 14 diuinas *M m. pr.* 15 coatonem *M* — humano generi per quem *P* 16 conuicium *P. S* — pui *S* 17 mi fili *P* — dicenti *P* 20 qui nunc memoriae *S* 21 sed uis *M m. pr.* 23 si acerrimam *M. P. S* : *m.* 2 *in M* sic acerrimam 24 possum *P* 25 quaecunque *P. S* — celeberrimum *M m. pr.* — *facundie S : facundiae uiris *P* (*in M haec uerba perierunt.*)

teneo, ne ad quemquam priuatim pertineant, populo dedicabo. (11) Ipsis quoque multum praestaturus uideor, quibus obliuio inminet, nisi aliquid quo memoria eorum producatur posteris tradatur. Fere enim aut nulli commentarii maximorum declamatorum exstant aut, quod peius est, falsi. Itaque ne aut ignoti sint aut aliter quam debent noti, summa cum fide suum cuique reddam. Omnes autem magni in eloquentia nominis excepto Cicerone uideor audisse: ne Ciceronem quidem aetas mihi eripuerat, sed bellorum ciuilium furor qui tunc orbem totum peruagabatur, intra coloniam meam me continuit: alioquin in illo atriolo, in quo duos grandes praetextatos ait secum declamare [solitos] potui adesse illudque ingenium quod solum populus Romanus par imperio suo habuit cognoscere et quod uulgo aliquando dici solet, sed in illo proprie debet, potui uiuam uocem audire. (12) Declamabat autem Cicero non quales nunc controuersias dicimus, ne tales quidem quales ante Ciceronem dicebantur, quas thesis uocabant. hoc enim genus materiae quo nos exercemur adeo nouum est, ut nomen quoque eius nouum sit. Controuersias nos dicimus: Cicero causas uocabat. Hoc uero alterum nomen Graecum quidem sed in Latinum ita translatum, ut pro Latino sit, scolastica, controuersia multo recentius est, sicut ipsa declamatio apud nullum antiquum auctorem ante Ciceronem et Caluum inueniri potest qui declamationem distinguit; ait enim: 'declamare est domi non mediocriter dicere'. bene alterum putat domesticae exercitationis esse, alterum uerae actionis. Modo no-

1 priuatum *M. P.* S 3 imminet *P.* S 6 notissima cum *P* notissimi cum *S* 8 in *om. S* — *nec *P. S* 11 continui *M m. pr.*, *P. S* — in illo loco S 12 duo *P* — solitos *om. P. S*: *in M ex numero litterarum quae in aliis uersibus perierunt abfuisse constat.* — potuisse audisse *S* audisse ṛẹ potui *P* potui audisse *M*. *cf. Maduigii opusc. acad.* II, *p.* 122. 13 *illud quidem ingenium *M* illud ingenium *P. S* 14 habuit et cognoscere *P* — etiamquod *S* 15 proprio *S* 16 controuersias nunc *P* 17 natales *M m. pr.* nec tales *P. S* — quid *P* 19 quos nos exercemus *P* 22 ita *om. P* 23 est ut *P* 25 destingit *M*: *ante hoc u. fortasse excidit* ab oratione 26 *est ne non *M* est iam non *S* est non *P* — hñ alterum *P* 27 uere accionis *M* uero actionis *S* uero uerae actionis *P*

men hoc prodiit; nam et studium ipsum nuper celebrari (13)
coepit: ideo facile est mihi ab incunabulis nosse rem post me natam. In aliis autem an beneficium uobis daturus sim nescio, in uno accipio: Latronis enim Porcii, carissimi mihi sodalis, memoriam saepius cogar retractare et a prima pueritia usque ad ultimum eius diem perductam familiarem amicitiam cum uoluptate maxima repetam. Nihil illo uiro grauius, nihil suauius, nihil eloquentia sua dignius; nemo plus ingenio suo imperauit, nemo plus indulsit. In utraque parte uehementi uiro modus deerat: nec intermittere studia sciebat nec repetere. cum se ad scribendum concitauerat, (14)
iungebantur noctibus dies et sine interuallo grauius sibi instabat nec desinebat nisi defecerat; rursus cum se dimiserat, in omnes lusus, in omnes iocos se resoluebat. cum uero se siluis montibusque tradiderat, in siluis ac montibus natos omnes illos agrestis laboris patientia et uenandi sollertia prouocabat et in tantam perueniebat sic uiuendi cupiditatem, ut uix posset ad priorem consuetudinem retrahi. at cum sibi iniecerat manum et se blandienti otio abduxerat, tantis uiribus incumbebat in studium, ut non tantum nihil perdidisse, sed multum atquisisse desidia uideretur. Omnibus quidem prodest subinde animum relaxare; exci- (15)
tatur enim otio uigor et omnis tristitia quae continuatione pertinacis studii adducitur, feriarum hilaritate discutitur: nulli tamen intermissio manifestius proderat. Quotiens ex interuallo dixerat, multo acrius uiolentiusque dicebat: exul-

2 coepit et ideo *S* 3 ante beneficium *P* 4 immo *S* — enim *om. S* — karissimi *P* 5 cogor S 6 diem eius *P* 7 amitiliam *M* — repertam *S* 8 nihil illo uiro suauius *S* — dignus *M m. pr.* 9 indulcit *P* 11 siebat *P* — reppetere *M* — cum uero ad *P* — consitauerat se *P* 13 demiserat *M* 14 lucos, in *S* — se *om. M* 15 montibus se siluisque *S* 16 natus *M m. pr.* uastos *S* — agrestes *P. S* 17 peruenerat *S* — cuppiditatem *M* 19 at uero cum *P* — manum iniecerant *P* — ocio *M* (*in ras.*): blandiendo quo abduxerat reuocabat tantis *P. S* 21 perdisse *P* — multam *M m. pr.* — adquisisse *P* acquisisse *S* — uidetur *P*: uideretur desidia *S* 22 Omni *S* — animum subinde *P* — exicitatur *M* 26 exsultabat *P. S*

tabat enim nouato atque integro robore et tantum a se exprimebat quantum concupierat. Nesciebat dispensare uires suas, sed inmoderati aduersus se imperii fuit; ideoque studium eius prohiberi debebat, quia regi non poterat. Itaque solebat et ipse, cum se assidua et numquam intermissa contentione fregerat, sentire ingenii lassitudinem quae non
(16) minor est quam corporis, sed occultior. Corpus illi erat et natura solidum et multa exercitatione duratum ideoque numquam impetus ardentis animi deseruit. Vox robusta, sed sordida lucubrationibus et neglegentia, non natura, infuscata; beneficio tamen laterum extollebatur et quamuis inter initia parum attulisse uirium uideretur, ipsa actione adcrescebat. Nulla umquam illi cura uocis exercendae fuit: illum fortem et agrestem et Hispanae consuetudinis morem non poterat dediscere: utcumque res tulerat ita uiuere, nihil uocis causa facere, non illam per gradus paulatim ab imo ad summum perducere, non rursus a summa contentione paribus interuallis descendere, non sudorem unctione
(17) discutere, non latus ambulatione reparare. Saepe cum per totam lucubrauerat noctem, ab ipso cibo statim ad declamandum ueniebat. Iam uero quin rem inimicissimam corpori faceret uetari nullo modo poterat: post cenam fere lucubrabat nec patiebatur alimenta per somnum quietemque aequaliter digeri, sed perturbata ac dissipata in caput agebat; itaque oculorum et aciem contuderat et colorem mutauerat. Memoria et natura quidem felix, plurimum

3 moderati *S* immoderate *P* — imperio *M m. pr.* 4 rei *M m pr.* 5 se *om. M m. pr.* — nusquam *P* nunquam *S* 7 occulcior *M* 8 itaque *P. S* 9 nunquam *P. S* 10 sed sordida *om. S* — lugubrationibus *M* — neglentia *M* negligentia *P. S* 12 atulisse *M*: attulisse iubatur uirium *S* (*om.* uideretur) — uidentur *P* 13 accrescebat *P. S* — unquam *P. S* 14 *alterum* et *om. P. S* — Hispanae *om. S*: antique *P* — consuetudinem *S* — maiorem *M m. pr.* 15 dedissere *P* — utcunque *P. S* 16 nichil *P. S* — paulatim a summo ad imum *M P. S* 17 non iussus *P* 18 unctionem *S* 19 com *M m. pr.* 20 lugubrauerat *M* lugubrauerant *P* — declamationem *S* 21 uero cum rem *M. P. S* 22 coenam *M. P. S* 23 lugubrabat *M* 24 et dissipata *P* 25 confuderat *M. S* 26 erat natura *ci. Iahn.*

tamen arte adiuta. numquam ille quae dicturus erat ediscendi causa relegebat: edidicerat illa, cum scripserat; unde eo magis in illo mirabile uideri potest, quod non lente et anexie, sed eodem paene quo dicebat impetu scribebat. Illi qui scripta sua torquent, qui de singulis uerbis in con- (18)
silium eunt, necesse est quae totiens animo suo admouent nouissime adfigant: at quorumcumque stilus uelox est, tardior memoria est. In illo non tantum naturalis memoriae felicitas erat, sed ars summa et ad conprehendenda quae tenere debebat et ad custodienda; adeo ut omnes declamationes suas quascumque dixerat teneret. iam itaque superuacuos sibi fecerat codices: aiebat se in animo scribere. Cogitata dicebat ita, ut in nullo umquam uerbo eum memoria deceperit. Historiarum omnium summa notitia: iubebat aliquem nominari ducem et statim eius acta cursu reddebat; adeo quaecumque semel in animum eius descenderant in promptu erant. Video uos, iuuenes mei, plus (19)
iusto ad hanc eius uirtutem obstupescere: alia uos mirari in illo uolo; hoc quod tantum uobis uidetur, non operosa arte tradi potest. intra exiguum paucissimorum dierum tempus poterit quilibet facere illud quod Cineas fecit, qui missus a Pyrrho legatus ad Romanos postero die nouus homo et senatum et omnem urbanam circumfusam senatui plebem nominibus suis persalutauit; [aut] quod ille fecit qui

1 tamen plurimum adiuta arte *S* — nunquam *S* nonquam *P* — nec ille praedicturus *S* — erat ediscendi *S* 2 quę didiscerat *P. S* — conscripserat *P. S* — *cum deo *M m. pr.* (*sed corr.* umde): cum de eo *P* cum id magis illo *S* 3 possit *S* 4 anxie *P. S* — eadem *P* — discebat *S* 5 At illi *M* Illi quidem qui *S* 6 quototiens *M m. pr.* quotiens *P* — amouent *P* 7 adficiant *M* afficiant *P* afficiunt *S* — ad *P* adque *S* — quorumcunque *P. S* — stilis *M* stylus *P. S* 8 non *om. S* 9 erat *om. M m. pr.* 11 quascunque *P.* S — teneret etiam: itaque *ci. Iahn.* 12 se et in *P* 13 unquam *P. S* 14 deceperiit *P* deciperet *S* — noticia *M* 16 quaecunque *P. S* — in memoriam eius ascenderant *S* 17 promtu *P. S* — iuuenis *M m. pr.* — post iusta *P* 18*sq.* in illo mirari *S* 19 illa *P* — hoc quidem tantum *S* — tantum a uobis *M. P*: *fort. scrib.* tantum thauma (*s.* θαῦμα) uobis 21 Cyneas *P* 22 pyro *M* — die legatus nouus *P* 23 *alterum* et *om. P* — circonfusam *P* 24 aut *om. M. P.* S quid ille *P. S*

recitatum a poeta nouum carmen dixit suum esse et proti-
nus memoria recitauit, cum hoc ille cuius carmen erat fa-
cere non posset; aut quod fecit Hortensius qui a Sisenna
prouocatus in auctione persedit per diem totum et omnes
res et pretia et emptores ordine suo argentariis recogno-
scentibus, ita ut in nulla re falleretur, recensuit. Cupitis
statim discere? suspendam cupiditatem uestram et faciam
alteri beneficio locum; interim hoc uobis in quo iam obli-
(20) gatus sum persoluam. Plura fortasse de Latrone meo uideor
uobis quam audire desiderastis exposuisse; ipse quoque
hoc futurum prouideram, ut memoriae eius, quotiens occa-
sio fuisset, difficulter auellerer. nec his tamen ero conten-
tus, sed quotiens me inuitauerit memoria, libentissime fa-
ciam ut illum totum et uos cognoscatis et ego recognoscam.
illud unum non differam, falsam opinionem de illo in ani-
mis hominum conualuisse. Putant enim fortiter quidem,
sed parum subtiliter eum dixisse; cum in illo, si qua alia
(21) uirtus fuit, et subtilitas fuerit. Id quod nunc a nullo fieri
animaduerto semper fecit: antequam dicere inciperet se-
dens quaestiones eius quam dicturus erat controuersiae
proponebat, quod summae fiduciae est; ipsa enim actio
multas latebras habet nec facile potest, si quo loco subtilitas
defuit, apparere, cum orationis cursus audientis iudicium
impediat, dicentis abscondat; at ubi nuda proponuntur
membra, si quid aut numero aut ordine excidit, manifestum

1 suum dixit esse *S* 2 carmen *om. P* 3 quid *P. S* — sisema *M m. pr.* 4 prouocatis *M m. pr.* — actione *P. S* — percedit *P* — per *om. S* — totum diem *P* 5 emtores *M m. pr. S* 6 nulla refelleretur *M:* nullo (*om.* re) *S* — censuit *M. P* sensuit *S* 7 diceret *S* — uestram cupiditatem *S* 8 *post* hoc *in M additum* locum, *sed deletum ab eadem manu.* 10 desideratis *P. S* 11 praeuideam *S* — memorie *P* memoria *S* 12 difficultum *P* — auelleretur *S* — contemptus *M* 14 *post* recognoscam *S addit* illum — 15 donum illud non *S* 16 omnium *S* 17 in *om. S* 18 a nullo nunc *S* 19 dice *M m. pr.* 20 *fuit* quam *in S sed m. pr. corr.* quas: quas *P* 21 sumere *P* — fidutiae *M* — accio *M* 22 lo..co (*rasura inter* o *et* c) *M* 23 rationis *S* — iuditium *M* 24 abcondat *P* — proponuntur nuda *P* 25 decidit *P*

est. Quid ergo? unde haec de illo fama? nihil est iniquius his qui nusquam putant esse subtilitatem nisi ubi nihil est praeter subtilitatem: et in illo cum omnes oratoriae uirtutes essent, hoc fundamentum superstructis tot et tantis molibus obruebatur nec deerat in illo, sed non eminebat: et nescio an maximum uitium subtilitatis sit nimis se ostendere: magis nocent insidiae quae latent; utilissima est dissimulata subtilitas quae effectu apparet, habitu latet. (22) Interponam itaque quibusdam locis quaestiones controuersiarum, sicut ab illis propositae sunt; nec his argumenta subtexam, ne et modum excedam et propositum, cum uos sententias audire uelitis et quicquid ab illis abduxero molestum futurum sit. Hoc quoque Latro meus faciebat, ut sententias amaret. cum condiscipuli essemus aput Marillum rhetorem, hominem satis aridum, paucissima belle, sed non uulgato genere dicentem, cum ille exilitatem orationis suae imputaret controuersiae et diceret: 'necesse me est per spinosum locum ambulantem suspensos pedes ponere', aiebat Latro: 'non mehercules tui pedes spinas calcant, sed habent'; et statim ipse dicebat sententias quae interponi argumentis cummaxime declamantis Marilli possent. (23) Solebat autem et hoc genere exercitationis uti, ut nihil praeter epiphonemata scriberet, aliquo die nihil praeter enthymemata, aliquo die nihil praeter has translatitias quas proprie sententias dicimus, quae nihil habent cum ipsa controuersia inplicitum, sed satis apte et alio transferuntur, tamquam quae de fortuna, de crudelitate, de saeculo, de diuitiis dicuntur: hoc genus sententiarum supellectilem uocabat. Solebat schemata

4 tot et tantis superstructis *S* 5 hec *P* 7 obsimulata *P* 9 aliquibus *S* 11 ne ad modum *S* — extendam *P* 14 discipuli *P. S* — apud *P. S* — maryllum *M* marillium *P* 16 discentem *S* 17 est me *P*: *om. S* 19 mehercule *S* hercle *P* — tu$\overset{e}{i}$ spin$\overset{e}{a}$s *S* — *om.* et *M. P* 21 quam maxime *P. S* — marylli *M* 22 ephiponemata *S* 23 *uerba quae sunt* aliquo die nihil praeter enthymemata *om. M m. pr.* entimemata *S* 24 translaticias *M* translatas *S* — dices *S m pr.* 25 cum ipsa *om. S* — controuersiae *S* — implicitum *P. S* 26 tanquam *P. S* 27 seculo *M. P. S*

quoque per se, quaecumque controuersia reciperet, scribere. Et putant illum homines hac uirtute caruisse, cum ingenium quidem eius et hac dote abundauerit: iudicium autem fuit strictius; non placebat illi orationem inflectere nec umquam recta uia decedere, nisi cum hoc aut necessi-
(21) tas coegisset, aut magna suasisset utilitas. Schema negabat decoris causa inuentum, sed subsidii, ut quod palam aures offensurum esset, si palam diceretur, id oblique et furtim surreperet. summam quidem esse dementiam, detorquere orationem cui esse rectam liceret. Sed iam non sustineo diutius uos morari: scio quam odiosa res mihi sit Circensibus pompa. Ab ea controuersia incipiam quam primam Latronem meum declamasse memini admodum iuuenem in Marilli scola, cum iam coepisset diem ducere.

[C O N T R O V E R S I A I.]

Liberi parentes alant, aut uinciantur. Duo fratres inter se dissidebant; alteri filius erat: patruus in egestatem incidit; patre uetante adulescens illum aluit; ob hoc abdicatus tacuit; adoptatus a patruo est; patruus accepta hereditate locuples factus est; egere coepit pater: uetante patruo alit illum.

(1) Abdicatus. Quid mihi obicis? puto luxuriam. Quidquid umquam inmodesta largitione effudimus, id omne con-

1 persequi quicunque *S* quaecunque *P* — controuersiam scriberet (*om.* reciperet) *S* 3 *eius sed hac *M* eius hac *P. S* — habundauerit *M* 4 strictius fuit *P* 5 unquam *P. S* 6 suasuisset *S* 7 ut qui *S* — paulam *P* 8 offensurus *S* — erat *P* 9 surriperet *M. P* subriperet *S* — esse *om. S* esse sententiam dementiam *P* 10 *sq.* iam diutius uos nolo *S* 11 mihi *om. P. S* — tricentibus *S* 14 marylli *M* marili seclacum cum *P* — cepisset dicere diem *S.* 15 *In cod. B subscriptionem suasoriarum quam p. 47 dedimus statim sequitur prima controuersia* (Liberi parentes *etc.*) *omni inscriptione carens cuius initium usque ad p. 58, 10 bis scriptum extat in codice quae apographa statim se excipientia si quando inter se dissentiunt litteris B et b distinxi.* 16 uintiantur *b* 20 actus *b* 22 luxuriam' *b* 23 *consumatur

summatur in alimentum duorum senum. Cum uetaret me pater, aiebat: 'ipse mihi [si] egerem, alimenta non daret'. Eo iam perductus erat, ut omnem spem ultimorum alimentorum in ea domo poneret in qua habebat abdicatum et inimicum. Ecce obpressit mors egentem: quid acturus es? pluris tibi frater efferendus quam alendus est. Quisquis rogatus est, ait: 'quid porro? tam locuples frater alere non potest'? miserrimus senex diuitiis tuis etiam blandimentum in stipem perdidit. 'Ipse', inquid, 'me [non] aluit'. Imitationem (2) alienae culpae innocentiam uocas? ne eo quidem aestimas, quanta ista crudelitas sit, quod si quis fratrem non alit, ne a filio quidem alendus est? quid adoptionem iactas? tunc ad te ueni, cum haberem diuitem patrem. Parcius, quaeso, patres: praesentes habemus deos. Scis tuto te facere; etiamsi abdicaueris, alam. Fatendum est crimen meum: tardius miseritus sum; itaque do poenas; egeo. Parentibus (3) meis, cum in cetera odium sit, tantum in meam notam conuenit. O felix spectaculum, si uos in gratiam possum reducere; faciamque hoc, uultus quoque uestri hortantur. Surgite patres, adeste iudices: alter mihi ex parentibus seruatus, alter seruandus est. Porrigite mutuas in gratiam manus; me foederi medium pignus addite: inter contendentes duos medius elidor. Ergo fame morientem uidebo per cuius cineres iuraturus sum? Omnis instabilis et incerta felicitas est. Quis crederet iacentem supra crepidinem Marium fuisse consulem aut futurum? quid porro tam longe exempla repeto? tamquam modo sit qui illum uidit. Quid non timendum felicibus putas? quid desperandum infelicibus? IVNII (4) GALLIONIS. Ego indicabo, cur me abdices: tu indica, cur adoptaueris. Quaedam accidunt noua † quidem noua. Illud

2 *si *om.* — darœ' *b* 3 omnium 4 addicatum *B* 5 oppressit *B* — *morescentem 6 et ferendus *B* 7 aut — tum 9 non *om.* — alui *B* 10 estimas 11 si q̄ 13 Parcus *B* 14 haberemus — te *om. b* 16 ego *B* penas egẽ a *b* 17 tantu *b* 18 possumus *B* 19 fatiamq; — cultus 22 fide rimedium *B* fide remedium *b*: *fort. scr.* fidei 23 uelidor — moriente *b* 27 modum *b*: *fort. scr.* opus — Qui *B* 28 disperandum *B* 29 tu indicas — quur *B* 30 accedunt — *deinde fort. leg.*: noua. Equidem illud

non miror, quod misericordia obicitur; illud miror, quod hic obicit: sic enim me gessi, ut hoc crimine duos patres obligarem; uterque me amat, uterque ali miser desiderat, uterque prohibet. Nec secum nec mecum fortuna bene conuenit. Conponite aliquando bonos quidem, sed contumaces uiros. Vter discordiae causam praebuerit nolite a me exigere: uterque patruus est, uterque pater est. transiit ad istum fratris sui et fortuna et animus. Misericors sum: non
(5) mutassem patrem, si naturam mutare potuissem. P. Asprenatis. Fortunae lex est praestare quae exegeris. Miserere: mutabilis est casus; dederunt uictis terga uictores et quos prouexerat fortuna destituit. Quid referam Marium sexto consulatu Carthagini mendicantem, septimo Romae imperantem? ne circa plura instabilis fortunae exempla te mittam, uide quis alimenta rogetur et quis roget. Ivni Othonis patris. Timeo mutationem: et ille nihil prius ex bonis quam
(6) filium perdidit. Arelli Fvsci patris. Ecquid aperis mi penates tuos? non sum hospes grauis, unum senem adduco. hoc tibi uitio, pater, placui. Venit ignotus senex: uolo transire; iacentem per patrem rogat. ergo aliquis peribit fame qui filium suum optat superstitem? Quid hoc esse dicam quod me tam periculose abdicant? quod toties isti fortunam mutant quoties ego patrem? Redite in gratiam: inter funestas acies armatae manus in foedus porriguntur. perierat totus orbis nisi iram finiret misericordia. aut si tam pertinacia placent odia, [mihi] parcite. iactatus inter duos patres, utriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus,

1 quod hic *B:* hic *del. m.pr.* 2 crimen 4 ūq; *b* 6 exiere *b* 7 *transit 8 istam *b* 9 muto — natura militare — Pasi renatis 10 praestarae *B* 11 aderunt uicos terra [*sed* uictis terga *A*] 12 prouexerant 13 consulatum Carthagi [Carthagini *A*] — *septimo more imperantem 14 mittamus de quis 15 Otonis 17 haec quid aperigmi 19 placuit 20 *Ita interpunxi ut iungenda sint uu.* per patrem iacentem *h. e. sepultum, mortuum: quod nisi feceris haec uerba nullo sententiae nexu cum iis quae sequuntur iuncta erunt.* — rogaret 21 supersūtem? quic 24 aties armate 25 pertinatia 26 mihi *om.* 27 felicior, *unde conicere possit aliquis scribendum esse* feliciori: *sed genetiuum et concinnitas orationis flagitat et habent codd. excerptorum contr.* I, 1, 2.

positus inter duo pericula, quid faciam? qui alunt abdicantur; mendicant qui non alunt. Illud tamen, pater, deos testor: diuitem te relinquo. Cesti Pii. Tali me operi prae- (7)
parauerain: uolebam fratres in gratiam reducere. hoc tu obicis? ad nisi impetrauero ut boni fratres sint, impetrabo ne mali patres sint. Vterque me amauit, uterque pro me uota fecit: quantum est si dixero, uterque me aluit? Quae causa fuerit discordiae nescio: timeo ne iste; prior egere coepit. Quid obicis, pater? scio quendam in hac ciuitate propter istud crimen adoptatum. 'Fratrem', inquid, 'alere noluit'. Inuenisti quod possem defendere. Possum liberos tollere, ut primum hoc illis narrem, auum illorum fame perisse? Non fefelli te: qualis essem sciuisti cum adoptares. Bis abdicatus sum: uolo utramque causam meam agere, neutram per me uolo; adsit mihi altus: semper causa mea habebit aduocatum patrem. Alter alterum amet: uterque me amabit. Vis illum ueras poenas dare? sentiat quam bono fratri iniuriam fecerit. Pompei Silonis. De patre bene .... (8)
quamquam eum per aetatem nosse non possum; sed habet et ille beneficium meum: duos eius filios alui. Surge infelix senex. quid putatis illum flere? quod eget? immo quod abdicauit, quod alui. Argentarii. Vides enim, liberalis in domo tua esse coepi: ille propter me duxit uxorem, cum fortasse iuuenem adoptare posset. Haec abdicantis fuere uerba: 'adi illum quem magis amas quam patrem'. Non omnibus imperiis patris parendum est; nihil in te noui facio: scis me et priori patri non paruisse. Venit immissa barba capilloque deformi, non senectute sed fame membris trementibus, semesa et tenui atque elisa ieiunio uoce ut uix exaudiri pos-

1 duço — fatiam? qui aiunt 2 quia non 3 Pii ali me — ptepauit rauerant 6 amauerint (*sscr. m. pr.*) 8 nestio — *post* iste *fort. add.* qui *cum Haasio.* 12 et primum oculis 13 *fefellit et — esse miscuisti eum adoptares 15 neutriam, *corr. A.* — *alius 18 *sq.* *bene quā meum: *post id quod est* bene *lacunam esse apparet sic fere explendam:* de patre bene, de auo etiam melius meritus sum 20 benefitium 21 emo 22 aluit 25 *ad 26 imperes patri, *quare possis etiam scr.* in rebus patri — parendum — *inter noui fatio 29 possit

set, introrsus conditos oculos uix alleuans. Alui. quomodo,
(9) quaeritis? quomodo istum. Cornelii Hispani. Putes me ho-
die non abdicari sed adoptari. Volo quaedam futuro prae-
dicere patri: hic quem uis adoptare inimicum patris sui in-
uito patre aluit; reliquit aequo animo beatam domum, ut
cum mendico uiueret. Noueris oportet hoc eius uitium: ad
praestandam calamitosis misericordiam contumax est. Nec
tamen habeo quod de hoc uitio meo queri possim: hoc in-
ueni patrem, hoc perdidi. Quam multi patres obtant simi-
lem filium! bis abdicor. Homo est: non uis alam hominem?
ciuis est: non uis alam ciuem? amicus est: non uis alam ami-
cum? propinquus est: non uis alam propinquum? sic perueni-
tur ad patrem. homo est, ciuis est, amicus est, propinquus est
†conditione. Ergo non erit uitium porrexisse stipem nisi dixe-
(10) ro: pater est? Vibi Calvi. Circumibo tecum, pater, aliena limi-
na; ostendam omnibus et me qui alimenta dedi et te qui nega-
sti. Romani Hisponis. Scio, pater, melius esse quod tu dicis:
istud ego si possem numquam abdicatus essem. Fateor,
uitium est: hoc quoque in me prior emendare uoluit pater
nec potuit. Impulisti me in fraudem. qui me abdicabat
aiebat: 'non oportebat fieri'; tu dicebas oportere; tibi cre-
didi. 'Non dedit', inquid, 'mihi alimenta'. defuerunt tibi?
Quisquis alimenta a mendico rogatus est nihil amplius quam
monstrat: 'i ad fratrem, i ad filium'; iam quidam nobis ean-
dem fortunam precantur. Crede mihi, sacra populi lingua
est. Albvci Sili. Tollite uestras diuitias quas huc atque
illuc incertae fortunae fluctus appellet; redite in gratiam.
innocens sum.

(11) Pars altera. Valli Syriaci. Crescere ex mea proposuit
inuidia: sequemur senes quo uocat ambitio iuuenilis et

1 introrssus 2 *Putas 3 quedam futura 5 reliqui te quo *m. pr.* 6 uicium 7 prestandam 8 possem — *ineni 10 abdico 10—12 *pro eo quod est* alam *quater* *alium 11 ciues 13 ad patres — ciues 14 *fort. leg.*: accipit conditionem — stipemani si 15 Calbi — liminam 16 necasti 18 stud 21 agebat 23 medico 24 u ad fratrem .ii. ad — *quidem 25 digna 26 Silii 27 incorte 29 preposuit

contionem illi praebebimus? Melius se potest iactare quam defendere. Ecqui iustus metus meus est, ne heredem ingratum scribam, inimicum relinquam? Inter cetera quae mihi cum inimico patior esse communia et hoc est: infelicissimam ambo et tristissimam egimus uitam, excepto uno quod alter alterum egentem uidimus, proiecimus. Adiecit iste uerborum contumelias: risit, ad caelum manus sustulit fassus huius se spectaculi debitorem et tunc primum fratri uitam precatus est. Laetitiam parati patrimonii, ut ex tanto calamitatium stupore, nullam percepi nisi quod isti daturus omnia eram, illi negaturus. Liquet nobis deos esse: qui non aluit eget, qui in domum suam fratrem non cepit in publico manet. Aequauit iam potentiam meam cum illius potentia fortuna, nisi quod haec prior facere non possum. Adoptaui te cum abdicatus es: cum abdicas abdico. Vibi (12)
Fvrii. Cum egerem aiebam: 'satis se uindicauit, quod a dispensatore locupletis inimici consors modo omnis fortunae diurnum petam'. Marilli. Ille autem audebit rogare qui mori mallet quam sua uerba sibi dici? Multis debeo misericordiam, [a] multis tuli; quisquis est qui me ulla calamitate similem effingit perinde habeo ac si gradu cognationis adtingat. Scio quam acerbum sit supplicare exteros; scio quam graue sit repelli a domesticis; scio quam crudele sit cotidie et mortem optare et uitam rogare. Etiamsi tu non odisti eum qui mihi fecit iniuriam: ego [odi eum] qui fecit tibi.

1 contionem *si recte se habet significet oportet occasionem coram populo se iactandi, quod nullo sane exemplo firmare possum, sed et aptius ad sententiam et magis latinum uidetur iis quae Gronouius inuenit* cognitionem *uel* notionem 2 metus meus tu est 4 *sq.* infelicissimum amabo 6 *proicimus. Adiecistis 7 contumeliis iussit 9 *extant 10 calamitantium — stupore *bis scr.* — percipi 13 Equabit 15 cum adoptas *ci. Iahn.* 16 agebam 17 disspensatore 18 Maryli — aūt — rogarci mori 20 a *om.* — tulit 22 suplicare: *accusatiui casus cum supplicandi uerbo iuncti quamquam nullum ex classicis quos uocant scriptoribus exemplum noui, tamen hunc usum non abhorrere a linguae latinae ingenio docet uetusta formula a Festo* (*p.* 190, 2; 309, 30 *ed. Müller*) *relata quae est* sub uos placo, *nec dubito quin non recte in Iulii Firmici de err. prof. relig. libello fol.* 31^b *l.* 11 *priores editores secutus accusatiuum* hunc *quem codex praebet datiuo mutauerim.* 25 odi eum *om.*

(13) Divisio. Diuisio controuersiarum antiqua simplex fuit; recens utrum subtilior an tantum operosior, ipsi aestimabitis; ego exponam quae aut ueteres inuenerunt aut sequentes adstruxerunt. Latro duas quaestiones fecit: diuisit in ius et aequitatem, an abdicari possit, an debeat abdicari. [An possit abdicari] sic quaesiit: an necesse fuerit illum patrem alere et ob id abdicari non possit quod fecit lege cogente. Hoc in has quaestiones diuisit: an abdicatus non desinat filius esse; an is desinat qui non tantum abdicatus sed etiam ab alio adoptatus est. Et iam si filius erat: an quisquis patrem non aluit puniatur, tamquam aeger, uinctus, captus; an aliquam filii lex excussationem accipiat; an [in] hoc accipere potuerit. An abdicari debeat per hoc quaesiit: an etiamsi ille indignus fuit qui aleretur, hic tamen recte fecerit qui aluit; deinde an dignus fuerit qui aleretur.
(14) Noui declamatores Graecis auctoribus adiecerunt primam illam quaestionem: an adoptatus abdicari posset; hac Cestivs usus est. adiecit quaestionem Gallio alteram: an si abdicari possit etiam adoptatus, ob id uitium quod antequam adoptaretur notum fuit adoptanti. haec autem ex aequitatis parte pendet et tractatio magis est [quam] quaestio. Gallio quaestionem primam Latronis duplicauit sic: licuit mihi alere etiam te uetante; deinde non licuit non alere. In priore parte hoc uindicauit, non posse filium ob id abdicari quod esset suae potestatis; nulli autem interdici misericordia: quid si flere me uetes cum uidi hominem calamitosum? quid si uetes propter aliquod honestum factum periclitanti fauere? adfectus nostri in nostra potestate sunt; quaedam in iure non scripta sed omnibus scriptis certiora sunt. quamuis filius familiae sim, licet mihi et stipem porrigere mendico et humum cadaueri. Iniquum est conlapsis manum non porri-

2 estimabitis 4 *alias 6 *si quaesit: *uncis inclusa om.* — fueirit 7 Hos 8 desinit 9 ab auo 11 eger — an iniquam 12 accipit — *in *om.* 13 quaesit 15 grecis 16 questionem 17 adicit 19 nouum 20 adoptati 21 est questio (*om.* quam) — questionem 24 abdicare 25 nulla 27 periclitantis ecuere — adfestus *m. pr.* 28 quaedam iniuria 30 umum

gere: commune hoc ius generis humani est. nemo inuidiosum ius postulat quod alteri profuturum est. Latro illud (15) uehementer pressit: non feci ratione, adfectu uictus sum; cum uidissem patrem egentem mens non constitit mihi; quid uetueris nescio. Hoc aiebat non esse tractandum tamquam quaestionem; esse tamen potentius quam ullam quaestionem. Fvscvs Arellivs pater hoc mouit in ultimo tamquam quaestionem: putaui te, quamuis uetares, nihilominus uelle ali fratrem: eo uultu uetabas aut mihi ita uidebaris. Cestivs audacius; non fuit contentus dicere: putaui uelle te; adiecit: uoluisti et hodieque uis; et sua figura dixit omnia propter quae uelle deberet. quare ergo abdicas? puto, indignaris praereptum tibi officium.

Latro colorem simplicem pro adulescente: habere non (16) quod excuset sed quo glorietur. Non potui, inquid, sustinere illud durum spectaculum. Offensam mihi putas tantum excidisse? mens excidit, non animus mihi constitit, non in ministerium sustinendi corporis suffecerunt pedes, oculi subita caligine optorpuerunt. Alioqui ego, si tunc meae mentis fuissem, exspectassem dum rogarer? Fvscvs illum colorem introduxit quo frequenter uti solebat, religionis. Mouet, inquid, me natura, mouet pietas, mouet humanorum casuum tam manifesto approbata exemplo uarietas; stare ante oculos fortuna uidebatur et dicere talia: hi sunt qui suos non alunt. Albvcivs hoc colore: accessit, inquit, ad (17) me pater nec summissis uerbis locutus est, non rogauit, sciit quomodo agendum esset cum filio; alere me iussit, recitauit legem quam ego semper scriptam etiam patruo putaui. Et deinde dixit: praestiti non quantum patri praestare debui sed quantum uetanti supripere potui. Blandvs colore

2 profuturus 3 rationem 5 *aiebant 6 *bis* questionem 8 questionem putauit te — ueterē: *fort. leg.* uetantem — nihil hominus 9 alii fratre meo 10 Cecius audatius n̄tentus 11 *odie quis 12 que 13 preteritum — offitium 14 adulescentem 15 quo excuset 16 expectaculum — mi 17 mi 19 subiita — sit hunc 20 fuisse exspectasses 23 causa ei — ea probatae — ueritas starete oculos 24 haesunt 25 aiunt. Albicius 26 summis 27 *siet quomodo — cum in filio — mec 29 praestati non 30 debuissed

diuerso: uenit subito deformis squalore, lacrimis. O graues, fortuna, uires tuae! ille diues modo superbus rogauit alimenta, rogauit filium suum, rogauit abdicatum suum. Interrogas quam diu rogauerit? ne di istud nefas patiantur [ut] diu rogauerit; diutius tamen quam tu. Quaeritis quid
(18) fecerim? quod solebam. Silo Pompeivs hoc colore: mouit, inquid, me quod nihil suo iure, nihil pro potestate, quod tamquam patruus accessit. Ego uero non expectaui uerba, non preces: complexus sum et osculatus sum patrem, dedi alimenta. hoc unum crudeliter feci quod dixi fratrem dedisse: non alere sed exprobrare uisus sum. Triarivs hoc colore: timui, inquid, si non aluissem, ne abdicarer a patre; sciebam quomodo illi placuissem. Argentarivs hoc colore: accessit, inquid, ad me pater obrutus sordibus, tremens, deficientibus membris; rogauit alimenta. Interrogo uos, iudices, quidem haec si facere oporteat? nam istum non interrogo; scit quid facturus sim. Num patiemini ut alteri patri faciam iniuriam, alteri inuidiam? Cum uetuisset me alimenta praestare, si qua est fides, non putaui illum ex animo uetare; lenocinatur, inquam, gloriae meae, ut uidear
(19) patrem etiam prohibitus aluisse. Marillvs nouo colore egit: cecidit in pedes meos senex, squalidus barba capilloque: mouit, inquam, nescio qui iste misericordiam meam. adleuaui, cum ignorarem quis esset: uultis repellam, quod pater est? Cestivs hoc colore: haec mecum cogitaui: pater meus egentem uidet fratrem: non miseretur, non praestat alimenta; hoc est, inquam, non uult eripere filio officium; scit in hac fortuna meorum has iam meas esse partes. Hoc peccaui quod non ultro ad patrem accessi; sed aiebam: nolo quicquam amplius praestare quam illi praestiti: non expectaui donec patruus ad me ueniret? et nunc expectabo. Venit ad

2 uir ē uç 4 nec di 5 ut *om.* — queritis 6 *fecerit — *solebat — mouet: *corr. Haase.* 7 positate 8 expiaui 11 exprobare 14 accescit 17 quod — Nam patrem: *corr. Haase.* 18 fatiam 19 prestare 21 noua 23 quiste misericordia mea 24 ignorem 26 *frater 27 ñ uult — offitium — *hanc 28 as — Hoc speculaui 29 se aiebam 30 prestare — prestiti

me pater: quid habui facere? perducere illum ad patrem? non feci, merito irascitur. potuit enim, si aluisset, leuare quidem fortunam fratris, sed causam adgrauare. Bvteonis (20) colorem non probabat Latro: praestitisse se dixit exiguum, tantum quo spiritum posset producere et cum descripsisset pallorem eius ac maciem adiecit: apparet illum ab inimicis ali. Hunc colorem cum improbaret Latro hac sententia usus est: non est, inquid, abdicato quicquam ex gloria criminis sui detrahendum. Hispanvs hunc colorem uenustius; nam et miserationi eius qui non benignissime alitur adiecit aliquid et pietati suae nihil detraxit: quomodo autem, inquit, illum alo? exiguos furtiue cibos mitto et si quid de mensa mea detrahere potui famelico seni porrigo. Non credis, quia scis quomodo te aluerim. Colorem ex altera parte quae durior (21) est Latro aiebat hunc sequendum, ut grauissimarum iniuriarum inexorabilia et ardentia induceremus odia. Thyesteo more aiebat patrem non irasci tantum debere, sed furere. Ipse [in] declamatione usus est summis clamoribus illo uersu tragico: 'Cur fugis fratrem? scit ipse'. Hunc colorem secutus Syriacvs Vallivs durum sensum uidebatur non dure posuisse in narratione sic: infelicissimam ambo et tristissimam egimus uitam excepto quod alter alterum egentem uidimus. Aeque efficaciter odium uidebatur expressisse fraternum hac sententia: uos, iudices, audite quam ualde eguerim: fratrem rogaui. Hanc partem memini apud Cestium (22) declamari ab Alfio Flavo at quem audiendum me fama perduxerat; qui cum praetextatus esset tantae opinionis fuit, ut populo Romano puer eloquentia notus esset. Semper de illius ingenio Cestius et praedicauit et timuit: aiebat tam inmature magnum ingenium non esse uitale; sed tanto concursu hominum audiebatur, ut raro auderet post illum Cestius dicere. Ipse omnia mala faciebat ingenio suo; natura-

2 meritu 4 prestitisse — se *om.* [*non A*] 6 adiciet 8 cuiquam 10 benignussime 11 piaetati — detrahit 14 que 15 est ultro — grauisimarum: *corr. A.* 16 exorabilia: *corr. A.* — ties more 17 irascit 18 in *om.* 23 paternum 25 patrem — Hanc patrem 27 pretextatus — tante 29 predicauit — aeiebat: *corr. A.* 32 Ipsa — fatiebat

lis tamen illa uis eminebat quae post multos annos iam et desidia obruta et carminibus eneruata uigorem tamen suum tenuit. Semper autem commendabat eloquentiam eius aliqua res extra eloquentiam: in puero lenocinium erat ingenii (23) aetas, in iuuene desidia. Hic cum declamaret partem abdicantis hanc summis clamoribus dixit sententiam: quis es tu qui de facto patrum sententiam feras? ille tunc peccauit; tu nunc peccas. at te arbitrum odia nostra non mittimus: iudices habemus deos. Et illam sententiam: audimus fratrum fabulosa certamina et incredibilia nisi nos fuissemus, impias epulas, detestabili parricidio fuscatum diem: hoc uno modo iste frater a fratre ali meruit. Quam innocenter me contra parricidium uindico! filium illi suum reddo. (24) Cestivs hunc colorem tam strictum non probauit sed dixit temperandum esse et ipse hoc colore usus est quem statim a principio induxit: miratur aliquis, quod cum duo grauissimam [a] fratre meo acceperimus iniuriam, ego et filius, ego solus irascor? non est quod miretur: iam filio satisfactum est. Debuisti, inquid, me rogare ut ipse praestarem, debuisti illum ad me perducere, debuisti reconciliationem temptare, non famam pietatis ex nostra captare discordia. Fortasse ego cum egerem fratrem rogassem, si tu non fuisses; fortasse ille me rogasset, si tu non fuisses; poterat nobis conuenire, si non fuerit in medio quem potius miseri con- (25) tumaces rogent. Hermagoras in hac controuersia transiit a prooemio in narrationem eleganter, rarissimo quidem genere, ut [in] eadem re transitus esset, sententia esset, scema esset; sed, ut Latroni placebat, scema quod uulnerat, non quod titillat: .... Ex altera parte transiit a prooemio in narrationem Gallio et ipse per sententiam sic: quidni filium mihi nolim cum isto communem esse cum quo utinam

1 *tam et desidia 4 ingenium 5 abdicati 7 patrem 8 tunc (*om.* tu) — arbitriudi odia 11 impia — *futurum 13 uindica 16 *sq.* grauissimam fratrum acceperimus: *corr. Haase.* 19 rocare — prestarem 20 temtare 23 in nobis: *fort. scr.* iam nobis 25 Hermacotas in hanc controuersiam transit a proemio 27 et eadem 28 uulnere 29 titubat — *transit a proemio 30 Caleo et ipse ter

communem nec patrem habuissem? Diocles Carystivs illum sensum a Latinis iactatum dixit breuissime, rarissimo genere, quod sententias uerbis consummat; nec enim paucioribus potest ...... Evctemon leuis declamator sed dulcis dixit noue et amabiliter illum aeque ab omnibus uexatum sensum quo reconciliatio fratrum temptatur .....

[CONTROVERSIA II.]

Sacerdos casta e castis, pura e puris sit. Quaedam uirgo a piratis capta ueniit; empta a lenone et prostituta est; uenientes ad se exorabat stipem; militem qui ad se uenerat, cum exorare non posset, conluctantem et uim inferentem occidit. accussata et absoluta remissa ad suos est: petit sacerdotium.

Porci Latronis. Sacerdos uestra adhuc in lupanari (1)
uiueret nisi hominem occidisset. Inter barbaros quid passa sit nescio, quid pati potuerit scio. sacerdoti ne purus quidem contigit dominus. Absint ex hoc foro lenones, absint meretrices; ne quid parum sanctum occurrat dum sacerdos legitur. si nihil aliud certe osculatus est te quisquis puram putauit. O egregium pudicitiae patrocinium: 'militem occidi'; at hercule lenonem non occidisti. Deducta es in lupanar, accepisti locum, pretium constitutum est, titulus inscriptus est: hactenus in te inquiri potest; ceterum nescio. Quid in cellulam me et obscenum lectulum uocas? de pudicitia sacerdotis hic quaeritur. Nemo, inquid, mihi uirgini-

1 Caristius 3 *consumatur: *significat id genus dicendi quo uno uerbo integra sententia absoluitur.* [quo duobus sententia uerbis consummatur *ci. Haase.*] — pautioribus potesta euctemonie uisae clamator 6 temptantur: *corr. A.* 8 pure puris — Quedam 9 uenit — lenones 13 sacerdotum 14 Sacerdus: *corr. A.* 17 adsint meretrices 20 pudicitie — occidit 21 ar̃cule 24 celū lammet obscentum [me *Haasio debetur.*] — pudititia 25 queritur — mi

tatem eripuit: [sed omnes quasi erepturi uenerunt:] sed omnes quasi eripuissent recesserunt. Quo mihi sacerdotem cuius precaria est castitas? cum ex illo lupanari cruenta fugeres, si qua tibi occurrisset .... Si mater tua prostitisset, tibi noceret: propter te liberis tuis sacerdotium non darem.
(2) FVLVI SPARSI. Quid inclusa feceris nec quaerere debemus nec scire possumus. CORNELI HISPANI. Occidisti hominem. quid respondes? 'uim adferebat mihi'. Etiam, puto, sacerdoti pro libertate uota facienda sunt: captiuae mandabitis? pro pudicitia uota facienda sunt: prostitutae mandabitis? pro militibus uota facienda sunt: isti mandabitis? Id enim deerat, ut templa reciperent quas aut carcer aut lupanar eiecit. MARILLI. Vt sciamus illam apud lenonem fuisse, blanda est; ut sciamus apud piratas, cruenta est. Nemo, inquid, me attigit. da mihi lenonis rationes: captura conueniet. Age, si quis uenit pertinax? age, si quis hoc ipsum concupiit quod uirgo eras? age, si quis, [ne] negare posses, ferrum
(3) appulit? P. VINICII. Eam sacerdotem facite quae aut honeste maneat quae semper fuit, aut poenam sentiat si esse desierit. Cuius audaciae es, puella? etiamsi nos nobis non timeremus, tu tibi metuere deberes. Aliter deorum numini subiecta uniuscuiusque conscientia est, aliter nostrae aestimationi: nos tantum quae palam feceras uidimus, illi etiam quae secreta sunt. Indignam te sacerdotio dicerem, si transisses per lupanar. Praecedens hanc lictor summouebit? huic praetor uia cedet? summum imperium consules cedent tibi? quaecumque meretrix prostabit, fugiet? Fas sacerdoti non esset ancillam tibi similem habere: te fieri sacerdotem fas erit? nam quod ad sortem pertinet, ne reliquae uirgines

1 *uerba* sed — uenerunt *omissa: habet A.* 4 *post id quod est* occurrisset *excidisse uidetur tale aliquid quale est* sacerdos, lictor te summouisset 5 *dare 6 querere 7 Occiditi 8 mi 9 mandabis 10 prostitute 12 recipiant: *corr. A.* 15 domi 16 concupit 17 ege — ne *om.* 19 *qua 20 audatiae 21*sq.* subiectauimus cuiusque 22 estimationi 24 dicere 25 precedens — *summouebi: *cf. I. Lipsii elect. lib.* I, *c.* 23 (*p.* 426 *ed. Plantin.* 1611.) 26 cedunt tibi 27 quecumque — *prostrauit 28 *ne fieri 29 relique

contaminarentur, haec segregata est. Castam te putas, quia inuita meretrix es? Nuda in litore stetit ad fastidium emptoris; omnes partes corporis et inspectae et contrectatae sunt. Vultis auctionis exitum audire? uendit pirata, emit leno, excipitur nihil. Eo deducta es, ubi tu aliud nihil honestius facere potuisti quam mori. Inpensius stipem rogasti quam sacerdotium rogas. Fortuna, inquid, haec me coegit pati; misereri debent omnes mei. Et ego misereor tui, puella; sed non facimus miserandas sacerdotes. non est apud nos maximus honor ultimorum malorum solatium. Mentonis. Honorem habitum aurium maiestatisque uestrae (4) uelim quod necesse est in hac causa nominare lupanar, lenonem, meretricios quaestus, homicidium. Quis credat? inter haec sacerdos quaeritur. At mehercules futurae sacerdoti nihil ex his audiendum erat. Sacerdotis uestrae summa notitia est quod prostitit, summa uirtus quod occidit, summa felicitas quod absoluta est. Non potest in ea sperari sacerdos in qua sperari meretrix potest: aliis oculis uirginem leno aestimat, aliis pontifex. Blandi. Virgo sum, inquid: interroga, si dubitas, arcipiratam, interroga gladiatorem an rogatus uirginitati pepercerit. Non refello, dum scias clausa esse testibus tuis templa. In auctione nemo uoluit liceri, ut enotuit seruisse piratis. non uidebatur iste uirginis uultus, ista constantia et ne armatum quidem timens audacia. Arelli Fvsci patris. Ne metue, puella, pudica es: sed sic te (5) uiro lauda, non templo. Meretrix uocata es, in communi loco stetisti, superpositus est cellae tuae titulus, uenientem recepisti. Cetera etiamsi in communi loco essem tamen potius silerem. Pompei Silonis. Excipitur meretricium osculis,

2 *inuisa 3 contracte 4 actionis exitium — emti 8 tibi 9 puiella 10 maximos 11 maiestatis quae 13 questus 14 queritur. Ac — future 15 audiendus 22 auctionem 24 audatia 25 Aureli — puellam pudicā essed si te 26 templa — est 27 superposutus — celle 29 *scirem — meretritium: *cf. Lachm. ad Lucr.* I, 744. *Casum nominatiuum* meretricis *e Turpili Filopatro habet Nonius p.* 281, 26 (*comicorum latinorum reliquiae rec. Ribbeck p.* 93).

docetur blanditias et in omnem corporis motum confingitur. Auertant aures petiturae sacerdotium dum reliqua narro: nihil ad uos deferam dubium, nihil audietis nisi quod uicina ciuitas uidit. Tu sacerdos? quid si tantum capta, quid si [tantum] prostituta, quid si tantum homicida, quid si tan-
(6) tum rea fuisses? Romani Hisponis. Númquid hoc negas, conluctatam te tamen cum uiro? quem in illa uolutatione necesse est prius super te fuisse. Aiebat leno, merito occisum militem, plus ausum quam in prostitutam licebat. Exorasti populum: numquid et lenonem? numquid et piratam illum quem non poteras occidere? Argentari. Armatum, inquid, occidi. Quid inermis gloriatur homicidio eius
(7) quem nescio an sero occiderit? Cesti Pii narratio. Ita domi custodita est, ut rapi posset; ita cara fuit suis, ut rapta non redimeretur; ita raptae pepercere piratae, ut lenoni uenderent; sic emit leno, ut prostitueret; sic uenientes deprecata est, ut ferro opus esset. Coniectum in urnam nomen eius non exiit, sed eiectum est. tempus erat nunc sortiri: urna purgata est. Stetisti puella in lupanari: iam te ut nemo uiolauerit locus ipse uiolauit. stetisti cum meretricibus, stetisti sic ornata, ut populo placere posses, ea ueste quam leno dederat; nomen tuum pependit in fronte; pretia stupri accepisti et manus quae dis datura erat sacra capturas tulit; cum deprecareris intrantis amplexus, ut alia omnia impetrares, osculo rogasti. Ancillae ex lupanaribus sacerdoti non emuntur; coram sacerdote obscenis homines abstinent. Non sine causa sacerdoti lictor apparet: occurren-
(8) tem te illi meretricem summouisset. Non est credibile tem-

1 confringitur: *sed cf. Bentleius ad Horat. carm.* III, 6, 22. 2 *Auertat [Auertit *ex Haasii collatione A. B.*] — petiture 4 *post id quod est* sacerdos *addit*: quid si tantum homicidia, *quae tamen infra suo loco repetuntur.* 5 tantum *primo loco om.* 7 uoluntatione 8 *Adiebat Zeno 9 prostitam 10 lenone — piratam *bis scriptum* 12 Qui inermes [Quid *A.*] 13 Cesti P. 14 custodia 15 uenderetur: *cf. Lachmannus in museo Rhenano* 1845 *p.* 613 *et ad Lucret. p.* 121. 16 sic enim leno — prostituerit 18 exit — *erat non 19 *ante ut 20 uialauerit — uolauit 21 qua 22 precia 23 datur aderat 24 et alia 25 osculū: *fort. leg.* osculum irrogasti — Ancille 26 obsceni 27 *sq.* *occurrent tibi meretricem

perasse a libidine piratas omni crudelitate efferatos, quibus omne fas nefasque lusus est, simul terras et maria latrocinantes, quibus in aliena impetus per arma est, iam ipsa fronte crudeles et humano sanguine adsuetos, praeferentes ante se uincula et catenas, grauia captis onera. A stupris remouere potuisti quibus inter tot tanto maiora scelera uirginem stuprare innocentia est? Sed lupanar excepit. Omnis sordida iniuriosaque turba huc influit nec quisquam eo ut iudicet uenit. At omnes fauere fabulis tuis; at omnibus persuasum est; nemo in tanta euntium redeuntiumque turba inuentus est qui fortunae tuae uellet inludere: ergo tu [quae] cum tam innocens quam dicis uixeris ista passa es, credis deos esse? Nihil, inquid, passa sum. hoc satis est nupturae, sacerdoti parum. Vbi adhuc fuisti? discede, ignota es; discede, nimium nota es. P. Asprenatis. Contradico non inimicitiis (9) cuiusquam inpulsus; quod enim odium, quae inimicitiae cuiquam esse possunt quam nemo ciuium suorum norat antequam prostitit? Mouet me respectus omnium uirginum de quibus grauis hodie fertur sententia, si in ciuitate nulla inueniri potest neque meretrice castior neque homicida purior. Piratae te inuiolatam seruauerunt? a sacerdote se non abstinuissed pirata, leno, mango. de sacerdotis pudicitia his sponsoribus credendum est? Iacuisti in piratico myoparone; contrectata es alicuius manu, alicuius osculo, alicuius amplexu. An melius pirata seruauit quam pater? Conuersata es cruentis et humano sanguine delibutis: inde est profecto quod potes hominem occidere. Proclama ingenuam (10) esse te; quid expectas cum in lupanar ueneris? iam tibi omnia templa praeclusa sunt. Conseruarum oculis inquinatur, inter ebriorum conuiuarum iocos iactatur, modo in puerilem, modo in muliebrem habitum conposita: istinc ne patri quidem redimenda es. Nulla satis pudica est de qua

3 est. Tam: *corr. A.* 8 infuit ne 9 Aut — cauere — aut 11 *quae *om.* 14 Ibi 15 inmiticus 16 cuiquam 17 quem 20 cascior 21 Pirate 22 abstinus sed — sacerdote 23 *pirate co 24 contrecta 26 ē cauentis [cruentis *A*] 26 *sq.* indest 29 proclusa 30 locos 31 abitum — stinc

quaeritur. Non legerem te sacerdotem, etiamsi sacerdoti seruisses. Virginem esse sacerdotem nostram cui credimus? meretrici, lenoni, piratis? haec enim testium summa est. Castigationem pontificis maximi meruerat sacerdos, si te e lupanari redemisset. Conuenit omnis libidinosorum turba et concurrit ad meretricem nouam. Illud certe fateberis, pudicitia tua precaria est: tot intrauerunt cellam tuam gladiatores, tot iuuenes, tot ebrii, et omnes ante militem inermes. Ego illam dico prostitisse; illa se dicit etiam mendicasse. Pudicitiam sacerdotis meae etiam carnifici debeo.

(11) Ivnii Gallionis. Ambitiosa lex est: ad sacerdotium non ullas [nisi integrae] non sanctitatis tantum, sed felicitatis admittit; inquirit in maiores, in corpus, in uitam: uideris quemadmodum tam morosae legi satisfacias. Capta es a piratis, inter seruos, inter homicidas in illis myoparonis angustiis spatiata es: uiderimus quid in te audere potuerit feritas hostium, libido barbarorum, licentia dominorum. Certum habeo, iudices, cum hanc feritatem barbarorum audiatis, fauetis illi, ut quamprimum mutet seruitutem. Sic istam seruauerunt piratae, quemadmodum qui lenoni essent uendituri ..... stare in illo ordine, ex eadem uesci mensa, in eo loco uiuere in quo etiamsi non patiaris stuprum uideas.

(12) Aliquis fortasse inuentus est quem hoc ipsum inritaret, quod rogabas. Ipse autem leno pepercit? ignoramus istos quibus uel hoc in eiusmodi quaestu praecipue placet, quod inlibatam uirginitatem decerpunt? seruauit te leno quam prostituturus erat in libidinem populi, intactam? sic leno tamquam nos castam e castis? Omnes, inquid, exorabam. Si quis dubitat an meretrix esset, audiat quam blanda sit. Haesisti in conplexu, osculo pacta es, ut felicissima fueris pro pudi-

4 *ex pontificis, *quare uulgo post id quod est* maximi *additur* arbitrio — sit e lupanari 5 libidinosurum 6 fatebaris 8 ebri 10 me 11 Ambiciosa — non nullas non, *mediis omissis*: *em. Haase.* 12 admitti 13 *uidere 15 meoparonis 16 spalita — audire 17 libidino: *corr. m. pr.* 19 fabetis 21 uesti 25 eismodi questu — inlibata 26 *sq.* prostituturis eras 27 ita est. Sic: *corr. Haase.* 28 castam ta mecastis — *inqua exorabamus 29 Hesit

citia inpudice rogasti. Quid faciam mulieri in crimina sua delitiscenti? Cum dico: 'uim passa es', 'occidi', inquid; cum dico: 'hominem occidisti', 'inferebat', inquid, 'uim mihi'. sacerdos nostra stuprum homicidio, homicidium stupro defendit.

DIVISIO. LATRO in has quaestiones diuisit: an per legem (13)
fieri sacerdos non possit; etiamsi lex illi non obstat, [an] tamen sacerdotio indigna sit. An lege prohibeatur in haec duo diuisit: an casta sit, an pura sit. An casta sit in haec diuisit: utrum castitas tantum ad uirginitatem referatur an ad omnium turpium et obscenarum rerum aestimationem. Puto enim uirginem quidem esse te, sed contrectatam oculis omnium; etiamsi citra stuprum, cum uiris tamen uolutatam. Es casta talis qualis uideri potest cui lex nocere uult matrem quoque incestam? Etiamsi ad uirginitatem tantum refertur castitas, an haec uirgo sit. Aiebat APOLLODORVS (14)
quidem placere fixa esse themata et tuta; sed hic non repugnare controuersiam huic suspicioni: non enim ponit ut adhuc uirginem et multa sunt propter quae credibile sit non esse. Illud adiciebat: denique etiamsi non effecero, ut credant iudices non esse uirginem, consequar tamen, ut non putent dignam sacerdotio de qua dubitari potest an uirgo sit. An pura sit in haec diuisit: an etiamsi merito occiderit hominem, [pura tamen non sit homicidio coinquinata; deinde an merito occiderit hominem] innocentem uti corpore prostituto uolentem. Absoluta est: ostendit non puram se esse, sed tutam. An idonea sit in tractationes quas quisque uult diuisit: an idonea sit tam infelix, ut caperetur, ut ueniret, ut lenoni potissimum, ut prostitueretur, [ut] occidere hominem cogeretur, ut causam diceret. CESTIVS etiam altius (15)

1 fatiam 2 *de scriptura uerbi quod est* delitiscere *cf. Baiteri nota ad Cicer. orat. pro Tullio* 33. 3 inquit [inquid *A*] uim. Mi sacerdos 4 stipum, *corr. A.* 7 *an *om.* 8 hac lege 12 *Puta 13 utra — uoluntate 15 incestum 16 uiro — pollodorus 17 *esset herat et [herat aec *A*] 18*sq.* *ponitur adhuc 23 occid^{er}it 24*sq. uerba quae sunt* pura — hominem *omissa.* [*habet A*] 26 occidit 28 diuidit tam̄ 29 **tertium* ut *omissum* — ħoccidere 30 causa edicceretur: *fort. scr.* causa ei diceretur — alcius

petit et obicit, quod tam uilis suis fuisset, ut non redimeretur. Silo Pompeivs dum praeceptum sequitur quo iubemur ut quoties possumus de omnibus legis uerbis controuersiam faciamus, illam quaestionem mouit: 'casta e castis'. lex, inquit, 'e castis' cum dicit, hoc non tantum ad parentes refert, sed ad omnes quibus conuersata est uirgo; non enim adicit: 'e castis parentibus'; sed 'e castis' cum dicit uult illos a quibus uenit uirgo castos esse. Intellego, inquid, sub hoc uerbo multa. Castis cum dicit [intellego castis] penatibus, tu ex incestis uenis; intellego castis disciplinis, tu ex obscenissimis uenis. quid enim didicisti? et quaecumque hoc loco dici poterant. Idem et in illa parte fecit 'pura e
(16) puris'. Hispo Romanvs accusatoria usus pugnacitate negauit puram esse, non ad eam haec referens, sed ad corpus; tractauit impuram esse quae osculum impuris dederit, quae cibum cum impuris ceperit. Albvcivs figura diuisit controuersiam; dixit enim: putemus tres sacerdotium petere: unam quae capta est, alteram quae prostitit, tertiam quae hominem occidit: omnibus nego; et sic causam contra singulas egit. Fvscvs Arellivs sic diuisit: probabo indignam sacerdotio primum, etiamsi pudica sit; deinde, quia nesci-
(17) mus an pudica sit; nouissime, quia non sit pudica. Fvscvs pro puella colorem hunc introduxit: uoluerunt dii immortales in hac puella uires suas ostendere, ut appareret quam nulla uis humana diuinae resisteret: magis putauerunt posse miraculo esse in captiua libertatem, in prostituta pudicitiam, in accussata innocentiam. Latro dixit: aliqua capta felicior fuit, nulla fortior. Marillvs cum descripsisset dignationem puellae magnam fuisse, altius quiddam superbiusque uultu ipso praeferentem, hanc adiecit sententiam quam solebat mirari Latro, immo, ut ipse aiebat, exosculari: narrate

1 *fort. scr.* petiit *et* obiecit 4 fatiamus 5 refret 7 sed de 9 multo — *uerba* intellego castis *om.*, *add. Haase.* 11 quecumque 12 dicit 13 *Romanius accusatori — pugnatitatem 14 hęc 16 Albutius: *corr. A.* — figuram 18 unumque 19 hominibus *m. pr.* 23 di 25 macis *m. pr.* 27 aliaqua *m. pr.* 28 forcior — discripsisset 29 alcius 30 adicit sententia

sane omnes tanquam ad prostitutam uenisse, dum tanquam a sacerdote discesserint. ALBVCIVS dixit: nescio quis feri et (18) uiolenti animi uenit, ipsis credo diis illum impellentibus ut futurae sacerdotis non uiolaret castitatem [sed] uideret; praedixit illi, abstineret a sacro corpore manum: 'non est quod audeas laedere pudicitiam quam homines seruant, dii expectant'. Irruenti et in perniciem ruenti suam 'en', inquid, 'arma quae nescis tenere pro pudicitia', et raptum gladium in pectus piratae sui contorsit. Hoc factum eius ne lateret eisdem diis immortalibus fuit curae: accussator inuentus est qui pudicitiae eius in foro testimonium redderet. Nemo credebat occisum uirum a femina, iuuenem a puella, armatum ab inermi: maior res uidebatur quam ut posset credi sine deorum immortalium adiutorio gesta. CESTIVS ti- (19) muit se in narrationem demittere, sic illam transcucurrit: haec dixit in sacerdote futura maxime debere aestimari: pudicitiam, innocentiam, felicitatem. quam pudica sit, miles ostendit; quam innocens, iudex; quam felix, reditus. Etiam habemus quandam praerogationem sacerdoti ab ipso numine datam, licet isti obiciant fuisse illam captiuam, lenoni postea seruisse, causam nouissime dixisse: inter tot pericula non seruassent illam dii nisi sibi. ARGENTARIVS illud in narratione dixit: accussator in hoc maxime premebat ream: aiebat occisum esse intra uerba, antequam uim adferret. SILO (20) POMPEIVS hac figura narrauit: eam uobis sacerdotem promitto quam incestam nulla facere possit fortuna. Potest aliquid seruitus cogere: seruiit et barbaris et piratis; inuiolata apud illos mansit. Potest aliquam corripere prolapsi in uitia seculi praua consuetudo, etiam matronarum multum in li-

2 discesserit *m. pr.* 3 *animo: *fort. scr.* animi obuenit — dis 4 sed *om.* 6 ledere 7 *Cruenti et in pernitiem cruenti suam ne 9 *piratae uictor sit *m. pr.*, intorsit *m.* 2. 10 dis — cure 11 iudicii eius [iudicilii eius *A*] 13 maiores *m. pr.* 15 si illam *m. pr.* 16 aestimare 17 innocenciam 19 *uerbo quod est* praerogationem *quamquam nusquam alibi a me reperto tamen non ausus sum cum prioribus editoribus substituere id quod est* praerogatiuam, *cum et recte formatum sit et ad sensum huius loci aptissimum.* 22 narrationē 27 seruit, *corr. A.* 29 *uultum

bidine magisterium: pudica permanebit licet illam ponatis in lupanari; et per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit. fuit in loco turpi, probroso; leno illam prostituit, populus adorauit: nemo non plus ad seruandam pudicitiam contulit quam quod ad uiolandam adtulerat. Multum potest adrectum quoque pudici animi propositum: hostis gladio non succumbet, immo si opus fuerit, pudicitiam uindicabit. Incredibilem uideor in puella rem promittere? iam praestitit: adulescentem misericordis populi beneficium polluere temptantem gladio repulit. Fuit qui illam illic accussaret caedis: absoluta est. ne qua posset esse uobis dubitatio, quae uentura ad sacerdotium erat an pura esset, an integra,
(21) iam iudicatum est. Triarivs dixit: negabat se puella fecisse; negabat illum suis cecidisse manibus: altior, inquid, humana uisa est circa me species eminere et puellares lacertos supra uirile robur attollere. quicunque estis, dii immortales, qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo uoluistis emergere, non ingratae puellae opem tulistis: uobis pudicitiam dedicat quibus debet.

Alterius partis color nihil habet difficultatis. adparet [ex sententiis] quas praeposui: dicendum est in puellam uehementer, non sordide nec obscene. Sordide, ut Bassvs Ivlivs qui dixit; 'extra portam hanc uirginem' et: 'ostende istam aeruginosam manum'; Vibivs Rvfvs qui dixit: 'redolet adhuc fuliginem fornicis'. Obscene, quemadmodum Mvrredivs rhetor qui dixit: 'unde scimus, an cum uenientibus
(22) pro uirginitate alio libidinis genere deciderit'? Hoc genus sensus memini quendam praetorium dicere, cum declamaret controuersiam de illa quae egit cum uiro malae tractationis,

2 inte tã — efferire 3 *sq. uerba quae sunt* probroso — seruandam *hoc loco omissa paullo infra* (*l.* 5) *leguntur post id quod est* uiolandam — proboso 6 $\overset{h}{o}$stis 9 benefitium 10 *illam illi 11 potest 13 *sq. bis* necabat *m. pr.* 15 eminare *m. pr.* 17 infamulo cocum *m. pr.* 20 Arcius — diffacultatis 21 ex sententiis *om., add. Haase.* — p̄posuit 22 *sq.* *et bassus illius 23 *portam nam 24 eruginosam — Viuius 25 Obscenę 26 rethor — scimus hanc 29 illa que — male

quod uirgo esset, et damnauit, postea petit sacerdotium. Nouimus, inquid, istam maritorum abstinentiam qui, etiamsi primam uirginibus timidis remisere noctem, uicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scavrvs, non tantum dissertissimus homo, sed uenustissimus, qui nullius umquam inpunitam stultitiam transire passus est. statim Ouidianum illud: 'inepta loci', et ille excidit nec ultra dixit. Hoc autem [Priapeia II, 8.] uitium aiebat Scaurus a Graecis declamatoribus tractum qui nihil non et permiserint sibi et penetrauerint. Hybreas, in- (23) quit, cum diceret controuersiam de illo qui tribadas deprehendit et occidit, describere coepit mariti adfectum, in quo non deberet exigi inhonesta inquisitio: *ἐγὼ δ' ἐψηλάφησ' ἂν πρότερον τὸν ἄνδρα [εἰ] γεγέννηταί τις ἢ προσέρραπται.* Grandavs, Asianus aeque declamator, cum diceret in eadem controuersia, num ideo occidi adulteros non paterentur? dixit: *εἰ δὲ φηλάρρενα μοιχὸν ἔλαβον;* In hac controuersia de sacerdote non minus obscene dixit Mvrredivs: fortasse dum repellit libidinem, manibus excepit. Longe recedendum est ab omni obscenitate et uerborum et sensuum. quaedam satius est causae detrimento tacere quam uerecundiae [dicere]. Vibivs Rvfvs uidebatur cotidianis uerbis usus non male dixisse: ista sacerdos quantum mihi abstulit!

2 Noluimus — abstinenciam 3 tam *m. pr.* 4 Adiebant 7 illum 8 uicium — crecis *m. pr.* 9 nihil et non permisserint tibi et penetrauer̄ 10 *tribusadas 12 *sq.* *ΕΓΩΑΕΖΝϹΟΠΗϹΑΤΙΩΤΕΡΟΝΤΟΝΑΝ ΑΡΑΓΕΓΕΝΝΤΑΙΤΙϹΗΠΡΟϹΕΡΡΑΤΙΤΑΙΕ 15 non idio 16 ΕΙΑΕΦΙΛΑΡΡΕΝΑ: *corr. Iahn.* — ΕΛΑΒΟΝ 19 uerborum ē sensuum *m. pr.* 20 sacius est caesae 21 dicere *om.*, *addunt excerpta.* — Viuius

[CONTROVERSIA III.]

Incesta saxo deiciatur. Incesti damnata antequam deiceretur de saxo inuocauit Vestam. deiecta [uixit]. repetitur ad poenam.

(1) LATRONIS. Hoc expectastis, ut capite demisso uerecundia se ipsa antequam impelleretur deiceret? id deerat ut modestior in saxo esset quam in sacrario fuerat. constitit et circumlatis in frequentiam oculis sanctissimum numen, quasi parum uiolasset inter altaria, coepit in ipso quo uindicabatur uiolare supplicio: hoc alterum damnatae incestum fuit. Damnata est quia incesta erat, deiecta est quia damnata erat, repetenda est quia et incesta et damnata et deiecta est. Dubitari potest quin usque eo deicienda sit, donec efficiatur propter quod deiecta est? Patrocinium suum uocat pereundi infelicitatem. Quid tibi, inportuna mulier, precer, nisi ut ne bis quidem deiecta pereas? Venit ad colendum Romani imperii pignus etiamsi non stupro, ad certe carnificis manu incesta. Inuocaui, inquit, deos. statuta in illo saxo deos nominasti et miraris, si te iterum deici uolunt? si nihil aliud, loco incestarum stetisti. (2) CESTI PII narratio. Quid agam? exponam quando stuprum commiserit, cum quo, quibus consciis? ista quia probaui damnata est; quid postea accessit quod illam uirginem faceret? quod iacuit in carcere, quod ducta est ad saxum, quod inde proiecta? Ait se innocentem quia perire non potuit. Ita lex de sacerdotum iure in iudicio quaeri uoluit, de iudicibus in supplicio? ampliatur a iudicibus in poenam? Postulat ut cum contra poenam causa tuta non fuerit, contra causam tuta poena sit. Non putas legem cauisse ut perires quae cauit quemadmodum perires? Exornemus te, mulier, ut

2 Incesta damnata 3 uixit *om.*: *addunt excerpta.* 4 ad penem 5 *expectatis —dimisso 6 *deiecerit 8 circumlapis — nomen 9 altariaque 10 damnatum: *corr. A.* 13 deicienda es 16 preceris 17 non spro 18 *sq.* statu in illos saxu 21 commisserit 24 dicta 27 suplicio 29 potas: *corr. A.* 30 *Exoremus

iterum absoluaris. Aut tu sacerdotium uiolasti, aut hi sacerdotem. Male de diis existimas, si sacerdoti suae tam sero succurrunt. Lata est sententia; pronuntiatum est; damnata es. Interrogo te hoc loco, mulier, responde mihi: sunt dii? Arelli Fvsci patris. Iterum experiamur: quid times (3) propitios deos? Erat, inquit, praeruptus locus et inmensae altitudinis. Dicebam tibi: incestam lex mori uoluit. stat moles abscisa in profundum, frequentibus exasperata saxis quae aut elidant corpus aut de integro grauius impellant; inhorrent scopulis enascentibus latera et inmensae altitudinis tristis aspectus; electus potissimum locus, ut damnati saepius deiciantur. Fvlvii Sparsi. A superis deiecta, ab inferis non recepta, in cuius poenam saxum extruendum est. Iovii Bassi. Nihil putabam amplius adici (4) posse audaciae istius quam quod illa in cruce Vestam nominauerat: etenim ab ipso supplicio in templum usque reuoluta quidquid secundum deos sanctissimum est contactu suo polluit et quam a saxo nusquam reuerti fas est nisi ad saxum, quanto minus quam in templum resiliuit? huc potius ueni ubi damnatur quam illo ubi absoluitur. Albvcii Sili. Si quis adhuc dubitabat de deiecta, ueniat et sibi ipse credat. haec inpudentia uirginis est? In urbe tam beata cum tot superfluant uirgines, cum tot principum filiae sint, postulat, ut praeteritis his potissimum ab inferis eruatis sacerdotem. Quare ergo si incesta sum uiuo? nescio; hoc unum scio, nec fieri quod non potest nec portentum esse quod potest. Absit, nefas est, ut id saxum absoluat quod tantum damnatas accipit. Argentarii narratio. Paene, iudi- (5) ces, narrare coepi, qualis esset rea; sed quit efficiam, cum illam incestam probauero? nempe ut de saxo deicienda uideatur: iam uisa est. Non imitabor istius inpudentiam, ut repetendo iudicium quod factum est inprobasse uidear.

1 hii: *cf. p.* 80, 6 *sq.* 3 pronunciatum 4 Interroga 6 propotias [propicios *A*] 10 inmensa 13 paenam xaxum 14 putçam 15 audacie — in illa in 16 *enim 18 xaxo 19 hoc pocius 20 *uenit 21 Sillii — huc 23 *superuant uirginẽ 26 potentum: *corr. A.* 27 nefas et 28 Poene 29 narrareq; pii — effitiam 32 iuditium — uidetur

quod exigebatur probaui; quod iudicastis exequor. Cornelii Hispani. Deos deasque inuoco quos priore iudicio non frustra inuocaui, incesta quam tardissime pereat. Inuocaui, inquit, numina. Quid inuocas, mulier? Si innocens es, dii non sunt. Videte quantum sacerdos peccauerit quae nec absolui potuit nec mori. Aut tu sacerdotium uiolasti, aut nos sacerdotem. Erras [si] satis ad sacerdotium putas perire
(6) non posse. Romani Hisponis. Ab Tarpeio ad Vestam, cuius uittam carnifex rupit; a templo ad saxum, a saxo ad templum: hac pudicae sacerdotis inter supplicia et uota discursus est. inter superos [inferos]que iactata in nouam poenam reuixisti. Pompei Silonis narratio. Quod ad rerum expositionem pertinet, iudices, non committam, ut ultionem deorum immortalium moremur. Incesta saxo deiciatur; lege damnata est: habetis iudicium. deiecta est: habetis exemplum. Vibii Galli narratio breuis expositio rerum est. Aduersariam incesti postulaui, accussaui, damnaui, carnifici tradidi: permittitis iam abire accussatori? . . . . . . recedamus ad absolutionem tuam. ita dii damnatam absoluere [maluere] quam sacerdotem? Sero innocentiam damnata concupisti, uitam deiecta.

(7) Ex altera parte. Fvlvi Sparsi. Damnata deiecta est: absoluta descendit. Arelli Fvsci patris. Putares puellam demitti, non cadere. Cesti Pii. Nullam habebat gratiam: in templo uixerat; itaque tantum deos inuocabat. Lex sacerdotem non usque ad saxum differret nisi expectaret deorum sententiam. Cornelii Hispani. Descripsit altitudinem montis etiam secure despicientibus horrendam et adiecit: carnifex quoque recedens impellit. Nihil fecit tamquam rea; contumax est innocentia; turpe putabat sacerdos rogare

1 exiebatur — iudicatis 4 nomina — est 7 Errat satis 8 Hispani 9 uitam 11 inferos *om.* 14 *morebus. inconsta [morib; incosta *A*] 15 deiecta es 18 *permittis iam ab rea? accussator recedeamus [recedo eamus *A*]: permittitis *em. C*, abire *Schottus*: *in lacuna quam statui haec fere scripta fuisse existimo:* [Damnata postulas ut a poena] recedamus 19 maluere *om.* 22 *fili Sparsi: *cf. contr.* 2, 2; 4, 3. 23 Arellii: *A ut edidi.* — dimitti 24 caderei: *corr. A.* 25 dixerat 28 orremdam

nisi deos. MARILLI. Mirandum est si oppressa est uirgo sine gratia? Cuius enim genibus submisit manus? quem deprecata est quae tarde rogauit etiam deos?

DIVISIO. LATRO [in] has quaestiones diuisit: utrum lex (8) de incesta tantum sit, uel quae deiciatur nec pereat? an etiam damnata, si innocens post damnationem adparuit, deici non debeat? an haec innocens sit? an haec deorum adiutorio seruata sit? CESTIVS et illas subiunxit huic ultimae quaestioni: an dii inmortales rerum humanarum curam agant; etiamsi agunt, an singulorum agant; [si singulorum agunt], an huius egerint. Improbabat ALBVCIVM quod haec non tamquam particulas incurrentes in quaestionem tractasset, sed tamquam problemata filosofumena. FVSCVS ARELLIVS pater sic diuisit: utrum incestae poena sit deici, an perire; utrum prouidentia deorum, an casu seruata sit? si uoluntate deorum seruata est, an in hoc ut crudelius periret?

Hic color fere sententiis quas praeposui permixtus est; (9) quid tamen CESTIVS senserit indicabo. Contra sacerdotem qui dixerunt uideri deos infestos illi in hoc eam seruasse, ut diutius torqueretur, aiebat Cestius, malle se casu uideri factum quam deorum uoluntate; nam si semel illos interuenire huic rei fatemur, manifestius erit [in] poena seruatam esse sacerdotem, quam in poenam; itaque non probabat illud TRIARII: remissam tibi poenam putas? ampliata est. Ea ipsa, inquit, ampliatio, quae apud iudices fieri solet, ex qua uerbum in sententiam petitum est, non est damnantis, sed dubitantis. Declamauerat apud illum hanc ipsam con- (10) trouersiam VARVS QVINTILIVS, tunc Germanici gener, ut praetextatus. cum descripsisset circumstantem [turbam dolentem] quod tam cito oculis poena subduceretur, dixit: ex-

1 Marylli 4 in *om.* — questiones 5 ex incesta — que deiciat 8 ubi unxit — ultime 10 agent etiamsi — agant tanius, *mediis omissis quae habet A.* 11 Improbat Albutium 13 filioso fumena [*ex Haasii coll. B A ut edidi.*] 14 inceste — a pariare 15 uoluntates seruorum 17 sentenciis quas p̄potui 18 iudicabo 20 loqueretur agebat 21 interueniret 22 erit poenam 23 se — *poenam apta quae 24 *illum 25 Et: *corr. Iahn.* — *ea qua 26 sentiam 28 Quintius 29 turbam dolentem *om.* 30 poenam

audierunt dii immortales publici uoti preces: incestam, ne cito supplicium transcurreret, reuocauerunt. CESTIVS multa contumeliose dixit in ipsam sententiam: sic, inquid, quomodo quadrigas reuocauerunt? nam et ante posuisti similitudinem quia et haec de carcere exierat. Cum multa dixisset nouissime adiecit rem quam omnes improbauimus: ista neglegentia pater tuus exercitum perdidit. Filium obiurga-
(11) bat, patri maledixit. PASTOR AIETIVS hanc controuersiam apud Cestium dixit iam senator et hunc colorem optimum putauit: sic ueneficiis corpus induruit ut saxa reuerberet. Multum CESTIVS hanc corripuit et dixit: hoc est quare ego auditores meos inuitem ad alios audiendos ire? aeque male mihi facit ille qui aut athleta aut phthisicus est. Dicebat autem in Albucium qui illis diebus dixerat in hac controuersia; 'durius saxo', et in Bassum Iulium multa qui dixerat: 'uirgo de sub saxo'. OTHONEM IVNIVM patrem memini colorem stultum inducere; quod minus ferendum est quod libros colorum edidit. Fortasse, inquid, poenae se praepa-
(12) rauit et ex quo peccare coepit, cadere condidicit. SILO POMPEIVS hunc colorem temptauit: praestatur, inquit, quaedam damnatis sacerdotibus uerecundia: erubuimus quicquam ex damnatae ueste detrahere. HISPANVS dixit: ita putaueras una te poena posse defungi, cum in saxo deos nominasses? TRIARIVS indignantium uoces descripsit et dicentium: quia non potes, [non] uis mori. MARILLVS dixit: constitit in saxo, inuocauit deos; publica indignatio exorta est: audet ista nominare deos, audet hoc loco? quid autem habet iam quod illos roget nisi bonam mortem? DIOCLES CARYSTIVS dixit: *καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον καὶ τρίτον καὶ μέχρι ἂν οὗ πέσῃς ἐφ' ὃ βέβλησαι.*

1 *publicium uoti praeces 2 transcucurreret, *em. A.* — multo 6 sista 10 beneficiis 11 ergo 12 mutem — *hęc male 13 mi — ancleta — *pthuicus 14 Albutium 15 duris 16 Ohtoniū 17 *instultum — quo minus 18 oolorum — poene 20 *sq.* quedamnatis — uerecundi derubuimus 22 uestę 24 descripsisset dicentium 25 non *om.* — *constiti non [n̄ *A.*] saxo 28 Caristius 28 *sq.* *KAIAAΠΞAAKAIOETTEPONAITPUTONITAIHEXPANOΓιE λ CNCEΦOBEBAHCAU [BAHCAlι— B, BEAHCιι ·,· *A. sec. Haasium.*]

[CONTROVERSIA IIII.]

Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque corpus interficiat, sine fraude sit. Liceat adulterium in matre et filio uindicare. Vir fortis in bello manus perdidit; deprendit adulterum cum uxore ex qua filium adulescentem habebat; imperauit filio ut occideret. non occidit; adulter effugit; abdicat filium.

(1) Porci Latronis. Adulteros meos tantum excitaui. Me miserum! quamdiu iacuerunt postquam deprehenderam? Ego te non abdicem quem possem occidere? O acerbam mihi uirtutis meae recordationem! o tristem uictoriae memoriam! ille onustus modo hostilibus spoliis uir militaris adulteris meis tantum maledixi: solus ego ex omnibus maritis nec dimisi adulteros nec occidi. Quid ridetis? inquam; habeo manus, uoco filium. Tu uiri fortis filius, qui stringere ferrum non potes? ne truncus quidem capi potui nisi domi; utcumque tamen potui obluctatus sum et truncum corpus opposui. exierunt adulteri tantum meo sanguine cruenti. Cornelii Hispani: o dignum cui aut pudica contingat uxor, aut inpudica dum armatus est! Te respublica inuoco quae manus meas possides. Quis non putet aut me sine filio fuisse aut filium sine manibus? (2) Cesti Pii. Conceptus est iste — ex quo, sciemus cum adulteros deprehendero. Numquam putaui futurum salua republica ut uir fortis sentiret se manus perdidisse. Marilli. Adulteros meos usque ad limen prosecutus sum. cucurri miser ad ferrum quasi manus haberem. Triarii. Deciderunt arma cum manibus: tunc primum sensi me [manus] perdidisse. Descriptio pugnantis uiri fortis. Dii boni, et has aliquis manus derisit? P. Asprenatis. Arcessitus ut occideret adulteros, uenit ut dimitteret.

2 utrum 3 adulterum 7 eadicat 10 abdicam, uem posse — odacerua 12 honestus 15 uoca — quis 16 ne te uncus 19 Conelii 20 resp, 24 rep̄ 26 prosecustus, *em. A.* — qui si 28 manus *om.* — discriptio, *em. A.* 29 et as — p. aprenatis

Ita ego manus etiam pro adulteris perdidi; steti deprehensus ab adulteris meis. Patris desertor, matris leno, quem puto iam creditis non esse filium uiri fortis, tertius in cubi-
(3) culo derisor stetit. Fvlvii Sparsi. In bello suas, in domo etiam filii manus perdidit. Processit in bellum hic unus omnium adulescentis filii uicarius; in acie uicit, domi captus est, portat inter spolia uiri fortis uolutantes adulteros. Adulescens, uenit tempus militiae tuae: indignare si deceptus es. Tam frustra ad filium quam ad gladium cucurrit. ridebant adulteri truncas uiri fortis manus circa sua arma labentis. Argentarii. Ante patriae quam patri negauit manus. Libenter causam eius suscepi: quis enim illum non uindicet? quid hoc infelicius quem adulteri tunc riserunt, cum deberent mori? Vir fortis in ciuitate truncus integros
(4) adulteros spectat. Ivlii Bassi. Non est quod putetis puniri illum: ad suos dimittitur, inquam ad matrem suam; nescio an et [ad] patrem. meruit hereditatem illius quem occidere paricidium putauit. Nulli umquam plus debuistis uiro forti; usque eo pro uobis pugnauit, ut pro se non posset. Adulescens, quos dimisisti sequere.

(5) Pars altera. Vibii Galli. Matrem, inquid, non occidisti. quem minus hoc crimine perdere debui quam patrem? Pater occidere iussit: lex uetat. non comparassem patri legem nisi cum illa lex fuisset. alterum putaui parricidium matrem coram patre occidere. Arelli Fvsci patris. O misera pietas, inter quae parentum uota constitisti! Non semper scelera nostri iuris sunt et truces quoque animos misericors natura debilitat.

(6) Divisio. Latro hac usus est diuisione: an licuerit filio tunc uindicare; [an] oportuerit; an si licuit et oportuit, ignoscendum sit illi si non potuit indulgentia repugnante. An licuerit

1 pdidisteti (ti *del. m pr.*: perdidisti *A.*) 3 uideri [uideris *A.*] fortis tercius 4 osuas, *corr. A.* 6 onium—aciae 7 uoluntates, *corr. m. pr.* 16 *pro eo quod est* inquam *fort. cum Gronouio leg.* utique 17 ad *om.* 18 debuisti 20 quose demisisti quaere [quere *A.*] 21 Viuii 22 quam minus 26 inter q; aue patrem tum 27 quosque 29 *sq.* an uouerit [uoti erit *A.*] filio tunc uindicare oportuit

in illa diuisit: an tunc liceat adulterium filio uindicare, cum maritus non est; an tunc liceat, ubi maritus in eo loco est quasi omnino non esset. An oportuerit tractationis quidem est quam ut quisque uult uariat; Latro sic tamen ordinauit: oportuit, etiamsi pater non iuberet, occideret adulteram uiri fortis uxorem; oportuit iubente patre, etiamsi ipse posset occidere; oportuit, cum et iuberet et ipse non posset. Noui declamatores illam quaestionem temptauerunt ex uerbo legis natam 'adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque corpus interficiat, sine fraude sit': an nemo possit occidere nisi qui deprehenderit; temptauerunt et illam: an non possit abdicari filius ob id quod illi facere sua lege licuit.

Color pro adulescente unus ab omnibus qui declama- (7) uerunt introductus est: non potui occidere, ex illa Ciceronis sententia tractus quam in simili controuersia dixit, cum abdicaretur is qui adulteram matrem occidendam acceperat et dimiserat: ter non .... LATRO descripsit stuporem totius corporis in tam inopinati flagitii spectaculo et dixit: pater, tibi manus defuerunt, mihi omnia. sed cum oculorum caliginem, animi defectionem, membrorum omnium tortionem descripsisset, adiecit: antequam ad me redeo, exierunt. GORGIAS inepto colore, sed dulci ..... PAMMENES ex bonis declamatoribus dixit ..... GORGIAS egregie dixit .... PAMMENES dixit .... FVSCVS ARELLIVS dixit: maius erat scelus (8) quod imperabas quam quod deprehenderas. ALBVCIVS non narrauit, sed hoc colore egit ab initio usque ad finem: ego me defendere debeo? si quid mihi obiectum erit, aut negabo aut excusabo. Si quid exegeris maius uiribus meis, dicam: ignosce, non possum; ignoscit filio pater nauigationem recusanti, [si] non fert mare; ignoscit non sequenti castra,

2 tunc habeat 4 uariat 5—7 *ea quae sunt* oportuit — occidere *bis scripta sunt: repetita notaui b.* 5 oportet *b* — occidere *b* 6 possit *b* 17 his 18 *post id quod est* non *procul dubio plurima sententiae Ciceronis de qua agitur uerba perierunt.* 19 tantum: *correxi ex excerptis.* 23 se ad dulci 24 clamatoribus, *em. A.* 28 erat, *corr. m. pr.* 29 magis, *em. A.* 31 si *om.* — ignosci

si non potest, quamuis pater ipse militaris sit. Non possum occidere. Agedum ipsam legem recita: liceat et marito, liceat et patri. Quare tam multos nominat nisi quod putat aliquos esse qui non possint? Et in descriptione dixit: cum me uocauit pater 'hoc', inquam, 'putat supplicium futurum morte grauius, si adulteram filio ostenderit'. Et illud dixit: exierunt adulteri inter patrem debilem et filium stupentem.

(9) Silo hoc colore narrauit: non putaui mihi licere. Blandvs hoc colore: utrimque fili nomen audio; pater rem petit iustiorem, mater faciliorem. Et illud post descriptionem adiecit: fatebor uobis, parricidium coram patre facere non potui. Cestivs hoc colore egit: prosiluit, inquid, protinus mater et amplexu suo manus meas adligauit. Ago confusioni meae gratias quod nihil in illo cubiculo uidi praeter matrem et patrem: [pater] rogabat ut occiderem, mater ut uiueret; pater ne nocens inpunita esset, mater ut ego innocens essem; pater recitabat legem de adulteris, mater de parricidiis. Et ultimam sententiam dixit: occidere si matrem turpe est noluisse, non potui. Argentarivs dixit: non est quod me ex hoc habitu aestimetis quod manus habeo: tunc non habui. Et illud dixit: dat poenas tibi: perdidit uirum, perdidit filium, aegrotanti non adsidebo, egentem non alam: omnia mihi libera sunt, iam uitam illi non debeo.

(10) Ex altera parte multa sunt pulcerrime dicta; sed nescio an Graecis nostri cessuri sint. In hac controuersia dixit Damas .... Habet aliquid corrupti haec sententia. Latro dixit: quantum ego tunc questus sum cum fortuna mea quod non et oculos perdidissem! Silo Pompeivs dixit: fili, aut oculos erue aut manus commoda. Omnes aliquid belli dixerunt illo loco quo deprensi sunt adulteri dimissi. Latro dixit: adulteros meos tantum excitaui. Fvscvs Arellivs † in-

2 *fort. post id quod est* marito *excidit* liceat et filio 4 descriptionem 5 suplicium 6 *ostenderet 11 iadiecit patebor urbis 12 colori 15 et patre rogabat 17 *aut leg.* adulteriis *aut* parricidis 22 egrotanti — adsidero 25 grecis — sunt 26 amas 27 quā tu — quaestus 28 nocit oculos 29 serue 30 illi loco

iusse nuntiae frigidius dixit contrariam illi sententiam: adulteros interuentu meo ne excitaui quidem. Vibivs Rvfvs dixit: adulteri marito non adsurrexerunt. Pompeivs dixit: adulescens, denique adulteros excita: postquam tu uenisti securius iacent. Latro dixit: erratis qui me putatis manus non habere. filium uocaui: ut intrauit ab adultero salutatus est. Fvscvs dixit: fili, tuam fidem, ostende te integro manus (11) me non perdidisse. controuersiam mihi de te facit adulter: ueni et utrius sis filius indica. P. Vinicivs et pulchre dixit et noue; sumpsit ab omnibus bene dicta. Inrupi in cubiculum adulterorum: quid mentior miser? aperto cubiculo expectabant adulteri. Cestivs dixit: uocaui filium: risit adulter tamquam qui diceret: meus est. Vibivs Rvfvs dixit: adulter meus exiit et commodo suo. Hybreas hunc sensum optime dixit ... Dionysivs, filius eius Dionysii qui Ciceronis filium docuit, elegans magis declamator quam uehemens, hunc sensum et uehementer dixit et eleganter .... Vibivs (12) Rvfvs dixit: quam otiosi, quam securi adulteri transierunt praeter oculos meos, praeter filii manus! Latro cum exeuntes adulteros descripsisset adiecit: adulescens, parentes tuos sequere. Nicetes illam sententiam pulcherrimam qua nescio an nostros antecesserit .... Sed illam Albvcivs qui Graecos praeminet, cum pugnantem se acie descripsisset, dixit: me miserum, quas manus adulter effugit! Et illud Albuci: non potui, inquid, matrem occidere. quo excusatior sis adice et patrem. Albucius sic narrauit tamquam filio sciente factum esset adulterium; suspectum quasi conscium matri suae fecit. P. Asprenas dixit: exiit nouissime maritus et dedit adulteris suis locum. Idem dixit: matrem occidere non potes; adulterum certe occide. an et iste pater est? Dixerat

1 frigidus 8 perdidissem — mi 9 *uenit utrius — iudica. Punicius 10 *fort. leg.* non noue *cum Haasio.* — hominibus bene dictae 11 mencior 12 uoca 13 iã quam 14 *exit 15 Dionisius — Dionisii 17 hure ensum 18 ociosi 19 exeuntib; 20 discripsisset 22 *illum Albucium — grecos 25 sic adice 26 *narrauit uitamquam 28 Astrenas dixit extenuissime

NICETES ..... MVRREDIVS dum hanc sententiam imitari uult, stultissimam dixit: reliqui in acie pugnantes manus.

[CONTROVERSIA V.]

Rapta raptoris aut mortem aut indotatas nuptias optet. Vna nocte quidam duas rapuit; altera mortem optat, altera nuptias.

(1) PORCI LATRONIS. Iam se parabat in tertiam, nisi nox defecisset. Stupro accusatus stuprum defendit; cum altera rapta litigat, alteram aduocat. Vindicate patres, uindicate fratres, uindicate mariti; parcior publicae disciplinae securitas surgit: iam binae rapiuntur. MENTONIS. Postera die erat in huius domo fletus, lamentatio matris spes suas deplorantis, cum interim ex alia domo alia uociferatio oritur, alius tumultus. coit populus uelut publico metu exterritus; uix credit duos tantum fuisse raptores, cum interim producitur publicus pudicitiae hostis quem una nocte unius uirginis iniuria non fatigauerat. CESTI PII. Alteram iniuriae rapuit, alteram patrocinio. Quantum suspicor ne rapta quidem es. quaeris argumentum? non irasceris. Quomodo istud fit? duabus iniuriam fecit, una queritur. Misericors sum, inquit. Gaude; habes qui te uindicet. Vide qualem habitura sis uirum: non est una contentus. ARGENTARIVS eundem sensum dixit hoc adiecto: non est una contentus,
(2) [ne] una quidem nocte. POMPEI SILONIS. At quam bene mimum egit, quomodo raptam se questa est, qua uociferatione! quam paene illi optione cessimus! TRIARII. Perieras, raptor, nisi bis perire meruisses. IVNII GALLIONIS. Sumatur de illo supplicium, constituatur in conspectu publico, caedatur diu,

2 dixi relinqui 4 raptoraut 5 quidem, *corr. A.* — alteram mortem 7 Latrones — se sperabat 8 deficisset — accusatur 10 patres — *porcior 11 bine 18 patronio 20 istud sit — quaeritur 23 non et 24 ne *om.* 26 poene illic 27 uis 28 conspectum publice cedatur: *id quod est* publico *Iahnio debetur.*

toto die pereat qui tota nocte peccauit. Subito fastidiosus raptor occurrit et ait: iam nec nuptias uolo. Stulta, deciperis: dicam si uis quid dixerit tibi; idem enim dixit et huic: 'dum te peto in illam incidi'. Arelli Fvsci patris. Retro amnes fluant et sol contrario cursu orbem ducat, confugiat sacrilegus ad aras: raptorem rapta uindicat.

(3) Ex altera parte. Pompei Silonis. Postero die cum illi narratus esset nocturnus error, dum putat se in unam incidisse, huic priori supplices summisit manus, hanc prius deprecatus est, exorauit: propter hoc, puto, ista magis raptori irascitur. Altera ex puellis raptorem mori uult, altera seruari: reum alter iudex damnat, alter absoluit; inter pares sententias mitior uincat. Dicam quod sentio: magis irasceretur si unam tantum rapuisset; diceret: ergo ego sola digna uisa sum cui iniuriam faceret? Argentarii. Refer nunc Verginiam, refer Lucretiam: plures tamen Sabinae sunt. Ex tribunis potentior est qui intercedit. Non est inuidiosa potestas quae misericordia uincit. Quid cessas, puella? pro marito roga. Haec sententia deridebatur a Cestio quasi inproba.

(4) Divisio. In hac controuersia de prima quaestione nulli cum altero conuenit. Latro primam fecit quaestionem: non posse raptorem qui ab rapta mori iussus esset seruari. Si legatus, inquid, exire debet peribit, si militare debet peribit, si lege ducere debet peribit, si raptam ducere debet aeque peribit. Si iste [te] rapuisset et nuptias optasses, interposito deinde tempore, antequam nuberes, hanc uitiasset, negares illum debere mori rapta iubente? Atqui nil interest nisi quod dignior est raptor morte cuius inter duos raptus ne una quidem nox interest. Si rapta nupsisses,

1 totus hodie: *fort. scr.* toto hoc die 3 indiem enim: *corr. A.* 4 hinc dum te pute — Regno 5 fruar — *decet 9 hinc prioris 12 inter rares: *corr. A m. 2.* 14 una: *corr. A.* 15 uisum cum — Refert, *ut et l.* 16: *corr. A, in quo* t *utroque loco erasum uidetur.* 16 Lugretiam — Sibine 19 deridebantur: *corr. A.* 21 questione 22 questionem 25 rapatam 26 eque — Si is te [si is ante *A.*]: *corr. Iahn.* — optasset 27 nuberet — uiciasset 30 nec una — *nupsisset

deinde post tertium diem rapuisset aliam, negares illum mori debere? Atqui quid interest? nisi quod honestius tunc (5) maritum defenderes quam nunc raptorem defendis. Alteram fecit: an rapta quae nuptias optat nihil amplius raptori praestare possit quam ne sua lege pereat, contra alienam legem nullum ius habeat. Optasti nuptias: non occidetur tamquam raptor tuus. Ad idem eadem nocte qua te rapuit [si] stationem deseruit, fuste ferietur; si sacrilegium fecit, occidetur. Licet tu dicas; quid? ergo ego non nubam? tu raptori praestas ut illum ipsa non occidas; non potes praestare ne quis occidat. Quomodo sacrilegus, quamuis a te seruatus, periret, sic alterius puellae raptor, licet a te seruatus, peribit. Si rapuisset te, deinde in adulterio deprehensus adseruaretur in tormentum diutius pereundi, tu interim educta nuptias optasses, — datur enim optio et in absentem — uetares illum occidi a marito? Quid interest qua lege pereat, nisi quod modestius alienam legem inter- (6) pellares quam tuam? Tertiam fecit: cum quod utraque optat fieri non possit, an ea eligenda sit optio qua ultio ad utramque perueniat. Ait quae mortem optat: mea optio et te uindicat, tua me non uindicat; nec hoc tibi mea optio praestat quod et mihi: occiso raptore inuidiam. Illa respondet: optio tua me non uindicat. Vindictam tu meam putas, non fieri quod uolo, fieri quod nolo? Etiam contumeliosum mihi erit, te dignam uideri in cuius honorem [occidatur, me indignam in cuius honorem] seruetur. Isto modo et mea te uindicat: nempe lex duas poenas scripsit uitiatori, alteram passurus est; non eris inulta, nam raptor non erit inpunitus: habebit poenam, indotatam uxorem. Respondet eodem modo: morietur, sed [mihi; seruabitur, sed] non mihi. Quartam ibi fecit quaestionem: si non potest utriusque rata

2 At quidquid — honestus 4 *sq.* raptor ipse stare 7 tus 8 *si *om.* 10 prestas 12 puellae pleruitate: *em. Schottus*, licet *add. Haase* 19 in ea — quam, *corr. A.* 20 *Aitq; 21 et hoc — prestat 22 rapere 25 *sq. uerba quae sunt* occidatur — honorem *omissa.* 29 Responde 30 **uerba quae sunt* mihi seruabitur sed *omissa.* 31 *Quartam mihi

esse optio, utra dignior sit. Ultimam non quaestionem, sed tractationem: [nullum] non raptorem impunitum futurum, si haec uia impunitatis monstretur, ut qui plures rapuisset tutior esset; neminem non inuenturum aliquam humilem quae se in optionem commodaret. FVSCVS ARELLIVS primam (7) quaestionem hanc fecit: [an] qui duas rapuit perire utique debeat. Lex, inquit, quae dicit: 'rapta raptoris aut mortem optet aut nuptias', de eis loquitur qui singulas rapuerunt; non putauit quenquam futurum qui una nocte raperet duas. Non quaero quid optetis: quod seuerissime optare potestis occupo. Necesse est raptorem mori. quare? utrique raptae ultio debet contingere. Vtramque non potes ducere, utrique mori potes. Vna pars legis ad hunc raptorem pertinet in qua mors est. Putate enim utramque nuptias optasse: quid futurum est? in raptoris matrimonium ambitus erit. Putate illum plures rapuisse quam duas: quid fiet? una nubet. nuptiae ad unam pertinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit utique debet mori. quare? dicam. Quod uult eligat: aut nuptias optabunt, aut altera mortem, altera nuptias. [Si nuptias] optauerint, non poterit fieri quod utraque uolet. uno modo poterit fieri quod utraque uolet, si utraque mortem optauerit: ergo fiat quo uno duae uindicari possunt. Hic tractauit, ne exemplum quidem utile esse non utique (8) perire eum qui duas rapuerit, ne hunc morem perniciosissimum ciuitati introducant, ut aliquis propter hoc non pereat quia perire saepius meruit. Reliquam partem controuersiae Fuscus sic diuisit: utra optio honestior sit, utra iustior, utra utilior. CESTIVS hanc partem controuersiae sic diuisit: utra puella dignior sit quae ualeat: utra optione raptor dignior sit. Cestius et coniecturalem quaestionem temptauit: an haec cum raptore conluserit et in hoc rapta

1 utraq; ad dignior sit uictima non questionem 2 nullum *om.*: *fort. leg.* quem non 3 imputatis 4 aliquem 5 optione 6 questionem — *an *om.* 7 raptori aut 10 optetis quid 13 in quo 14 Putat 18 *utrique 20 Si nuptias *om.* — optauerunt 21 fleri 22 quod uno due 24 pripere eum — pernitiosissimum 25 *introduci 27 *in diuisit 29 ultra optione 30 coniacturalem, *corr. A*.

(9) sit, ut huic opponeretur. LATRO aiebat, non quidquid spargi posset suspiciose id etiam uindicandum. Colorem hunc esse, non quaestionem; eam quaestionem esse quae impleri argumentis possit. CESTIVS aiebat et hanc posse impleri argumentis. .... Hunc sensum a Latinis iactatum NICETES dixit: ἐπὶ τὴν τρίτην νὺξ ἔλιπεν. GLYCON dixit: ..... DIOCLES CARYSTIVS dixit .... Hunc sensum VIBIVS RVFVS subtiliter dixit: uolo tibi malam gratiam cum sponso tuo facere: habet amicam. In hac controuersia dixit ALBVCIVS: ambulat in masculos. Adeo nullum sine amatore uitium est, ut hoc quidam disertum putauerint: ego tamen magis miror hoc potuisse Albucium dicere quam aliquos potuisse laudare. Ex Latinis dixit TRIARIVS: gratulor uobis, uirgines, quod citius inluxit. ARGENTARIVS dixit: quaeritis quid isti finem rapiendi fecerit? dies. LATRO: iam se parabat in tertiam, nisi nox defecisset.

[CONTROVERSIA VI.]

Captus a piratis scripsit patri [de] redemptione; non redimebatur. Arcipiratae filia iurare eum coegit, ut duceret se uxorem, si dimissus esset; iurauit. relicto patre secuta est adulescentem. Rediit ad patrem, duxit illam. orba incidit. pater imperat, ut arcipiratae filiam dimittat et orbam ducat; nolentem abdicat.

(1) PORCI LATRONIS. Pro di boni, et haec puella hospitio patris excepta est? Prohibeo domo terra prohibendam. Bonae spei uxor, bonae nurus, quae amare potest captiuum, odisse uel patrem. Captus, inquid, in tenebris iacebam. Narra, obsecro, soceri tui beneficia. Possum, iudices, esse securus? filius meus ait se uxori paricidium debere. CESTI

1 agebat, *corr. A.* 2 suspitio sed etiam: *corr. Haase.* 3 impleris 5 iactatu, *corr. A.* 6 *EXINEN. Clicon 7 Caristius 8 cum spontuo 9 hoc — Albutius [*corr. A.*] 11 desertum 12 Albutium [*corr. A.*] — lauare [lauari *A.*] 13 grauior 18 de *om.* — redemptionem 21 Redit 24 Pro ꝺi: *corr. A.* 25 terram 28 obsecror — benefitia

Pii. Quis interfuit nuptiis tuis? pater? denique puellae pater?

(2) Ex altera parte. Ivli Bassi. Hodie captiuus essem nisi haec arcipiratae filia fuisset. Vt dixi: 'patrem habeo', inter bonos captiuos sepositus sum. Archipiratae filia uocatur, puto ex aliqua nata captiua; certe animum eius natura a patre abduxerat: misericors erat, deprecabatur, flebat, mouebatur periculis omnium; nihil in illa deprehendi poterat piraticum. Promisi nuptias et quasi aliquam sacram testationem tuum nomen inserui. Eo loco me non deseruit in quem uenire etiam patres timuerunt. Artius nos fortuna alligauit quam ut orba posset diuellere. Vidisses tectum pannis corpus, omnia [membra] uinculis pressa, macie retractos introrsus oculos, obtritas catenis et inutiles manus: talem quis amare nisi misericors posset? (3) Decepi te, puella; alia pollicitus sum. Veneris in patriam mecum, ibi tibi gratiam referam; hic catenatus, egens, squalidus quid possum? pater meus, socer tuus — hoc enim te iam pridem uocabat — socer, inquam, tibi tuus gratiam referet. Quidam auitas paternasque flagitiis obruerunt imagines, quidam ignobiles nati fecere posteris genus: in illis non seruasse quod acceperant maximum dedecus, in his quod nemo dederat fecisse laudabile est. Si possent homines facere sibi sortem nascendi, nemo esset humilis, nemo egens, unusquisque felicem domum inuaderet; sed quamdiu nos sumus, natura nos regit et [in] quemcumque uult casum quemque mittit: hinc sumus aestimandi, cum sumus nostri. (4) Quis fuit Marius, si illum suis inspexerimus moribus? inmitis. Consularis nihil habet clarius quam se auctorem. Pompeium si hereditariae exsustu-

1 suis 3 *Fili 4 dixi 7 fleuat 9 Promisit 10 tum — inseruit 11 patri inuer̄ [inuerunt *A.*]: *fort. leg.* patri nimium erat — alligauit nisi corpus omnia uinculis quam 12 panis 13 membra *om.* — pressam aciem — in rursus 14 obrias 16 *Venenis — iuit 18 soceri inquam 19 refert: *corr. A.* 22 in illis — *laudabiles. Si 23 tacere 25 *non sumus — et quemcumque (*om.* in) *bis scr.* 26 q,ēq; mittit'. hic simus 28 *inmites consiliati — carius 29 exsustulisent: ***A ut edidi, quod satis defenditur iis quae sunt*** exsuscito ***et*** exsurgo exsurrexi.

lissent imagines nemo Magnum dixisset. Seruium regem tulit Roma in cuius uirtutibus humilitate nominis nihil est clarius. Quid tibi uidentur illi ab aratro qui paupertate sua beatam fecere rem[publicam]? Quemcumque uolueris reuolue nobilem: ad humilitatem peruenies. Quid recenseo singulos, cum hanc urbem possim tibi ostendere? nudi stetere colles; interque haec tam effusa moenia nihil est humili casa nobilius: fastigiatis supra tectis auro puro fulgens praelucet Capitolium. Potes obiurgare Romanos, quod humilitatem suam cum obscurare possint, ostendunt? Sed haec non putant magna, nisi apparuerit ex paruis surrexisse. (5) Miserere illius oportet quia orba est. Ista tamen habet propinquos, habet amicos paternos, habet te inbecillitatis suae tutorem fortissimum. Omnes uxores diuites seruitutem exigunt. Crede mihi, uolet in suis regnare diuitiis; et tamen aecum est [me] eam possidere domum quam meam agnouerit. Si coeperimus esse magis liberi, si paulo speciosior animo eius adfulserit domus, si parum blande fecerimus, relinquet; et tunc est tormentum carere diuitiis, cum illas iam senseris. Vides quid inter duas uxores intersit: ista si nos reliquerit, [res] repetet suas; haec quod dedit dimissa non auferet. Multi duxere sine dotibus uxorem, quidam dictas non accepere dotes, quidam etiam emptis contenti fuere mancipiis et cum possent accipere diuitias, emere quibus libertatem darent maluerunt quam suam uendere. (6) Aliquis in adoptionem iuuenis petitur? si uolet ire, quaerat, senex ille qui petit quales et quos habeat maiores, quanta bona, an satis magno se possit addicere; aliquis capere orbos senes uult et suas spes in alienas mortes diffundere? excutiat testamenta, scrutetur census: ubi uero quae-

4 publicam *om.* — uoluerimus 5 nobile — humitatem 7 *inter quae tam̄ 12 tamen ē habet 13 abet te 14 utorem 16 me *om.*: *add. Haase.* — quam me agnouerit: *fort. scr.* quae me [dominum] agnouerit 17 magnis 18 param 19 relinquit: *corr. A.* — diuisit 20 senserit: *corr. A.* 21 *relinquerit repetet suos 22 demissa — haerem 24 contentis — diuicias 30 excuciat — scrutet sensus

ret uxorem, uideat an nuptias suas amet, an nil pluris faciat marito, an misericors sit, an fortis sit, an possit, si quid uiro inciderit, mala una tolerare. Si his bonis fuerit instructa, dotata est. Non possumus una felices esse: quod solemus, una infelices erimus. Fac, inquid, quod imperat; nolo propter me patrem tuum offendas; ibo, inquid, sola. Tu ibis? quo, infelix? quas petitura regiones? est enim tibi aliquis locus? pater tuus nobis maria praeclusit, meus terras. Cesti Pii. Solent qui coguntur a patribus ut uxores (7) ducant illa dicere: non sumus etiam nunc apti nuptiis: ego contra refugio uxorem quia uxorius sum. Arelli Fvsci patris. Inpotens malum est beata uxor. Cum inmensum pondus auri orba attulerit, cum pecunia arcas nostras onerauerit, quid aliud quam beati seruiemus? Altera filium dat tibi, altera patrimonium, pater; utra magis diues est? Locuples est, pater, quam mihi concilias: o si scires, quam diues et haec fuisset! Orba, inquid, est: et haec orba est; inter duas orbas ea mihi curanda est magis quam orbam ego feci.

Divisio. In hac cortrouersia nihil litium fuisse fere om- (8) nes consentiunt. Latro primam quaestionem fecit: an pater propter matrimonium abdicare filium possit, cum liberum cuique huius rei arbitrium sit. Gallio subiecit huic: etiamsi potest imperare filio ut uxorem ducat, an ei qui iam habet? Latro secundam fecit: si ius est patri etiam propter matrimonium abdicandi, an huic liberum non fuerit parere, cum iurasset. Hoc in haec diuisit: an nemo iureiurando teneatur quo per necessitatem adactus est; an expleuerit iusiurandum ducendo illam uxorem; an etiamsi non expleuit, non teneatur religione qui coactus aliquid contra iusiurandum facit: hunc autem cogi a patre. Super iusiurandum fecit

1 ad nuptias — iamet 3 uero: *corr. A m. pr.* — uena: *corr. A m.* 2. 6 p̄ter me 7 hibis (h *del. m. pr.*) quoq; — peritura: *corr. A m.* 2. 8 tus — meas, *corr. A m. pr.* 10 nupciis 11 qua uxor iussum 13 bonerauerint 16 mi 17 *sq.* in duas 21 questionem 22 patrimonium 23 Callio 28 iusiurandom 31 *iusiurandum facit

hanc: [si] potest parere patri, an debeat. Hic de meritis puellae et moribus.

(9) Colore hoc usus est Latro pro patre: puellam non misericordia motam sed libidine et ideo non esse beneficium. In argumentis eleganter hanc partem tractauit: etiamsi beneficium dedisset, non esse sic referendam gratiam; deinde beneficium esse quod iudicio detur, non quod furore aut morbo. Hispo Romanvs alio colore dixit illam non amore adulescentis, sed odio patris sui secutam: uoluit illi et amoris commendationem detrahere. Bvteo longe arcessito colore usus est; uoluit enim uideri non inuito patre, sed secreto suadente, palam dissimulante totum hoc gestum; re illa esse honestam conditionem nuptiarum inuentam, cum alio nullo modo posset: neque enim aliter effugere illos potuisse nisi (10) patiente patre. Sed aiebat Latro non esse tanti detrahere illi commendationem soluti adulescentis, ut detraheretur inuidia relicti patris. Fvscvs Arellivs egregie declamauit; non enim propter nuptias orbae dimitti illam, sed quamuis orba non esset, eici iussit; non aliam sibi magis placere, sed illam displicere dixit et hoc, quod Latro transcurrerat, pressit: timere se puellam temerariam, inter piratas natam, inter piratas educatam, inpiam in patrem. Gallio illud quod omnes scolastici transierunt dixit: timere se ne haec speculatrix esset et piratis occasiones omnes indicaret, aut certe ne uideretur: nolle se suspectum esse reipublicae. Illi iurasse: timuit ne puella uideretur improbe iusiurandum exegisse. Ne quid liberi sibi esset, adiecit iurasse se per pa- (11) trem. Triarivs dum sententiam puerilem captat, inepte dixit, iurasse se et per orbam. Aiebat enim Cestivs † ualde fieri hanc orbam etiam iurasset. Latro aiebat quoque iusiurandum ineptum esse; nihil enim minus conuenire quam

1 *hunc potes parere patria hanc [an *A*] debeat 3 puellae 4 benefitium 7 iuditio 9 *ille 11 nudari: *quod edidi praebuit margo cod C.* 12 *sq.* *re illāē honestam condicionem nupciarum 14 potuisset 15 paciente — ese 16 solū 18 orbe 22 pirat seducatam — Callio 25 suspectam — reip̄: *deinde fort. scr.*: [Quod filius] illi iurasset 27 Ne qui 28 *sq.* inepta edixit 30 orbem: *fort. scr.* male fieri nunc orbam si iam tum iurasset. 31 inceptum

aliquem per patrem iurare patrem relicturae. Omnes honestam matrem puellae dederunt; omnes dixerunt illam misericordia motam, non amore. Solus Pollio iudicio fecisse uult eam et non misericordia discessisse. dixit enim illam non potuisse cum piratis uiuere: ut primum honestam occasionem inuenerit discedendi, discessisse. Q. Haterivs a parte (12) patris pulcherrimam imaginem mouit: coepit enim subito quo solebat cursu orationis describere quasi exaudiret aliquem tumultum, uastari omnia ac rapi, conburi incendiis uillas, fugas agrestium; et cum omnia implesset terrore adiecit: quid exhorruisti, adulescens? socer tuus uenit. Glyconis ualde leuis et Graeca sententia est: *κατανάλωσον τὸν ἴδιον γενέτορα· ἔχομεν πατέρα.* Tolerabilem dixit illam rem, cum iurisiurandi uim describeret; hoc esse quod foedera sanciret, quo astringerentur exercitus: *ὅρκος ἐστὶν δέσμα καὶ παρὰ πειραταῖς ἀσφαλὲς μένον.* Artemon circa eundem sensum uersatus est a parte adulescentis; cum dixisset relictum patrem, adiecit: *λοιδόρει νῦν τὸν ἀρχιπειρατὴν, τὸν μιαιφόνον, τὸν ἱερόσυλον· πρόσθες, εἰ θέλεις, καὶ τὸν ἐπίορκον.*

1 onestam *m. pr.* 2 *qua misericordia 4 *etiam misericordia: *fort. uerbum quod est* discessisse *hic delendum est reponendumque supra l. 3 post id quod est* amore 5 primam 6 Qui aterius 8 oracionis scribere: *corr. Haase.* 9 conuenire 11 adhulescens — Cliconis 12 *sq.* Greca — *ΚΛΤΛΑΝΤΟSCΝΤΟΝΙΛΙΟΝΤеΝеΝΟΝΠеΧΟ ΜΗΝΠΛΤΗΡΛ 14 cuius iurandi 15 sancire quod — ΟΡΗΟC PCTIN 16 *ΠеSΜΛ — ΠеΡΑΤΑΙCΗеΜΤеSΜеΝŌ: *possis etiam scr. ἠσφαλισμένον.* [*νόμισμα — νενομισμένον ci. Haase.*] — cincam [cinca *A.*] 17 aperte adhulescentis 18 ΛΟΙΛΟΡΙ — ΑΡΧеΠе ΡΑΤΗΝ 19 *sq.* еΡΟCеλΟΝΠΡΟCΟΝCеΙΘеΛΙCΙCΛΙΤΟΝеΠе ΟΡΧΟΝ

[CONTROVERSIA VII.]

Liberi parentes alant aut uinciantur. Quidam alterum fratrem tyrannum occidit, alterum in adulterio deprehensum deprecante patre interfecit. A piratis [captus scripsit patri de redemptione. Pater piratis] epistolam scripsit, si praecidissent manus, duplam se daturum. piratae illum dimiserunt. patrem egentem non alit.

(1) Porci Latronis. Da mihi epistolam esurientis istius. Manus, inquid, praecidantur. In quamque corporis partem potius saeuitia incurrat: cetera membra mea sunt, manus publicae sunt. Numquid peto tyrannicida? talem me dimittite qualem a piratis recepistis. Non habeo quod [de] fortuna queri possim: eum qui manus meas, configit. Si praecideritis, inquid, manus. [Si] irasceris, scribe potius: si occideritis. Tyrannicida exitum tyranni rogo. non timeo, (2) [ne] quas manus piratae soluerunt, iudices alligent. Ex omnibus quae mihi fortuna terra marique priuatim mala publiceque congessit, tyrannum, adulterum, piratas, nihil expertus sum durius quam patrem: tyrannus cum timeret manus meas, [non] praecidit; iniuria matrimonii nihil abstulit corpori; piratae quasi beneficio meo uiuerent, gratis miseriti sunt: unum hostem inexorabilem habui. O felicem rempublicam quod sublato inimico, non ante tyrannidem nauigaui! Genui, inquid, educaui: nempe istud beneficium et tyranno praestitisti et adultero. Has manus si per te redimere non potes, rempublicam appella. Adulter cum manibus sepultus, tyrannus cum manibus proiectus est. Magnis sceleribus iura naturae intereunt: non magis tu pater es

3 adulteri 4 infecit — *uerba* captus — piratis *omissa.* 6 munus: *corr. m. pr.* — pirate 7 patriē 8 mi 9 *quam 10 *totius saeuita 11 tyrannicidam: *corr. Haase.* 12 de *om.: habet A.* 13 possiem — confugit 14 proecederitis: *corr. A.* — si *om.* 16 ne *om.* — alligant 18 adulterumq; 19 expertius 20 non *om.* 22 *sq.* exorabilem [*corr. A.*] habui *quod felicem rem quod subito 26 remp̄ apellat 28 pateris: *corr. Haase.*

quam illi fratres. Audite nouam captiui uicem: tutus sum si pater meus nihil habet. Quidquid habes pro redemptione filii mitte; non est quod timeas; non deerunt tibi alimenta, cum dixeris [te] tyrannicidae patrem. Pro adultero filio rogas? quaerite nunc quomodo tyranni fiant. CESTI PII. Cedo (3)
mihi epistolas patris. quaeris unde habeam, cum mihi nullas miseris? 'Duplam dabo pecuniam': [pro] unico filio rogat. 'Duplam pecuniam dabo': unam summam pro filio, alteram pro tyrannicida. 'Si manus praecideritis': hoc ne [in] adulteros quidem licet. 'Non habui pecuniam'; sed rogare illos potes et audacter roga: in misericordes piratas incidi. Quare non alo? quia captum filium tuum, age, parum est si dixero non redemisti. alere non possum, perdidi manus. non credis? epistolas lege. Duplam pecuniam dabas, auaris dabas, piratis dabas: sic excusabant piratae, ipsas mihi cum praeciderent manus: 'pater iussit', aiebant: 'magnum facinus est, sed magno licet'. 'Egens sum', inquid: mentiris. cedo (4)
mihi patris mei censum. Quid? ergo ales patrem? Dimissus fortasse promittam, cum rogaueris: nihil paciscor. Etiamnunc manus meas petis? nega tuam esse epistolam et habes argumentum. dic te rogare [pro] adultero solo. Qui non aluit, inquit, patrem, adligetur: plus de manibus meis timui. CORNELI HISPANI. Quid me rogarit pater nescio: publica uindicta cruentum gladium priuato tyranno impressi. Captum me piratae nihil amplius quam alligauerunt. 'Duplam pecuniam dabo'. Quid plus polliceris quam petitur? unde tantas patrimoni uires habes? etiamnunc tamquam [de] tyranni arca loqueris. Corrupit frater uxorem meam quam nec tyrannus uiolauerat. Ut pretium piratae constituerunt, gauisus sum; inquam: 'locuples est pater: poterat dare etiamsi duplam poposcissent'. Remiserunt me

1 totus (*em. A.*) 2 redeptione 4 *te *om.* 7 pro *om.* 8 dabo unam pecuniam dabo iā summam 9 *in *om.* 11 eroga 12 agere 17 Ages 18 *alis 19 promissam: *corr. m. pr.* — pacicor 21 *dices erogare — pro *om.* 22 adliget 23 Cornelii: *A ut edidi.* 24 gladio 26 q. plus — petiturum te tantas 27 tamquam petiturum te tantas patrimoni tyranni 29 precium pirate 31 poterā

(5) reipublicae cum manibus, patri cum epistolis. Pompei Silonis. Pactus sum de redemptione, scripsi patri. Quicumque pro tyrannicida uestro pependistis, certum habeo, solliciti optatis, ut hae litterae ad patrem perueniant. 'Egeo', inquit. Sic subito? Quod ex toto emi non debet duplo emit. Arelli Fvsci patris. Causam meam tenui apud eos qui nihil debebant manibus meis. Tunc primum egere queritur iste cum manus meas uidit. Quid mirum si non putauerunt turpe piratae accipere mercedem quam pater dabat? Ades, pietas; si sancte uixi et innocenter, effice ut iste manus meas qui odit desideret. Tarde mihi epistola solui uidebatur. Hoc prorsus fabulis, repleto sceleribus nostris saeculo, deerat, ut narretur aliquis solutus ab piratis, adligetur a patre.
(6) Blandvs. Hic qui unde uiuat non habet, quam care tyrannicidas uestros emancipat! Quid ais, pirata fili, piratarum magister, eius crudelitatis emptor cuius nec pirata uenditor est? Romani Hisponis. 'Pater piratis salutem': hanc eripis filio. 'Duplam dabo': quid necesse est? potui uilius solui. 'Vt praecidatis manus'. Obstupuerunt piratae et cum dimitterent dixerunt: 'indica patri tuo non omnia piratas uendere'. Mentonis. Adhuc, iudices, tamquam pro meis manibus egi: uerum confitendum, uobis remissae sunt. Exhibeo, respublica, piratarum depositum tibi: manus hae tuae saluae ad te perlatae sunt; fac quod uoles. illud unum rogo, si peccauerunt, cuilibet uinciendas trade: si isti tra-
(7) dis, sic alligabit quomodo uoluit, praecidet. Alfi Flavi. Adhuc qualem optem patrem nescio. diuitem? debilitat. egentem? adligat. neutrum manibus meis expedit. 'Duplam dabo, ut manus praecidatis'. filium minus crudelem habuisti. Marilli. Vt adlata est epistola, coeperunt iam me pira-

1 reip̄ 6 apud meos 7 quaeritistetū 8 *sq.* tur piratae accipe 10 uixisti innocenter 11 mi epistolā 13 aliquis qui solutus *ci. Iahn.* — *ad piratis 14 *tyrannicidae 15 *pro eo quod est* emancipat *fort. cum Gronouio scrib.* emancat: *cf. contr.* 33, 23. 17 Romanis Ponis — hac 19 Vt dicatis — obstipuerunt 20 piratis 21 iuces: *corr. A.* 22 ueum: *em. A.* 23 resp, 24 ad se 25 *tu iniciendas 26 sigallicabit — praecidere. Alei 28 abdicato 30 epistolaq;

tae soluere; ut recitata dupla in epistola pecunia est, 'hic est', inquam, 'pater quem uobis laudaueram'. Triarii. Vbi est patrimonium tuum illud quod tyrannos instruit, quod adulteros facit? ubi est? certe in me nil inpendisti.

Pars altera. Ivli Bassi. Infelix futura est etiam uicto- (8)
ria mea: si non tenuero causam, fame moriar; si tenuero, hoc tantum consequar ne fame moriar. Duxi uxorem nimium fecundam: peperit mihi tria nescio quae prodigia uariis generibus inter se et iudicia furentia: alium qui patriam posset opprimere, alium qui fratrem, alium qui patrem. Testor, iudices, omnes ciues meos: una seruiuimus, nemo tyrannidem [me] uno sensit magis. argumentum habeo maximum quod uiuo: non pepercissetis mihi, si putassetis me patrem tyranni. Dum inter se pugnant, uicit respublica. Reliqui duo, quia non poterant in nos, inter se tyrannidem exercuerunt. Habebat iste nescio quam uxorem quam in arce cognouerat. Si alligare te possem, proficiscentem alligassem. Non opus est tibi magna inpensa ad sustinendum patrem: (9)
magna mihi omnia sunt; tu mecum alimenta partire. nolo me tam bene alas quam ego te bene alui; nolo ignoscas mihi: quidquid passus es, quidquid timuisti, patiar: posce flagella, scinde rugas. ustus es? subice ignes et mortuam hanc partem quae tantum in contumeliam suam spirat, quia extingui non potest exure. si parum est, fac quod ais ne piratas quidem fecisse, manus praecide; exhibeo tibi; hae sunt illae quae quidlibet scribunt. Vbi est gladius tuus? stringe. tyranno licuit uulnere mori; adulter uno ictu breuiter confectus est; pater te pro beneficio similem sortem rogo. ne tu quidem apud piratas famem timuisti; neminem tyrannus sic torsit. Porci Latronis. Fili, nihil amplius quam (10)

3 illū 5 *illi Bassi 6 ame 8 mi 9 iuditia 10 optinere — qui patrem — qui matrem 11 seruauimus 12 me *om.* 13 mi 14 resp, Relinqui 18 inmensa — matrem 19 *magnā om̃a sunt 21 *pater. posce 23 *pro eo quod est* partem *fort. scr.* carnem — quo 24 exurae 25 tibiọ 26 ille 27 uulnerarae: *num* uulnerato? 28 p beneficia 30 *post* Latronis *nomen adduntur iterum haec:* ne tu quidem apud piratas fame timuisti neminem tyrannus

famem deprecor; si tamen inexorabilis es, illud pro beneficio peto, ut aut tamquam adulter moriar aut tamquam tyrannus. Par erat utriusque fortuna illo tempore: tu alligatus eras, ego senectute immobilis et uincto simillimus; tu in solitudine, ego in omnium meorum solitudine; tu lucem non uidebas, ego etiam oderam. hoc unum inter nos interest quod tu etiam a piratis cibum accepisti. Blandi. Deprecabar non pro adultero, sed pro domo, ne fratrem occideret, tyrannicidam inquinaret, patrem respergeret. roganti mihi et has interponenti manus paene praecidit. Haec sententia deridebatur a Latrone tanquam puerilis. Hoc et pro isto est, ut aliquem ex suis reliquisse uideatur quem non occīderit. Vibi Rvfi. Hae nempe scribserunt epistolam manus: praebeo; praecide et ale. Pompei Silonis. 'Liberi parentes alant, aut uinciantur'. ad te legem meam transfero: licet alliges, set alas.

(11) Divisio. Fere hac usi sunt diuisione: an lex causam nec patris nec filii aestimet, sed omnis pater an a filio alendus sit. Dixit legem hanc pro malis patribus scriptam esse, bonos etiam sine lege ali. Si non omnes alendi sunt, an hic alendus sit. Hanc quaestionem Latro in haec diuisit: an alendus sit, quod filium a piratis non redemit. hoc loco quaesiit, [an] non potuisset redimere, an noluisset; deinde [an] alendus sit etiam si praecidi filii manus uoluit; nouissime,
(12) an praecidi uoluerit. Hispo Romanvs separatim quasi iuris quaestionem fecit: an qui non redemit filium, non possit ab eo alimenta petere. Sed hoc utraque quaestio continet, ut aiebat Gallio: et prior in qua quaeritur, an omnis pater alendus sit; dicitur enim: quid si quis filium excaecauerit?

3 adulter tyrannus — fortunae — ut tu 4 ego in senectute — iunctu similimus: *corr. A.* 5 solitudine et ego 6 etiam modicū 10 mi — poenae 11*sq.* pro istu [istū *A.*]: *fort. leg.* prouisum 12 uidebatur 13 neppe 14 ali 16 *alliget et 17 hanc usui sunt diuisionem 18 *sed hominis 19 *fort. scr.* Dixerunt — scripta 20 *alii n̄ homines 21 questionem 22 redimit 23 quaesit n̄ [*om.* an] — an *post* deinde *om.* 25 ac 27 utique (*corr. m. pr.*) questio — ui 28 Callio 29 alendus ē — excecauerit

quid si quis non redemerit? et cum ad alteram quaestionem uentum est in qua quaeritur, an hic pater alendus sit, nihil aliut potest dici quare non alatur, quam quod non redemit, quam quod duplam promisit, ut manus praeciderentur. Graecorum improbam quaestionem satis erit in eiusmodi controuersiis semel aut iterum adnotasse: an in tyrannicidam uti pater hac lege possit. quasi sacras et publicas manus esse in quas ne piratae quidem licere quicquam putent. Nostri hoc genus quaestionis submouerunt. SILO POMPEIVS (13) non eis tantum usus est quibus ceteri, cum dicerent non debere hunc patrem ali, quod non redemisset filium et quod praecidi manus filio uoluisset, sed a priuatis causis transiit ad publicam causam; dixit enim non debere ali hominem perniciosum reipublicae qui tyrannum filium habuisset, qui non occidisset, qui desideraret amissum, qui uindicaret. sed negauit ullam aliam illi causam esse persequendi tyrannicidam nisi libertatem publicam et descripsit mores hominis impii, cruenti, quia per liberos non posset, per piratas tyrannidem exercentis, quae ut liberius diceret, patronum filio dedit. Et illud in hac parte laudatum est Silone declamante: coeperat hoc tractare, non debere ali tyranni patrem; omnibus fauentibus illum fame necandum; et cum diu pressisset illum tyranni patrem esse, adiecit: aude postulare uelle ut tibi prosit quod tyrannicidae pater es. BLANDVS hunc sensum cum postero die declamaret in ironiam uertit et cum obiecisset quod tyranni pater esset, adiecit: nolite illum auersari; habet quod opponat: et adulteri pater est.

Colorem pro patre alius alium introduxit. FVSCVS ira- (14) tum se illi confessus est fuisse quod fratrem in conspectu patris occidisset et huic loco uehementer institit, quom nemo

1 ad ulteram 2 aut hic 5 Grecorum 6 adnotase 7 sacra sed 8 in quaestione pirate — quiquam 12 *transit 14 reip, 16 sed nauigauit [negauit *A*.] nullam 19 *exercentesq; ut — latronum 20 *est a Silone 21 non dere aui 24 uellet tibi: *corr. Haase.* — Blandis 25 roniam 27 aduersari — adponat 30 quod patre 31 quā

hoc tyrannus, nemo pirata fecisset. Iratus, inquid, ob hoc ipsum fui, quod hoc scelere etiam tyrannicidium inquinaueras. adparet te morbo quodam aduersus tuos furere; et seruauit hunc actionis tenorem: iratus fui hodieque irascor nec queror. nec se demisit in preces aut rogauit, sed iure patrio usus est. Illud ad excusandam epistulae crudelitatem adiciebat: scripsi piratis, non eo animo ut manus tibi praeciderentur, sed ut exprobrarem tibi cruentas in conspectu patris fraterno sanguine manus. Tuto autem scribebam: sciebam enim piratas non facturos nisi pecuniam accepissent quam non mittebam. itaque nec praeciderunt et si sperassent, utique praecidissent; sed apparuit illas epistulas irascentis esse, non promittentis. In ultimo descripsit, quam miser futurus esset alimenta accipiens illis manibus quas paulo ante spectauerit fratrem occidentes et adiecit quod aiebat praeceptore suo dicente summa cum admiratione exceptum, illud Homeri Priamo aptum:

[Iliad. Ω, 478.] [καὶ κύσε χεῖρας
Δεινάς, ἀνδροφόνους, αἵ οἱ πολέας κτάνον υἷας.]

(15) SILO POMPEIVS et ipse iram fassus est. aiebat enim, non habiturum fidem, si negasset iratum fuisse [se], sed irae causam non dixit quam FVSCVS: transeundas aiebat eas offensas quibus ille gloriaretur; hanc causam posuit, quod relictus esset ab unico filio, quod inuito se nauigasset et cum uideret senem orbum iam paene egentem iam tum ille fugisset ne aleret; et ad preces patrem deduxit et rogauit in epilogo filium. Et SPARSVM hoc colore declamasse memini, hominem inter scolasticos sanum, inter sanos scolasticum.

(16) CESTIVS alio colore longe usus est; dixit non iram fuisse illam patris, sed calliditatem: non habebam, inquid, unde

4 *odieque pascor 5 quaeror — dimisit 8 exprobrantū 10 non futuros 11 *mittebam rem quae nec 12 ubique 14 futuros — alimentis 16 quam aiebam 17 illum omeri 18 *sq. graeca omissa.* 20 passus 21 *se *om.* 22 *quem 25 poenae — *ille fuisse 27 Vt sparsim — declamasset nemini

redimerem. quem rogarem pecuniam in tam auara ciuitate in qua ne filii quidem patres alunt? usus sum consilio: sciebam piratas non crudeles esse, sed auaros. uolui efficere, ut et desperarent illum redimi et propter hoc superuacuum et sumptui futurum dimitterent. An prudenter cogitauerim nescio; feliciter cogitaui: post epistulas illas quas accusat dimissus est. Latro totum se ab istis remouit coloribus et aduocauit uires suas tanto totius actionis impetu, ut attonitos homines tenuerit; hoc enim colore usus est: nescio quid scripserim; olim iam mihi excussa mens est; ex quo uidi filium unum in arce, alterum in adulterio, tertium in parricidio, ex quo respersus sum fili morientis sanguine, ex quo relictus sum solus, orbus senex, odi meos. Hic color illius uiribus adprobandus est: quanto enim opus est, ut aliquis accusando se miserabilem faciat? Albvcivs (17) omnes colores miscuit et, ut hoc liberum esset, patronum patri dedit nec uoluit narrare. a propositione coepit: alumenta pater a filio petit; deinde cum ad defendendum uenit quod scribsit duplam se daturum, si manus praecidissent, primum Latroniano colore usus est: hoc, inquit, respondeo: nescit quid fecerit, insania mali actus est. Hic philosophumenon locum introduxit, quomodo animi magnis calamitatibus euerterentur; deinde anthypophoran sumpsit: mentiris; ille uero iratus fuit. Cogis, inquit, me dicere iratum tibi merito fuisse. Exsecutus est omnia; hoc illi inter cetera obiecit, quod occupans fratrem suum ignorasset, aut dissimulasset; ait tyrannicidio quoque eius commendationem fratrem. deinde ad illum colorem rediit Cestianum: sed puto illum consilio fecisse quae fecit. quid ergo? quid iste tamen dicit quare scripsisset? nihil dicit; flet, mori uult, sed non fame. In hac declamatione Albivs hanc sententiam dixit (18)

4 *et ut — ñ illum: *fort. scr.* iam illum 5 *et cum futurum — inprudenter (*om.* an) 8 tantotius 11 in mare 14 quanta, *quod ferri potest si ex eo quod praecessit* uiribus *animo repetamus* ui 15 Albutius: *corr. A.* 17 ad propositionem coepta 21 *philosophumenũ 23 antipophoran 24 Cogit 25 *fort. scr.* Sic exsecutus — es 26 occupat 27 dissimulauit — eis: *corr. A.* 28 *fratre — *redit 30 scripsisse

dubiam inter admirantes et deridentes: panem quem cani das, patri non das. Glycon egregie dixit: *ἐλεήσατε αὐτὸν, ὃς κινδυνεύει πατέρα θρέψαι.* Gargonius fuit Buteonis auditor, postea scolae quoque successor, uocis obtusae sed pugnacissimae, cui Baros scurra rem uenustissimam dixit: centum raucorum uocem habes. Hic putauit se uarium colorem excogitasse pro patre: ego, inquit, dictaui: 'duplam dabo, si manus non praecideritis'. librario una syllaba excidit 'non' et scribsit 'si praecideritis'. Digna res quae uoce illa diceretur. Artemon dixit: *φιλότεκνε πάτερ, καὶ σοί τιμωρεῖν ἀποκνεῖ τις;* Addaeus dixit: † donent *ἄξεινον σκάφος. καὶ τίς τῶν ἀντίων ἐν αὐτῷ τῷ σκάφει πατήρ ἐστιν;* Nicetes dixit: *διπλᾶ δώσω, ἂν ἀποκόψητε τὰς χεῖρας· ἐζήτουν οἱ πειραταί· μή τι ἐτυράννησας; μή τι ἐμοίχευσας;*

[CONTROVERSIA VIII.]

Qui ter fortiter fecerit, militia uacet. Ter fortem pater in aciem quarto uolentem exire retinet; nolentem abdicat.

(1) Porci Latronis. Miserrimus pater iam non uiderem filium, nisi abdicarem. Fortis plus quam legi aut patri sat est tertio mihi non rediit, sed relatus est. quod patriae superest, patri uindico. Fugit me filius et quidem ad hostem. Quousque pauidus praeliorum nuntios expectabo? filii mihi uacationem peto. Cesti Pii. Abdico filium ut habeam. Non minus uacatio mea reipublicae profuit quam

2 Clycon egregiae — ЄΛЄΗCΑΤЄ 3 MOCRINΛΤЄΙ [RIN ΔΤΝЄΤЄΙ *A.*] ΠΛΤЄΡΛΟΡЄΥΛΙ — *Gorgonius. *cf. p.* 44, 25. 4 scole 5 scura 6 uarrium 10 *sq.* ΦΙΛΟΤЄRΝЄΠΑΤЄΡRΑΙ COITITMPЄΙΝΝΑΠΟRΠCΠC: *corr. Haase.* 11 Adeos: *cf. contr.* 24, 12. — donent ΑΧЄΙΝΟΝ 12 ЄΚΑΦΟC — ΛΝΤΙѠΝЄΝЄѠΥΤѠ [*οὐκ ἔστιν ἄξεινον et τῶν λῃστῶν ci. Haase*] — ΠΑΤΝΡ 13 PCTί — ΛΙΠΛΛ — *ΛΠΟRΟΥΗΤЄ 14 ΠЄΡΑΤΑΙΜΝΤΙЄΙΤΡΑΝΝΗCΑC ΜΝΤΙCΜΟCΧЄCΛC: *corr. Haase.* 19 Miserrimū 20 Tortis — lege aut patris est 21 *reddit 22 ostem 25 nea reip,

militia: duxi uxorem. Sic descendit in narrationem: tertio audiui uelut denuntiantes deos, faceret adulescens iam felicitatis suae finem. Ego aduocationem in unam pugnam petii: accidat, inquam, quidquid timeo, si illum amplius in aciem dimisero. cum diis pactus sum. Non timeo, inquid. Hoc est cur timeam. Obicitur mihi quod me filius oderit. Arelli Fvsci patris. Ohe, filio pugnante iam lassus sum! Magna (2)
omina sunt: nihil hoc putas, quod uiri fortis pater timeat? Miserum me: iam hosti nimis notus es, iam pro te nescio quid etiam lex timet. Miraris si quod legi satis est, patri nimis est? Numquid luxuriam, inquid, obicis? ego uero te etiam hortari possum in uoluptates. Quousque [in] duro castrorum iacebis cubiculo? quousque somnum classico rumpes? quousque cruentus uiues? simus hilares: trium uictoriarum uota soluenda sunt. Tot acies sustinuisti, tot uulnera; possum cum republica queri: sero dimitteris. Subinde audio te dicentem: ‘malo gloriam quam uitam’; hoc ergo me exanimat, quod mori tibi tam facile est. Denique uno quiesce bello. Pompei Silonis. Causa abdicandi est, ne (3)
sine filio uiuam, quem iamdiu non uiderem, nisi abdicarem. Abdicatio mea in potestate abdicati est. Romani Hisponis. Quid fatigata felicitate molestius est? quid expectas donec castris eiciaris? Mentonis. Erubescit respublica tam cicatricoso milite uti. Non oportet tantam uirtutem sine successore concedere; ducenda uxor est; sed iam nunc te admoneo, ne unum tollas. Cornelii Hispani. Non ante te retinere coepi quam dimisit respublica. Nullum iam tibi uulnus nisi per cicatricem inprimi potest. adhuc diutius fuisti cum hoste quam apud patrem: domi tantum sanatus es. Ivnii

1 Si 2 deñtiantes 7 *O me 8 oma sunt — quid uir 9 *ē um [ē iam *A.*] 10 leges sacies [satis est *A.*] 11 nimi^{s} ē [*m. pr.*] 12 *etiam mortali — in *om.* 13 cubiculi — classicorum res 14 ilares 16 rep, quaeri 18 examinat: *corr. A.* 19 bellum *m. pr.* — Causā — est reo sine 20 *tam diu 21 Hispani 22 *fatigate 23 eitiaris — resp, — cicatriso militate [cicatricuso milite *A.*) uti 25 d^{v}icenda [*m. pr.*] 26 Hispanni 27 resp, 28 ticatricem — diucius 29 dum — sanatur (*corr. m. pr.*] ē

Othonis patris. Optimus uirtutis finis est, antequam deficias desinere.

(4) Ex altera parte. Ter fortiter [pugnantem abdicas. certe] pugnare abdicatis licet. Albvci Sili. Quis hic subitus insonuit tumultus? numquid imperator uocat? uenio. Plurimum in prima acie laboraui. Pudet me: ter uicti militant. Pvbli Asprenatis. Quousque, inquit, periclitaberis? Bene habet, iudices: pater me putat dignum esse qui saluus sim. Senator post sexagesimum et quintum annum in curiam uenire non cogitur, non uetatur. Praetorio licet praetexta toga uti festis aut sollemnibus diebus: numquid necesse est? Quidquid aut praemii aut honoris nomine datur, in utramque partem licet; alioqui desiit praemium esse cui necessitas iungitur. Pareo illi patri qui gloria nos inmortales fieri dicebas, qui ex acie redeuntis uulnera osculabaris. At haec noua et diuersa imperia subito me circumagi putas posse? non ita est. ille in nos dominatur affectus qui animum primus intrauit. Luxuria, auaritia, desidia, iniustitia, timor non dediscuntur, et cotidie omnia haec aut castigantur aut puniuntur: tam etiam uitiorum tenaces sumus. Crede mihi, pater, non sum mei iuris, cum ille praelii clamor exortus est; inuadere hostes libet, obstantis cuneos gladiis diducere: hic impetus, hic ardor animi domum tuam trinis hostium spoliis adornauit; huic supplicationes illas debeo; propter hoc me etiam cum abdicas, diligis. Non animus, non lingua constat; in alieno opere conprehensus sum; toga ipsa humeris non sedet. Ad obsidendum hostem, ad occupandum castris locum, ad intercipiendos hostium commeatus ire iusseris. [otium imperas] non animo

1 Otonis 3 *sq. ea quae sunt* pugnantem abdicas certe *omissa.* 4 subitos 5 tumultis 7 Pubi 8 iud 11 praetextato cauti — ut sollemnibus 13 *desit 17 effectus 19 iutitia [iustitia *A.*] 20 *tam̄ 21 mi — non summi iuris sūmi ille: *fort. scr.* ubi ille 22 ostes — abstantis [*corr. m. pr.*] 23 cum ego [cū eo *A.*] gladiis deducere — imputes — demum 24 aclornauit hic supplicationes 25 deligis 26 in lingua 27 umeris [numeris *A.*] non cedet — Ad silendum 28 hospitem ad hoccupandum 29 iusserit non animo (*om.* otium imperas)

otioso. Quotienscumque tumultus aliquis exortus est, in me ciuium diriguntur oculi, meas spectant manus; et adhuc — uerum dicendum — nihil patria debet mihi: nusquam pugnaui nisi coactus. Credisne quicquam referre ubi simus, quem uitae cursum agamus? eadem pericula nos ubique circumstant et totidem ad mortem uiae sunt. interdum continuatus labor firmiores facit: saepe quod corroborauerat, desidia consumpsit. Marilli. Sine me aliquod meritum in patriam conferre: adhuc militia mea legis munus est. Pugnabo et abdicatus nec uerebor, ne uilis sit opera mea patriae. Athenienses abdicato uicerunt duce. Quantum inter me et illum interest? ille abdicationem uirtute deleuit, ego merui.

Divisio. Prima quaestio illa ab omnibus facta est uul- (7)
garis: an filius ob it quod sui iuris sit, abdicari possit; deinde: an debeat. Haec tota tractationis est. Graeci illam quaestionem primam solent temptare quam Romanae aures non ferunt: num uir fortis abdicari possit. Non uideo autem quid adlaturi sint, quare non possit. nam quod et uir fortis est [et totiens uir fortis est] non plus iuris illi adfert, sed plus commendationis.

Colorem a parte patris quidam duriorem fecerunt; (8)
uoluerunt enim uideri inuisum filio patrem; itaque illum malle [cum] hostibus uiuere quam cum patre; paene omnes: esse adulescentem insatiabilem gloriae, sed propter [id] ipsum patri et moderandum et continendum. Quidam ex toto ad patris indulgentiam refugerunt et non disputauerunt hoc modo quo Silo Pompeivs disputauit qui sic diuisit, ut diceret: etiamsi patrem non haberes, desinere debebas;
[quia patrem habes, desinere debes], quia pater uetat; nec (9)
illo modo quo Gallio qui sic diuisit hanc partem: hoc im-

1 Quocienscumque 2 deriguntur: *corr. A.* — me spectant — ad hoc 3 debet minus quam 4 Credis nequiquam referre tibi? scimus: *corr. Haase.* 5 agas 9 conterere — me alis munus 10 ne utilis — patri 15 Greci 17 *nam uir 18 adlaturus *m. pr.* 19 *uerba* et — est *om.*: *habet A, sic:* et totiens et uir fortis ē: *corr. Haase.* — illis 21 ad partem patris qui dicit [quiditer *A.*] duriorem 23 malle ostibus 24 *id *om.* 26 a patris 29 *uerba quae sunt* quia — debes *om.*: *habet A.* — fac illo

pero reipublicae [causa], tua causa, mea causa. sequentia duo uidetis quemadmodum potuerit implere: illud reipublicae causa se imperasse sic tractauit: primum, ut pluribus iuuenibus pateat ad uirtutem aditus, non debere omnium occasionem fortiter faciendi ab uno occupari; deinde expedire reipublicae, non uideri [tantum] ex uno pendere; futurum ut animi et hostium crescerent et suorum frangerentur, si casu ter fortis occidisset; ad ultimum, utile esse reipublicae ter fortem seruari, ut sit qui ostendatur iuuentuti; iam illum magis posse ornamentum esse quam praesidium. Illum sensum ueterem: 'iam pro uiro forti nescio quid etiam lex timet', hoc loco Gallio posuit. hoc quoque inquid: 'ter
(10) uiro forti aut diffidit aut consulit'. Ne illam quidem sequti sunt tractationem qua usus est Blandvs qui dixit: 'militia tibi superuacua est, inuidiosa est, periculosa est: superuacua est, quia non cogeris, immo uerecunde uetaris. Gloriae causa aliquis militat: consequtus es gloriam; uacationis causa: consequtus es praemium. tria domi praemia sunt'; et sic transiit, ut diceret inuidiosum esse unum hominem toties optare omnes honores intercipere; quam periculosa res esset inuidia, quam magnos uiros oppressisset. Hic exempla. Periculosam esse militiam, eodem loco collegit; quo certe illud unum noue adiecit de lege, non posse iam illum fortiter facere, quia omnes illum hostes peterent; et adiecit: ideo lex ter fortem dimisit; scit illum iam ob-
(11) seruari ab hoste. His ergo omissis illi qui amantem patrem induxerunt, hoc genere egerunt: non possum pati; non possum desiderium tui sustinere. Hoc loco Aeschines ex nouis declamatoribus cum diceret: non me gloria cupidiorem tui fecit, non omnibus admiranda uirtus, confitebor, inquid, adfectus patris quos ut quisque uolet interpretetur:

1 reip̃ — *primum* causa *abest.* 2 reip̃ 3 primum aut [ut *A.*] tribus 4 deberem 6 reip̃ — uiderint ex (*om.* tantum) 7 *et animi et ostium 8 reip̃ 9*sq.* iuuenitatuam: *corr. A.* 11 forte 12 Gallius — coque 13 difidit — Nae: *corr. A.* 16 inimo uerecundiae 17 uacacionis; *deinde leg. uidetur:* consequtus es uacationem; praemii causa: tria *etc.* 19 transit 23 *collegit quod certe — non adiecit: *corr. Iahn qui uerba quae sunt* adiecit — et (*l.* 23—25) *e dittographia orta esse putat.* 26 oste 29 bonis: *corr. Schottus; cf. p.* 112, 23.

οὕτως ἂν καὶ δειλὸν ἐφίλουν. uidebatur hic dum indulgentiam exprimit non seruasse dignitatem patris. Placebat autem Latroni potius ratione retinere patrem quam adfectu, cum in ratione habeat aliquem locum et adfectus. Asprenas (12) colorem secutus est longe alium; dixit enim, se non negare reipublicae uiri fortis operas, set ad necessarios casus reseruare. Si magnum aliquod bellum incidit, tunc et ueteranos uocari ad arma. et illa sententia eius hoc loco ualde laudata est: nunc illi militent quibus necesse est; tu militabis, si erit necesse. Sic uenisse populum Romanum ad Scipionem Aemilianum, cum maius bellum Numantinum apparuisset quam quod sustinere alii duces possent. magnum interuallum inter Carthaginem et Numantiam Scipioni datum. sic ad Pompeium, cum piratae maria clausissent. Magna praesidia non esse consumenda. Hoc loco Asprenas (13) de lege dixit et ipse sententiam: uidelicet at hos casus lex ter fortem seposuit. A parte filii colorem induxerunt quidam, ut illum cupidum gloriae et bellicosum facerent. Nicetes quidem hoc usus est uerbo: *παραστήσομεν αὐτὸν τοῖς δικασταῖς ἀρειμάνιον*, et sic egit, ut quereretur quod cessarent manus suae, quod inermes essent. Latroni non placebat hic color: malebat adulescentem iudicio quam morbo militare. hoc est, inquit, quod pater efficaciter dicat, detrahere illum operibus suis glomerarium, sanguinarium, quem nec pater possit retinere nec lex dimittere. Quidam (14) pacti sunt cum patre, tamquam Mento qui dixit, semel tantum militare se uelle, ut aliquid uideretur reipublicae supra legem praestitisse. Quidam perpetuam denuntiauerunt militiam: quamdiu uires fuissent, non defuturum reipublicae

1 *ΚΑΙΤΙΛΟΝ 3 pocius — *retineri 4 racione — aspectus 6 reip, 10 populum r̄ 11 emilianum — Numantiarum 13 chartaginem — Numanciam 16 ut ipse 20 ΛΙΚΑΙCΤΑΙCΑΡΙΤ ΜΑΝΙΟ — egit e ut: *corr. A.* 21 esset *m. pr.* 22 placebant 23 quid 24 *pro eo quod est* glomerarium [glomenarium *A.*] *uir doctus quidam apud Schottum ci.* gloriam, temerarium: *sed ut* sanguinarius *est is qui sanguini inhiat sic* glomerarius *recte dici uidetur is qui* 'ardet glomerare manum bello', *ut loquitur Verg. Aen.* II, 315. 27 resp, 28 restitisse — denunciauerunt 29 reip,

fortem. Non probabat hunc colorem Latro; negabat patri abscidendam spem filii in perpetuum. Vibivs Rvfvs hoc colore egit quo Mento sed illud adiecit, peruenire ad se uoces inuidentium illas: 'numquid amplius pugnauit quam dum necesse illi fuit'? quidam hoc quoque compositum et simulatum inter nos putauerunt, ut ego militare uellem, tu ue-
(15) tares. Latro uehementer egit a parte patris et adiecit: abdicato quoque non permittam exire, iniciam manus, tenebo, nouissime ante limen exeuntis cadauer hoc sternam: ut ad hostem peruenias, patrem calca. Putabat Plancvs, summus amator Latronis, hunc sensum a Latrone fortius dictum, a Lesbocle Graeco tenerius, qui dixit sic: *κείσομαι ὡς τεῖχος. τάφρον ὑπέρβηθι καὶ πατέρα.* Fvscvs Arellivs religiose patrem induxit ominibus territum; aiebat praeceptorem suum in hac controuersia describentem pericula futuri praelii
[Iliad. Z, 407.] ob hoc Homeri uersus edidisse: *Δαιμόνιε, φθίσει σε τὸ σὸν μένος.* Glycon dixit: *ὄψεσθε πῶς θανάτου καταφρονῶ τῇ πατρίδι.* Diocles Carystivs dixit: *ἂν ἐπιτύχῃς, μίαν προσθήσεις ἀριστείαν· ἂν δ' ἀποτύχῃς, τρεῖς ἀριστείας*
(16) *ἀπολέσεις.* Glycon dixit: *οὐκ ἔστιν εὐκανονιστὸν ὑπὸ κλαίοντος προπέμπεσθαι.* Aeschines, non ille orator — tunc enim non declamandi studium erat — sed hic ex declamatoribus nouis dixit, cum denuntiaret filio periculum et praesagiis tangi se diceret: *ἔστιν ἡ πατρός που ψυχὴ μαντικώτατον.* Diocles Carystivs dixit sententiam quae non in declamatione tantum posset placere, sed etiam in solidiore aliquo scripti genere, cum de fortunae uarietate locum diceret: *μία γάρ ἐστιν πρὸς τύχην ἀσφάλεια, τὸ μὴ πολλά-*

3 quod — adicit 6 utauerunt 8 initiam 10 ostem 11 forcius dictum ma lesbocle Greco 12 sic̃ — ΤΕΙΧΩC 13 ΥΙΤΕΡΒΗΘΙΚΑΙΙΤΑΤΕΡΑ — religio 14 omnibus 16 edisse — ΦΘΙΕΙ 17 *ΟΨΕCΟΕ 18 *ΤΟΥΓΙΑΤΡΙΜΙ — aristius — ΕΠΙΤΥΛΗC ΜΑΙΝ 19 ΠΡΟCΕΝCΕΙΤΑΡΙCΤΗΑΝΑΝΛΑΠΟΤΥΧΗCΙΡΠC 20 ΕΥΙCΑΝΟΝΙCΤΟΝΥΠΟΚΜCΟΝΤΟCΠΡΟΠΕΜΓCΟΛΙ: *προπέμπεσθαι ipse correxi, reliqua Haasius.* 21 Accines 23 nobis — opericulum 24 ΕCΤΙΝΤΙΗΑΤΗΡΙCΤΙΟΥΤΥΧΗΜΜΑΝΤΙΧΩΤΑΤΟΝ: *corr. Haase.* 25 Caristius 26 poşse 27 uariaetate 28 ΤΑΡ — *ΑCΦΑΧΙΑΤΟΜΠΤΟΛΛΤΛ

κις αὐτὴν πειράσαι. Dorion dixit rem paulo quidem elatiorem quam pressa et ciuilis oratio recipit, sed qua egregie attonitos patris adfectus exprimeret: *τίς ἐπιθυμία, τέκνον, ἠμαγμένα ἰδεῖν, ἠμαγμένα ποιεῖν; φοβοῦμαι μή που παράταξις, μή που δεσμὸς, μή που παρασκευή. φοβοῦμαι περὶ τῆς οἰκουμένης. τί, τέκνον, ἐρυθριᾷς;*

1 ΚΛΙϹΑΤΝΝ 2 oracio—egregiae 3 extimeret 3 *sq.* ΤΙϹЄΠΙΟΥΜΙΛ ΤЄΚΝΟΝΗΝΑΓΜЄΝΑΠЄΙΝΙΙΜΛΓΜΝΝΧΦΤЄΙΝΦΟΒΟΥΗΛΔΙΜΗ ΓΙΟΥΗΛΡΛΤΛΞΙϹΝΗΓΙΟΥΛЄΤΜΟϹΜΗΙΤΟΤΠΛΡΤΚЄΤΗΦΟ-ΒΟΥΜΛΙΤΙЄΡΙΤΗϹΟΙΚΟΥΜЄΝЄΤΝΤΚΝΟΝΘΡΥΑϹ ·.· Ῡ ·:·: *priora (usque ad ποιεῖν) Haasius corr. qui deinde ci.: μή που λοιμὸς, μή που πῦρ σκήπτῃ· φοβοῦμαι περὶ τῆς οἰκουμένης, τέκνον, Ἐρινύας: reliqua Schottus et ego: id quod est παρασκευή Iahnio debeo qui pro eo quod posui δεσμός ci. ἐλελιγμός uel ἀλαλαγμός. Subscriptio haec est in cod.:*

ORATOR ·,· ET RETORV̄ ·,· LIBER II EXPLICIT FELICITER INCIPIT LIBER III lege et stude.

[M. ANNAEI SENECAE ORATORVM ET RHETORVM SENTENTIAE DIVISIONES COLORES CONTROVERSIARVM. LIBER II.]

Seneca Nouato, Senecae, Melae filiis salutem.

(1) Cum repeterem quos umquam bene declamantes audissem, occurrit mihi inter alios Fabianus philosophus qui adulescens admodum tantae opinionis in declamando quantae postea in disputando fuit. Exercebatur aput Arellium Fuscum cuius genus dicendi imitatus plus deinde laboris impendit ut similitudinem eius effugeret, quam inpenderat ut exprimeret. Erat explicatio Fusci Arelli splendida quidem, sed operosa et implicata, cultus nimis atquisitus, compositio uerborum mollior quam ut illam tam sanctis fortibusque praeceptis praeparans se animus pati posset; summa inaequalitas orationis quae modo exilis erat, modo nimia licentia uaga et effusa; principia, argumenta, narrationes aride dicebantur; in descriptionibus extra legem omnibus uerbis,

Hanc quoque praefationem soli excerptorum codices seruarunt.
4 malae *M* (*in margine m.* 2: hic insunt N̄CIII et contrarie octo). Incipit secundus liber Senece de causis *S*: *om. inscriptionem P* 8 apud *S* 9 imitatus est *S* 10 impedit *P* — impendant *P*. impenderet S 12 acquisitus *M m.* 2; adquisitus *P. S* — compositio *S P* 13 molliorum *P* — quidem ut *S* — illam *om. P* — praeparasse praeceptis *S* 15 quo *P* — *om.* erat *P* 16 aridae *P. S*

dummodo niterent, permissa libertas; nihil acre, nihil solidum, nihil horridum; splendida oratio et magis lasciua quam laeta. Ab hac cito se Fabianus separauit et luxuriam quidem cum uoluit abiecit, obscuritatem non potuit euadere; haec illum usque in philosophiam prosecuta est. saepe (2) minus quam audienti satis est eloquitur et in summa eius ac simplicissima facultate dicendi antiquorum tamen uitiorum remanent uestigia. quaedam tam subito desinunt, ut non breuia sint, sed abrupta. Dicebat autem Fabianus fere dulces sententias et quotiens incidebat aliqua materia quae conuitium seculi reciperet, inspirabat magno magis quam acri animo. Deerat illi oratorium robur et ille pugnatorius mucro; splendor uero uelut uoluntarius non elaboratae orationi aderat. Vultus dicentis lenis et pro tranquillitate morum remissus; uocis nulla contentio, nulla corporis adseueratio, cum uerba uelut iniussa fluerent. Iam uidelicet compositus et pacatus animus, cum ueros conpressisset affectus et iram doloremque procul expulisset, parum bene imitari poterat quae effugerat. Suasoriis aptior erat; locorum habitus (3) fluminumque decursus et urbium situs moresque populorum nemo descripsit abundantius. Numquam inopia uerbi sustitit, sed uelocissimo ac facillimo cursu omnes res beata circumfluebat oratio. Haec eo libentius, Mela, fili carissime, refero, quia uideo animum tuum a ciuilibus officiis abhorrentem et ab omni ambitu auersum hoc unum concupiscentem, nihil concupiscere, ut eloquentiae tantum

1 nil *bis S* 2 nil *S* — orridum *M* — et *om. S* 3 Ab accito *M m. pr.* — cito Fabianus se separauit *P* 5 haec autem illum *S* — philosofiam *M* 6 audiendi *S* 7 discendi *S* 9 breuia *om. P* 10 aliqua mala *S* 11 conuicium *S* cum uicium *P* — $\overset{re}{\text{in}}$ciperet *P* 12 Illi deerat *S* — pugnatoris *M. P. S* (*quod edidi praebet m. pr. cod. Berolin. m. Diez. C fol. 4 de quo uide prolegomena*). 15 asseueratio *P. S*: *ante hanc uocem rasura in M* 16 uelud *P* — compositus *P. S*: *post h. u. rasura in M post quam scriptum fuit* animus, *sed del. m. pr.* 17 uero *S* — compressisset *P. S* 19 effugarat *P* 21 habundantius *M* haubundantius *P* 22 substitit *M m. 2.* — cursu *om. S* 23 circonfluebat *P* — o Mela S — karissime *P* 25 aduerstum *S* 26 eloquentiae cum studeas *S* [tamen studeas *cl. Iahn.*]

studeas. Facilis ab hac in omnes artes discursus est; instruit etiam quos non sibi exercet. nec est quod insidias tibi putes fieri, quasi id agam, ut te bene cedentis studii labor teneat. Ego uero non sum bonae mentis impedimentum: perge quo inclinat animus et paterno contentus ordine (1) subduc fortunae magnam tui partem. Erat quidem tibi maius ingenium quam fratribus tuis, omnium bonarum artium capacissimum: est et hoc ipsum melioris ingenii pignus, non corrumpi bonitate eius, ut illo male utaris. Sed quoniam fratribus tuis ambitiosa curae sunt foroque se et honoribus parant in quibus ipsa quae sperantur timenda sunt, ego quoque eius alioqui processus auidus et hortator laudatorque uel periculosae, dum honestae modo, industriae duobus filiis nauigantibus te in portu retineo. Sed proderit tibi in illa quae tota mente agitas declamandi exercitatio, sicut Fabiano profuit: qui[cum] aliquando Sextium audiret, nihilominus declamitabat et tam diligenter, ut putares illum (5) illi studio parari, non per illud alteri praeparari. Habuit et Blandum rhetorem praeceptorem qui eques Romanus Romae docuit: ante illum intra libertinos praeceptores pulcerrimae disciplinae continebantur et minime probabili more turpe erat docere quod honestum erat discere. nam primus omnium Latinus rhetor Romae fuit puero Cicerone Plotius. Aput Blandum diutius quam aput Fuscum Arellium studuit, sed cum iam transfugisset, eo tempore quo eloquentiae studebat non eloquentiae causa. Scio futurum, ut auditis eius sententiis cupiatis multas audire. sed nec ille diu declamationibus uacabat et ego tanto minorem natu quam ipse eram

1 sit *S* 3 ut tibi *S* — dicentis *P* 4 teneatur *S* — non solum *S* 5 *fuit* inquinat *in M, sed corr. m. pr.* 9 corrumpe *P. S* 10 ambitiosae *P. S* 12 alioquin *S: P om. uerba* eius — industriae (*l.* 13.) — ortator *S* 15 in *om. S* — quam *S* 16 **om.* cum *M. S:* ut *P* — Sextum *P* cum Sestium *S* 17 declamabat *S* — illum *om. P* 18 studio *om. S* — etiam *P* 20 inter *S* — pulcherrimae *P. S* 21 torpe *M m. pr.* 22 dicere *S* 23 rhethor *M* — Plocius *P* 24 Apud *S* (*bis*) 25 tempore eo *S* 28 uocabit *M m. pr.* — multo *M m.* 2. *P* — minore *S* minor *P: in M fuit* minorē, *sed* ē *erasa.* — quam *om. P* — erat *M. S* erat ut *P: cf. I. Fr. Gronouii notae in Senecas p.* 398.

audiebam quotiens inciderat, non quotiens uolueram. In hunc ergo libellum quaecumque ab illo dicta teneo conferam.

[CONTROVERSIA VIIII.]

Diues tres filios abdicauit; petit a paupere unicum filium in adoptionem. pauper dare uult; nolentem ire abdicat.

(1) Porci Latronis. Hancine meam esse fortunam? eodem tempore et abdicor et adoptor. Ista uidelicet domus adulescentem me non capit quae te senem fecit. Quietiora tempora pauperes habuimus; bella ciuilia aurato Capitolio gessimus. Diuitias putas aurum et argentum, ludibria fortunae quae inter iocum ipsis dominis ueniunt? Denuntio tibi, diues, etiamsi uenero, dabo operam, quod in tua domo facillimum est, ut abdicer. Etiamsi multa contra expectationem accidunt, numquam tamen futurum putaui, ut aut pater meus liberos odisset aut diues concupisceret. Non desidero patrimonium: fragilis et caduca felicitas est et omnis blandientis fortunae speciosus cum periculo nitor: et sine causa saepe fluit et sine ratione destituit. Vidi ego magni exercitus ducem sine comite fugientem; uidi ambitiosa turba clientium limina deserta sub domino sectore uenalia. Nam quid ex summis opibus ad egestatem deuolutos loquar? multa tibi succurrent exempla, etiamsi in una domo quaeras. (2) Rvfi Vibii. Habendos esse liberos is quoque iudicat qui non libentissime habet. Ego illos in friuola inuitaui nostra: qui illis meam promisi domum, suam eripiam? Quid faciam? si paruero abdicabor, si non paruero

1 audiebat *S* 2 ego *M. S* — ducta *M* 4 Omissa praefatione epistula controuersia haec est 6 adoptione: *corr. A.* 7 Latroni. Hancne meam ipse 8 adulescente me non 18 spetiosus 19 sepe; *deinde fort. leg.* adfluit *cum Haasio.* 21 rectore: *cf. Gronou. obseru.* II, *c.* 6 (*p.* 196 *ed. Platn.*). 25 habent — fribola 27 fatiam — si non pameno

abdicabor. Patrem amo: haec est contumacia mea. Diues filium non habet: me dabis? diues reduxerit suos: me re-
(3) cipies? ita non adoptari recuso sed commodari. CESTI PII. Accipe uitae meae testem quem magni aestimas, diuitem cui placere difficile est. Vultis scire, quare patrem non relinquam qui genuit me, qui educauit? quia abdicauit. diu dubitaui ille amicum temptarit, an hic filium. 'Abdico', inquid. Hoc pater uerus: quid [ab eo qui] adoptabit sperare possum? *Narratio* CESTI PII. Diues sustulit unum filium; non fuit contentus: quid enim erat diuiti unus? tres sustulit; poterat unum in adoptionem dare. Abdicauit unum, alterum, tertium. Iam nihil diuiti putatis superesse? quar-
(4) tum abdicat. ARELLI FVSCI patris. Quisquis es auarus pecuniae custos immensique cultor soli: cum multa quaesieris, poterisne omnibus frui? Filium quaeris: ecce turba iuuenum sine patre. Impera quod uis: nauigabo, militabo, dummodo ubicunque fuero tuus sim. Nos pauperes sumus qui habemus quod diuites rogent? Vnde talem patrem? non irasceris, nisi ut ames. Quid porro, ista patrimonia in quae male insani ruitis, gaudia dominorum, an onera sunt? mille corruentium inter diuitias suas exempla referebas et inter illa ponebas et diuitis domum. Merito abdicasti an inmerito? si inmerito abdicasti, odi patrem tot eicientem innocentes; si merito, odi domum tot facientem nocentes. Aliquid in domo locupleti non agendum agam. quae aput nos frugalitas est apud illos humilitas est. Petis iterum potius filios
(5) quam recipis. Colit etiamnunc in Capitolio casam uictor omnium gentium populus cuius tantam felicitatem nemo miratur; merito potens est: nempe ab eius origine est qui

1 Patrem habeo: *sed cf. ad p.* 122, 1. — contumatio 2 reduxeris 4 *quod 6 qua educauit 7 dubitauit — *temptauit — Abdica 8 uersus — *uerba quae sunt* ab eo qui *absunt* — adoptauit 9 tulit 11 poterat enim in 13 abd7 14 sili (*C ut edidi*) 15 frugi 16 Imperas — *negabo (*sed C:* non nauigabo) 17 quid habemus 19 matrimonia 20 ad ñera s̄ 21 *conuentum — inter uites: *corr. Haase.* — referebaт' 22 sed — inmeritos 23 si *om.* 25 quae aut nos 29 neme: *corr. Haase.*

non reliquid patrem. Egredientem te certe domum redeuntemque comitabor nec nisi in limine deseram; ero in publico filius. Amo aeque paupertatem quam patrem: utrique consueui. Non possum agere in domo diuitis filium. Si carum tibi seruum uenderes, quaereres numquid saeuus emptor esset. † Nam mehercule oram quam tibi irato satisfaciam inter pluris omni patrimonio puto. hoc somnium quod sic me amittere curas, satis amare non possum. Quid faciam (6)
adoptatus? loquar de filiis eius bene? de abdicatione? Ego in domum uestram intrabo, tamquam ego uos eiecerim? ego ornamenta uestra occupabo? tum me si illic quid commisero, nec meus recipiat pater. Quid est quod aut negandum mihi aut excusandum sit? non insanissimum dispendiorum malum, non erubescendos amores neque luxuriantem habitum neque potatus obicis filio. haec si non potes, aliqua saltem ex commentariis amici tui describe: madentem unguentis hesternis, conuulneratum libidinibus, incedentem, ut feminis placeat, femina mollius et cetera quae morbi, non iudici sunt: abdicatio loquax est. Quam te, paupertas, amo, si (7)
beneficio tuo innocens sum! Accusatorem non habeo; immo, me miserum, etiam laudatorem habeo, et eum cui non omnes placent; hoc enim malo dicere quam omnes non placent. Non tibi per multos liberos [fulta] domus est neque turba lateri circumerrat nec multus intra limen heres est nec post me aliquem retineas. Quanquam ne sic quidem debuisti dare, cum deos cum uotis patris uidisses certantis. Et tutior aduersus fortunam est cui aliquid post damnum superest, et habemus exemplum, posse aliquem tres filios perdere. Ille Croesus, inter reges opulentissimus, memento,

1 relinquid: *corr. A.* — redeuntemquae: *corr. A.* 3 pauper pauperem — conseui 5 nūquid seis [non quis suus *C*]: *corr. Haase.* 6 nā meercule orā [boram *C.*] quā [qua *A. C*]; *fort. leg.*: Illam mehercule boram qua tibi irato satisfaciam intueri (*cf. p.* 121, 6) pluris omni patrimonio puto. 7 matrimonio 8 curis — fatiam 11 *tu me si illud 12 necandum 13 nona 16 madente: *corr. A.* 17 esternis — et 23 fulta *om.* 24 circumerat: *corr. A.* — eres 25 *nec potest aliquem — *nec 26 dare quā enim deos — uidisse 27 qui 29 sopulentissimus

post terga uinctis manibus ductus est. Tu Crasse, post euestigata illa fugitiuorum arma urbis Romanae diuitissimus (8) qui nunc apud Parthos eges sepulchro quoque. Multa praeterea milia corruentium inter diuitias suas non refero. quoties enim exemplo istam posueritis domum meliores perdentem diuitiis suis liberos? Hoc scio nostros fugisse maiores, hoc illum Aelium Tuberonem cuius paupertas uirtus fuit, hoc Fabricium Samnitum non accipientem munera, hoc ceteros patres nostros quos apud aratra ipsa mirantes decora sua circumsteterunt lictores. Surgite, surgite, miserrimi iuuenes, et meum rogando patrem uestrum rogare (9) discite. BLANDI. Tres genuit, quattuor abdicat. Abdico, inquid. apparet unde uenias. GALLI VIBII. Si quis me audit abdicari, iam putat adoptatum. quare ... respondeo: ne auferam patri filium, filiis patrem. Nec tam uicino exemplo emendaris? qui abdicat suos, quaerit alienos. Nulla certa felicitas est: paulo ante ego diuitis filiis inuidebam, modo illi mihi. Laudat me pater, cum abdicet: laudo ego patrem, cum abdicer; haec una inter nos disputatio est: iste me (10) dignum putat beato patre, ego me meo. FABIANI PAPIRII. Ecce instructi exercitus saepe ciuium cognatorumque conserturi praelium cominus constiterunt et colles equis utrimque complentur et subinde omnis regio trucidatorum corporibus consternitur, † illatuum multitudine cadauerum uel spoliantium. Si quaesierit aliquis, quae causa hominem aduersus hominem [in] facinus coegit? — nam neque feris inter se bella sunt, nec si forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque diuino genus — quae tanta uos pestis,

1 posterga uuictus 3 *fort.* qui *delendum cum Haasio.* — Pardios egens 3 *sq.* *Dicta praeterea illi acorruentium non refero: *cf. p.* 118, 20: *ea quae sunt* inter diuitias suas *e linea sequenti ubi male posita sunt inter ea quae sunt* enim *et* exemplo *huc reuocaui.* 6 diuitis — hos — *fuisse 7 Turbonem 8 Samnitem 9 ipsā 13 Siq̄ [quis *A.*] 14 *post id quod est* quare *quaedam excidisse apparet; dixisse fere uidetur Vibius:* quare in adoptionem dari nolim quaeris? 19 uno 21 sepe 22 *manus constituerunt 23 uirumque 24 *pro eo quod est* illatuum *fortasse scrib.* stipatur 26 in *om.* 27 si florente 28 *festis: pestem *pro insania dixit Plautus Amphitr. u.* 581.

cum una stirps idemque sanguis sitis, quaeue furiae in mutuum sanguinem egere? quod tantum malum nostro generi (11) fato uel forte iniunctum? an ut conuiuia populis instruantur et tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? magna enimuero lautia sunt propter quae mensam et lacunaria sua [parricidae] potius quam lucem innocentes intueri maluerint. an ne quid uentri negetur libidinique, orbis seruitium expetendum est? in quid tandem sic pestiferae istae diuitiae expetuntur, si ne in hoc quidem ut liberis relinquantur? Quid tandem est quod non uitio corruperint? primum si inde incipere uelis, sedes ipsae quas in tantum extruxere, ut cum domus ad usum ac munimentum paratae sint, [sint] nunc periculo, non praesidio: tanta altitudo aedificiorum est tantaeque uiarum angustiae, ut neque aduersus ignem praesidium nec ex ruinis ullum ullam in partem effugium sit. ad delicias dementis (12) luxuriae lapis omnis eruitur, caeduntur ubique gentium siluae, aeris ferrique usus, iam auri quoque in extruendis et decorandis domibus; nempe ut anxii interdiu et nocte ruinam ignemque metuant, qui sicubi tectis iniectus est fortuito siluae et nemora illa urbium excidia sunt: † quippe non defendis uni, sed in communi periculo adprehendam, hostesque aliena et in suis dominia ualidiora ceduntur alia ipsaque cum maxume flagrant spolium ex alienis ruinis ferunt. In hos ergo exitus uarius ille secatur lapis, ut tenui fronte parietem tegat, † quam umetis seuere in hoc pauimentum leuatum et infusum tectis aurum.. O paupertas, (13) quam ignotum bonum es! Quin etiam montes siluasque in

1 una stripsi — *q; uel 2 *uni genere 3 uinctum [iunctum *A*: *corr. Iahn.*] an et 5 *laucia 6 pocius, *om.* parricidae *quod add. Haase.* — interim 7 necetur 8 pestifere iste diuiciae 10 *quod in uitio [non diuitiae *ci. Haase.*] — uellis *m. pr.* 11 ipse 12 monumentum — **alterum* sint *om.* 13 tanteque 15 ullam uillā in 16 *caeduntur que (*om.* ubi) 17*sq.* extruentis et decorendis 18 nampe 19*sq.* *qui subiectis — *fortuitos quae et beuna illa [lacunaria *ci. Iahn.*] 23 flaglanti — fer' 24 segatur — et tenuit 25 fontem — umectis *B ex collatione Haasii*. *A* ui..... uere (*mediis detersis*). 26 infuscum — paupertis 27 est — *siluaeque

domibus marcidis et umbra fumoque uiridibus aut maria amnesque imitantur. Vix possum credere quemquam eorum uidisse siluas patentisque gramine campos quos rapidus amnis ex praecipitio uel cum per plana infusus est placidus interfluit; non maria umquam ex colle uidisse sedata aut hiberna, cum uentis penitus agitata sunt. quis enim tam paruis oblectare animum [in] uita possit, si uera cognouerit? Videlicet ut infantibus quae tangi conprehendique manibus aut sinu possunt .... An magna non capit? exigua est ex hoc; littoribus quoque moles inuehuntur congestisque in alto terris exaggerant sinus, alii fossis inducunt mare: adeo nullis gaudere ueris sciunt, sed aduersum naturam aliena loco, aut terra aut mare mutata, aegris oblectamento sunt † et imbres fastidio rerum naturae laborantibus. Iam ne li-
(14) beri quidem nisi alieni placent. Hispani Corneli. Solus omnium abdicor, quia me meus pater diligit, alienus adpetit. Quid mihi obicit? meretricis amore aes alienum feci? dic diues audiat: diuitem, inquit, esse te uolo. Me abdicandum, si talem patrem relinquo! Laudabat mihi pater paupertatem, narrabat diuitum incommoda, aiebat multos diuites accusatos; ego certe memini abdicatos. 'Abdico' non
(15) est patris mei uerbum. Triarii. Quare abdicas? numquid dies noctesque inpendo turpibus conuiuiis, plurimum uiuo in lupanari? si nescis quae crimina obiciantur, ab amico

1 *post id quod est* uiridibus *adduntur haec:* quid fatiam? si paruero abdicabor; partem amo; haec est contumatio mea, *quae e p.* 117, *l.* 27 *sq. huc falso translata esse adparet.* 2 *mittantur — possim 3 *eamme campos qos 4 praecipio — infusis 5 lata: *corr. Iahn.* 6 uentus — *pro eo quod est* paruis *leg. uid.* prauis 7 ablectare — in *om.* — posset — cognoueris 10 litoribus: *corr. A.* — congestique 11 exagerant 12 *alieno 13 loco autrā — *muta egris oblectamenta sunt 14 et imb [imbbres *A.*] 15 Spani 16 alienos — *post id quod est* adpetit *additur:* Vibi Rufi. Diues filium non habet; me dabis? diues reduxerit suum; me recipiet? ita non adoptari sed commodari recuso, *quae e p.* 118, *l.* 1 *sq. male huc translata deleui.* 17 *qdni obicit meritis [meritricis *A.*] amoris alienum: *id quod est* aes *Haasio debeo.* 19 mi 21 acusatos 23 turbibus 24 lupari

disce. Si omnes mali sunt, quid isto patre [miserius? si
boni, quid isto patre] cruentius? Romani Hisponis. In hanc
ego domum ibo in qua aut totiens insanitur [a] patre, aut
totiens peccatur in patrem? Cum prodiero repente diues,
dicent omnes: quis est iste quem magna fortuna non decet?
Haec est diuitis quarta abdicatio. Silonis Pompei. Quantum- (16)
cumque est, satis mihi est; unicus sum, fortiter fortunam
meam feram; hoc non mihi primum accidit. † dictus sum
filius et iam abdicor. Quid uideri me uelis, nescio: inno-
centem? sed abdicor; nocentem? sed adoptor. Vtcunque
tamen abdicatio tolerabilior est: unum abdicat; adoptio tres
abdicatura est. Non potest mihi dici quod ceteris abdicatis:
'in tua potestate fuit; si paruisses patri, non perdidisses
patrem'; etiamsi non abdicarer, perditurus fui.

Pars altera. Latronis Porci. Si nescirem quid mali (17)
esset paupertas, nunc intellegerem: abdicationem filius
meus non timet. Fabriciorum imagines Metellis patuerunt;
Aemiliorum et Scipionum familias adoptio miscuit: etiam
abolita seculis nomina per successores nouos fulgent. Sic
illa patriciorum nobilitas fundamentis urbis abusque in haec
tempora constitit. Adoptio fortunae remedium est. Non
ignoro ego quorum inopia per otium in angulis [in] diuitia-
rum conuictos strepit accusatosque insequitur neque [qui-
escere] sinit. sed nulla materia in rebus humanis uirtutes
clarius ostendit: census senatorium gradum ascendit, [cen-
sus equitem Romanum a plebe discernit,] census in castris

1 *sq.* **uerba* miserius — patre *om.* — Hispani 3 ut tociens — a *om.* 4 tociens peccator ñ [in *A.*] patre 5 quaem 7 et satis 8 mi 9 nocentem 10 innocentem 11 abdicacio 16 *pauperias — intellegeret 17 Fabritiorum: *cum neminem ex Metellis in gentem Fabriciorum, cuius recentissima est nobilitas (cf. Mommseni histor. Rom.* I, *p.* 279 *ed. alt.), adoptione adscitum esse constet, Mommsenius leg. esse ci.* Africanorum, *ut intellegatur P. Corneli Scipionis Nasicae filius a Q. Metello Pio adoptatus, quo natus est Q. Caecilius Metellus Pius Scipio, cons. a.* 702. *Fieri tamen potest ut ipse rhetor memoria lapsus sit: cf. p.* 32, 7. 18 Emiliorum copiorum 19 *sq.* Sicilia patriciorum eorum 20 *habusque 22 *pro eo quod est* angulis *Iahn. ci.* circulis — in *om.* 23 *sq.* trepit accusatioque cū sequi neque sunt, *quare fort. leg.* insequi non desinit 25 *sq. uerba quae sunt* census — discernit *desunt.*

ordinem promouet, census iudices in foro legit. Non persuasi
(18) tibi? [i] ergo ad illos quos mauis sequi quam reducere. Fvsci Arelli patris. Facilius possum paupertatem laudare quam ferre. Quid mihi Phocionem loqueris, quid Aristidem? tunc paupertas erat seculi. Quid loqueris Fabricios, quid Coruncanios? pompae ista exempla, fictiles ubi fuerunt dii. facile est, ubi non noueris diuitias, esse pauperem. Quod uos liberis uestris optatis, ego meo impero.

(19) Divisio. Non puto uos quaerere quomodo haec controuersia diuisa sit, cum habeat negotii nihil. Fvscvs tamen sic diuisit: dico licuisse mihi adoptari, dico licuisse mihi recusare adoptionem; dico, ut non licuerit, recte tamen recusasse: et quod iure fit uerum est et quod sine iure, quodque rationem habet recte fit. Cum de iure diceret, dixit: sub arbitrio, inquid, patris es. Si in hoc subicior patri, quia pius sum, in hoc sine dubio, ut pius sim; et ad manum argumentum est: nempe abdicanti respondeo. Quid itaque respondeo? scilicet id ago ne desinam illius esse; adque idem ago, cum respondeo emancipanti. quit enim at amittendum patrem interest, utrum eiciar an transferar? Si non licet recusare, inquam, cur potius abdicas me quam tradis? Cum de officio diceret, in haec diuisit: dico non fuisse dandum sine magna causa filium in adoptionem; dico multo
(20) minus a te; dico minime illi. Silo Pompeivs sic diuisit: coepit a uetere et explosa quaestione, [an] in omnia patri parendum sit; etiamsi in omnia, an ibi tantum non sit parendum, quo efficitur, ne pater sit; deinde quaesiit, an inuitus filius dari in adoptionem posset: si non potest, an ob id abdicari posset, quod arbitri eius est: si non potest, an

1 egit — persua 2 tibi ergo — maiusse qui 4 hunc 5 Corruncanios 6 pompe — Fictilibus fuerunt diffaciles: *corr. Iahn.* 7 *tibi non — diuicias — *Quid 8 *imperio 11 licuisset: *corr. A.* — *adoptare 13 uerum esset et 14 *habent — fecit 15 *patris et si 16 plus — ut plus — ett: *corr. A.* 17 itaq' [ita et *A.*] 18 si licet — adquid ago: *corr. Gronou. not. in Sen. p.* 403. 19 at mitte dum 21 *recusarem quare cur pocius 22 offitio 23 dico ulto 24 magis a te 25 *uertere — questione in (*om.* an) — pareo dum 26 omnia ñ ibi 27 *quaesit 28 *sq.* *potest a nobis abdicari potest quod arbitri usus est an uni [anteunt *A.*] possit non

cum contra uoluntatem patris est, cum male arbitrio suo utitur. Hic subiecit, an hic bene usus sit. De officii parte tractauit et ita diuisit: turpem esse adoptionem, inutilem esse, periculosam esse. Cum diceret eam turpem, dixit: aliena in bona inuadere et trium filiorum subsessorem esse et liberis spem reconciliationis paternae eripere, quam inhumanum est! Cum inutilem diceret, dixit patri inutilem esse, adoptanti inutilem esse, [sibi inutilem esse]. Cum patri inutilem diceret, tractauit quam graue esset filio carere unico quem alius concupisceret et cum diceret diuitem ipsum quoque qui tot haberet solacia filium quaerere, dixit: tibi non erit facile adoptare. Cum inutilem rem diuiti diceret, sic tractauit: futurum ut ad suos rediret, si non adoptasset. Hoc loco belle uidebatur dixisse: si animum (21) patris intellegis, dat tibi notam reconciliandi suos, negat se solitudinem pati posse. Cum inutilem esse sibi diceret, paupertatem laudauit, in diuitias inuectus est; dixit se posse diuitiis corrumpi quibus corrumpi posset et exercitus. Cum [in] diuitias inueheretur, dixit: aiunt multa uitia diuites habere istos et hoc grauissimum: suos non amant. nec est quod quisquam se putet satis firmum ad repellenda uitia: contactu ipso nocenti transeunt. timeo ne peccare discam: ecce tu quam cito abdicare didicisti! Dixit futurum ut diuiti displiceret propius inspectus; ipsum amorem paupertatis ab illis fastidiri; dixit futurum ut abdicaretur, si adoptatus placuerit: ego nec meo placeo. Adiecit et periculosam sibi futuram adoptionem in domo suos dominos desiderante,

2 hanc hinc bene 4 *diceret cum turpem 5 *alienā bona — *sub se sortem 6 rem reconciliato nisi paterne 7 liceret 8 utilem et se adoptati — *uerba* sibi — esse *absunt.* 10 capere — *diuitem esse quodque 12 *adoptare eum inutilem 13 si tractauit 14 uidebant [uidebantur *ex Haasii coll.*] 15 uos 16 dicere 17 si posses se 19 in *om.* — multas diuitias 20 suos amant. n̄ necesse ē quod 21 repellanda 22 contactus — *transeunti meo: *pro eo quod est* nocenti *fort. leg.* nocent et *cum edd.* 24 displicere proprius 25 uixit — *fort. leg.* scilicet adoptatus placuero ego? 26 placuer̄ — ne — *abiecit ut 27 abdicationem

(22) tota familia expellere insitiuum heredem cupiente. Latro
ultimam quaestionem posuit quam fere solebat: etiamsi non
recte fecit quod adoptari a diuite noluit, an tamen [si] id
bono aduersus patrem animo fecit ignoscendum sit; deinde
an bono aduersus patrem animo fecerit. In hac quaestione
bona pars adulescentis est patrem amantis et opibus prae-
ferentis. Latro tamen negabat patrem daturum manus
bono aduersus se animo factum, sed consensum filiorum ad-
(23) uersus patrem dicturum † tacitam nescio quam Brocco cui-
dam non malo rhetori uisum erat qui dixerat adulescentem
uideri sibi habere capitalia quaedam uitia: male de se exi-
stimare eum qui ire ad iudicem strictum innocentiae nollet.
Argentarivs omnes priores transiit partes; statim ad hoc
uenit: debueritne patri parere an non debuerit, et in figu-
ram contulit declamationem. Volo, inquid, aliquis filium
abdicet qui petiit a patre paupere, ut in adoptionem diuiti
daretur. quam bonam, inquid, causam pater habebit! dicet
hic. deinde sic transiit cum declamasset eam controuersiam
quae posita non erat: si ille filius malam causam haberet,
ego bonam habeo: contulit suam causam cum illo.

(24) De colore magis quaesitum est, [an] adulescens debeat
in diuitem aliquid dicere. Quid enim faciet? dicet in eum
qui tantum honoris illi habet et in amicum paternum? non
dicet in eum quem fugit? Et illi tamen qui sibi abstinen-
tiam conuitiorum imperauerant, non bene praestiterunt:
aliqua sententiae dulcedo subrepsit cui non potuerunt sub-
sistere. Aridi declamatores fidelius quos proposuerunt co-
lores tuentur: nihil enim illos sollicitat, nullum scema, nulla

1 e tota [*A ut edidi.*] — cupientem 2 questionem 3 *si *om.*
4 *fecit an ignoscendum 5 fecerint — questionem 9 *fort. leg.*
tacitum, melius certe quam — *quidam 10 *reteri 11 capita
13 *transit 16 abdicat — petitam patre pauperem: *corr. Haase.*
18 *transit 19 *positata — filium 21 colorem — quaesitam: *corr. A.*
— an *om.* 22 *diceret in 23 *quod tantum hos illi- 24 *dicit — quae
26 aliquos, *quod seruari posset si ullum exemplum uerbi quod est* subrepere *cum accusandi casu iuncti reperiretur.* — *qui: *fort. etiam pro eo quod est* subsistere *scrib.* resistere 27 aut declamatores — propuer': *corr. A.* 28 tuent: *corr. A.*

sententia. sic quae malam faciem habent, saepius pudicae sunt: non animus illis deest, [sed corruptor deest]. Fabia- (25) nvs philosophus hoc colore usus est, ut diceret: etiamsi sustinerem alicui tradi, diuiti nollem; et in diuitias dixit, non in diuitem: illas esse quae frugalitatem, quae pietatem expugnassent, quae malos patres, malos filios facerent. Gallvs Vibivs fuit tam magnae olim eloquentiae quam postea insaniae, cui hoc accidisse uni scio, ut [in] insaniam non casu incideret, sed iudicio perueniret: nam dum insanos imitatur, dum lenocinium ingeni furorem putat, quodquod simulabat ad uerum redegit. Hic controuersiam postero die quam erat a Fabiano dicta declamauit. Solebat autem sic ad locos (26) peruenire, ut amorem describturus paene cantantis modo diceret; 'amorem describere uolo'; sic tamquam 'bacchari [Anacr. 8, 3. 11, 12.] uolo'. deinde describebat et totiens coepturus repetebat: 'amorem describere uolo'. In hac controuersia plane quod uoluit consecutus est, ut diuitias nobis in odium adduceret. saepe enim ingessit: 'diuitias describere uolo' et multa facunde explicuit, corruptius quam Fabianus, set dulcius. hoc unum occurrit in quo pusillum inest insaniae: non me delectant ignoti seruorum domino greges nec sonantia laxi ruris ergastula; patrem gratis amo. Fvscvs Arellivs et hunc (27) colorem dixit: ominibus offendor. cum primum de adoptione ista cogitarem, occurrerunt mihi tres abdicati; et audio in ista domo tres fuisse filios nec esse. Timeo infelicem liberis domum. Et alias causas dixit. licet enim plura abdicato dicere propter quae non † leget. sed nunc refero cui rei quisque maxime institerit. Latro illo colore usus est, soda-

1* sententias quae (*om.* sic) — sepius pudice 2 illi — *uerba* sed corruptor deest *absunt.* 3 filiosopus — *sustinere ad alicui: *fort. tamen leg.* etiamsi sustinerem abdicari, tradi *etc.* 6 iacerent 7 Viuius — magne olimen loquaentiae 8 ut insania (*om.* in) 9 iuditio — nan, *corr. ex* nun *uel* non — imittaturs 10 *quod quo dis simulabat 12 declauit — iocos: *corr. Iahn.* 13 *describereturo paenae 14 *citam quam baccari 15 tociens 18 saepe uim — facundae 19 corruptis 21 delectatis noti 22 ergastulas 23 omnibus — apoptione: *corr. A.* 24 cogitare hoc currerunt mi tres abdicatio 28 maximae institueris

lem se tribus diuitis filiis fuisse: semper, inquid, illos colui,
immo athuc colo. cum abdicati essent, ego illis suasi, ut
tacerent et patrem cedendo mitigarent; dixi: cum primum
tempestiuum putabitis, patrem uestrum rogabit meus. ecce
admonent me aptissimum esse tempus. uerum est; non
potest pater inuenire reconciliationis aptius tempus: diues
(28) filios quaerit. Cestivs illo colore: quos abdicatione non po-
tuit terrere, putat se castigaturum adoptione. non ille tuum
filium concupiscit, suos corrigit: dum illis putauerit me sa-
tis minatum, abdicabit. Non faciet, inquit. atqui neminem
adhuc habuit in quo hoc aut facilius aut iustius faceret.
Fabianvs hoc colore, ut dixi, egit: nolo diues esse. Rvfvs
Vibivs hoc: nescio diues esse. Haec in hoc loco cum diceret,
excepta sunt: non est quod putes omnibus diuitias conue-
nire: nihil enim nocentius nouitio diuite. et illud dixit:
alius animose loquatur et ex contemptu diuitiarum gloriam
(29) petat; ego non dico, 'diues esse nolo'; set 'nescio'. Albv-
civs et ipse diuitias insecutus est et dixit pulchram de Fa-
bricio sententiam: munera, inquit, regia respuit, cum auro
dominum ne acciperet. et illum locum egregie tractauit: om-
nes cibos habebo suspectos, omnes potiones; trium paeda-
gogi illic; occidere me uolet quisquis frugalissimus fuerit.
Non uenenum pauperes timent, non heredem; adhuc nec
(30) abdicationem timebamus. Silo Pompeivs illo colore egit:
nemo illi placere potest. ne in hoc quidem aliquem retinuit,
ut non omnes abdicaret. ecce nunc, inquit, inuenit nouam
abdicationem, ne quit de reditu sperare possent. et cum
multa dixisset in diuitem, dixit: non est quod mireris si te
odi: amo quos abdicasti. Color a parte patris aliquid curae

1 collui 2 cō — illi 3 mitigaret. dixit 4 tempestium — rogauit 5 admonet 7 querit. Caestius — quas 8 tum 9 *illos — *te satis 10 abdicauit — *faciet aliquit 11 ficilius 12 ut dixit 14 tescepta — putaes — *conuenirent hilem innocencius ñ uitio diuites 16 alios — contempto 18 diuicias — Fabritio 19 regna 20 *dominum et accipere — aegraegia 21 pociones — pedagogi 22 *illis 23 pauperis 24 abdicatione — Sylo 26 Ecce nunquit 28 uitam dixisset 29 *odiāo quos — a p̄te parateis — *cure

desiderat. quidam induxerunt patrem cupidum diuitiarum
quod inuidiosum est in hoc uisum, quia ita diuitias filio
dare uult, ut filiis eripiat. Itaque Latro optimo colore usus
est: in hoc, inquit, te in adoptionem uolo dare, ut facilius
per te abdicati reçoncilientur. Cestivs: 'timeo', inquit, 'ne
abdicer': uellem timeres. Albvcivs hoc colore usus est: (31)
summam sibi amicitiam cum diuite fuisse; dixisse illum sibi
dubitanti an filium tolleret: tolle, inquam, in meum patrimonium; ego istum fratrem liberorum [meorum] iudicabo. itaque
cum et tertium abdicaret, dixit: quid sic mihi illudis tamquam
unicus? etiamnunc filium habeo. Venit ad me et ait: redde
quem educasti mihi: si emendati erunt [liberi mei, habebo hunc
cum illis; si perseuerauerint] furere, habebo hunc pro illis.
Temptaui statim reducere illum in gratiam cum filiis: intempestiuum erat. temptaui cogere subtrahendo meum: respon-
dit tamquam non possit diuiti deesse filius. Silo dixit: (32)
amicos, inquit, abdicaturus sum. quid, ergo mauis inimicum adoptet? si intraueris domum, uidebis an aliqui animum patris a filiis auertant. Si reduxerit, inquit, illos, me
quid fiet? capit diuitis domus et quattuor liberos. si te illi
fratrem grauabuntur, libentissime recipiam. sic de me diues
meruit, ut illi [et] dare filium paratus sim et commodare.
Blandvs hoc colore egit, ut diceret diuitem inexorabilem
liberis esse; omnia se fecisse, ut illum placaret; uidere se
magnas causas et graues; itaque certam futuram adoptio-
nem. Otho Ivnivs pater solebat difficiles controuersias belle (33)
dicere eas in quibus inter silentium et actionem medio tem-

1 cū dixerunt — cupidum *bis scr.* 2 *quid ait adiuitias 3 uultū filis — optimum colorem: *quod cum in huius aeui scriptore ferri nequeat, fort. leg.* optimum colorem induxisse uisus est 4 inquite in 5 abdicare concilientur 6 uelim — Albutius (*corr. A.*) 8 inquit: *corr. Iahn.* 9 meorum *om.*: *add. Iahn.* 10 si 11 etiā c̄ [*i. e.* etiamcum: *A ut edidi.*] — abeo 12 *sq.* edecasti — *erint furere (*mediis om.*) 14 Temptatis — redure — filis. intempestatiuum 15 *quocere (*fuit* quosere, *sed corr. m. pr.*) subtrahendum eum 16 *n̄ tamquam possit — decesse 17 amicus — magis 18 aliqui qui 19 patri — filis — *illos et quid 21 hic 22 *et *om.* — *paratissinet 24 placcor [placerer *A.*] uideret 25 ex graues 26 Oto

peramento opus erat. edidit quidem quattuor libros colorum quos belle Gallio noster Antiphontis libros uocabat: tantum in illis somniorum est. et hoc uitium ab antiquis qui artem dicendi tradebant, duxerat — illi enim colores probant qui non possunt coargui — † non ut omniasse ut non esset aliquo nomine offensui. sed ridiculum est adfectanti quod falsum probari non possit. Non multum interest in causa sua falsum aliquis testem det, an se: alteri enim credi non debet,

(34) alteri non solet. Otho tamen Ivnivs bene dicebat has controuersias quae suspiciose dicendae erant. itaque memini optime illum dicere pro haerede adulteri rea in quam Syriacvs Vallivs, homo disertus, calumniam iurauerat. Erat genus iudicii tale. speciosum iuuenem dominus suus deprehendisse cum uxore in cubiculo testatus est et hinc uxorem suam dimisit hoc nomine. Seruum adulteri postulatum dominus non defendebat; mulier in quam petebatur praeiudicium, tuebatur. opus erat aliquo colore, cum [in] cubiculo

(35) uisa esset cum seruo et marito. Otho Ivnivs nullam [rem] certam posuit, sed tantum circumuentam [a] uiro mulierem egregie tractauit; cuius actio quam utilis fuisset, statim adparuit Nigro Bruttedio dicente qui hoc colore usus est: arcessitum a domino seruum, ut inter se medius et dominam, [cum domina] rem haberet; illam non esse passam; maritum indignatum prosiluisse quasi [in] corruptorem. Vsus est, inquam, colore: dixit enim arcessitum seruum ut dominicae libidini paparium faceret. Syriacvs cum secunda

1 liberos 2 quo — Anthipontis liberos: *cf. Suid. s. u.* Ἀντιφῶν; *Tertull. de anima c.* 46. 4 dixerant — colorem 5 *pro eo quod est* omniasse *C teste Schotto* omnia asseueret, *quare fort. scr.*: omnia asseueraret, set — esse 6 homine offensus: *corr. Iahn.* — adfactanti: *fort. scr.* ad fectari 7 suo 8 *depanse 9 alteri enim non: *corr. A.* — Cotho — controuersiam 10 suspitiose dicende 11 *hac rene: *intellegenda est quae graece* ἡ ἐπίκληρος *dicitur.* — reo — siriacus 12 ad calumniam 13 iuditialem . spetiosum 14 cum uxorem 15 *huc 16 muliere in: *corr. Haase.* 17 in *om.* 18 nulla certam 19 a *om.* 20 egretiae — fuisset stim: *corr. A.* 22 et inter: *corr. C.* 23 cum domina *om.* — regū 24 quasi corruptiorem 25 *est quam — dominice 26 facere: *quid sit* paparium facere *optime docuit I. Fr. Gronouius not. ad Sen p.* 408.

actione hunc colorem urgueret, disserte multa dixit inter quae et hoc: adulterum accussator in cubiculum usque perduxit, patronus in lectum, et paene causam abstulit. Et illud autem tum Syriacus uafre fecit et belle respondit. cum prima actione diceret, non posuit causam, sed argumentatus est; dixit probaturum se deprehensam in cubiculo cum seruo. NIGER BRVTTEDIVS cum ageret obiecit Syriaco, quod (36) causam non posuisset et institit adsidue, quare non adpareret quomodo seruus sollicitatus esset, quomodo perductus in cubiculum. [cum] responderet Syriacus, ait: primum non apud eundem praeceptorem studuimus: tu Apollodorum habuisti cui semper narrari placet, ego Theodorum cui non semper. deinde [si] quaeres, Niger, quare ego non narrauerim: ut [tu] ista narrares. Sic et contra Maximum Stertinium [a] quo premebatur, cum comes eius fuisset, dixit: per annos duodecim in officio fui; dic quid in domo tua peccauerim? sed haec est consuetudo uestra: iniuriam [uocatis finem seruitutis; tam]diu uobis cordi sumus, quamdiu usui. Haec a Syriaco dicta magnis et excepta clamoribus cum occurrerent mihi, praeterire non potui: ad Othonem redeo a quo longuis aberraui. (37) Solebat hos colores qui silentium et significationem desiderant adhibere; itaque et hanc controuersiam hoc colore dixit, tamquam in emendationem abdicatorum et reconciliationis causa faceret. hoc non detegebat, sed omnibus sententiis utebatur ad hoc tendentibus, tamquam: non possum, inquit, pati sine patre. me autem sine te putas pati posse? quemquam autem patrem putas pati sine liberis posse? et illut: credite mihi,

1 actionem 2 adulterium accussatur 3 pone causa 4 aū cum ſyracū ſuma frae [auī cum ſyriacus umafrę *A.*] facit: *corr. Haase.* 5 non possunt: *corr. A.* — argumtan [argumentotus *A.*] 8 potuisset et ñ institit adsiduae — adparet 9 quomo perductus 10 cum *om.*: *habet A.* — Siriacus 12 Teodorum 13 si *om.* 14 tu *om.* — *narrares τc et *B;* narrare fecit et *A.* 15 a *om.* — praemebatur — fuisse 16 annos Xii in offitio fui sic 18 *uerba* uocatis — tam *desunt* — cordis 19 usu *m. pr.* — Hec 20 occurrent 22 *significatione desiderant. uene itaque 23 hac controuersiam — ememdationem 24 abdicaturus 25 sententiam 27 quemquam aut [auī *A.*] patre 28 patis — illiut credite mihil

impium nihil de liberis duo patres cogitant. Et illud: recipiat, inquit, suos; non possum sine te pati. hoc fortasse illi placebit, quod at tuum patrem reuerti uoles. et illud: non amas abdicatos? domum illorum occupa: amas? serua.
(38) Dixit et illud: libenter, inquit, pauper sum: et ego. dicet aliquis: quare ergo in adoptionem diuiti filium? recipiet excusationem si dixero: filii mei causa facio; honestius etiam nunc facio quam si fili mei [causa] facerem. et illud: hoc aut meum consilium est, aut illius, aut commune; consentiatis licet; duos senes iungit. et illud: o temerariam adulescentiam et incautam contumaciam! fortasse iam superuacua esset adoptio, si non repugnasset. [et] illud: non recipio, omnia licet facias: non ego ero pater orbo diuite. et illud in ultimo: scis et me non inuitum esse pauperem; ego te genui, ego diuitias docui contempnere. sequere auctoritatem meam; nihil turpiter suadeo, nihil sordide concupisco; crede fidei meae, hoc fieri expedit. Quoi? inquid: mihi, tibi, diuiti; nihil amplius dico.
(39) Totam quidem bene dixit controuersiam, sed hoc genere, ut putares illo dicente sic esse dicendam, deinde mirarere, quid illi suspiciosa actio profuisset, cum aperta uti liceret. Belle de hoc uitio illius Scaurus aiebat, illum acta in aurem legere. Glycon Scyridion ex altera parte satis dulcem dixit sententiam: ΟΤΙΟ *μόνους ἀποκηρύττει* ΟΜΟΛΩΤΟΝ *οἷς ὀφείλεται·* Artemon dixit: *οὐκ ἔστιν ὦ πάτερ τῶν βεβαίων κτημάτων ὁ πλοῦτος, οὐδὲ πλούσιοι προπάτορές σοι ὑπάρχουσιν.* Hermagoras dixit: *περιελευσόμεθα τέσσαρες ἑνὸς* ΑΠΟΡΡΗΤΟΕΙ.

3 attum — soles 4 ama serua 6 adoptione — accipiet *ci. Iahn.* 7 filium ei — fatio 8 fatio — causa *om., add. Haase.* 9 consiliu — ilius — consenciatis 10 adhulescentiam 12 et *om.* 14 *scit set — inuisum 15 ienui: *corr. A.* 17 quod inquid me 18 *Totam inquid bene 19 illos dicentes 20 mirare 21 *accione pp; fuisse — utilliceret: *corr. A.* 22 auraem tegere: *cf. Lipsii nota ad Tac. ab exc. d. Aug.* III, 66. — Glicon 24 *ΟΤΙΟΜΟΝCVCΑΠΟΚΝΡΠΕΙΟΜΩΛΟΤΩΝΟΙΕΦCΙΛΗΓΑΕ: *id quod est ἀποκηρύττει Haasio debeo.* 25 *sq.* *ΟΥCCΙΤΕΝCΙΛΤΗΡΤΩΝΒΕΒΑΙΟΝΚΤΗΜΑΤΩΝΙΠΛΟΥΤΟΙCΕΝΟΕΙΤΑΟΙCΙΟΠΡΙΠΑΤΟΡΡΕCΤΟΙΥΠΑΝΤΩCΙΝ 27 ermacotas — ΠΕΡΙΕΑΕΥCΟΜΕΘΑ

[CONTROVERSIA X.]

Vir et uxor iurauerunt, ut si quid alteri optigisset, alter moreretur. Vir peregre profectus misit nuntium ad uxorem qui diceret decessisse uirum. uxor se praecipitauit. recreata iubetur a patre relinquere uirum. non uult. abdicatur.

Porci Latronis. Dii immortales, qua debetis prouiden- (1) tia humanum genus regitis: effecistis ut illud non periculum esset amantis, sed experimentum. Cesti Pii. Antequam iuraremus, diu haec inter nos tacita lex erat. Si abducta fuerit, non uiuet. hoc illi pater non credit. non est nouum; nec uir credidit. Quaeris quod iusiurandum fuerit? 'ita patri placeam'. Fvsci Arelli patris. Iam, uxor, non nauigabo, non peregrinabor: fides tua me timidum fecit. Mentitur, inquid, hic; solemne est amantibus. ideo non nisi iurantibus nos credimus. Hos diuidere uult socer quos ne mors quidem diuidit. 'moriar ab eo exclusa'.... et exemplum: quaedam ardentibus rogis torum miscuerunt; quaedam uicaria maritorum salutem anima redemerunt. quam magna gloria breui sollicitudine pensata est! O te felicem, uxor! inter has uiua numeraris. Marilli. Adsiduae contentiones erant: 'ego magis amo'; (2) 'immo ego'. 'sine te uiuere non possum'; 'immo ego sine te'. qui solet exitus esse certantium, iurauimus. respexistis nos, dii: uos numquam uiolauimus. Hisponis Romani. Difficile est, iudices, eorum secretorum causas reddere quae amantibus etiam sine ratione iucunda sunt. nec est quod putetis de abdicatione hodie tantum illius agi; de spiritu agitur: scitis quemadmodum suos amet. non magis sine patre ui-

3 moneretur: *corr. A.* — profectu — nuncium 4 decessisset 6 abdicat: *corr. A.* 8 poriculum 10 abdicata: *corr. Iahn.* 12 Queris 13 Areilli: *corr. A.* — uxo: *corr. A.* 14 *Mentitus 15 amantibideo — *iurantibus ñ credimus 17 *excusa — quedam 18 quedam 19 animam — magnā gloriā ei: sollicitudine 21 Marulli 23 respexisti 24 *dignos numquam 27 odie — illis 28 ament [amen *A.*]

(3) uere potest quam sine uiro. Ivni Gallionis. Socer — hoc enim te appellabo quamdiu uixero — quid sibi uolunt altiores gemitus et fortiora inter lacrimas suspiria? nescio quit uideris fortius, puella, promittere. non sum tanti ut bis pro me pericliteris. Argentari. Nocet illi indulgentia suorum. in duo pericula mulier incidit quorum neutrum esset experta, si aut minus amaret uirum aut minus amaret patrem. Alfi Flavi. Nec est qui putetis, illi facilius istius esse desiderium; et patrem amat tamquam mori iurauerit.

(4) Pars altera. P. Asprenatis. Nempe si quid acciderit uiro, uxor peritura est; et si bene filiam meam noui, peritura est. Si quid genero meo acciderit, filia mea moritura est: adiciam quid sit indignum: si quid filiae meae acciderit, uir eius uicturus est. Vide qua te lege constrinxeris: si [parueris uiro, morieris, si patri] parueris, uiues. Blandi. O conditionem aequam! alteri uitam debet, alteri deuouet. Papiri Fabiani. Non possum, inquid, relinquere uirum. Quicquam non potes quae mori potes? Paene qui falsum mortis nuntium miserat, uerum recepit. Vir dum nimis amat uxorem, paene causa periculi fuit; uxor dum nimis amat uirum, paene causa luctus fuit; pater dum nimis amat filiam, abdicat. Seruate totam domum amore mutuo laborantem. Moriar, inquit: hoc patri minaris, uiro promittis. Potes sine uiro pati; peregrinationem eius tulisti. Facilius potest carere eo cui spiritum debet quam eo cui inpendit.

(5) Et haec controuersia non eget diuinatione; nam praeter illam quaestionem, an pater abdicare possit propter matrimonium, reliqua, cum ad aequitatem pertineant, tractatio-

2 alciores 3 forciora 4 fortibus 5 Argentarii [*A ut edidi.*] 6 du$\overset{o}{\text{a}}$ (o *a m. pr.*) — esperta 7 *uerba* aut minus amaret uirum *bis scripta.* 9 et patri narrabat tamquam murmorauerit [murmurauerit *A.*]: *id quod est* mori *Haasio debeo.* 11 * uiro aut peritura 12 genere 14 contrinxeris 15 *uerba* parueris — patri *om., add. Haase.* 16 et quam 18 pene 19 uere recipit: *corr. Haase.* 20 pene 21 amaturum: *corr. A.* 24 Potest 25 *potes — qui: *corr. Haase.* — ego qui: *corr. Haase.* 26 eret hii diuinacione: *corr. Haase.* 27 illa — hanę — posset: *corr. Iahn.* 28 relinqua — equitantem: *corr. A.*

nis sunt. optimam tamen quaestionem coniecturalem Latro fecit; proposuit illam: an etiamsi non malo aduersus uxorem animo illut maritus fecit, tamen tam temerarius et inconsultus relinquendus sit; deinde: an etiam malo aduersus uxorem animo fecerit. Fvscvs Arellivs iuris quaestioni subiecit, non posse illam discedere a uiro: nam et hoc illam iureiurando obligauit. hunc enim animum sine dubio fuisse iurantium, ut uiui non diducerentur, [cum illud quoque cauerint, ne morte diuiderentur]. Latroni contrarium uidebatur (6) onerari iurisiurandi inuidiam, cum extenuari deberet: illud iusiurandum contra fortunam uidetur, hoc etiam contra patrem. Cestivs contra fecit et toto dixit [iure]iurando illam liberatam illo casu; solutos ipsos uinculo religionis et ideo non futurum periculum uxori, si quid accidisset uiro. Silo Pompeivs contra dixit illam teneri iureiurando et adiecit, etiamsi repudio diducta fuerit, non tamen solui foederis pactionem; et ideo, inquit, honestum morti nostrae titulum uindico, ne si quit acciderit, aut ego pro aliena uxore moriar, aut illa pro alieno uiro.

Hispo Romanivs hoc colore usus est: iusiurandum iocosum (7) fuisse; sicut multa cotidie iurarent amantes et ipsum iurasse; itaque oblitum se an iurassent misisse nuntium, ut experiretur affectus uxoris, [non ut] perimeret. uxorem intellexisse falsum nuntium esse et ex eo se loco praecipitasse ex quo praecipitata perire non posset: ut quomodo ego illam, inquit, falso nuntio terrueram, sic illa me falso periculo terreret. Marillvs praeceptor noster licenter uerbo usus est satis sensum exprimente, cum diceret uxorem intellexisse mariti mendacium: et ipsa aduersus temerarios mariti iocos relusit. Hanc controuersiam memini ab Ovidio (8)

3 *animo fuit maritus 4 ante etiam 5 *questionis 6 posset 8 *sq. uerba* cum — diuiderentur *om.* 9 uidebant [uidebantur *A.*] 10 honorari — inuidia — extenuare 11 *et illud 12 ex toto *ci. Haase.* — dixit iurando 14 uxoris sic quid : *corr. Haase.* 16 deducta 17 *mortem nostrę 19 mẹoriar 20 locorum 22 an iniurassent 23 uxoris perueniret, *quare fort. leg.:* prius quam perueniret 26 illa inquit me 27 Marilius — uerbi 29 mendatium 30 *meminero uideo

Nasone declamari aput rhetorem Arellium Fuscum cuius auditor fuit; nam Latronis admirator erat, cum diuersum sequeretur dicendi genus. Habebat ille comptum et decens et amabile ingenium, oratio eius iam tum nihil aliud poterat uideri quam solutum carmen. Adeo autem studiose Latronem audiit, ut multas illius sententias in uersus suos transtulerit. In armorum iudicio dixerat Latro: mittamus arma in hostis et petamus. Naso dixit:

[met. XIII, u. 121 sq.]

Arma uiri fortis medios mittantur in hostis.
Inde iubete peti.

et alium ex illa suasoria sensum aeque a Latrone mutuatus est. memini Latronem in praefatione quadam dicere, quod scolastici quasi carmen didicerant: non uides, ut immota fax torpeat, ut exagitata reddat ignes? mollit uiros [otium], ferrum situ carpitur [et rubiginem ducit], desidia dedocet. Naso dixit:

[am. I, 2, 11 sq.]

Vidi ego iactatas mota face crescere flammas
  Et rursus nullo concutiente mori.

(9) Tunc autem cum studeret, habebatur bonus declamator. hanc certe controuersiam ante Arellium Fuscum declamauit, ut mihi uidebatur, longe ingeniosius, excepto eo, quod sine certo ordine per locos discurrerat. Haec illo dicente excepta memini: quidquid laboris est, in hoc est, ut uxori uirum et uxorem uiro diligere concedas. necesse est deinde iurare permittas, si amare permiseris. Quod habuisse nos iusiurandum putas? tu nobis religiosum nomen fuisti; si mentiremur, illa sibi iratum patrem inuocauit, ego socerum. Parce pater: non peierauimus. Ecce obiurgator nostri quam

1 retorem 2 aditor — Lataronis — erit 3 *cōtum 5 *sq.* Latrone audit cū 7 iuditio — mutamus 9 mittatur 10 iubet 11 suasa sensus et quę: *corr. Haase.* — mutatus 12 praefacio 13 immot 14 otium *om.* 15 *uerba* et rubiginem ducit *om.* 17 facet 18 conuentemmor 19 habebat 20 controuersia 21 longę ingeniosis 22 locos — Hec 25 permittasi 27 socrum 28 patrem non peieorarauimus — obiurgat'

effraenato amore fertur! queritur quemquam esse filiae prae ceteris carum. quid est quod illum ab indulgentia sua auocet? Di boni, quomodo hic amauit uxorem? amat filiam (10) et abdicat; dolet periclitatam esse et ab eo abducit sine quo negat se posse uiuere; queritur periculum eius qua paene caruit hic qui amare caute iubet. Facilius in amore finem inpetres quam modum. tu hoc optinebis ut terminos quasi adprobaturi custodiant, ut nihil faciant nisi considerate, nihil promittant nisi ut ius facturi, omnia uerba ratione et fide ponderent? senes sic amant. Pauca nosti, pater, crimina: et litigauimus aliquando et cecidimus et quod fortasse non putas, peierauimus. Quid ad patrem pertinet quod amantes iurant sibi credere? nec ad deos pertinet. Non est quod tibi placeas, uxor, tamquam prima peccaueris: (11) periit aliqua cum uiro, periit aliqua pro uiro; illas tamen omnis aetas honorabit, omne celebrabit ingenium. Per, socer, felicitatem tuam, magnum tibi quam paruo constat exemplum! in reliquum ut iubes diligentiores facti sumus; errorem nostrum confitemur: exciderat iurantibus esse tertium qui magis amaret: sic, di, sit semper. Perseueras, socer? recipe filiam: ego qui peccaui, poena dignus sum; quare uxori notae causa sim, socero orbitatis? discedam e ciuitate, fugiam, exulabo, utcumque potero desiderium misera et crudeli patientia perferam. morerer, si solus moriturus essem. Declamabat autem Naso raro controuersias et (12) non nisi ethicas; libentius dicebat suasorias. molesta illi erat omnis argumentatio. Verbis minime licenter usus est

1*sq.* effremato — quęrit' quamquam esse filiam praeteris carum quidem quod ob illum: *corr. Haase.* 4 abduit 5 quaeritur — pene 6 amaret cautae 7 hoc optionibus et: *corr. Iahn.* 8 faciam 9 *fort. leg.* nisi utique facturi 10 ament, *corr. m. pr.* 11 et cecimus: decidimus, *quod restitui iussit Gronouius* (*obseruat.* II, *c.* 6, *p.* 198,), *inter* crimina *referri non potuit.* — *et fortasse quod non: *cf. excerpta contr.* II, 10, 4. 12 peiorauimus 13 quid — nec ad eos 15 perit — per aliqua 16 honorabit' omnis celebrauit 17 tua 18 dilientiores 19 exciderantur antibus — tercium 20 sic desit semper seueras 21 filia — peena 22 *nota — sit 23 exultabo 24 pacientia referam. morer 25 *set 26 eticas libencius — moleta 27 argumentacio

nisi in carminibus, in quibus non ignorauit uitia sua sed amauit. manifestum potest esse, quod rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleret tres uersus, inuicem petiit, ut ipse tres exciperet, in quos nihil illis liceret. aequa lex uisa est; scripserunt illi quos tolli uellent [secreto, hic quos tutos esse uellet: i]n utrisque codicillis idem uersus erant, ex quibus primum fuisse narrabat Albinouanus Pedo qui inter arbitros fuit:

[art. amat. II, 24.] Semibouemque uirum semiuirum[que] bouem;

secundum:

[am. II, 11, 10.] Et gelidum Borean egelidumque Notum.

Ex quo adparet, summi ingenii uiro non iudicium defuisse ad compescendam licentiam carminum suorum, sed animum. aiebat interim decentiorem faciem esse in qua aliquis naeuos inesset.

[CONTROVERSIA XI.]

Raptor nisi et suum et raptae patrem intra dies XXX exorauerit, pereat. [Raptor] raptae patrem exorauit, suum non exorat. accusat dementiae.

(1) Porci Latronis. Moriar, inquid, moriar hodie: ego uirum non fleo. Quid contremescis, senectus? quid, lingua, trepidas? quid, oculi, obstupuistis? nondum est tricesimus dies. Vitam rogas? dedi et perdidisti. Mori, inquit, filium uis. ego te mori uolo? immo furor tuus, illa caeca et teme-

1 uita 3 petit 4 nihil il·leliceret (*m. pr.*) 5 *sq.* uellent nutrisque, *mediis om.* 7 fuisseṇt — alibi nouanus redo 9 simouobemque — que *om.* 11 boream 12 *sq.* adpareret summum gen' uiro non iuditium defuisse pescen ad c̄dam 14 facem essem 15 *neuos fuisset 17 sum 18 raptor *om.* — rapte patre — sum 20 odie — uerum: *fort. leg.*: moriar. audio ego, uerum 21 Qui contremescit 22 exstipuistis? nundum 23 perdidisse 24 ceca

raria cupiditas, et inter haec pater illius qui nimis cito exoratus est. Quare tam cito senex ille remisit iniuriam? ne tristiore quidem uultu expugnatam filiae pudicitiam tulit. timeo ne uerum sit quod audio, ne nouo inauditoque more de nuptiis puellae uitiator exorauerit. (2) Cesti Pii. Quo melius de sene iudicare possitis, narrabo me iuuenem. habui patrem sanae mentis, nec tam seuerum ut crudelis esset, nec tam indulgentem ut incautus. duxi uxorem quam pater iusserat et tamen nuptiarum mearum me penitet. Fili, nonne saepe excandui, saepe reconciliatus sum, saepe quod negaueram dedi? Ipse dispensasti tringinta dies: ut haberet primos socer, medios reus, nouissimos pater. Ne omnia [uitia eius a] prima adulescentia repetam, uirginem rapuit, patrem accusat. haec intra dies triginta. Putas me accusatori promissurum quod filio negaui? Impetraui, inquit, ab illo: alii aiunt illum a te. mediis me diebus accusas. rapuisti uirginem, cum tam libenter uiueres? (3) Arelli Fvsci patris. Moriar, inquit: etiamnunc minaris? nondum rogas? Quousque, inquit, rogabo? iam lassus es nec adhuc ullum rogasti. Non possum, inquit, exorare tam diu. nouo more obicit dementiae constantiam. Quid? ergo tu poteris uidere morientem filium? fortasse non potero et ideo irascor dum licet. Pompei Silonis. Haec audacia eius ex parte culpae meae est: nimium indulgenter nutritus est; omnia sibi putat licere, nec ille umquam me rogauit. Ignouit, inquid. et aliquis ante me rogatus est? Non nosti conditionem legis tuae: in hac qui pares sententias habent, pereunt. ipse se ad alienam misit, lex illum admisit ad meam. 'Raptor nisi et suum et raptae patrem exorauerit pereat'. uis scire lex

1 illq' 3 trisciore — uult 4 qd audio re 5 nuptis — *uiciat' exomasit.;. Cest 6 des herede: *corr. Iahn.* — possit his 7 sane 9 luserat 10 ñ meo sepe excanduissepe 11 dispensastiṣ XXX — et haberet 12 nouissim' 13 uitia eius a *om.* — adulescentiam 14 dies XXX 15 promisserum 16 ali — medis 17 et cum 18 miraris 19 *q'u/:q; 21 demente; *fort. leg.* dementi 23 *sq.* culpe me ē 25 ne illumquam 27 hac culpares sentias 28 ab aliena — meá 29 sum — patre

utrum maluerit? non exorari: irascitur. ex duobus patribus
(4) eum raptor accusat qui legem sequitur. Arelli Fvsci. Miraris me dubitare? ipsa lex inter mortem et nuptias dubia est. Quid me intempestiuae proditis lacrimae? nondum erat tempus flendi. Non est quod tibi quicquam promisisse lacrimas putes: fleo quod necesse mihi est filium spectare morientem. Quid facturus sim adhuc nescio; utique tu ante tricesimum diem nescies. Exoraui, inquid, patrem. quid ergo mihi molestus es, si hoc tibi satis est? osti effregit fores et identidem leges inuocantem coegit pati stuprum: nisi tam facile puellam exorauit quam patrem. Mortem uitiatione meruit, accusatione deprecatur; consumuntur interim dies. uter nostrum illos consumit? Rogo, inquit. non est fortunae
(5) meae rogari; nunc ego rogare debueram qui periclitor. Papiri Fabiani. Demens sum, uides: turpiter uiuo, meretricem amo, leges ignoro, dies tuos non numero. Ad iudices uocat iudicem suum. Ergo moriar, inquit. hoc si reo dicis, non curo; si iudici, uidebo; si dementi, non intellego. [Demens, inquit, es]: et huic aliquis ignoscere potest qui sic rogat? Vos mei iudices estis; iste habet suum iudicem nec potest
(6) inexorabilem queri quem nondum expertus est. Ivni Gallionis. Rogo, inquid. nunc, hic, sic? si uolebas rogare, admouisses propinquos, amicos, maiorum imagines, lacrimas, repetitos alte gemitus. testor deos, sic rogaturus fui puellae patrem. Quando, inquit, uultum in supplicis habitum summiseris, cum dixeris: ʻpenitet quod rapui, quod te priorem

1 *exoratio irascit' 2 seq't ·,· 3 nupcias 4 intempestiue — lacrime? nundum 5 faciendi — quiquam promississe 6 putas — expectare 7 facturis — utque 8 *Exorauis 9 *O sciet fregit: *an* hostis? 11 facilem — Morte uitacionem 12 accusacione depcat' consumunt 13 *non est tune 15 Fablani 16 tuos ñ ignoro numero: *id quod est* ignoro *del. m. pr.* — *uocati iudicem sum: *ponenda uidentur haec uerba quae sunt* ad iudices uocat iudicem suum (*quam emendationem nemini dubiam uisum iri puto coll. l.* 20) *l.* 18 *post id quod est* intellego, *deletis iis quae uncis inclusi, cum desint in B* [*in A desunt duo folia, p.* 136, 1—142, 14.] 19 et hic 20 iste ħ sum 21 exorabilem quaeri 22 hic sit 23 imagine 24 gemitos — puelle 25 *multum in suppliciis — summisseris 26 quod īriorem

non rogaui'; cum dixeris te dementem fuisse, deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis, deliberabo cum tua matre. Me miserum, quam paene promisi! anime, dura; here fortior eras. et multum habeo quod deliberem; diuersi me adfectus distringunt: inter reum et patrem distrahor; hinc iniuria est, hinc natura. Quid properas? nemo tibi praeter me rogandus est. Ergo, inquit, misereberis? nihil promittam ante tricesimum diem. Miserum me, quod tantum triginta diebus irasci possum! longiore tempore opus erat. Audi a demente exempla huic crimini: denis uicenis- (7) que annis inter bella iuuentus consenuit; nos dies triginta ferre non possumus. Deliberabo: lex nihil uult temere fieri; magna res est, inquit: delibera, cogita, tempus accipe. effregisti domum ciuis, ut dicis etiam misericordis. Morere: non est hoc nocenti graue. ego nihil peccaui: propter te mori cupio. ratio a me exigitur alienae culpae, meae potestatis. Quid ergo facturus es? non pronuntiabo ante supremum. Quit sic miraris, si illum citius exorasti? facilius est iniuriam donare quam crimen. Agedum in medium, senex, cuius misericordia crudelis sum: non putasti mecum deliberandum? unde tu scis qualem filium habeam? ego certe adhuc nescio qualem filiam habeas. Nullum tempus uni uerbo angustum est. Iam, inquit, angustum tempus est: et tibi uacat accussare? Vibi Rvfi. Quis unquam praeter (8) me ignoscere iussus est? Iam, inquit, tempus angustum est. ita non putas me subducere quantum supersit? Iam, inquit, tempus angustum est. angustum erat, si duos rogare deberes. Angustum tempus est, exclamat, nescio quando rogem. ergo me priorem rogare debuisti: non dico quia dignior sum qui prius roger, quia pater tuus; id quod minimum est, propius habito. Huc uidelicet illa pars legis pertinebat: 'et

2 proprias quis 3 poene — *durere forcior 8 ante XXX diem. Miserum omne 9 op: 10 crimine 11 ēsenuit — dies XXX 12 uultemere 13 magnas 14 effecisti — cuius 16 racio — aliaenae — me 17 supremum 18 si miraris — cicius exborasti. 19 Acendum 20 cui : misericordię 21 *unde biscis — ergo 22 ullum 24 Biui 28 *nescio qđ roga 30 quia prius — tus 31 proprius — Hoc uideo illa par

suum patrem exoret'. P. Asprenatis. Sic aliquis exorat, sic deprecatur? apparet nunc te primum rogare. Demens sum: immo si uis argumentum, dabo tibi: filius meus moriturus est et nondum testamentum meum mutaui. Corneli Hispani. Multi me adfectus diducunt: necesse est de aliis querar, de aliis erubescam, de aliis timeam, de omnibus etiamnunc deliberem. ne ille quidem, quamuis dicatur nimis exorabilis, ignouisset, si sic rogatus esset.

(9) Pars altera. [Arelli] Fvsci patris. Me miserum, pater! irae tuae detractum est nihil et tempori multum. infelicior sum quam si neutrum exorassem; mortem timeo postquam mihi homines gratulati sunt. Quid tibi, optime socer, pro ista misericordia tua qua mihi et patri meo pepercisti, precer, nisi superstitem filiam? Papiri Fabiani. Non possum dissimulare, pater: quod illum exoraui, tuum beneficium est; certe cum exoratus est, hoc dixit: aliud quidem suadebat dolor meus, sed quid faciam? patris tui misereor. Miserere, pater: scis quam breuis sit aduocatio mea. Misereor, inquit; uis uerum dicam quid dixerit? patris tui. unde
(10) ego miser ab hoc patre ueniens timerem patrem? Cesti Pii. Timeo mortem nec iam habeo cui peream. Marilli. Si tibi tam pertinax aduersus me odium est, audacter quid sis facturus, pronuntia; dic exorari te non posse. quid me incerta mortis expectatione suspendis? sollicitus inter somnos quoque uelut admotam ceruicibus meis securem expauesco. si non inpetro ut uiuam, hoc certe inpetrem ne diu moriar. Non est quod putetis legem in numero dierum angustam fuisse: [est] lex illius diu mori. Responde, pater: [si] seruaturus es filium, iam tempus fuit, si occisurus, iam tem-

1 *Paspnati 2 appare — demsum 4 *sit nundum 5 *sq.* alis q; (rar) decalis 6 alis timeo — etiamnum 8 ignouisse 9 alr̄. fusci 10 detractu — et *aut delendum uidetur aut commutandum eo quod est* at 13 quā 14 Capiri Flabani 15 tum 16 ali 17 patris iudicio misereor 18 breuis scis [*corr. m. 2. in A.*] aduocacio 19 qui dixeris 21 Marylli 22 tacturus 23 proñtia: *em. A.* 24 expectacione 27 putatis — angusta 28 *est *om.* — ilius: *corr. A.* — si *om.*

pus est. non possum metum sustinere ultra nec tormenta diutius pati: et in me mihi aliquit licet. Blandi. Ita parum tibi contigit, quod solus periclitante filio non rogas?

Latro sic diuisit: an intra tricesimum diem raptor cum (11) ullo agere possit; sicut non potest qui in custodia est, qui in carcere. etiamsi cum alio potest, an cum patre possit, quoi uitae mortisue arbitrium datum est: 'num illi accusare eum liberum est quem mortiferum est non exorasse'? etiamsi cum patre potest agere, an ob id possit cuius faciendi potestatem lex patri dedit: 'ista enim ratione nihil licet, si aut exorari aut accusari ei necesse est'. deinde si potest agere, an debeat. Irascendi causas tractauit, quod rapuit, quod alium prius rogauit, quod me non rogauit, quod etiam accusat. Si non exorari [a] filio dementia est, an tamen damnari dementiae non possit, cum adhuc an exoretur incertum sit. hic paternos adfectus tractauit spem facientis. Non probabat Fuscum, qui paulo apertius agebat: .... est controuersiam promittere. Potest nihilominus et bonus agi pater et non exoratus. Fabianvs eam quaestionem fecit et in ea mul- (12) tum moratus est: dementiae non posse agi nisi cum eo qui morbo fureret; in hoc enim latam esse legem, ut pater a filio sanari deberet, non ut regi. Latro eleganter dicebat quasdam esse quaestiones quae deberent inter res iudicatas referri, tamquam, an quidquid optauerit uir fortis aut tyrannicida accipere debeat: quasi iam pronuntiatum est non debere. nemo iam hanc quaestionem tractat, sicut ne illam quidem, an quidquid pater imperat faciendum sit. inter has putabat et hanc esse, an pater ob dementiam quae morbo

1 *sq.* *ultra haec tormenta diebus paci [pati *A.*] et imme mi 3 pereclitante 4 *sq.* tum filio egere 6 *posset quod 7 *mortissiue — *cum illi 8 exarasse: *corr. A.* 9 anobis 10 iste — rationem 12 *causa 14 *sq.* *exorati filio demencia est tantamendam demēcia non possum 15 ante 16 paterñ adfectos 17 aperitus 19 in eam 20 miratus 23 interre si iudicatas 24 an tyrannicida 25 quasiam pronunciatum: quasi *h. l. ut passim* (*cf. p.* 154, 17) *eo sensu dictum est quem etiamnunc apud Italos obtinet, ut respondeat nostro* 'beinahe, ziemlich, so gut als', *qui usus linguae uolgaris fuisse uidetur.* 26 hac quaectionem — situt

fieret tantum accusari a filio debeat; aiebat enim manifestius esse de lege et de officio patris quaeri et fingi quasdam controuersias in quibus pater furiosus probari non possit, [nec] absolui tamen propter impietatem nimiam, libidinem foedam. Quid ergo, aiebat, numquam utar hac quaestione? utar cum aliis deficiar.

(13) Pollio Asinivs aiebat hoc Latronem uideri tamquam forensem facere, ut ineptas quaestiones circumcideret. in nulla magis illum re scolasticum deprendi. remittit, inquid, eam quaestionem quae semper pro patribus ualentissima est. ego semper scio nulli a praetore curatorem dari, quia inicus pater sit aut impius, sed quia furiosus: hoc autem in foro esse curatorem petere quod in scolastica dementiae agere.

(14) Gallio et superiore usus est quaestione et illam adiecit: an agi cum patre dementiae possit ob id quod fecerit, non ob id quod facturus sit. neminem iniuriarum accussari quod iniuriam facturus sit nec adulteri quod adulterium commissurus sit: [sic ne] dementiae quidem quod demens futurus sit. At quit tu? non, inquit, mecum agis, quod non exorauisti, set quod exoraturus [non] es; puta enim hodie me exorari: demens non ero. demens uideor qui uno uerbo sanari possum? Lex triginta dies dedit, quia iudicauit aliquem duriorem futurum. et iam si demens est qui non exoratur a filio, numqui et qui uicensimo? ergo non potes hoc nomine damnare me quod exoratus non sim; etiamnunc enim exorari possum. ita si uis uerum, agere mecum hoc crimine non potes: utique [ante] triginta dies exorari possum, post triginta queri non

1 accusante e[a *A.*] filio 2 offitio — fingi ad quasdam 3 nec *om., quare fortasse uerba* non possit *bis ponenda sunt.* 6 utar ce malis — Polio 7 uiderit — questiones 8 nullam 9 remitti, *una littera post* i *erasa: A ut edidi.* — questionem 10 alentissima — semper *fort. del. cum Iahnio.* — *nulla P̃ R̃ 11 qui amicus — sit aut hoc autem aut ipsius (*sed m. pr. corr.* impius) — qua 12 hoc aut: *corr. A.* 13 dementia augeret 14 questiones — patrem dementia 17 *sic ne *om* 18 *futurum 19 *agis non inquid [quod *A.*] exoratisti 20 *prius* non *om.* 21 uno ne uerbo 22 qui 23 *numque 25 nosim: *corr. A.* 26 si quis ūrm — crimen — potest — ut sique XXX diem: *fort. leg.* ante tricesimum diem *et infra* post tricesimum, *ubi A* post XXX, *B* p; triginta

potes: aut crimen non habeo aut accusatorem. Silo Pompeivs (15) fecit quaestionem qua Gallio usus est, nihil acturum adulescentem, etiamsi damnauerit patrem; nihilominus enim periturum, quia lex nullam aliam salutis uiam dedit raptori quam si exorauerit patrem. Latro haec omnia quasi membra in aliquam quaestionem incurrentia tractabat, non ut quaestionem; tamquam hoc ipsum in illam aiebat quaestionem incurrere in qua quaeritur, an raptor possit accusare patrem intra tricesimum diem. Nam cum dico: non potes accusare eum in cuius arbitrio positum est moriaris, an uiuas, non magis quam magistratum in ius uocare, quam hodie [de] iudicibus tuis ferre sententiam, non magis quam miles in imperatorem suum animaduertere, adicio: non potes accusare; nihil enim tibi proderit: etiamsi damnaueris, morieris; lex enim si non exoraueris perire te uult; non exoras autem etiamsi damnas. quare hoc non et quaestionis loco ponebat? inbecillum putabat. adparet enim [non] exigere (16) legem ab eo, exoret patrem, qui non habet quem exoret. puta enim patrem alicuius esse tam palam furiosum, ut nihil intellegat: hunc exorari a filio uult? atqui eodem loco est manifestus demens. Ivstvs parum hoc putabat ualens esse tamquam quaestionem, satis ualens tamquam argumentum; nec illam alteram satis ualentem quaestionem, non posse cum patre agi eo nomine quod non peccauerit: sed tractaturus † iste iniquitate tractationem ponebat, cum diceret: agere mecum dementiae etiamnunc [non] potes. numquid enim peccaui? non sum exoratus: nondum transiit tempus,

1 potest 2 ni hic: *corr. A.* 4 nullam habeat aliam salutis uiuam 5 haec quasi omnia quasi 6 questionem curentia 7 aiebat questionem 8 in quā queritur — ravtor 9 potest 10 cum in cui; 12 de *om.* 13 ille in — sum — potest 15 moreris 16 *sq.* *non ē questionis loco ñ 17 enim exiere, *om.* non, *quod add. Iahn.* 18 habeo — non habeo — putat 19 esset an palam furiorē 20 atq; eadem 21 iustum: *nomen quin corruptum sit non dubito: facillimum uidetur* Fusci *nomen reponere.* — putabas uales 22 questionem 23 *et illam alteram questionē satis ualens questionem 24 agri — tracturus 26 et si iāsi potes 27 nundum transit

etiamnunc exorari possum. Quam iniquum est nondum esse me nocentem et iam reum!

(17) Omnes infamauerunt raptae patrem quasi cum raptore
conludentem. Gallio dixit: ingenuam uirginem rapuit, si
tamen rapuit. Silo Pompeius eandem suspicionem in omnia
contulit: exorauit, inquit, raptae patrem. ita tu, cum ex-
orabilem haberet patrem, rapuisti? Hispanus dixit: omnia
cito facta sunt: iste cito rapuit, ille cito ignouit. nisi demens
sum, aliquit suspicandum. Argentarius dixit: rapta est et
statim exorata; immo nescio an exorata, deinde rapta.
Spero te innocentiorem fuisse quam uis uideri. tu exorasse
te dicis, ego te exoratum puto. dic, quid tibi cum socero
(18) conuenit? Rufus Vibius dixit: dic mihi, quid tibi conuene-
rit, quando tibi nuptias promiserit. non uis? iam, hercules,
fateberis cum dies uenerit. Asprenas dixit: iam, inquid,
non multum reliquum est ex triginta diebus; si ex illo dies
numerarem, cum primum exorasti, aiunt iam triginta dies
praeterisse. Latro dixit, id quod inter sententias scriptum
est: † agoriar; dic ergo uerum. Cestius hac figura decla-
mauit ut rogaret patrem, tamquam [non] exoratus esset
raptae pater; deinde ad hanc sententiam transiit: numquid
peiorem causam habeo, si apud alterum iudicem dicitur?
Eadem figura declamauit et Hispo Romanius, sed transiit
mollius: scio quit responderi possit mihi: facile est dome-
stico iudici satisfacere; uidero te, cum ad raptae patrem
(19) ueneris. In hac controuersia Triarius dixerat: non scies an
exores, nisi ultimus dies uenerit; et tum quamdiu † tegebis

1 etiamnunc temp; exorari — nundum 2 rerum 3 inaamauer': *corr. A.* 4 *ingenuas 5 suspitionem 6 rapte patrem. imitatu 7 *haberes 8 cognouit: *corr. A.* — demensum 11 innocenciorem 12 *fort. et hic et l. seq. leg.* qui tibi 13 Viuius 14 *fort. leg.* quanto — *ñ uictum aergules 15 Aspraenas iā dixit iam 16 ex XXX 17 iam XXX 19 *in eo quod est* agoriar [adoriar *A.*] *fort. latet formula poparum* agon? (*cf. p.* 147, 5.) *ut scr. sit:* agon? iam dic ergo uerum. *uerba* dic ergo uerum *bis scripta.* 20 *non *om.* 21 rapte — *transit 22 abeo — *iudicem luci 7 [luci ·,· *A.*] 23 *transit 24 respondere — facili 27 et tūq; diu tegebis [legebis *A.*]: *fort. scr.* licebit

perseuerabo. deinde cum scolasticorum summo fragore: et tu quisquis es carnifex, cum strictam sustuleris securem, antequam ferias patrem respice. Belle deridebat hoc Asinivs Pollio: filius, inquit, ceruicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem, et dicat: agon? quod fieri solet uictumis. Sed ioco quoque remoto aiebat rem uerissimam, non posse carnificem uenire nisi eo tempore quo iam exorari pater non posset. Cestivs [ex] altera parte (20) hoc colore usus est: quia priorem rogasset raptae patrem, suspensum esse uolui, [nolui] statim illum securum esse. de me queritur quod illum potius cogitare de patrimonio fili quam de periculo uolui. Latro hoc colore usus est: scitis periclitantes alieno arbitrio agere. Illi qui circa erant sodales, qui occurrerant amici paterni, aiebant: eamus statim ad raptae patrem; in eiusmodi casu illi rogantur; nam raptorum patres rogant. Silo Pompeivs diuersum colorem huic (21) secutus est: nouerunt, inquid, duritiam patris mei; itaque amici suaserunt, ad raptae patrem iremus, ne noceret apud illum, tarde meum exorari patrem. Hispo Romanivs bello idiotismo usus est. Illuxit, inquit, amici, eamus ad raptae patrem; hoc curemus: illud domi est. Fvscvs Arellivs dixit: prior rogatus est qui magis timebatur. Triarivs a parte adulescentis dixit: timeo ne mutetur etiam exoratus. Hunc sensum non inprudenter Silo Pompeivs inprobabat; aiebat enim non posse mutari semel latam sententiam. Quidam (22) uoluerunt uideri cito exoratum raptae patrem, quidam tarde. Fvscvs Arellivs dixit: magnam partem legis consumpsi nec de mora queror: raptae pater rogabatur. Cestivs non probabat et hac sententia usus est ad hunc colorem arguen-

2 strictum 5 agori 6 loco — remota 7 possem — ueniri 8 ex *om.* 9 rapte 10 *nolui *om.* 11 patrimomo 13 percli-tantes — erat: *corr. A.* 14 aiebat 15 rapte — ubi rogantur 17 *non erit quid duritia 18 rapte 19 *trade sum exori 20 do-tisimo — *uix̄ inquit 21 occurremus (*sed C teste Schotto ut edidi.*) 23 exoratus ē 25 mutare is semel, *unde conicias in archetypo fuisse mutarei: quam tamen scribendi rationem Senecae aetate in usu fuisse haud credibile est.* 26 rapte 27 tegis 28 rapte 29 et hanc — *est cum hunc

dum: [dum] uult uideri rogatum diu raptae patrem, efficit ut uideatur suum diu non rogasse; malo autem uideri [in] hoc patrem tarde exorari, quam tarde rogari. Hermagoras solebat interdum diu scemata prosequi, interdum breuiter et fortius attingere, sicut in hac sententia fecit, cum suspicionem facere uellet inter raptae patrem et raptorem collusionis: *πέπεισται, φησὶν, ὁ τῆς φθαρείσης*
(23) *πατὴρ ὄντως ταχέως· μονονοὺ πρὸ τῆς φθορᾶς.* Artemon dixit: *λέγε, τί σοι πρὸς τὸν πατέρα τῆς ἐφθαρμένης συμπεφώνηται; δυσωπεῖ καὶ σιωπᾷς* IWPIO. Glycon dixit: *εἰ βραδέως ἐλεεῖς με πῶς ῥύσῃ;* COTKE CIΦTINM *κρυεροτέραν θανάτου μέριμναν, οὐ περιμένω σου τὸν ἔλεον.* Hunc sensum commodius dixit Lepidvs, Neronis praeceptor: non misereris, nisi ultimo die? ego mei ante miserebor. Diocles Carystivs a parte patris ethicos dixit: *'ἐγὼ οὖν ἀποθάνω'; θάνε· εἰς τί γὰρ ἥρπαζες; εἰς τί γὰρ* ΕΟΕΟΤ; *ἐς τί γὰρ ἐμαίνου; καὶ ταῦτα δὲ ἢ στήσας ἐνέδρας ἤ τι ὅμοιον.*

1 *dum *om.* — uultu — rogauit: *corr. A.* — rapte paī 2 *sum 3 *in *om.* 5 forcios: *conicias* forticos *i. e. φορτικῶς. pro eo quod est* attingere *Iahn ci.* astringere 6 suspicione — raste 7*sq.* ΦΑΡΕΙCΑ ΠΑΤΕΡΟΛΤWCΤΑΧΧΕWΧΜΟΝDΝΟΤΡΟ [*ὄντως Iahnio debetur.*] — artem 9 *đ ΛΕΤΕCΕΠCΟΙΡΙΡΟCΠΟΝΠΑCΕΡΛΤΝCΕΦΑR-ΜΕΝΕCCVΜΤΙΦWΝVΚΕCΑΕCΕΠWΠΙCΠΕΙΚΑΙCCΙWΠΑCΙWΡΙΟ — Glicon 11 *ΗΑΑDDΕWCΕΛΙΕCΜΕΚΝCΡΥCΙΙCΟΤΚΕCΙΦΤΙΝ ΜΚRUΟΤΕΡΑΝΑΟΑΤΟΙΜΕΡΙΝΝΑΝΟΤΤΙΡΙΝWCΟΥΤΟΝΕΑΕΟΝ 13 Lepibus 14 uultimo — *ego me iamte 15 Diocle carictius a perte — ethiccos 16*sq.* *ΕΒWΟΝΑΤΙΟCΑΡΙΟΟΑΝΕΕΙCΤΙCΙΑΡ ΕΡΠΑΖΕCΕΙCΤΙΙΑΡΕΟΕΟΤΕCΠΙΑΡΕΝΑΙΝΕΤΟΚΑΙΤΑΤΤΑΑΕΤ ΤΟΝSΑCΕΝΕΡΑCΗΠΙΟΜΟΙΝ

[CONTROVERSIA XII.]

Abdicauit quidam filium; abdicatus se contulit ad meretricem; ex illa sustulit filium. aeger ad patrem misit; cum uenisset, commendauit ei filium suum et decessit. adoptauit puerum: ab altero pater filio accussatur dementiae.

Porci Latronis. Qualem uidi! ipsa fungebatur officiis, (1) sedula circa aegrotantis lectum in omnia discurrebat ministeria, non inpulsis tantum, sed laniatis capillis. Vbi est, inquam, meretrix? Venit ad me subito qui diceret: filius antequam moritur rogat uenias. non expectaui dum iste permitteret; amens cucurri. cetera quemadmodum narrem nescio: steterim an sederim, quid locutus sim, quid audierim nescio; hoc unum scio, iacuisse me inter duos filios. Accede huc, puer, depositum, crimen meum; non habeo miser cui te moriturus commendem. Cesti Pii. Recepi in (2) sinum nepotem. uultis et hunc abdicem? duos filios sustuli; huic numero iam adsueui. Patrem accusat, fratrem infamat, infantem persequitur: rogo uos, non satius est meretricem amare quam neminem? Noui generis dementia arguitur: sanus eram si non agnoscerem meos. Tradidit infantem [et] expirauit; non habui cui redderem. Offerebam me propinquis, [expectabam ut aliquis pro abdicato rogaret: nemo audebat propinquorum fratre cessante]; illi uidelicet in hac cogitatione tacebant: nos rogabimus, cum frater non audeat? Meretricis, inquit, filium recepisti: nempe eius quae meum receperat. Fateor aliquando me insanum fuisse:

3 illas tulit — eger 5 abi: *corr. A.* — pater *supra lineam scr. a m.pr.* — accussatus 7 ipsi — officis 8 egrotantis 9 *pro eo quod est* inpulsis *scrib. uidetur* inpexis: *Ouidii enim locus qui est in met. lib.* I, *u.* 529 *cum nostro componi nequit.* 11 ueniat 13 iste terim — locus 14 hoc unum *bis scripta.* 15 hoc 16 Cestii : *A ut edidi.* — Recipi 17 tuli: *corr. Iahn.* 18 accusat, patrem 19 sacius 20 meminem: *corr. A.* — argueit' [arguetur *A.*] 21 agnosceres — et *om.* 22 Oferebam: *corr. A.* 23 *uerba* expectabam — cessante *absunt.* 24 *illa 25 *tacebat — rogauimus 27 Fatear

(3) nesciui quis esset abdicandus; meliorem expuli. Papiri Fabiani. Quam nihil in illa domo meretriciae fidei uidi! adsidebat mulier tristi uultu, adfecta, aegrae simillima ipsa, demissis in terram oculis. pater, inquit, nihil tecum frater locutus est? in sinu meo filium posuit; domum pertuli. Dementiam uocat quod infantem [non] abdicaui. quid facerem? negarem aliquit filio, cum ille rogaret pro filio? Ignosco tibi quod tam durus es: aegrum fratrem non uidisti. Ille magni modo successor patrimoni natus in lectulo precario moriebatur; non seruorum turba circumstabat, non amicorum: inter infantem et mulierculam deficientis adulescentis spiritus in aduentum meum sustinebatur. ut intraui, cadentes iam oculos ad nomen meum erexit fugientemque animam retinuit. pater, inquit, quod adhuc nihil deprecatus sum, non contumacia feci; fratri mandaueram. Indico tibi crimina mea: expirantem coheredem tuum ad uitam uolui reuocare, ut saluus esset, rogaui deos et licet dementiam
(4) uoces, si uixisset recepissem. Arelli Fusci patris. Securior eram, quoniam putaueram illi omnia praestare fratrem, cum subito nuntiatum est in ultimis esse filium, nec hoc a fratre. O me miserum quod solum nepotem recepi! Albuci Sili. Vt uidit uxorem, uidit patrem, circumspiciebat et fratrem. Iulii Bassi. Tibi debeo, mulier, quod habuit filius meus in qua domo aegrotaret. Pudet dicere: ut nepotem agnoscerem, rogatus sum. Non potest uno crimine dementia intellegi. Nemo sine uitio est: in Catone moderatio, in Cicerone constantia, in Sulla clementia [desideratur]. Ad summam, tres fuimus, omnes peccauimus: ego quod abdicaui, frater quod tacuit, tu quod pro fratre non rogasti. Non sum uno

1 nescio — abdicatus — extuli 2 *meretricia fide uidit 3 egro: *corr. Iahn.* 5 *In excerptis contr.* II, 12, 1 *plenius est:* in sinu meo et filium et animam deposuit. — demum 6 non *om.* 8 dusus — Illi 9 nactus 12 piritus — aduertum 14 adhoc 16 tum 18 dixisset — Securiorem quam putaueram 20 nuntiato — ne*: corr. A.* 21 recipi: *corr. A.* — Silii 22 uidit fratrem: *corr. C.* 23 habui 24 egrotaret 26 Catonem deratio 27 in summa — desideratur *abest.*

herede contentus, duos habere uolo et, quo magis concupiscam, habui. Misit ad me adfectus, aeger. non ibo? Mihi crede, aliter tu adis de coherede. Cogitate quis roget, pro quo roget, quem roget; uidebitis neminem negare posse nisi qui accusare possit et patrem.

Altera pars. Porci Latronis. Quem honestius subiecit (5) meretrix quam peperit. Pater istius incertus est; bene cum ipso ageretur, si et mater. Fvsci Arelli patris. Errat si quis me putat pecunia moueri. Primum adsueui coheredem habere; deinde olim iam cum puero isto paterna diuisi, quia multo illi frater donauit plus quam suam partem. Romani Hisponis. Incidit in meretricem inter omnia mala etiam fecundam uere mimice. Nostis quibus ante in cubiculum riualis uenit quam maritus. Argentari. Cum abdicaret, aiebat: hoc scilicet expectabo donec e meretrice liberos tollas? Mulier nescio an aduersus patrem iniuriosior quod abstulisti illi heredem an quod dedisti. Albvci Sili. Sine ueni- (6) ant illuc amici, sine propinqui: nunc erubescunt in domum meretricis accedere. Mulier quae sine praefatione honeste nominari non potest, cedo istum puerum nulli agnoscendum; sed mater adserat. Seuerissimus pater abdicauit etiam quem sciebat suum. Erat in domo puer qui omnes uocabat patres. Adoptauit eius filium propter quam etiam suum eiecerat. Cesti Pii. Nullum genus iudicum recuso: si seueri erunt, nocebit isti quod recepit meretricis filium; si clementes, quod abdicauit suum. Clamauit pater: in domum ergo meam meretrix ueniet aut, quod turpius est,

1 quod 3 quid 4 et uidebitis [*sed et del. m. pr.*] neminem rogare non posse: *corr. Iahn.* [exorari non posse *ci. Gronou.*] 8 *ſ q̄ [si quis *A.*] sit Me 9 adsuaeui 10 *sq.* *qua multa ille — *sua parte 12 spanis — *maliciam fecundam 13 Nustis (*C* natis, *in marg.* nostis) 14 Argentar; (ı *a m.* 2.) 15 donhaec emerice 19 praefacione 20 potest — istum epuernam 21 Seuerissimos 23 filio 24 sum — iudicem 25 erint 26 sum

filius ad illam ibit? Misit in domum nostram publicum puerum. Quis illis nuptiis interfuit nisi abdicatus aut abdicandus?

(7) Latro sic diuisit: an pater ob ullam adoptionem accusari possit, an ob hanc debeat. Omnes infamauerunt adulescentem, quasi illius criminationibus factum sit ut frater abdicaretur; et ideo sententia laudatur Fabiani: nihil tecum locutus sum. et cum hoc unum puero noceat quod ex meretrice natus est, omnes operam dederunt, ut quantum controuersia licebat huic uitio mederentur efficerentque ne quicquam in illa uideretur meretricis fuisse nisi nomen. Marillvs decenter hoc dixit simul obiciens fratri impietatem: nihil, inquit, in illa domo meretricium fuit: scires, si mecum fuisses. (8) Albvcivs ethicos, ut multi putant, dixit; certe laudatum est cum diceret: exeuntem puer secutus est. Non probabat hanc Messala sententiam: non habet, inquit, fiduciam, si mauult uideri recepisse puerum quam abduxisse; ex qua ratione est adoptandum esse non quia debuerit, sed quia secutus est. Fuit autem Messala exactissimi ingenii quidem in omni studiorum parte, Latini utique sermonis obseruator diligentissimus; itaque cum audisset Latronem declamantem, dixit: sua lingua dissertus est. ingenium illi concessit, sermonem obiecit. Non tulit hanc contumeliam Latro et pro Pythodoro Messalae orationem dissertissimam recitauit eique compositam quam suasoriam Theodoto de-

1 filium: *Gronouius quidem (notae in Senecas p. 415) legi iubet:* eius filius? Ad illam iuit, *quae postrema uerba de patre intellegi uult: sed Aelianus quoque eo quem ipse Gronouius attulit loco (uar. hist.* XII, 17) *Demetrio etiam turpius fuisse iudicat ad meretricem adire quam illam domum suam arcessere: αἴσχιστον μὲν οὖν ἦν αὐτῷ καὶ οἴκαδε μεταπέμψασθαι τὴν ἄνθρωπον· ὁ δὲ (quod scilicet etiam turpius erat) παρ' ἐκείνην ἐφοίτα φιλοφρόνως.* 2 nuptis 5 ob hoc: *corr. Iahn.* 6 quas 8 ÷ [ē *A.*] cum hoc uni 9 operas 10 licebas — dementur officeretque 11 in illo uidebatur 12 Marullus — obicies 14 hecticos 15 exeuntem persecutus: *corr. Iahn.* 16*sq.* fidutiam si mauul — adduxisse 18 *et qua 20 *omnis — *partes — utuque 24 meos allae 25*sq.* *recitauit q; compositam quē suasoriam Teodotho declamant patriduum [declamauit per triduum *iam Gronouius.*]: *fort. etiam scr.* Theodoro

clamauit per triduum. quae dixerit suo loco reddam, cum ad suasorias uenero.

A parte adulescentis non unus omnibus color placuit. (9) Quidam personam eius qualem acceperant introduxerunt duram et asperam, ex quibus fuit et Hispo Romanius: hoc unum aiebat efficiendum, ut non durus uideretur, sed seuerus. in hac parte dixit nobilem illam sententiam quam Fabius Maximus circumferebat: uenit adsidue in domum meretrix, non recedit; paulum abest quin nouerca sit. Cestius bella figura egit: dementia, inquit, res est sanitati contraria. Non quaeram extra exempla sani hominis atque patris mei [dementiam] arguam ipsum sibi comparando. Fuit aliquando sanus: tunc quid faciebat? oderat luxuriam, utique castigabat. Hunc tam seuerum senem putabitis sanum si uobis in lupanari ostendero? Sic declamauit ut fratri accusatorem patrem daret et illum argueret sibi ipsi conparando. Latro fratri pepercit; puerum pressit et dixit (10) fratris filium non esse et ne fratrem quidem hoc fieri uoluisse; illa uerba aegro imperata. Fabianus ex omnibus istis colorem secutus est optimum, quo aiebat Messala posse non tantum bonam partem adulescentis fieri, sed etiam honestam: obiecit patri quod fratrem abdicasset, non scemate, sed certo. Nihil, inquit, peccauerat; amat meretricem; solet fieri; adulescens est; exspecta, emendabitur, ducet uxorem. Quare ergo tunc non egisti dementiae? expectabam penitentiam tuam; aiebam, iam recipiet. Hoc per transitum obicere coepit, quod [non] recepisset cum uidisset in

2 suasoras 3 A pte: *corr. A.* 4 Quodam 5 Roman' h' [Romanius huius *A.*] 9 qui: *corr. A.* 10 dementiae 11 queram — exemplas — omnis 12 *patris met gat ipsum sibi comparauibo 13 faciat 14 *uti agastigabat nunciā seuerus · senum putatis [seuem putauitis *A.*] 15 lupanario ostenderem 16 aurgueret [*non A.*], *ortum fort. e dittographia* $\overset{u}{\text{a}}$rgueret — ipso 20 *qđ adiebat Messalam 22 addicasset 24 specta 25 *sq.* dementiam tuam aiebat expectabat penitentiam aiebat tuam aiebat expectabat penitentiam aiebat tuam iam — transitu 27 obiecere corpit quod recepset [quod non recepset *A.*] *quod uidisset

lupanari habitantem. Abdicasti, inquit, ut emendares, [non ut] uitia augeres. uides, nullum illius uitium, aetatis est, amoris est: recipe antequam aliquit faciat cuius mox pu-
(11) dore moriatur. Ad ultumum obiecit illi quod aegrum non sustulisset. potest, inquit, conualescere, si uiderit penates suos. mitius certe morietur [in] solo paterno, solo puro. Quare, inquit, tu apud fratrem non fuisti? et ego queror. Ille cum at te mitteret, putauit se ad duos mittere. Vtinam tecum fuissem, pater; redisses illinc cum filio, set tuo. De adoptione nouissime questus est et hac figura: abstulisti mihi fratrem cum quo natus sum, cum quo educatus sum, ut quem dares? istum. indignor hanc fratri meo contumeliam, ut huius uocetur pater. Sed ut aliquit iocemur, Fabianvs Maximvs nobilissimus uir fuit qui primus foro Romano hunc nouitium morbum quo nunc laborat intulit; de quo Severvs Cassivs, antequam ab illo reus ageretur, dixerat: quasi dissertus es, quasi formonsus es, quasi diues es;
(12) unum tantum es non quasi, uappa. Hanc controuersiam cum declamaret Maximvs dixit quasi tricolum tale qualia sunt quae basilicam infectant. Dicebat autem a patre: omnes aliquit ad uos inbecilli, alter alterius onera, detulimus. accusatur pater in ultimis annis, nepos in primis, abdicatur filius alter. Haec subinde refero quod aeque uitandarum rerum exempla ponenda sunt quam sequendarum. In hac controuersia Latro contrariam rem [non] controuersiae dixit, sed sibi. Declamabat illam Caesare Augusto audiente M. Agrippae, cuius filios, nepotes suos, Caesar Lucium

1*sq.* non ut *om.* 3 recipi — faciam 5 secum tulisset *ci. Iahn.* 6 minus — moriatur solo paterno *suo puro 8 Illo uim: *corr. A.* 10 adopcionem — quaestus — hanc figuram 12 *ut quam dares istum. Indignos (r *corr. m. pr.*) 15 *nouimum: *quod uolgo hic legitur* uomicum *omnino eximendum est e uocabulorum Latinorum numero.* — quod nunc — do quo 16 Cassio — disserat: *corr. A.* 17 quia dissertus 18 alapam 19 quale a f (*corr. m. pr.*) 20 bassilicam insectant: *corr. Iahn.* — *pro eo quod est* a patre *fort. scr.* a parte patris 21 honera 22*sq.* *abdicatur nullus aut: *quod posui quamuis incertum sit uerius certe est eo quod proposuit Gronouius* (*notae in Sen. p.* 417): nepos in primis abdicatur; filius in mediis accusat 23 quid equitandarum 25 controuersiā — *non *om.* 26*sq.* *audientem macrippam

et Gaium adoptaturus diebus illis uidebatur. Erat M. Agrippa inter eos qui non nati sunt nobiles, set facti. Cum diceret (13) partem adulescentis Latro et tractaret adoptionis locum, dixit: iam isti et imperia adoptione nobilitati ferunt; tum alia in hanc summam. Maecenas innuit patri, fascina recusaret et finiret iam declamationem. Quidam putabant hanc malignam rem Maecenatis esse: effecisse enim nutum illum non ne audiret quae dicta erant Caesar, sed ut notaret. Tanta autem sub diuo Augusto libertas fuit, ut praepotenti tunc M. Agrippae non defuerint qui ignobilitatem exprobrarent. Vipsanius Agrippa fuerat; [at] Vipsani nomen quasi argumentum paternae humilitatis sustulerat et M. Agrippa dicebatur. cum defenderet reum, fuit accusator qui diceret: '[M.] Agrippam et quod medium est': uolebat Vipsanium intellegi. Fuit qui diceret: 'concurrite: Agrippa, malum habebis; responde ad ea, Marce'. Vtique mihi uidetur admiratione dignus diuus Augustus sub quo tantum licuit; sed horum non possum misereri qui tanti putant caput potius quam dictum perdere. Latro dignus fuit miseratione qui ne excusare quidem errorem suum potuit. Nihil est autem crudelius quam sic offendere ut magis sis offensurus [si] satisfeceris.

1 dieb illis: *corr. A.* — magrippa 2 in eos — factus — dicere 3 adopcionis 4 *isti ex imperia adoptionem — *fer' in hanc alia in hunc sūma. 5 patro: Latroni *ci. Iahn.* — *recusarem finiret 7 *enim nibilum: *possis etiam scr.* nutu illum. 9 Tanta aū marcus sub 10 marcus Agrippe — exprobarent 11 *fuerant Vipsani 14 M *om.* — in medium 16 *respondid eam arce uĩq; [habebis diis eam arce uĩq: *A.*] 19 digitum — indign (*sed in del. m. pr.*) 20 sum 21 si offendere — si *om.*

[CONTROVERSIA XIII.]

Torta a tyranno uxor, numquid de tyrannicidio sciret, perseuerauit negare. postea maritus eius tyrannum occidit; illam sterilitatis nomine dimisit intra quinquennium non parientem. [Reus] est ingrati.

(1) Actio Porci Latronis. Si cum liberis torta esset, indicasset. Escende, inquid, occide tyrannum; nisi occideris, indicabo. Subito iniecta manu satelles, quid moraris? inquid; iam exposita tormenta sunt. Bene est, inquid mulier, ad stuprum [non] uocor. Instabat cottidie uiro uxor, exigebat tyrannicidium: 'tempus est; escende; si nihil aliud, [ut] liberos habeas: nisi tyrannicidae paritura non sum. miraris si eo tempore [parere non potui quo tyrannus torquere] matronam potuit? escende, occide tyrannum; comes sequerer, nisi me inutilem dimisisset tyrannus. escende: ego iam feci tyrannicidium meum'. Eas nuptias tyrannicidium diduxit
(2) quas non diduxit tyrannus. Cesti Pii. Subito infelicis nuptias tyrannus oppressit. Trahebantur matronae, trahebantur uirgines; nihil tutum erat; nulli feliciores tunc uidebantur quam qui liberos non habebant. quaedam itaque elisere conceptos; quaedam fecunditatem suam moratae sunt. Quod ad hanc pertinet, agat sine Fortunae gratias quod illo tempore nihil peperit. Tyrannus suspicatus est nescio qui istum de tyrannicidio cogitare: siue isti aliquid excidit, siue magna consilia non beniuolis exhibuit. utique de uxoris garrulitate queri non potes, cum scias quemad-

2 tyrannu 4 demisit — quinenium 5 *parient est ingratia .:. 6 actio .:. [ACTIOEST *ex Haasii collatione B. A.*] — *est et incasset 7 occideres 8 *Subo — satælles — moriaris 10 non *om.* — stabat — exiebat: *corr. A.* 11 et — ut *om.* 12 habeas. in tyrannicide — mirari 13 *sq.* *tempore atrona potuit tescende, *iis quae uncis saepta addidi omissis.* — tyrannium 15 dimississe 16 Ea — dixit 17 nun: *corr. A.* 18 *Trebantur matrona et p̄bantur 21 morate 22 *ac sine [agit suae *edd.*] 23 temporē — suspiratus 24 *nescit quid 25 exigunt (*C ut edidi.*) 26 carrulitatem

modum taceat. Misit satellites: 'attrahite', inquid, 'uxorem et', adiecit, 'si quos filios habet'. Veniunt in domum crudelissimi (3) carnifices in quorum uultibus tormenta erant: iactatur misera inter satellitum manus et toto itinere non ducitur, sed trahitur. Hanc aliquis si torta non sit mirabitur non peperisse cum cogitur.... Isti de tyrannicidio audacter iam consilium indicamus; iam enim, puto, licet. Nupsit isti propter liberos, sed infelices nuptias cito tyrannus oppressit; hoc puplicum diuortium fuit. Rapitur in arcem mulier, inter satellitum manus uexatur atque distrahitur. Hanc aliquis, etiamsi non torqueatur, non parere miretur? Exposita in eculeum saepius ad absentem uirum respexit quam ad praesentem tyrannum. Quam multas matres audiui illo tempore: quidnam uolui quae peperi? ARELLI FVSCI. (4)
Explicantur crudelitatis aduersus infelicem feminam adparatus et illa instrumenta uirorum quoque ipsos uisus frangentia, ad excutiendam muliebris pectoris conscientiam proponuntur; instat ante denuntiationibus quam tormentis tyrannus et minando torquet: tacet. uidet intentum tyranni uultum, uidet oculos minaces et tacet. plus tibi praestare non potuit si de te liberos sustulisset. Flagellis caeduntur artus, uerberibus corpus abrumpitur exprimiturque ipsis uitalibus [cruor]: restat. An sit tibi ista datura liberos nescio; tyrannicidium dedit. Ita est, mulier; non uis parere, delicata es, cruciatus puerperi times. Fremebat indignatione captae ciuitatis maritus et consilio suo et uxoris adiutorio

1*sq.* *attracte quid uxorem a et — Vinient 3 lactatur: *corr. A.* 5 traitur 6 *post id quod est* cogitur *excidisse uidentur haud pauca quae finem huius sententiae et nomen alius rhetoris continebant, cum credibile non sit eadem fere uerba (cf. l.* 10 *sq. et p.* 156, 17 *cum p.* 157, 8) *bis ab eodem rhetore posita esse.* 9 diuortiuum — Rapit' martem 10 sateillitum: *corr. A.* 11 etiam aliquis si — Expositam in ęculeum 13 quam ad praesentem uirum respexit. quam ad praesentem tyrannum 14 quidam 16 fragentia: *corr. A.* 17 excuciendam multiebris 18 *instante denunciationibus 19 mirando 20 sibi prestare 21 ceduntur 22 aptus — exp̄miturque 23 *uitalibus et restat — nestio 24 Ita sit [fit *ex collatione Haasii A. B.*], *unde in archetypo scriptum fuisse uidetur* Itast 26 capte — tuo

fortior: quomodo occidam tyrannum? quae pars accedenti maxime uacat? ubi custodiae cessant? ubi natura loci minore munimento uirtutem non summouet? Sic uir et uxor noctes exercebant: miraris si transiit quinquennium inter uxorem tortam, occupatum uirum? Saeuiebat etiamnunc tyrannus; torquebantur in conspectu maritorum uxores;
(5) penitebat matres fecunditatis suae. Hisponis Romani. In quit desiderabas liberos? ut sint quibus relinquas patrimonium? ingrate, ita tu hac salua heredem non habes? Nullum tormenti genus omisit, omnia [membra] laniata, omnes partes conuolsae sunt; scissum corpus flagellis, exustum, conuulsum tormentis. Ignoscetis puto mulierculae si dixero: fessa est. Hispani Corneli. Cunctabatur ille nec ullis adhortationibus in tyrannicidium poterat inpelli. prorsus cum uxorem uidisses, posses timenti ignoscere. Adsidue tormenta uariantur; accenduntur extincti ignes; tortor uocatur, sub quo mariti uxorem prodiderant. Pacisci me tecum puta: ut taceam, donas quinquennium? Quid gloriaris, tamquam non facilius sit occidere tyrannum quam sustinere? Duplici beneficio uxori suae obligatus est: quod non est occisus et
(6) quod occidit. Fastidit sterilem qui fecit. Ivni Gallionis. Instabat tyrannus: torque; illa pars etiam potest; subice ignes; in illa parte iam exaruit cruor; seca, uerbera, oculos lancina, fac iam ne uiro placeat matrix. Papiri Fabiani. Describam nunc ego cruciatus et miseram corporis patientiam inter tyrannica tormenta saeuientia: extincti sanguine refouebantur ignes; hoc desinebatur torqueri aliquando, ut saepius posset. Exquisita uerbera, lamnae, eculeus, quicquid antiqua saeuitia inuenerat, quidquid et noua adiecerat.

1 forcior 2 custodie 4 *ñ te excercebant — *transit 5 Seuiebat 6 torquebatur — uxoresm: 9 ingratę — hanc — herem — hab̄ (*i. e.* habet: *corr. A.*) 10 omni sit — membra *om.: non A.* — imnes [iumnes *A.*] 11 non uulsum 12 fassa 13 Hisponis — illnec uullis adortationibus 14 prosus 15 posse 16 uariuntur. accedunt 17 *sq.* putauit taceam 19 Duiplici 20 benefitio uxoris — *obligatus et cur non 22 pars illā, *sed* illā *del. m. pr.* 24 Pabiani 25 pacientiam 26 seuientia 27 *definibatur — sepius 28 iam nec uleum

Quid amplius dicam? tyrannus torquebat et cum de tyrannicidio quaereret. O nos felices! quod nullis hausta puerperiis fuit, tacuit. haec silentio tyrannicidium fecit, certe tyrannicidam. Conuolsis laceratisque membris nec adhuc sufficientibus non dimissa est ex arce, sed proiecta. Quid (7)
est quare uxorem dimiseris? numquit premit censum onerosa sumptibus et ut seculi mos est, at deterius luxu fluente, muliebris ambitio certamine mutuo inque publica damna priuatis insanit? numquit gemmas et ex alieno littore petitos lapillos et aurum uestemque nihil in matrona tecturam concupiuit? Si talis esset, facile illam corrupisset tyrannus. Expecta; potest parere: non respondet ad propositum nec ad certum diem fecunditas; sui iuris rerum natura est nec ad leges humanas componitur: modo properat, modo uota praecurrit, modo lenta est et demoratur. Expecta; pariet. Quit dicis? 'non potest fieri'. quare? quod torta est? Imputat tibi quod publica est; imputat [tibi] quod torta est; imputat tibi quod sterelis est. Ivlii Bassi. Aiebat tyrannus: ure, caede uentrem. Argentari. Caede uentrem ne tyrannicidas pariat. Triari. Non ex formula natura respondet (8)
nec ad praescriptum casus obsequitur; semper expectari fortuna mauult quam regi. Aliubi offenditur inprouisa segetum maturitas, ad aliubi seram magno foenore moram redemit. Licet lex dies finiat, natura non recipit. † Quid faciam? non agam gratias quod indicauit uxori meo ne uotis in gratiam. Aiebat tyrannus: indica; nulla tua culpa est. Caeditur: tacet; uritur: tacet. utrum putas mirandum esse, tuum tyrannicidium an huius silentium? Expectasse aliqua per longum tempus maritum dicitur: quanta laus est seruasse, cum expectasse tanta sit? alia desiderio uiri attonita

2 quereret — *austa puerperis 3 fuit acuit hanc: *corr. Iahn.* 4 tyrannidam. Couolsis 6 censonerosa 7 *est et deterius — fluentem 8 ambicte 10 matronā 11 concupit: *corr. A.* 12 respondes 14 p̄rad [pp̄rad *A.*]: *scr. uid.* properat ad uota, modo 17 *alterum* tibi *om.* 18 imputa 19 cede — *fuit* Argentarii *sed alterum* i *del. m. pr.* — cede — tyrannicidasi paria 23 *ab aliube — fonere 24 n̄c recipiat [non recepit *A.*] 26 indicat 27 *tacet'it' taceturū — mirantur 30 expectasset — desiderium uiria attonitam

in ardentem rogum se misisse: haec non cum uiro arsisset quae pro uiro arsit? alia pro incolumitate mariti uicaria morte decidit. Creditisne hanc in tormentis oppressam morte amplius pro uiro praestitisse si quid amplius elegisset (9) tyrannus? Marcelli. Si tamen quid peccasset in partu, ignosci ei posset; nupserat enim isti occupato. Crudelior es etiam illo quem occidisti tyranno: ille torsit, set dimisit ad uirum. Albvci Sili. Vicerat saeuitiam patientia; deerat iam sanguis, supererat fides. aliquando proiecta est; deserebatur distortis manibus, emotis articulis; nondum in sua membra artus redierant: talem uxorem tortor dimisit ad partum. Ingratus uocabatur quod in praemio nullam uxoris fecerat mentionem. 'Res tuas tibi habe'. inicere debuit manum et ipsum te inter res suas trahere: nihil amplius patri debes quam uxori. Mihi crede, maius fuit tyrannicidium pati quam facere.

(10) Pars altera. Argentari. 'Ego tamen torta sum'. merito obiceres nisi uendicassem. Fvlvi Sparsi. Vobiscum, iudices, loquor .....

.... controuersia haec reum facere primum si materia patitur. 'Non accepi'; [aut 'accepi] quidem set reddidi'; aut 'accepi quidem, sed non potui reddere', aut isto nouissime confugere: 'non quisquis non reddidit beneficium, ingrati tenetur. animus aestimandus est non reddentis'. Pollio Asinivs aiebat numquam temptandas esse quaestiones [nisi] prima manifesto optineri posset qua negamus nos beneficium accepisse. perit tota causa, nisi in hoc uicit; apparet enim ingratum esse qui ne fatetur quidem se accepisse (11) beneficium. Gallio noster putat, quotiens possit, hoc aufe-

1 arsisse 2 mcaria 3 *Crediditne 4 mortem — praestitisset — anplius 5 *Malcelli. Qui tamen qui peccasset; *possis etiam scr.*: Quit? tametsi peccasset 7 tiranno — *torsisset 8 Viceras cuicia pacientia 9 superat: *corr. cod. Augustodunensis Schotti.* 10 nundum: *corr. A.* 11 redieritis erant 13 abe 14 *ipsum et inter 18 obieceres 21 *Non accipi quidem et reddidi 23 *non fugere 25 nunquam: *A ut edidi.* — temtandas 26 nisi *om.* (*habet C.*) — *primam — *optinere 27 inse in 28 ingratum sequi 29 ufferendum *m. pr.* [offerendum *A.*]

rendum aduersario; quotiens non possit, concupiscendum; quotiens ne hoc quidem possit, transeundum quasi donemus et possimus quidem facere controuersiam, sed nolimus. Idem Attico Vipsanio Apollodori discipulo placuit. Hoc ille amplius: quotiens non potuerimus, aiebat, an beneficium acceperimus controuersiam facere, id modo faciamus non esse tam magnum quam ille [dicat], sicut in criminibus facinus quotiens negare non possumus, esse quidem crimen illud fatemur, sed leuiore poena dignum quam accusator arguat. Latro in hac controuersia non dubitabat facere (12) primam quaestionem, an beneficium dederit. Hoc in haec diuisit: etiamsi scisti de tyrannicidio uiri nec indicasti, non est beneficium scelus non facere; deinde ne scisti quidem, non enim tibi indicaui nec tam magnum consilium, uirilibus quoque animis graue, commisi muliebri garrulitati quae id solum potest tacere quod nescit. Etiamsi dedit beneficium, an receperit. Occidi tyrannum, libertatem tibi reddidi, ultionem plenissimam persecutus sum, nefarium hostem illic occidi ubi torserat. Dices me reipublicae causa fecisse: et tu reipublicae causa tacuisti. Tutus sit qui lege fecerit. Deinde ultima aequitatis tractatio: an quod fecit facere debuerit. Hoc diuisit in duo: an iam certam sterilitatem uxo- (13) ris tam bonae ferre debuerit; an ne sterilis quidem pro certo sit. Noui declamatores post†noscum Apollodoreum qui reus ueneficii fuit et a Pollione Asinio defensus, damnatus Massiliae docuit, et hanc quaestionem in hac controuersia fecerunt: an inter uiros et uxores data beneficia ingrati lege teneantur. Non est beneficium, sed officium, fa-

1 concupiendum 2 posita 4 Attiqoo Vipsani 6 *di modo 7 dicat *om.*: *habet A.* — *facimus 8 ne agere non possimus 9 illū — qui accusatur 11 benefitium 12 etiam sciti de beneficio uiri 13 scitis [scistis *A.*] 14 indicam nec cum — uiribus 15 cartulitati qui 17 Occidit — *libertatem ibi reddit ultionem 18 fensarium — illi 19 reip 20 iure [iu *A.*] reip — *quod longe: *fort. tamen quaedam exciderunt ante id quod est* tutus, *ut scripserit fere Seneca:* Alteram quaestionem fecit: an ob id tutus sit quod lege fecerit. 21 equitatis 22 diuis in 23 bene — steriles 24 certas sit — *posmos [postnos *A.*] Apollodorum 25 beneficii — defessus 26 Massilie — questionem — *hanc controuersiam 27 it̄ [inter *A.*]

cere quod debeas: sic filius patri se dicat beneficium dare. Hanc quaestionem [fecit] et Gallio noster. Blandvs in ultima parte controuersiae qua de republica disputatur, quaestionem fecit, an quinquennium numerari debeat excepta tyrannide. illud tempus non debet inputari quasi sterili, quo matres etiam editos partus abominatae sunt. illud tempus imputatur feminis quo reipublicae pariunt, non illud quo tyranno. Huic subiecit, an etiamsi aliis imputari tempus
(14) tyrannidis solet, huic non debeat. Latro ex suo more has non quaestiones putabat, sed membra illius ultimae partis ex aequitatis quaestione pendentis. An sterilis quidem, altius repetiit: non quaecunque quinquennio non peperit, sterilis est. quid enim si uir alicuius afuerit toto paene quinquennio peregrinatus? peregrinationi uiri imputabitur. quid si uir aegrotauerit? si hic maritus a tyranno tortus inutilis in concubitu suae uxoris iacuisset, imputaturus fuit? quinquennio quaeris quare non peperit? tyrannus erat; nemo non cum parentibus suis querebatur quod natus esset. Hic quod torta est, hic quod maritus occupatus tyran-
(15) nicidio non uacauit in uxoris uoluptatis. Bvteo, aridus quidem declamator, sed prudens diuisor controuersiarum, contra Latronem sentiebat, Blando accedebat. aliud enim esse aiebat: ‘quae intra quinquennium non potuit, non utique sterilis est’; aliud: ‘[quae] intra quinquennium non peperit non statim dimitti potest sterilitatis nomine’. hic quaeritur de condicione iuris: illic de spe fecunditatis. Sed Blandum quoque arguebat; aiebat enim sic fuisse quaerendum: an tyrannidis tempus excipi deberet? deinde, etiamsi non

1 *si filius 2 questionem — fecit *om.* 3 rep 4 expecta — 5 *deberi — quaſi ſteſ (*fuit* ster, *corr m. pr. in* stes) 7 *feminis in republica parcunt non plus quo 8 alis 9 moreas 10 questiones — partes 11 ex equitatis questione — alcius 12 *repetit a n̄ q;cunque 13 *fuit* sterelis, *sed corr. m. pr.* — pene 14 *peregrinatio peregrinatione uirum putabitur 15 egrotauerit — *a uiro tortus 16 imputarit fuit: *fort. scr.* imputaret illi? 19 manritus: *corr. A.* 20 uocabit — Butio 21 pdens diuinior 23 qui — *scr. uid.* non peperit 24 alius intra, *om.* quae [aliud *A.*] 25 Hinc querit 27 tuisse querendum 28 tyrannicidis — debes deinde an etiamsi

in aliis, an in hac? Gradus est. sed ipse sic hanc [in] partes quaestionem diuidebat: an quaecumque quinquennio non peperit, tamquam sterilis dimitti possit. [Possit] accidere (16) quod Atheniensibus bello accidit, ut liberi et coniuges in aliquo tutiore loco deponantur: inputabitur hoc tempus feminis quo uiros non destituunt sed non habent? Si tyrannus non uetuisset istam parere quin inter .... Et cum hoc uehementer impleuisset et probasset non omnes posse dimitti, si quinquennio non peperissent, tunc illo transiit: an haec posset; et hic etiamnunc non hoc quaerebat, an deberet dimitti, sed an posset. et hoc contra Latronem dicebat: quomodo istam quaestionem putas in aequitatis tractationem cadere, cum quid liceat quaeratur, non quid oporteat? hoc enim, an haec possit, per illa impleo: non potest, quia [in] tyrannide non [con]ceperat. aliquod tempus immune a legibus miseriae faciunt. Non dico quia torta est, set hoc adhuc propter aequitatis tractationem reseruo. Set [non pe]perit, quia tu maximae rei cogitatione occupatus, nihil de liberis cogitasti. Passienvs, uir eloquentissimus (17) et temporis sui primus orator, hanc subtilitatem actionis non probabat in Buteone, sed [Latroni] adsentiri dicebat ideo [quia] quaestiones pertractandae per se essent, si haec mulier iniusti repudi ageret; nunc ingrati agit: ita non quaeritur an legitime, sed an ingrate dimissa sit; itaque in aequitatis tractationem cadunt etiam quae iuris sunt. Nam cum quaeratur, an oportuerit hanc dimitti etiamsi licuit,

1 alis — *has — hanc partem, *om.* in 2 quae cunque: *A ut edidi.* 3 **alterum* possit *om.* 4 et liberi 5 tutiores 6 quod — destitunt 7 *post id quod est* inter *haud dubito quin exciderint nonnulla.* 9 non reperisset — illos transit at 10 querebant 11 possit 12 questionem 13 tum — queratur 14 *hic enim 15 *posset qui tyrannide n̄ ceperat — aliquid 17 et huc adhuc propter hoc et equitatis tractatione reseruos 18 *Set perit quia torta est quia tuo iaxima [tu maxima *A.*] rei — occupas 19 Pascienus 21 *probabat in Latrone sed adsentiri 22 *ideo questiones pertractande 23 iusti — ingracia — queritur 24 dimisa: *corr. A.* 25 equitatis tractatione tandunt [condunt *A.*] *quare fort. scr.* tendunt 26 *q, ratura non potuerant

apparet, quam utique non oportuerit, si ne licuit quidem. ALBVCIVS itaque decentissime fecit — solebat enim fere in aliquas figuras declamationem describere — et prius egit iniusti repudii, deinde ingrati: † inquit putat emet an ullum beneficium [uiro contulerit] a quo tamquam inique dimissa. Hinc omnes quaestiones ad sterilitatem et aestimationem quinquenni pertinentis libere tractauit, deinde transiit [in] ingrati accusationem.

(18) CESTIVS pro uiro introduxit colorem: quo tempore uxor [torta] est nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam; postea cogitaui et haec ipsa causa cogitandi fuit uxoris ultio. Vtrumque secutus est, ut illa marito silentium imputare non posset, ut maritus imputare illi tyrannicidium posset. LATRO dixit se iam tum de tyrannicidio cogitasse, sed uxori non indicasse. FABIANVS philosophus colorem magis bono uiro conuenientem introduxit, [quam] oratori callido. Dixit enim et cogitasse [se] tyrannicidium et uxori indicasse et illam tum quidem fecisse quod probam feminam facere oportuit, nunc peccare quod putet beneficium esse recte facere. Hic color illi et in illa parte profuit: si beneficium putas te dedisse quod tyrannicidium non prodidisti, ego prior dedi qui tibi tyrannicidium credidi. Repudium excusauit liberorum cupiditate, quos semper cupere tamquam maritus debuisset, (19) postea magis tamquam tyrannicida. L. VINICIVS, VINICI frater, Fabiani colorem ualde probabat et aiebat onerari uxorem uno modo posse, si nihil umquam secretum ab illa maritus habuisset. Si dixerit, inquit, post tormenta se de

4 repudit 5 benefitium — uiro contulerit *om.* — tanquam (*A ut edidi*) — iniquae 7 transit, *om.* in 9 co tempore 10 torta *om.*: *habet A.* 11 cogitante et haec ipsam causam — uitio 12 illam marito insolentiam imputaret 13 *imputaret 14 *si — tunć 15 *indicassem — filosofus 16 quam *om.* — oratorē 17 *se *om.* — uxor 20 *profuisse si benefitium — dedisse et tyrannicidium 21 prodisti: *corr. A.* 22 Repudium ex tuo quoius: *Gronouium secutus sum, quamquam ueram emendationem nondum inuentam esse puto.* 23 cupiditatē — *semper uti tamquam eius: *id quod est* maritus *Iahnio debeo.* 24 tyrannicidia — Vinicificem [Vinci fater *A.*] 25 honerari 26 posset — nihil uacū decretum

tyrannicidio cogitasse, tum tyrannicidium uxori debemus. melius de uiro meruit si torta tyrannicidam fecit, quam si tacuisset. apparet ei aliquit de tyrannicidio cogitatum de quo tyrannus usque eo suspicatus est ut torqueret. [Si] dixerit cogitasse quidem se de tyrannicidio ante tormenta, sed uxori non indicasse, augebit uxoris beneficium. liberius enim potuit, inquit, tyrannicidium indicare quod illi commissum non erat; potuit enim uxor etiam non indicante marito tam magni consili molitionem deprehendere. Ad si hunc colorem Fabiani sequor, multa efficio. Si olim de tyrannicidio cogitaui, honestior sum uetus tyrannicida et non priuatis, sed [publicis] malis ad ultionem inpulsus. si, cum cogitarem, non celaui uxorem, facilius persuadebo malum me hodie maritum non esse cui semper tam deditus fui. Ad ultimum hoc consequar quod, si quod audierat tacuit, non beneficium est, sed fides. Hic est L. Vinicius quo nemo ciuis (20) Romanus in agendis causis praesentius habuit ingenium: [quid]quid longa cogitatio illi praestatura erat, prima intentio animi dabat; ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Augustus: L. Vinicius ingenium in numerato habet. Hispo Romanivs maligne et accusatorie, nihil, inquit, ego isti narraueram; ista, ut erat necesse, aliquit ex uultu, aliquit ex nocturnis uigiliis suspicata est: unde emanauerit sermo, scietis. uidetis quo ueniat tyrannus: non [ad] amicum meum, non [ad] seruum, sed ad istam, quae nihil negoti habuisset, si tacuisset. Tua enim causa tacuisti: scibas te perituram, si confessa esses

2 *melius deberi — tirannicidam 3 et aliquit: *corr. Iahn.* — tirannicidi 4 Si *om., add. Haase.* 6 uxori 7 *potuit in [it *A.*] 8 indicantē 9 molicionem 10 *multa officiae olim 11 cogitauit 12 publicis *om.* — ulcionem 14 cū — debitus fuit 15 non de 16 q; nemo ciuis R. 17 causas 18 quid — cogitacio — *praestatur 20 commemdationem: *corr. A.* 21 *au .i. [aug .i. *A.*] Vinicius
23 accusatore 24 ex sumta (with p v written above) (*m. pr.*) — uigilis 25 emdauerit — scientis — uenia 26 ad *bis om.* 27 Tu 28 cibas — essem

tyrannicidium. Hybreas dixit: *ἀνάξαις οὖν ἐπὶ τὴν ἄκραν ἐπιὼν καὶ εἰ ἐπιθυμεῖς νῦν λαβὲ τὸ ξίφος.*

[CONTROVERSIA XIIII.]

Quidam luxuriante filio luxuriari coepit; filius accusat patrem dementiae.

(1) Porci Latronis. Vtriusque tamen conparetur luxuria. Tu consumis patrimonium patris tui, ego accusatoris mei. Nauiga, milita, peregrinare, quaere adulescens, senex utere. Accusator meus diuersos et inter se contrarios adfectus habet: cupit reum damnari, crimen absolui. Cesti Pii. Potest nobis conuenire; similes sumus. Puta te patrem: dic quid me uelis facere, si tam bona fide frugi es; et hoc imitor. Te ego imitor, an tu me? Rogo uos, uter prior coepit? Luxuriaris, inquit. Patrimonium conputemus. Sed tu senex es, inquit: hoc dicit: luxuria tua serius coepit, citius desinet.
(2) Arelli Fvsci patris. Sed tu, inquit, senex es. Vnde scis te non futurum luxuriosum senem? Omnia [a] te uitia: quod unguento coma madet, tuum est; quod laxior usque in pedes demittitur toga, tuum est. Quid est quod aliut a te senes discant? Quid porro? domus nostra luxuriosos duos non capit? indulgentius te abdicare non potui. Ecquid mihi licet seniles annos meliore uita reficere? hoc nouissimum meum meritum est sed quod tibi proxime imputo: pro te etiam luxuriosus factus sum. Fabiani. Noli pecuniam concupiscere. quid tibi dicam? haec est quae auget discordiam, urbes et terrarum orbem [in] bellum agitat, humanum

T
1 *sq.* *ANATAICOTUEΠΠHNAKPAMETNWNKAIEIETTOT MEICNTNAABETOZKΦOC 4 luxuria coepit 6 conpararetur 8 quare 12 fruges et 13 *uos sup [sup *A.*] prios 15 *dixit — cuius: *corr. A.* 16 scit 17 Om̄ a te: *corr. A.* 18 cūam: *corr. A.* — pede 19 *dimittitur tota 20 dicunt — luxuriosus: *corr. A.* 21 indulgencius — potuit. haec quid 23 proximo 25 est atq: auget 26 orbis bellum

genus cognatum natura in fraudis et scelera et mutuum odium instigat, haec est quae senes corrumpit. Quidam summum bonum dixerunt uoluptatem et omnia ad corpus retulerunt. nihil est mihi opus praecipientibus: habeo exemplum, proposui quidquid tu feceris facere; nauigabo, [si] nauigaris, militabo, si militaris: dic hodie quid putes melius. Sed illud excipio: non obicies quid [quid] elegeris. Blandi. Obicit luxuriam propriam et hoc dicit: adulescens frugaliter uixi quamdiu [frugi] patrem habui. ante me desiste, ante me coeperas. Blandi. Senex luxuriare, ais; re- (3) spondeo tibi: adulescens enim nauigaui. Ego, inquit, iam desii, tu nondum. non miror si prior desisti; prior coeperas. Mentonis. Quod gaudium accepisti? uere luxurior. Pompei Silonis. Si modo emendatus est filius meus — solet enim etiam luxuria simulari — suo quisque ordine reus sit. Vis me ducere uxorem? si nouercam haberes, iam abdicatus esses. Vibi Galli. Conuiuae certe tui dicunt: bibamus, moriendum est. Si intellego, hoc nulli magis in domo dicitur quam mihi. Ostendi tibi lumina quae in te non uidebas. Adliga me, dum te custodias. P. Asprenatis. Quia nihil proficiebam obiurgando, uolui illi uitam suam ostendere. Ivni Othonis. Malam causam haberem, si alium accusatorem haberem; malam causam haberem, si te filium non haberem.

Pars altera. Ivni Gallionis. A laudibus patris incipiam. (4) Fuit adulescens temperatissimus et lubricum tempus sine infamia transiit; duxit uxorem, filium sustulit, ad aetatem perduxit. iam senex factus est: nil quod sibi bonum uidet, luxuria usque eo profecit, ut accusem. Senex

1*sq.* *naturę in fraudis ē et scelere mutumediū instigat: *in archetypo fuisse uidetur* fraudis[em] 4 retulerunt uoluptatē et oīa nihil — praecipientibus ago exemplum 6 *prius* si *om.* — nauigares — militares — odie 7 illud scipio: *fort. scr.* illud stipulor — *quid 8 ꝑperā — dicere 9 fragaliter — frugi *om.* 10 *luxuriareis. respondeo 12 nundum — minor 13 Quid 15 simularis: *corr. A.*; *fort. tamen scr.* dissimulari 16 docere 17 Conuiriae 18 haec nullo 19 *lumina q; in 20 dum tu 21 oiurgando 22 Mala 23 aliam causam habere 25 Gallionis. Aliter a — *incipiam. hu hic [huic *A.*] adulescens 27 infamiam transit 28 senes — *nisi quod 29 luxuriā — *p̃iecit

amans, senex ebrius, circumdatus sertis et delibutus unguentis et in praeteritos annos se retro agens et ualidius in uoluptatibus quam iuuenis exultans, nonne portentum est? Luxuriosus adulescens peccat; ad senex luxuriosus insanit; aetas exhaurit, uitia lasciuiunt. PAPIRI FABIANI. Nauem in portu mergis. Alter solito tempore labitur, alter insolito; alter alieno, alter suo; alter annos sequitur, alter senectuti repugnat. Non est luxuria tua qualem uideri uelis: non simulas enim ista, sed facis, nec amantem agis, sed amas, nec potantem adumbras, sed bibis, nec te dicis bona dissipare, sed dissipas. Nemo, puto, uitia qui odit imitatur. Quis imperator ob hoc ipse de proelio fugit, ut bene pugnaret exercitus? quis ut ambitum comprimeret, ipse honores mercatus est? quis ut seditionem leniret, turbauit rem[publicam? Non] coercet uitia qui prouocat.

(5) LATRO sic diuisit: an ob hoc accusari pater possit. Hic illam uolgarem quaestionem posuit quam solebat fastidire SELEVCVS: minime hoc patri obici solere; luxuriam non magis quam auaritiam, quam iracundiam. non uitia patris accusari solere, sed morbum. [An] ut possit aliquid praeter dementiam obici patri, luxuria non possit. Alioqui filiis, inquid, abdicare permittis. Hic de suo consumit. An, si ob hoc accusari pater a filio potest, [a tali filio possit]? Hic uitiorum exprobratio. Si ebrietatem patri obicis, obicis ebrius; si petulantiam, iniuriae dampnatus. Etiamsi ob hoc accusari potest, etiamsi a tali filio, an si ad castigandum filium hoc consilio usus est, damnandus sit. Ait enim adulescens: quolibet alio genere debuisti me obiurgare. Quit

1 *amas — dilubutus 2 *ualidus 3 inuenis exultas 4 *peccat. senex ad 5 Papyri — Naue 6 ergis — laebitur, aliter 7 ad nos — senectutis 8 *tua matrem uiderem uelim — *simulassem ista 9 *magis 10 potandem — te dicet: *corr. Iahn.* [nec dedoces *ci. Haase.*] 11 putet 12 imperat' 13 quis aut 15 publicam non *om.* 16 dimisit 17 *uocarē [moralem *ci. Gronov.*] 18 se leuiť — obicis 19 iracondiam: *corr. A.* — patri 20 *sed ad morbum ut 23 silio: *corr. A.* — *uerba* a tali filio possit *absunt in B, uerba* potest a tali filio *in A.* 24 ultiorum — aebriaetatem: *corr. A.* — *obicis ob ebrius 25 iniuriā 26 si a castigandum 27 damnandas

si adulterium uelles uindicare committendo? Turpe est sic castigare uitia, ut imiteris. Deinde an consilio luxurietur. non enim concedit hoc filius: aliquit, inquit, quaero: si coepisti ut emendares filium, [cur] cum emendaueris, non desinis? Cestivs [a] parte patris aiebat simulationem luxuriae (6) significandam magis quam profitendam. Ita, inquit, apparebit illum simulasse, si etiamnunc simulat; si desinit simulare, ostendit, iam sibi nihil superesse ex consilio, quasi filius emendatus sit; emendatum autem esse non concessit et adsidue dixit nihil magis sequi interuallum hoc luxuria; etiam uere intermissa uitia uehementius surgere. Latro aperte putabat simulationem confitendam. Incipio, inquit, non tantum honestum senem, sed prudentem defendere: scilicet quod uitium uideri poterat, efficio consilium. Quare potius significet quam dicat frugi esse? Blandvs hac figura declamauit filium et pro abdicato respondit. Cestivs aiebat, (7) adulescentis partem diligentius colorandam: facere illum rem non inprobam, non idem patri remittere quod a patre ipsi remissum sit. Itaque sic narrauit, ut suam quoque luxuriam imputaret patri. non seueram fuisse disciplinam, [non] bene institutae domus legem, quae posset adulescentis mores formare et a uitiis aetatis abducere. † Quodammodo, inquid, ad luxuriam patris unguento canis madentis et commissatorem saene mitte quae nulli minus luxuriosos, sed parum sanus uidebatur. Merito in adulescentibus [non] omnem luxuriam uindicant: cito desinunt. Desii, cum haberem

1 *uellet — commitendo? Turpem est si 2 a consilio: *corr. A.* 3 *q;re [quare *A.*] 4 *coepisti si emendare — *cur *om.* — emendauerat 5 *Cestius pater patris [Cestius pater pater patris *A.*] 6 significande — profitendum 7 simulas. si desinit 8 *nihil posse: *possis etiam* nihil opus esse eo consilio. *Verba quae sunt* posse — nihil (*l.* 10) *bis scr.* 10 adsiduae 11 etiam erei [ere *A.*] — uita — suggere 12 perte 14 *si quot — uidere 15 Blandius hanc 16 agebat: *corr. A.* 18 regem non — non ita patriñremittere: *corr. Iahn.* 19 si — ut suam *bis scripta.* 20 seuerum — non *om.* 21 instituta — moram 22 formaret et a uitis — abduceret. *Verba corrupta quae sequuntur probabili emendatione restituere non possum: edd. ueteres haec ita exhibent:* Quodammodo, inquit, ad luxuriam a patre praemissus sum. Vnguento cani madent et comissator senex nulli nimis luxuriosus, sed parum sanus uidetur. 24 senem itaq; nulli *A.* 25 non *om.* 26 *Desi

luxuriae istius exemplum. Quaeritis, quae res mihi remedio (8) fuerit? aetas: illi quae faciebam, imputabam, † me non dicere. Hunc sensum ipse Cestivs sano genere dixit. Flauum Alfium auditorem suum, qui eandem rem lasciuius dixerat, obiurgauit. Flavvs hoc modo dixit: cum desiderio † scripsisse, paulatim se ad frugalitatem redisse et odio sibi uitium suum factum. Hoc fuit, inquit, quare desinerem: sentiebam, inquit, me senem fieri. Cestivs hoc aiebat dulcius quidem, sed corrupit et unam sententiam. Incredibile est, inquit, cum iuuenis sit, sensisse illum se senem fieri, et (9) nolim uideri tam diu luxuriatum donec sentiret [se] senem fieri. Fvscvs Arellivs dixit: non accusaturus patrem, me defensurus [sum], ne aliena luxuria male audiam. Consilium [in] luxuriantem filium nunc est in emendato superuacuum. In narratione hunc colorem habuit: subito furore conlapsam patri mentem, meretricem dependentem collo senis et parasitorum circumfusum patri gregem, turpes item cum riualibus rixas et ebrietati nocturnae additum diem. Putaui initio et ego consilium esse, non morbum: desii luxuriari; desinet, inquam, si propter me coepit. Permanet [in] iuue- (10) nalibus uitiis et turpius luxuriosus et diutius. Quit faciam? si suo more emendare patrem uolo, luxuriandum est. Silo Pompeivs patronum adulescenti dedit; quod non putabat in accusatoris persona Latro faciendum, ut aliquis per patronum accussaret patrem. Rvfvs Vibivs. Adulescentis: festiuum senem! in honorem filii sui ebrius fit! In narratione hoc usus est colore: solutum patrem, iam mentem eius labentem laudare coepisse luxuriam, † dicerent eo se felici usus,

1 mi 2 *ille [illa *A.*] 4 sum qui eadem — lasciuilis 5 Flauius — *in eo quod scriptum est* scripsisset *latet aliquid quale est* satisfecisset *s.* indulsisset 6 *sq.* uitiosum factum: *corr. Haase.* 8 mo sene 9 Incredibilem 10 sensissem 11 *nolui — sentiret sensum 12 acusatoros 13 sum *om.* — *luxuriam alaudiano 14 *luxuriante filium (*om.* in) ñ aestum emendato 15 conlapsum 16 defendentem 17 *circumfuscum patris regem [*sed* patri gregem *C in margine*] turpe sit cum 18 ebriaetati — addiitem diem 19 consiliom — *desi 20 in *om.* 21 uitis — dutius: *corr. A.* — Qui fatiam 22 et suo — uelo: *corr. A.* 23 Patronus adulescentis 25 Rufos (v *supra* o) — fustiuum 26 narrationem 28 *fort. leg.* dicere eos aeuo felici usos

qui sibi amare permitterent, † necessarium tantum habere, quantum acceperant, obiurgarent interim, quasi non commorarent. 'Rusticum', inquit, 'iuuenem! praematura', inquit, 'seueritas non est frugalitas, set tristitia: quid tu senex facies'? Non creditis haec illum dixisse qui uitia dum obiurgare uult, luxuriatur? Argentarivs hoc colore declama- (11) uit: duo luxuriantur [una] in domo: alter iuuenis, alter senex; alter filius, alter pater: uterque aeque licenti cultu per publicum incedit. alter uobis hoc ait: concessis aetati uoluptatibus utor et iuuenali lege defungor; id facio quod pater meus fecit, cum iuuenis esset. negabit? bona ergo aetate coepit simul primum hoc tirocinium adulescentiae quasi debitum ac solempne persoluere. Reuertat ad bonos mores, qui qualem causam habeat uideritis; faciat etiamsi non quod oporteat fieri, at quod solet. Alter ait: scio me nouum ciuitatis miraculum incedere, luxuriosum senem: sed hoc castigandi genus commouentius uisum: ut emendarem filium, ipse peccare coepi. Ita si auos uiueret, ut nemo in domo luxuriosus esset, tres luxuriosi fuissetis.

A parte patris Glycon Scyridion dixit: ἐγὼ μὲν ἄκων (12) δαπανῶ, σὺ δ' οὐ παύῃ. Agroitas Massiliensis longe uiuidiorem sententiam dixit quam ceteri Graeci declamatores qui in hac controuersia tamquam riuales nugati sunt. Dicebat autem Agroitas inculta, ut scires illum inter Graecos non fuisse, sententiis fortibus, ut scires illum inter Romanos fuisse. Sententia quae laudatur haec fuit: ἐπὶ τῆς ἀσωτείας τοῦτο διαφωνοῦμεν· σὺ μὲν δαπανᾷς ἡδόμενος, ἐγὼ δὲ

1 quis 3 Ruticum: *corr. A.* — *praematura inquis 4 et tristitia 5 *qui uiait etiam obiurgare 7 una *om.* — alteri iuuenis 8 *etque licenī 9 incidit — *aelate opus utorex 11 facit — negabat 12 tyrocinium 13 *Reuertar 15 sicio 16 incedent [inciderit *A.*] 17 *commouent usum 18 coepit. a si: *corr. Iahn.* — *et nemo 19 fuistis 20 Aperte — clicon Siricon [dycon Syricon *A.*] — *ЄΠUMNΛPAIN DAΠANOMCƳAOƳACIAVH [CƳTIACIAƳH *A.*] 21 Agnotas masilienses: *cf. C. Mulleri fragm. hist. Gr.* IIII, *p.* 294. — liuidiorem 23 controuersiam — rogati – Docebat 24 autem agrita [agrita pars *A.*] — et scirem — Grecos 25 sententos, *corr. in* -tis *m. pr.* 26 Sententiā debet sententiam qua labatur — ЄΠITHCOCѠTIAC 27 TOITO AIAΦΦѠMHNAMЄNCIMЄNΛIBANƏCNAOMЄNOCЄTѠAЄ

λυπούμενος. Damas Scombrvs: *ἐπὶ τὴν ἐμὴν ἀσωτείαν ἀσω-*
(13) *τεύῃ.* Diocles Carystivs: *εἰ δὲ χαρίεσσαι σάρκες ἐκ τῆς ἀσωτείας μεταβάλλονται.* Hermagoras raras sententias dicebat, sed argutas et quae auditorem diligentem penitus adficerent, securum et neglegentem transcurrerent. In hac controuersia dixit: *ὦ τύχης δεινῆς! ταῦτα ἐπιτάττοντες ἀλλήλοις ἐποιοῦμεν.* Barbarvs dixit uulgarem sensum satis uulgariter: *γνώσῃ, τέκνον, ὅτι* [*ὁ*] *νοῦς ἀκμὴν ὑπανθεῖ.* Elegantius hoc conposuit Hispo Romanivs: placet uobis frugalitas mea, quod patrimonium seruaui, quod acquisiui, quod uxorem mature duxi, semper dilexi, quod ab omni me tutum fabula praestiti. Illud adfirmo, nihil tota uita frugalius feci. Rem ab omnibus dictam celerrime Syriacvs Vallivs dixit: fili, quando uis desinamus.

[CONTROVERSIA XV.]

Quidam cum haberet formonsam uxorem, peregre profectus [est]. in uiciniam mulieris peregrinus mercator commigrauit; illam appellauit de stupro, adiecit preces; negauit illa. decessit mercator; testamento heredem omnibus bonis reliquit formonsam et adiecit elogium: ʽpudicam repperiʼ. adit hereditatem: redit maritus, accusat adulteri ex suspicione.

(1) Porci Latronis. Quanquam eo prolapsi iam mores ciuitatis sunt, ut nemo ad suspicanda adulteria nimium cre-

1 *ΑѠΝΟΥΜΕΝΟϹ — *Damos cumbrus ϹΤΗΖΗΜΕΝΝΝΑΕѠΤΙΑΝΑϹUΟΤΕΥΝ 2 *sq.* Caristius *ΕΤΛΕΖΑΡΙΕϹΑΘϹΑΡΚΕϹΤΙϹΜΔΕѠΤΙΑϹΕΜΕΤΑΒΑΜΟΝΑΙ. Hermacotas rara sententia 4 arguta — auditorum 5 adficeret 6 *sq.* ΟΤΥΧΗϹΑΕΙΝΝϹΤΑΥΤΑΕΠΙΤΑΤϹΟΝΙΕϹΑΜΗΑΟΙϹΕΠΙΟΟΜΕΝ — bulgarem 8 ΤΝѠϹΝ — *ΟΤΙΜΟΥϹΑΗΗΑϹΥΠΑΝΦΕΙ: *possis etiam scr. ἀκμάζει χάνθεῖ.* 9 conposit — Romanio — fragalitas 10 *seruas — aquisiui 11 dix̄ — *ad omni 12 praestitit 13 ad — Siriaconsuallius 16 Quidem 17 est *om.: habet A.* — uitinia 18 apellauit: *corr. A.* — adieciti p̄lis 19 illac: *corr. A.* 20 eloigā 21 repperit 22 suspitione 23 moris 24 suscipiendia

dulus possit uideri, tamen ego adeo longe ab eo uitio [semper fui, ut etiam timeam, ne quis in me aut nim]iam patientiam aut nimium stuporem arguat, quod tam seram querelam detuli. Non accuso adulteram nisi diuitem factam; ex ea domo ream protraho in qua iam nihil meum est. Cum ego tamdiu peregrinatus sim, nullum periculum terra marique fugerim, plus [ista] intra unam uiciniam quam ego toto mari quaesii. Post tantos inpudicitiae quaestus si tacere possum, confitendum habeo iam hac me causa afuisse, ut in accessionem patrimoni peregrinando cum uxore certarem. Illud, iudices, mihi tormentum [est], quod notata iudicio uestro ut multiplicatam dotem perdat, plus tamen ex quaestu habet [et] habitura est quam quantum damnatae perdendum est. Tantum in istam diues amator effudit [ut] (2) post poenam quoque expediat fuisse adulteram. Quae praeceperim uxori proficiscens, scio; cetera, quemadmodum adulescens formonsus, diues, ignotus, in uiciniam formonsae et in absentia uiri nimium liberae mulieris commigrauerit, quemadmodum adsidua satietate cottidianae per diem noctemque libidinis exhaustis uiribus perierit, interrogate rumorem; uos interrogo, iudices, quid offici mei fuerit. poteram ego saluo pudore meo nihil de hereditate suspicari in quam etiam nomine auctoris ab uxore dictus sum? Veni nihil aliud quam ut fortunam meam querar; nam causam melius uos nostis. Tempus est, iudices, de uxore marito (3) credi, mulierem tam formonsam amari potuisse: pudica forte sic amari, ne sollicitaretur, potuit; neque [est] quod

1 ego adego — *uerba* semper 1—3 uitio iā pacientiam aut miū agisti meam ne quis in me aut nimiam pacientiam aut, *om. iis quae uncis saepsi.* — seueram 4 querellam 5 protrao 6 sum — terrā 7 ista *om.* — unum 8 *quaesi — taceat 9 abeo in hac — fuisse 10 uxoris 11 est *om.*: *habet A.* — nofata inditio 13 questu — *et *om.* — habit' est — damnate 14 debes — ut *om.* 15 penam — praecoeperim 16 q;admodum 17 uicinia formonse 18 libere 19 satiaetate cottidiena [satietate cottidiane *A.*] 20 exaustis 21 rumore. uos intellego indices 23 etiam num̄ [nom *A.*] — ductus *A.* 24 q;parnam 25 et uxorem 27 est *om.*

dicat: non in meo istud arbitrio positum. Erratis uos, iudices, si non maius ad sollicitandam matronam putatis inritamentum spem corrumpendi, quam faciem quamuis amabilem [et] sensum. Si tantum in formonsa sperari posset quantum placere potest, omnes formonsae in se uniuersos populos conuerterent. Matrona quae [tuta] esse aduersus sollicitatoris lasciuiam uolet, prodeat in tantum ornata quanto ne inmunda sit; habeat comites eius aetatis qui inpudicos, si nihil aliud, uerecundia annorum remouere possint; ferat iacentis in terram oculos; aduersus officiosum salutatorem inhumana potius quam inuerecunda sit; etiam in necessaria resalutandi uice multo rubore confusa, sic se in uerecundiam pigneret [ut] longe ante inpudicitiam neget
(4) ore quam uerbo. In hac seruandae integritatis custodia nulla libido inrumpet. Prodite mihi fronte in omne lenocinium conposita, paulo obscurius quam posita ueste nudae, exquisito in omnes facetias sermone, tantum non ultro blandientes, ut quisquis uiderit, non metuat accedere: deinde miramini si, cum tot argumentis inpudicitiam praescripserit, cultu, incessu, sermone, facie, aliquis repertus est qui incurrenti adulterae se non subduceret. Internuntium, puto, illud sollicitantis arripi et denudari iussit, flagella et uerbera et omne genus cruciatus poposcit, in plagas deterrimi mancipi uix inbecillitatem muliebris manus continuit.
(5) Quotiens quod non una peregrinaretur absentis uiri nomen inplorauit? quotiens quod non una peregrinaretur questa est? Nemo sic negantem iterum rogat. Cum quo questa

1 Eratis: *corr. A.* 2 *marius [ımarıus *A.*] ab 4 *et *om.*: *fort. leg.* censum. 5 omnis formonse 6 *Matronam quā ēē (*om.* tuta) 7 *sollicitatos lasciuam solet 8 *quanta — aetates qui inpudiga 9 inuerecundiā — *remouendisit ferā 10 tacentis *ci. Iahn.* 11 inuerecundia 12 necessariam: *corr. Iahn.* — uicem: *corr. Iahn.* — robore 13 *pignori: *cf. Gell.* XVIII, 12, 10. — *ut *om.* — alte inpudicitiam ē amore: *fort. leg.* uetet ore 14 neruo — seruande — custodias, *quare haud scio an leg. sit:* in has — custodias 15 omnem 16 nude, exquisita 17 tandum 18 quisq; — motuat 21 *incurretia adultere — Internuncium puta 22 illum *ci. Iahn.* — sollicitaris 25 unare 26 *quaesita 27 nemo si: *corr. A.* — quęsta

est? apud quem indignata est? Abunde te in argumentum pudicitiae profecturam putas, si stuprum tantum negaueris, quod plerumque etiam inpudicissima, spe uberioris praemi, de industria simulat. Quando de iniuria tua uiro scripsisti et ne in occasionem similis iniuriae solitudo tua pateret, maturiorem reditum rogasti? et quanto decentius contumeliam penetralium meorum uxoris epistula quam testamento sollicitatoris cognoscerem! Miserrimus omnis saeculi maritus sic contempta absentia mea etiam nunc iniuriam meam nescirem, si qui fecerat tacere uoluisset. Totiens sollicitata (6) non istam faciem qua placere poteras conuertisti? non omne ornamentum ueluti causam talis iniuriae exsecrata es? Quod proximum est a promittente, rogata stuprum tacet. Inspicite adulteri censum; ex eo inpune sit quod adultero se dedit, si est aliquid quod non erat. Quid singilatim omnia percenseo? quidquid ego noui emundo tibi miser nunc maritus cum omni censu meo inter munera adulteri lateo! 'Sola heres esto'. Quid ita? habes, inquit; scripsit causas: 'quia cum semel appellassem, [cum iterum], cum tertio appellassem, non corrupi'. O nos nimium felici et aureo, quod aiunt, (7) saeculo natos! sic etiam qui inpudicas quaerunt, pudicas honorant? 'Omnium bonorum meorum, omnis pecuniae meae sola heres esto, quia corrumpi non potuit, quia tot sollicitationibus expugnari non potuit, quia tam fortiter et fideliter pudicitiam custodiuit'. Tace paulisper nomen auctoris: numquid non testamentum uiri creditis? Ecce nullam

1 *es. habunde 3 inpudicissimas spem uberiorem 5 occassionem — iniuria sollicitudo 6 pditum 7 quem testamentū 8 cognoscorem: *corr. A.* — oculi 9 me 10 nescire — quit — uoluisse et totiens — *sollicitatam in istam 11 placeret — *pro eo quod est* conuertisti *fort. scr.* conuelasti. — omnem 12 iniuriam exsecrat' 13 promitente: *corr. A.* 14 *inpune si quod adulteris edidit 15 *erit: *sententia est: 'si quid ante adulteri munera uxori meae defuisse uideritis'.* 16 ego non: *corr. Iahn.* — miserum maritus: *corr. Iahn.* 17 munere adultero — Soleres 18 qua 19 apellassem: *corr. A.* — cum iterum *om.* 20 corruption 21 querunt 23 soleres aesto 24 non possit — *tam so fideri fideliter 26 oreditis: *corr. A.*

in uxore suspicatus infamiam inter mutuum eius amorem aut certe ita creditum, iam moriturus tabellas occupanti si uolo cum muneribus meis inponere elogium, ex testamento adulteri petendum est. 'Sola heres esto, quamuis aliena, quamuis ignota; tantum quia pudica, quia incorrupta est'.
(8) Quid? isti tam censorio adultero non mater est? non soror? non propinqua? Ad nulla earum pudica est. idcirco scilicet cum tantis diuitiis peregrinas urbes in honorem pudicitiae ignotae perambulat. Illic ubi natus est, nulla pudica erat; atqui illic ubi negotiatus, quia nulla non prostituta erat, uacuo testamento pudica heres per errorem quaesita est. Ego adulteram arguo, qui in matrimonium recepi, qui communis ex ista liberos precatus sum, qui pudicam libentissime crederem. Adeone iam ad omnem patientiam saeculi mos abiit, ut aduersus querimoniam uiri uxor alieno teste defendatur? Ad hercules aduersus externorum quidem opiniones speciosissimum patrocinium erat: ego uiro placeo.
(9) At ego, si hunc morem scribendi recipitis, in conspectu uestro ita scribam: uxor mea heres esto quod peregrinante me adamata est, quod heres [ab] adulescente alieno ac libidinoso relicta est, quod tam infamem hereditam adiit. A duobus uos testamentis in consilium mitto: utrum secuturi estis? quo ab adultero absoluitur, an quo damnatur a uiro? Vnus pudicitiae fructus est pudicam credi et aduersus omnes inlecebras atque omnia delenimenta muliebris ingeni est ueluti solum firmamentum in nullam incidisse fabulam.

1 *pro eo quod est* inter *fort. scr.* propter *cum Iahnio.* 2 *sq.* *occupare si uoleti cum 4 patendum — Soleres — quamuisa 6 censurio adulterio 7 Idcircū 8 diuitis — pudiciae 9 *cognotae 10 *illic atq; illic illic ubi negociatus qui illa 11 pudicares 12 *quem matrimonium recipi 13 *exsistas — libentissimi cederem 14 pacientiam 15 nos habet — quaerimonia 16 defendetur — ercules — qđ 17 uiri: *corr. A.* 18 si hoc amorem 19 uita — peregrinantem eo damnata 20 ab *om.* — ad libidinoso 21 quo tam̄ famam — adit 22 testamentum in consilio — uerum secutori 23 quod: *corr. Iahn.* — an quiddam naturā 25 *sq.* ingenis et ueluti solunt: *fort. leg.* solidum *cum Haasio.* 26 nuptam accidisse

† nouos fortasse, non in omnium existimationem ocure et horrendum multa deinde ab uariae daturis experimenta. femina quidam unum pudicita equus est atqui curandus est, esse ad uideri pudicam.

1—4: *haec et manca sunt* (*multo plura enim praebent excerpta*) *et ita corrupta ut de emendatione prorsus desperandum esse mihi uideatur.*
1 *sq. edd.* occurrere. et horrenda, 2 ac uaria daturus. *deinde fort. leg.*: feminae quidem unus pudicitiae quaestus est; *ultima sententia non dubito quin ita fuerit concepta:* Aeque curandum est esse ac uideri pudicam. *In fine:* ANnei Senicę ORATor et rethor Sententiae Diuisiones colores controuersiarum lib III explicit feliciter INCIPIT LIB IIII.

[M. ANNAEI SENECAE ORATORVM ET RHETORVM SENTENTIAE DIVISIONES COLORES CONTROVERSIARVM. LIBER VII.]

SENECA NOVATO SENECAE MELAE SALVTEM.

(1) Instatis mihi cotidie de Albucio: non ultra uos differam, quamuis non audierim frequenter, cum per totum annum quinquies sexiensue populo diceret, ad secretas exercitationes non multi inrumperent quos tamen gratiae suae paenitebat. Alius erat cum turbae se committebat, alius cum paucitatem contempserat. incipiebat enim sedens et si quando illum produxerat calor, exsurgere audebat. illa intempestiua in declamationibus eius philosophia sine modo tunc et sine fine euagabatur; raro totam controuersiam implebat: non posses dicere diuisionem esse, non posses declamationem; tamquam declamationi multum deerat, tamquam diuisioni multum supererat. Cum populo diceret omnes uires suas aduocabat et ideo non desinebat.

Cum haec praefatio etiam in excerptorum codd. legatur praeter cod. B lectiones additae sunt cod. M.

4 MEIAE *B* malae (*m.* 2 melae) filiis *M* 5 Albutio *M* 6 quauis *B* — audieram *B* 7 exiensue *B* sexiesue *M* 8 interrumperent *M* — quaes *B* 9 poenitebat *M* 10 paucitate *M* — contemptus erat *M m.* 2. 12 intempestiba *B* 13 sine a modo *B* — œuagabatur *B* 14 posse *B*

Saepe declamante illo ter bucinauit, dum cupit in omni controuersia dicere non quidquid debet dici, sed quidquid potest. Argumentabatur moleste magis quam subtiliter: argumenta enim argumentis colligabat et quasi nihil esset satis firmum, omnes probationes probationibus aliis confirmabat. (2) erat et illud in argumentatione uitium quod quaestionem non tamquam partem controuersiae, sed tamquam controuersiam implebat. [Omnis quaestio suam propositionem habebat], suam exsecutionem, [suos excessus, suas indignationes, epilogum quoque suum. Ita unam controuersiam exponebat, plures dicebat. Quid? ergo non omnis quaestio] per numeros suos inplenda est? Quidni? sed tamquam accessio, non tamquam summa. nullum habile membrum est si corpori par est Splendor orationis quantus nescio an in nullo alio fuerit. Non hexis magna, sed phrasis. dicebat enim citato et effuso cursu, sed praeparatus. Extemporalis illi facultas, ut adfirmabant qui propius norant, non deerat, sed putabat ipse sibi deesse. Sententiae quas optime Pollio Asinius albas uocabat, simplices, apertae, nihil occultum, nihil insperatum adferentes, sed uocales et splendidae. (3) Adfectus efficaciter mouit, figurabat egregie, praeparabat suspiciose. nihil est autem tam inicum quam manifesta praeparatio: apparet enim subesse nescio quid mali. Itaque moderatio est adhibenda, ut sit illa praeparatio, non con-

1 bucinabit *B* — controuersa *B* 2 quicquid *bis M* — dicit *B* 3 subtuliter *B* 4 colligeba *B* colligebat *M*: *corr. Iahn.* — et *om. M* 5 aliis *om. M m. pr.* 6 quod *om. M m. pr.* 8 *uerba* implebat — controuersiam (*l.* 10) *om. M*: *addidit manus paullo recentior in margine.* — *uerba* omnis — habebat *om. B* — questio *M* 9 excusationem *M* — *uerba* suos — quaestio (*l.* 11) *om. B* 11 dicebat suam excusationem. *M* 14 corpore *B* — quantos nestio *B* 15 *ex his *B* texis *M m. pr.*, *m. sec.* tesis: *cf. Quint. inst. or.* X, 1, 1 — pharasis *B* frasis *M* 16 et *om. B* citato cursu et effuso *M* — *praeparatis *B* praeparato *M* — Temporalis *M* 17 illi *B* — propicius *M* — derat *B* 18 putabatur *M* — obtime *B. M* — polio asinio *M m. pr.* 19 uiolabat *B*: *fort. leg.* albas uiolas uocabat — aperte *B* — ocultum *B* 20 inseparatum adferent eē duo tales et splededae *B* 21 affectius efficacite *B* — aegregiae *B* 22 suspitiose *B* — inimicum *M* 23 nestio *B* 24 adhibenda est moderatio *M* — non fessio *B*

fessio. Locum beate implebat. non posses de inopia sermonis Latini queri, cum illum audires: tantum orationis cultae fluebat; numquam se torsit quomodo diceret, [sed quid diceret.] sufficiebat illi in quantum uoluerat explicandi uis; itaque ipse dicere solebat, cum uellet ostendere non haesitare se in electione uerborum: cum rem animus occupauit, uerba ambiunt. Inaequalitatem in illo mirari non libebat. Splendidissimus erat: idem res dicebat omnium sordidissimas, acetum et puleium et lanternas et psilothrum et spongias; nihil puta-
(4) bat esse quod dici in declamatione non posset. erat autem illa causa: timebat ne scolasticus uideretur. dum alterum uitium deuitat, incidebat in alterum [nec uidebat nimium illum orationis suae splendorem] his admixtis sordibus non defendi, sed inquinari: et hoc aequale omnium est, ut uitia sua excusare malint quam effugere. Albucius enim non [quomodo non esset scolasticus quaerebat, sed] quomodo non uideretur. Nihil detrahebat ex superuacuo strepitu; haec sordida uerba ad patrocinium aliorum adferebat. Hoc illi accidebat inconstantia iudicii: quem proxime dicentem commode audierat, imitari uolebat. Memini omnibus illum omissis rebus apud Fabianum philosophum tanto iuuenio-
(5) rem quam ipse erat, cum codicibus sedere; memini admiratione Hermagorae stupentem ad imitationem eius ardescere. nulla fiducia ingenii sui et ideo adsidua mutatio; itaque dum genera dicendi transfert et modo exilis esse uolt

1 beatae *B* — de impia *B* 2 quaeri *B* 3 *uerba* sed quid diceret *om. B* 4 ipsi *B* 5 flectione [felectione *A.*] ueruorum *B* 6 anibus *B* 7 Indequalitatem *B* — non *om. M* 8 irat *B* ierat *M* 9 *et filorotem spogias *B: an scr.* et phileroton (τῶν φιλερώτων) spongias? et puleium et dāmam et philerotem, lanternas et sphogias *M* 10 dici indici in *B: fort. scr.* dici iudici in 11 aliud *M* 12 incidat *M m. pr.*, incidit *m. sec.* — aliud *M* — *uerba* nec — splendorem *om. B* 13 admixtum *M* 14 defendis *B* — scilicet hoc *ci. Iahn.* 15 excusarem aliquā *B* [excusare malin quam *A.*] — Albutius *M* 16 *uerba* quomodo — sed *om. B* — comodo *M m. pr. priore loco.* 20 illum omnibus *M* 22 com *M* — condicibus *B* — adminitione *M m. pr.* 23 Hermacolae *B* Hermagota *M* — imitationes *M* — arescere *B* 24 nulla erat *M* — fidutia *B* 25 transferet *M m pr.* transferret *m. sec.* — ei *B, om. M* — modo *om. B* — exillis *B* — uult *M*

nudisque rebus haerere, modo horridus et ualens potius quam cultus, modo breuis et concinnus, [modo nimis se attollit], modo nimis se deprimit, ingenio suo inlusit et longe deterius senex dixit [quam iuuenis dixerat; nihil enim ad profectum] aetas ei proderat, cum semper studium eius esset nouum. Idiotismos est inter oratorias uirtutes res quae raro procedit: magno enim temperamento opus est et occasione quadam. Hac uirtute [uarie] usus est: saepe illi bene cessit, saepe decidit. nec tamen mirum est si difficulter adprehenditur uitio tam uicina uirtus. Hoc nemo praestitit umquam Gallione nostro decentius. Iam adulescentulus cum declamaret, apte et (6) conuenienter et decenter hoc genere utebatur; [quod eo magis mirabar, quia tenera aetas refugit omne non tantum quod sordidum, sed quod sordido simile est]. Raro Albucio respondebat fortuna, semper opinio: quamuis poenituisset audisse, libebat audire. tristis, sollicitus declamator et qui de dictione sua timeret, etiam cum dixisset: usque eo nullum tempus securum erat. Haec illum sollicitudo fugauit a foro et tantum unius figurae crudelis euentus. nam in quodam iudicio centumuirali, cum diceretur iurisiurandi condicio aliquando facta ab aduersario, induxit eiusmodi figuram qua illi omnia crimina regereret. Placet, inquid, tibi (7) rem iureiurando transigi? iura, set ego iusiurandum dabo: iura per patris cineres qui inconditi sunt; iura per patris

2 brebis *B* — concininus *M* — *uerba* modo nimis se attollit *om. B* 3 se *om. M* — lon *B* 4 *uerba* quam — profectum *om B* — perfectum *M* — aestas *B* 5 esse *B* — Ideotismos *B* Idiotissimus *M* 6 horatorias *B* 7 quadam ac uirtute *M* 8 uarie *om. B* — sepe *B* 9 uicio *M* 10 Gallionem *B* 11 adolescens *M* 12 et decenter *om. M* -- *uerba* quod — est (*l.* 14) *om. B* 14 Albutio *B. M* 15 *uerba* fortuna — libebat *bis scr. in B*: *semel* poenituisset audisse, *iterum* penituisset audisset 16 audisse *om. M.* — audiret *B* — *uerba* tristis sollicitus declamator *om. M* 18 securi illi *M* — solicitudo *M* 19 et tam̃ *B* etam *M m. pr.*, et tamen *m. sec.* — nam id *B* 20 iuditio *B* 21 iacta *B* 22 quia *B* — regere et *B*, regeret *M m. pr.* — inquit *M* — tiui *B* 23 trasigi *B* — sed *M* — *pro eo quod est* dabo *fort. c. Gronouio leg.* dictabo.

memoriam: et executus est locum; quo perfecto surrexit L. Arruntius ex diuerso et ait: accipimus conditionem; iurabit. Clamabat Albucius: non detuli conditionem; schema dixi. Arruntius instabat. centumuiri rebus iam ultimis [properabant. Albucius clamabat: ista ratio]ne schemata de rerum natura tolluntur. Arruntius aiebat: tollantur; poterimus sine illis uiuere. Summa rei haec fuit: centumuiri dixerunt, dare ipsos secundum aduersarium Albucii, si iuraret; ille iurauit. Albucius non tulit hanc contumeliam, sed iratus calumniam sibi inposuit: numquam amplius in foro dixit. Erat enim homo summae probitatis qui nec facere (8) [iniuriam] nec pati sciret. [et solebat dicere: quid] habeo quare in [foro dicam, cum plu]res me domi audiant, [quam quenquam] in foro? cum uolo dico quamdiu uolo; [assum utri uolo]. et quamuis non fateretur, delectabat illum in declamationibus quod schemata sine periculo dicebantur. Nec in scholas[ticis tamen effugere contumelias poterat] Cestii, mordacissimi hominis. Cum in quadam controuersia dixisset Albucius: quare calix si cecidit frangitur, spongia si cecidit, non frangitur? aiebat Cestius: ite ad illum cras; declamabit (9) uobis quare turdi uolent, cucurbitae non uolent. Cum dixisset Albucius in illo fratre qui fratrem parricidi damnatum [in] exarmata naue dimisit: inposuit fratrem in culleum ligneum, Cestius eadem dicturus, sic exposuit controuersiam:

1 executus sum *B*. *quare fort. leg.* est suum locum — pfecto *B* 2 Aruntius *M* — accepimus *M* — condicionem *M* — iurauit *B. M* 3 Albutius *B. M*: *corr. A.* — conditionem *M* — scema *M* 4 Aruntius *M* — centumuiribus iam *M* 4 *sq.* ultimis ne schemata (*omissis mediis*) *B.* *ultimis properabat. Albutius *M* 6 agebat *M m. pr.* — poterib; *B* 7 illis iure *M m. pr.* — haec summa. centumuiri *B* 8 Albutii *B. M*: *corr. A.* 9 ille iuraret *B* — Albutius *B. M* — contomeliam *B* 10 siui *B* 11 dixerat enim *B* — summe *B* 11 *sqq.* facere nec pati sciret (patesceret *A.*). $\frac{7}{7}$ habeo quare IN $\frac{2}{7}$ res me domi $\frac{2}{7}$ audiant $\frac{4}{7}$ in foro cū uolo *B* 12 sobat *M m. pr.* 13 dominibus (*litteris* nibus *a m pr. deletis*) *M* 14 *uerba* assum utri uolo *om. B et M m. pr.*: *m. 2 add. post id quod est* dico 17 in scholas Cestii (*mediis om.*) *B* 18 in *om. B* — controuersi *B* 19 Albutius *B M*: *corr. A.* — si calix ceciderit *M* — si *om. M* 20 agebat *M m. pr.* — declamauit *B* 21 uolant *bis M* — cucuruitae *B* 22 Albutius *B* — fratre *om. M* — parricidii *M* 23 *prius* in *om. B*

quidam fratrem domi a patre damnatum nouerca accusante, cum accepisset ad supplicium, inposuit in culleum ligneum. Ingens risus omnium [secutus est]. Sed nec ipsi bene cessit declamatio; paucas enim res bonas dixit. sed cum [a] scholasticis non laudaretur, nemo, inquid, inponit hos in culleum ligneum, ut perueniant nescio quo terrarum ubi calices franguntur, spongiae non franguntur. Video quit uelitis: sententias potius audire quam iocos. fiat: audite sententias in hac ipsa controuersia dictas.

[CONTROVERSIA XVI.]

Thema. Mortua quidam uxore ex qua duos filios habebat, duxit aliam. alterum ex adulescentibus domi parricidi damnauit; tradidit fratri puniendum: ille exarmato nauigio imposuit. delatus est adulescens ad piratas, arcipirata factus est. Postea pater peregre profectus captus est ab eo et remissus in patriam; abdicat illum.

Albvci Sili. De fratre nec iudicare audeo nec loqui: (1)
uno nomine et gratias ago et gratulor, quod patrem seruare potuit mori iussus. Tanta tempestate confusus neque aestimare quicquam neque dispicere potui. Plura tibi crimina, pater, fortuna torquente, quam quae uideris ipse nosse, indicabo. Solutum mihi fratrem tradideris an alligatum, nescio: quantum ad meum stuporem attinet, etiam fugere potuit; nec satis memineram, tale [ministerium mihi pater an nouerca mandasset], ministerium an poenam esse uolu-

2 supplitium imposuit *B* — cǒlleum *M* 3 omnium ne sed nec (*om. uerbis* secutus est) *B* — ipse *M m. pr.* 4 declamaccio *M* — uonas *B* — et cum *M* — cum scolasticis dix̃ non *B* 5 imponit in hos in *B* 7 *uerba* spongiae non franguntur *om. M* — spongias *B* — ideo *B* — quid *M* 8 pocius *B* — iocos. audite fiat *B* 9 controuersias *B*
11 quidem 13 patri 15 factū est. — *uerba* postea — profectus *bis scripta, priore loco addito* est 16 patria abdicate 17 Silli de frata. Nec [fratre. Nec *A*.] 19 iustus — nequaestimare 20 *displicere — *Plurantiui [Pluratiui *A*.] 22 Solutu 24 *sq. uerba* ministerium — mandasset *omissa*.

issst, uindictam parricidii an parricidium. Insui culleo fratrem iubes? non possum, pater. non ignoscis? an non credis? ego contendo ne te quidem posse. Si quis tibi dixisset tyrannus: ueni, tuis manibus filium insue: in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus uti? potes audire inclusi filii gemitum? si potes timeo ne innocentem damnaueris; si non potes, quid frater in fratrem non posset, patrem testem
(2) dedi. Quid accusas quod inpunitatem fratri dederim, in quo fato consilium meum uictum sit? a me frater ut uiueret non inpetrauit, ut fugeret non inpetrauit: nihil aliut impetrauit quam ut aliter quam in culleo moreretur. Malam causam habeo, ut inter fratres. Vbi spes? in gubernaculo? nulla est. in remigio? ne in hoc quidem est. in comite? nemo repertus est naufragi comes. in uelo? in arte? omnia paene instrumenta circumcisa sunt: adminiculum in spe nullum est. Patri sum excusandus an fratri? De filio tuo hoc respondeo: quamdiu in patrio solo morari licet, ciuis est: proiectus in mare, quidquid post exilium et naufragium uel facit uel patitur ab omni foedere uitae communis abstractus, poenarum eius pars non est: nequitiae opus est. sed aliis querentibus te ipsum testem dabo, non esse piratam.
(3) Ego illi terrae, ego lucis conspectum, ego etiam mortis humanae facultatem abstuli; fortuna ipsa quae miserita eius est, nihil tamen illi praeter mare reliquit. 'Moriendum est mihi; pater iussit: neque ego te deprecor ne moriar nec tibi licet non facere quod iussus es. inter patrem iratum et fratrem moriturum arbitrium pietati tuae necessarium suscipe: sanguinem meum patri refer, culleum mihi remitte: uolo mori, sed pura manu tua; hoc pietatis tuae munus ad inferos perferam, licuisse mihi per fratrem aliter quam par-

1 uindictam an parricidia in parricidium: *fort. scr.* uindictam in parricidam — fratres 2 á non : *corr. A.* 3 quid 4 insuae 5 inclusii 7 pat̃ testem 8 in quod 12 nullum *ci. Iahn.* 13 *remigionem hoc 14 in omnia poene 15 inullum: *corr. A.* 16 ad fratri 18 exilium *bis scriptum.* 19 federe: *corr. A.* 21 alis 22 locis — humanae 23 *miserit 25 moriam nec tiui 27 aruitrium piaetati 29 plura 30 aliquem quam parricide

ricidiae mori’. Asini Pollionis. Aequas mihi praebete aures; (4) dabo uobis etiam damnatum absoluendum. Viuit, inquid, frater. non credo. seruauit, inquid, me. fecisti ut crederem. Haec est summa rerum gestarum: in ea domo in qua facile parricidium creditum est, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. ‘Quid mihi cum ista tabula? semel mori uolo’. Q. Hateri. Emicabant densis undique nubibus fulmina et terribili fragore horridae tempestates absconderant diem: imbres undique et omnia procellis saeuientia: expectat, inquam, parricidam mare. intumuerat subitis tempestatibus mare iustis quoque nauigiis horrendum. Fateor, fateor, dixi: fratrem tibi, si innocens est, Fortuna, conmendo. Fragmentum infelix et iam nauigaturis omen, quod si quis gubernator uidisset, iter suum distulisset. naufragus a littore emittitur. Marcelli Aeserini. Habes, inquam, (5) frater, si innocens es, nauigium, si nocens, culleum. non feci parricidium et quam facile erramus homines, factum putaui; deliberabam an parerem patri. ‘Frater’, inquid, ‘tu primus in domo parricidium facies’. Inueni relictum etiam a naufragis nauigium. Argentari. Quod iusseras factum est: periit frater. Viuit, inquit, et me dimisit. bono argumento probatur uiuere. Vtrasque ad caelum manus sustulit: ‘si nihil umquam impie cogitaui, [si] patrem meum etiam damnatus diligo, di immortales, rerum omnium iudices, adeste’. Si aliter sentiret, infelicia sibi imprecatus est maria: sic nauem suam rexit. Blandi. Latebat in littore nauigium (6) quod etiam integrum infeliciter uexerat. Credam parricidam, si [tibi proficiscenti nauigium suum reddidit. Subi]to mihi non sentienti ferrum cum animo pariter excidit; torpent manus et nescio qua perturbatione tenebrae stupentibus offunduntur oculis. intellexi quam difficile esset par-

2 obsolbendum 4 Hec 7 Qui cateri [quid cateri *A.*] 8 terriuili fracore 11 nauigis 12 dix̃ — tiui si noncens 13 fracmentum 14 uitem suum 16 innoces: *corr. A.* 17 ficile herramus 18 Fratrem 19 turrimus — Inuenire locum 23 impiae — *alterum* si *om.* 24 uerum — iud 26 litore 27 uexaret 28 *sq.* sito mihi (*mediis om.*) — sencienti

ricidium facere, etiam quod imperaret pater. Ita mihi, quae sola miseros in domo nostra respicis, Fortuna, succurras; ita mihi contingat aut honeste uiuere aut mori; ita ex domo nostra ego sim ultimus reus, ut ille iurabat meliorem se (7) nouercam habuisse quam fratrem. CORNELI HISPANI. Fateor, uolui occidere; sed tunc intellexi quam difficile esset parricidium. 'Ego', inquid, 'patrem occidere uolui? ne nunc quidem possum'. Pater noster nauigauit sereno die, tranquillo mari, auspicato itinere, integra naue. Quid hoc est? [felicius] nauigauit damnatus quam qui damnauerat. 'Vade', inquit; 'patrem te habere mihi non licuit, habebo patrocinium; reuertere'. Magnum pietatis argumentum filio carus pater etiam post supplicium. Vtrum uobis uidetur innocentiam apud piratas didicisse [an ne apud piratas quidem perdidisse]? ARELLI FVSCI patris. Potuit patrem occidere; et quem testem timebat? Abdicatus a patre quo me conferam? in maria? non possum: iratos habeo piratas. Cum traditus est mihi frater imperatumque ut sumerem supplicium, si qua est fides, temptari me putaui an possem parricidium facere. (8) PORCI LATRONIS. Perieras, pater, nisi in parricidam incidisses. TRIARI. In naufragio nauigabat: parum est quod non occidit patrem, immo etiam integra naue dimisit..... putre, resolutis compagibus, infelix omen nauigationis. 'Insue me culleo: certe sentiam maria, non ea uidebo'. Scissa quoque uela fecerant sinus et armatas classes naufraga praecesserat ratis: scires nauigare qui seruaturus esset patrem. Etiam pirata dicitur: iterum falso crimine male audit. CESTI PII. Erat nauigium, immo fuerat, sed hoc .... Crudelis et pertinax nouerca post omnia deuicta nihilominus saeuit. maria

3 honeste dicere 5 qua 9 hos — felicius *abest; additum ex excerptis.* 11 habeo: *corr. A.* 14 *uerba* an — perdidisse *desunt: addiderunt edd. ex excerptis.* 15 Fusci p. 17 piratos 18 fratrem 19 temtaui 22 integram — *post id quod est* dimisit *lacunam esse apparet: uide notam ad l.* 28. 23 cum pacibus — Insuae 24 certes sententiam — Scio 25 uelant 26 scirets [sciret si *A.*], *quare fort. leg.* sciretis 27 mal 28 *uerba* Erat nauigium, immo fuerat, sed hoc *quae non bene conueniunt cum sequentibus fortasse ponenda sunt in lacuna quam uidimus supra l.* 22.

iam quiescunt, praedones iam miserentur, irati iam parcunt. Ibamus praeter sepulcrum matris, ille mortem timens, ego scelus: expectate, iudices; iam fortuna nobis obiciet scelus. Iacebat nauigium peruetus et attritum salo, uix unius capax animae. Veni ad uos uictoriam pulcram petiturus, ut (9) probem me parricidam. Non occidisti, inquit, fratrem. Nouerca, audi iucundissimam uocem: fateor me parricidam, occidi fratrem; tutus sum, pater, si hoc probauero? imposui in exarmatam nauem: non est occidere? Nouercae quidem numquam satis priuignus occiditur. Multas rerum natura mortis uias aperuit et multis itineribus fata decurrunt et haec est conditio miserrima humani generis, quod nascimur uno modo, multis morimur: laqueus, gladius, praeceps locus, uenenum, naufragium, mille aliae mortes insidiantur huic miserrimae animae; et hoc occidere uocatur, sed diutius. Si quis nunc stat in turba, hoc dicit: huic quisquam parcat qui fratrem suum occidit et occidisse se probat? Componis in domo par, ut alter scelere sit parricida, alter (10) ministerio. Inpositus est in nauem frater: qualem nauem? scitis nihil esse periculosius quam etiam instructa nauigia: parua materia seiungit fata. Quod si uero non rudentibus committitur illa anima, non uelis, non gubernaculo defenditur exarmata nauis et utroque patens latere, inponitur miser in naufragium; nauigio per se pessum ituro pondus infert. Ecce nauem diuinitas armat: subito uisa sunt uela, subito nauis coepit et regere se et adtollere. magnum praesidium in periculis innocentia. Saeuum mare uoluitur, procellae spumante impetu latera nauigii urgent, pulsatur undique nauis periculis: innocentia tamen tuta est. [O] maria (11) iustiora iudiciis! o mitiores procellae patre, quam eiecistis animam! Nec hoc tantum diuinitus gestum est quod per-

1 predones 2 morte 3 *iudiam 5 anime — ut robem me [utro homine *A*.] 7 audiui iucundissima uoce — parricida 8 probabere [probabere *A*.] 10 priuignum 14 uenenus 17 occidisset 22 *aut leg. cum edd.* illa materia, *aut delenda sunt uerba* illa anima 23 petens 24 nauitio — paessum 25 *insui. Ecce — uia sunt uella 26 et regeres et 27 marem uoluitur, procelle: *corr. A.* 28 lantera 29 O *abest.* 30 procelle — effecistis 31 Ne: *corr. A.*

uenit tutus in portus: excipitur classe praedonum. habeat pater mentem nauigandi: capietur iudex, ut illum peniteat sententiae suae. ‘Damnare me nouerca parricidii potuit; parricidam facere ne damnando quidem potuit. Cognosce innocentiam meam in mari quam domi noluisti’. Complexu,
(12) osculis prosecutus est: sic patrem parricida dimisit. Ivni Gallionis. Multa non agnosco: frater domi damnatus est, ego in publico; illi obiectum est quod parricidium fecerit, mihi quod non fecerim. ille negabat; mihi nouo patrocinio utendum est: ‘fratrem occidi’; in ea domo in qua parricidia damnantur, haec innocentia est. Video uos inuitos audire hoc genus defensionis: malo itaque me uobis innocentem probare quam patri. Fratrem non occidi: non potui fratrem occidere; idem timuimus, idem doluimus, idem fleuimus, eundem patrem habuimus, eandem matrem, eandem no-
(13) uercam; mitioris natura pectoris sum, mollioris animi. Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium: animus [huius] durior est, illius clementior; apud piratas quoque inuenitur qui non possit occidere. † Putas me dicturum, ne alius occideret. Si mater nostra uiueret, puto, illi tradidisset: quod proximum fuit, mihi tradidit. Vtrum uobis uidetur per manus fratris punire filium uoluisse an ablegare priuignum? Pudet me patrocini mei; timeo ne, cum coepero narrare quid fecerim, dicatis: certe negabas posse te homi-
(14) nem occidere. Mvsae. Traditus est frater puniendus mihi potissimum. Quo istut proposito, pater, feceris, apud plerosque disputationem habet: ego si quid mitius illo tempore uoluisti fieri, non intellexi; imposui multum recusantem et insui culleo postulantem. Obicis mihi molliorem animum: alius mitior est plus quam debet, alius saeuior quam

1 classae 2 nauigamdi: *corr. A.* 5 qua 6 parricidam: *corr. A.* — funi 7 adgnosco — domo 8 obiaetum — fecerat 11 Video ut inuictos 12 uouis 13 Fratre: *corr. A.* — potuit 15 undem 16 micioris 18 huius *om., add. Faber.* 19 *fort. scr. cum Fabro:* Putaui me electum 21 Vtro — *post id quod est* uidetur *fort. excidit* nouerca 22 *patris 26 istud [*A ut edidi.*] 27 si q̃ [quis *A.*] mittius 28 uoluit 30 *seuior

necesse est, mediis alius adfectibus inter utrumque positus totus in sua potestate est. quidam et accusare et damnare possunt et occidere, quidam tam mites sunt ut non possint in caput ne testimonium quidem dicere. Non possum hominem occidere: hoc uitium et aput piratas inuenitur. Alii uiuere sine reipublicae administratione non possunt, aliis in priuato latere et extra omnem inuidiam secessisse praecipua tranquillitas est, aliis non potest persuaderi ut matrimonio obligentur, aliis ut careant; sunt qui castra timent, sunt qui cicatricibus suis gaudent. In tanta morum uarietate (15) uidete quantulum sit quod excusem: non ambitioni, non inertiae ueniam peto; misericors sum, non possum occidere hominem. Gratulare, pater, naturae meae: numquam eiusmodi filius parricidium faciet. hoc uitium a te traxisse uideor. an non putas misericordem qui quem damnauit puniendum fratri dedit? Centurio Luculli Mithridaten non potuit occidere: dextra simul ac mens elanguit; pro bone Iuppiter, Mithridaten quam non dubium parricidam! Pompei Silonis. Gaude, pater; neuter [ex] filiis tuis parricidium fecit. Dimisi a portu naufragum. Vis, pater, scire accusator nocentior sit an reus? conice in alteram nauem nouercam; illa faciat uota, precetur, si neminem innocentem accusauit, si priuignum immerentem non oppressit: in eos piratas incidet qui nesciant captos dimittere.

Altera pars. Mvsae. Parricida meus in mari regnat. (16) Sepvlli Bassi. Nega dum parricidam fuisse quem scis esse piratam. Gavi Sabini. Facinus indignum, damnatus parricida post poenam potuit dicere patri suo: morere.

Divisio. Latro in has quaestiones diuisit: an licuit illi quod iubebat pater facere. Non licet, inquit, fratrem ne damnatum [quidem occidere. Nec] ille damnatus erat: non

1 in inter 3 mittes 5 apud (caput *A.*) 6 reip 7 pribato 8 alis 11 ambicioni 12 inerciae 13 hominum — natulae Neae 16 Mitridatem 17 *mese languit 18 Mitridaten 19 naeuter filis 20 *o portu naufragium 21 coice 24 *incident 25 Parricidam eius 26 *Neca dum (Nega olim *ci. Iahn.*) — scisses se 27 Caui 30 *sq.* *ne damnatus ille damnatus (*mediis om.*)

enim iudicio publico ceciderat. Ignosce, si diligentior sum, cum uideam hominem tam facile damnari: timeo ne quis me parricidi postulet. facile est. Si dicenda sit domi causa, etiam nocens absolutionem sperare potero: in foro quid respondebo? ʻoccidi fratremʼ? parricidam me quidam uocant,
(17) quod non adfui reo.ˋ Si licuit, an debuerit. Nocens est iste, sed mihi frater est. naturae iura sacra sunt [etiam apud piratas]. Quid de me iudicaturus es, si fecero? puto difficulter postea in me parricidium credes. Etiamsi debuit parere patri, an ignoscendum sit illi si non potuit? Fatebor, inquit, quod fortasse offensurum est patrem: uolui fratrem occidere, non potui. obortae sunt subito tenebrae, diriguit animus, sublapsum est intercepto spiritu corpus. Non possum fratrem occidere. pone hoc loco piratam: non poterit. Quidam occidere hominem tantum non possunt; quorundam aduersus hostes deficit manus. Fratris quoque beneficium non est tam magnum, pater, quam putas: non ille te noluit occidere, sed [non] potuit. Nouissimas illas partes fecit: quamuis non occiderit, si tamen puniit damnatum, an abdicari non debeat. Dicit enim pater: si non
(18) poteras, negasses et misisses ad me, non posse te. Hoc loco dixit Latro rem ualde laudatam: dixisses, inquit, te non posse. ita tu nesciebas? putasti me posse occidere? quid ergo sic loquebaris tam[quam] unum parricidi condemnasses? Deinde an punierit fratrem. Hic descriptio supplicii quod dixit grauius etiam culleo fuisse et adiecit, hoc die illum poenas dare: ʻinter barbaros inclusus per quos necesse est illi patriam populari, [patrem] capere; sed ne per

1 iuditio 6 licui tam 7 natura iure [iura *A.*] — *uerba* etiam apud piratas *absunt.* 8 demet — ē 9 crudes 11 *est patru nolui [est aures fratrem offensurum est patru nolui *A*; *C teste Schotto:* aures fratrem offensurum est patri parere uolui, *quare Gronou. coni.:* aures patris, utique fratrem offensurum est: patri parere uolui, fratrem occidere non potui.] 12 oborte — tenebre 13 interquepto 16 dificit 17 ueneficium 18 non *om.* 19 *punit damnatu 20 abdioari: *corr. A.* 21 mississes 22 dixisse 24 tam 26 grauios 27 barbaras 28 illis patre [patri *A.*] populari coperescone: *corr. Faber.*

illos quidem necessest parricidium facere'. Hac diuisione usi sunt quibus placuit damnati causam non defendere et tantum suam agere; alia usi sunt quibus placuit et illius causam defendere inter quos et Geminvs Varivs fuit qui aiebat adulescentem optimam causam habere si non occidit fratrem etiam nocentem, meliorem tamen si non occidit innocentem. Patitur autem materia; fecit ergo has quaestiones (19) Geminus et quibus idem placuit: an abdicari non debeat etiamsi nocentem fratrem non occidit; hic dixit: non licuit, non debui, non potui. an innocentem non occiderit. bellam rem hoc loco Geminus dixit, cum coepisset per omnis numeros fratrem tamquam reum defendere: dicet, inquit, aliquis: tam sero defendis? non potui citius: hodie primum res in forum delata est. Nouissime: an etiam nocentem satis punierit.

De colore inter maximos et oratores et declamatores (20) disputatum est utrumne aliquid deberet dici in nouercam an nihil. Passienvs et Albvcivs et praeter oratores magna nouorum rhetorum manus in hanc partem transiuerant, ut qui in nouercam inueherentur; fuerunt et illi qui non quidem palam dicerent, sed per suspiciones et figuras, quam rem non probabat Passienus et aiebat minus uerecundum esse aut tolerabile infamare nouercam quam accusare. Quidam principia tantum habuerunt in sua potestate, deinde ablati sunt impetu. excusatius est autem in malum colorem incidere quam transire. Latro illum introduxit colorem rectum in narratione quo per totam actionem usus est: non potui occidere; et cum descripsisset ingenti spiritu titubantem et interrogatione fratris occidendi concidentem, dixit: nouerca, aliut quaere in priuignum tuum crimen: hic parricidium non potest facere. Cestivs colore alio usus est. (21)

2 uisi: *corr. A.* 3 uisi *corr. A.* — *post id quod est* placuit *addita:* damnati causam non defendere, *deleta a m. pr.*: *om. A.* 4 adiebat 6 etiam innocentem 7 *erga 9 dicit 11 coepissent 13 defendit — odie 16 colere: *corr. A.* 17 aliquis 18 Pò. Senus — Albutius 19 bonorum *corr. Gronou.* — *transifuerant et qui 23 tolerauile — Quidem 27 totum 28 potuit 29 interrogationem 30 nouercali ut

Transiebamus, inquit, secundum matris sepulchrum: inuocare coepit manes eius. motus sum. et puerili sensu colorem transcucurrit: quid facerem? inquid: occidere pater iubebat, mater uetabat. et cum colore dixit: haec mecum cogitaui: non est imperatum ut manu occiderem, non ut laqueo, non ut mari: eligere supplici genus liberum est. Fvscvs Arellivs hoc colore usus est: temptari me putaui a patre: uno, inquam, supplicio alterum filium punire, alterum experiri uolt. Albvcivs in argumentis plura posuit et omnes fere colores contrectauit. In narratione hoc colore usus est et dixit: hoc unum mihi praesta beneficium: sine (22) me [non] tamquam parricidam mori. Argentarivs non tamquam frater esset huius consili inuentor, dixit: cogitaui quid facerem; tandem inueni quomodo parricidium uindicarem sine parricidio. Passienvs hoc colore usus est: non putaui patrem uelle utique occidi filium. uidebatur mihi omnia misericordiae praeparasse: quod domi cognouerat, quod inter suos. fratri, inquam, tradidit: age si parcere uoluisset, cui tradidisset? Pollio Asinivs dixit in nouercam; itaque illo colore usus est: cogitaui mecum, quid liceret, quid oporteret. Si tantum, inquam, nefas commissum est, nullae meae partes sunt ad expiandum saeculum; triùmuiris opus est, comitio, carnifice. tanti sceleris non magis priuatum potest esse supplicium quam iudicium. Marcellvs dixit: ita si iste parricidium fecit, ideo et ego faciam? et illam quam supra sententiam retuli: habes, inquam, frater.
(23) Varivs Geminvs et ipse dixit: nolui occidere. egregie, inquam, nouerca inter priuignos diuisit odium; aliter alium adgressa est: alteri parricidium obicit, alteri mandat. Et hac illum figura defendit in narratione: interrogaui fratrem: aput quem praetorem causam dixisti? apud nullum, inquid.

2 sensum 6 aelicere [*corr. A.*] supplicio 8 *bis* alteram 9 Albutius 10 cotractauit 11 *fort. scr.:* est: frater dixit: — benefitium 12 non *om.* 13 fratre se: *corr. Faber; fort. tamen scr.:* fraler, set tamquam ipse esset 16 utiquo occidit 18 patri 19 nouerca 20 ille 23 committio — Tantis 24 iuditium 26 sententiae: *u. p.* 185, 15. 27 aegregiae 28 inter uignos 29 adgresses stalteri

quis accussator fuit? nemo. quis testis? immo qui testes? uni enim etiam de minore scelere non creditur. nemo, inquit. quis de te pronunciauit? nemo. Quid porro? inquid, ergo si reus fuissem, at te non misissem? Sepvllivs Bassvs hoc colore usus est: non habui parricidae instrumenta, non culleum, non serpentes: parricidam tamen in maria proieci. Hispanvs duro colore usus est: hoc, inquit, supplicium tamquam (24) grauius elegi. Quid, iste, inquam, insuetur et statim omnem sensum supplici effugiet? immo sollicitus pendeat et quod ne insuti quidem parricidae patiuntur, ipse poenam suam spectet; nihil speret, timeat omnia: peius debet quam ceteri parricidae mori; a patre damnatus est. et hoc colore per totam declamationem usus est, ut diceret hoc se tamquam grauius elegisse. Displiceat color hic prudentibus. quam enim spem habet absolutionis, si nec paruit nec pepercit? Haterivs hoc colore usus est: diu mecum disputaui: parricida est quem non testis protrahit, non iudex coarguit? quid ergo? innocens quem condemnat pater? inuenioque poenam simillimam reo, mersam non tamen ex toto perditam ratem quae uel punire fratrem posset uel absoluere. Triarivs et ipse quasi sententiam de fratre ferri uoluisset (25) egit et dixit tandem ad caelum manibus leuatis: quidquid est, inquam, quod terris imperat, quod regnat profundo, quidquid est quod ex sublimi res spectat humanas, inuoco: damnatus alto committitur; di, iudicate post patrem! Haec sententia dicebatur ex Graeco translata, sed Graeca corruptior est: *Πόσειδον, ἀμετρήτων δέσποτα βυθῶν, τὴν ἐνάλιον κληρωσάμενε βασιλείαν, ἀνάγεται πατροκτόνος· μετὰ πατέρα δίκασον.* A parte patris, quod ab archipirata dimissus est, sic Cestivs: poenam, inquid, putauit mihi hanc

1 Quid accussator 4 mi^{s}sissem 8 statum: *corr. A.* 10 ponam: *corr. A.* 11 sperat 13 tote 14 locor 17 idex, *quare fort. leg.* index — quo arguit 18 inuenio quae [q; *A.*] 19 tota 21 quaesis 22 lebatis 24 respectat humanitas 25 patrem ex sententia 27 *sq.* ϵCΠΟΤΑΒΤΤWNTNNANARIONKANPWCAMENE BACITIEIANANATETAI [*id quod est ἐνάλιον ipse inueni, κληρωσάμενε Iahn.*] 29 AIKACON

esse morte grauiorem. Et sic posuit in narratione: rogabam
(26) ut occiderer; non impetraui. Varivs Geminvs ait: in hoc me dimisit, non me quia uolebat saluum esse, sed [ad] patrocinium suum, ut quia non nunc occiderat, uideretur nec ante uoluisse. Latro dixit: quis porro me uno miserior est qui uitam parricidae debeo? Diocles Carystivs elegantem sensum in prooemio posuit pro adulescente, cum diceret causas se abdicationis non inuenire; luxuriae se occasionem non habuisse, parricidium sibi non obici, † et iam contrarios se minime laborare: fortasse, inquit, queritur, quod captum non redemerim. adiecit: *οὐκ ἐχρῆν λύτρων· παῖς ἦν.* et cum tractaret in ultima parte debere patrem etiam uitia liberorum ferre, utique in unico, adiecit: *πεπείρασαι, πάτερ, ὅτι καὶ πονηρὸς ἐνίοτε υἱός ἐστιν εὔχρηστος.* Artemo in descriptione tempestatis laudatus est et belle accessit ad eam: *τὴν τοῦ εὐπλοήσαντος ἀναγωγὴν ἄκουσον.* et cum de ipso nauigio diceret, pulchre coepit: *σκάφος ἔρημον ἀνόστου τύχης.* et ultimam descriptionis sententiam proposuit: *ναυαγὸς ἀπὸ λιμένων ἀνῆγεν.* et ad partem narrationis eleganter transiit: *αἴτησαι νῦν, πάτερ, πῶς ἀπέλυσεν; ὅπως ἀπολυθείς.* Glycon dixit: ΙΑΕΑΚΡΙΤΟ *κενὸς οὐκ ἀρκεῖ* ΚΑΤΑ ΜΚΝΕΠΠΝΑΥ˥ΚΝΜΕΝΑΥΑΙ *ἔστε ἀεὶ εὑρίσκει τὸ μηδὲν ἀδικεῖν τύχην.*

(27) Soleo dicere uobis Cestivm Latinorum uerborum inopia hominem Graecum laborasse, sensibus abundasse: itaque quotiens laetius aliquid describere ausus est, totiens substitit; utique cum se ad imitationem magni alicuius ingeni direxerat, sicut in hac controuersia fecit. nam in narratione,

1 *sq.* rogabamus occiderer 3 ad *om., habet A.* 6 parricide 7 sensu in proemio — diceres 8 luxoria ēē occassione 9 siui 10 labore *A.* 11 *redemerit — ΟΥΚΕCΙΧΕΚΑΤΡΟΝΠΕΑΙCΕΝ [ΤΙΑΙCΕΝ *A.*]: *corr. Iahn.* 12 bilia 13 ΠΕΠΕΙΡΑCΑC 14 *ΚΑΙΝΟΝΝΡΟCΝΟΠΕΧ [ΝΠΕΧ *A.*] ΥΙΟCΕCΤΙΝΕΥΧΡΝΙΟC [ΕΥΧΡΗlos *A.*] 16 *ΙΗΝΤΟΥ ΕΥΠΑΟΝCΑΝΤΟCΑΝΑΤΟΓΝΝ 17 pulche — CΚΑΦΑCΡΕΡΝΜΟΝ 18 ΤΥΧΝC — descriptioni — *ΝΑΥΑΤΟCΑΠΟΑΙΜΕΝΩΝΑΝΝΧΟΝ 19 patrem 20 transit — ΑΙΝΓΝCΑΙ — *ΑΠΕΑΥCΕΝΟΤΩCΑΠΟΑΥ ΘΕΙC 21 *ΟΥCΑΡΚΕΙ 22 ΤΟΜΝΑΕΝΑΑΙΚΕΙΝ: *corr. Haase.* 24 gestum — ueruorum 26 laetib; 28 derexerat

cum fratrem traditum sibi describeret, placuit sibi in hac explicatione una et infelici: nox erat concubia et omnia, iudices, canentia sideribus muta erant. Montanvs Ivlivs qui comis fuit quique egregius poeta, aiebat illum imitari uoluisse Vergili descriptionem:

Nox erat et terras animalia fessa per omnis [Aen. VIII, 26 sq.]
Alituum pecudumque genus sopor altus habebat.

Ad Vergilio imitationem bene cessisse, qui illos optimos uersus Varronis expressisset in melius: (28)

Desierant latrare canes urbesque silebant;
Omnia noctis erant placida composta quiete.

Solebat Ovidivs de his uersibus dicere, [fieri] potuisse longe meliores, si secundi uersus ultima pars absciderelur et si desineret:

Omnia noctis erant.

Varro quem uoluit sensum optime explicuit; Ouidius in illius uersu suum sensum inuenit: aliut enim intercisus uersus significaturus est, aliut totus significat.

1 describeretur 2 non erat concubi 3 iud cauentia — mutauerant 4 comes fuit qui comes egregius 5 descriptione 6 festa 7 soror 9 Varonis expressus 10 Desiderant 12 fieri *om.* 14 desideret 16 obtime 17 uersus — intercissus ∻ uersus, *quare haud scio an leg. sit* si intercisus est

[CONTROVERSIA XVII.]

De moribus sit actio. Popillium parricidii reum Cicero defendit; absolutus est. proscriptum Ciceronem ab Antonio missus occidit Popillius et caput eius ad Antonium rettulit. accusatur de moribus.

(1) Bassi Sepvlli. Si accussasset Cicero Popillium, uiueret. Occidit Ciceronem Popillius: puto iam creditis occisum ab isto patrem. Vt uno ictu pereat, tantum dabo: pro Cicerone sic liceat pacisci. Gavi Sabini. Quod unum potuimus effecimus, ut ueniret tempus quo Popillius Ciceronem desideraret. Popilli, potes, inquid, Ciceronem occidere? 'pro te uel patrem'. Porci Latronis. Prorsus occisurus Ciceronem debebat incipere a patre. Antonius, inquit, me iussit. Non pudet te, Popilli? imperator te tuus credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputauit manum, effecit ut minimum in illo esset crimen quod Ciceronem occidit. Facinus indignum! felicissime licet cadat actio, id solum proficiemus, ut qui Ciceronem occidit tantum erubescat. Pro (2) di boni! occisum Ciceronem malos mores [uoco]. Albvci Sili. Caedit ceruices tanti uiri et humero tenus recisum amputat caput. I nunc et nega te parricidam. hoc unum tamen feliciter fecisti quod ante occidisti patrem quam Ciceronem. Facilius pro parricida iudicem mouit quam pro se clientem. Ad uos hoc, patroni, exemplum pertinet: nullos magis odit Popillius quam quibus plurimum debet. Vbicunque estis, iudices, qui in istum reum sederatis, ecquid poenitet absoluisse? Argentari. Impius est, ingratus est; audeo dicere, parricida: sensit qui defenderat. Respice fo-

2 sic — pollium 4 popullius ∻ caput 6 pupillium 7 popilius 8 ab sto — dauo pro Cicerem 9 Gabi 10 efficimus — popilius 11 potest 12 Latrones: *corr. A.* — occisurū 14 populi? imp. 15 efficit 17 cedat: *corr. A.* 18 ut quid 19 *sq.* malo more ten' recisū. Albuci Silii. cedit — ut ūmero 21 *amputa 22 quo ante occidit 24 exemplu 26 iud — equid 27 Argentarii: *A ut edidi.*

rum: hic sub Cicerone sedisti; respice rostra: hic supra Ciceronem stetisti. Quantum eloquentia tua, Cicero, potuit? Popillius de moribus reus est. Abscidit ceruices loquentis: haec est absoluti clientis post longum tempus salutatio. Parce iam, quaeso, Popilli: nihil tibi nisi occidendum Ciceronem mandauit [Antonius]. Duo fecit parricidia quorum alterum audistis, alterum uidistis. Cesti Pii. Si dixero: (3) adulescentia turpis est, infamis pueritia est, respondebit: iam ista Cicero defendit. Non pudet, Popilli? accusator tuus uiuit. 'Quid tam commune quam spiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiectis'? [Cic. pro Rosc. Am. 26, 72.] Parricida, sic etiam tu perisses. Fvlvi Sparsi. Non credidisset Popillium facturum esse Antonius, nisi in mentem illi uenisset illum et parricidium fecisse. Facinus indignum! a me defenditur Cicero, cum Popillium Cicero defenderit. Mentonis. Non magis quisquam alius occidere Ciceronem potuit praeter Popillium, [quam nemo Popillium] praeter Ciceronem defendere. parricidam quem uiuos negarat Cicero occisus ostendit. Fortunam Ciceronis! Antonius illum proscripsit qui accusatus est; Popillius occidit qui defensus est. Si damnatus esses, carnifex te culleo totum insuisset. Video quid respondeat: non credet Antonius occisum Ciceronem a Popillio, nisi ei signum attulerit. Triarii. Praesta Ciceroni (4) quod propinqui Catilinae, quod amici Verri quoque praestiterunt. Proscriptum transi. Ne a mortuo quidem manus abstinet, lacerat occisum. Popilli, hoc parricidium tertium tuum est. Pompei Silonis. Numquid magis exonerare te possum? praesta Ciceroni quod Antonius. Corneli Hispani. Dic: Antoni, ego istud scelus facere possum; et patrem occidi. Securi erant amici Ciceronis postquam ad illum Popillius missus est. Arelli Fvsci patris. Potuisti Ciceronem

6 Antonius *om.*, *trium litterarum spatio uacuo relicto.* 8 pueritia turpsesti 10 Qui: *corr. A.* 11 iectus 12 eului — *popillium fecisse antonius 13 uenisse 14 Facimus 15 pupillium 16 occidero 17 *uerba* quam nemo Popillium *om.* 18 quam — negaret 20 acusatus: *corr. A.* 21 teotum insuisse 22 credat 23 attullerit: *corr. A.* — Triatri 24 quid propinqui — *Verris qđ prestiterunt

occidere? at quam nobis bene persuaserat Cicero parrici-
dium te facere non posse! Occidisti tu Ciceronem loquen-
tem. Numquid, inquid, est aliquis ex tuis uerendus index?
an nemo Ciceroni timendus est qui cum Popillio uenit?
(5) Q. Hateri. Qui modo Italiae humeris relatus est nunc sic
a Popillio refertur? proposito in rostris capite Ciceronis,
quamuis omnia metu tenerentur, gemitus tamen populi liber
fuit. Ivli Bassi. Proscriptus, inquit, erat Cicero. pater certe
tuus proscriptus non fuit. Blandi. Di manes Popilli senis
et inultae patris, Cicero, [te] persecuntur animae, ut quem
negasti parricidam sentias. Capitonis. Deduxi ad uos reum
omnium quos terra sustinet nocentissimum, ingratum, in-
pium, percussorem, bis parricidam; nec tamen timeo; pa-
troni uiderint: nemo a Popillio nisi post beneficium occidi-
tur. Ne damnationem quidem istius despero; non enim a
Cicerone defenditur. Timeo ne causae non satisfaciam.
maior causa est occisum a Popillio Ciceronem queri quam
(6) fuit aliquando probare non occisum patrem. Ciceronem
quisquam potuit occidere qui audiit? Minturnensis palus
exulem Marium non hausit; Cimber etiam in capto uidit im-
perantem; praetor iter a conspectu exulis flexit; qui in cre-
pidine uiderat Marium in sella figurauit. Non possumus de
Popillio queri: eodem loco patronum habuit quo patrem.
Pompeius terrarum marisque domitor Hortensi se clientem
libénter professus est; [et] Hortensius bona Pompei, non
Pompeium defenderat. Romulus, horum moenium conditor
et sacratus caelo parens, non tantam urbem fecit quantam
(7) Cicero seruauit. Metellus Vestae extincxit incendium, Cicero
Romae. Glorietur reuocato Annibale Scipio, Pyrrho Fabri-

3 *et aliquis — *uerandus 4 *sq.* pollio [*corr. A.*] uenitq; hateri. — umeris 6 pollio 7 popilli 9 mane — seni senis 10 te *om.* 11 *sq.* reum hominem omnium, *sed* hominem *del. m. pr.* 14 pollio — benefitium 15 damnatione 17 quaeri quem 18 Ci-cerone 19 m̄turnensis [menturnensis *A.*] paulus 20 ausit — *capte 22 scella 23 quaeri — habuit que patromon 25 *rofessus — *et *om.* 28 uestem — ingendium 29 *fort. scr.* de fugato [reiecto *ci. Iahn.*] — anniuale [antoni uale *A.*] — pyrroho [pyrro *A.*]

cius, Antiocho alter Scipio, Perse Paulus, Spartaco Crassus, Sertorio et Mithridate Pompeius: nemo hostis Catilina propius accessit. Fert adprensum coma caput et defluente sanguine hunc ipsum inquinat locum in quo pro Popillio dixerat. Bvteonis. Quantae fuit eloquentiae! probauit ab eo non occisum patrem a quo occidi poterat etiam Cicero. Marilli. Si inimicus essem patronis, optarem ut reus absolueretur. Turpe iudico in ea ciuitate Ciceronem non defendi in qua defendi potuit etiam Popillius.

Popillium pauci ex historicis tradiderunt interfectorem (8) Ciceronis et hi quoque [non] parricidi reum a Cicerone defensum, sed in priuato iudicio: declamatoribus placuit parricidi reum fuisse. Sic autem eum accusant tanquam defendi non possit, cum adeo possit absolui, ut ne accusari quidem potuerit. Latroni non placebat illum sic accusari quomodo quidam accusauerunt: obicio tibi, quod occidisti hominem, quod ciuem, quod senatorem, quod consularem, quod Ciceronem, quod patronum tuum. hac enim ratione non adgrauari indignationem, sed fatigari. statim illo ueniendum est at quod properat auditor; nam in reliquis adeo bonam causam habet Popillius, ut detracto eo quod patronum occidit, nihil negoti habiturus sit. patrocinium eius est ciuilis belli necessitas; itaque nolo per illos reum gradus ducere quos potest tutius euadere. licuit enim bello et ciuem et senatorem et consularem occidere, ne in hoc quidem crimen est quod Ciceronem, sed quod patronum. Naturalest autem, ut quod in nullo patrono fieri oportuit, indignius sit factum in Cicerone patrono. Latro accusauit illum (9) de moribus: primum quod sic uixisset, ut causam parricidi diceret; deinde quod patronum suum occidisset. et fecit

1 Anthioco 2 Mitridate — catina 3 *adpraessum — defluentem sanguinem 4 locus 5 aeloquentiáe probabit 6 occissum a patrem — Marylli 7 esse — obtarem 8 *iudicio 9 popilius 11 *sedi — non *om.* — Ciceronem 13 autem dum 15 sic n̄ accusari quodmodo 16 obitio — accidisti 18 haec — rationem 22 habiturus et patrocinium 24 totius: *fort. scr.* ocius 25 cūciuem, *ut fort. scr. sit* conciuem 28 *ciceronem

has quaestiones: an non possit eo nomine accusari [quo] absolutus est. Si quis, inquid, uolet hodie parricidi me postulare, non poterit. quomodo quod crimen obici non potest, puniri potest? An in bello ciuili acta obici non possint. Honeste dixit cum hunc locum tractaret Varivs Geminvs: si illa, inquit, tempora in crimen uocas, dicis non de hominis, sed de reipublicae moribus. Si potest quod ciuili bello actum est obici, an hoc obici debeat. Hanc quaestionem in illa diuisit: an etiamsi necesse ei fuit facere, non sit tamen ignoscendum. ad quaedam enim nulla nos debet necessitas conpellere. Hoc loco Latro dixit summis clamoribus: ita tu, Popilli, si Antonius iussisset, patrem tuum occideres? Deinde an non fuerit illi necesse. Potuisti excusare te, potuisti praemittere aliquem ad Ciceronem, ut sciret et fugeret. necesse certe non fuit manum caputque praecidere mortuo.

(10) Colorem pro Popillio Latro simplicem habuit: necessitate coactum fecisse; et hoc loco illam sententiam dixit: miraris si eo tempore necesse fuit Popillio occidere quo Ciceroni mori? Albvcivs dixit in poenam Ciceronis electum amicissimum Ciceroni, quasi exprobraturus per hoc illi fortunam esset. molestius, inquit, feret se a Popillio occidi quam occidi. Marcellvs Aeserninvs eundem colorem aliter induxit. Cogitabat, inquit, secum Antonius: quod Ciceroni excogitabo supplicium? occidi iussero? olim iam aduersus hunc metum emuniuit animum; scit mortem nec inmaturam esse consulari nec miseram sapienti: fiat aliquit noui quod non expectat, quod non timet; non indignatur ceruicem hosti porrigere, indignabitur clienti. Popillium aliquis uo-
(11) cet, ut sciat quantum illi defensi rei profuerint. Silo Pompeivs hoc colore usus est: offendebar, inquit, proscriptione et quaedam liberius loquebar. ʻNon miror; Ciceronis cliens

1 *posset eo ñmine accausari — quo *om.* 2 odie — mei 6 inquit illa, *sed* illa *del. m. pr.* [inquid tempora *A.*] 7 sede reip 8 esse obiciant hoc — debeant — questionem 10 *nulla ñ debet 12 occidere 14 fugere 17 pro pillio 20 ponam 23 aeserminus: *corr. A.* 28 exspectat

es: tanto magis occide Ciceronem tuum'. Et dixit non suae infirmitatis sententiam: uterque, inquit, sed diuerso genere punitus est: Ciceronis proscriptio fuit occidi, mea occidere. Marillvs, praeceptor noster, sic narrauit: iussit, inquid, imperator, iussit uictor, iussit qui proscribebat: ego illi negare quicquam possem cui nihil poterat negare respublica? Blandvs, hoc, inquit, loco uolui me excusare; dixi: Cicero me defendit; respondit: scio; me accusauit. i ergo, ut sciat plus sibi Antoni accusationem nocuisse quam Popilli defensionem profuisse. Bvteo hoc colore: uocetur, inquid ille, (12) Ciceronianus ille cliens, amicus; excogitaui quomodo Cicero sua periret manu. Cestivs hoc colore: durissima, inquid, mihi militia in Antoni castris fuit ob hoc ipsum quod Ciceronis eram cliens; difficillimae mihi expeditiones dabantur. tunc quoque uocatus sum quasi ad poenam: i, inquid, occide Ciceronem; nec credam, inquid, nisi attuleris caput; magisque admiratus est potentiam suam quod Ciceronem Popillio non licebat [non] occidere. Fvscvs Arellivs hoc colore usus est: Antoni se partem secutum, ut, si quit posset, Ciceroni prodesset; facta proscriptione ad genua se Antoni procidisse, deprecatum esse pro Cicerone; offensum Antonium dixisse: eo magis occide quem mori non uis. Hic color displicebat Passieno quia ad testem ducit; nam si hoc fecit Popillius, non tantum quod defendat non habet, sed habet quod glorietur. Hispo Romanivs uehementi colore usus (13) est et duro: patronum enim dedit Popillio et dixit aliter se causam acturum Popilli, aliter Antoni: pro Popillio dicturum: occidere nolui, coactus sum; pro Antonio dicturum: occidi Ciceronem oportuit. et dixit locum, aliter non po-

1 *est 4 Marryllus 6 posse — reip 7 dix̄ Ciceroni [Ciceronē *A*.] 9 accusacionem 10 Bulteo — uocet 13 milicia 14 dificilime 15 poenami inquid 18 *alterum* non *om.*: *fort. scr.* quod Ciceronem Popillio non [licebat seruare quam quod sibi Ciceronem] licebat occidere. 20 pdc ēē factā proscriptionem 21 *prodididisse depracatum se pro Ciceronem 22 magis dixisse occide: dixisse *del. m.* 2 *in A.* 27 pro pillio 28 occidi

tuisse pacari rempublicam, quam si ille turbator oti e republica sublatus esset. Solus ex declamatoribus in Ciceronem inuectus est. Quit ille, inquid, cum Antonium hostem iudicaret [et] omnis Antoni milites, non intellegebat se et Popillium proscripsisse? Hic color prima specie asperior est, sed ab illo egregie tractatus est. Varivs Geminvs dixit: cum imperasset mihi Antonius, passus sum, ne aliquis P. Clodi cliens mitteretur, [qui] contumeliis adficeret antequam occi-
(14) deret, qui uiuum laniaret. Argentarivs dixit: uocatus ueni; post proscriptionem Antonius terribilior erat factus etiam suis. iussus sum Ciceronem occidere: quid facerem? non parere uno modo poteram, si me occidissem: hoc nec Cicero poterat. A parte accusatoris illo loco, quo Popillius uenit, nemo non aliquit uoluit noui dicere. Latro ait: praecluserat fores; nemo ad proscriptum recipiebatur. Popillius ut uenit admissus est. Cestivs dixit: ut renuntiatum est Ciceroni, ait: Popillio semper uaco. Hispanvs Cornelivs fecit etiam quaerentem Ciceronem: Popilli, tam sero? Albvcivs ait: quit est, Popilli? ecquid tuto lateo? numquit mutandus est locus? Inepte Avidienvs Pavlvs qui induxit Ciceronem cum maxime [pro] Popillio orationem legentem. Et Mvrredivs non est passus hanc controuersiam transire sine aliqua stuporis sui nota. descripsit enim ferentem caput et manum Ciceronis Popillium et Publilianum dedit: Popilli, quanto aliter reus Ciceronis tenebas manum eius?

1 rep — rep 4 et *om.* — Antonis — intellebat 5 proscripsises 6 aegregiae — Varius q;minus: *corr. Schott.* 8 qui *om.* — cumtumelis cliens adficeret 10 erat *bis scr.* 13 quod 16 Certius: *corr. A.* 18 Albutius: *corr. A.* 19 Popillio quid 20 Inepte sabidiebius: *nomen quod Ant. Augustini coniecturae debetur, ualde incertum est.* 21 pro *om.* — popilli 22 controbersiam 23 suis — ferrentem: *corr. A.* 24 *Respicitur sententia aliqua nobis ignota P. Publili Syri quod poetae nomen fuisse demonstrauit Silligius ad Plin. n. h.* XXXV, 17, 58. 25 et tenebas manum est

[CONTROVERSIA XVIII.]

Ter abdicatus conprensus est a patre in secreta parte domus medicamentum tenens; interrogatus quid esset, dixit uenenum et uelle se mori et effudit. accusatur parricidi.

CESTI PII. Dic quid commiserim. nescis? certe nec secreta te fallunt. Dimittat me: intellegetis cui parauerim. Dic quid ante commiserim: nisi forte contentus es reo obicere parricidium, parricidae nihil. ARGENTARI. Volo mori quia reus sum. quid? ergo nemo reus uiuet? uiuet cui sordidatus adsedebit pater. Reuertar ad uenenum, quoniam iniqua fortuna nullo me periculo defungi semel passa est. ALBVCI SILI. Quare ergo non moreris? non iuuat me mori si quem alium iuuat. Vt interuenit, in alias cogitationes abii: ergo quisquam tam infelix fuit? ergo quisquam me magis odit quam ego? misereri mei coepi. VARI GEMINI. Ter, inquit, abdicatus es. Videris mihi, pater, obicere quod tamdiu uiuam, quod uenio, quod pro me loquor. Nolite mirari: tam iocundum est innocentibus mori quam miseris defendi. CORNELI HISPANI. Scio quosdam periclitantis illa iactare: nunc primum causam dico. haec ego dicere non possum; ter reus fui nec dubito, quin uobis in odium uenerim, cum ipse me oderim. PORCI LATRONIS. Ter causam dixi; † adcessi ad haec supplicia mea uenenum teneo: hoc si tibi satis non est, bibam. (1) (2)

Altera pars. ALBVCI SILI. Testor deos immortales hoc me tribus iam abdicationibus cauisse, ne in domo mea uenenum deprenderem. Parricidi reus uiuit qui abdicatus (3)

2 conprensus 3 *terens: *at cf. l.* 24; *p.* 205, 27. — dixtenum et [dixitnum et *A. B sec. Haasium.*] 6 *necci certe nec se nec 7 *dimittam te 8 Dic qui — nisi forte nisi: *alterum* nisi *del. m.* 2 *in A.* 10 *reus fui. quid ergo? mori reus — *quia sorditatus [sordidatus *A.*] 12 iniqui: *corr. A.* — passea 13 Sillii — iubat 14 abi 16 miserim et coepi 17 abicere 18 quod p̄ me 20 periclitatis: *corr. A.* 22 iter — subito qm̄ 25 uiuam: *corr. Haase.* 28 depraenderim — deus

mori uoluit. In quam angusto domus meae fortuna posita est? aut patri pereundum est aut filio. Quid habes quare mori uelis? uiuunt orbi, uiuunt naufragi, uiuunt etiam quibus contigerunt liberi ter abdicati. Cum se mori uelle dicat, uitam rogat. Teneo parricidam, quod apparet, etiam in suam mortem paratissimum. Corneli Hispani. Nolite mirari si debitas uires dolori meo non exhibuero: tribus iudiciis (4) experti estis patres accusare non posse. Vibi Rvfi. Cum tantum est quod fateris, quantum est quod negas? Tu uenenum quaesisti, tu uenenum emisti, tu uenenum intulisti in eam domum in qua habebas inimicum patrem. Recte uitam odisses, si iam tibi parricidium obiecissem. uis scire quid peccaueris? indica quis tibi uendiderit; dicetur illi: tu ulli uenenum uendebas? tu ter abdicato uendebas? sine dubio nescibas cui daturus esset. Ita hoc ego iudicio fili mortem moror. Si me cum isto includitis, moriar, ut hanc uobis faciam inuidiam quam iste mihi facere uoluit. Vari Gemini. Quaeritis filius meus uenenum cui parauerit? non bibit. Pompei Silonis. Mihi, inquit, paraui: et hoc est patri parare. Absolutus mori uolt, reus uiuit. Mvsae. Habuit malum medicamentum Mithridates. quis enim alius debebat habere quam parricida? habuit, inquit, Demosthenes uenenum et bibit. id est ergo tibi pater quod Demostheni Philippus? (5) Porci Latronis. Cum abdicarem, si quit obieceram, aiebat: numquid deprendisti? non tamen habebitis quod multum de eo dubitetis: quod negat parricidium, quod confitetur uenenum est. Mori, inquit, uolo uiuo patre: et hoc parricidium est. Miser aeque timui ne biberet uenenum quam ne daret. Arelli Fvsci patris. Mihi, inquid, paraui uenenum; ne quis dubitet an alium possit occidere. Ivni Othonis patris. Reus est parricidi qui mauolt mori quam

3 uellis: *corr. A.* — naufragii: *corr. A.* 7 iudicis 8 bibi 10 quesisti — intulisti nea 11 quā 12 odises — obiecisse suis 13 peccaberis — uendederit, *quare fort. scr.* uenenum dederit [*A ut edidi.*] 14 *tu illi 16 morari ut 19 uiuit 21 Mitridataes 22 parricidā — anquit 23 uiuit — ego [Idem ergo *C.*] — Demosteni 28 Misereque — uiueret 29 parabi 30 Iunio ionis p·,· 31 parracidi: *corr. A.*

patrem uidere. Quomodo uoltis magis probem uobis illum mori noluisse? non uolt mori. Mori, inquid, uolui. quare? quia ter uicisti? Si mihi creditis, parricidium facere uoluit; si isti, a me parricidium fieri uoluit. Qualis est reus cuius hoc unum patrocinium est, indignum se uita fuisse? Dico tam inuisum illi patrem fuisse, ut occidere uoluerit: ipse fatetur tam inuisum sibi fuisse, ut occidere uoluerit.

Non puto uos exigere diuisionem, cum coniecturalis sit (6) controuersia. habet tamen dissimilem ceteris coniecturam et duplicem; non quomodo solet aut inter duos reos, cum alterum coarguimus, aut inter duo crimina, cum alterum probamus, ut id alterius fiat probatio, tamquam cum dicimus adulteram fuisse, ut credatur propter hoc etiam uenefica: in uno homine coniectura duplex est; quaerimus enim utrum uenenum in suam mortem an in patris parauerit.

Si hoc colore dici placet pro adulescente quo dixit (7) Latro, ut nihil mutaret uoces, sed diceret: mori uolui taedio abdicationum et infelicitatis adsiduae, cum in hoc tantum sordes ponerem, ut cum maiore tormento positas resumerem et absolutio mihi uni non finis esset periculi, set initium, incipit praeter coniecturam et illa prima uulgaris in eiusmodi controuersiis et pertrita quaestio incurrere, an uenenum habere in mortem suam liceat. Albvcivs illo colore pro adulescente dixit, non fuisse uenenum. Cum putarem, inquid, odio me esse patri meo, uolui experiri adfectum eius, quomodo mentionem mortis meae ferret: itaque palam et ita, ut interueniret pater, tenui. Fvscvs Arellivs eodem colore usus est, sed aliter; non dixit: experiri patrem uolui, sed: ut miserabilem me patri facerem. Mvrredivs pro cetero (8) suo stupore dixit medicamentum se parasse ad somnum

7 *Acumen sententiae positum est in oppositione uerborum quae sunt* occīdere *et* occĭdere, *quae non dubito quin a Seneca apicibus additis clarius significata fuerit.* 8 exhiere [exhigere *A.*] — sic controbersia 9 tam dissibilem ceteris quam iecturam 13 benefica 15 sua 17 *mutaret et uoces — tedio 20 absoluto 22 controbersis sed — et incurrere 24 dixi — putatum 25 *odio messes 28 colorem

quia adsiduae sollicitudines uigiliarum sibi [fecerint] consuetudinem. Usus colore est et Publilianam sententiam dedit: abdicationes, inquit, suas ueneno diluit; et iterum: mortem, inquit, meam effudit. Memini nos, cum loqueremur de hoc genere sententiarum, quo infecta iam erant adulescentulorum omnium ingenia, queri de PVBLILIO, quasi ille iam hanc insaniam introduxisset. CASSIVS SEVERVS, summus Publili amator, aiebat non illius hoc uitium esse, set eorum qui illum ex parte qua transire deberent, imitarentur, [non imitarentur] quae apud eum melius essent dicta quam apud quemquam comicum tragicumque aut Romanum aut Graecum; ut illum uersum quo aiebat unum uersum inueniri non posse meliorem:

Tam dest auaro quod habet quam quod non habet;

et illum de eadem re dictum:

Desunt luxuriae multa, auaritiae omnia;

ut illos uersus qui huic quoque ter abdicato possent conuenire:

O uita misero longa, felici breuis!

(9) et plurimos deinceps uersus referebat Publili disertissimos. deinde auctorem huius uiti quod ex captione unius uerbi plura significantis nascitur aiebat POMPONIVM Atellanarum scriptorem fuisse a quo primum ad LABERIVM transisse hoc studium imitandi, deinde inde ad CICERONEM qui illud ad uirtutem transtulisset. Nam ut transeam innumerabilia quae Cicero in orationibus aut in sermone dixit et nota ut non referam a Laberio dicta, cum mimi eius quidquid modo to-

1 qui — *fecerint *om.* 2 *us colorem et Publianum [Publianam *A.*]: *sed cf. p.* 202, 24; *p.* 206, 6; 8; 20. 4 *loqueretur 6 quaeri de plubilio 7 sumus publeli: *corr. A.* 8 agebat 9 **uerba* non imitarentur *absunt.* 12 aut — quo iebat 14 tandest: dest *recte scribi testatur Velius Longus p.* 2227 *cuius testimonium excitauit Lachmannus ad Lucr.* I, 43. 16 luxuria — auariciae 19 brebis 23 transe 24 *id quod est* inde *fort. del. cum m.* 2 *in A.* 25 *uirtutum — transeat 26 ex nota

lerabile habent tale habeant, id quod Cicero in Laberium ..... [Laberium] diuus Iulius ludis suis mimum produxit, deinde equestri illum ordini reddidit; iussit ire sessum in equestria; omnes ita se coartauerunt, ut uenientem non reciperent. Cicero male audiebat tamquam nec Pompeio certus amicus nec Caesari, sed utriusque adulator. Multos tunc in senatum legerat Caesar et ut repleret exhaustum bello ciuili ordinem et ut eis qui bene de partibus meruerant, gratiam referret. Cicero in utramque rem iocatus [est]; misit enim ad Laberium transeuntem: recepissem te nisi anguste sederem. Laberius ad Ciceronem remisit: atqui soles duabus sellis sedere. Uterque elegantissime, sed neuter in hoc genere seruat modum. Ab his huius studi diffusa est in plures (10) imitatio. Sed ut ad controuersiam redeam, Cassivs Severvs aiebat placere sibi illum colorem: mori uolui; et quasdam dixit inter disputandum sententias: tertio, inquit, cum abdicarer, aiebam: nihil tanti est; infelicem hanc animam quam totiens exagitat pater et infestat, semel recipiat. sed illud rursus dicebat: mihi serua istam animam: facies quod uoles absolutus. Quare ergo nunc non moreris? dicit aliquis. Primum non semper idem miseris libet; nonnumquam iuuat cum fortuna sua concurrere et illam fatigare. Deinde uis uerum quare non moriar? interim quia puto te uelle. Otho Ivnivs ineptam sententiam uidebatur dixisse: non multum interest mea: aut enim me aut filium meum uoluit occidere.

1 *sq.* *in haberium diuus 3 *reddit — sensum in aequestria 4 coartaberunt 5 malaudierat 6 Cessari: *corr. A.* 7 legerant — et bastum 8 *ut eius 9 referrent — *est *om.* 10 tanseutentem 11 atq, 12 elegantissimae 14 controbersiam — Casius 17 *abdicare 18 totens exagitet 19 rusus — *istum animum 22 *concurreret illam fatigaret 24 Olo 25 terest

[CONTROVERSIA XIX.]

Thema. Liberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam cum haberet uxorem et ex ea filium, peregre profectus est. a piratis captus scripsit de redemptione epistulas uxori et filio. Vxor flendo oculos perdit; filium euntem ad redemptionem patris alumenta poscit; non remanentem alligari uolt.

(1) Cesti Pii. Non est quod mulieris adfectum lege aestimetis, qua minatur; omnia fecit ne filius alligetur. Nauigaturus reliquit uxori filium; nec adhuc caeca erat. Albvci Sili. Deduxi [ad] te filium; itaque tene, complectere. audeo dicere, hoc par ne piratae quidem diuiderent. Si uellet filium alligari, pateretur ire quo properat. Ergo tu, adulescens, matri tuae ne decem mensum quidem alumenta reddes? si pascere non uis matrem, expecta saltem ut efferas. Triari. Legem attulit qua catenas minatur, causam qua timet. Marcelli Aeseruini. Si perseueras, me quoque ad piratas trahe: impetrabo ab illis alimenta; et uirum meum alunt. Fvlvi Sparsi. Mater si non pascitur, peritura est; pater etiamsi non redimitur, tamen pascitur. Ivli Bassi. Patri tuo supersunt et oculi et alumenta.

(2) Altera pars. Cesti Pii. Matrem meam imitari uolo: amare me meos docuit. Vnius uinculis duos alligat. Si matris exemplo pius esse uoluero, etiam oculos patri debeo. Arelli Fvsci patris. Desertorem tuum aput patrem inuenies. Vari Gemini. Qualis fortuna est, cui uicto, mater, catenas denuntias, uictori ad piratas eundum est? Omnia licet patri praestem, meliorem tamen habuit uxorem. Quam multi me

4 a spiratis — redemptionem: *corr. A.* 5 oculo 8 adfectu 10 reliquisi — ceca 11 *Deduxite 12 pirale 13 *alligare — rire quod 14 *nec 15 salutem 16 *minetur 18 trahae imperabo — alimentae uirum 19 *faciunt: *an* satiant? 22 mea: *corr. A.* 23 *un, [un' *A.*] 25 tum — patrem tuum apud patrem 26 uincto 27 eumdum: *corr. A.* 28 prestem

putant, quia nolo ad patrem redimendum ire, nunc cum matre conludere! Fvlvi Sparsi. Matri nihil timeo, si eam apud uos relinquo: patri quid non timeo, si eum apud piratas relinquo? Bvteonis. Oculos certe eruam mihi, ne plus marito praestiterit uxor.

(3) Latro hanc controuersiam quasi tota offici essed declamauit; nullas quaestiones iuris inseruit, sed comparauit inter se incommoda patris et matris et tamquam thesim dixit: utrum ad redimendum potius captum patrem ire filius deberet, an ad alendam caecam matrem subsistere; et sic eam diuisit, ut diceret: hoc quod mater desiderat, utile est [et] patri. Nouissime tractauit ne patrem quidem uelle; utique, si sciat matrem in hac esse fortuna, non passurum. In epilogis uehemens fuit Apollonivs Graecus. Bvteo fatuam quaestionem mouerat primam: an lex quae de alendis parentibus lata est ad patris tantum pertineret. illis omnia priuilegia data et ipsam poenam non alentium signum esse non muliebris potestatis. Res est ineptior quam ut coarguenda sit; itaque transeo; illud unum quod dicebat Pollio Asinivs referam: numquam debere temtari in causa uerecunda inprobam quaestionem. (4) Hispo Romanivs illam mouit quaestionem: an lex de alendis parentibus non pertineret ad matres uiuis patribus? Filius, inquit, familiae nulli poterit seruire nisi patri; omni alia seruitute liber est. Puta enim [matrem] alumenta petere ab eo quem pater mittat peregre, quem nauigare iubeat: primae partes sunt patris, secundae matris. Albvcivs non iuris illam fecit quaestionem, sed aequitatis, ita tamen ut et iuri adiungeret: utrum matris prius esset [an] patris officium. Silo Pompeivs illam fecit quaestionem: an quotiens duobus communis esset potestas, eius tota fieret qui praesens esset. Puta, in-

1 cum patrem concludere 2 Mater 3 reliquo 4 reliquo — ceste erbam 7 questiones 8 *tiesim 10 cecam — sic meam diuit ut 11 pater residerat utille — et *om.* 12 Nouissimae 13 passurum. nephilogis 14 Grecus 15 *mouer̄ 16 *pertinet 18 inemptior: *corr. A.* — quoarguenda: *corr. A.* 20 deberi — questionem 22 *ut uiuis: *fort. scr.* adhuc uiuis 23 om̄ alia 24 *matrem *om.* 27 equitatis — *adiungeret et matris 28 *esse patris offitium 29 questionem: a — communibus

quit, seruum te esse communem; huic domino seruies qui praesens est. puta fundum esse communem; is fructus percipiet qui praesens est. Illam quaestionem huic duram subiecit: an nunc pater nullum ius in filium habeat. Quomodo, inquid, iura ciuis habet qui liberi hominis non habet? patrem habes, [set] ille nullam in te potestatem habet: mater in totius legis possessione est; iam non commune illi ius in te,
(5) set proprium est. Varivs Geminvs sic diuisit: an non semper filius cogi possit, ut matrem alat; deinde an nunc cogendus non sit. Non semper, inquid, filius cogitur. transeo illos qui non possunt, aegros et inutiles; aliquis ad propellendum hostem proficiscitur in cuius unius militia posita est salus publica: hunc retinebit mater? puta legatum de summa reipublicae, puta foederis: hunc mater uinciet? Per partes comparando utrumque officium, ille, inquid, peregre est, tu domi; ille captus, tu libera; ille inter piratas, tu inter ciuis; ille alligatus, tu soluta es. at tu caeca es: ille hoc infelicior quod uidet; quid enim uidet? † castitatis suae et caedes et uolnera et cruces eorum qui non redimuntur. Ad
(6) periculosum est. Nihil non; et domi manere et flere. Latro dixit pro matre summisse et leniter agendum; non enim, inquid, uindictam, sed misericordiam quaerit et cum eo adulescente consistit in quo ita exigit pietatem, ut impediat. aiebat itaque uerbis quoque horridioribus abstinendum quotiens talis materia incidisset, ipsa oratione ad habitum eius quem mouere uolumus adfectus mollienda. in epilogis nos de industria uocem quoque infringere et uoltum deicere et dare operam, ne dissimilis orationi sit orator; conpositionem quoque illis mitiorem conuenire. Calvvs qui diu cum Cice-

1 domini 3 praestionem 5 ciuis ñ habet [nunc habet *ci. Iahn.*] 6 *patrem habet ille: *fort. tamen scr.* [etiamsi] patrem habes, ille 7 possessionem — illius 9 posset — ala 10 quogitur: *corr. A.* — illias: *corr. A.* 11 *agrose inutiles 12 profisciscitur — militiae 13 publicae 14 reip — *huic — *iniciet 15 cūparando 17 ciuiuis: *corr. A.* — cece si ille ho [hoc *A.*] 18 enim uiuet — *fort. scr.* captiuitatis suae [mala] 19 caede sed uoluenera 20 maneret et 23 piaetatem — impediet 24 *quo — abstinendus 27 deiecere 28 orationis id 29 minorem — quid [qui *A.*] iocum Ciceronē

rone iniquissimam litem de principatu eloquentiae habuit, usque eo uiolentus accusator et concitatus fuit, ut in media eius actione surgeret Vatinius reus et exclamaret: rogo uos, iudices, num, si iste disertus est, ideo me damnari oportet? idem postea cum uideret a clientibus Catonis, rei sui, (7) Pollionem Asinium circumuentum in † fore cae, inponi se supra cippum iussit — erat enim paruolus statura, propter quod etiam Catullus in hendecasyllabis uocat illum ‘salaputtium [53, 5.] disertum’ — et iurauit, si quam iniuriam Cato Pollioni Asinio accusatori suo fecisset, se in eum iuraturum calumniam; nec umquam postea Pollio a Catone aduocatisque eius aut re aut uerbo uiolatus est. Solebat praeterea excedere subsellia sua et inpetu latus usque in aduersariorum partem transcurrere. Et carmina quoque eius, quamuis iocosa sint, plena sunt ingentis animi. dicit de Pompeio:

digito caput uno
Scalpit. quid credas hunc sibi uelle? uirum.

Compositio quoque eius in actionibus ad exemplum Demo- (8) sthenis uiget: nihil in illa placidum, nihil lene est, omnia excitata et fluctuantia. Hic tamen in epilogo quem pro Messio tunc tertio causam dicente habuit, non tantum leniter componit, sed cum dicit: ‘credite mihi, non est turpe misereri’ et omnia in illo epilogo fere non tantum emollitae compositionis sunt, sed infractae. In hac controuersia Publianam sententiam dedit Festvs quidam rhetor, staturae pusillae, in quem Evctemon, homo uenustissimi ingeni, Graece dixit: antequam te uiderem, nesciebam rhetoras uictoriatos esse.

1 aeloquentiae 2 actusor [accusor *A.*] 4 iud non 6 sorite *ci. Erasmus*, in foro *Weichert* (*poet. lat. rel. p.* 119), in forica *Iahn*: *fort. scr.* in foro Caesaris — inponisse 8 Caturus in hendeca syllabi sucat 9 iurabit si qua 10 calumnia: *corr. A.* 12 subselia 14 *quamuisio casa sit 17 quo — belle 18 Demustenis [h supra] ri et [g infra] (*m. pr.*), reget *A*: *corr. Iahn.* 20 fructantia — quam 21 dicentem — leuiter 23 ferre: *corr. A.* 24 infracte — controuersiam — *etiam h. l. scrib. puto* Publilianam 25 Fetus: *infra p.* 212 *l.* 1 *est* haesti *in quo eiusdem rhetoris nomen quod aut* Festus *aut* Sestius *fuisse uidetur, latere apparet.* — retbor 26 quā — uenustissimae — Grecae 27 *nescie rhetúras: *id quod est* uictoriatos *ad pondus pertinere uidetur.*

Fuit autem Festi sententia: captus est, inquit, pater. si te capti mouent, et haec capta est. et quasi non intellexisse-
(9) mus ait: nescitis dici ʻcaptos luminibusʼ? Et illud dixit: mitte istam epistolam infaustam. odisse illam debes: haec est quae matrem tuam excaecauit. et illam falsissimam in quam multi incidunt: propter hoc ipsum, inquid, magis flebilis est, quod non potest flere. et iterum: lacrimae, inquit, matri desunt, causae supersunt; tamquam caeci flere non soleant. Memini Crispvm quendam anticum rhetorem in illa controuersia uiri fortis qui tertium filium retinet, cum alter filius in tyrannicidio perdidisset oculos, alter in acie manus: exsurgite nunc, uiua cadauera, rogate pro fratre. sed quit ego meos derideo? alter quos roget non uidet, alter
(10) quibus roget non habet. Multis conpositio belle sonantis sententiae imposuit; itaque memini Latronem Porcivm, ut exprobraret hanc audiendi scolasticis neglegentiam, maxime quia Triarivs compositione uerborum belle cadentium multos scolasticos delectabat, omnes decipiebat, in quadam controuersia, cum magna quasi fluerent et concitata, sic locum conclusisse: inter sepulcra monumenta sunt; et cum scholastici maximo clamore laudarent, inuectus est in eos [ut] debuit et hoc effecit, ut in relicum etiam quae bene dicta erant tardius laudarent, dum insidias uererentur. Glycon dixit: *Παράθει, μῆτερ, ἐπιλαβοῦ τέκνου· ταλαίπωρ᾽ οὐδὲ βλέπεις ὃν κρατήσῃς. εἴ μέ, φησιν, οὐ τρέφεις, ἐπίμεινον, ἵνα θάψῃς.* Hybreas in hac controuersia dixit: *Τέκνον, κἂν με φεύγῃς, κατανύομαί σε ἐπαιτοῦσα.* Hoc quibusdam corruptum uidebatur, Romanis tamen.

1 haesti: *u. supra ad p.* 211, *l.* 25. 4 *miltes tā — *infructu 5 excecauit — salsissimam 6 qua 8 matris — ceci 10 controbersia 11 filios 12 cuiua 14 bellę 15 Portium 16 exprobaret — neglentiam: *corr. A.* 17 uelle 18 delectauat 19 *fort. scr.* cum magno cursu flueret et concitato 20 clusisse — monumentas. et: *corr. A.* 21 scholasticis maximę clamorem: *corr. C.* 22 ut *om.* — efficit 23 laudarem — insiduas uerentur 24 Elycon — ΠΑΡΑΟΕ — *ΕΙΤΙ ΑΑΒΟΥ — *ΤΑΑΙΠΩΡΟΥΑΕΒΕΠΕΙϹ 25 ΕΙΜΦΝϹΙΝ 26 *ΕΠ ΜΕΝΟΝΙΝΑΕΨΝϹ 27 ΖΕΚΝΟΝ — ΦΕΥΤΝϹΚΑΤΑΝΨΟΜΑΙ ϹΕΕΠΙΙΤΤΟΥϹΑ [ΚΑΤΑΝΤΟΜΑΙϹΕΕΝΙΠΤΟΥϹΑ *A*.]

[CONTROVERSIA XX.]

Mortua quidam uxore ex qua filium habebat, duxit aliam: sustulit ex ea filium. Habebat procuratorem in domo speciosum. Cum frequenter essent iurgia nouercae et priuigno, iussit eum emigrare: ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris et matris familiae. Quodam tempore pater familiae in cubiculo occisus inuentus est, uxor uolnerata, communis paries perfossus; [puer iubetur] percussorem cognoscere; ille procuratorem digito denotauit. accusat filius procuratorem caedis, ille filium parricidi.

(1) Arelli Fusci patris. Ut audiui clamorem, si qua est fides, deprensos a patre adulteros putaui. Quis ferret te uoluntariam testem in forum uenientem, etiamsi uenires dictura pro filio? miserrime puer, quamuis pericliter, plus tamen pro te timeo: nimium fraternis insistis uestigiis; itaque iam tibi cum matre non conuenit. Quamdiu mater uixit, pater me fuit procuratore contentus. Non facile fit parricidium. Vis scire quantum natura possit? etiam infans pro patre loquitur. Triari. Viuo patre adultera, moriente conscia, mortuo testis. Aliquis uno teste contentus est? [dabo puerum. aliquis uno teste non contentus est?] dabo populum. Obicit priuigno parricidium, filio mendacium. Intrat procurator qua solebat. Dic, puer, quis patrem tuum (2) occiderit; dic audaciter; eundem nominas quem populus. Nox placet sceleri: prorsus adulteri tempus. Habui patrem tam bonum, ut cum uxorem habere uellet, tamen me no-

2 quidem 4 spaciosum — Iurgia 5 habitatione 6 familie 9 perfosus — puer iubetur *om.* 11 cidis — parricide: (*corr. m. pr.*) 13 depraensos 14 ueneres, *corr. m. pr.* 16 uestigis 17 matrem *corr. A.* 18 dixit — procuratori 20 adulera 22 *uerba* dabo — est *absunt.* 23 mendatium 24 patre: *corr. A.* 26 ñ placet 27 uxore

uercam habere noluerit. Quo mihi lumen? tantum admissuro nefas optanda nox est. Quid, inquid, ante peccaui? Dissimile est: memento enim de homicida quaeri; potest tirocinium esse homicidium, parricidium non potest. Lumen attulisti ut discerneres. erat illic quem leuiter uolnerare deberes. Videmus adactum in praecordia gladium: sic ego nouercam uolnerassem. Frater, quaero an uideris procura-
(3) torem nouissima nocte; nihil de prioribus quaero. Vibi Galli. Ego taceam de adulterio quod persequitur etiam populus? ego taceam de parricidio quod persequitur etiam puer? Testor uos, iudices, saluom patrem reliqui. O magnam in contrarium saeculi nostri peruersitatem! inuentus est qui patrem posset occidere et nouercam non posset. Etiamsi quis occidere patrem non potest, nouercam potest. Sepulli Bassi. Dum perfodio parietem, aliquis sentiet. Cuius uis leuissimum esse somnum? pueri an senis an mediae aetatis? pueri? frater sentiet. senis? pater. mediae aetatis? nouerca. Quaererem quam sordida domo natus esset, si ullam habuisset: nunc inquisitionem nostram humilitate effugit. Non miror si nescis quam difficile sit patrem occi-
(4) dere, cum incertum habeas patrem. Albuci Sili. Quaero a te, mulier, an filio tuo credendum putes? Liceat mihi nutrire puerum: nec cum matre illi nec cum tutore conueniet. Tres in cubiculo sunt: patrem occidis, puerum contempnis, adulteram non times. Singuli se serui libertique offerebant puero; stabam ante omnis; percussor latebat post adulteram. Quid ante peccaui? cuius uxorem corrupi? quod si fecissem, [possem] hominem occidere, sed non possem [patrem]. Bonos habeo testes: timet hunc in aliena potestate.

1 *uerba* Quo — nox est *collocanda uidentur l. 4 post id quod est* potest — luminea — admisuro 2 obtanda 5 eras — leuitiler 6 cladium 8 Viui 9 quid 11 iud 13 quia — non potest 16 *leuissimum se 17 mediaetatis 19 ullum 23 *matrem illi ne 24 suo 25 nos — effereba^{n}t 28 *sq.* fecissem hominem occidere sed non possem hominem occidere. bonis — p̃testes: *fort. leg.* praedes, *ut in archetypo fuerit:* $\overset{\text{testes}}{\text{praedes}}$ — temet

Aspice corpus patris, quam grauis plaga, quam alte adactus est gladius! sic ego nouercam percussissem. Cesti Pii. Adulterum te esse non unum testem dabo, non corruptum; dabo multos, dabo etiam pueros. Patrem tam grauiter percussi quam debui nouercam, [nouercam ne] sic quidem quemadmodum patrem. Ivli Bassi. Tibi fuit necessarium lumen, (5) ne eam occideres propter quam occidebas; mihi superuacuum erat, ne instrumento parricidi detegerem parricidium. si rerum natura pateretur, obliuiscendum erat mihi patris dum occiderem. Maiore licentia quae non uidemus agimus et quamuis non minor sit atrocitas facinoris, formido minor est. Si patrem occidi, totus mihi lectus purgandus est; cui purgem parricidio non habeo. Non possum gloriari ultione patris; frater illam meus occupauit. Blandi. Quam difficile est filio patrem uulnerare et quam facile priuigno nouercam occidere! Vari Gemini. Patrem, inquid, occidisti. Testor (6) uos, iudices, nihil leuiter hae manus faciunt. utrum non habui potestatem, an nolui te occidere? atqui uulnerata es; leuiter uulnerata es; quam diligenter seruata es! Tu testimonium dic et ostende uulnus. percussor ille quam timuit, ne occideret! Porci Latronis. Quare lumen adfero? fortius parricidium faciam si non uidero patrem. Occidere aliquis patrem ante quam nouercam potest, nouercam ne post patrem quidem potest? Triari. Aliquis parricidio puras manus seruat et inde incipit quo peruenire difficile est?

Divisio. Has controuersias quae et accusationem [habent] non eodem ordine omnes declamauerunt. quidam (7) fuerunt qui ante defenderent quam accusarent, ex quibus Latro fuit. Fvscvs Arellivs: debet, inquit, reus in epilogo desinere. optime autem epilogum defensioni contexet; et

4 Pat̄   5 nouercam ne *om.* [*in A solum* ne *om.*] — quidam   6 Luli   8 detegere: *corr. A.*   10 Minore, *quare fort. scr.:* Minore reuerentia   11 facinodis   13 *purgam parricidi   17 iud   18 potestatem? atqui uulnerata ē uin nolui te occidere ū habui potestatē? atqui: *corr. Iahnius et ego.*   20 diceret: *fort. leg.* dicens   21 Quale   22 forcius   24 ne potest patrem: *corr. A.*   27 habent *om.*   31 *defensione contexit

homines magis defendenti quam accusanti fauent. ultima sit pars quae iudicem fauentem possit amittere. Quidam permiscuerunt accusationem ac defensionem ut comparationem duorum reorum inirent et crimen, simul reppulissent, statim transferrent; ex quibus fuit Cestivs. Hoc non semper expedit. utique ei qui inbecilliorem partem habet, non est utile, comminus congredi; facilius latent quae non comparantur. In hac controuersia et duo [et] tres rei: nouerca enim procuratori coniungitur. itaque [a] fili parte utique aiebat prius accusandum, quia unum deberet crimen defendere, duo obicere, et adulteri et caedis. Si qua sunt ex utraque parte difficilia, non colorem, sed argumentationem desiderant; itaque ne modum excedam praeteribo. Circa uulnus nouercae quidam bellas res dixerunt, quidam ineptas, immo multi ineptas. Prius illa quae belle dicta sunt referam. Fvscvs ait: districta leui uulnere est cutis; non credas factum manu priuigni, credas amatoris. Passienvs ait: sic leuiter te uulnerauit dextera illa cui nec paries obsistit nec pater? Varivs Geminvs dixit: da ferrum testi meo: fortius feriet. Cestivs dixit, cum descripsisset quam leue uulnus esset: nocueras, inquid, mihi, si amicae tuae nocere potuisses. Brvtvs Brvttedivs cotidiano uerbo significanter usus est: riualem, inquit, occidit, amicam sauciauit. Hispo Romanivs eiusdem generis rem dixit: ostende, nouerca, ostende istud quod amator tuus uellicauit. Bassvs Sepvllivs dixit: maritum occidit, adulteram strinxit. Ex illis qui res ineptas dixerant, primus ibit ante omnis Mvsa uoster qui cum uulnus nouercae descripsisset, adiecit: ad hercules, pater meus tanquam paries perfossus est. Mvrredivs: patrocinium putat esse quod causae suae sanguinem misit. Nepos Licinivs ait: non est istud uulnus, sed ludentis adul-

1 defenti 2 fabentem 3 et comparationem 4 *irent 5 transferet 6 inbecilliorū patrē 8 *et duo tres: *fort. scr.* uel duo uel tres 9 a *om.* 12 difficile 14 quidem bellas 15 bellae dictas referam 16 destricta — uulnere acutis 18 *sed leuiter — dexta 20 fieret: *corr. A.* 21 amice 22 Brutedius 24 nouercā 25 bellicauit 27 *ibi 30 causa sua *ci. Iahn.* 31 Ne post Licinium

teri morsus. SENIANVS ex illa stultorum nota sententiam protulit. Non uulnerauit, inquid, nouercam, sed uiri sui sanguine aspersit; cum illic uulnerata ponatur. VINICIVS, exactissimi uir ingeni qui nec dicere res ineptas nec ferre poterat, solebat hanc sententiam Seniani deridere et similem illi referre in oratione dictam Montani Votieni: SENIANVS in hac eadem controuersia dixerat: nihil puero est teste certius, utique quinquenni; nam et ad eos peruenit annos ut intellegat et nondum ad eos quibus fingat. Haec finitio, inquit, ridicula est: ʻnihil est puero teste certius, utique quinquenniʼ; puta nec si quadrimus puer testis est nec si sex annorum. Illud etiam uenustissime adiciebat: putes, inquit, aliquid agi: omnia in hac sententia circumspecti hominis sunt, finitio, exceptio; nihil est autem inamabilius quam diligens stultitia. MONTANI VOTIENI sententiam huic aiebat esse similem et deridebat hanc: insomne et experrectum est animal canis, utique catenarius paratus. Erat autem non aequos ipsi Montano. accusauerat illum apud Caesarem, a colonia Narbonensi rogatus. ad Montanus adeo toto animo scolasticus erat, ut eodem die quo accusatus est a Vinicio, disceptarit in Vinici .... actio et sententias eius referebat. Eleganter illi dixit SVRDINVS: rogo, numquid putas illum alteram partem declamasse? Grauis scolasticos morbus inuasit: exempla cum dixerunt, uolunt illa ad aliquod controuersiae thema redigere. Hoc quomodo aliquando faciendum est cum res patitur, ita ineptissimum est luctari cum materia et longe arcessere, sic quomodo fecit in hac controuersia MVSA qui cum diceret pro filio locum de indulgentia liberorum in patres, uenit ad filium Croesi et ait: mutus in periculo patris naturalia uocis inpedimenta corru-

1 Saenianus 3 sanguinem — illi — ponantur. Vinicus 4 dicit 6 dictā ū Mortani Vocieni. Saenianus 7 controuersiā 8 utque: *corr. A.* 9 nundum — *Et finitio 12 *Illud ē uenustissimae 14 homines — amabilius 15 stultitiā ūtani Vocieni 16 *in omne 17 parat' 18 equos 19 Cesarem 20 tota anno 21 *dicectaū me Vinici 22 alleganter: *corr. A.* 23 Grabis 24 morbinuasit 25 tema — *Hoc qđ homo 30 perrupit *ci. Iahn.*

pit qui plus quam quinquennio tacuerat. quia quinquennis puer ponitur, putauit ubicunque nominatum esset quinquennium, sententiam fieri, quia LATRONI bene cesserat qui cum delusisset uulnus exiguum dixit: aspicite istam uix apparentem cicatricem: rogo uos, non putetis puerulum fecisse et ne puerulum quidem quinquennem? GALLVS VIBIVS inprobam dixit sententiam, cum caedem describeret: occidit, inquit, maritum, nouercam laesit, puero pepercit: etiamnunc putabat suum. Valde enim puero CESTIVS aiebat parcendum; itaque dixit, cum laudaret eius testimonium: procuratorene natus es? HERMAGORAS hunc sensum decentius posuit: *κατὰ τὸν ἀδελφὸν ἢ μή;* BLANDI sententia laudabatur, cum descripsisset [a] puero demonstratum procuratorem: digitum multa significantem! EVCTEMON dixit: *μητρυιά, χρηστὸν εὗρον μάρτυρα. ὦ παιδίον εὐσεβές! ὦ παιδίον ἀνάξιον τῆς μητρὸς, ὅλον δὲ πατρός!* MVRREDIVS mimico genere fatuam sententiam dixit, cum dixisset nouercam disputare contra filii sui testimonium: facit, inquid, quod solet; pro amatore sanguini suo non parcit. NICOCRATES LACON aridus et exuccus declamator dixit: *τοῦ μὲν ἰδίου μάρτυρος ἐφείσατο, τοῦ δ' ἐμοῦ κατεφρόνησεν.* HERMAGORAS cum miserabilem dixisset pueri conditionem esse qui infestae nouercae et procuratori redderetur, dixit iam procuratorem clamare: *οὐκ ἔστιν ἡμέτερος.*

4 *deluisset 6 Gallius uiuis 8 matritum 11 *procuratorem natus [procuratori nothus *cl. Gronouius.*] — Hermacotas — decencius 12 *Matatona ΔΗΛΦΟΝΗΜΝ. Blandis 13 a *om.* 15 *sq* *ΜЄ ΤΡΥΙΛΧΡΗCΟΝЄΜΠΟΝΜΑΡΤΤΥΡΑѠΝΛΙΛΙΟΝЄΥCЄΒЄΤΟΠΑΙΔΙ ΟΝΑΞΙΟΙΗCΗΜΗΤΡCΟΛΟΝΚΠΑΤΡΟC [*id quod est δέ Iahnio debeo.*] 18 disputarem 19 sui 20 aridū — exuctus 21 ΙΛΙΟΥ — ЄΦΗCΑΤΟ 22 ermacotus cum miserabile 23 infestę

[CONTROVERSIA XXI.]

Thema. Tyrannus permisit seruis dominis interemtis [dominas rapere]. profugerunt principes ciuitatis; inter eos qui filium et filiam habebat profectus est peregre. cum omnes serui dominas suas uitiassent, seruos eius uirginem seruauit. occiso tyranno reuersi sunt principes, in crucem seruos sustulerunt; ille manumisit et filiam conlocauit. accusatur dementiae.

ARGENTARI. Haberemus solatium, si has nuptias tyran- (1)
nus fecisset, non pater. habe nunc illi honorem; fac dotalem: sine dominam custodiat. Sanum putatis esse qui maluit tyrannum imitari quam seruum? Pater noster honestis parentibus natus. qui enim aliter conditionem matris no-
strae habere potuisset, si tantum ingenuus fuisset? CESTI (2)
PII. Soror, opto tibi perpetuam sterilitatem. Cum dicerem: manumittamus seruum, aiebat: expectemus sororias nuptias. Ergo tibi, soror, ut honestos habeas liberos, adulterandum est? Fecit se similem tyranno, filiam raptis, libertum cruciariis. Plus seruo dominus permisit quam tyrannus. Qui facit has nuptias, insanus est aut tyrannus. Quis hoc potest credere optandum filiae fuisse, ne finiretur tyrannis, ne rediret pater? Si interrogauero patrem, quod grauissimum in tyrannide fuerit scelus, si sanus est respondebit: quod
dominae seruis conlocatae sunt. FVLVI SPARSI. Eligitur ma- (3)
ritus quem sanus pater dotalem dedisset. Gener tuus ipsis nuptiis crucem meruit. Egregium generum in quo nihil est gloriosius quam quod inter cruciarios non est! Grauissima ipsi quoque seruo facta est iniuria: dominam suam illi non licuit seruare uirginem. BLANDI. Fecit etiam seruo iniuriam

2 Tyrannus thema permisit seruisi — dominas rapere *om.* 3 principe 8 accusator: *corr. A.* 10 hunc: *corr. A.* — honore: *corr. A.* 11 domina: *corr. A.* — putetis: *corr. A.* 13 natusq; enim 15 perretuam steritatem 16 asaebat 18 Fecisse — crucariis 22 redit̄ 24 domine — colocatae: *corr. A.* — Fuluis — marcitus: *corr. A.* 26 nuptis 27 gloriosus — crucarios

cui detraxit abstinentiae gloriam. Nuptiis suis manumissus
(4) est. O matrimonium omni adulterio turpius! Ivli Bassi. Liberata republica quod me tristem uidistis, nolite mirari: nobis etiamnunc uiuit tyrannus. Virginitatem quam [sub] tyranno seruauerat, perdidit sub patre. Dic, furcifer, cui sororem meam uirginem seruasti? dic, si placet, mihi. Non uitiauit, inquit, cum liceret illi. Itane nuptiis dignus est quia indignus est cruce? ex cella sua in dominae migrabit cubiculum, uel domina ex cubiculo suo migrabit in cellam?
(5) Corneli Hispani. Melioris conditionis sunt uitiatae quam uirgo: illis tamen mutare nuptias contingit. Quare, tyrannicida, praemium accepisti? etiamnunc aliqua ex edicto tyranni nupta est. Qui edictum tyranni fugerat redit cum edicto. Dementia hoc patris factum est, ut tyrannum accusare non posset. Quit ille? inquid; filiam meam uirginem alteri seruauit. Nunc maritus est qui sub tyranno quoque nihil amplius potuit quam raptor esse. Is qui dotalis destinatus erat, custos relictus est. propositum est edictum quod ne ferremus, fugimus. nihil per totum publicae seruitutis spatium indignius uisum est, nihil diis hominibusque minus ferendum. itaque tyrannus post hoc occisus est. Desponsa
(6) est puella; omnia ex edicto tyranni facta sunt. Albvci Sili. Egregius gener cuius haec una gloria est, quod comparatus cruciariis frugalior est. Melius seruus custodiit dominam quam pater filiam. [Propitius pater ita filiam] suam collocauit, quemadmodum iratus tyrannus alienas. Inimici tibi nepotes precantur. Cum sanus pater fuit ne has uideret nuptias fugit. Parum putatis magnum argumentum dementiae, quod egit tyrannum in mortem, patres in exilium, seruos in crucem? Quomodo qui sic fugis, sic conlocas? hone-

1 Nuplis — manumissis 3 rep — triste: *corr. A.* 4 sub *om.* 7 uintiauit — Itane ē [*del. A.*] nuptis 8 *suai dominae migrauit 9 migrauit 12 aliquā 17 dotales *m. pr.* 18 relictū 19 ferraemus: *corr. A.* 20 spacium — dis 21 inferendum 23 cūparatus crucaris 24 custodit 25 *uerba* Propitius — filiam *om.* 26 quaeadmodum: *corr. A.*

stius exul es quam socer. Si uoles inuenire generi tui propinquos, ad crucem eundum est. Arelli Fvsci patris. Ex (7) seruo gener et ex domina uxor, ex domino socer factus est. quis has nuptias non tyranni putet? Patrem tyranni criminibus accuso, tyrannum patris. Quid [de] tyranno queror? patri similis est. Quid de patre non querar? tyranno similis est. Miserrima soror, sub tyranno patrem desiderabas, [sub patre tyrannum desideras.] Id in filia tua coegisti, quod tyrannus tamen tantum permiserat. Nunc nobis, pater, si sanus es, exulandum est. Quid enim miserius accidere potest quam is status in libertate quem ceteri uix [ferunt] in seruitute? fugimus [ne] seruiremus. Felicitatem nostram in calamitatem conuertit: aliquanto enim fuit satius cum ceteris contumeliam ferre, quam liberatis omnibus solos in tyrannidem reici. Seruo libertatem dedit, filiae seruitutem. Seruo filiam dedit, innocentiam abstulit. Nescio quid sibi uelit quod serui meritum laudat: tyrannum enim laudare debebat. Seruus noster [non] stultus tergus [et] caput suum deliciis praesentibus praetulit. Si dixerit extimuisse [se] tantum nefas, laudabo et hanc illi etiam nunc optabo mentem. Ceterae (8) honestos inuenerunt sibi uiros; haec talem habet quales illae in tyrannide habuerunt. Soror mea ancillulae pelex est et ut domina nuberet, conserua de cellula eiecta. Nullum in tyranno maius scelus fuit quam quod tibi libuit imitari. O te, soror, miseram, quod ista non sub tyranno passa es! iam enim pati desisses. Hoc tu putas praemium esse: quia dominam non uiolauit, uiolet quantum uolet? Iste uero, ut dices, iniuriam tibi fecit, qui adfinitatem tuam moratus est. si non cessasset, iam fortasse ex illo nepotes habere-

1 inuenires 3 domino: *corr. A.* 5 de *om.* — quaeror 7 *sq. uerba* sub — desideras *absunt.* 9 *tyrann' tan' tantū p militia tua coegisti quod tyrannus tantum permiserat 10 sanus ē 11 quam ista tis in libertatem — ferunt *om.*, *quare fort. scr.:* quam ista pati in libertate quae ceteri uix in seruitute? 12 seruitutem — ne *om.* 14 libertatis: *corr. A.* 18 *Seruus n̄r (nr̄ *A*; noster *C.*) stultus — et *om.* — delicis 19 *dixis — *se *om.* 20 et et hanc 21 *inuenerunt seruos 22 ille — Sorore mela — paelex 23 *sed ut — *cellulas iecta 24 atibi 26 desisset 27 uolet quantum uolet 29 cessaset

mus. Habeamus generum, si possumus, parem; si minus, non erubescendum, cui cognatus sit aliquis, [cui] sacra aliqua et penetralia in quae deducatur uxor, quem adiun-
(9) gamus ad domum, non quem ex censu deleamus. PORCI LATRONIS. Qui omnia tuleramus, hoc fugimus. Vocat seruum et quia crucem non meruerat, mereri iubet. Itane, furcifer, tu potuisti dominam complecti? putasti aut semper tyrannum uicturum aut semper futurum patrem? Felicissimae uidebuntur quibus contigerat raptus tyrannicus. Ita sine dubio beneficium dedit, quod custodiit dominam a stupro, se a cruce. Cum infelice faci ad dotalem suum noua nupta deduceretur, si qua fides est, exhorrui quasi repositum esset edictum. Cogitabam quem sorori uirum eligerem. simpliciter fatebor: fastidiebam iam eas conditiones quae ante profectionem fuerant; aiebam: illo tempore et aliae uirgines erant. Non uitiauit, inquid, [sub] tyrannide. O nos
(10) felices, si ne nunc quidem! TRIARII. Age, hoc non est praemium, unum spectare omnium cruces? Certum habeo, si habuisset tyrannus filiam, non scripsisset edictum. Indicit festum diem, aperiri iubet maiorum imagines, cum maxime tegendae sunt. VARI GEMINI. Eadem hora et libertum fecit et generum. hoc fecisti quod tyrannus non cogit nisi cum irascitur, seruos ne tunc quidem facit cum cogitur. Generum habes qualem? ut illi laudationem suam reddam, nempe frugi seruum. Seruis tuis paritura fratres. Quantum ad expositionem rerum pertinet, sunt quidem acerba tyrannidis mala, tamen tristiora exponam quae post tyrannidem gesta sunt. Non dubitabam quin esset tyrannicidae nuptura. Si

1 Habemus — parem similem siminus: *possis* parem uel similem, si minus *sed corruptelam potius e dittographia archetypi* (similem) *ortam esse putauerim.* 2 *alterum* cui *om.*: *habet A.* 3 poenetralia — quem quē 4 censū 5 am̄a [om̄a *A.*] — hos 6 meruerā 7 autem per 8 Felicissimi 9 *contegerat — *tyrannus 10 custodit 11 faciat dotalem 12 exorrui 14 patebor 15 tempore me talia 16 sub *om.* — tyrannidae 17 *Triariis 20 maiorem — maximae 21 ora 25 *fort. scr.* pariturast 27 tristior 28 essem — ruptura

sub tyranno uitiata esset, [solacium] haberemus hoc: non tibi uni accidit. Nondum occisum tyrannum puto, etiamnunc tyrannicas nuptias uideo. MARILLI. Nunc sciam an (11) merito libertatem acceperis, si liber non merueris crucem. hoc quod obicio qui in pluribus fecit, occisus est. P. VINICI. Nunc in domo nostra matrimonium est cuius me puderet, etiamsi raptus esset. Quam miseros putatis, iudices, esse quibus duo quae miserrima sunt optanda fuerunt, tyrannus et raptor? Vna genero tuo commendatio est quod se aliquando ista puella putauit indignum. VALLI SYRIACI. In ea conditione, iudices, sumus, ut consolari debeamus sororem, quod aut rapta non sit aut nupserit. et tamen quid ille meruit quamdiu per dominum licuit innocentissimus seruus? SEPVLLI BASSI. Nuptias clausa domo fecimus. in contubernium (12) deducta serui domina est: ita iste dexteram sororis meae nisi dum manumittitur contigit? POLLIONIS ASINI. Inter nuptiales fescenninos in crucem generi nostri iocabantur. Miserrimum egisse me diem memini quo seruire coepit respublica, miserrimum diem egisse memini quo in exilium fugimus: inter hos dies sororis nuptias numero. Miserrima soror, fortasse uernularum tuorum nouerca es. Pater, uolo ducere uxorem: dic quam mihi ex ancillis despondeas.

Contra. ALBVCI SILI. Seruauit dominam. si quis tyranno indicasset, solus in cruce pependisset.

DIVISIO. LATRO in has quaestiones diuisit: an etiamsi non (13) debuit filiam sic collocare, damnari tamen ob hoc non possit dementiae. Licet, inquid, mihi filiam meam cui uelim conlocare: isto modo et repudium [cum] remisero genero, accusabor. Male conlocaui filiam: et multi alii. Quid tibi uidentur hi qui abdicant filias suas? auari. Sed male eam ...... nec

1 solacium *om., trium litterarum spatio uacuo relicto.* 2 iuni — Nundum: *corr. A.* 3 sciam hanc 7 *sq.* *iudesse quidem duo — miserrimam 9 *generi tuo [generatio *A.*] commendacio 10 Siriaci 11 iud 16 *similem particulae quae est* nisi *usum habes p.* 11, 26. — Popillionis asinis 17 nuptia 19 resp. miserrima 21 ē 22 achillis 24 iudicasset 26 collocari — ab 27 uellim: *corr. A.* 28 *cum *om.* 29 ali 30 abducunt

ob hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accusare, non sanum regere. Ego istud an sine ratione fecerim, uidebimus: satis est si sana mente feci. Deinde: an sic filiam conlocare debuerit. Hoc in haec diuisit: an etiamsi bene meruit seruus, non tamen sic illi referenda fuerit gratia. deinde, an bene meruerit. De facto serui primum disputauit, deinde de animo. Factum quale enim est? dominam non stuprauit. auge beneficia: nec dominum occidit nec adulter domino uenenum dedit. non est beneficium scelere abstinere. et tyrannus permisit dominas rapere, non coegit. Deinde hoc beneficium eius quod laudas serua: alioqui iniuriam fecit, si non subducta est iniuriae, sed reseruata: tunc tamen solacium fuisset, cum multis pati. Denique aliae in tyrannide passae sunt, haec in libertate; ceterae absentibus suis, haec praesentibus; in aliis stuprum uocabatur, in hac matrimonium: in aliis finis expectabatur iniuriae, in hac nullus; denique illarum stupratores suffixi sunt, huius manumissus est. Deinde [de] animo serui.

(14) LATRO colorem a fili parte, quare non uitiasset seruos, hunc fecit: timuisse illum supplicium, scisse futurum, ut liberata republica omnes poenas qui contaminassent dominas suas darent; et aduentare iam tempus ultimum tyrannidi uidebatur, cum ad summam [esset] perducta rabiem quae numquam nisi ex desperatione fit. Itaque cum uideret, inquit, suffigi cruci seruos, clamabat: hoc ego futurum sciebam. In ultima oratione LATRO dixit: serui quoque nomine tecum queri possum quem, qui frugi fuerat, nequam fecisti. ALBVCIVS hoc colore usus est: inmatura etiam puella nec adhuc iniuriae idonea, et ideo illam non abduximus quia
(15) aetatis beneficio tyrannidem sentire non poterat. CESTIVS

3 fecit 4 *sq.* *etiam siue meruit 6 disputabit 7 *qualem num est 8 struprauit — ne adulteri: *corr. C.* 10 *domina 11 *seruos 15 presentibus — alis 16 alis sinis 18 de *om.* 21 rep 23 esset *om.*: *fort. leg.* tum ad summam perductae rabiem 24 deparatione: *corr. A.* 25 sufficit 27 quaeri: *corr. A.* 28 *pro eo quod est* etiam *fort. scr.* erat 29 adduximus qui etatis [qaetatis *A.*] 30 Certius: *corr. A.*

dixit: ego plane non sum detracturus seruo suam laudem: habuit bonam mentem; sperauit posse fieri, ut, si uirginem seruasset, nuptiis dominae manumitteretur. VARIVS GEMINVS ait: fortasse amicam habebat; hac delectatus [abstinuit]: nam quidam uirginum concubitum refugiunt. fortasse sciuit illam non esse passuram et illud quod nequam quoque seruos interdum frugi facit, malam fortunam timuit. Et hanc sententiam quae ualde circumlata est adiecit: an enim furcifer auderet cum domina concumbere, nisi illi pater permisisset? et illud dixit: ad hoc, pater, ab exilio rediebas? in exilium ergo quid fugimus? BVTEO uoluit uideri reuera (16) mente lapsum patrem et in narratione hoc dixit: quam maestus uenit domum ab edicto tyranni! quantum in sinu filiae fleuit! puto illo tempore mentem esse concussam. VARIVS GEMINVS de abstinentia sic: contaminare dominam suam et trahere in cellam non est ausus. nisi forte hoc modo mauis narrem: iam tunc sperare sororis nuptias coeperat. A parte (17) patris magis defensione opus esse dicebat LATRO quam colore. VARIVS GEMINVS factum ipsum defendit, magnos uiros fecisse, ut libertinas uxores ducerent. M. Cato, inquid, coloni sui filiam duxit uxorem. 'sed ingenuam'. respondeo: sed Cato: plus interest inter te et Catonem quam inter libertum et colonum. Quam multa commoda haberet subiectus et obsequens maritus. non petulantiam timebit, non uerborum contumeliam, non pelicem, non repudium. filiam meam domi semper habebo quam eo magis desidero, quod adeo diu ab illa afui. Deinde factum liberti laudauit. ALBVCIVS (18) et philosophatus est; dixit neminem natum liberum esse, neminem seruum; haec postea nomina singulis inposuisse fortunam. Denique, inquit, scis et nos nuper seruos

3 nuptis domine 4 *sq.* delectactus ñ quidam (*om.* abstinuit) — scit 7 mala: *corr. A.* 8 furgifer 10 rediebas, *quod B et A praebent etiam contr.* 26, 13, *satis defenditur eis quae sunt* ambiebam, transiebam, ueniebam, *quae non recte improbasse uidetur Halmius ad Cic. or. Phil.* II, 36, 92. 11 Butheo: *corr. A.* 12 lampsum — narrationē 13 educto: *corr. A.* 16 cellea 19 magnus 24 maturitus 25 pęlicem 26 habeo: *corr. Iahn.* 27 *abeo diua illa fide inde 28 neminem latum 29 posita — inposuisset

fuisse. Retulit Seruium regem. SILO POMPEIVS hoc colore
usus dixit: exhaustum tyrannidis iniuriis patrimonium; non
habuisse se dotem quam daret. ARGENTARIVS uoluit uideri,
puella uolente se fecisse. uisa est, inquit, indulgere illi;
(19) certe debuit. GAVIVS SABINVS hoc colore usus est, ut in quan-
tum posset dignitatem suam destrueret et humilitatem con-
fiteretur. Et ideo, inquit, facilius potuit non uitiari quia
nemo in domum nostram oculos dirigebat; et puella, inquit,
[quit] facerem? cui conlocarem? quaerendus mihi erat gener
aliquis libertinus. quid ergo? alieno potius liberto? hunc
iam noui; scio cuius in nos adfectus sit; si moriar, scio me
meam filiam apud hunc tuto relicturum. Et hanc senten-
tiam adiecit quae ualde excepta est: eum non contemsi ge-
(20) nerum qui tyrannum contemserat. ACCIVS POSTVMIVS hoc
colore usus est: nihil est, inquit, inuidia periculosius; hanc
sapientes uiri uelut pestiferam uitandam esse praecipiunt.
† hanc uita uincens inuidiam eram. Hic nunc nobis obicit
fortunam liberorum nostrorum. oderant filiam meam femi-
nae, me patres, quasi publici mali segregem exprobratorem:
quo uno modo honeste potui feci filiam meam ceteris simi-
lem, fortunam meam publicae parem: detracta omnis in-
uidia est; filiam non habeo honestiorem quam uos, seruum
(21) frugaliorem habui quam uos. HISPO ROMANIVS dixerat: ma-
ritum autem ego istum uocem raptorem serotinum? Verbum
hoc, quasi aput antiquos non usurpatum, quibusdam displi-
cebat. eiusdem uerbi significatione, ut extra reprehensio-
nem esset, usus est GAVIVS SABINVS cum diceret, nondum
esse consummatam aduersus seruos publicam uindictam:
(22) etiamnunc in domo nostra residuus raptor est. SATVRNINVS

1 seruum 2 iniuris 4 uolentes effecisse 5 Gaius 7 *uitiaui 8 *sq.* *et fuerā inquit facerē 12 *hanc tutorem licturum 14 quid — contenserant — Accaus 15 inquit nibil est 16 rertiferam 17 *fort. scr.*: hanc uitaui uincens inuidiam meam. Quis nunc *etc.* 18 femine 19 publicis malis gregem exprobatorem 21 fortuna mea publicae partis 23 flagariolem [flagaliorem *A.*] 25 *quasi amputanti quos — usurpantum quidam: *corr. A.* 26 *significationem — rem prehensionem 27 grauius sauinus 29 Saturnininus: *corr. A.*

Fvrivs qui uolens uel condemnauit, maius nomen in foro quam in declamationibus habuit; solebat tamen tam honeste declamare, ut scires illum huic materiae non minus idoneum esse, sed minus familiarem. Is in hac controuersia cum L. Lamiae filio declamaret, dixit sententiam: *ὁ μὲν πατὴρ χείρων γέγονεν τυράννου, ὁ δὲ δοῦλος ἑαυτοῦ.* Ex tabellis emtionis multi sententiam trahere temptauerunt. Albvcivs dixit: profer mihi tabellas. quid hoc est? generum socer mancipio accepit. Triarivs dixit: 'fugitiuum, erronem (23) non esse': ita si malum auctorem habemus, gener noster fugitiuus est. Blandvs dixit: relegamus auctoritatis tabellas: 'furtis noxaque solutum'. haec generi nostri laudatio est. Gallio dixit: furtis, noxa solutus est. Sparsvs dixit: ostende tabellas. quid nobis cum isto genero? prior dominus promisit fugitiuum non esse. gratulor uobis, posteri: patrem fugitiuum non habebitis. Varivs Geminvs dixit: 'erronem non esse'; adicio fugitiuum non esse, adicio noxa furtisque solutum. numquid de generi tui nobilitate detraxi? Pollio aiebat ridere se, quod declamatores decreuissent (24) hunc utique empticium esse. Mirari uos puto, quod in hac controuersia omnes declamatores mentis sanae fuerint. Non fuerunt. Nepos Mamilivs cum hortaretur libertum ad repudium sororis, dixit: refer nobis gratiam et tu sororem meam manumitte. Nepos Licinivs illi non cessit; dixit enim: sub illa subsellia transite serui, transite liberti, empta cognatio. et cum illum sensum elegantem et ab omnibus iactatum subripuissed: 'soror, opto tibi sterelitatem', adiecit: nec est quod mireris me timere partum tuum: audio sic nasci tyrannos.

1 uoles 5 fili: *fort. scr.* fili [partem] 6 VeVONeN 8 Albucium 9 fugitium errorem 10 esses 13 se calio — solutur 15 cratulor 16 habebimus: *corr. A.* — errorem 18 solum tum — nobilitatem 21 controuersiam — *mentis suae 22 libertium 23 sosoris: *corr. A.* 26 subripuit sed 28 habeo sic

[CONTROVERSIA XXII.]

Thema. Proditionis sit actio. Pater et filius imperium petierunt: praelatus est patri filius. bellum commisit cum hoste; captus est. missi sunt decem legati ad redimendum imperatorem. euntibus illis occurrit pater cum auro; dixit, filium suum crucifixum esse et se aurum ad redemptionem tulisse. illi peruenerunt [ad cruci]fixum imperatorem. quibus ille dixit: 'cauete proditionem'. Accussatur pater proditionis.

(1) Albvci Sili. Quid desideratis ultra? imperator [supplicium tulit, proditor] pretium. Tristiorem istum uidimus cum filius imperator renuntiatus est quam cum captus. Redde rationem, quemadmodum redieris tutus, senex, solus cum auro, cum etiam imperatores capiuntur. Imperator adulescens renuntiatus est omnibus laetis praeter patrem. Cesti Pii. Plus accepit auri, quam quod posset abscondi. nolite mirari: et imperatorem et filium uendiderat. 'Cauete proditionem'. Iam comitiis cauimus. Abstulissent tibi aurum hostes, nisi dedissent. Cum [de] redemptione ageretur, omnes in curia fuerunt praeter competitorem. Indicium fuit (2) morientis breue, fili uerecundum. Blandi. Quomodo te dimiserunt? si nihil aliud, et ducem genuisti et dux esse uoluisti. Si non decreueramus, consilium nostrum expectare debuisti; si decreueramus, officium. Arelli Fvsci patris. Vnde tam graues paterni sinus? numquid ossa fili reportant? Expectat uidelicet iudicia uestra reus: tamquam nesciat quid de illo sentiatis. Non tu semel apud hostem fuisti, sed nos

3 commisi: *corr. A.* 4 missi sū 7 peruenerunt fixum 10 Albucini: *corr. A.* — Quod — *uerba quae sunt* supplicium tulit proditor *absunt.* 12 filiis — enuntiatus 13 re^{d}dieris 15 preter 16 Certi: *corr. A.* — quam cum: *corr. A.* 18 comitis 19 redemptionem, *om.* de 20 curiā 21 Quodmodo 22 et dua esse 23 *sq.* *expectari debui si decreueramus consilium nostrum expectare debui si decreueramus — Arellius 25 sinos

semel legatos misimus. Imperator non audet nominare te, tamquam patrem. Ivnī Gallionis. Fuit adulescens optimus, (3) uerecundissimus, qui patri suo cessisset, si salua pietate potuisset. Iterum uobis inter patrem et filium iudicandum est. Candidatus processit contra patrem: si silentium eius intellegere scissetis, et tunc uobis uerecunde indicauerat. Habebas apud hostes auctoritatem: apparebat te reipublicae irasci. Legati nostri aurum ferebant, pater auferebat. Dixeras illos sero uenturos: non peruenerunt sero; imperatorem nostrum conuenerunt. Imperator istum accusat, nos subscribimus. hoc fuit imperatoris nostri testamentum. Obice, (4) inquit, aliqua ante actae uitae crimina. Non possum: uerecundum conpetitorem habuisti; multum tacebat. quod possum tibi maius crimen obicere? filius tibi tuus credi rempublicam noluit. Non est qui dicas: quem misi ad hostes? tamquam ipse ire non possis. Cur tam cito reuerteris? diutius nos contra filium rogasti quam pro filio hostem. Non immobilis stetisti, non illic quasi et ipse adfixus haesisti. quid tam cito recedis? etiamnunc uiuit, etiamnunc loquitur. recessurus interroga, si quit uelit mandare. Voce proditionem coarguit, silentio proditorem. Intellego quanto istum (5) periculo offendam. quemadmodum enim iste accusationem uindicauit? cruce. Omnibus argumentis premitur: dabo qui uiderint, dabo qui audierint, dabo aurum, dabo testem et ne quid de dignitate dubitari possit, imperatorem. De hoc ut utrum uolet, dicat: inimicus est, hunc indicauit. Vtrum tantum auri erat, ut appareret etiam non quaerentibus, an tam suspectus eras, † ut quamuis admonere proditionem cauistis. Optimus adulescens, optimus imperator, qui reipublicae curam agere ne in cruce quidem desiit dignum te

1*sq.* testā quam 4 uobis inter uos patrem 6 scissem·s. et [scissent s et *A.*] 7 Habebat: *corr. A.* — reip 8 adferebat 9 *nonue peruenerunt 11 hoc fuit imperator istū accusat nos subscribimus. Huc fuit imperatoris nr̃m 14 remp 18 *illi qua [quasi *A*] et 24 adierint: *corr. A.* 27 etiam nunc 28 quamuis quam uos admonere *A*: *fort. leg.*: erat, ut quouis admonente proditionem cauissetis? 29 imp — reip 30 disiit

(6) non putauit filius cui diceret: ‘caue proditionem’. Vari Ge-
mini. Nolite omnia expectare ab accussatore et occupato et
uerecundo: reum intellegite; crimina audistis. Quaeris ante
actae uitae crimina? non habeo: nihil tibi umquam filius
obicere uoluit. Tam cito lassatae preces tuae sunt? Quid
faciet miser? nec imperator potest tacere proditionem nec
(7) filius loqui proditorem. Porci Latronis. Quid ab ista ....
est quae peruenit iam usque ad ducem? uereor ne tam sero
caueamus quam imperator noster qui non ante intellexit
proditionem quam proditus est; nec umquam praesentius
periculum fuit: respublica sine imperatore est, proditor sine
custode. Quid enim est quare tibi hostes pepercerint? et
imperatoris nostri pater es et aurum habes et legatus non
es. Si tibi dicam: expectadum; legati mittuntur; filius tibi
publice remittitur, dices: ‘paternus adfectus non sustinet
moram; rapit me desiderium fili; etiamsi redimere uiuum
(8) non potero, mortuum redimam; numquam tam durus hostis
fuit, ut paternis lacrimis non flecteretur’. Vt ignoscam tibi
quod tam cito isti, obiciam quod tam cito redisti. Dic quid
dixerit tibi. an nihil cum patre uoluit loqui? Cauete pro-
ditionem. hoc dixit: uidete ne quis nocte insciis custodibus
exeat, ne quis ignorante republica ad hostem perueniat, ne
quis ex hostilibus castris grauis auro reuertatur. Nihil deest
indicio. si quid de proditione quaeritis, imperator uobis
dicet, si quid de proditore, legati.
(9) Pars altera. Arelli Fvsci. Quantum est pretium quo
uendo, ut filium pater spectem in cruce, filius patrem de
cruce? tanti et imperatorem et patricidium uendidi? Gra-
tulabantur omnes repulso magis quam designato nimis am-

4 non ab haec. nihil: *corr. A.* 7 *sq.* quid ab ista ē: *scripsisse fere puto Senecam:* quid ab ista proditione securum est 10 productus — umquamquam 11 periculum. Fuit rep [resp *A.*] 12 *Quidem est 13 imperatores — esset — legatum non ē. 14 *expectandum 17 mortum 19 Dic qui: *corr. A.* 22 ignorate rep 23 *quid ex hostib; — reuertetur: *corr. A.* 24 indio 25 de proditione legat [legati *A.*] 27 in crucem 29 amuitiose

bitiose. nunc poenitet. [Qui] et filium et patriam uendidit, tam exiguum auri accepit, ut unus senex portare posset.

In hac controuersia [quae] etiamsi coniecturalis est, (10) habet quasi certum tritumque iter, fuit tamen aliqua inter declamantis dissensio. LATRO semper contrahebat et quidquid poterat tuto relinquere, praeteriebat; itaque et quaestionum numerum minuebat et locos numquam adtrahebat; illos quoque quos occupauerat non diu dicebat, sed ualenter. Hoc erat itaque praeceptum eius, quaedam declamatorem tamquam praetorem facere debere minuendae litis causa. quod in hac controuersia fecit; non enim curauit dicere nullam factam esse proditionem, sed se proditorem non esse. et suspectus, inquid, iudici est qui plus quam se defendit et nolo, inquit, cum fili uoce pugnare, ut imperatorem et filium mentitum dicam, praesertim cum odium aduersus filium obiciatur patri. ALBVCIVS in duas partes declamationem diuisit: primum negauit ullam esse proditionem, deinde ut esset, ad se non pertinere.

Colorem contra patrem SILO POMPEIVS hunc introduxit, (11) odio illum reipublicae a qua repulsus erat fecisse et odio ipsius fili quem oderat et quia competierat et quia uicerat. VARIVS GEMINVS dixit statim petisse patrem hoc proposito imperium, ut proderet, hominem auarum et lucro inhiantem et quia noti mores eius erant uictum ab eo competitore a quo uinci fas non erat nisi hominem turpissimum. Ante comitia [, inquit, paratus fuerat pecuniam accipere, ut filium perderet; post comitia] paratus erat pecuniam dare, ut filium perderet. Vt captus est dux aiebamus, inquit: 'non potest hoc sine proditione fieri'. excusauimus nos imperatori: diximus perseuerasse ad redemptionem, quamquam

1 *Qui *om.* 2 senec: *corr. A.* 3 controuersiam — *quae *om.* — esset 5 detrahebat, *corr. m. pr.* 6 relinquero — *preterierat; *cf. supra ad p.* 225, 10. 8 quod, *corr. m. pr.* 9 erat utique *ci. Iahn.* — preceptum 10 pretorem — deberē inuende 11 curabit 14 pugnaret 16 obiciatus 17 *ıllum 20 reip — fecisset odio 21 *competierit 22 proposita: *corr. A.* 24 competitorem 26 *sq. uerba* inquit — comitia *om. B, habet A.* — *acciperet filium pdideret *A.* 30 *redemptione quam

deterruisset pater. hoc loco ille respondit: 'cauete proditio-
(12) nem'. Blandvs dixit aegre ferentem pudorem repulsae uoluisse occidi filium, ut in eius locum substitueretur ipse. Hispo Romanivs: ultionem, inquit, suam hosti uendidit. tam facile, inquit, exiit, nocte peruenit ad hostes, rediit, ut scires illum non tunc primum fecisse. Argentarivs dixit: perfer ad senatum mandata fili tui: necesse est tibi multa dixerit; legatis quoque aliqua mandauit; fortasse proditoris nomen patri dixit; indica nobis. Nihil dixit, inquit nobis, mihi. Sublata omnis quaestio est. quaeritis quem dixerit? uidete cui nihil dixerit.

(13) Pro patre de comitiis hic color Latronis fuit: ne quis filium meum uinceret timui; itaque professus sum, ut auctoritate mea deterrerem futuros conpetitores; deinde ipse filio meo cessi. Albucivs hoc colore usus est: aiebant, inquit, alii [iuuenem] imperatorem fieri debere qualis Scipio fuisset, alii senem qualis Maximus fuit; senem nihil temere facturum. utriusque populo copiam feci. Cestivs hoc colore usus est: noueram uitia fili mei; sciebam esse acrem adulescentem, fortem, sed inconsideratum, temerarium. itaque petii et reipublicae causa [et] fili mei quem idoneum ad tantum su-
(14) stinendum onus non putabam. Fvscvs Arellivs dixit in hoc se competisse, ut hostium animi frangerentur, cum audissent, posse rempublicam uel in una domo ducem eligere. Hispo Romanivs simpliciter putauit agendum: inepti, inquid, hi colores sunt, cum ponantur competitores. hoc itaque egit colore, ut quereretur de exitu comitiorum: adulescentulos omnis conspirasse, quasi de aetatis comparatione ageretur; facile itaque uictum senem non ambientem. De me, inquit,

2 repulso [repulse *A.*] 4 tam tã 5 exit — redit 8 dixerat 10 Sublato 12 comitis 13 professum ut auctoritatem 15 Albucius aiebat hoc — *aiebat inquit tali [ali *A.*] imperatorem (*om.* iuuenem) 16 deberem qua [qualis *A.*] 17 *tali senem — fecit [fent *A.*] 18 Certius: *corr. A.* 19 uitiã [uitiũ *A m. pr.*, *corr. in* -ã.] — hac rem: *corr. A.* 20 *sq.* *petieret reip cause fili 23 conpetisse *A.* 24 remp 25 inepte 26 hic colores: *corr. A.* 27 colorem — quęreretur 28 aieretur: *corr. A.* 29 ambicientem: *corr. m. pr.*

queri non potestis; clamaui: 'non est uobis utilis huius aetatis imperator'. Mansit, inquit, illi et post comitia [eadem contumacia]: nihil referebat ad patrem, nihil communicabat; itaque captus est. et cum descripsisset quam imperite disposuisset aciem, quemadmodum inexploratis locorum insidiis oppressa eius temeritas esset, adiecit: hoc erat quod uobis clamabam: 'ducem senem eligite'. OTHO IVNIVS pater (15) praesagiis quibusdam et insomniis hanc fortunam praenuntiantibus agitatum se competisse dixit. Erat autem ex somniatoribus Otho: ubicunque illum defecerat color, somnium narrabat. De eo quod inscio senatu egressus est, LATRO sic colorauit: [decretum non expectasse], amentem et attonitum protinus procurrisse. ALBVCIVS hoc colore usus est: semper de duce cito constitui; longum erat expectare; ad summam, festinaui nec occurri. VARIVS GEMINVS dixit maluisse [se] solum (16) ire; hostes enim auctoritate legatorum non moueri, ad lacrimis patrum saepe flecti. SILO POMPEIVS ait: putaui utilius esse priuata illum pecunia redimi: minoris enim posse aestimari, [si tamquam priuatus quam] si tamquam imperator redimeretur. ARGENTARIVS ait: nihil tam iniquom erat quam legatos ad redemtionem mitti; numquam enim reddidissent quem sic desiderari publice iudicassent. itaque praecucurri rogaturus et hoc dicturus: exercitus contemnit illum, respublica relinquit. BLANDVS ait: cogitanti mihi quid facerem, contentus (17) essem paternis lacrimis an comitatu publico preces meas adiuuarem, tandem uenit in mentem Troianum regem ad redemtionem fili sine legatis isse et cum auro. SEPVLLIVS BASSVS ait non expectasse se curiam, quia putauerit futuros qui redimendum negarent, quod factum apud Romanos sae-

1 quaeri: *corr. A.* 2 *ea quae sunt* eadem contumacia *om. B: habet A.* 4 quem imperite 6 insidis 7 bouis — seneligite [sine ligite *A.*] Oto 8 praesagis — insomnis — praenuntiatus agitatur [agiat̃ *A.*] te comperisse 10 *toto — omnium 12 *uerba quae sunt* decretum non expectasse *absunt, addita ex excerptis.* 13 color: *corr. A.* 15 *se *om.* 18 *sq.* **uerba* si — quam *om.* 20 inquom 21 redemptionem *A.* 23 resp 24 contemptus 26 adiuuare 27 redemptionem *A.* — legati isse isse 28 putaberit futurus

pius erat; itaque ante se uoluisse redimere quam posset aliquid de non redimendo constitui. CESTIVS dixit: non quaesiui secretos tramites nec occultatum iter: proditor (18) eadem uia ueni qua legati. De uoce fili colorem ALBVCIVS hunc fecit: pudebat illum, inquit, quod captus erat; quaerebat aliquod fortunae suae patrocinium; uoluit uideri non culpa sua, sed proditione hoc sibi accidisse; itaque nomen adicere non potuit. FVSCVS ARELLIVS dixit alienatum iam suppliciis animum et errantem has uoces effudisse sine argumentis, sine reo. VARIVS GEMINVS omnia complexus est: potest, inquit, propter hoc, potest propter illud; ego uobis idem suadeo: cauete proditionem. hoc si cauere uultis im- (19) peratores senes facite. Illud et in hac controuersia et in omni uitandum aiebat CESTIVS, quotiens aliqua uox poneretur, ne ad illam quasi ad sententiam decurreremus, sicut in hac apud Cestium quidam auditor eius hoc modo coepit: ut uerbis ducis uestri, iudices, incipiam, cauete proditionem; sic finiuit declamationem, ut diceret: in quibus uitam finiit imperator, cauete proditionem. Hoc sententiae genus Cestius echo uocabat et dicente discipulo statim exclamabat: MEP *τὴν ἠχώ:* ut in illa suasoria in qua deliberat Alexander·an Oceanum nauiget, cum exaudita uox esset: ʻquousque inuicteʼ? ab ista uoce quidam coepit declamare et in hac de- [II.1,97.] siit; ait illi Cestius desinenti: *ἔν σοι μὲν λήξω, σέο δ' ἄρξομαι,* et alter cum descriptis Alexandri uictoriis, gentibus perdomitis, nouissime poneret: ʻquousque inuicteʼ? excla- (20) mauit Cestius: tu autem quousque? OTHO pater hoc colore usus est pro patre: dixit enim molestum fuisse imperatori, quod illum suffixum legati intuebantur; itaque, ut ab hoc

2 Certius: *corr. A.* 3 *tramite seo occultatum 4 uix ueni 5 quaebat 9 supplicis — effudisses in argumentis 12 suade eo 14 Certius: *corr. A.* 15 *decurremus 16 Certium: *corr. A.* — *auditor est hoc 17 *duci ũri ſ iud 18 finibit — *finit 19 *sq.* genius Certius hoc hoc uocabat — *dicenti — *fort. scr.* *ἄγες* 21 delicebat 22 quoque inuictae 23 *ipsa — desit 24 Certius: *corr. A.* — ΛΗΞWNCΕΟΜΡΞΟΜΑΙ 25 alteri — uicloris 26 nouistime 27 Certius — Oto 28 duxit

illos spectaculo arceret [et] exoneraret uerecundiam suam id dixisse quo audito festinarent. Itaque dixisse illum non 'caueant proditionem', sed 'cauete'; quasi ipsis legatis esset periculum, ne proderentur.

[CONTROVERSIA XXIII.]

Rapta raptoris aut mortem aut indotatas nuptias [optet. Rapta producta nuptias] optauit. Qui dicebatur raptor negauit se rapuisse. Iudicio uictus uult ducere; illa optionem petit.

(1) Albvci Sili. Praeterquam quod in omni discrimine periculosa libertas est, meruit puella, ut taceremus: misericors in nos, etiam antequam rogaremus, fuit. Inhumana libertas est, si uincimus aduersus iudicem. Non oportet tibi amplius quam semel licere optare. omnis nimia potentia saluberrime in breuitatem constringitur. qui potest condemnare, possit semel; qui potest occidere, possit semel; aut si qua iteratio recipi potest, in paenitentiam mortis recipienda est. Proponite uobis illam supplici faciem, carnificem, securem: hoc semel licere nimium est. 'Exorata sum, condo gladium: irata sum, repeto optionem'. et non semel mori satius est? occide iam non uitiatorem, sed uirum. (2) Porci Latronis. Periculosius est negare raptum quam commisisse? In hanc perturbationem adulescens perductus erat, ut ignoraret quid fecisset; non refugiebat tamen puellae nuptias; fauebat tantum sibi, ut innocens duceret. itaque nihil aliud petiit quam libertatem, ut honestius duceret. Ita apud uos, iudices, tutius est peccare quam erubescere?

1 iugeret ex eo narraret 4 proderent: *corr. A.* 6 *sq. uerba quae sunt* optet. Rapta producta nuptias *om.* 7 *fuit* optauit, *sed m. pr. corr.* obtauit 10 omnia 11 et taceremus 15 saluberrimae — constringerentur 18 supplici causam faciam 19 sicuitam — licerent meum est. exoratā 20 *conde — repete 21 uitiatus 25 tam sibi 26 *petit — diceret 27 iud

Dignior poena erat, si id peccasset quod meminisse posset. Exsurge, adulescens, et sine ullo respectu pudoris ad pedes te puellae demitte; accedite et uos, amici propinquique, et tu, mater, ac pater. Quid est, puella? ecquid te horum lacrimae mouent? Non, inquit; ad illum magistratum ueniat. Non dissimulo: metuo te, puella, si nusquam rogari uis, nisi ubi occidere potes. Grauius punior nunc, cum me peccasse pudet, quam cum peccaui. Quae post iniuriam igno-
(3) scit, post misericordiam [irascitur]. Cesti Pii. Venit ad uos uestro beneficio retenturus puellae beneficium. optauit nuptias; neque adhuc sciebat, quam uerecundum maritum esset habitura. Vitiatorem dimisisti; uirum occides? Aiebat iudex: quid habes quod tam pertinaciter neges? nuptias optat. minus est ergo quod uitiauit quam quod negauit? Q. Hateri. Non sum, inquit, optatura mortem, sed uolo mihi licere et mortem optare. Quam potestas ista delectat crudelis est. Blandi. Ergo nos iniuriam periculosius nega-
(4) uimus quam fecimus? Ivni Gallionis. Quadam nocte — quid dicam? iam negare non audeo. Non diligenter causa mea acta est: dum nihil timetis, facilius me puellae credidistis. Confitendum est uitium nostrum: nos nuptiis moram fecimus. Siue ab hoc esset uitiata siue non esset, uisa digna matrimonio quae hominem non posset occidere. Tibi consulebam, ne dicereris uitiatori nupta. si per te licuisset, honestiorem maritum habuisses. Tu negasti? [o] hominem inpudentem! ita tu non ante magistratus tribunal, in conspectu populi, in medio foro clamitasti: ego uirginem rapui? Neminem habere tam obsequentem maritum potes: hic iam
(5) nihil negabit. Vari Gemini. Exponam uobis rerum ordinem sic tamquam ab eo didicerim qui quid fecerit, nescit. Vibi Galli. Vbi estis qui dicebatis: nihil interest tua, confitere?

1 meminisset possit 2 *sq.* ad penestae 4 haecquid 7 potest 9 *irascitur *abest* — Certi: *corr. A.* 14 oblat (*A ut edidi.*) — uitauit: *corr. A.* 21 non nullis moram 22 *adhoc — *uis digna 25 o *om. B, sed A:* tun egestio hominem 29 *negauit 30 quid quid — Vbi: *corr. A.*

Confitetur quia honestius putasti raptori nubere. Sit, inquid, mihi heres, si quis intra decem menses natus fuerit. numquid negat? Surge adulescens, dic, 'rapui, uitiaui'; incipe scire quod nescis: miraris si tibi non credit? multum est de quo timet.

(6) Pars altera. P. Asprenatis. Nescio utro iudicio aduersarius fuerit inprobior. priore id egit, ne quam omnino poenam stupri penderet; hoc id agit, ut ipse optet, ex duobus ab lege constitutis suppliciis utrum uelit pendere. fatetur enim se inpune habere maluisse quam ducere uxorem, uxorem ducere malle quam mori. antea legem uitiationis euertere conatus est, nunc transferre uolt: aduocatos rogat, iudices rogat, omnis potius quam uitiatam. Vtinam non hoc illum liberaret metu, quod iudicis suae clementiam [nouit]. Nobis clamabat se innocentem esse, si quid peccasset, mori non recusare. Aderat raptori populus nec quicquam magis suspectam faciebat uitiatae causam quam lenitas optionis. Si iam tibi de stupro tuo liquet, est quaedam proxima innocentiae uerecundia, praebere se legibus: tu uero ne meruisti quidem mortem illa infitiatione: ignorasti, an peccasses; innocens esse uoluisti: causam habes. Reuertere ad partes, puella, quoniam quidem totiens iam rogas, quae rogari ipsa debueras.

(7) Latro tres fecit quaestiones: an illa interrogatio iusta fuerit. Non fuit, inquit, iusta: non enim constabat te raptorem esse. Nihil refert, inquit, an negauerit. erat enim raptor, etiam si negabat, et ita iusta fuit optio. An si iniusta optio fuit, reuocari possit. Optio, inquit, semel puellae datur; immutabilis est, simul emissa est. Iudex quam tulit de reo tabellam reuocare non potest; quaesitor non mutabit pronuntiationem suam. Nihil tam ciuile, tam utile est, quam

6 *uerba* Pars altera P. Asprenatis *bis scripta.* 8 strupi 9 *alia lege — supplicis — uellit 11 ducerē in alle: *corr. A.* 13 iud 14 metus — nouit *om.* 19 *post id quod est* uero *nonnulla excidisse puto; uerba enim quae sequuntur* ne — habes (*l.* 21) *hic suo loco posita non uidentur.* 20 illam 24 tres *bis scr.* 26 negaberit 29 *simile missa 30 mutauit

breuem potestatem esse quae magna est. si uolet et alteram optionem suam reuocare et deinde tertiam, numquam constabit quid futurum sit, cum illa quod optauerit possit sequenti semper optione rescindere. Tertiam fecit quaestionem: an, si potest reuocari aliquando optio, nunc debeat. (8) Hic defensio adulescentis quia negauit se uitiasse. Fvscvs et ordinem mutauit quaestionum et numerum auxit; fecit enim primam quaestionem: an rapta non possit amplius optare quam semel. Potest, inquit; lex enim non adicit quoties optet, sed ex quibus: 'aut hoc', inquit, 'aut illud'; non adicit, 'ne amplius quam semel'. Contra ait: lex te iubet alterutrum optare; tu hodie si mortem optaris facies quod numquam factum est: utrumque optaueris. Etiamsi non licet, inquit, amplius quam semel, ego nondum optaui: optio est enim quae legitime fit; illa non est facta legitime. Si praetor defuisset, numquid optionem uocares? si rapta defuisset? Raptor defuit: non est ista optio; sermo est. An proximo iudicio confirmata sit optio. Raptor ait: agebatur apud iudices utrum deberet rata esse optio [an] non; iudicata est rata esse debere: rata sit. Non, inquit puella: quaesitum est enim an ego in raptorem ius haberem; iudicatum est habere me: uti debeo. non possum ante legem habere quam raptorem. Nouissimam quaestionem fecit (9) aequitatis: an rata debeat esse optio. Passienvs hanc ultimam partem sic diuidebat: an si adulescens malo aduersus puellam animo infitiatus est raptum, ut nuptias effugeret, dignus sit qui iterum fortunam subeat optionis recusatae. deinde: an malo animo fecerit. Varivs Geminvs ultimae quaestioni uel parti in qua quid debeat fieri quaeritur duo

2 constabat 3 posse 4 ratione 7 ordine — quaestionem — ausit 12 odie 14 *post id quod est semel additur et mortem optabis et nuptias, *quae uerbo haud dubito quin sint interpretatio antiqua eorum quae praecesserunt* utrumque optaueris. 15 legittimae fit 16 Si praecor — uocaret 17 *raptor fuit 18 aiebatur 19 iud — rapta — an *om.* 20 *rapta esse 21 raptore 24 aquitatis: *corr. A.* — *rapta 28 animalo animalo animo — ultimo [ultime *A.*] 29 in quā — queritur

haec adiciebat quae per se quaeri putabat: an si puella pro certo adulescentis mortem optatura est, non debeat illi permitti optio tam crudeliter usurae sua potestate; deinde: an mortem optatura sit. Quid est, inquit, quare uelis optare, nisi quod nuptias non uis? Hoc non tantum patimur, sed rogamus.

Color pro adulescente introductus est a LATRONE talis, (10)
ut diceret se ebrium [fuisse] et ignorare quid fecerit: hodie magis quoque credere de facto suo quam scire; recusasse autem non ne duceret uxorem, sed ut sua uoluntate duceret; et iudices non audisse sollicitos: faciles fuisse quasi de nuptiis ageretur. VARIVS GEMINVS raptum confessus est et dixit nihil esse tam contrarium adulescenti quam etiamnunc negare: non tantum raptam, sed iudicem offendet. CESTIVS nec Latronem secutus est dicentem nescisse se hodieque nescire, nec Varium Geminum confitentem, sed rapuisse apertius negauit: uerum, inquit, inueniri non poterat; iudices illam sententiam secuti sunt: si rapuit, indignum est puellam inultam esse; si non rapuit, non est indignum fieri illum maritum. SILO POMPEIVS dixit adulescentem uerecundum natura et rustici pudoris non sustinuisse confessionem. Non placebat LATRONI color: minus, inquid, ignoscetur illi, si scit se rapuisse et sciens mentitus est. Contradicebat SILO posse ulli fidem fieri aliquem nescire an rapuerit.
HISPANVS CORNELIVS: non subducere illi, inquit, maritum uo- (11)
lui, sed honestiorem dare. Digna est, inquam, tam misericors puella quae non uideatur nupsisse raptori. HISPO ROMANIVS ait, illos sodales qui illum noctu inpulerant circumstetisse et dixisse: non est quam rapuisti; alia fuit. Timuit ne illi quam rapuerat faceret iniuriam. ARGENTARIVS dixit: uellem mortem optasses: non essed hic raptor iudicatus.

1 queri 2 illa permittit opto 3 usura 5 quo onuptias
8 fuisse *om.* [*habet A.*] — odie 11 iud 12 nuptis aieretur
14 Certius: *corr. A.* 15 *sq.* hodiequae necscire — sed non rapuisse
17 iud 19 *puella inuita 20 adulencentem 26 Digne — *inquit
28 illosodales : *corr. A.* — *noctē 29 *alia mittimuit 31 uelle'

Non causa tua illum [premit], sed optio, dum unusquisque iudex dicit: 'quid habet quod tantopere recuset? putes de capite agi; et ipse ait se non nolle ducere uxorem, sed titulum recusare. nempe uictus ducet uxorem. non est sollicite de eo iudicandum cui damnato gratulandum est'. Silo hoc colore usus est: confusum adulescentem subito et tanto tumultu parum sibi constitisse et negasse quia perturbatus erat, perseuerasse quia negauerat.

1 premit *om.* 2 *pute 3 non uelle 4 uxore: *corr. A.* 5 Solo: *corr. A.* 8 necauerat: *corr. A.*

In fine: LANNEI SENECAE SENTENTIARŪ LIB̄. IIII. EXPLICIT FELICITER. INCIPIT ∴ LIBER. U ∴

[M. ANNAEI SENECAE ORATORVM ET RHETORVM SENTENTIAE DIVISIONES COLORES CONTROVERSIARVM. LIBER VIIII.]

SENECA NOVATO, MELAE FILIIS SALVTEM.

(1) Iam uidebar promissum meum implesse; circumspiciebam tamen, numquid me praeteriret. Vltro Votieni Montani mentionem intulistis; et uelim uos subinde aliqua nomina mihi offerre quibus euocetur memoria mea quae quomodo senilis per se marcet, [ita] admonita et aliquando lacessita facile se colliget. MONTANVS VOTIENVS adeo nunquam ostentationis declamauit causa, ut ne exercitatis quidem declamauerit. rationem quaerenti mihi ait: utram uis? honestam an ueram? si honestam, ne male adsuescam. qui declamationem parat, scribit non ut uincat, sed ut placeat. Omnia itaque lenocinia conquirit; argumentationes, quia molestae sunt et minimum habent floris, relinquit; sententiis, explicationibus audientis deliniri contentus est. cupit enim se approbare, non causam. (2) Sequitur autem hoc usque in forum declamatores uitium, ut necessaria deserant dum speciosa sectantur. Accedit etiam illud quod aduersarios quamuis

4 filis 6 preteriret 8 *uocetur memoriā et que 9 ita *om.*, *add. Iahn.* 11 clamauit 12 querenti 14 scripsit — Omnia altaquae 15 *laenocinia ita conquirit — moleste 17 contemptus — aprobare

fatuos fingunt: respondent illis et quae uolunt et cum uo-
lunt. Praeterea nihil est quod errorem aliquo damno casti-
get; stultitia eorum gratuita est. Vix itaque in foro futurus
periculosus stupor discuti potest, qui creuit dum tutus est.
Quid quod laudationibus crebris sustinentur et memoria
illorum adsueuit certis interuallis quiescere? cum uentum
est in forum et desiit illos ad omnem gestum plausus exci-
(3) pere, aut deficiunt aut labant. Adice nunc quod † ab illis
nullius interuentu excutitur: nemo ridet, nemo ex industria
obloquitur: familiares sunt omnium uultus. in foro, ut nihil
aliut, ipsum illos forum turbat. Hoc quod uulgo narratur,
an uerum sit tu melius potes scire: Latronem Porcivm decla-
matoriae uirtutis unicum exemplum, cum pro reo in Hispa-
nia Rustico Porcio propinquo suo diceret, usque eo esse con-
fusum, ut a soloecismo inciperet nec ante potuisse confir-
mari [tectum] ac parietem desiderantem, quam impetrauit,
(4) ut iudicium ex foro in basilicam transferretur. Usque [eo]
ingenia in scolasticis exercitationibus delicate nutriuntur,
ut clamorem, silentium, risum, caelum denique pati nesci-
ant. Non est autem utilis exercitatio, nisi quae operi simil-
lima est in quo exercet; itaque durior solet esse uero certa-
mine. Gladiatores grauioribus armis discunt quam pugnant;
diutius illos magister armatos quam aduersarius retinet.
Athletae binos simul ac ternos fatigant, ut facilius singulis
resistant. Cursores, quo intra exiguum spatium de ueloci-
tate eorum iudicetur, id saepe in exercitationem decurrunt
quod semel decursuri sunt in certamine. Multiplicatur ex
industria labor quo condiscimus, ut leuetur quo decernimus.
(5) In scolasticis declamationibus contra euenit: omnia molliora

1 fingant respondeant [respondent *A.*] — et que 6 adsuebit 8 deificiunt: *corr. A.* — Adici in hunc: *scr. uidetur:* Adice huc quod cauilli nullius interuentu excutiuntur: *cf. Paul. Diac. p.* 46, 10 *ed. Müller.* 12 Portium 13 templum 14 Portior: *alterum* r *del. m.* 2. 15 solocismo — negante — confirmari hac (*om.* tectum) 17 eo *om.* 18 delicatae 19 clamarem 20 ut illis exsecrationi siq; 21 *sq.* certã negladiatores: *corr. A.* 23 *sq.* *aduersarios teti une tat(h)e nas binos (h *a m. pr.*) 25 *quod — bellocitate 27 *uerba* in certamine *bis scr.* 28 qđ cernim; 29 uenit. omnino

et solutiora sunt. in foro partem accipiunt, in schola eligunt; illic iudici blandiuntur, hic inperant; illic inter fremitum consonantis turbae intendendus animus est, uox ad aures iudicis perferenda: hic ex uultu dicentis pendent omnium uultus. Itaque uelut ex umbroso et obscuro prodeuntes loco clarae lucis fulgor obcaecat, sic istos a scolis in forum transeuntes omnia tamquam noua et inusitata perturbant nec ante in oratorem conroborantur quam multis perdomiti contumeliis puerilem animum scolasticis deliciis languidum uero labore durarunt. Lepidvs, uir egregius et qui declamatorio non studio **

[CONTROVERSIA XXIIII.]

Adulterum cum adultera qui deprenderit, dum utrumque corpus interficiat, sine fraude sit. Ingrati sit actio. Miltiades peculatus damnatus, in carcere alligatus decessit; Cimon filius eius, ut eum sepeliret, uicarium se pro corpore patris dedit. Callias diues sordide natus redemit eum a republica et pecuniam soluit; filiam ei suam conlocauit quam ille deprensam in adulterio deprecante patre occidit. Ingrati reus est.

Albvci Sili. Non mouet me periculum meum: semper (1)
nos in malis nostris non fortunam, sed causam spectauimus. Non dubito quin Callias redempturus fuerit Miltiaden si iam habuisset filiam nubilem. Mvsae. Alius aliud pati non potest. mihi adulterium carcer est. Arelli Fvsci patris. Nihil, inquid, filiae plus possum dare quam Cimonem uirum. quando mihi ex eo contingent nepotes? Ferrum a lege mihi

1 solitiora 2 inserant 3 c̓sonantis turbe 4 dicentes pendunt 5 uel 6 dare lucis — obcecat — instos in ſcifi forum 8 negant et in 9 delictis laugidum 14 interficeat: *corr. A.* — Militiades (*et sic semper scribitur hoc nomen in hac controu.*) 15 alligatur: *corr. A.* 16 gimon 17 Calhas — sordidę 18 a. rp. 19 illid praẽsam: *corr. A.* — deprecantẽ 20 Ingratu: *corr. A.* 23 Callius: *corr. A.* 24 nobilem 26 filia — utrum

traditum ad uindictam pudicitiae proiciam? Perdidisti pecu-
niam, Callia, si tales soluisti manus. Damnatus peculatus
(2) nihil aliud heredi suo reliquit quam se patrem. Cesti Pii.
Non potest generosus animus contumeliam pati. Merito tu
ex Cimone habere nepotes concupisti. Quid magis in me
probasti quam carcerem? non sum innocentior quam pater,
ne felicior quidem; hoc unum interest inter parentis et fili
fortunam quod illius calamitatium exitus fuit carcer, mea-
rum initium. Exponam uobis quam in neminem meorum
ingratus sim. unus Miltiadis census inuentus est Cimon
filius; ne hic quidem quicquam habuit quod daret pro pa-
tre praeter se. Poteram in Cynegiri domo sperare nuptias,
poteram in Callimachi nec uerebar ne Cynegirus suas pluris
aestimaret manus. Redemptus Cimon redemptoris felicitas
(3) [est]. Votieni Montani. Facis ut dicam: non accepi benefi-
cium aut reddidi. certius reddam cum tam honeste deside-
raueris quam dedisti. Ego adulteros dimittam? quid aliud
facerem si alligatas haberem manus? Egit me attonitum
dolor. non mehercules me exorasset Miltiades pater. Nihil
Calliae debeo nisi liber sum. est uir egregius Callias, est
misericors; sed utinam tantum aduersus bonos! Maior in-
iuria est si nunc manus Cimonis alligantur quam fuit bene-
ficium quod tunc solutae sunt. Non iste iniquiore animo
filiam amisit quam ego uxorem, sed aequiore animo inpu-
dicam pati uoluit. Vis tu diuitias tuas abscondere cum in
eos inciderint qui mendicitate censentur? Nihil habet domus
nostra melius quod ostendat quam paupertatem. Da pecu-
niam Miltiadi qua damnationem luat, nocens erit; da Cimoni
(4) qua patrem redimat, pius non erit. Vibi Galli. Nullo mihi

1 pudititiae 2 Gallia — Damnatos 3 relinquit: *corr. Haase.* — Certi: *corr. A.* 7 ne licior 8 exitum fuit carcerem arum 11 *dare 12 Cunegiri 13 Challi machin haec uerebar nec sine girus 14 omon: *corr. A.* 15 est *om.*, *habet A.* — motani. Faciamus dicat 16 alter reddidit — *desiderareris qua 18 manibus: *corr. A.* 19 meercules 20 Casliae — libertum 21 tandum 24 equiore 25 noluit 26 inciderit 27 De 28 militiandi 29 dedimat — Calli

felicior uideor quam quod Miltiadis pretium fui. Alligatus iacebat Persicae potentiae uindex, libertatis publicae adsertor, alligatus iacebat crimen ingratae ciuitatis. Adulteram dimittam patri? adulteram qui non tam glorior quod filius sum Miltiadis quam quod uicarius? Quid? tu poenam putas pro Miltiade alligari? Si adulterum solum occidero, exulandum est. quid faciam? occidam? plus quam praestitisti exigis; pro carcere exilium. non occidam? plus quam praestitisti exigis: unum beneficium dedisti, duo petis. Vterque magnum beneficium dedistis et statim dum datis, recepistis: Cimon quod Miltiadem redemit, tu quod Cimonem. Videbatur mihi omnis maiorum meorum circa me turba fremere dicentium: ubi sunt illae manus quae soluere Miltiadem? Non mihi occurrit indulgentia uxoris, non Callias socer, non ullius aut rei aut benefici memoria; feci quod soleo, nihil aliud respexi quam patrem. MENTONIS. Cogita (5) adulteros esse pro quibus rogas, cogita qualium misereri soleas: turpe est ab eodem dimitti et adulteros et Cimonem. Ego sum qui referre gratiam ne mortuis quidem desino: ita mihi ueros habere liberos contingat; quod quantum esset Miltiades expertus est. PORCI LATRONIS. Ego adulteros di- (6) mittam? ardet cupiditate uindictae animus. Has manus continere non posset Miltiades quas alligare potuit. Si in hoc solutus [sum], redde me carceri. Ille Graeciae seruator et uindex Persarum orientisque domitor cui modo tam insignem triumphum fortuna de hoste detulerat, damnatus est peculatus, ob hoc uidelicet ipsum, ut innocentia eius quae alioqui latere potuerat, ipsa damnatione ostenderetur. Damnatus est innocens. Quis in ciuitate misericors est? nunc occasionem misericordiae inuenit: Miltiades redimen-

2 publice adsertos 3 ingrate 4 cui 6 occidere exulendum 7 prestitisti 8 prestitisti 10 *dedieti statim [dedisti statim *A.*] — recipistis 12 magorem: *corr. A.* 15 non nullius 21 miliciades 22 uindicte 23 continerem: *corr. A.* 24 sum *om.* — *fuit* carcere, *sed corr. m. pr.* — Greciae 26 oste 27 ab hoc: *corr. A.* — innocentiam — que 29 ciuitatem 30 *occasio misericordiae

dus est. Redemi corpus tuum, Miltiade, ne funeri quidem interfuturus in quod meipsum impenderam. Misereor accusatoris mei, non quia perdidit filiam, sed quia habuit. Dignus erat Callias tales habere quales redemit. Quod si me in hanc stuprorum patientiam redemisti, matrimonio carcerem praefero. Honestius patri alligor quam adultero soluor. Vt audiui esse qui pecuniam numeraret, miratus sum fuisse in ciuitate nostra quemquam [qui] Cimonem redimere quam Miltiaden maluisset. Ego ne patrem quidem meum, nisi in-
(7) nocens fuisset, redemissem. BLANDI. Obiciat licet uincula, numquam tamen efficiet ut non magis carcere glorier quam matrimonio. Diuersi sunt hominum adfectus: tu fortasse, Callia, uincula non potes ferre, ego adulteram uxorem. Effugient ergo adulteri tamquam alligatas Cimonis manus? ARGENTARI. Redemptum me protinus appellare coepit de filiae nuptiis. Statim, inquam, Callias experitur an gratus sim: † habes in Gallian siue Cimonem. Pro uno rogat, duos eripit. FVLVI SPARSI. Dic nunc: 'ego te carceri exemi', dum ego respondeam 'ego me carceri tradidi'. Numquam effici poterit ut melius actum putem quod a Callia redemptus sum quam quod pro Miltiade alligatus. Filia tua abstulit tibi generum Cimonem. Ductus est pater meus in carcerem etiam-
(8) nunc captiuis suis plenum. IVNI GALLIONIS. Beneficium, inquit, tibi dedi quod filiam tibi conlocaui. Nunc uere, Miltiade, grauiorem fortunam carcere sustines: Callias tecum communicare dignatus est. Ego me redemptum putabam; filiae istius emptus sum. Steterunt ante oculos meos maiorum imagines emissusque sede sua Miltiades maiestate imperatoria refulsit et iterum meas inuocauit manus. IVLI BASSI. Calliae filiam uxorem duxi: hanc tibi, pater, iniuriam feci

4 Dignū — gallias 5 pacientiam redimisti 6 Praefera 7 fuis: *corr. A.* 8 qui *om.*, *habet A.* 9 quid est meum 10 redemisset: *corr. A.* — Obiceat 11 glorior: *corr. A.* 12 omnium 13 Gallia — potest 15 cepit 16 nuptis — Gallias 17 habes in gallias sine Cimone *A.*: *fort. leg. cum Schotto:* habes en Callian sine Cimone. 18 eripiť Fullui — dicunt: *corr. A.* 20 Gallia 21 alligatis 24 conlocaui collocaui 25 Gallias 28 emisusque: *corr. A.* — imperatori et [imperia *A.*] 30 Galliae

dum ingratus esse nolo. Placeas tibi licet et istas iactes diuitias: tantidem tamen redemi patrem quanti a te redemptus sum.

Divisio. Latro in has quaestiones diuisit: an non quisquis (9) gratiam non retulit, cum posset, ingrati teneatur. Multa, inquit, interueniunt propter quae non debeam facere, etiamsi possum. Si non tenetur quisquis non retulit gratiam cum posset, an hic teneatur. Hoc in haec diuisit: an non possit ob id damnari quod lege fecit; deinde, an facere debuerit; nouissume, an si adfectu et indignatione ablatus non fuit in sua potestate, ignoscendum illi sit. hoc non tamquam quaestionem, sed, ut illi mos erat, pro tractatione aut loco. Montanvs [Votienvs] quaestionem hanc adiecit: an gratiam (10) retulerit Cimon Calliae. Tuli, inquit, filiam tuam uxorem; filia tua Miltiadis nurus facta est. non putas beneficium communes cum Miltiade nepotes? Gallio illam quaestionem duram mouit, sed diligenter executus est, quae solet esse [in] ingrati controuersiis prima: an beneficium acceperit. Non erat, inquit, mihi poena in carcere esse: mea uoluntate illo perueneram. Ita putas me libentius in cubiculo meo iacuisse? nullus tunc erat locus Athenis honestior quam qui Miltiaden habuerat. Deinde et illam subiuncxit quaestionem: an teneatur is qui beneficium accipit quod non petiit. Non rogaui, inquit, te; dedisti istud iactationi tuae; putasti at gloriam tuam pertinere. Ita tu non accepisses beneficium si tibi soluere Miltiaden contigisset? Silo Pompeivs a parte Calliae duo beneficia se dixit dedisse, (11) quod redemisset et quod egenti filiam conlocasset. Hoc quod secundum posuit, nemo alius pro beneficio inputauit, in quo adeo non est dubium an beneficium non dederit, ut dubium sit an receperit. Brvtvs Brvttedivs illas praeterea quaestiones fecit: an si sua causa fecit hoc Callias, ut redimeret

5 gratia 6 intetieniant — que 7 redtulit 8 *sq.* *an id possit 10 adfectū 13 Votienus *om. B:* notienus *A.* — haec 15 militianus nutus 16 cummunes 18 in *om.* — controuersis 19 acciperit 21 Athenis 23 his 24 petit — rogauit 27 apte 31 sit ac — Brutaedius illis illas — questiones 32 caslias

Cimonem, non sit beneficium. [Beneficium] enim est, inquit, quod totum eius causa praestatur in quem confertur. ubi aliquis ex eo aut sperat quid aut praeparat, non est beneficium, consilium est. et diu executus est et argumentis et exemplis. Deinde, an sua causa Callias fecerit. Voluisti, inquit, opinionem sordium inlustri facto effugere; petisti ex hoc aeternam memoriam. non magis poterat ignotum esse a quo Cimon solutus esset quam pro quo alligatus. Voluisti habere generum nobilem, pium. Hispo Romanivs duram quaestionem fecit: an retulerit gratiam hoc ipso quod occidit. Liberaui te, inquit, summo dedecore; inuito tibi beneficium dedi. non est quod mireris; nam et tu me non rogantem redemisti. Hoc loco illos patres qui filias uitiatas occiderunt, qui incluserunt.

(12) Color et Gallioni et Latroni et Montano placuit, ut nihil in Callian diceretur contumeliose, et redemptorem et socerum et infelicem. Cestivs multa in auarum et feneratorem et mensularium et lenonem dixit, dum uult illud probare, reddidisse [se] beneficium, quod talem socerum habere sustinuisset. Latro dixit: filiam tuam dimittam; quid adultero faciam? pro uno rogas, duos eripis. Hanc Hybreas aliter dixit sententiam: *σοὶ δέ, μοιχέ, τί ποιήσω; μὴ καὶ σοῦ Καλλίας πατήρ ἐστιν;* Haec tota diuersa sententia est a priore, etiamsi ex eadem est petita materia. Illa non est similis, sed eadem quam dixit prior Addaevs rhetor, ex Asianis non proiecti nominis, deinde Arellivs Fvscvs: *ἀχάριστός σοι δοκῶ, Καλλία; οὐκ οἶδας ποῦ μοι τὴν χάριν*
(13) *ἔδωκας;* Hanc sic mutauit Arellivs Fvscvs: non dices me, Callia, ingratum: unde redemeris, cogita. Memini deinde

1 *Cimonia sit beneficiam enim est 2 tutum — prestatur 6 industri [*corr. A.*] facta 8 esse et quo: *corr. A.* 12 nam et tamen: *corr. Haase.* 17 Certius: *corr. A.* — feneratoram (*sed* a *in corr.*) 19 reddisse beneficium: *corr. A.* 21 erisis. [*corr. A.*] an chybreas 22*sq.* ϹΟΙΑΧΧΕΙΧΕΠΙΠΟΙΝϹΩΜΗ [ΛΑΝ *A.*] ΚΑΙϹΟΥΚΑΛΑΙΑϹ ΠΥΗΡΕϹΤΙΝ 24 materiā illā 25 Addeus rethor 26 proiectis 27 ΑΟΚΩ — ΟΙΛϹΛϹ (*de forma οἶδας cf. Lobeck. ad Phrynich. p. 236.*) ΠΟΥΜΠΗΝΚΑΡΙΝΕΛΩΚΑϹΗΛΝϹ. 28 *putauit

Fuscum, cum haec Addaei sententia obiceretur, non inficiari transtulisse [se] eam in latinum et aiebat non commendationis id se aut furti, sed exercitationis causa facere. Do, inquit, operam, ut cum optimis sententiis certem nec illas corrumpere conor, sed uincere. Tunc retulit [ali-]quam Thucydidis sententiam: *δειναὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ ἑκάστων ἁμαρτήματα,* deinde Sallustianam: res secundae mire sunt uitiis optentui. cum [hist. I, frg. 49, 24 ed. Kritz] sit praecipua in Thucydide uirtus breuitas, hac eum Sallustius uicit et in suis illum castris cecidit; nam in sententia Graeca tam breui habes quae saluo sensu detrahas: deme uel *συγκρύψαι*, uel *συσκιάσαι*, deme *ἑκάστων;* constabit sensus, etiamsi non aeque comptus, aeque tamen integer. ad ex Sallusti sententia nihil demi sine detrimentis sensus potest. Titus autem Liuius tam iniquus Sallustio fuit, ut (14) hanc ipsam sententiam et tamquam translatam et tamquam corruptam dum transfertur obiceret Sallustio. nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum praeferat, sed laudat quem non timet et facilius putat posse a se Sallustium uinci, si ante a Thucydide uincitur. Cestivs colorem pro Callia hunc habuit: obiecit ultro Cimoni quod passus esset uxorem suam adulteram fieri, quod non custodisset, quod exspectasset dum superueniret pater, ut spectator calamitatis suae fieret. iam, inquit, etiamsi dimiseris, ingratus es. ego non exspectaueram dum rogarer. Hispo Romanivs hunc colorem (15) secutus est: dixit adulescentem tumidum et nobilitatis suae

1 Fuscus: *corr. A.* — *addeis sententiā 2 se *om., habet A.* — *commentatione in se 5 *sq.* *Tunc deinde retulit qua thycydedi: *ceterum uerba quae adfert non leguntur apud Thucydidem, sed in oratione quae inscribitur πρὸς τὴν ἐπιστολὴν τὴν Φιλίππου, Demostheni falso attributa, p. 155 R. quibus similia habes apud Demosthenem in or. Olynth.* II, *p.* 23: *αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη.* 6 *sq.* ΑΕΙ ΝΑΙΤΑΡΑΙΕΙΠΡΑΞΙΝϹΥΝΚΡΥΨΑΙΚΑΙϹΥΝΚΙΑϹΑΙΤΑΕΚΑΤϹΩΝ ΑΜΑΡΤΗΛΛΑΤΑ 8 Salustianam — secunde mere: *corr. A.* — uitis 9 precipua in Tutidide 11 Greca — que saluus ensuis 12 ϹΥΝ ΚΡΙΨΑΙ — ϹΥΝΚΙΑϹΝΔΕΜΕ — constauit 15 leuius 18 Tucydidis faciet illum 19 putas 20 Tucydedi — Certius: *corr. A.* — Gallia 21 Cinoni: *corr. A.* 24 spectaueram

cogitatione insolentem inuisa habuisse beneficia sua, moleste ferentem socerum suum dici Callian; itaque omnem operam dedisse, ut mores puellae in uitia non tantum labi pateretur, set ipse impelleret, ut haberet iustam dimittendi causam. Nanctum occasionem non intermisisse, expectasse tamen dum superueniret pater. Hoc se cogitasse: exspectat me; uult mecum pares rationes facere. fecisset, si non ostendisset patri adulteram filiam. Gargonivs in hac controuersia foedo genere cacozeliae usus dixit: istud publicum adulterium est, sub Miltiadis tropaeis concumbere. Dorion cum descripsisset, gloriae sibi fuisse carcerem, numquam non se illam fortunam ostentasse, dixit: *ὅτε εἰσῆλθεν Καλλίας, τὰς πέδας ἀπεκάλυψα.* Hybreas dixit: *συγγνώμην ἔχω μοι.*

[CONTROVERSIA XXV.]

Maiestatis laesae sit actio. Flamininus proconsul inter cenam a meretrice rogatus quae aiebat se numquam uidisse hominem decollari, unum ex damnatis occidit. accusatur maiestatis.

(1) Mentonis. Iam etiam perituri dormiebant. peragitur totus ordo subplici, ne quid se meretrix negaret uidisse. O miserum si quis meretricem offendit! o miseram matrem familiae si cuius formae meretrix inuidet! nihil petenti praetor negaturus est. Mvsae. Hic est Flamininus qui exiturus in prouinciam uxorem a porta dimisit. Argentari. Obicio luxuriam, obicio histrionum iocos? apud uos refrixerunt: in conuiuio nihil aliud nisi occiditis. Qui in carcere uixerunt,

1 cogitationem 3 puelle in uita — laui 4 et ipse impellet 5 intermisse expectasset 9 genera: *corr. A.* 10 tropheis: *post h. u. fort. cum Iahnio addendum* cum adultero 12 *sq.* OTEEICHΛOEN KAΛΛIACTACΠEAACAΠEKAΛTΨA HTBREAC DIXIT CTNΓNW MENEXGMOT 16 Flaminius *ubique B et A, sed cf. Liu.* 39, 42. *Cic. de sen.* 19, 42. — pcos 17 meretricae 18 accusator: *corr. A.* 20 Montanus *A.* 23 si coius forme — p̄ter necaturus 24 Flamminius 26 an uos reuixerunt

(2) in conuiuio perierunt. Blandi. Feriatur in foro; omnes uideant, meretrix audiat. Reliquiae praetoris unco trahebantur. Maiestatem laesam dixissem, si exeunti tibi lictor a conspectu meretricem non summouisset. Vibi Rvfi. Paratus erat accusator cum commentariis, [aiebat:] quid si meretrix desiderarit? In hoc tecum uxorem non misimus. Vt salua prouincia sit, optemus meretrici bonam mentem. Dedimus tibi legatum, dedimus quaestorem, ut tu cum meretrice cenares? meretrix uxoris loco accubuit, immo praetoris. (3) P. Asprenatis. Vni fortasse osculo donauit homicidium. Etiam carnifices cenaturi manus abluunt. Porci Latronis. Ne a sobrio quidem lictore percussus est. Non inquiro in totum annum, una nocte contentus sum. 'Bibe, lictor, ut fortius ferias'. Ecqui intellegitis quemadmodum damnatus sit qui sic occisus est? quid scio an in cuius gratiam occisus est in eiusdem etiam damnatus sit? Quantum tibi populus Romanus dederat tantum tu meretrici dedisti. Si negaret, quos testes haberem? quis enim in illo conuiuio fuit quoi esset credendum? Facilius est ut qui alia meretrici dederit homicidium neget, quam ut qui hoc quoque dederit quicquam [neget]. Nimirum numquam istud mulierum oculis ostendi solet, aut ista iam saepe uidisset. (4) Ivli Bassi. Inter temulentas reliquias sumtuosissimae cenae et fastidiosos sub ebrietatem cibos modo excisum humanum capud fertur; inter purgamenta et iactus cenantium et sparsam in conuiuio scobem humanus sanguis euerritur. Gratulor sorti tuae, prouincia, quod desiderante tale spectaculum [meretrice plenum carcerem damnatis habuisti. Seruum si uerberari uoluisses] extra conuiuium abduxisses. Romani Hisponis. Quis ferret te, si in triclinio tuo iudicium coegisses? Scelus est in conuiuio

2 Relique 3 lesam 4 Ulbi 5 commentaris. quid, *om.* aiebat *quod habet A.* 6 *ea quae sunt* ut salua prouincia sit *fort. bis ponenda cum Iahnio, sic:* misimus [ut salua prouincia sit]; ut salua *etc.* 7 optimus — Dedimur 8 questorem 9 pretoris 13 ulla noctę 14 Et qui [ecq' *A.*] 16 PR. dederit 18 *quod ēet [quot essent *A.*] 20 *sq.* *quicquam uidimirum — istum 22 sepe — Basi: *corr. A.* — temulentes 23 caenae — ciuos 25 scrobem 27 *uerba* meretrice — uoluisses *absunt a B, non ab A.*

damnari hominem: quid occidere? Ad arbitrium meretricis de reis pronuntiasti: nisi forte facilius in honorem eius de- (5) collas quam iudicas. Fvlvii Sparsi. Contactam sanguine humano mensam loquor, strictas in triclinio secures. Quis credat ista aut concupisse meretricem aut fecisse praetorem? Cadauer, secures, sanguinem loquor: quis inter haec de conuiuio cogitat? 'Hominem', inquid, 'occidi numquam uidi'. alioqui Flaminino praetore omnia alia uidisti? Silonis Pompei. Virum nobilissimum et tantis honoribus functum turpiter meretrix clementem fecisset: crudelem fecit. 'Numquam uidi'. adice si uis: 'nec alio praetore uidere potero'. (6) Albvci Sili. Si quis autem est, iudices, qui desideret ut praetoris referam crudelitatem, quod praeter hunc iugulauerit, quod innoxios damnauerit, quod carcere incluserit, huic ego me satisfacturum esse [non] polliceor: uno conuiuio cum sua praetura reum euoluam. Instituuntur ab isto in prouincia epulae et magnifico apparatu extruitur conuiuium; distinguntur argenteis poculis aurea. quid multa, iudices? conuiuii eius apparatum sensit prouincia. Extrahitur quidam e carcere in conuiuium praetoris cui stupenti misero meretrix arridet. interim uirgae promuntur et uictuma crudelitatis ante mensam ac deos trucidatur. Me miserum, im- (7) peri Romani terrore lusisti. O qui crudelitate omnis superasti tyrannos! soli tibi inter epulas uoluptati est morientium gemitus: hic ultimus apparatus cenae fuit. In eodem triclinio uideo praetorem, amatorem, scorta, caedis; et meretrix praetori, praetor prouinciae imperat. Constituitur catenatus qui cum languentis praetoris istius aspexit oculos, existimans ipsum praetoris beneficio dimitti, gratias isti agens et utrisque manibus mensam tenens, di tibi, inquit, immortales parem gratiam referant. Quicunque in eodem

3 Fuluius parsi 4 scriptas 5 isca: *corr. A.* — pretorem 6 securus *m. pr.* 7 concitat 8 *alio quod (*corr. m. pr. in* quid) 9 Pomphei 10 clement 12 iud 15 *non *om.* 17 aepulae — apparatum 20 ei carcere: *corr. A.* 21 uirge 22 deo: *corr. A.* 23 superatis tyrannus 24 uoluptatis ∻ 25 caena 26 *cedisset 27 *imperato constituitur 28 con languetis 30 *agere

accubabat triclinio alius ubertim demisso capite flebat, alius auertebat ab illa crudelitate oculos, alius ridebat quo gratior esset meretrici. Hic iste inter uarios conuiuarum uultus (8) submoueri iubet et miserum stare ad praebendas ceruices immotum: interim distinguitur mora poculis. Ne sobri quidem carnificis manu ciuis Romanus occisus est. Non peto quominus securi percutiatur: illud rogo, legi potius quam scorto cadat. memento terrorem imperio quaeri, non oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc referam, iudices, ludorum genera, saltationes et illud dedecoris certamen, praetorne se mollius moueret an meretrix? Capitonis. Ex- (9) surgite nunc Bruti, Horati, Deci et cetera imperi decora: uestri fasces, uestrae secures in quantum, pro bone Iuppiter, dedecus reciderunt! istis obscenae puellae iocantur. Quid si, per deos inmortales, nullo sollemni die populo inspectante in foro conuiuium habuisses, non minuisses maiestatem imperii nostri? adqui quid interest conuiuium in forum [an forum] in conuiuium adtrahas? Deinde descripsit (10) qualiter in foro decolletur. Ascendit praetor tribunal inspectante prouincia; noxio post terga deligantur manus, statim intento ac tristi omnium uultu; fit a praecone silentium; athibentur deinde legituma uerba; canitur ex altera parte classicum. numquid uobis uideor describere conuiuales iocos? Heu quam dissimiles exitus initiis habes! accusauit te eques Romanus, iudicauerunt te equites Romani, praetor damnatum pronuntiauit, occidit meretrix. Buteonis. Vt iste (11) cum amica cenaret iocundius, homo occisus est. Numquid, iudices, umquam, pro rostris uidistis praetorem cum meretrice cenantem? Votieni Montani. Qui sic conuiuatur, quomodo irascitur? Damnaturi iurant nihil se gratiae, nihil precibus

1 aliualius — demissa — fleuat 4 praeuendas 5 inotum 6 manu ·CR· occisus ēet 8 queri 9 iud 11 in: *corr. A.* 12 orati dici 13 uestri secures 14 obscene puelle 15 solemni: *corr. A.* 17 imperi *A.* — ad quidquid 18 *uerba* an forum *om.* 19 tribunalis pectante, *quare fort. scr.* spectante 20 posterga diligantur 21 tento 24 *sq.* *initis abes · accusabis te aq̄ · fr · iudicauerint te quit · R · praetor 28 iud iqđ pro rostris uidisti

dare: postulo, ut in hanc legem iures. Maiestas populi Romani per omnis nationes, per omnis diffusa prouincias, in sinu meretricum iacet; ea imperat praetori nostro quae prostitit, cuius osculo nemo se abstinuit nisi qui pepercit suo. Conuiuas tuos ipse narra: fuere, credo, tribuni, fuere prae-
(12) fecti, fuere equites Romani: cum his ergo praetor .... Cassi Severi. Ne de seruo quidem aut captiuo omni loco aut omni genere aut per quos libebit aut cum libebit supplicium sumi fas est adhibeturque ad ea magistratus ob custodiam, non ob laetitiam. Triarii. Quo crimine damnatus erat? caedis. non tamen in conuiuio occiderat. Animaduerte diligenter, meretrix, ne iterum homicidium roges.

(13) Montanus Votienus has putabat quaestiones esse: an quidquid in magistratu peccauit proconsul uindicari possit maiestatis lege. Reus enim qui tueri se facto non potest, ad ius confugit et dicit hac se lege non teneri. Non quidquid peccauit aliquis in magistratu maiestatem laedit. Puta aliquem, dum magistratus est, patrem suum occidere, ueneno uxorem suam necare: puto, non hac lege causam dicet, sed illis, parricidii et ueneficii. Vis scire non a quo fiat ad rem pertinere, sed quid fiat? priuatus potest accusari maiestatis laesae, si quid fecit quo maiestatem populi Romani laederet. Puta amicam habet proconsul: ideo maiestatis damnabitur? quod amplius est dico, puta matronam corrumpit, dum pro-
(14) consul est: adulterii causam dicet, non maiestatis. Singula, inquid, aestima quae obicis. si tantum amicam habuisset, numquid accusares? qui animaduertisset in aliquem nullo rogante numquid accusari possit? Si non omne non recte factum hac lege uindicari potest, an id quod sub auctoritate

1 hac — populi R. 2 omnes 3 PR · Nr̃o que 4 percit: *fort. leg.* parcit 5 *ipsa 6 equites R.; *deinde fort. scr.*: cum his ego praetores [cenare scio]. — Cas sis: *corr. A.* 9 summi: *corr. A.* 10 letitiam 11 credis 13 Vocienus: *corr. A.* — questiones

14 *quid quis — pcos 15 reus. unum quid ueri [q'ueri *A.*] 16 confuit: *corr. A.* — ac se non lege teneri 17 ledit 20 illi — beneficii 22 lese — populi ·RP· lederet 23 proquos 24 matronem — procos 27 *pro eo quod est* qui *fort. leg.* si 28 rogantem — accusare — si N̄ om̄ N̄ recte 29 ac lege uindicare

publica geritur. Nam cum adulterium committit, tamquam ciuis peccat, [item] cum ueneficium; cum animaduertit, auctoritate publica utitur. in eo autem quod sub praetexto publicae maiestatis [agitur, quidquid peccatur maiestatis] actione uindicandum est. Dic enim mihi, si cum animaduertere debeat non legitimo cultu ac more sollemni usus interdiu tribunal conscenderit conuiuali ueste; si cum classicum canere debeat, synphoniam canere iusserit, non laedet maiestatem? adqui quod fecit foedius est: et comparauit. Deinde, si potest uindicari maiestatis lege id quod proconsul (15) [dum cum] maiestatis publicae et iure et apparatu est peccauit, an hoc possit. Non potest, inquit; nihil enim detractum est populi Romani magnitudini. Is laedit populi Romani maiestatem qui aliquid publico nomine facit: tamquam legatus falsa mandata adfert, sic audiuntur tamquam illa populus Romanus dederit; imperator foedus percussit, uidetur populus Romanus percussisse et continetur indigno foedere: nunc nec uiribus quicquam populi Romani detractum est nec opinioni; [proconsuli] enim inputatur si quid fecit, non populo Romano. At ex te ceteros aestimant. Nonne iam et ante hunc alii fuerunt ex quibus aestimari possit et post hunc erunt? et singulorum uitia nemo urbibus adscribit. Attamen factum ipsum turpe est. et multa alia, (16) nec ideo illis maiestas laeditur. Nemo paene sine uitio est: ille iracundus est, ille libidinosus; non tamen, si quit in aliquo mutatum malis, eo statim maiestas laeditur. Deinde ad facti ipsius aestimationem uenit et dixit haec obici, quod meretricem habuit, quod aliquem in domo occidit, quod nocte, quod in conuiuio, quod rogante meretrice. SILO POM- (17)

2 item *om.* — beneficium — animaduerterit 4 publice — *uerba* agitur — maiestatis *om.* 5 uindicatum, *corr. m. pr.* 7 conuali: *corr. A.* 8 ledet 10 *sq.* *procos maiestatis publice (*om.* dum cum) — *apparatus 13 P̄R magnitudine — ledit P̄R 15 aufer sic audit intus 16 illa · P̄R · 17 · P̄R · 18 P populi detractum 19 *proconsuli *om.* 20 · P̄R · — ec te: *corr. A.* 21 *Nonnā et 23 sed multa 24 leditur — poene 25 illi iracundus — sicut 27 fecti — estimationem

PEIVS has adiecit quaestiones: an si quod facere ei licuit
fecit, non possit maiestatis lege accusari. Potest, inquid;
haec enim lex quid oporteat quaerit, aliae quid liceat. Licet
ire in lupanar; si praecedentibus fascibus praetor deducetur
in lupanar, maiestatem laedet, et quod licet fecerit. Licet
qua quis uelit ueste uti; si praetor ius in ueste seruili uel
muliebri dixerit, uiolabit maiestatem. Deinde illam fecit
quaestionem: an hoc facere ei licuerit. Non licuit, inquit,
illo loco aut illo tempore aut ex illa causa occidere. Quae-
(18) dam quae licent, tempore et loco mutato non licent. De
colore, inquit, quaeritur quo uti debeat is qui pro Flaminino
dicit. Quaedam controuersiae sunt in quibus factum defendi
non potest, excusari potest; ex quibus est et haec. non
possumus efficere ut propter hoc non sit reprehendendus;
non speramus, ut illum iudex probet, sed ut dimittat; ita-
que sic agere debemus tamquam pro facto non emendato,
non scelerato tamen. Itaque negabat se pro Flaminino nar-
raturum MONTANVS, sed iis quae obiciuntur responsurum.
(19) aiebat autem illam sententiam RVFI VIBII colorem actionis
esse bonum: bonum se animum habere pro reo in quo libido
omnis intra meretricem esset, crudelitas intra carcerem.
Ipse Montanus illum locum pulcherrime tractauit, quam
multa populus Romanus in suis imperatoribus tulerit: in
Gurgite luxuriam, in Manlio inpotentiam cui non nocuit et
filium et uictorem occidere, in Sylla crudelitatem, in Lu-
cullo auaritiam. [In] praetore, inquit, cum illi constiterit
abstinentia, diligentia, ne excutiatis, quomodo una nocte
cenauerit. Vtrum tamen, inquit, iniquius est? quod obiciunt,
quod damnatus perierit meretrici, [an quod] postulant pro-

1 questiones 3 hoc 4 lupinar 5 lupinar: *corr. A.* — ledet 7 *uiolauit 8 questionem in hoc 9 Quedam que 10 *sq.* Decolare: *corr. A.* — queritur 14 sit reprehendus [*corr. A.*] sit 15 illum iubet 18 *sedis 19 biuii 20 *bonum setionis esse bonum se, *in quibus ea quae sunt* setionis esse *non dubito quin male repetita sint ex iis quae praecesserunt* actionis esse 21 esse: *corr. A.* 23 populus R 24 luxoriam: *corr. A.* 26 Inquit praetore cum (*om.* in) 27 abstinentiã diligentiam 28 conauerit — iniqui est 29 *meretrici postulante pcons(*om.* an quod)

consulem perire damnato? Colorem Fvscvs Arellivs hunc (20) introduxit: ebrium fuisse nec scisse quid fecerit. Silo Pompeivs hoc colore usus est: non putauit, inquit, in rem pertinere ubi aut quando periret qui perire deberet. Triarivs ineptum introduxit colorem: sermo erat, inquit, in conuiuio contemni nimiam praetoris lenitatem; alios fuisse proconsules qui cotidie auimaduerterent, huius anno nullum esse occisum. Dixit aliquis ex conuiuis: 'ego numquam ....' dixit et mulier: 'et ego numquam'. Iratus, quod clementia sua contemptui esset, curabo, inquid, sciant non deesse mihi sceleratum quem uidere lucem ultra non oportet. Occisus est qui? damnatus; ubi? in praetorio; quo tempore? est enim ullum quo nocens perire non debeat? Gallvs Vibivs (21) dixit: [meretrix] orauit. timebam mehercules ne exorasset ut aut indemnatus [occideretur aut damnatus] uiueret. Ex altera parte multa bene dicta sunt, multa corrupte: in descriptione supplici utique illi qui uoluerunt omnia legitima supplici uerba in sententias trahere in uitia inciderunt, tamquam dixit Triarivs: 'summoue'; audis lictor? summoue a praetore meretricem. Hoc non male adiecit: 'uerbera', sed uide ne uirgae tuae pocula nostra disturbent; 'despolia': meretrix, agnoscis hoc uerbum? certe prouincia agnoscit. Silo Pompeivs, homo qui iudicio censebatur, et ipse ad hanc (22) descriptionem accessit, minimum tamen mali fecit; ait: animaduertit meretrix; 'age lege'; quicquam enim lege hic agitur? Hispanvs dixit: 'age lege' tibi dicitur, Flaminine: uiue sine meretrice, cena sine carnifice. Argentarivs in quae solebat scemata minuta tractationem uiolentissimam fregit: 'age lege' scis, inquid, quid dicat? interdiu age, in foro age. stupet lictor; idem dicit quod meretrix tua: hoc

5 inquit in contemni in conuiuio nimiam 6 pcos 8 *sq.* *numquam iratus dixit: *id quod est* iratus *e linea sequenti male huc irrepsisse apparet, pro quo haud scio an scriptum fuerit* uidi hominem occidi 11 sceleratus 12 sub in: *corr. A.* 13 ēē enim illum — debeas? Gallius Viuius 14 meretrix *om.*, *habet A.* — meercules 15 **uerba* occideretur aut damnatus *om.* 21 disturbent. silo pōpeius dixit despolia 22 prouintia 26 Flamini 28 que — *scematā in ut a tractatione 29 ī foro

numquam se uidisse. MONTANVS VOTIENVS dixit: percussurus
(23) lictor ad praetorem respexit, praetor ad meretricem. VIBIVS GALLVS dixit: lictori, quia bene percusserat, propinatum est. Illud quod tamquam Latronis circumfertur non esse Latronis pro testimonio dico et Latronem a sententia inepte tumultuosa uindico; ipse enim audiui FLORVM, quondam auditorem Latronis, dicentem non apud Latronem. neque enim illi mos erat quemquam audire declamantem; declamabat ipse tantum et aiebat se non esse magistrum sed exemplum; nec ulli ali contigisse scio quam apud Graecos Niceti, aput Romanos Latroni, ut discipuli non audiri desiderarent, sed contenti essent audire. Initio contumeliae causa a deridentibus discipuli Latronis auditores uocabantur; deinde in usu uerbum esse coepit et promiscue poni pro discipulo auditor. hoc erat non patientiam suam sed elo-
(24) quentiam uendere. Vt ad Florum reuertar, ille dixit in Flaminino: refulsit inter priuata pocula publicae securis acies; inter temulentas ebriorum reliquias humanum euerritur caput. Numquam LATRO sic composuisset ut quia publicam securem dicturus erat diceret priuata pocula nec in tam mollem conpositionem sententia eius euanuisset; nec tam incredibilis umquam figuras concupiebat, ut in ipso triclinio inter lectos et iocos et mensas percussum describeret. Ille [cum] in hac controuersia descripsisset atrocitatem supplicii adiecit: quid exhorruistis, iudices? meretricios lusus loquor. Et illam dixit minus notam sententiam, sed non minus bonam: in socium nostrum praetor populi Romani animaduertit in priuato, nocte, tumultuario tribunali, ebrius fortasse, ne calciatus quidem, nisi si ut omnia spectaret me-

2 Viuius Callus 4 Latronis *bis scriptum.* 6 quodam: *corr. C.* 8 *erit quemcū 10 nec uili ne cali nec ali conticisses 11 *Niceci — Latro 14 cepit et promiscuae 16 Flamminio 18 ^{h}ebriorum 21 sententiā — tamen credibilis 22 ipse: *corr. A.* 23 intellectos et loco et mense 24 cum *om.* — descrisisset: *corr. A.* 25 quod exorruistis iud 26 dixi — nonlam 27 *sq.* p R animaduertit enim priuata noctae 29 si et

retrix diligenter exegit. Rvfvs Vibivs erat qui antiquo genere (25) diceret; belle cessit illi sententia sordidioris notae: praetor ad occidendum hominem soleas poposcit. Altera eiusdem generis, sed non eiusdem successus sententia: cum deplorasset conditionem uiolatam maiestatis, consuetudinem maiorum descripsisset qua semper uoluissent ad supplicium aduocari, sententiam dixit: ad nunc a praetore lege actum est ad lucernam. Pollio tamen Asinivs aiebat hanc se sententiam recipere. Livivs de oratoribus qui uerba antiqua (26) et sordida consectantur et orationis obscuritatem seueritatem putant aiebat Miltiaden rhetorem eleganter dixisse: *ἐπὶ τὸ λεξικὸν μαίνονται.* Tamen in his etiam si minus est insaniae minus speciei est; illi qui tument, illi qui abundantia laborant plus habent furoris, set plus et corporis; semper autem ad sanitatem procliuius est quod potest detractione curari; illi succurri non potest qui simul et insanit et deficit. Set ne hoc genus furoris protegere uidear, in Fla- (27) minino tumidissime dixit Mvrredivs: praetorem nostrum in illa ferali cena saginatum meretricis sinu excitauit securis. Et illud tetracolon: seruiebat forum cubiculo, praetor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouissima pars sine sensu dicta est, ut impleretur [circuitus; quem enim sensum habet: 'seruiebat] dies nocti'? Hanc ideo sententiam rettuli quia et in tricolis et in omnibus huius generis sententiis curamus ut numerus constet, non curamus an sensus. Omnia autem genera corruptarum quoque sententiarum de industria pono, quia facilius et quid imitandum et quid uitandum sit docemur exemplo. Ecce et illud genus (28)

1 Rurfus Viuius — quantiquo: *corr. A.* 2 rediceret · bellae — sententiā — note · P̄R̄ · 4 *sententiam 5 consuaetudinem 7 media die uocari *ci. Iahn.* — a P̄R̄ 8 agebat: *corr. A.* 9 Libius 11 aiebant Militiaden rethorem 12 *TONΛΕΞΙΟΝΛΛΑΙΝΟΝΤΑΙ 13 speciae: *corr. C.* — habundantia 14 et plus 15 detractatione 16 *sq.* et sanis et defecisset ne — Flamminio 18 P̄R̄ · 19 ferari — *excitabit successuri. 20 P̄R̄ · 21 conuio 22 *sq.* ut in impleretur dies, *mediis omissis.* 24 rectuli 27 *facilius ÷ quid imittendum 28 ultandum

cacozeliae est quod amaritudinem uerborum quasi adgrauaturam expetit; ut in hac controuersia Licinivs Nepos dixit: reus damnatus est legi, periit fornici. Et illud quod Senianvs dixit habet sui generis insaniam, cum diceret nocte non debere sumi supplicium post longam descriptionem:
(29) cum nunc ne uictumae quidem occidantur. Et ad hanc controuersiam Graeci porrexerunt manum. dixit in hac Nicetes: *ὡς ἤκουσαν ὅτι συμπόσιόν ἐστιν, ἤριζον.* Evctemon dixit: *πάντες ἐνόμιζον* ΟΠΕϹΑΤΟ. Glavcippvs Cappadox cum cenam luxuriosam descripsisset indignam maiestate praetoris adiecit: *Διηγήσομαι νῦν καὶ τὸν κῶμον.* Hoc idem elegantius dixit Addaevs cum descripsisset cenam nocturnam: *ὡς ἐρωτικὸς ὁ κῶμος!* Nicetes dixit: *οὐδέποτε τεθέαμαι ἀναιρούμενον. ἂν ἡ πόλις εὐτυχῇ οὐδὲ ὄψῃ.* Artemon eodem loco aliam dixit sententiam: *οὐδέποτε τεθέαμαι ἀναιρούμενον. γύναι, οὐ κώμου δέησις.* Glycon dixit: *ὡς δὲ ἀπηγγέλθη τοῖς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ· πότος ἐστὶ καὶ ἑταίρα καθίζησεν, ἔκραγέ τις τάλας· ἐμὲ ἄπαγε, ἐγὼ γὰρ ἀδίκως κατεκρίθην.*

1 catozeliae — ammaritudinem — *adgrauatur iam res petit 3 perit 5 discriptionem 6 *nunc de uictū equidem occiduntur 7 Greci — Niceces 8 ΩCΑΗΚΟΥCΑΝ 9 *ΠΛΝΤΕCΕΜΟΝΖΟΝΟΠΕCΛΤΟ: *in fine fort. scr. ὅτι σεσῷτο: cf. Buttmanni gramm. gr. ampl.* I, §. 98, 7, *not.* 17. — Capradox 10 luxoriosam rescripsisset — maiestatem ·P̄R̄· 11 adiciet *ΔΙΗΓΗCΟΜΙΝΙΝΚΛΠΟΝΚΩΛΛΟΝ 12 Addeus — cedam 13 RΩΜΟC — ΤΕΘΕΛΛΙΑΙ 14 *ΑΝΗΠΟΛCΕΥΤΥΧΗΟΥΛΕΟΨΗ 15 *sqq.* *ΟΥΛΕΠΟΤΕΤΕΘΕΛΛΑΙΑΝΑΙΡΟΥΛΛΕΝΟΝΓΥΝΑΙΟΥ ΤΩΛΛΝΟΥΑΕΙ ſic · Clicon dixit *ΩCΛΕΑΠΗΝΓΗΛΗΟΙCΕΝΤΩ ΛΕCΛΛΩΤΗΡΙΩΡΠΟΥΟCΕCCΙ 18 *ΚΑΗΕCΙCΕΝΕΚΡΛΓΕΤΙC ΤΛΛΑCΕΜΕΑΠΑΤΕΕΤΩΡΑΡΑΛΙΚΩΟΚΑΤΑΙΓΡΙΤΕΝ (*aoristi formam καθίζησα tuetur ea quae est ἵζησα cuius exempla habes in Buttmanni grammat. graeca ampl.* II, *p.* 201.)

[CONTROVERSIA XXVI.]

Per uim utique gesta ne sint rata. Pacta conuenta legibus facta [rata] sint. Expositum qui agnouerit solutis alumentis recipiat. Quidam duos filios expositos sustulit, educauit. quaerenti patri naturali pollicitus est se indicaturum ubi essent, [si] sibi alterum ex illis dedisset. pactum interpositum est. reddit illi suos filios, repetit unum.

Arelli Fvsci patris. Aecum est ut cum alienis diuidamus (1) liberos, quos non diuidimus cum matribus? ʽsi alterum non abstuleris, utrumque habebisʼ. Quid faciam? utrumque genui, utrumque desideraui, pro utroque pactus sum. Albvci Sili. Vna nati sunt, una expositi, una educati; redditi potissimum distrahantur? distraxit illos fortuna aliquando [a] parentibus, numquam ab ipsis. Miseremini, iudices; grauis indici † uua est. Ivni Gallionis. Duos exposui quia (2) alterum eligere non poteram. Periclitor ne qui cum duobus liberis in iudicium ueni sine ullo reuertar; nam quem perdam eligere non possum. causa pacti mei fuit ut haberem filios, consummatio ut perderem. Pro filiis tibi debeo, non filios: pete quantum uis pro disciplinis, inputa quantum uis pro alumentis; licet plus petas, dum [ne] minus reddas. Maiores nostri uiderunt quam effusa esset indulgentia pro suis timentium, quam parata quicquid posceretur dare; itaque pro patre lex iam cum educatore pacta est. Non potui (3) obligari de eis qui in mea potestate non erant. si ex

3 rata *om*. — agnouerint salustis salumentis recipit 4 *sq*. sustulisse ducauit. querenti 6 si *om*. 7 illis uos 9 alternis: *fort. scr.* alteris 10 quorum diuidimus 11 abstulerit: *sed recte Gronouius* (*notae ad Sen. p.* 453): ʽ*uerba refert pater educatoris ad ipsum, quibus pollicebatur utriusque ei copiam facturum, si alterum retinere liceret*ʼ. 12 pro utrũque 14 *distrahuntur 15 a *om*. — miserem · iud · 16 *indie iuua: *in eo quod est* uua *latere uidetur uerbum quale est* merces *s.* conditio: *an scr.* indicis uis est? — Callionis — qui 17 qui tum 20 filis 22 lumentis — ne *om* 23 inciderunt — essent 24 parat — dere 25 *lex non cum 26 non e non erant

aequo diuidimus, habeatur utriusque ratio: habeam ego tamdiu duos quamdiu tu habuisti. Nolite timere, pueri, non diducam uos: aut utrumque habebo, aut neutrum. In auctione fratres quamuis hostilis hasta non diuidit: plus quiddam est geminos esse quam fratres; perdit uterque
(4) gratiam suam nisi cum altero est. Fvlvi Sparsi. Ignoscere mihi aduersarius debet meos retinenti cum ipse alienos concupiscat. repetit quos adhuc habuit, retineo quos modo agnoui. Agnitio diuidet quos iuncxit etiam expositio? Corneli Hispani. Dic uter obsequentior sit, uter indulgentior. uterque, inquis. Miraris, si tam binos diuidere non possum?
(5) Omnia pro filio paciscor praeter filium. Votieni Montani. Ego uero ne patrocinium quidem habeo: si tam facile liberos remitto, libenter exposui. Reddere est istud liberos an eripere? Vtroque modo perdendi erant, uel paciscenti, uel neganti. pactus sum flens, tremens, tamquam cum exponerem. Cesti Pii. Ne diuiderem filios una exposui. Iste quoque duos sustulit qui tantum uno contentus est. Iterum cogor exponere.

(6) Ivni Gallionis contra. Expeditae partes uestrae sunt: utrumque potestis ex hoc iudicio patrem dimittere. Mentonis. Iste adsueuit carere liberis: [ego] etiamsi unum accipiam tamen necesse est torquear; duobus adsueui. Quid umquam commisi? et habes domi quos de me interroges. nihil umquam sine illis feci nisi indicium. Vim uocas quae te patrem fecit? Sine herede ero qui paulo [ante] habui filios duos tales, ut ex illis uel unus cuilubet satis sit? Pompei Silonis. Videte quam modeste agam: ego sustuli, ego edu-
(7) caui, ego reddidi; iste eligat. Vibi Rvfi. Salui sunt, inquam, liberi tui. post hanc uim meam iste me osculatus est. Passieni. Cedo mihi tabulas testamenti: plures in testamento

1 equo — *ateatur   8 *quod adbuc   9 inpositio   11 in his — *bios   15 paciscent   17 Certi   20 expedite   21 Mentionis   22 adsuebit — ego *om.* — uno   24 commissi   25 quo   26 *herede herere qui — ante *om.*   27 *qui iubet   31 Parsenno; *cf. praef. libri* X, 11. — cede

habeo quam in pacto. hoc testamentum delere non cogito; si meos filios heredes facere non possum, tuos faciam: preces meas ad filios transferam. hoc enim nomen licebit, puto, mihi usurpare dum litigo. Arelli Fvsci patris. Fertis hoc, optimi iuuenes? ego uos expositos sustuli, ego educaui, ego aegrotantibus adsedi, senem me fecistis et relinquitis? Argentari. In ista ui duos filios perdidi.

Divisio. Latro sic diuisit: [an] in re uis aut necessitas (8) sit. Nulla, inquid, uis est; arma lex et uincula et ultimum periculum conplectitur, quorum nihil fuit in tua persona. Ille ait: uis est et necessitas ubi, uelim nolim, subcumbendum est mihi. fuit autem necesse mihi; non enim poteram habere alterum filium, nisi alterum promisissem. Respondetur: primum non est uis ubi aliquit expediendae rei causa patiendum est, sed pactio: tamquam non possum domum habere, nisi hanc emero; nulla alia uenalis est: hanc occasionem uidit uenditor et premit. non tamen hanc emptionem rescindes; alioqui in infinitum calumnia excedet. Dicit alius: necesse mihi erat. Tibi necesse? carere primum etiamnunc poteras; deinde et alia uia poteras inuenire, sperare alium indicem. an aliter inuenire non poteras? ergo hoc tibi plus praestiti. An si in re uis et necessitas est, ita (9) tantum rescindantur quae per uim et necessitatem gesta sunt, si uis et necessitas a paciscente adhibita est. Nihil, inquit, mea an tu cogaris, si non a me cogeris; meam culpam esse oportet, ut mea [poena] sit. Non, inquit; neque enim lex adhibenti uim irascitur, sed passo succurrit et iniquum illi uidetur id ratum esse quod aliquis non quia uoluit pactus est, sed quia coactus est. nihil autem refert per quem illi necesse fuit; iniquum enim quot rescinditur facit fortuna eius qui passus est, non persona facientis. Deinde an ab

1 testamento 2 si in eo filios 5 ego ę uos 6 egrotantibus — relinquistis 8 *an *om.* 12 mibi tū aū : *corr. Iahn.* 14 expediende 15 ratio (*corr. Iahn.*). tamen quā 16 haec emero 18 aliqui — *Dicet 20 etiam non 22 prestiti 23 tamen: *corr. Iahn.* — q; 24 hac paciscente 25 me attinet an *ci. Iahn.* 26 ut me ut mea sit 27 inquum 29 refer quā per, *quare fort. scr.:* refert, inquam, per 30 quot res cingitur

hoc uis admota sit. Tu, inquit, mihi uim admouisti qui non aliter indicabas quam si pactus essem. Non est, inquit, admouere uim aliquid cum certa conditione promittere. si qua uis est, a te tibi adhibita est, quod exponere .... et ad exorandum se uenisse ut tantum patri redderet quantum educatori superfuisset.

(10) Pro educatore Gallio hunc colorem secutus est, se misericordia motum. Cum uiderem, inquit, orbum sine herede, dixi mihi ipse: quid auidus es? possumus duo patres esse. et dixit illam amabilem sententiam: do itaque nunc poenas misericors. Montanvs Votienvs sic coepit: si quis me uidit, iudices, modo duorum liberorum patrem, nunc sollicitudine periclitantem, certum habeo dicit crudelem indicem. et summisse cum aduersario egit: rogauit ut altero contentus esset; et illam sumpsit contradictionem: nescio, inquit, utrum; et dixit: mihi crede qui illos optume noui: utrum
(11) uis elige; ideo sic pactus sum, quia nihil intererat. Hispo Romanivs erat natura qui asperiorem dicendi uiam sequeretur; itaque hoc colore egit ut inueheretur tamquam in malum patrem et diceret crudeliter exponentem, perfide recipientem. In hoc, inquit, repetit, non quia habere uult, sed quia eripere; irascitur mihi quod duos educaui, quod indicaui. Et cum descripsisset saeuitiam exponentis adiecit: etiamnunc mihi uidetur eiusdem animi, eiusdem duritiae, quia nihil putat se debere ei qui liberos suos educauit. Durus est pater, crudelis est; nolite credere ex illa feritate tam subitam mutationem. Sinite me in filio uno non experiri. Dixerat [Cestivs] in hac controuersia in illa quae-

1 Tum quit 3 sum certa 4 *sq.* *quod exponere et ad exonerand$\overset{v}{a}$ est uenisset ui tantum: *lacunam quam statui ita fere expleuerim:* quod exponere [tuos sustinuisti. Et ait istum sponte] ad *etc.* 7 p̄ ducatore 8 beredem 9 dix̃ — *auidus est 10 dicit illem (*corr. in* illam) — *da — penas 11 si coepit 12 iud 15 ÷ et illam 18 *Romanus — naturam 20 ea ponentem 22 qui eripere — duo: *corr. A.* 23 discripsisset seuitia 24 etiamnum – anime — duritię 26 feritatem 27 subita — Sinitae: *corr. A.* — *in filuminu [infidum illum *ci. Iahn.*] 28 *Cestius *om.*, *sed cf. p.* 265, 9. — questione

stione qua dicebat se nequa[quam] uim adhibuisse: quid ergo? quis adhibuit uim? tu tibi. non est quod dicat aliquis: [quis] sibi ipse uim adhibet? solet fieri; ecce ego ipse mihi nocui. et illud dixerat: placet mihi in inritum reuocari quae gesta sunt. quid do ne indicauerim? ARGENTARIVS (12) dixit ex altera parte miseriorem se nunc esse quam cum ignoraret suos; et cum tormenta paterni animi descripsisset, ait: etiamnunc pacisci uolo. quid do ut liberos meos recipiam? quid do ne agnouerim? Indignabatur CESTIVS detorqueri ab illo totiens et mutari sententias suas. quid putatis, aiebat, Argentarium esse? Cesti simius est. Solebat et Graece dicere: *ὁ πίθηκός μου.* fuerat enim Argentarius Cesti auditor et erat imitator. Aiebat inuicem: quid putatis esse Cestium nisi Cesti cinerem? et sic solebat iurare: 'per manes praeceptoris mei Cesti', cum Cestius uiueret. Omni- (13) bus autem insistebat Cesti uestigiis: aeque ex tempore dicebat, aeque contumeliose multa interponebat; illud tamen optima fide praestitit, cum uterque Graecus esset, ut numquam Graece declamaret, illos semper admiraretur qui non fuerunt contenti unius linguae eloquentia, cum Latine declamauerant toga posita, sumpto pallio, quasi persona mutata rediebant et Graece declamabant: ex quibus fuit SABINVS CLODIVS, in quem uno die et Graece et Latine declamantem multa urbane dicta sunt. Dixit HATERIVS quibusdam queren- (14) tibus pusillas mercedes eum accepisse cum duas res doceret: numquam magnas mercedes accepisse eos qui ermeneumata docerent. MAECENAS dixit: *Τυδείδην δ' οὐκ ἂν* [Iliad. E, 85.] *γνοίης, ποτέροισι μετείη.* CASSIVS SEVERVS uenustissimam rem ex omnibus qui [ab] auditione eius cum rediret inter-

1 nequa uim 2 *sq.* *dicat alio [alios *A.*] quis sibi 5 que — *quod done 7 ignorares 9 agnouerit: *corr. A.* — Certius: *corr. A.* 10 multari 11 agebat — cesti simius (*m. pr.*) 12 grece — ΟΠΙ ΤΕΚΟϹΛΛΟΥ 16 uestigis 17 contumeliosę — illum 18 fidē prestitit — grecus 19 grece declararet — admiraret 20 contempti — aeloquentia: *deinde fort. scr.* qui cum 21 personā 22 et orece 24 dictae — aterrius 26 ermeneūatta doceret 27 Mecenas — ΤΥΔΕΙΔΕΛΛ 28 ΓΝΟΙΝϹΡΟΤΕΡΟΙϹΙ — Casius: *corr. A.* — uenunissimam: *corr. A.* 29 ab om.

rogatus quomodo dixisset, respondit: male [καὶ κακῶς.] Glycon dixit: ἂν ἀμφοτέρους μοι μὴ ἀποδῷς, ἀπολέσεις αὐτῶν τὸ δίδυμον. Gallio autem elegantissime dixit a parte patris, cum in ultima parte testamenti figuram tractaret: quandoque ego mortuus ero tunc mihi heres sit: uis interrogem uter? Triarivs dixit a parte educatoris: ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui?

[CONTROVERSIA XXVII.]

Qui patrem pulsauerit manus ei praecidantur. Tyrannus patrem in arcem cum duobus filiis arcessiit; inperauit adulescentibus ut patrem caederent. alter ex his praecipitauit se, alter cecidit. postea in amicitiam tyranni receptus occiso tyranno praemium accepit. Petuntur manus eius; pater defendit.

(1) Cesti Pii. Felicior essem si plures reos defenderem. Triari. Haec uulnera quae in ore uidètis meo postea feci quam dimissus sum. Ivni Gallionis. Gratias ago filio, quod me non reliquit solum tyranno. quod manu illius caesus sum, ego iussi, itaque crimini meo adsum. Amicus, inquit, tyranni fuit. age, hoc tantum filius meus in arce simulauit? Procumbo ad genua uestra, iudices, ille contumax qui cum
(2) uapularem non rogaui. Mvsae. Occisus est tyrannus, a quo putatis nisi ab eo qui patrem pulsare poterat? Praecidetis tyrannicidae manus. quid hoc est? integer tyrannus iacet. Praecisas tyrannicidae manus arci praefigite. Non uindicem filium propter quem ne a tyranno quidem inpune uapulaui?

1 *καὶ κακῶς om., add. ex excerptis.* 2 Clycon — ΑΠΟΔΩC Α ΑΝΟΕCΕΙC 3 ΔΙΑΤΜΟΝ 4 cum ut ultimam: *fort. leg.* cum ultima per testamenti 9 plus haberit manus si 10 *filis arcersit 11 aduliscentibus — cederent. Aliter: *corr. A.* — praecitauit: *corr. A.* 12 amicitia 16 in hore 17 dimissum. Iuni — *fuit* ego, *sed corr. m. pr.* 18 manus illius usum ego: *corr. Iahn.* 21 iud 23 *pulsare non poterat 24 qui: *corr. A.* — inter tyrannos 25 *praecisa tyrannicida — *praegitę 26 quem mea — uapulabis

Postquam occupauit arcem, secuti sunt illum homicidae, secuti uenefici, secutus quisquis patrem pulsare poterat. Necesse fuit patrem caedere, tam hercules quam necesse fuit spoliare templa, uirgines rapere. Aiebam: fili, fortius feri; tyrannus spectat. Si talis erat filius meus qualem describitis nescio cui magis expedierit tyrannum uiuere. O quantum istis debemus manibus per quas iam nihil necesse est! Occidit tyrannum: sic huius iratae manus feriunt. Cum occideret tyrannum aiebat: frater te ferit, pater ferit. Sic feriunt qui uolunt. Tecum, fili, inconsideratae pietatis queror: ualidius patrem cecidisti quam iussit tyrannus. Iratus iacenti ipsas cadaueris manus [in me ingessi. Fvlvi Sparsi. (3) Tales fuerunt ex quibus posset alter tyrannum contempnere], alter occidere. Ivli Bassi. Conpressas fili manus in os meum inpegi, caedentem consolatus sum. Porci Latronis. Caede, inquit, patrem: dum ego neglegens sum praecipitauit se ex arce filius. hoc non est patri parcere, sed sibi. Dura, fili; ad tyrannum tibi per patrem eundum est. Tenent, ecce, cruentum tyranni caput; nunc illas praecidite. Blandi. Vt (4) uidi tyrannicidam ex arce descendentem, nihil prius quam manus osculatus sum. Pompei Silonis. Vtrum ex filiis meis probatis? alter se occidit, alter tyrannum. Nemo ius habet in istas manus, meae sunt istae; etiam cum tyranno seruirent mihi paruerunt. ita mihi superstite filio mori liceat, ut ego illum qui mori maluit parricidam uocaui. Arelli Fvsci patris. Rogo uos [per] securitatem publicam, per modo restitutae libertatis laetitiam, per coniuges liberosque uestros. nemo tam suppliciter audiit me rogantem cum uapularem. Quam languidae caedentis manus erant! non putarem illum

1 *sq.* omicidae sicuti benefeci 3 cederet 4 parere. Agebam: *uerba quae sunt* Aiebam — spectat *ponenda esse uidentur l.* 15 *post id quod est* sum. 8 si cuius 9 *te fecit 11 occidisti — iusit: *corr. A.* 12—14 iacent ipsas cadaueris manus manus alter occidere (*mediis omissis quae habet A.*) 12 ingressi *A*: *corr. C.* 15 credentem 16 occupauit, *ut fort. leg. sit:* occupauit praecipitare se 18 patrē meum dum. *Verba quae sunt* Tenent — praecidite *ponenda esse uidentur l.* 21 *post id quod est* sum. 19 precipite: *corr. A.* 20 uidit — descendendum 21 filis 23 mae sunt 25 uocauit 26 *prius* per *om.* — restituet 28 audite me 29 languide cedentis — *putarent illam [illū *A.*]

posse tyrannicidium facere. Istae mihi salutares porrexerunt cibos, istae potiones; numquam tamen indulgentiores (5) sensi manus quam cum me caederent. VOTIENI MONTANI. Pereat, inquit, potius. Cum sint qui tam fortiter loquantur, uix inuentus est qui tyrannum occideret. Fili, fortius, inquam, feri, ne nos colludere tyrannus intellegat. Suspensas leuiter admouebat manus; filius simulabat ictus, pater gemitus. Si qua est fides, iratus filium extuli, quod me non ceciderat. Necessitas magnum humanae inbecillitatis patrocinium est: haec excusat Saguntinos, quamuis non ceciderint patres, sed occiderint; haec excusat Romanos quos ad seruilem dilectum Cannensis ruina conpulit; quae quidquid coegit, defendit. Ille quoque mihi pepercissed, si unicus fuisset. Ille me fratri relinquebat, hic tyranno. Etiamnunc, inquid, in facie tua uulnera apparent. Fili, nocet tibi, quod tam cito occidisti tyrannum. MENTONIS. Quaeritis quis haec fecerit uulnera? ille cuius in funere me cecidi. Ita mihi libero et uiuere contingat et mori, ita oculos meos fili manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior steti.

(6) Ex altera parte. ARELLI FVSCI patris. Tamdiu cecidit patrem, donec placeret tyranno satelles. Quit? tu tyrannicidium facere non potes, nisi in parricidio exercueris manus? Pater, inquit, adest. malo; non enim tantum patrem, etiam patronum cecidisti. IVLI BASSI. Quoniam usque eo seculum mutatum est, [ut] parricidae pater adsit, nos istius aduocationi adsumus. Defendit quamuis nocentem. ecquid agnoscitis indulgentiam illius? Frater qui maluit perire quam patrem caedere, infelix causam suam cum fratre iungebat. Exclamat iste: nihil illi mandaui. ego tibi et pro illo satis-

1 iste 2 iste 3 cederent 4 *cum sit 9 humane 11 occiderunt — Romanus quae 12 Canensis — que 13 perpercit [pepercit *A.*] sed 14 fuisses — relinquebant 15 faci — apparerent 16 Queritis 17 illa cuius 21 donec *bis scr.* — setelles — tu *bis scr.* 23 *fuit* atest, *sed corr. m. pr.* 24 cedisti 25 *putatum — ut *om.* — parricide — *non istius 26 *sq.* haec quid adnoscitis — illius ÷ pat̄ 28 cedere 29 pro illos

faciam. Vt ualidius caederet . . . pro republica, inquid, feci. Vis tu pudorem habere nec inputare idem reipublicae [quod] tyranno? Pater, inquit, mihi adest. Ad mehercules frater non adesset. Habuisti quod tyranno iactares: frater maluit mori. Quisquis caedendus erat, isti tradebatur. Tyrannum, inquit, occidi. ad patrem quantulo minus quam occidisti? Pompei Silonis. Gaudeo in subselliis istius esse (7) patrem. quomodo enim aliter efficere potuissem ut uulnera eius uideretis? Non multum refert mea ubi sit: ab hac parte crimen obicitur, ab illa ostenditur. Grauior esse testis solet qui a reo surgit. Talis prorsus pater quem nemo alius posset caedere, nisi amicus esse posset tyranni. [Frater] periit, ne parricidium aut faceret aut uideret: in illa praecipitia non minus, inquam, fratrem fugit quam tyrannum. Corneli (8) Hispani. Descendebat cruentus pater uexato laceratoque ore uix agnoscendus; putares duos fuisse qui cecidissent. Fecit quod debebat qui patrem ceciderat: amicum occidit. Cesti Pii. Ego, inquit, caesus sum; poenam remitto. Mirarer nisi pro tam bono patre fuisset qui mori uellet. Dignus est quem inuitum uindicetis; an aput nos tantum crudeles patres uindicantur? Pater, inquit, iussit. ergo frater tuus impius fuit qui patri non paruit? Si quando lente parebant satellites aiebat tyrannus: non spectastis quemadmodum patrem ceciderit? ‘Qui patrem ceciderit, manus eius praecidantur’. hanc legem moriens laudauit tyrannus. Nouissime inter filium et patrem tyrannus intercessit. . . . .

An non quisquis patrem ceciderit puniatur. In lege, (9) inquit, nihil excipitur, sed multa quamuis non excipiantur intelleguntur: [scriptum legis angustum, interpretatio] diffusa est; quaedam uero tam manifesta sunt ut nullam cautionem desiderent: nam quid interest lege excipere ne fraudi

1 cederet p rem. PR· 2 habere ÷ nec — reipus 3 quod *om.* 4 tyrannos 5 cedendus erat que uis quisquis iste 7 subsellis 8 alitter 9 ab ac: *corr. A.* 10 *grauiores secestis 12 cedere — Frater *om.* — perit 14 nominus: *corr. A.* 15 *lacerato Quaere 17 ceciderat 18 poena 20 *uindicetis. qui hapul — crudes 21 iusi 23 spectatis: *corr. Iahn.* 24 occiderit 29 *uerba* scriptum — interpretatio *om.* 31 *quã quis inter ẽ legẽ

sit [ei] qui per insaniam patrem pulsauit, cum illi non supplicio sed remedio opus sit? quid opus est caueri lege ne puniatur infans si pulsauerit patrem? quid opus est legem cauere ne puniatur, si quis patrem sopitum et subita corporis grauitate conlapsum excitauit, cum illa non iniuria sed medicina fuerit? Nondum de propria sed de communi causa (10) loquor. Si efficio ut quis qui cecidit patrem possit absolui, pro hoc animosius agam, ut dignus sit supplicio nisi praemio fuerit. Si non quisquis patrem pulsauit, puniri debet ...... Hanc quaestionem in partes plures diuisit: an tutus sit qui tyranno iubente fecit. Cogitate quam multa tyrannus exegerit. Pro publica innocentia est non licere hoc quoque tyrannis, ut nos faciant nocentes. Tyranno [cogente] fecit, miserior fuit ipso uapulante. Illa [non est inpudica quae arcessita est a tyranno; ille] non dicitur sacrilegus qui deorum immortalium dona manibus suis tulit at tyrannum aut qui funestas tyranni imagines inter effigies deorum immor- (11) talium consecrauit. An tutus sit qui patre iubente fecit. Non cecidit, sed paruit. Et illud dixit in narrationibus: stabat contumaci frater uoltu; intellexi non posse cogi [a] tyranno. An tutus sit qui pro patria fecit; an hic pro patria fecerit, id est: an illo iam tempore cogitationem tyrannicidi habuerit et hoc animo ceciderit, ut aditum sibi faceret ad amicitiam tyranni. MONTANVS et illam quaestionem ultimam fecit: an etiamsi quit peccatum est tanto merito redemtum (12) sit. GALLIO illam quaestionem primam fecit: an ultio caesi patris nullius sit nisi patris. Inuitum, inquit, me non uindicabis. Si [a] quolibet alieno caesus essem et nollem agere iniuriarum, nemo nomine meo ageret. atqui nihil interest: poena maior est eius [qui cecidit, ius idem eius] qui caesus

1 ei *om.* [*sed ab initio folii: habet A.*] 3 cauere non: *corr. A.* 4 *quis ut patrem — grauitatem 7 *efficio si quis qui cecidit 9 *Si quisquis patrem non pulsauit 11 libente — multa quam 13 ut n̄ faciant — cogente *om., addidi ex excerptis.* 14 misereor: *corr. A.* — **uerba* non — ille *om., addita ex excerptis.* 16 mortalium 18 iubenter fuit 19 caecidit — illudixit: *corr. A.* 20 fraterno uultu — a *om.* 21 *patria fit 23 caeciderit — sibi facere sibi ad 25 redemptum *A.* 27 nullus — *uindicauit 28 a *om.* 30 *uerba* qui — eius *om., addita ex excerptis.*

est. Contra ait omnibus actionem dari; non enim priuatam iniuriam esse sed publicam; itaque nec taexatione defungi damnatum aut iniuriarum poena, sed manus perdere; ad omnes patres pertinere hoc exemplum, ad omnes filios, ad ipsam rempublicam: tales esse qui fiant tyranni, certe qui tyrannorum amici. Et ultimas fecit has quaestiones: an si (13) pio animo fecit non teneatur; an bono animo fecerit. Et illi quaestioni Latronis: 'an tutus est qui patre uolente fecerit', nunc, inquit, fingis in fili patronicinium, sed tunc noluisti; et adiecit: ne dixeris idem uoluisse patrem quod tyrannum. Quaeritis utri paruerit? tyrannus illum amauit tamquam sibi paruisset. Pater, inquit, uoluit: ita tu non tyranno tantum, sed etiam patri dignus parricidio uisus es? Cum descripsisset impium in fratrem, impium [in] patrem, adiecit: tyrannum quoque tunc cum amare deberes, occidisti.

MONTANVS partem accusatoris declamauit et hoc colore (14) usus est: indulgentissimum fuisse in liberos patrem; nimiam eius pietatem tyranno notam fuisse; itaque illum qui quaereret pudicis dolorem ex inpudicitia, contumacibus ex seruitute, piissimo patri tormentum quaesisse ex filiorum impietate, et induxit illum animose loquentem qui iussus est prior patrem caedere: 'quid, si non cecidero', inquit, 'quid facturus es? torquebis? occides? plus est quod imperas quam quod minaris'. Certamen erat in uno homine utrum plus posset natura an tyrannis. 'Caede', inquit: 'non caedo'; 'uerbera': 'non ferio'. haec fratre audiente. Et illud dixit, cum promitteret amicitiam tyrannus: magis praemium extimuit tyrannici imperi quam imperium. Et cum descripsisset cicatrices pulsati patris et deformem adhuc faciem, dixit: ab utroque caesum putes. MONTANVS aiebat [ut] nihil posset melius dici: ex hac parte tyrannus iubet, ex altera

2 ne: *corr. A.* 3 pedere 5 remp esset 9 fingit — pacinium: *corr. A.* — *uerba* sed tunc uoluisti (*sic*) *bis scripta.* 10 dixerit 11 pauerat [paruerat *A*] 13 parricidio dignus est 14 *alterum* in *om.* 15 quaque 19 colorem 21 et dixit illum animos eloquentem 22 priori — caecidero 23 facturus ex torquebis 25 Crede 30 Montanus tamen aiebat *A.* — *ut *om.* 31 *posse

(15) lex uetat: morieris ni cecideris; morere ne caedas. CESTIVS dixit: tyrannus imperat ut patrem caedas: non est nouum. Noluisti facere: laudaturum me putas? ego uero laudo; [at] alterius ista gloria est: tu fratrem [non] imitatus es. ARGENTARIVS dixit: tu patrem cecidisti cum et legem nosses et fratrem. MONTANVS dixit: parricida, uiolasti patris corpus, fratris beneficium. Ab altera parte hoc colore omnes declamauerunt tamquam patre iubente fecisset. TRIARIVS dixit: in fili mei manus incucurri. BASSVS IVLIVS dixit: ego me fili (16) mei manibus cecidi. HATERIVS dixit: ago gratias tyranno quod alterum filium meum custodiri iussit ne mori posset. CESTIVS ait in narratione: tyrannus iubet caedere, exposita tormenta sunt, quid faciet? moriatur, inquis. hoc dicis: ne caedat patrem, occidat. FVSCVS ARELLIVS dixit: conplecti uolo istas manus optume de me etiam ante tyrannicidium meritas. GALLIO dixit: uiderit quantum tibi se putet debere respublica; ego plus me quam illam debere tibi iudico: (17) difficilius est quod me iubente fecisti. MONTANVS VOTIENVS dixit in narratione: si perseueras, fili, fratrem sequar: uideris utrum caedere patrem malis an occidere. Hanc controuersiam et ab IVLIO SABINO bene declamari memini. Describe, inquit, describe tyrannum occisum et te cum ingenti gloria ex arce deductum. O te parricidam, nisi post tyrannicidium quoque intellegis, quanto frater tuus honestius perierit quam tu occideris. Illud non probaui quod multa in re seuera temptauit salse dicere. Erat autem urbanissimus homo, ut uobis saepe narraui, ut quidquid in eloquen- (18) tia illi deerat urbanitate pensaret. Memini [cum] illum Syriacus Vallius, homo disertus, accusaret et uideret Latinum Calumniam tristem circa coronam iudici obuersari et

1 *si cecideris 3 *uero non lauda alterius 4 *non *om.* 5 caecidisti — nosse sed: *corr. A.* 6 *parricida uoluisti uiolasti, *quod ex dittographia ortum esse puto.* 10 caecidi. Haterrius 11 custori 14 caedas 16 sibi se 17 resp — sibi 18 difficius — iubentē 21 ab tullio et a Sabino: *fort. scr.* a Clodio Sabino *cum Schotto.* 25 quantu occiderit 26 urbanissimū 27 et quidquid 28 cum *om.* 29 Syricus Valius — uideret' [*corr. A.*] Latinus

totiens occurrere eunti Syriaco et quaerere, quid haberet spei, deinde post iudicium cum Syriacus gratias illi ageret, quod tantam curam sui egisset: ad mehercules, inquit, timebam, † ne uno rhetore plus haberemus. Et testis productus cum interrogatus esset an accepisset a patre sestertia? sestertia dixit accepisse [se]; an haberet? negauit; deinde interrogatus, an calumniam haberet? ipse, inquit, neglegentiam meam nosti: an habeam, nescio; accepisse me scio. Et in Domitium nobilissimum uirum in consulatu cum thermas prospicientis uiam sacram aedificasset, coepisset deinde rhetores circumire et declamare: ego, inquit, sciebam hoc te facturum et matri tuae querenti de tua desidia dixeram: *πρῶτον κολυμβᾶν, δεύτερον δὲ γράμματα.* Duas eius urbanas res praeterire non possum. Secutus erat (19)
in prouinciam Cretam Occium Flammam proconsulem. Graeci coeperunt in theatro postulare ut Sabinus maximum magistratum gereret. Mos autem est barbam [ac] capillum magistratui Cretensium summittere. Surrexit Sabinus et silentium manu fecit, deinde ait: hunc magistratum ego Romae bis gessi. bis causam dixerat. Graeci non intellexerunt, sed bene precati Caesari petebant ut honorem Sabinus et tertio gereret. Postea offendit illos tota comitum cohors: oppressi sunt in templo ab omni multitudine quae postulabat ut Romam Sabinus cum Turdo proficisceretur. Erat inter infames maxime et inuisos homines Turdus. cum (20)
Turdus promitteret iturum se ut inde posset exire, Sabinus

3 tantum — suo 4 *fort. scr.:* ne in uno rhetore duos (*sc. et Syriacum et Calumniam*) haberemus 5 et cum 6 *accepisset, *om.* se 8 nescio aū (*om. A.*) accepisse 11 retħores (h *suprascr.*) 12 quaerenti de tu: *corr. A.* 13 ΛΕΤΡΑΜΜΑ [ΤΡΑΜΜΑΤΑ *A.*] 15 prouintia: *corr. A.* — *in excerptis contr. hic proc.* Oppius *uocatur, sed* Occi *nomen recte se habere haud pauca exempla docent:* Occius Publilius Eutycius *commemoratur in inscr. apud Muratorium thes. III, p.* 1326, 7; C. Occius M. F. *apud Mommsenium I. N. n.* 2295; Q. Occius Narcissus *et* Q. Occius Epigonus *ibid. n* 3287; Occia C. L. Trallis *ibid. n.* 7068; Occia uirgo Vestalis *apud Tacit. ab exc. d. Aug. II,* 86. — procos 17 *ac *om.* 18 summitte 20 Roma eius — Greci 21 p̄dicati — pebant: *corr. A.* 22 postea (deinde *spscr. m. pr.*): postea deinde *A.* 24 rumam

silentio facto ait: ego ad Caesarem non sum iturus cum mattea. Postea hoc Sabino cum causam diceret obiectum est. Multa illum [et tunc] diserte dixisse memini. Cum introductus est ex carcere in senatum postulaturus ut diaria acciperet, tunc dixit de fame questus: nihil onerosum a uobis peto, sed ut me aut mori uelitis, aut uiuere. Et illud dixit: nolite, inquam, superbe audire hominem calamitosum:

saepe qui misereri potuit misericordiam rogat.

(21) Et cum dixisset Seianianos locupletes in carcere esse: homo, inquit, adhuc indemnatus ut possim uiuere parricidas panem rogo. Cum mouisset homines et flebili oratione et diserta, rediit tamen ad sales: rogauit, ut [in] lautumias transferretur: non est, inquit, quod quemquam uestrum decipiat nomen ipsum lautumiae; illa enim minime lauta res [est]. Hoc rettuli ut et ipsum hominem ex aliqua parte nossetis et illud sciretis, quam difficile esset naturam suam effugere. Quomodo posset ab illo obtineri ne in declamationibus iocaretur, qui iocatur in miseriis ac periculis suis in quibus iocari eum non debuisse quis nescit, potuisse quis credit?

(22) MVRREDIVS non degenerauit in hac controuersia; nam colorem stultissimum induxit: uoluit, inquit, et hic sequi fratris exemplum: dum retineo, dum luctor, uisus est patrem cecidisse. [Vnum] ex his quos audiui declamantis scio MENTONEM usum non patrono patre sed aduocato; ipsum tyrannicidam induxit dicentem et colore usus est: non iussum se a patre, quia aiebat incredibile omnibus uideri patrem coram tyranno caedi se iussisse, sed iniisse se tyrannicidi consilium, ut per hoc ad amicitiam perueniret, per amici-

3 *et tunc *om.* 4 saenatum 5 quaestus: *corr. A.* 6 *uuere [uiuere *A.*] aut illud 7 calimitosum: *corr. A.* 9 miseri: *corr. A.* 10 *se anianos: *quod posui intellegi uelim de amicis et sociis Seiani interfecti.* 11 indenatus 12 Cum uenisset — orationes 13 redit — sale — in *om.* — transferetur 15 laudatumiae — *illae minime — est *om., habet A.* 16 homine 17 *ē 19 miseris 22 noluit 23 lucto risus 24 Vnum *om.* (*habet A.*) 26 colorē: *corr. A.* 28 credisse iussisse sed sed in hisse se 29 peruenirent

tiam ad tyrannicidium. Haec eius sententia laudata est, cum describeret se patri manus adferentem: nihil in toto tyrannicidio difficilius feci. Et illud dixit: iam tum factum esset tyrannicidium, si me frater non dereliquisset. Et illud dixit: uos ego tunc respexi, templa, leges, rempublicam; nam si me tantum spectassem, facile tyrannidem effugissem illa qua frater effugerat.

[CONTROVERSIA XXVIII.]

De ui sit actio. Quidam duos filios sub nouerca amisit: dubia cruditatis et ueneni signa insecuta sunt. Tertium filium eius maternus auus [rapuit] qui ad uisendos aegros non fuerat admissus. quaerenti per praeconem dixit apud se esse. accusatur de ui.

Ivni Gallionis. Violentus et inpotens senex hominem (1)
liberum sinu meo rapui. Quod seruare tibi difficile est auo dona. Quotiens, miserrume puer, audies [a] nouerca: 'quis es, fugitiue? reductus es'? Habui filiam, quamuis iste unum filium habeat, fecundam. quam indulgenter puerperia diuisit! natus est filius, dixit: 'filius hic meus est'; natus est alter, dixit: 'hic patris est'; natus est tertius, dixit: 'hic aui est'. Cum quaereret iste filium erant qui suaderent et dicerent: 'tace, meruit excludi'. Cesti Pii. 'Quam causam rapiendi habebat inpotens senex? numquid fratres eius occideram'? Ignoscite mihi, si tantum filiae meae mandata narro: hanc solam ex meis morientem uidi. Habui filiam: de omnibus meis habeo dicendum 'habui'. Vagabatur lugu-

2 adferente 3 faciet illud — quantum 5 *uerba* uos ego tunc respexit (*sic*) *bis scripta*. — remp 6 expectassem — *faci ē (facile *A.*) tyrannicidem 7 illā: *corr. A.* 10 uenena: *corr. A.* 11 rapuit *om.*, *habet A.* 13 accusatus: *corr. A.* 16 *mirer (miser *A.*) uim me — a *om.* 17 ē fugitiue — Habuit 18 fecundum — indulcenter 19 filius ē tertius dixit 20 *matris 21 quereret 23 habeo ut in potest 25 merientem: *corr. A.* 26 dicendǎm — lucubri

bri sordidaque praetexta; omnes illius miserebantur, quosdam
etiam dicentis audiui: 'quid? iste puer matrem non habet? pa-
(2) trem non habet? auum non habet? Arelli Fvsci patris. Tres
filios filiae meae debes, unum mihi; sine apud me nutriatur.
Quid times? [ne] non admittare, cum ueneris? Exposuisse hac-
tenus iuuat; iam nunc fortuna aut nouerca narranda est. Vt ui-
dit me haesit complexibus meis puer; osculabar miser, inter-
rogabam de fratribus; [dum] interrogo, dum fleo, perueneram
domum. Rogo ne hoc causam meam peiorem fecerit quod ille
(3) quem rapui unicus erat. Votieni Montani. Mittis praeconem;
adice illi omnia insignia: 'hic puer matrem perdidit, fratres
amisit, nouercam habet': adfirmo tibi, non indicabit quisquis
fuerit. Erras et uehementer erras: filios quos perdidisti non
quaeris, [quem quaeris] non perdidisti. Vtra tandem iustior
querela est? pater ab auo unum repetit, auus duos a patre.
Vibi Rvfi. Raptor ille et inpotens dum moriuntur nepotes
mei ad ianuam steti: plus habeo quod auo quam quod reo
(4) timendum sit. Fvlvi Sparsi. Vnus perit, alter perit: totiens
fortunam accusas, numquam nouercam. Facinus indignum!
puer ad supplicium indicina patris quaeritur. Ad aegro-
tantem nepotem ueni, non sum admissus: haec uera [uis]
fuit. Argentari. 'Puer quos conscios habuit'? nescio; domi
non fui. Amissa filia uolui quem adoptare ex nepotibus,
sed aiebam: quid necesse est? quotiens uidere uolam in
domum ueniam, quotiens uolam domum abducam; agamus
tamquam adfines: tres habes filios, diuidamus; et uide
quam [non] inprobam diuisionem desiderem: ex tribus
(5) unum posco. Vtinam omnis quos perdidit quaereret! Blandi.
Cum tradere uellem puerum nescio quis exclamauit: 'puer,
nunc peristi'. nihil uobis subtraham; quidni? praeconi

1 illi 4 hapud 5 ne *om.* — actenus 7 osculabor: *corr. A.* 8 *prius* dum *om. B.* [*non A.*] 12 indicauit — *fort. scr.* quisquis sciuerit 13 Errasset uehementer 14 quem quaeris *om.* 15 quaerela: *corr. A.* 16 Ubi: *corr. A.* — in potest 17 *uerba* auo quam quod *bis scr.* 19 accusans 20 in dicaua: *corr. Iahn.* 21 nopotē: *corr. A.* — non solum — uis *om.* 22 *p quos 27 non *om.*: *habet A.* — et ex tribunum

quoque omnia indicaui. MENTONIS. Rapui nepotem, habeo; redderem, si pater quaereret.

DIVISIO. MONTANVS VOTIENVS in has quaestiones diuisit: (6) an in re uis sit. Nulla, inquid, uis est quae arma, quae pugnam, quae uulnera [non] habet. Volo mihi describi comitatum istius tumultus: quae turba est unus puer et unus senex? Rapuisti, inquit, filium meum: immo nepotem suum sustulit, immo uenientem non potuit excludere. An si pro illo fuit fieri uim quoi facta dicitur, non teneatur qui fecit. Vis iniuriosa damnatur; solet enim esse et salutaris. Cum latrones aliquem obsiderent, si perfodissem uillam armata manu, coniugem, liberos eius rapuissem, accusari posset beneficium meum? Et medici alligant et corporibus nostris ut medeantur uim adferunt. An pro illo fuerit rapi. Hoc loco accusatio nouercae et insectatio patris tam patienter suos perdentis. GALLIO et illam quaestionem fecit et prius (7) sumendam quaestionem putauit ex persona quam ex re: an cum auo nepotis nomine agi possit: non magis, inquit, quam cum patre fili nomine, non magis quam cum matre. habet sua iura natura et hoc inter auum patremque interest quod auo suos seruare licet, patri et occidere. Non potes, inquit, sic mecum agere tamquam cum alieno, ut dicas: ‘quid tibi [cum] illo? qui es tu’? Cuius intestati filius tuus heres futurus est, quem dementem alligaturus est. Quaedam iura non lege, sed natura nobis adtributa. Nepotem suum auus peccantem aliquit et inter pueriles iocos petulantius lasciuientem feriet nec iniuriarum quisquam cum illo aget. Et ulti- (8) mam illam GALLIO fecit, cum tractasset illa: ‘licet mihi ut prosim facere’, deinde, ‘huic profuit’: an auo ignoscendum sit, cum pro nepote adfectu ablatus fecerit. Hoc loco tractauit quam indignum esset damnari illum ob hoc. LATRO duas ultumas quaestiones aliter posuit et plus conplexus est:

4 inquid usus est — quā pugnam 5 non *om.* 6 tumulus
11 latrone — armatā: *corr. A.* 12 rapuisset 14 rapui 16 uos
20 *sq.* interest qđ auos uosq; int̄ ē quod auos uos 23 cum *om.*
24 sit quem: *corr. Iahn. qui ea quae sequuntur uerba* (quem — est) *hic non suo loco posita esse arbitratur.* 25 leges 27 fieret: *corr. A.*
29 proximū facere — an alio 30 latus 31 ab hoc

etiamsi uim fecit, an tamen damnari non possit, si bono animo fecerit. ait enim et de animo fieri controuersiam auo [et] dicere patrem: non ut nepotem seruaret fecit, sed ut infamaret uxorem meam tamquam ueneficam, me tamquam ueneficae emancipatum, quoi male liberi sui committerentur.

(9) Colore ergo Latro hoc eodem usus est pro patre, ut diceret ne uiua quidem uxore bene sibi cum socero conuenisse, tum uero professas inimicitias illum gessisse secum. languente puero uenisse illum cum conuitio, cum uociferatione, nefaria et dicentem et auspicantem: auctores amicos fuisse ne admitteret hominem non ad officium nepotum, sed ad inuidiam et contumeliam generi uenientem, qui ad sanos nepotes numquam dignatus esset accedere; medicos uero suasisse ne ueniret et puerum confunderet et impleret
(10) suspicionibus. Silonis Pompei color fuit, ut Latroni uidebatur, qui controuersiae repugnaret; dixit enim uenisse auum ad inbecillum puerum; ad aegros non semper admitti, utique ad eos qui grauiter aegrotant saepe et patrem non admissum; sic auo quoque intempestiue uenienti dictum: ‘nunc non potes’; statim cum conuitio abisse. in altero idem fecisse. Latro aiebat, hunc colorem optumum esse, si res ita esset, sed recipi non posse, quia ponatur: ‘non est admissus’; sub hoc themate intellegere nos non hoc illi
(11) dictum: ‘nunc [non] potes’, sed ‘ex toto non potes’. Gallio utrumque miscuit et hoc colore qui uideri potest alioqui thema euertere parcius usus est. Dictum est, inquit, illi: ‘quiescit puer, paulum commorare; medici uetuerunt quemquam admitti’. scitis solere illos dicere: ‘nec si pater uenerit’. Protinus iste clamare coepit: ‘testor me non admitti’, et tantum non tabellis signatis denuntiare. Auum distule-

1 bona : *corr. A.* 3 et *om.* [*habet A.*] 4 beneficam 5 benefice — *quo — commiterentur 9 *tua uero professa sim inimicitias 10 languentē — conuicio 11 nefariā — *amicos se ne 13 *sed aduidiam [ad uiduā *A.*] — geri 19 egrotant 21 conuiuio 22 obtumum 23 *si recitasset 25 nunc potes: *corr. A.* 26 miscui — uidere 27 themeae uertere partius 28 comorare

ram, accusatorem exclusi. Iterum, inquit, uenit cum conuitio: 'iam unum occidistis, alterum occiditis'. Nihil est miserius quam ubi aliquoi ex miseria sua inuidia quaeritur. Non est admissus cum diceret se nepotem suum non uidere uelle, sed inspicere. Sic egit: ueni, non ut istum accusarem, set ut me defenderem. GALLIO hoc colore usus est: non admisi auum quia dictum erat mihi hoc illum animo uenire, ut raperet.

Ex altera parte colorem hunc CESTIVS induxit: timuisse (12) se de puero. Frustra, inquit, duos occiderat nouerca? et ait: uellem ad uos nocentior uenirem reus, uellem tres raperem. ARGENTARIVS hoc colore usus est: rogatum a puero auum. negabat, inquit, posse se uiuere, si in illa relinqueretur domo. HISPANVS hoc colore usus est: affectu se ablatum. sustuli, inquit, nepotem meum; non potui satiari osculis, non potui ab illo tam cito distrahi. Nolite mirari: post longum tempus illum uideram. ALBVCIVS hoc colore (13) usus est ut diceret noluisse illum in tam infausta domo educari, ex qua duo iam fratres eius elati essent; [ei] qui postea decessit inter causas moriendi casum fratris fuisse. et seruauit hunc colorem, ne quit in nouercam, ne quit in patrem diceret; aiebat iustissimum futurum auum, si tantum defendere se uoluisset. Quid ergo? quare rapuisti? amabam; huic maxime ab initio animum meum addixeram. In domo uestra praeter ipsam domum [nil] timui. Si apud me duo decessissent, ex domo illum mea transtulissem. MARCELLVM MARCIVM aiebat sic narrasse: puer me secutus (14) est. non criminor uobis illum; quitquid est [meo] potius quam illius periculo fiat: ego rapui. Vbi est? inquit. Viuit, saluus est: ueni et cum uoles aspice. Redde, inquit, suo. Ego asper! age, monstrabo si uis quis ante me tibi filios

1 conuicio: *corr. A.* 2 alterum occidistis 3 mirerius: *corr. A.* — *aliquo 5 se egit 6 et ut 14 *affectus ex 18 uoluisse 19 ei *om.* 24 addixam 25 *nil *om.* 26 meā 28 *meo *om.* 29 siat: *corr. A.* 30 uenit cum: *corr. C.* 31 aie: *corr. A.*

abstulerit. Varius Geminus eundem sensum dixit: quae est ista aut [tam sera pietas aut] tam praepostera? quaerere
(15) tuos ab tertio incipis. Montanus Votienus, homo rarissumi, etiamsi non emendatissimi ingeni, uitium suum quod in orationibus non euitat in scolasticis quoque euitare non potuit, sed in orationibus, quia laxatior est materia, minus earundem rerum adnotatur iteratio; in scolasticis si eadem sunt quae dicuntur, quia pauca sunt, notantur. Memini illum pro Galla Numisia apud centumuiros tirocinium ponere. Ex uncia heres erat patris sui Galla. obiciebatur illi ueneficium. dixit rem disertissumam et omnibus seculis duraturam qua nescio an quicquam melius in eiusmodi genere causarum dictum sit: uncia nec filiae debetur nec ueneficae. Non fuit contentus; adiecit: in paternis tabulis filiae locus aut suus debetur, aut nullus. et nunc adiecit:
(16) relinquis nocenti nimium, innocenti parum. ne sic quidem satiare se potuit; adiecit: non potest filia tam anguste paternis tabulis adhaerere quas aut totas possidere debet aut totas perdere, et plura multo quae memoria non repeto; ex eis quaedam in orationem contulit et alia plura quam dixerat adiecit. Nihil non ex eis bellum est, si solum sit; nihil non rursus ex eis alteri obstat. Idem in hac declamatione fecisse eum memini. Erras, inquit, pater, et uehementer erras: quos perdidisti non quaeris, quem quaeris non perdidisti. deinde: puer iste [si] inuenitur perit. deinde: quisquis puero fauet ne inueniatur optet. deinde: puer nisi auum sequitur fratres secuturus est; desine quaerere quem si inueneris sic perdes, ut inuenire [non] possis. [et] deinde: rapuit istum auos ne raperet nouerca. et deinde: unum

2 *uerba* tam — aut *absunt, addita ex excerptis.* 3 *ad tercio [a tertio *A.*] 6 laxatiorē materiā minus ex earundem 7 adnotatus: *corr. A.* 9 Nūmisi 10 untia — patri [patris *A.*] sui Gallo. obitiebatur 11 beneſitium — diseruitutumā̃ 12 *quae 13 untio [untia *A.*] 14 benefice — contemptus · adgecit 15 filio locus ausus 16 ne sit quid est 17 potui 18 adherere — tota 20 oratione — pura 22 Id est [Id ō *A.*] 24 quēq; iurū̃ perdidisti 25 *si *om.* 27 securus 28 non *om. B, habet A.* — et *om. B, habet A.*

tantum pater ex liberis suis quaerit qui saluus est. Glycon (17) hunc sensum semel dixit, sed genere corrupto: *τοῦτο τὸ παιδίον, ὅταν εὑρεθῇ, τότε ἀπολεῖται.* Habet hoc Montanvs uitium: sententias suas repetendo corrumpit; dum non est contentus unam rem semel bene dicere efficit ne bene dixerit. et propter hoc et propter alia quibus orator potest poetae similis uideri solebat Scavrvs Montanum inter oratores Ouidium uocare; nam et Ovidivs nescit quod bene cessit relinquere. Multa referam quae Montaniana Scaurus uocabat: uno hoc contentus ero. Cum Polyxene esset abducta, ut ad tumulum Achillis immolaretur, Hecuba dicit:

cinis ipse sepulti [Ouid. met. XIII, 503 sqq.]
In genus hoc pugnat.

poterat hoc contentus esse; adiecit:

tumulo quoque sensimus hostem.

nec his contentus est; adiecit:

Aeacidae fecunda fui.

Aiebat autem Scaurus rem ueram: non minus magnam uirtutem esse scire dicere quam scire desinere.

1 Clicon 2 *sq.* ΤΟΥΤΟΤΠΑΙΛΟΝΟΤΑΝΕΤΡΕΟΗΤΟΤΕΑΠΟΛΕΤΑΙ 4 uicium 5 unum 6 potes 7 potae 8 necscit 11 Achilis simolaretur haecubat 13 pungnat: *corr. A.* [saeuit *Ouidii codd.*] 16 *nec hic 17 aeaccide 18 magnum

[CONTROVERSIA XXVIIII.]

Venefica torqueatur, donec conscios indicet. Quidam mortua uxore ex qua filium habebat [aliam] duxit uxorem et ex ea filiam sustulit. decessit adulescens; accusauit maritus nouercam uenefici. damnata cum torqueretur dixit consciam sibi filiam esse. petitur puella ad supplicium. pater defendit.

(1) Cesti Pii. Non est quod putetis has lacrimas aut filiae esse aut † re fratrem. Non prodesset tibi, puella, ne hoc quidem quod te frater amauit, nisi mater odisset. Hoc occidisti, nouerca, quod scisti consciam eligere poenae. Dixit: anteactam eius uitam excutiamus. Fvlvi Sparsi. Nefaria mulier, filiae quoque nouerca, ne mori quidem potuit, nisi ut occideret. Inter gladiatores quoque uictoris conditio pessuma est cum moriente pugnantis. nullum magis aduersarium timeas quam qui uiuere non potest, occidere potest.
(2) Vibi Galli. Concitatissuma est in mortem rabies si desperatione ultima in furorem animus impellitur. quaedam ferae tela ipsa commordent et ad mortis auctorem per uulnera sua ruunt. abscisa missione gladiator quem armatus fugerat nudus insequitur. praecipitati non quod impulit tantum trahunt, sed quod occurrit, et naturali quodam deploratae
(3) mentis adfectu morientibus gratissimum est commori. Votieni Montani. Dum filium uindico ubi grauissime mihi nocere posset ostendi. Veneficio simile mendacium! Sicine credibile esse parricidium in sorore creditis? non timeo ne quis hoc in sorore credat quod ego uix probaui in nouerca. Natam mihi filiam quasi futuram pacis obsidem sustuli;

2 Beneficator quaeratur — conscindicet 3 *aliam *om.* 4 accusabit 5 benefici. damnati — torqiretur: *corr. A.* 9 *fort. leg.*: aut reae; fratrem flet. 10 Hoc me occidisti *A.* 11 *meligerē paene 15 moriante: *corr. A.* 17 Viui — *rabie est desperatione 18 fere 20 suarunt. — fuerā 22 deplorate 25 *ostendit. Beneficium — *mendacio [mendatiū *A.*] si in credibile ē parricidium 28 *futura

aiebam: dum matris meminit obliuiscetur nouercae. ad illa dum nouercae meminit matris oblita est. Filia, inquit, mihi conscia est. post hanc uocem remissa putares tormenta: similis facta torta torquenti est. Soror fratri uenenum dedit? quamdiu luctati sumus ut crederetur nouerca priuigno dedisse? Nouerca, quod uolueras consecuta es: damnasse iam poenitet. Argentari. Facio rem, iudices, non nouam: (4) liberos meos a nouerca uindico; peto ne quia filium uindicaui filiam perdam. Nisi succurritis nouerca uicit, ego uictus sum. Duxi, nescio peiorem uxorem an nouercam. Hoc mihi carior est, quod tam inuisa matri fuit. Corneli Hispani. Si conscia esset, neminem expectarem: scitis quemadmodum ueneficam oderim. Instabam tormentis, aiebam: morere peius quam occidisti; non satis mihi ardere ignes uidebantur, non satis insidere uerbera; dixi: si quid adicere tormentis tuis possum, puto iubebo filiam adferri; uocet huc aliquis. Matrem quid expauisti, puella? quid ad sinus meos refugisti? quid extimuisti tamquam nouercam? Marilli. Ne (5) inter supplicia quidem desiit occidere: et hanc quisquam putet non potuisse uenenum sine conscia dare? Puella quae occidisse fratrem dicitur quid ante peccauit? nouerca quoque ante priuignum occidit quam filiam. Et: bonae spei est; quaeritis argumentum? matri suae non placet. Arelli Fvsci. Etiam cineribus tuis infesta est nouerca; quod unum potest, persequitur sororem tuam. Quid potest adhuc nosse, nisi fratrem? prosit illi apud uos quod illam pater laudat et prosit quod talis mater accusat. Mentonis. Non misereris (6) huius? miserior est quam frater: ille habuit sine dubio nouercam † torquere. Consecuta es, mulier, quod uoluisti: solus omnium magis sensi nouercam cum perdidi. Porci Latronis. Habui filium tam bonum ut illum amare posset etiam

1 memini 3 uoce 4 *facta tormenta torquenti: *at nescio an fuerit etiam uerbum* tormentare, *ut scrib. sit* tormentata 5 et 7 paenitet — iud 8 nepote ne: *corr. A. m.* 2. 13 benefica 14 odisti 15 uerba — adiecere 16 hoc 17 expauisci 18 nouerca: *corr. A.* 19 *desit 20 que 24 suis inferta [infesta *A.*] 29 ē 30 Latrones [Latroneis *A.*]

nouerca, nisi in eam incidisset quae posset etiam filiam odisse. Hucine scelera recciderunt, ut parricidium puellare sit? Illa si magnitudinem rei non intellegit non est idonea parricidio. Sed ueneficae, inquit, filia est. Si parentes inspiciuntur, cur non potius patri uideatur similis cui placet quam matri cui displicet? Denique non recuso quo minus in illa uel matris exigatur imitatio: [illa] cum huius aetatis
(7) esset nec nouerca erat nec uenefica. Albuci Sili. Duxi uxorem nullis adhuc inquinatam fabulis, nec miror innocentem tunc fuisse: adhuc puella erat. Blandi. Vt scelerata sit, nempe matri suae similis est: ante ueneficium oportet faciat quam parricidium. Filia, inquit, conscia est. Di te perdant! etiam dum torqueris occidisti. Seruus tortus Catonem conscium furti dixit. quid agitis? utrum plus creditis tormentis an Catoni? Buteonis. Si conscius a te, puella, quaeretur, nominato patrem. Quod nouerca tam sero, puella tam cito? Filia, inquit, conscia est. Male pereas! ad ego te pu-
(8) tabam unius nouercam. Triari. Filia, inquit, tua conscia est. Videbatur sibi post hanc uocem uicisse. Amissum fratrem fleuit in funere, totius populi lacrimas suis expressit; itaque illam nouerca peius perire uoluit quam priuignum. Filia, inquit, conscia est. Hoc ultumum fuit nouercae ueneficium. Q. Hateri. Succurrite, quaeso, ne cum torta sit quae filium meum occiderat filiam etiam dum torquetur occiderit. Liberos effero semper unius mulieris aut mendacio aut ueneno. Non flet quantum reae satis est. quemammodum illi extorquebo lacrimas? adferte mihi imaginem fratris: uidete subito desiderio fletus concitatos: numquid talem uultum cum mater torqueretur habuit?

(9) Pars altera. Triari. Si odissemus te pateremur cum eiusmodi filia uiuere. Quarundam ferarum catuli cum rabie nascuntur; uenena statim [in] radicibus pestifera sunt.

2 recciderunt — puelle re sit 3 *ita si 4 benefice — filia isti parentes 5 pati 7 imatatio cum, *om.* illa: *corr. A.* 8 benefica 9 inquinatum 11 mempe — beneficium 21 nouercā 22 beneficium. quae [q. *A.*] Hateri 24 qui 30 Triaria 32 uenenas — *in *om.*

Quantum illi ad scelera aetatis adiecit quod illam nouerca peperit? Quid illa quae fratrem in moram sequentis patris sparsit? habes exemplum quod et sorori conueniat et uirgini.

Divisio. Cestivs in duas partes coniecturam diuisit et (10)
primum quaesiit an illi conscia opus fuerit; deinde: si opus est aut fuit, an hanc habuerit. Non seruauit autem modum; nam et illum locum diu tractauit: non posse sororem in mortem fratris impelli, et interim tam puellam uoluit uideri ut nulli esset idonea ministerio. Itaque elegantissime deridebat Montanvs Votienvs in hac controuersia ineptias rhetorum, quod sic declamarent tamquam haec quae nominata est infans esset nec intellegerent, si talis esset ne futuram quidem ream. Itaque hoc debemus, inquit, nobis proponere: puellam eius aetatis in qua est tortae credibile scelus. Illud quidem intolerabile esse aiebat [quod] induxerat Cestivs matrem dicentem filiae: da fratri uenenum. Triarivs (11)
multo rem magis ineptam, quia non inuenit illam sed concupiit; nam ex Cesti sententia traxit: induxerat nouercam dicentem: da fratri uenenum; fecit illam respondentem: mater, et mihi da. quid enim est tam absurdum quam matrem sic locutam cum puella: da fratri uenenum? Non ferebat nec illam Triari sententiam qua aliter Haterivs usus [est], cum ad epilogum peruenisset: hoc loco debebat reus flere: num flet puella? inueniam quemadmodum fleat: [adferat] aliquis huc imaginem fratris. Illa enim si tam puella est ut dicat: mater, quid est uenenum? non potest tantae pietatis esse ut eam imago fratris [in] lacrimas concitet. Tantus autem error est in omnibus quidem studiis, maxime in eloquentia cuius regula incerta est, ut uitia quidam sua et intellegant et ament. Cestivs pueriliter se dixisse intel- (12)

1 nouercā 2 *patri 5 Certius 6 q; si ita nili — si deinde si 9 iterum: *corr. Iahn.* 12 que: *fort. leg.*: quae conscia nominata 13 futura 14 demus 15 *in qua et torta 16 *intollerabile esse aiebas induxerat Certius (*om.* quod) 18 concupit 19 *Cessis 21 mi 23 qualiter atherius 24 est *om.* 25 *inueniat — *adferat *om.* (*cf. p.* 284, 27.) 26 *hoc 27 quidē uenerum 28 in *om.* 31 Certius

legebat: 'mater, quid est uenenum'? deridebat enim Mvrredivm qui hanc sententiam imitatus in epilogo, cum adloqui coepisset puellam et diceret: compone te in periclitantium habitum, profunde lacrimas, manus ad genua dimitte, rea es, fecerat respondentem puellam: pater, quid est rea? et aiebat Cestius: quod si ad deridendum me dixit homo uenustus fuit, et ego nunc scio me ineptam sententiam dicere; multa autem dico non quia mihi placent, sed quia audien-
(13) tibus placitura sunt. Et illud Rvfi Vibi tolerabilius aiebat esse, sed et ipsum aliqua obiurgatione dignum: dixerat in epilogo: nutrix, ream tolle. Illud in Haterio qui et promisit oratorem et praestitit negabat se perferre quod dixerat: haec rea non mittenda in exsilium, sed ferenda est; cum sciret, inquit, in exilium deportandos locari solere. quid enim intellegi uult hac sententia? ex toto puellam ambulare non posse? usque in exilium? uerum est, sed nec mater
(14) eius potuisset. Silo [a] parte patris comparationem fecit inter se matris et filiae. totam hac figura declamauit: non sum, inquit, uobis dicturus, qualis debeat esse uenefica. operam perdam si coepero describere debere [esse] aetate prouectam, usu exercitatam, inuisam uiro, quae possit etiam filiam occidere. superuacuum est uti pluribus uerbis; in hac ipsa causa habemus ueneficae exemplar. comparemus inter se duas reas; nec est quod quaeratis aliquem qui cognitionem uestram per omnis comparationis partis ducat; ego uobis dicam quomodo illam accusauerim. ego illi obieci anteactam uitam: uos huic potestis obicere? et sic omnia
(15) circumiit et comparando defendit. Illam quaestiunculam quae in prima parte tractata erat a quibusdam: an illi utique opus fuisset conscia, sic transcucurrit: aiebat, inquit, tota actione rea: dic quam consciam habuerim; ego negabam opus illi fuisse; aiebam: in eadem domo eras, uene-

4 re ē 5 quid ē re 6 Certius: *corr. A.* 9 biui tollerabilius 10 ipse 11 atherio 12 prestitit 14 de exportandos 15 haec 17 Sylo parte 19 benefica 20 esse *om.* 22 ut 23 beneficae: *corr. A.* — comparemur 24 quoq; ratis 25 dicat 28 circumit — quaestuculam 29 que — *in illi 31 *re adhic 32 ille: *corr. A.*

num notum erat nouercae, occasio facilis conuiuenti, non eras suspecta, nemo te timebat propter sororem. Ex altera parte hoc usus est colore: nouercam uideo uenenum dedisse ut filia sua sola heres esset, eandem illi et consciam fuisse uenefici et causam. Omnes declamatores aiebat uoluisse (16) aliquit noui dicere illo loco quo nominabat nouerca filiam consciam. dixit, inquit, Hybreas: *τί οὖν; ἐψεύσατο κατὰ τῆς ἰδίας θυγατρός; οὔκ· ἀλλὰ κατὰ τῆς ἐμῆς.* Hanc sententiam Fvscvs Arellivs, cum esset ex Asia, non casu dixit, sed transtulit ad uerbum quidem: quit ergo, inquit, mentita est de filia sua? immo de mea. Modestius hanc sententiam uertit Haterivs: quid ergo, mentita est? quidni illa mentiretur de accusatoris sui filia? Cestivs dixit: nominauit (17) priuigni sui sororem. Albvcivs dixit: quid habuit quod dubitaret an parceret filiae eius a quo occidebatur, sorori eius quem occiderat? Triarivs dixit: quid, ergo mater mentita est? tolle matris nomen: post damnationem nouerca est. Blandvs dixit: ‘nominabo istam quae patri adfuit, istam quae mortuo fratre [fleuit, tort]a matre non fleuit’. Silo Pompeivs dixit: filia, inquit, mihi conscia est. post hoc eundem uultum eius notaui quem uideram moriente priuigno. Montanvs Votienvs Marcellvm Marcivm amicum suum cuius frequenter mentionem in scriptis suis facit tamquam hominis diserti, aiebat hanc dixisse sententiam: inuenit quomodo damnata accusaret, moriens occideret, torta torqueret. non est hoc indicium, sed alterum nouercae ueneficium. Latro dixerat cum descripsisset tormenta: instabam super caput non accusator, sed tortor; ipse ignes subiciebam, ipse ad intendendum eculeum manus admouebam. Ego non bibam sanguinem istius, non eruam oculos? filium mihi eripuit; nisi citius illam oppressissem et filiam abstulisset. Triarivs

1 ñtum 5 beneficiet et — uoluisset: *corr. A.* 6 nouercae 7 *sq.* ΚΑΤΑΤΑΤΗCΙΛΙΑCΕΥΤΑΤΡΟC — ΤΗCΜΗC 12 *sq.* *qui nihil lamentiretur — Certius: *corr. A.* 19 fratre a matre (*mediis om.*) 22 Maucium 25 damnatã 26 beneficium 29 uiuam 31 abstulisse

dixit: cum accusarem obieci ueneficium; in ultima parte inter preces meas excitaui puellam ad ultionem fratris sui. haec res maxime iudices mouit, haec maxume nouercam offendit. ALBVCIVS dixit: postquam nominauit filiam ad me respexit: uidelicet ut sciret an satis torsisset. NICETES egregie dixit in hoc eodem loco: *συνοῖδέ μοί, φησιν, ἡ θυγάτηρ, καὶ προσέθηκεν· ἐκ τούτου.* MONTANVS cum diceret illum locum, quamuis sceleratos parentes uelle tamen innocentes liberos suos esse, dixit: potest ista filiam ueneficam fingere, si potest facere: difficilius est liberos inquinare quam perdere. et illud: fauete seculo, iudices, cum ingentia scelera ferat, ne etiam inmatura tulerit; fauete ut nullum scelus commissum sit nisi quod solet; fauete ut potius nouerca non desierit parricidium facere quam soror coeperit. Damnare illam potui, effugere non potui. Sero fecisti, nouerca: si hoc ante dixisses potuisti praeuaricationem pacisci. recte cum damnareris animosa eras. † recte mihi potes facere. si qua est fides, accusator insidias reae timui; nusquam a sinu meo dimisi puellam, ipse omnes praegustaui cibos. Incauta futuri mortalitas! postquam ad tortorem perduxi nouercam timere de filia desii.

Omnes illo colore usi sunt, a nouerca nominatam filiam in dolorem patris. GALLIO plura dixit: fortasse, inquit, hanc nominauit ut ueros conscios celaret, fortasse ut, quia acerrume instabat accusator, hoc metu territus finem tormentis inponeret, fortasse et nimio dolore tormentorum stupefacta nesciit quid loqueretur. Nouissume dixit: fortasse in hoc, ut quae poenas uenefici dabat accusationis exigeret. Illum sensum adiecit: ex meis hoc adfectibus aestimo: tunc cum

1 beneficium — ultim 2 tui 3 maximae iud 4 nominabit 5 egregiae 6 *sq.* CΥΝΟΙΛΕΜΟΙΦΙΝCΙΝΝΟΥΤΑΤΗΡRΑΙΠΡΟC ΘΕΙΙΚΕΝΚΑΤΟΤΥΤΟΥ 9 beneficiam 11 iud 12 feret: *corr. A.* — *fauet et nullum 13 fauetae 15 illum — efugere: *corr. A.* — fero 17 animos: *deinde fort. scr.*: recte aiebas: 'nihil mihi potes facere'. 19 puella — ciuos 20 mortalistas: *corr. A.* 22 nomitam 24 caelaret 25 istauat 26 *fortasse enī ıu [in *A.*] dolore 27 nescit — ñuisume 28 que — benefici — exigerat 29 estimo [estumo *A.*]

ira, cum odio, [cum] furore circumspiciebam omnis ultionis uias oblitus innocentiae: si proprios habuisset filios nouerca occidissem. in hanc ipsam quotiens impetum facere uolui! set propter hoc a me tuta erat, quod a matre non erat.

1 *odio furore (*om.* cum) 2 proprior 3 occisissem — uoluisset 4 metu ita

In fine: L. ANNEI SENECAE SENTENTIARUM COLORES RETHORUM; LIBER · U · EXPLICIT · INCIPIT LIBER · UI · FELICITER.

[M. ANNAEI SENECAE ORATORVM ET RHETORVM SENTENTIAE DIVISIONES COLORES CONTROVERSIARVM. LIBER X.]

SENECA NOVATO, SENECAE, MELAE FILIIS SALVTEM.

(1) Quod ultra mihi molesti sitis, non est: interrogate si qua uultis et sinite me ab istis iuuenilibus studiis ad senectutem meam reuerti. Fatebor uobis, iam res taedio est. Primo libenter adsilui uelut optimam uitae meae partem mihi reducturus: deinde me iam pudet tamquam diu non seriam rem agam. Hoc habent scholasticorum studia: leuiter tacta delectant, contrectata et propius admota fastidio sunt. Sinite ergo me semel exhaurire memoriam meam et dimittite uel adactum iureiurando quo adfirmem dixisse me quae sciui quaeque [audiui, quaeque] ad hanc rem per-
(2) tinere [iudicaui. Pertinere] autem non ad rem puto quomodo L. Magius gener T. Liui declamauerit, quamuis aliquo

Hic quoque praeter cod. B additae sunt lectiones cod. M. 4 filis *B* 6 iuuenibus *B* iuuenalibus *M m. pr.* 9 mihi *om. M* — deinde iam me pudet iam quam diu non seriam remagam; scola (*del. m.* 2.) studia *M* 11 proprius ad modũ *B* 12 ego *B M* — me *om. M* — exaurire *M* 13 amittite *M* — iusiurando *B*: *fort. leg.* iusiurandum: *cf. Caes. de bell. ciu.* I, 76, 3; II, 18, 5. — quod firmem *B* quod adfirmem *M*: *corr. cod. Palatinus Gruteri.* 14 scii *B* siui *M* — *uerba* audiui quaeque *om. B* [*non A.*] 15 *uerba* iudicaui. Pertinere *om. B* — ad rem non *M* 16 T Magius *M* — magus *B* — alioquo *B*

tempore suum populum habuerit, cum illum homines non in ipsius honorem laudarent, sed in soceri ferrent; quomodo L. Asprenates aut Quintilianus senex declamauerit: transeo istos quorum fama cum ipsis extincta est. De SCAVRO si me interrogatis, cum illum mecum audieritis, iniqui estis. Non noui quemquam cuius ingenio populus Romanus pertinacius ignouerit. Dicebat neglegenter: saepe causam in ipsis subselliis, saepe dum amicitur discebat; deinde litiganti similior quam agenti cupiebat euocare aliquam uocem aduersariorum et in altercationem peruenire: uires suas nouerat. Nihil erat illo uenustius, nihil paratius: genus dicendi antiquum, uerborum quoque [non uulgarium grauitas, ipse uultus habitusque] corporis mire ad auctoritatem oratoriam aptatus. Sed ex iis omnibus sciri potest, non quantum oratorem (3) praestaret ignauus Scaurus sed quantum desereret. Pleraeque actiones malae, in omnibus tamen aliquod magni neclectique ingeni uestigium exstabat. raro aliqua actio bona, sed quam fortunae imputares. Sed illum longa immo perpetua desidia [eo] perduxerat ut nihil curare uellet, nihil posset. Orationes septem edidit quae deinde senatusconsulto combustae sunt. Bene cum illo ignis egerat, sed extant libelli qui cum fama eius pugnant, multo quidem solutiores ipsis actionibus; illas enim cum destitueret cura, calor adiuuabat; hi caloris minus habent, neglegentiae non minus. Declamantem audiuimus et nouissume quidem (4)

1 habuit *M* 3 Asprena *M* — senex *om. M* — declauerit *M m. pr.* 6 populus ·r̃· *B* ·P·R· *M* — pertinatius *M* 7 neglegenter *om. M* — subsellis sepe *B* 8 amicitur *om. M* — dicebat *M* 9 aduersiorum *B* 10 set *M m.* 2. — *ueruenire *B* altercatione uires (*om.* peruenire) *M* — nouerant *M* 11 *uerba* nihil paratius *om. M* — anticum *M m. pr.* antiqum *m.* 2. 12 *sq. uerba* non — habitusque *om. B* 14 his *M* — scire posset *M* 15 *ignarus carus *B* ignares caurus *M* 16 Plereque *B* — male *B* 17 ingeni *om. M m. pr.* — extabat *M* — accio *M* 18 fortune *B* — imputare *B* inputarẽ *M* — longāmo perpetuā *B* 19 disidia *M m. pr.* — eo *om. B M* 20 possit *B* — deinde quae *M* — senatusconsulto *om. M* 21 sed ex his libellis *B* 22 eius lugent *M m. pr.* 23 distituerit cum *M* 24 labor *B* — adiuuat *M* — haec coloris sui (s *suprascr.*) *B* haec caloris *M* — neglentiae *M* 25 nobis sum aequidem *B* nouissime quidem *M*

M. Lepido ita ut, quod difficillimum erat, sibi displiceret. De T. Labieno interrogatis? declamauit non quidem populo, sed egregie. non admittebat populum et quia nondum haec consuetudo erat inducta et quia putabat turpe ac friuolae iactationis. adfectauit enim censorium supercilium, cum alius animo esset: magnus orator qui multa impedimenta eluctatus, ad famam ingeni confitentibus magis hominibus peruenerat quam uolentibus. summa egestas erat, summa infamia, summum odium. Magna autem debet esse eloquentia quae inuitis placeat et cum ingenia fauor hominum ostendat, fauor alat, quantam uim esse oportet quae inter obstantia erumpat? [Nemo erat] qui non cum homini omnia
(5) obiceret, ingenio multum tribueret. Color orationis antiquae, uigor nouae, cultus inter nostrum ac prius saeculum medius, ut illum posset utraque pars sibi uindicare. libertas tanta, ut libertatis nomen excederet et, quia passim ordines hominesque laniabat, Rabies uocaretur; animus inter uitia ingens et ad similitudinem ingeni sui uiolentus qui Pompeianos spiritus nondum in tanta pace posuisset. In hoc primum excogitata est noua poena: effectum est enim per inimicos eius ut omnes libri comburerentur: res noua et
(6) inuisitata supplicium de studiis sumi. Bono hercules publico ista in poenas ingeniosa crudelitas post Ciceronem inuenta est: quid enim futurum fuit, si triumuiris libuisset et ingenium Ciceronis proscribere? Sunt di immortales lenti

1 cum M. *M* — ibi *M* 2 Det Labieñ *B* De Labeone *M*: *corr. Haase.* 4 friuole *B* friuola et actionis *M* 5 *adfectant *B* faciebat *M* 6 *uerba* qui multa impedimenta *om. M* 7 eluctat' *B* — magis *om. M m. pr.*; *m.* 2 magnis 8 quam ꝯ uolentibus *B* 9 magnā *B* 10 que *B* — et *om. M* 11 inte obstantię rumpat *B* 12 Nemo erat *om. B* 13 antquae *B* 14 prim' *B* 15 possit *B* — tibi *B* 16 possim *B* 17 labiabant *B* — Rabies *om. M* — uagaretur *M* — per uitia *M* 18 ingenii *M* — et qui *M* 20 *sq.* per inimicos eius *om. M* — omnes eius libri incenderentur *M* 22 instituta *M* — studis *B* — hercule supplicio *M* 23 Cyceronem *B* 24 *sq.* si triumuiris (s *del.*) libros ·nt et ingenium ciceronis proscribere *M* — Cyceronis *B* — fundi *B* — di'imortales *M*

quidem sed certi uindices generis humani et magna exempla in caput inuenientium regerunt ac iustissima patiendi uice quod quisque alieno excogitauit supplicio saepe expiat suo. Quae uos, dementissimi homines, tanta uecordia agitat? parum uidelicet in poenas notae crudelitatis est: [conquirite in uosmet ipsos noua quibus pereatis] et si quid ab omni patientia rerum natura subduxit, sicut ingenium memoriamque nominis, inuenite quemadmodum reducatis ad eandem rem corporis mala. Facem studiis subdere et in mo- (7) numenta disciplinarum animaduertere quanta et quam non contenta cetera materia saeuitia est! Di melius, quod eo saeculo ista ingeniorum supplicia coeperunt quo ingenia desierunt! Eius qui hanc in scripta [Labieni sententiam dixerat postea uiuentis adhuc scripta] conbusta sunt; iam non malo exemplo quia suo. Non tulit hanc Labienus contumeliam nec superstes esse ingenio suo uoluit, sed in monimenta se maiorum suorum ferri iussit atque ita includi, ueritus scilicet ne ignis qui nomini suo subiectus erat corpori negaretur: non finiuit tantum se ipse, sed etiam sepeliuit. Memini aliquando cum recitaret historiam, magnam (8) partem illum libri conuoluisse [et] dixisse: haec quae transeo post mortem meam legentur. Quanta in illis libertas fuit quam etiam Labienus extimuit? Cassi Severi, hominis Labieno inuisissimi, belle dicta res ferebatur illo tempore quo libri Labieni ex senatus consulto urebantur: nunc me,

2 regesserunt *M* — paciendi *M* 3 quo *M* — emittat *B* excipiat *M m. pr.* 4 de [q; *A.*] uos dementissimid *B* — uaecordia *B* 5 *sq. uerba* conquirite — pereatis *om. B* — uos ne ipsos *M* — perennis est si *M* — ad *M* 7 siquid ingenium *B* 8 perducatis *M* 9 eadem *B* — subderet et *M* 10 displiciarum *B* [*non A.*] nā aduertere *B* animaduerteret *M* 11 seuitia *B* cętera saeuitie materia *M* — dii *M* — eos do ista *M* 12 quod *B* 13 desierant *B* — *uerba* Labieni — scripta *om. B.* — sentiam *M m. pr.* 14 adhunc *M* 15 quia ſt *B* 16 monumenta *M* 17 indudi *B* 18 nomine *B M* — subiectis *B* 19 finibit sanctum *B* — se fleuit *M* 21 patrem *B* — cum uoluisse *M* (*in pr. fuisse uidetur* -set) — et *om. B M* 24 Labieni *B* — uelle dicta rebantur *B* — illo in *M m.* 2. 25 s̄c̄ *B* [sunt con *A.*] S C *M*, *del. m.* 2.

inquit, uiuum uri oportet qui illos edidici. Monstrabo bellum uobis libellum quem a Gallione uestro petatis. Recitauit rescriptum Labieno pro Bathyllo Maecenatis in quo suspicietis adulescentis animum illos dentes ad mordendum (9) prouocantis. Puto iam nihil quod interrogetis restat. Mvsa rhetor quem interdum solebatis audire, licet Mela meus contrahat frontem, multum habuit ingeni, nihil cordis: omnia usque ad ultimum tumorem perducta, ut non extra sanitatem, sed extra naturam essent. Quis enim ferat hominem de siphonibus dicentem ‘caelo repluunt’ et de sparsionibus ‘odoratos imbres’ et in cultum uiridium ‘caelatas siluas’ et in picturam ‘nemora surgentia’? aut illud quod de subitis mortibus memini eum dicentem cum uos me illo perduxissetis: quidquid [auium uolitat, quidquid] piscium natat, quidquid ferarum discurrit nostris sepelitur uentribus. quaere nunc cur subito moriamur: mortibus uiuimus. (10) Non ergo, etiamsi iam manumissus erat, debuit de corio eius nobis satisfieri? nec sum ex iudicibus seuerissimis qui omnia ad exactam regulam reducam: multa donanda ingeniis puto; sed donanda uitia, non portenta sunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta sunt non subtraham, licet non plura uideantur: uos subiciatis. Oscvs non incommode dixit, sed sibi ipse nocuit; nam dum nihil non schemate dicere cupit oratio eius non figurata erat, sed praua. Itaque non inurbane Pacatvs rhetor, cum illi Massiliae mane occurrisset,

1 illo sed didici *B* — uobis bellum *M* 2 que *B* — gallieno *M* (*prius* l *del. m. pr.*) 3 probabat hillo mecenatae *B* pro batillo mecenate *M* — supicietis *B*, *corr. A.*; suppletis *M* 4 animam *M* 5 K puto *B* — iam mihi *M* 6 mela melius *B* 7 minus cordis *M* 9 esset *M* 10 sĩponibus *B* siponibus *M* — replunt *B* 11 odorator simbres *B* — uirilium *M* — čaelata *B* 13 montibus *B* molibus *M* — memini *om. M* 14 *uerba* auium uolitat quidquid *om. B* 15 *uerba* quidquid ferarum *om. M m. pr.* — te pellitur *B* 16 q; nunc *B* 18 nunc sunt ex *M* — qui omnia ad *om. M* 19 *redicam *B* re (*m.* 2 rei) du̍cant *M* — ingenis *B* 20 se donanda *B* 21 sũ *B* — licet *om M* 22 sub itiatis *M* 23 nam si nihil scemate *M* 24 urbane *B* 25 masilie *M*, *in quo uerba* mane — contumelias (*p.* 295, *l.* 2.) *om. m. pr.*

schemate illum salutauit: ‘poteram’, inquit, ‘dicere: aue Osce’. Ipse ab eloquentia multum aberat, natus ad contumelias omnium ingeniis inurendas. Nulli non inpressit aliquid quod effugere non posset. Ille Passieno prima eius syllaba (11) in Graecum mutata obscenum nomen inposuit, declamatori subtili, sed arido; ille Sparso dixit scholam communem cum rhetore quodam habenti: tu potes controuersiam intellegere qui non intellegis te laterem lauare? Sparsvs autem dicebat uiolenter, sed dure. Ad imitationem se Latronis direxerat nec tamen umquam similis illi erat, nisi cum eadem diceret. utebatur suis uerbis, Latronis sententiis. (12) Cum Basso certamen illi fuit quem uos quoque audistis, homine diserto cui demptam uelles quam consectabatur amaritudinem et simulationem actionis oratoriae. Nihil est indecentius quam ubi scolasticus forum quod non nouit imitatur. Amabam itaque Capitonem cuius declamatio est de Popillio quae misero Latroni subicitur: bona fide scholasticus erat, in his declamationibus quae bene illi cesserunt nulli non post primum tetradeum praeferendus. primum (13) tetradeum quod faciam quaeritis? Latronis, Fusci, Albuci, Gallionis. hi cotiens conflixissent, [penes Latronem gloria fuisset,] penes Gallionem palma; reliquos ut uobis uidebitur

1 poteram quidem dicere *M* — habe *B* 2 osci *M* — haberat *B* 3 sompnium *M* — inurgendas *B* [iniungendas *C*] — pressit *B* 4 effugire *M* — possit ille; Passennae; *B* passenne *M* (*cf. contr.* 26, 7): *pro* Passieno Pathienum *dixisse uidetur alludens ad id quod est* παθικός. — syllauĩ grecum multutam *B* 6 subti *B* — set *M* — cholam *B* scolam *M* — comunem *B* 7 rethore *B* — habent *M* 8 intelleges te *M* — latere acleuare *B* laterem leuare *M* — sparsis *B* spartus *M* 9 ualenter *M* — durae *B* 10 derexerat *B* dixerat *M m. pr.* duxerat *m.* 2. 11 cum ad eamdem *M* — dicerem' utedabatur *B* 13 hominem *B M m.* 2. — disertum *M m.* 2. — uellis *M* 14 accionis *M* 15 forum *om. M* 17 Popilio *M* — quae meo *M* — subidcitur *B* subiciuntur *M* — sbcolasticus *B* scolasticus *M* 18 berat *M m. pr.* — que *B* ubique bene illi cesserant *M* 19 referendus *B* 20 tetradacum *M* — Latrones *M m. pr.* — fusci certi (cessi *A*, caesti *M*) albuci *B*, *ut dubitare liceat utrum Fusci an Cesti an Albuci nomen sit eiciendum.* 21 quotiens confluxissent *M* — *uerba* penes — fuisset *om. B* 22 poenes Galionem *B* — uidetur *M*

[conponite]: ego uobis omnium feci potestatem. hos minus nobiles sinite in partem abire, Paternum et Moderatum, Fabium et si quis est nec clari nominis nec ignoti. cum uobis ad satietatem uestram me praestiterim, permittite me mihi et aliquos [quos] non nostis ex sinu proferre quibus quo minus ad famam peruenirent non ingenium defuit, sed
(14) locus. Bene declamauit Gavivs Silo cui Caesar Augustus, cum frequenter causas agentem in Tarraconensi colonia audisset, plenum testimonium reddidit; dixit enim: 'numquam audiui patrem familiae [disertiorem'. at cum patrem familiae] praeferret, oratorem subducebat: partem esse eloquentiae putabat eloquentiam abscondere. Solebat declamare studiose et Tvrrinvs Clodivs cuius filius fraterno uobis amore coniunctus est, adulescens summae eloquentiae futurus, nisi mallet exercere quantum habet quam consequi
(15) quantum potest. Sed Turrinus pater multum uiribus demserat, dum Apollodorum sequitur et summam legem dicendi eum putat; tantum tamen superfuit illi uirium quantum ualeret, etiamsi ars abesset. sententias dicebat excitatas, insidiosas, aliquid petentis. Numquam [non] de colore Latroni controuersiam fecit. Latro numquam solebat disputare in conuiuio aut alio quam quo declamare poterat tempore. Dicebat quosdam esse colores prima facie duros, asperos: eos non posse nisi actione probari. negabat itaque ulli se

1 conponite *om. B* — hoc *B* 2 nouiles *B* — habire *B* 3 nec dari *B* 4 *bonis [bouis *A.*] ad *B* uis (x *a m.* 2.) ad *M* — sacietatem *B* — uestram ne *M m. pr.* nec *m.* 2. 5 quos *om. B* — sino *M m. pr.* 6 cominus *M* 7 grauius cui sylo *B* 8 Terracinensi *M* — uidisset *M* 10 *uerba* disertiorem at cum patrem familiae *om. B* *erat qui patrem *M* 11 oratori *M* — subduceret *M* 13 tyrrinus *M* — frater ñ uobis amare *B* 14 sumae *M* 16 pat̄ eclodius *B*, *quod haud dubie ortum e glossa:* pater i. e. clodius. Turrinus Clodius *M*, *om. eo quod est* pater — deserat *B* demiserat *M* dēserat *A* 17 Apollodorus *B* — ad *B* et ad *M* — dicendi se amputat *B M* 19 etiam narrabesset *B* — insidias *M* 20 potentes *M* — non *om. B M* (in *A suprascr. m. pr.*) 21 feci *M m.* 2: *m. pr. om.* — retlatro *M*: *del. m.* 2. 22 *aliquā quod *B* aliquam quo *M* 23 facies duros peros *B* duro (*m.* 2 *add.* s) sed asperos *M* 24 posse accione adprobari *M* — negaba nisi ac itaque illi *B* — se *om M*

placere posse nisi totum nossent se et suas uires; et illarum fiducia aliis metuenda et praerupta audere; multa se non persuadere iudici, sed auferre. Turrinus contra nihil pro- (16)
bare nisi tutum; non quia inbecillus erat, sed quia circumspectus. causas [nemo diligentius proposuit], nemo respondit paratius; et pecuniam itaque et dignitatem [quam primum in prouincia Hispania habuit, eloquentiae debuit. Natus quidem erat patre splendidissimo, auo diui Iulii hospite, sed ciuili bello adtenuatas domus nobilis uires excitauit et ita ad summam perduxit dignitatem], ut si quid illi defuit scias loco defuisse. Inde filius eius, id est meus — numquam enim illum [a] uobis distincxi — habet in dicendo controuersiam diligentiam qua uires ex industria retundit. Hoc et in ipso genere uitae sequitur ad summa euasurus iuuenis nisi modicis contentus esset [et] ideo dignus est cuius tam modestis cupiditatibus fortuna praestet fidem. Horum nomina non me a nimio fauore sed a certo posuisse iudicio scietis cum sententias eorum retulero aut pares notissimorum auctorum sententiis aut praeferendas.

1 ni *B* [*non A.*] — et tuas *B* ei suas *M* 2 alis *B* 4 seras *M m. pr.* 5 cause *M* — *uerba* nemo diligentius proposuit *om. B* 6 paratus *B* — *uerba* quam — dignitatem (*l.* 10) *om. B* 9 domos nobiles *M* 10 quis *B* — deberet *B* [deerat *C.*] 11 loco suisse *B* — filius quoque eius *M* 12 a *om. B* — distinxi *M* — dicendo paternam diligentiam *M*, *quare fort. leg.:* in dicendo controuersiam paternam diligentiam 13 uires ingenii sui ex *M* 14 uitae genere *M* — sequentur *B* — summam *M* summę uassurus *B* 15 et *om. B* — modestius *B* 16 prestet *B* — omnia *M* 17 me animo maiore *M* — potuisse *M* 18 rettulero *M* — auctorem *B*

[CONTROVERSIA XXX.]

Iniuriarum sit actio. Quidam cum haberet filium et diuitem inimicum, occisus inspoliatus inuentus est. adulescens sordidatus diuitem sequebatur; diues eduxit in ius eum et postulauit ut si quid suspicaretur, accusaret se. pauper ait: accusabo cum potero, et nihilominus sordidatus diuitem sequebatur. Cum peteret honores diues repulsus accusat iniuriarum pauperem.

Vibi Galli. Gratias ago diuiti, quod quos odit iam reos facere contentus est. interdiu nobis publico interdicitur; quaerite quid nocte fiat. Non ambulabis, inquit, eadem uia qua ego, non calcabis uestigia mea, non offeres delicatis oculis sordidam uestem, non flebis inuito me, non tacebis: perieramus, si magis iratus esset. Albvci Sili. Quod sordidatus fui, luctus est; quod fleui, pietatis est; quod non accusaui, timoris est; quod repulsus est, uestrum est. Non taceam qui adhuc uiuo quod tacui? Nostis populi loquacis suspiciones. Quare iste honores illo uiuo numquam petiit? Ego uero omnes quaeso, omnes, ut me in inquisitione paternae mortis adiuuent; et ad tua genua, diues, uenissem, nisi timerem ne inuidiam tibi fieri diceres; et iam pridem hoc animo sequor, occasionem loquendo capto nec mehercules possum dicere inhumanitate tua fieri quod non audeo; sed uitium me meum sequitur: taceo. utinam hoc uitium habuisset et pater! dum libere loquitur multos offendit; neque enim, puto, te solum in ciuitate habuit inimicum. Vt iste ait, causam meam populo probaui. Ivli Bassi. Quando autem istis diuitibus non sordidati sumus? Accusa, inquit, pauper diuitem, egens candidatum. ego accusem? ambulare mihi meo arbitrio non licet. In ius uocauit: reum, in-

3 spoliatus 9 Viui 12 offeret dilicatis 14 *fort. leg.* magistratus *cum edd.* — sordidatus sit [sic *A.*] fui 15 quo fleui: *corr. A.* 18 petit 19 quaero — *inquisitionem 24 unam 25 libercle 28 autem scis

quit, me perage, perora. quis haec loquentem auderet accusare? Cur me, inquit, sequeris? quasi aliud iter pauperes, aliud diuites habeant. Cesti Pii. Non essem reus, si accusare possem. barba demissa, sordidatus [cum] criminibus meis ad uos ueni. Omnia licet fiant, non desinam inquirere percussorem et fortasse iam inueni. Cum subito pater meus in media ciuitate — quid me intueris? quid obseruas quid dicam? — subductus est. Arelli Fysci. Incedere magno comitatu, splendido cultu, non est fortunae meae; ista diuites possunt; satis est si uiuimus. Cum inspoliatum cadauer meum inuentum sit, quis fuerit percussor nescio: quisquis fuit quasi diues spolia contempsit. Quare, inquit, me sequeris per publicum? facinus indignum commissum est: diues et pauper [per] eadem uestigia incessimus. Osci. Accusa, inquit. ubi est qui primo coeperat? Vellem pater meus quoque a te non discessisset: uiueret. Quare, inquit, me reum non facis? quia accusatorem me non times mortuo patre — timeo enim, ne quis sibi iniuriam fieri putet, si dixero occiso. Occisus est pater meus — a quo? si permititis nescio. Ivni Gallionis. Sordidatus es, inquit; fles. hoc dicis: pauperis occisi [filius] es. Pater meus in media ciuitate saluis legibus occisus est. quis hoc sine lacrimis narrare possit? non deponam has sordes, nisi inuenero cui induam. Quis occidit patrem meum? nescio. nihil amplius testari potes quam hanc uocem meam: adhuc nescio. Delibero interim et illam induam uestem quam patri meo reliquit percussor. ‘Cur me sequeris’? magistratus post terga sua non summouent. Fvlvi Sparsi. Quid iste accusanti fecisset qui persequitur tacentem? ‘Cur non agis’? quia uis

1 *fuit* perege petora, *sed corr.* 3 habent. Certi [Cesti *A.*] — *accusassem possem 4 cum *om.* : *habet A.* 5 licent — desinant (*corr. m. pr.*) inquireq;re 7 medias ciuitates 9 comitatus speldido [splendido *A.*] 10 spoliatum 11 quid 13 fuscinus 14 per *om.* [eadem uia *A.*] — Oscia : *corr. A.* 15 coeperat acceperat 17 qui 18 timeo mi enim —putet et si 19 occisi : *corr. A.* 20 ho dicis : *corr. A.* 21 *pauperis occisi pauperis es 25 stari — adhunc 27 post erga 28 quod 29 quis — cor

tecum agi. Numquid nunc tibi iniuriam facio sordidatus? quod reo licet, lugenti non licet? Quid potui patri meo minus praestare? in honorem eius uestem mutaui. Argentari. Non uis patrem meum fleam? lacessere nos ultro non solebat. Clodi Turrini patris. Quare, inquit, sordes sumpsisti? quid? ergo ne lugebo quidem quem uindicare non possum? nulli iniuriam facio nisi patri quem adhuc tacitus fleo. Porci Latronis. Cuius inter necessarium ita crudeliter interempti patris dolorem nihil fortius est quam quod gemit. Accusa, inquit, me. unde tam securus es? inuenisse uideris quis alius occiderit. Non erat praeda quam grassator sequeretur, sed erat summa uirtus, sed erat firmissimum ignoti munimentum, contumax aduersus fastidium diuitiarum innocentia: haec ab inimico spolia petita sunt. Nescio quomodo miserum esse inter miserias iuuat et plerumque omnis dolor per lacrimas effluit. Nimium funere nostro exultat: non solebat uiuo illo prouocare nos ut reus fieret. Si quis omnium mortalium miserrimi inter necessarias super occisum patrem lacrimas ita creditam adhuc inertiam miratus est, in hac indignitate praesentis periculi omnem suam ponat admirationem. Si pauper accusandi diuitis animos non sumpsit miramini? quia tacet, reus est. Per has lacrimas, per hunc squalorem, per haec necessaria omnibus periclitantibus instrumenta non inuidiosum uestrae misericordiae praemium petimus, ut absoluto sic esse tanquam reo liceat. Potens iste et gratiosus et, [quod] ne ipse quidem negat, diues fuit et qui nihil umquam putaret sibi timendum, etiam reo. crescere deinde in dies odium alterius inpotentia, alterius libertate. Diues nihil aliut quam nos pauperes existimare, nos nihil aliud quam innocentes,

2 lucenti — *fuit* Quod, *sed corr. m. pr.* — patre : *corr. A.* 4 *fort. scr.* solebas 5 Turrini P: Quae — ergo ñ ne 8 crudeliter empti 9 fortus : *corr. A.* 11 grasator : *corr. A.* — erat umma ŨPR̃tus 12 inoti monimentum 13 *sq.* inimicos spoliaret ita sunt — *inter miseria 15 plerum — effuit 17 *misereamini [miserimi *C.*] 20 admirationem suã. Si : *corr. A.* 25 Potest iste — quod *om.* 27 etiam a reo 28 nihil ut quam 29 aestimaret

inter cotidianas acies semper inuicti. Quid de nostra morte cogitauerit, nescio: quod dissimulari non potest scio, quid optauerit. Venit iste cum turba clientium ac parasitorum et aduersus paupertatem totam regiam suam effundit. 'Cur me non accusas, non postúlas'? uix temperabat quin diceret: 'quid ego in te accusatorem [non] audeam, qui occidendum curaui eum qui tantum mecum litigauerat'? Ciuitates plerumque finitimae inter repentinam discordiam bello tument. Inter ciuilia certamina tantum in ultionem satis est quantum quisque ad maledicendum occupauit. M. Cicero qua uiolentia in absentia Metelli strepit! M. Cato Pulchro obiciente furtorum crimina audiuit. quae maior indignitas illius saeculi esse potuit quam aut Pulcher accusator aut reus Cato? In Cn. Pompeium terra marique uictorem fuit qui carmen conponeret, uno, ut ait, digito capud scalpentem. fuit aliquis qui licentia carminis tres auratos currus contemneret. M Bruti sacratissimi .... uaniloquentia lacerat, cum quidem eius ciuili sanguine non inquinatas solum manus sed infectas ait, atque ille tamen, cum tres consulatus ac tres triumphos scinderet, adeo non timuit ne esset reus, ut etiam disertus esse curauerit. Solus hic est in nostra ciuitate innocentior Catone, nobilior Metello, Pompeio fortior, [Bruto ....].

Latro sic diuisit: an in re iniuria sit. Nulla, inquit, iniuria est. sordidatus sum; quam multi faciunt! Omnia iniuriae genera [lege] conprehensa sunt: pulsare non licet, conuitium facere contra bonos mores non licet. Hoc loco Scavrvs dixit: noua formula iniuriarum componitur: 'quod ille nihil contra bonos mores fecit'. Etiamsi in re iniuria est, an si non malo animo facit, tutus sit; an malo animo faciat. Hoc Latro in duas quaestiones diuisit: an si credidit

1 *qui de nostra in [im *A.*] mortē 2 nescite 4 Cū me 5 uia temperabas 6 non *om.* 10 *sq.* quia uiolentiā in absentiam etelis trepit — Puchro: *corr. A.* 13 an reus 14 in c̄n̄ poinpeium 15 camen: *corr. A.* 16 curr. 17 sacratissimi neloquentia licerat [lacerat *A.*]: *corr. Iahn. qui uidit in lacuna intercidisse accusatiuum qualis est* famam *et nomen accusatoris.* 18 manuis 22 Bruto *om*, *add. Iahn.* 25 *lege *om.* — co praehensa [*corr. A.*] sit 26 conuicium [conuiuium *A.*] 27 dixi: *corr. A.* 28 *ille illi contra — moros [mores *A.*] uit

ab hoc patrem suum occisum et propter hoc secutus est, ignoscendum illi sit; deinde: an crediderit. Gallio illam fecit primam quaestionem: an quod licet cuique facere si facit, iniuriae non teneatur. Licet, inquit, flere, licet ambulare qua uelis, licet uestem quam uelis sumere. [sed] nihil, inquit, licet in alienam iniuriam facere. sordidatus es, non queror; sed si sordes tuae inuidiam mihi concitant, queror.

De colore quaesitum est: quidam aperte inuecti sunt in diuitem, quidam ex toto nihil dixerunt, quidam secuti sunt mediam uiam. Cum praeter haec nihil sit, Latro uolebat uideri inuenisse quartum genus, ut hoc modo in diuitem diceret: tu quidem non fecisti, sed tamen ego habui causas propter quas possem decipi et de te aliquid frustra suspicari: quia inimicus eras, quia inspoliatus pauper inuentus est, et cetera. Hoc est autem medium illud genus nec dimittendi diuitem nec accusandi: nam et dimittere non debet quem distulit et accusare propter hoc ipsum non debet quia distulit. Albvcivs nihil dixit in diuitem; hoc colore declamauit: committit, inquit, iniuriam si quem non postulauit accusat. Quare, inquit, sequeris me? ut aliquando mei miserearis, ut desinas adflictam domum persequi, ut scias me in [hoc] habitu accusare non posse, ut concupiscas gloriam uindicatae mortis. Tu solus potes, si uoles, inuenire quis occiderit, tu accusare. 'Ad me quidam propter hoc suspectum habent'. Potes discutere istam suspicionem: quaere quis fecerit. Vt scias, inquit, te inuidiam mihi facere, cum dixissem: accusa me, non negasti te accusaturum, sed respondisti: accusabo cum potero. Ignosce mihi, non magis quemquam adhuc accusare possum quam absoluere: quaero quis fecerit. Haec leuia argumenta sunt, uana sunt quae alios tangunt: quod inimicus es, quod ille inspoliatus inuentus est: non est quare accusem, est quare su-

4 *iniuriā 5 sed *om.* 6 inquit ulet in alienum [alienam *A.*] 7 quaeror (*bis*): *corr. A.* 8 quidtam 9 quam seculi 10 Cum ppt (*i. e.* propter) haec — solebat 16 dimitteret 19 iniuriarum 22 hoc *om.* — posset 23 petes 25*sq.* suspitionem quaerere. *corr. A.* 29 qua obsoluere

spicer. Rvfvs Vibivs hoc pro colore posuit: sordidatus sum, lugeo; sequor te ut tutior sim; timeo nescio quem illum qui patrem meum occidit; scio me quamdiu tecum fuero perire non posse. Dum hunc colorem sequitur Mvrredivs, ineptissime dixit: quare te sequor? pater meus, quia solus inambulabat, occisus est. Osci color non placebat Gallioni: sequor, inquit, ut inueniam quis fecerit; hoc mecum cogito: quisquis est ille qui fecit, uolet hoc inimico inputare; ad diuitem ueniet. Multo, inquit, hoc iniuriosius est, si inquirendi causa facit, si non tantum in conuitium, set periculum diuitis sequitur. Gallio subtiliter agendum putauit et ad positionem controuersiae colorem actionis dirigendum, ut diceret: suspicor a te patrem meum occisum. quis enim illum alius magis oderat? quis tam potens alius est? uestem sine dubio illius nescio quis percussor [non] concupiebat. Dicet aliquis: quid ergo? si inimicus est, protinus interfector est? non; ideo non accuso. Hispo Romanivs palam accusauit et dixit non causam sibi deesse, sed uires; et hanc sententiam in prooemio magno cum adsensu hominum dixit: eum accusatorem habeo qui se reum non esse miratur. Bassvs Ivlivs in hac controuersia dixit: 'quare me sequeris per publicum'? facinus indignum, iudices, factum est: pauper et diues eandem terram calcauimus. Consectari autem solebat res sordidas et inueniebat qui illas unice suspiceret. Memini illum declamantem declarasse controuersiam de lenone qui decem iuuenibus denuntiauit ne in lupanar accederent et foueam igne repletam terra superiecta obruit, in quam adulescentibus lapsis et consumptis accusatur reipublicae laesae. aput illum declamantem Albvcivs,

1 Viuius 4 colore 6 Rosci — Gallionis aequor 10 conuicium (*corr. A.*) et 12 derigendum: *corr. A.* 14 *qui inpotens — es 15 non *om.*: *sed ironiae hic locus esse non uidetur.* [sine dubio alius n. q. p. conc. *ci. Iahn.*] 18 sibi esse — *uiresset hanc 19 probo emio magnū cum adsenso 22 facimus: *corr. A.* — iud 23 exeandem [exandem *A.*] 25 susciperet — *simpliciter scr. uidetur* illum declamasse 26 lelone — denuntiauit dein lupanar 27 terram siperiecta [superiecta *A.*] 28 lesis set consumptis 29 reip laetae. aut illum

fastidiosus auditor eorum quibus inuidere poterat, admirabatur hanc Bassi sententiam: non mehercules te ferrem, si canem ad ostium alligasses. Idem Latronis illas sententias aiebat tumidas magis esse quam fortes [quae] summa hominum admiratione circumferebantur: lugent argumenta patres et ossa liberorum coniectura diuidunt; et illam: produc iam sacerdos hostiam; et illam: supra cineres liberorum nostrorum lupanar [solo] adaequandum est. Ipse autem laudabat haec; † utiqua docueram. nam in hac ipsa controuersia nec Bassus uidebatur aliquid dixisse sordidius [quam] dixit ipse: itane sic peribunt decem iuuenes propter dipondios tuos? Evctemon [ἀ] fili parte, cum patrem suum narrasset solum sine comite oppressum et occisum, dixit: *διὰ τοῦτο ἀσφαλέστατόν ἐστι μετὰ πλουσίων περιπατεῖν.* et idem: *διὰ τί σιγῶ; ὁ πατήρ μου λέγων ἀπέθανεν.* Hermagoras dixit: *κτίσωμεν ἰδίᾳ, ὦ πένητες, πόλιν· οἱ γὰρ πλούσιοι τὴν ἑαυτῶν* ... Illud in narratione: *ὑπὸ τίνος ἀνῃρέθη, οὐκ οἶδα. εἶχεν ἐχθροὺς φύσει* ΤΛⵎΙΛΡΗϹΛϹ ΤΗϹΚΙΗΤΟΡЄΙΝ *δυναμένους.* Artemon dixit: *ὅταν εὕρω τὸν φονέα, τότ᾽ αὖ γράψομαι· καὶ τότε δὴ ἂν εὕρω πένητα.*

1 additor eum 2 Bassis: *corr. A.* — mhercules 4 tūsas — quae *om.*, *add. Haase.* 5 admirationem circumferebatur 6 *pductam sacerdotes tuam 8 lupanar dequantum [lupanar adeq̄tum *C.*]: *corr. Gronou.; id quod est* solo *ipse addidi.* 10 *ne — *sordidus. dixit 11 *ita nisi 12 dipundios: *fort. scr.* dupondiarias tuas. — eucte euctemon fili 13 comitae 14 ΔΙΔΤΟΤΟ — ЄϹΤΙΝⱯLLЄ ΤΟΤΤΛΟΤⲰΝ [ΤΛΟΥΟΥϹΙϹϹΝ *A.*] ΠЄΡΙΤΙΔΤЄΙΝ 15 ΛΙΔΤΙ ϹЄΙΤⲰ ΤΙΔΤΗΡΜΟΤΛЄΤΟΝΔΠЄЄΔΝЄΝ (Ⲱ *supra*) 16 Hermacotas — ΙΔΙΔⲰΤΙЄΝΗΤЄϹ — *ΟΙΤΛΡΛΟΤϹΙΟΤΙΝΝΔΤΤ 18 *sq.* *ΔΝΝΡЄ ΤΗΟΤΚΟΙΛΛЄΙΧΝϹΚΘΡΟΤϹΦΤϹЄΙΤΔⵎΙΛΡΗϹΛϹΤΗϹΚΙΗΤΟ ΡЄΙΝΛΤΝΛΜЄΝϹ· ΛΙΤЄmon 20 *ΠΟΤЄΤ — *ΛЄΙ

[CONTROVERSIA XXXI.]

Vir fortis quod uolet praemium optet; si plures erunt, iudicio contendant. Pater et filius fortiter fecerunt. petit pater [a] filio, sibi cederet; ille non uult. iudicio contendit. uicit patrem. [pro] praemio statuas patri petiuit. abdicatur.

Ivnii Gallionis. Dubito quid de euentu huiusce iudici (1) optem, cum crimen meum sit uicisse. Videtis quemadmodum in hoc quoque iudicio opera sua iactat: et miratur quisquam si hoc patre natus gloriae cupidior est? Faciles habetis partes: uiros fortes iungite. dissidemus quia nimium similes sumus. Cum exiremus in aciem, aiebat: si adulescens essem, nemo pugnaret fortius. maiorum quoque suorum uirtutes referebat, sed omnibus se praeferebat. Cum ad aetatem tuam peruenero, non contendam cum ullo, quamuis si exemplum tuum sequi uoluero, etiam cum filio contendam. Quia patriae iudicium habeo, patris perdidi. (2) Dicam abdicanti: non luxuriabor, non amabo; hanc emendationem criminum meorum non possum promittere: ego uero pugnabo et fortiter et fortissime. Vidi patrem iam senem loricam induentem: multum est pugnare cum exemplo. Iudicium uocat quo pater et filius spolia contulimus? Ecce commilito ego iuueni possum cedere, seni non possum. Quod contendi, legis, quod uici, iudicum, quod pugnaui, patris est. uolui cedere: concurrerunt iuuenes, aetatis causa agebatur: uici non filius patrem, sed iuuenis senem. ego uici, sed omnes patri gratulati sunt. Parua ui adule- (3) scens magnis exemplis deceptus sum, dum cogito mecum Horatium Etruscas acies corpore suo summouentem et Mucium in hostili ara manum urentem et dum te, Deci, cogito qui

3 contendat: *corr. A.* 4 a *om.* 5 pro *om.* — *pateri petiū
8 eum crimen 11 patres 12 simus 14 et uirtutes 16 tum sequi
17 conditendam 23 *comito ego tibi possum 24 pudicum
26 aiebatur: *corr. A.* 27 *parauit 28 cogite 29 aties
30 *in ostilia rama urentem

et ipse noluisti patri cedere. Transibo in subsellia tua, con-
(4) plectar inuitum: licet repugnes, fortior sum. FVLVI SPARSI. Necesse fuit mihi fortiter militare: pugnandum habebam non imperatori tantum, sed patri. Si tu uicisses, diceretur: patri cessit; abdicationem enim timuit. Solebas semper optare, ut contingeret tibi filium habere meliorem. Iudicium
(5) uocas duplicem domus nostrae triumphum? CLODI TVRRINI. Tu Mucio diceres: 'non est quod ostendas istam manum'? tu Scipioni post deletam Carthaginem: 'tace'? Loquax est uirtus nec ostendit se tantum, sed ingerit. Aiunt ecce nunc quidam: cessit pater filio et in hoc abdicat, ut uideatur uerum fuisse certamen. Opta, pater, ut et a nepote uincaris. Postea, inquit, pugnare fortiter poteris. unde scio? uulneribus me senem feci. Quis te felicior? tu omnes uicisti, te filius. Quanto honestius modo pater et filius inter se con-
(6) tenderant, honestiorem facturus uictum [uter] uicisset. Dubito quid faciam. taceam? sed silentium uidetur confessio. narrem uirtutes meas? sed illud quoque mihi nouum accidit, quod uni mihi abdicato meas narrare non [licet.] Processi in aciem coram patre: fortiter, inquit, pugna; turpe est adulescenti uinci a sene. Auidus sum gloriae: hoc si uitium est, paternum est. fortis sum: numquid improbas, pater? ad iam abdicabis, si dico: fortissimus sum. dicam tamen audacter: fortissimus sum, nec timeam in ea ciuitate hoc crimen in qua fortes etiam senes
(7) nouimus. IVLI BASSI. Ad te quoque ignominiae meae pars redundat: pudeat te, pater, si a filio abdicando uictus es. ARELLI FVSCI. Ignosce, iuuenis erraui: ambitiosus non ero, cum senex fuero. GAVI SILONIS. Vtrum putas uicisse?

1 subselliam tuam 2 Fulbi 5 Solebat 7 Turini: *corr. A.* 8 Mutio: *corr. A.* 10 tantum ñ ingerit: *corr. A.* 11 *fuit* quidem, *sed corr. m. pr.* 14 omnes cisti: *corr. A.* 15 inte se 16 facturum — uter *om. B in extrema linea, habet A.* 18 uirtutē eas — illum 19*sq.* *narre non processit in — patrē 21 uincla sene 22 nunc quid 23 *si diro 24 tā (*corr. A.*) audaciter 25 eā ciuitatem 27 pudeate 28 Fusci p. (*i. e.* patris) *A.* — ambiciosus

ego praemium tantum habeo, tu et praemium et uirum fortem.

.... [Per]mittente lege fecit, immo in eadem re et habet (8) legem et timet. Contra ait: si quid fecerit quod non licet, lex uindicabit; si quid quod licet sed non oportet, pater. Non quaeritur de scelère filii, sed de officio. Deinde: utatur sua quisque lege; tibi illud licuit et mihi hoc licet. abdicare liberos liceat. est aliqua lex quae filio patrem praeferat? Si potest abdicari etiam propter id quod lege permittente fecit, an abdicari etiam propter hoc possit, quod praemium accepit. Non potest, inquid, in ea re priuatim puniri, in qua publice honoratur. eidem rei non potest et praemium dari et nota denuntiari. Cetera iura puta paterno imperio subiecta esse: hoc ius maius est ceteris quo de uictoria, de summa uirtute quaeritur. Non potes propter hanc legem filium abdicare propter quam [a] filio uictus es. Si potest abdicari, an debeat. hoc [sic] diuisit: an etiamsi (9) non debuit cum patre contendere, ignoscendum tamen sit, si adulescens gloriae cupiditate lapsus est; deinde: an contendere debuerit. Tibi, inquid, et honestum erat certamen et tutum: quid est enim gloriosius quam aut uirum fortem uincere aut a filio uinci? Si non debuisset contendere, non uicisset. et potuit fieri ut, si hic tibi cessisset, alius aliquis ad certamen procederet qui nunc non processit, quia sciebat nihil sibi profuturum si te uicisset, cum deberet a filio tuo uinci. nulla laus tua fuisset: apparuisset enim illam uictoriam non uiri fortis fuisse, set patris. silentio uirtutes nostrae transissent: tunc inlustratae sunt dum conferuntur. TVRRINVS hoc loco belle dixit: plures tibi inuidere coeperunt, (10) postquam uictus es. itaque noui generis res accidit: filius uicerat: omnes aiebant: o felicem patrem! Nouissimam

1 patrem tuum habeo   3 mittente   5 uindicauit   10 *hoc non possit   12 potes   13 puto *A*.   14 *quod uictoria   16 a *om*.
17 *sic *om*.   19 an condere   23 si ^{h}ic   24 procedere
26 cua — apparuisset *bis scriptum* [*non in A*.]   27 fuisset patris. silentium (*fort. leg.* per silentium)   30 est   31 uicẹret *A*: *fort. leg.*: uicerat et

quaestionem fecit: an etiamsi quid iudicio peccauit, praemio emendauerit. Hoc loco dixit Gallio illam sententiam quae ualde excepta est: cum diu deprecatus esset, ait: si nihil profecero, quid me facturum putas? at templum iturum aut ad deos supplicem? ad statuas tuas confugiam.
(11) Silo Pompeivs temptauit et in hac controuersia illam quaestionem quam in omnibus uirorum fortium abdicationibus putabat esse temptandam: an uir fortis abdicari possit; aiebat in nulla magis controuersia illam posse tractari. Non potes, inquit, eum abdicare qui te potest uincere. Miraris si patri hac lege subducitur qua et comparatur et praefertur?

(12) Colorem pro adulescente Gallio illum induxit: [circumsteterunt] me, inquit, iuuenes: aetatis causa agi uidebatur. cum dubitarem exaudiui nescio quem dicentem: nihil agis; ego tibi cedo, illi non cedo. Cestivs hoc colore usus est, putasse sese ipsi patri honestius hoc esse, certe domui, laudes utriusque in foro inspici. Montanvs Votienvs ait: cogitaui non quid imperares, sed quid praecepisses: dixeras semper, cum me hortareris ad gloriam, ut nulli cederem. Inuidiosa omnibus in illo iudicio fortuna tua uidebatur, cum quaereretur utrum pugnasses felicius an genuisses. Non est quod me putes uisum illis fortiorem: decepti sunt, pater, iudicauerunt non quod e re erat, sed quod
(13) te malle crediderunt. Argentarivs ait: occasionem benefici quaesiui, non concupiui accipere praemium; [praemium] habet alter, [alter] accipit. Fvscvs Arellivs pater ait: si nauigare imperasses, per hibernos fluctus egissem ratem; si peregrinari, nihil fuisset iubente te durum. hanc rem imperabas difficilem forti uiro, uinci. Blandvs hoc colore

4 profero 5 ad itatuas [itatuas tuas *A.*] 6 controuersia illā controuersiā illā: *corr. A.* 11 qui ei et *ci. Iahn.* — conparatur *A.* 13 adhulescente — *illum duxit me inquit 15 *dubitare ex ordine scio quem 16 agi — Certius: *corr. A.* 17 certi 19 imperare 22 quereretur utrus pugna esses 24 *quod ereat [eræt *A.*] 26 quaestu: *corr. Gronou. obseru. lib.* II, *c.* 9, *p.* 219 *ed. Platn.* — accipere. praemium habet alter accipit 29 iuuente 30 fortius uiro fortius uiro uinci

narrauit: pater mihi obicit, quod illi in una re non cesserim; ego multiplicabo crimina mea: numquam illi quotiens recte faciendum fuit cessi, semper uolui uideri frugalior, uideri uolui laboriosior; nam cum ad uires uentum erat, etiam ipse cedebat: non ego illum uincebam, sed aetas. TVRRINVS hoc (14) colore usus est: uolui, inquit, cedere, sed erant qui dicerent non licere; hoc enim nobis modo legem saluberrimam tolli. disputaturi contra praemium patris uidebantur et dicturi: non licet inter se cedere fortibus; non ipsorum tantum causa agitur, sed publica; omnium interest scire quis sit fortissimus. his uocibus hominum missus sum ad id certamen in quo ad istum utraque pertineret uictoria. Quid putatis me dicturum? fortiorem me uisum? falsum est, cum hoc quoque, quod ego fortis eram, istius esset. quid ergo? quare uicerim quaeritis? uisum est ad ruborem totius iuuentutis pertinere, neminem pugnasse fortius quam senem. Et cum dixisset se praemia in patrem contulisse, dixit: uici te, pater, sed nempe uici tibi. ALBVCIVS hoc colore narrauit: (15) nolui, inquit, uideri per collusionem patri titulum fortissimi uiri contigisse: non cessi ante iudicium, ut in iudicio cederem et feci nihil aliud quam laudaui patrem, uirtutes eius retuli; uisus sum propter hoc ipsum praemio dignus. SILO (16) GAVIVS ait: solebas mihi, pater, insignium uirorum exempla narrare, quaedam etiam domestica; aiebas: auom fortem uirum habuisti; uide ut sis fortior. processi tecum in aciem nec † illic ubi redimus; omnis gloria in una domo erat. uolebat respublica fortes uiros recognoscere. o quantam ego cupiditatem gloriae in patre meo uidi, quam iuuenilem! contendere me uetabat imperio, iubebat exemplo. Ventum est in iudicium: omnium quas ego noui res inuidiosissima quaerebatur de patre meo: utrum fortior esset an

1 *illi nura re 3 cessissem per 5 cedebat nego 6 uisus — dicerant: *corr. A.* 11 missum ad 17 patre 19 *noluit 20 *sq.* cederem effici [effeci *A.*] — quamquā — patres: *corr. A.* 23 indignium. *corr. Haase.* 26 acie 27 RP forte — quantum 29 contenderē uetabat — iuuebat 30 nobi

(17) felicior. Oscvs hoc colore narrauit: [erant qui] accederent et dicerent: roga patrem tuum, cedat tibi: non est utile reipublicae excitari hostium animos; excitabuntur, si scierint neminem in hac ciuitate esse fortiorem quam senem. illi me coegerunt, quasi tum quoque aliquid praestaturus essem reipublicae, uenire in iudicium: in quo quid habet? ego iudicatus sum iuuenior. Mento dixit: timeo ne ob hoc ipsum patri uilior fiam ego; sciamus quam gloriosus sit.

(18) Triarivs hoc colore usus est: in iudicio uolui tibi cedere, ut non imperasse uidereris sed uicisse, et cessi: defunctorie causam meam egi: set † notum sit illum cedere quia parum est illi non putabat. Nicetes in hac controuersia dixit: *εἰ ὁ πάππος ὑπὸ τῆς φύσεως ἀποδοθεὶς ἡμῖν παρέστη τῷ τότε δικαστηρίῳ, οὐκ ἂν εἶπεν·*

> *τίς νύ μοι ἡμέρη ἥδε, θεοὶ φίλοι; ἦ μάλα χαίρω·*
> *παῖδ' ἀρετῆς πέρι δῆριν ἔχουσιν*
> et: *πολλὸν δ' ὅγε πατρὸς ἀμείνων.*

(19) Scavrvs hunc sensum aliter dixit: o si auos meus interesset iudicio, quam libenter spectaret et discordiam nostram! clamasset mihi: non est quod cedas; ipse mihi numquam cessit. Labienvs partem patris declamauit et dixit: quod etiam desertoribus licet nolo habitare cum aduersario meo: non capit idem contubernium fortem uirum et uictum. Statuam, inquit, tibi posui: immo ne possem umquam uictum me obliuisci, ignominiam meam in aes incidisti.

1 erant qui *om.* 3 reip excitare ostium 4 ciuitate esse ciuitatē fortiorem: *corr. A.* 5 meo egerunt — prestaturus 6 R̃P 7 Dento: *corr. Schott.* 8 *sciam usquam 9 uoluit 10 uidisse: *corr. A.* — defunctorię 11 egisset 13 ΓιΛΝΠΟC — ΑΠΟΛΟΘΕΕΙCΗΜΕΙCΗΜΙΝ 14 ΕΙΠΙΕΝ 15 *sq.* *ΜΟΤΗΜΕΡΗΗΛΕΘΕΘΟΤ [ΘΕΟΙ *A.*] ΦΙΛΟΙ ΝΗΜΜΑΛΛΧΑΗΙΡΩΝocte ΑΡΕΤΗCΠΕΡΙΛΗΡΙΝΕΧΟΤCΙΝ 17 *ΕΤΠΟΜΟΝΛΟΓΕΠΑΤΡΟCΑΜΕΙΝΟΝ 18 abos 23 idest — fortem utrum 24 possū mo 25 in his [eis *A.*]

[CONTROVERSIA XXXII.]

Dementiae sit actio. Bello ciuili quaedam uirum secuta est cum in diuersa parte haberet patrem. uictis partibus suis et occiso marito uenit ad patrem; non recepta in domum dixit: quemadmodum tibi uis satisfaciam? ille respondit: morere. suspendit se ante ianuam eius; accusatur pater a filio dementiae.

(1) Porci Latronis. Sic sibi satisfieri ne uictor quidem uoluit: excusauit uictos, quin restituit. Quoniam reposcis uitam quam dedisti accipe. Nullum fuit in proscriptione mulierculae caput. Osci. [Inquinasti] filiae sanguine penates. quamquam quid ego dico penates, tamquam in domo perierit? Adlatum ad se Caesar Pompei caput fleuit: hoc illi propter filiam praestitit. Arelli Fvsci. 'Quemadmodum tibi uis satisfaciam'? hoc ipso satisfecisse debuerat. Filiam habuit piam et in maritum et in patrem: alterum usque in mortem secuta est, alteri etiam per mortem satisfecit. quam periculose eum offendo qui simul irasci coepit, nescit ignoscere? Clodi Tvrrini patris. 'Morere'. quid aliut meruerat, (2) si satisfacere nollet? Nisi occupasses, soror, fortasse pater sibi satisfecisset. Hoc, certum habeo, unusquisque uestrum suadebat puellae: ad iratum patrem uenis; in quas potes te compone blanditias; roga, deprecare; si nihil proficies, habes quemadmodum cogas: morituram te denuntia. Hoc quod ignouisti, uictor, ad uiros pertinet: illi tibi gratias agunt; nam feminas ne si irasceeris quidem proscripsisses. Quare secuta es uirum'? adeo tibi uetera exempla exciderunt bonarum coniugum, in [quae] filiam tuam solebas sanus hortari? aliqua spiritum uiri redemit suo, aliqua se super

2 quodam 5 bis 6 suspendisse — accusator: *corr. A.* 9 qui restituit: *corr. Schulting.* 10 proscriptionem 11 Inquinasti *om.* [*habet A.*] 14 ille 15 se debuerat 18 periculosi tum 19 Turrini P 21 *tibi: *sensus est: fortasse pater ut sibi satisfaceret, te occidisset.* 22 puelle 23 componere 24 coga 27 *fort. scr.* est 28 *quae *om.* 29 ortari

ardentis rogum misit. inpendisset se puella uiro, nisi ser-
(3) uasset patri. Fvlvi Sparsi. Filia ante limen paternum in cruore suo uolutatur. quid exhorruistis? paterna satisfactio est. nostis domus nostrae legem: aut uincendum mihi aut moriendum est. Qualis est ista satisfactio qua filia exoratum sibi patrem non sentit? Albvci Sili. Vtrae meliores partes essent, soli uidebantur iudicare dii posse. 'Si uis satisfacere mihi, morere'. Quod ad me attinet, irascare malo. Si parricidium [esset] fuisse in diuersis partibus, numquam defendisset apud Caesarem Ligarium Cicero. M. Tulli, quam leue iudicasti crimen de quo confessus es! Dona filiam, si misericors es, deprecanti, si hostis, edicto, si pater, naturae, si
(4) iudex, causae, si iratus es, fratri. Bvteonis. Ante ipsum limen domus decessit, ne dubitari posset utrum marito perisset an patri. ubi studuisti? ubi audisti? nego te istuc in bello didicisse. Marilli. Meruerat, inquid, mori. etiamnunc accusas? certe iam tibi satisfactum est. O nouum monstrum! irato uictore uiuendum est, exorato patre moriendum est. Passieni. Vtinam interuenissem, non satisfecisses sola patri. Furiosum te dicerem, si pro genero non rogasses.
(5) Secutus est gener diuersas partes, uxor suas. Labieni. Hoc obsequio consequatur denique, ut intra domum moriatur. M. Cato, quo uiro nihil speciosius ciuilis tempestas abstulit, potuit beneficio Caesaris uiuere, si ullius uoluisset. Optima ciuilis belli defensio obliuio est. Mvsae. Allato ad se capite Cn. Pompei Caesar auertisse oculos dicitur, quod tu ne in morte filiae quidem fecisti. Corneli Hispani. Peruagata est illa crudelis belli fortuna omnem ordinem, usque [in] infimae plebis supplicia descendit; nihil in ciuitate nostra immune a uictoris ira praeter feminas fuit: hanc laudem miserae urbi seruare licuit. Aut pater noster aut uictor

3 exorruistis paternas 4 *dicendum 7 di 8 irascere — parricidium fuisset in: *corr. Schott.* 11 est 16 Marulli 19 papsennae 22 domo 24 site tullius uoluisset: *corr. Iahn.* 25 Allo, *quare fort. scr.* Lato 26 uertisse 27 mortē: *corr. A.* 28 pelli fortunā nem ordinem 29 **prius* in *om.* — pleuis

insanit. MENTONIS. Semel repulsa iterum redit, iterum re- (6) pulsa tertio rogat, non fatigatur, scit exorari etiam hostes. O te crudelem, nisi iam tibi etiam pro genero satisfactum est! Non ignoro in quanto periculo sim: nescit placari iratus et hoc etiamsi filiae excanduit. TRIARII. An non exoraretur uictor cum pro filia [rogaret] pater? 'Morere'. illi quoque quibus animaduertere in damnatos necesse est, non dicunt 'occide', non 'morere', sed 'age lege': crudelitatem imperi uerbo mitiore subducunt.

DIVISIO. LATRO usus est in hac controuersia illa calcata (7) quaestione: an possit dementiae agi cum patre ob ullam aliam rem quam ob dementiam. Inpotens sum, crudelis sum, inmitis, non tamen demens. mores tuos patri debes adprobare, non patris regere. dic: desipis, nihil intellegis; ego sanitatis meae, si potuero, argumenta colligam; dicam: in senatu non stulte sententiam dixi. Quid tibi uideor fecisse dementer? partes male egi? damnare non potes patrem propter uerba, immo propter uerbum. Si damnari de- (8) mentiae aliquis pater, etiam non demens, ob aliquod inprobandum factum potest, an hic possit. hoc in duo diuisit: an etiamsi hoc animo dixit, ut filiam mori uellet, damnandus tamen non sit. hic accusatio filiae contrarias partes patri sequentis, cum illam ipsa natura publicis excepisset malis. Animaduertit Manlius in filium et uictorem, animaduertit Brutus in liberos non factos hostes, sed futuros: uide an sub his exemplis patri fortius loqui liceat. Deinde: an (9) non eo animo dixerit, ut illam mori uellet. Dixi, inquit, iratus, cum uellem castigare, non occidere. TVRRINVS CLODIVS belle dixit: nolite mirari si durioribus uerbis utor; non sum processurus ultra uerba, minabor, deinde ignoscam: fecit

1 *insanis — reddit 4 placariratus 6 *cum pro alio pater (*om.* rogaret) 11 possi 12 re: *corr. A.* — debentiam 14 adprobari — recere: *corr. ex excerptis.* 16 sentiam: *corr. A.* 17 *fort. scr.* male elegi? — damnare inulta debes non potes 21 dixi 22 *contrarios partes et patri 25 *sq.* futurus uideā subis exemplis patris sortius [fortius *A.*] 27 *Dixit 29 uelle 30 utra

(10) et uictor. Gallio et illam quaestionem fecit: an non hoc puella perierit, quod pater illi tam dure responderit. Periit, inquit, propter desiderium uiri; alioqui unius uerbi amaritudinem morte pensasset? immo mulier praeceps, temeraria, insano flagrans amore et attonita, quem uirum patre
(11) relicto secuta fuerat, resti usa consecuta est. Silo Pompeivs huic quaestioni praeponebat illam ex qua in hanc transitus fit: an etiam [si] propter hoc uerbum patris periit, damnari tamen pater non debeat: nec enim euentus imputari debet cuiusque rei, sed consilium. si post hoc uerbum puella uixisset, numquid patrem dementiae damnare posses? atqui post hoc uerbum si quid factum est, non a patre, sed a puella factum est. non oportet autem illius temeritatem dementiam uideri patris. Post hanc quaestionem faciebat illam: an ob [hoc] perierit.

(12) Color a parte accusatoris simplex est: ait patrem durum fuisse, crudelem, bono publico hunc non fuisse partium ducem. Dixit, inquit, eo uultu, ea adfirmatione, ut uideretur non iubere tantum, sed occidere. Hoc loco dixit Tvrrinvs Clodivs: hoc post bellum, immo post edictum; et adiecit: nunc intellegit respublica, imperator, quantum tibi debeat cui sine sanguine satisfactum est. Omnes uirum
(13) dixerunt patre nolente illam duxisse. Gallio dixit: nondum mihi uidebatur scire quid meruisset. uolui illam intellegere crimen suum. Cestivs hoc colore: contumaciter, inquit, rogauit, sic quomodo periit, non uultu demisso, [non] summissioribus uerbis, nondum tamquam uicta: [nihil agnoui filiae, nihil uictae]. Primum quare ad me non fratrem suum
(14) mittit? an et in hunc fratrem irascitur? Argentarivs ait: nos ducem exorauimus, quorum liberi in diuersis partibus

2 responderet. perit 3 maritudinem 5 attonito 6 *res uiso consecuta 7 quaestione 8 sit: *corr. C.* — etiam, *om.* si — perit 11 atq; 15 hoc *om.* 17*sq.* a partium dixit ducem inquit: *corr. Gronou.* 19 iuuere 21 intlegit rep [resp *A.*] 22 *Omnes enim dixerunt 23 *dixisse 25 Certius: *corr. A.* 26 *alterum* non *om.* — summissionibus 27 *uerba* nihil — uictae *om.*, *addita ex excerptis.* 29 fraĩ: *corr. C in margine.* 30 liber

fuerant; diximus: ignosce [nobis] seueris esse, si licuerit esse securis. Quid peccaui quod filiam ex hostium castris uenientem non primo uerbo recepi? Tvrrinvs Clodivs ait: uolui fratrem sorori dare beneficium: 'eo durius loquar, ut ille me pro sorore sua deprecetur'. Primum quare me solum rogat, cum debeat duobus satisfacere? Silo Gavivs dixit: uolui illam mora torqueri: sine, inquam, et iterum et tertio roget: ne mitissimus quidem uictor statim ignouit. Labienvs ait: (15) non sum statim exoratus et si uixisset non essem fractus proximis precibus eius, ne tertio quidem rogatus aut quarto. 'At uictor cito exoratus est'. Noli mirari: facilius est ignoscere bello quam parricidio. Hispanvs de morte eius hoc dixit: iterum illam nobis uir abduxit. Albvcivs ait: tuto me, ait, putaui loqui fortius; non dubitaui enim, quin frater illi dicturus esset: non est quod timeas, exorabitur; si difficilior erit, ego illum rogabo; et [si] rogasses, adulescens, fecissem. non maius tibi ego quid quam sorori tuae maritus? Montanvs Votienvs dixit: non est quod putes illam cecidisse (16) irae patris: cui uixerat periit; illi se cui addixit inpendit. et eundem sensum in argumentis, cum dixissed non propter patrem illam perisse: quid ergo, inquis, propter quem? scis illam unum habuisse pro quo mori posset.

1 ignosc ueris [ignos nobis eueris *A.*] 4 sororis — loquā 5 primiū [p̄miū *A.*] 7 illā orator queri 9 uixissem 10 p̄cibus eris 11 Aut — es. Noli 15 esse 16 si *om.* 17 *magis — *quicquam 18 caecidisse 19 perit — adduxit inpedit 20 *dixit sed 22 *fort. scr.* uirum *cum edd.*

[CONTROVERSIA XXXIII.]

Reipublicae laesae sit actio. Quidam expositos debilitabat et debilitatos mendicare cogebat ac mercedem exigebat ab eis. reipublicae laesae accusatur.

(1) Porci Latronis. Aestimate quale sit scelus istius in quo laesi patres [ne] liberos suos aut agnoscant aut recipiant, etiam confessas iniurias tacent. Vectigalis isti crudelitas fuit eo magis quod omnes praeter istum misericordes sumus. Mendicares nisi tot mendicos fecisses. Effecit scelestus iste, ut nouo more nihil esset miserius expositis quam [tolli, parentibus quam] agnoscere. (2) Cassi Severi. Hinc caeci innitentes baculis uagantur, hinc trunca brachia circumferunt, huic conuulsi pedum articuli sunt et torti tali, huic elisa crura, illius inuiolatis pedibus cruribusque femina contudit aliter in quemque saeuiens ossifragus iste, alterius brachia amputat, alterius eneruat, alium distorquet, alium delumbat, alterius diminutas scapulas in deforme extundit et risum in crudelitate captat. Produc, agedum, familiam semiuiuam, tremulam, debilem, caecam, mancam, famelicam; ostende nobis captiuos tuos. Volo mehercules nosse illum specum tuum, [illam] humanarum calamitatium officinam, illud infantium spoliarium. Sua quoique calamitas tanquam ars adsignatur: huic recta membra sunt et, si nemo [obstet] naturae, proceritas micabit; ita frangatur, ut humo se adleuare non possit, sed pedum crurumque resolutis uertebris reptet; huic extirpentur radicitus. huic speciosa facies est; potest

2 Reip — sic 4 reip laesa excusatur 5 Aestimatae — scelustius 6 *ne *om.* 7 imiurias — istis 10 *uerba* tolli parentibus quam *om., addita ex excerptis.* 11 ceci 12 uaculis 14 in illius — crudibusque — contodit: *corr. A.* 15 quemquē — bracia: *corr. A.* 17 alterius eneruat alterius — deformae 18 *fort.* in *del.* — seuiuam 21 tum humanarum calamitacium [tum illa humanarum calamitatium *A.*] 22 spoliarum — *quoque — mars adsignetur 23 obstet *om.* 24 micabat: *corr. A.* — aut — adleuari 26 adicitus. huic n̄ speciosa

formonsus mendicus esse; reliqua membra inutilia sint, ut fortunae iniquitas in beneficia sua saeuientis magis hominum animos peruellat. [sic] sine satellitibus tyrannus calamitates humanas dispensat. Vibi Galli. Intuemini debilia infelicium (3) membra nescio qua tabe consumpta, illi praecisas manus, illi erutos oculos, illi fractos pedes. Quid exhorrescitis? sic iste miseretur. Tot membra franguntur, ut unum uentrem impleant et, [o] nouom monstrum! integer alitur, debiles alunt. Albvci Sili. Perissent, inquit. ita non infelicius supersunt quam perituri fuerant? Perissent, inquit. interroga patres utrum maluerint. Eruantur, inquit, oculi illius, [illius] praecidantur manus. Quid si aliquis ex istis futurus est tyrannicida? quid si sacerdos? nec, puto, incredibilia in hac fortuna loquor; certe ex hac turba origo Romanae gentis apparuit. Egregius educator plus acceptum crudelitati quam expensum misericordiae refert. Triari. Perissent, inquit. (4) Puto, expertus es nos non esse crudeles; tamen nemo non nostrum, cum istis stipem porrigeret, mortem precatus est. Surge tu debilis: conatur et corruit. surge tu mute: sed quid excitaris? rogare non potes. surge tu caece: sed ad quorum eas genua nescis. o te inter omnis debiles ante hoc iudicium felicissimum, quod istum dominum non uidebas, in hoc iudicio infelicissimum, quod istum reum non uides! Expositos aluerunt etiam ferae, satis futurae mites si praeterissent. Corneli Hispani. Ergo si illis temporibus (5) iste carnifex apparuisset, conditorem suum Roma non haberet. Timeo ne hoc prosit reo, quod nemo ex istis quemquam uideri uolt suum. Ivli Bassi. Intuemini utramque partem et ei succurrite quae miserabilior est. liceat uidere

3 *peruellati sine [percellat *ci. Iahn.*] — tirannus [*corr. A.*] clamitates 4 Uui 5 quia: *corr. A.* 6 *oculos intractos 8 o *om.*: *habet A.* 9 aluunt: *corr. A.* — inreliqus [inrelicius *A.*] 11 Erbantur 12 *illius *om.* — pcidantur: *corr. A.* 13 incredibili: *corr. Iahn.* 15 appaparuit: *corr. A.* 17 *experes nos 21 nescio te — omni: *corr. A.* 23 felicissimum: *corr. A.* 24 fere — future mittes 26 Romanā haberet: *corr. A.* 28 uolsum. Tuli

mercedarios tuos: hic caecus est, hic debilis, hic mutus. his tu mori non permittis? uis in te iudices more tuo misericordes sint, tuo exemplo? ARGENTARI. Quorum cum ubique audiantur preces, in sua tantum causa cessant. 'Adiciamus aliquid
(6) ad quaestum: deme huic oculos, illi manus'. ARELLI FVSCI patris. Praecidatur, inquit, lingua: genus est rogandi rogare non posse. Miseremini horum [omnium], iudices, [quorum] misereri etiam singulorum soletis. CESTI PII. Vt hanc causam susciperem ne ab eis quidem rogatus sum pro quibus ago. quid enim miseri rogare sciunt nisi stipem? Quid infelix iste peccauit aliud quam quod natus est? CLODI TVRRINI patris. Age si quis agnouerit suum, petes alimenta, tamquam alueris? non est quod timeas, nemo agnoscet. O miserum, si quis alimenta suo dat! o miserum, si negat! Ita nos istis uindictam negaturos putas quibus ne id quidem negamus quod tibi daturi sint? Et quod indignissimum est, cum crudelis sit, misericordia publica uiuit. Venite miseri
(7) et hodie primum uobis rogate. MENTONIS. Errant miseri circa parentum suorum domos et fortasse aliquis [a] patre alimenta non impetrat. Nulli plus reddunt integra mancipia. 'Cur tu tam exiguum refers? † uitus est equas poterat ut non rogares, ut non acciperes. spiritum tibi non relinquerem, nisi crudelior futurus essem relinquendo. tibi cotidiana captura non respondet. apparet te nondum hominibus satis miserum uideri'. GAVI SILONIS. Tu, inquit, in illa uicinia mendicabis, tu ad [illud] limen accedes; et crudelis miseris parentium domos monstrat. Hic non facile stipem impe-
(8) trat: etiamnunc aliquid illi detrahatur. IVNI GALLIONIS. Serua

1 *id quod est* mercedarios (*cf.* §. 25) *recte se habere docet glossa Isidori* (*p.* 21 *ed. Gothofredi*): mercedarius qui dat mercedem pro labore sibi impenso: *cf. Du Cange gloss. med. et inf. lat. s. h u.* 3 s̄ tuo 5 Fusci P 7 Miseremi [*corr. A.*] horum iud et misereri: *corr. excerpta.* 8 Certi: *corr. A.* 10 rogabo *m. pr.* — istipem 11 Turrini P 13 quid — ne nemo nemo cognoscet 14 datū (*corr. in* dato) misero (v above o) 15 putā 16 indignisimus 17 si 18 Erant 19 a *om.* 20 impetrant 21 *fort. scr. cum Gronouio:* uides iste quae portat? 23 tibi nisi 26 illud *om., add. Iahn.* — accedis *m. pr.* — crudelissi 28 etiamnun

oculos ut uideat quem roget; serua manus ut habeat quibus stipem accipiat. Occurrunt nuptiis dira omina, sacris publicis tristia auspicia; feriatis maxime ac solemnibus et in hilaritatis dicatis diebus semianimes isti greges oberrant. † a te fortasse aliquis acceptam stipem [portat] ad deos. Fvlvi Sparsi. Scio, iudices, uariis quemque causis ad accusandum solere compelli: quos[dam ambitio] gloriae quam ex damnato petierunt prouocauit, alios odia et simultates protraxerunt; non dubito fuisse quosdam qui praemium peterent; ego omnibus ceteros inpellentibus causis uaco: quae enim gloria est in tam sordido reo? quae simultates, ut non eas quoque contraxisse pudeat? aut quod praemium, cum stimulant qui se alere non possunt? Non is est qui rogare (9) nesciat; etiam docere solet. Quos adfectus uestros optare debeam nescio: si misericordiae propiores fueritis, crimina rei uobis ostendam; si feritati, reum. hunc nos publice pascimus. Exigi a te talio [non potest]: non habes totidem membra quod debes. [Lupa infantibus] oblita feritatis, placida uelut fetibus suis ubera praebuisse fertur. sic lupa uenit ad infantes; expectemus hominem. Gratulor tibi, Roma, quod in conditores tuos homo non incidit. Ergo cum de publica misericordia cogitares, tam crudelis esse potuisti? Proxima, inquid, die hic plurimum retulit: faciendus est (10) huic similis alter; hic satis retulit: fiat et alius miser ad hoc exemplum. ite nunc, inquit, et alimenta mihi quaerite. tu, inquit, qui oculos non habes, per oculos rogato; tu, inquit, qui manus perdidisti, per manus rogato; tu per illa membra quae trahis debilia; per ea quisque [quae] non habet ambiat. O miseros qui sic rogant, miseriores qui rogantur! ecce nescio quis: meus, inquid, filius si uiueret, huic for-

1 quibus *bis scr.* 2 nuptis 4 semianimae siste grege suberrant 5 portat *om.* — Fulbi 6 iud uaris 7 quos gloriae, *mediis om. quae habet A.* 8 probocapit 10 inpellentis causis uaquoq; 12 stumulant 13 altere — es 15 propriores 16 *si fueritat reum 17 *exigiat etalio non habes 18 **uerba* Lupa infantibus *om.* — *placidia 19 fertu 21 conditorē uos 22 ꝺe publicā [de publica in *A.*] 23 Proximi 25 quaeritae 28 quae *om.* 29 misereor ē

tassis similis esset. nunc, inquit, ego meum transeo. alius: potuit, inquit, meus in eundem incidere dominum. quid si incidit? omnes omnibus congerunt dum unusquisque timet ne suo neget.

Pars altera. Arelli Fvsci. Debilitasti, inquit. plus illis patres nocuerant.

(11) Latro sic diuisit: an laesa sit [res]publica. primum quidem crimen constare oportet, deinde hunc reum quaeri. An laesa sit respublica non solet argumentis probari; manifesta statim reipublicae damna sunt, si muri diruti sunt, si classis incensa est, si exercitus amissus, si uectigalia deminuta: hoc damnum quod tu obicis, [quis] uidebat? Dic mihi, quando rempublicam laesit? cum unum expositum debilitauit? adqui etiam qui occidit unum, non tamen reipublicae laesae tenetur, sed caedis, etiam qui duos, etiam qui plures: dic mihi quis numerus efficiat [ut] laesa uideatur respublica. Duo debilitantur, nondum respublica † iuuenes qui suadere infantes perdidit et infelices. Potuerunt, inquit, duces fieri. potuerunt et sacrilegi esse et homicidae, potuerunt et perire. Attamen crudelem rem facis. et lanista nec damnatur reipublicae laesae, et leno qui cogit inuitas pati
(12) stuprum nec laedit rempublicam. Ego non laudari reum desidero, sed absolui; noceat hoc illi cum honores petit. potest aliquis et non esse homo honestus et esse innocens reus. Deinde: an si laesa sit respublica, ab hoc laesa sit. non a me, inquid, sed a parentibus qui proiecerunt. hic crudelis, ut multum illis abstulerit, uitam reddidit. Contra ait: illi singulos exponunt, tu omnes debilitas: illi spem, [tu instrumenta uiuendi] detrahis. Deinde: an teneatur

1 esse 3 indit — *coger̃ 7 sit publ, — *quid p crim̃ constaret 8 tunc reum 9 rep non solent argumenti 10 re'p — mur 12 *tuo uicis uidebat 13 quandu [*corr. A.*] remp 14 reip 16 ut *om.* — resp 17 resp 19 fiere: *corr. A.* 20 *post id quod est* lanista *fort. addendum ex excerptis:* qui iuuenes cogit ad gladium 21 reip laese et laeno — pat struprum 22 remp ego nunc: *corr. C.* 25 resp 26 progecerunt: *corr. A.* 28 *sq.* spem detrahi, *mediis om. quare fort. scr.*: illi spem uiuendi detraxerunt, tu instrumenta detrahis.

reipublicae laesae, si fecit quod ei facere licet. non potuit, inquid, ulla res lege damnari, quae lege nititur. si domum meam diruo, numquid dicis me rempublicam laedere? et poteras describere quam inhumanum sit illos parietes maiorum in nostram usque perductos memoriam, in hostilem modum deici. si in agris meis arbusta succidere uelim ..... (13)
Deinde: an hoc non licuerit illi facere. licuit, inquid; expositi in nullo numero sunt; serui sunt; hoc legum latori uisum est. denique si non licet, habent legem: talionis agere singuli possunt, iniuriarum possunt: reipublicae quidem laesae [non] potest agi eorum nomine qui extra rempublicam sunt. non potest pro omnibus agi pro quibus singulis non potest. Scio quosdam putare quaestionem esse: (14)
an possit a priuato homine laedi respublica; Sparsvm certe ita declamare memini. quod si quisquam recipit et illam recipiet: an a muliere possit, an a sene, an a paupere possit; quorum nihil umquam quaeritur, sed dici tamen solet; quomodo, cum illa quaestio tractatur: an respublica laesa sit, totiens reus in argumenta non laesae reipublicae dicit: ne potuit quidem laedi a priuato, a paupere, ab aegro, ab absenti. Gallio fecit et illam quaestionem: an in expositis laedi possit respublica. non potest, inquid; respublica laedi potest in aliqua sui parte; haec nulla reipublicae pars est; non in censu illos inuenies, non in testamentis. Sed haec quoque in illam incurrit: an respublica laesa sit; dicitur enim: ne laedi quidem potuit in eis quos non habebat.

Pro illo qui debilitabat expositos pauci admodum dixerunt. Dixit Gallio et hoc colore usus est: egentem hominem et qui ne se quidem alere, nedum alios posset, sustulisse eos qui iam relicti sine spe uix spiritum traherent, quibus (15)

1 reip laese si ficet 2 *mittitur: *possis etiam scr.* permittitur 3 *diruit — remp 4 describeret 5 nostra — perductus 6 deicis in — *uellim deinde 8 haec iugatori 11 laese potest (*om.* non) 14 hominē — resp 15 recepit 18 resp 19 *fort. scr.* inter argumenta — reip 20 quidem me laedi 21 *fecit e illam 22 resp — *uerba* non potest inquid resp *ter scripta* 23 *possit — nullae reip 24 illos ñ inuenies 25 resp 26 laedii 30 relictis in spe

non iniuria fieret si aliquid detraheretur, sed beneficium daretur si uita seruaretur. faciant inuidiam alicui oculos desse, alicui manus, dicant illos per hunc [misere uiuere, dum fateantur per hunc] uiuere. Gallio illud quoque in argumentis temptauit: adeo, inquit, haec res non nocuit reipublicae, ut possit uideri etiam profuisse: pauciores erunt
(16) qui exponant filios. Tvrrinvs Clodivs hoc colore usus est: multos patres exponere solitos inutiles partus. nascuntur, inquit, quidam statim aliqua corporis parte mulcati, infirmi et in nullam spem idonei quos parentes sui proiciunt magis quam exponunt; aliqui etiam uernulas aut omine infausto editos aut corpore inualidos abiciunt. ex his aliquos hic sustulit et eas partes quae cui possent miserabiliores esse, manu sua abstulit: stipem rogant et unius misericordia uiuunt, omnium aluntur. Ad res foeda est mendicos habere, a mendicis ali, inter debiles uersari. Age, non pudet uos ex hoc producere contubernio reum [a] quo dicatis laesam rempublicam? et sic descendit ad argumenta, ut diceret: quo-
(17) modo hic potuit laedere? Silo Pompeivs illo colore usus est: misericordem hunc fuisse, uoluisse uitam dare, sed non potuisse alere; itaque eo conpulsum, ut unusquisque aliquam partem corporis pro toto dependeret. Labienvs tam diserte declamauit partem eius qui debilitabat expositos, quam nemo alteram partem, cum illam omnes disertissimi uiri uelut ad experimentum suarum uirium dixerint. Illum autem locum uehementissime dixit: uacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mendicos faciat? principes, inquid, uiri contra naturam diuitias suas exercent: castratorum greges habent, exoletos suos ut ad longiorem patientiam inpudicitiae idonei sint, amputant et

2 sibi ita — licui 3 *sq. uerba* misere — hunc *om., addita ex excerptis.* 6 reip 7 expo *in extrema linea*: *corr. A.* 9 aliquã — *partẽ ulsati 10 ullam — quod 11 uernula aut homines 14 *manus abstulit 15 maluntur 16 a mendacis alii [ali *A.*] 17 reum quod [quo *A.*] — rem 21 uniusquisque 22 dependere. Labienũ 23 declamabit 24 illa 25 *uel ait ad — sauarum 27 current: *corr. A.* 28 natura 29 *castratoriũ — aut ad 30 pacientiam — amputat

quia ipsos pudet uiros esse, id agunt ut quam paucissimi sint. his nemo succurrit delicatis et formosis debilibus. Curare uobis in mentem uenit quis ex [solitudine infantes (18) auferat perituros nisi auferantur; non curatis quod] solitudines suas isti beati ingenuorum ergastulis excolunt, non curatis quod iuuenum miserorum simplicitatem circumeunt et speciosissimum quemque ac maxime idoneum castris in ludum coniciunt. in mentem uobis uenit misereri horum quod membra non habeant; quidni illorum quod habent? et hoc genere insectatus saeculi uitia egregia figura inquinatum et infamem reum maiorum criminum inpunitate defendit. Celebris haec apud Graecos controuersia est; multa ab illis pulchre dicta sunt a quibus non abstinuerunt nostri manus, multa corrupte quibus non cesserunt nec ipsi. Dixit (19) *ΓΛΥΚΩΝ· τούτους τροφὰς αἰτεῖς οὓς μὴ τρέφειν ἀσεβές ἐστιν.* Hunc dixit sensum P. Asprenas eodem modo, uno uerbo magis propriore usus: hos aliqui alimenta poscit quibus crudelis est qui negat. Circa hunc sensum est et ille a Qvintiliano dictus: nescio utrumne uos miseriores dicam quod alimenta accipitis an hoc quod datis; accipitis enim quia debiles estis, [datis] ei per quem debiles estis. Addaevs rhetor: *κλαίουσαι μητέρες ἠράνιζον· ‘εἰ μὲν ἐμός’, λέγουσαι, ‘τὸν ἐμόν, εἰ δὲ ἀλλότριος, ἵνα καὶ τὸν ἐμὸν ἄλλοι.’* Hunc sensum quidam Latini dixerunt, sed sic ut putem illos (20) non mutuatos esse † arti hoc sententiam, sed imitatos. Blandvs dixit: porrigit aliqua mendico rogata stipem. utique si peperit, exposuit. o quam misera cogitatio porrigentis est! ‘hic fortasse meus est.’ Oscvs dixit: aliqua quia iam proiecit pluribus stipem, suo negat. Arellivs Fvscvs dixit:

1 augunt 3 *Curaro — quis ex solitudines isti suas isti, *mediis om. quae seruata sunt in excerptis.* 8 cuiciunt [coiciunt *A.*] 9 *quid illorum 10 uitiae Gretia 11 inpunitatē 12 Caelebris 13 pulchrae 14 corruptae — *dixit ΠΤΛΚΩΝΚΑΙΤΟΥϹ 16 parspnas (pasprenas *A.*) 17 proprior 19 dictis: *corr. A.* — miseriore: *corr. A.* 21 estis ei (*om.* datis) — Adedeus 22 ΥΡΑΝΖΟΝΟΙ — ΛΕΤΟΥϹΑΙ 23 *ΛΕΠΛΛΟΤΡΙΟϹΟϹΙΝΛ 25 mutuatas ēē arti [arci *A.*] hoc: *fort. scr.* Addaei *uel* ab Addaeo hanc — inritatos 26 *fort. scr.* togata *cum Schotto: cf. Hor. sat.* 1, 2, 63; 82. 27 o te quam 29 stipē · t (*littera erasa inter* e *et* t) *B* stipēt *A*

alit rogata filium mater, misera si scit suum esse, misera si nescit. Artemon dixit: *τὰ μὲν τῶν ἄλλων εὔρωστα πλεῖ, γεωργεῖ, τὰ δ' ἡμέτερα ἀνάπηρα· τρέφει γὰρ τὸν ὁλόκληρον.*
(21) Hanc sententiam Latro Porcivs uirilius dixit qui non potest furto suspectus esse; Graecos enim et contemnebat et ignorabat. cum descripsisset debiles artus omnium et alios incursantes, alios repentes, adiecit: pro di boni! ab his aliquis alitur integer? *ΔΑΜΑΣ ΣΚΟΜΒΡΟΣ* [dixit]: *πάλαι μὲν ἐκθέτοις κίνδυνος ἦν τὸ ῥιφῆναι, νῦν δὲ τὸ τραφῆναι.* Hunc sensum Cestivs transtulit: effecisti, inquit, ut maius esset periculum educari quam exponi. Fvscvs Arellivs aliter dixit: illa adhuc in miserae sortis infantia timebantur: ferae serpentesque et inimicus teneris artibus rigor et inopia; inter expositorum pericula non numerabamus educatorem.
(22) *ΓΛΥΚΩΝ* corruptam dixit sententiam: *χρουσάτω τις τὴν θύραν τῶν ἐχόντων [ἵνα] προς αγάγῃ τις.* et illam: *ἄγε, σὺ δὲ κλαῖε, σὺ δὲ θρήνει. ὢ κακῶν ἀσυμφώνων!* Sed nostri quoque bene insanierunt. Mvrredivs dixit: producitur miserorum longus ordo, maior pars se sine se trahit. et Licinivs Nepos: ut soluendo sis in poenas quotiens tibi renascendum est? Illud Sparsvs dixit quod non corruptum tantum, sed contrarium dicebat esse Montanus: solus plura habes membra quam tot hominibus reliquisti. ita enim hic potest uideri laesisse rempublicam, si multi sunt debilitati; apparet autem non esse multos, si plura habet membra quam debilitatis reliquit. et illud aeque aiebat ab illo corrupte dictum: prodierunt plures mendici [quam] membra. Graecas sententias in hoc refero ut possitis aestimare, primum quam facilis e Graeca eloquentia in Latinam transitus

1 filium *bis scr.* — sum 2 *sq.* *ΛΜѠΝЄΡΟЄΤΛΠΛЄΙΓЄѠΡΤЄ ΠΛΛΗΜЄΙЄΡΛΛΝΛΥΗΡΛΤΡЄΦЄΙΛΡΤΟΝΟΛΟΚΛΝΡΟΝ 5 *fort. scr.* furti *uel* de furto 6 incursant et alios repetentes 8 ΛΛΜΑϹ — dixit *om. B in extr. linea; habet A.* 9 ЄΚЄЄΤΟΙϹ (*corr. A.*) ΚΙΝΛΥΝΟϹΗΝΓΟΡΙΦΝΑΙΝΥΝΛЄ 10 Certius: *corr. A.* 11 alter 12 fere 15 ΚΡΑϹΑΤѠ 16 *ΘΥΡΑ (*corr. A.*) ΤΟΝЄΧѠΝΤΟΝ ΠΥΟϹΛΤΛΓΗΠϹ — ΛΛЄϹΥΛЄ 17 ϹΥΛЄ — Ο 23 relinquisti 24 laesse (*corr. A.*) r̄p̄ 26 debilitatos 27 *proderunt — quam *om.* 28 hac 29 *e grecç loce loquentiae

sit et quam omne quod bene dici potest commune omnibus [gentibus] sit, deinde ut ingenia ingeniis conferatis et cogitetis Latinam linguam facultatis non minus habere, licentiae minus. Labieni sententiam separaui, quia locuti de illa ho- (24) mines erant. scilicet ait: cotidianum diurnum et mendicantium quaestus recognoscit: 'tu hodie minus adtulisti; cedo lora; gaudeo me non omnes emancasse. quid fles? quid rogas? plus retulisses [si] sic rogasses'. Dixit et illam sententiam: date miseris quod unum percipere gaudium possunt: aliquis ex illis damnatum istum uideat, aliquis audiat. *αὕτη μόνη*, Glycon dixit, *τοῖς ταλαιπώροις χαρὰ καταλέλειπται*. P. Vinicivs summus amator Ouidi hunc aiebat sen- (25) sum disertissime apud Nasonem Ouidium esse positum quem ad fingendas similes sententias aiebat memoria tenendum. occiso Achille hoc epiphonema poni:

> quod Priamus gaudere senex post Hectora posset, [Ouid. met. XII, 607 sq.]
> hoc fuit.

Cassivs Severvs dixerat: ostende nobis captiuos. Ivlivs Bassvs dixerat: ostende mercedarios tuos. Labienvs commodius uidebatur dixisse: ostende nobis alumnos tuos. P. Asprenates dixit cum induxisset stipem porrigentem mendico: 'o infelicem patrem'! et hoc qui dicit ipse fortasse eius pater est.

2 gentibus *om. B in extr. linea; habet A.* — ingenis 4 habienis — separari 5 *sed ad 6 caedo 8 si *om.* 9 possint 11 ΑΥΤΜΟΝΗ Clicon — ΤΑΜΠΩΡΟΙϹ — *ΚΛΛΤΕΛΕΙΠΤΛΙΡ Unicus 13 hapud — inuidium 14 figendis — aiebalo — tenendus mocciso 15 *ephiponē aponi 16 primus — haeclora 18 Casius: *corr. A.* 20 diuidebatur — lumnos: *corr. A.* 22 felicem — *fortasse sis

[CONTROVERSIA XXXIIII.]

Laesae reipublicae sit actio. Parrhasius pictor Atheniensis, cum Philippus captiuos Olynthios uenderet, emit unum ex iis senem; perduxit Athenas; torsit et ad exemplar eius pinxit Promethea. Olynthius in tormentis periit. ille tabulam in templo Mineruae posuit. accusatur reipublicae laesae.

(1) Gavi Silonis. Infelix senex uidit iacentis diuulsae patriae ruinas, abstractus a coniuge super exustae Olynthi cinerem stetit; iam ad figurandum Promethea satis tristis est. Pro Iuppiter! — quem enim melius inuocem aduersus Parrhasium quam quem imitatus est? — Olynthium tantum picturae tuae excipio. Nemo nauem, ut naufragium pingeret, mersit. Caeditur: parum est; inuritur: etiamnunc parum est; laniatur: hoc, inquit, irato Philippo satis est, sed nondum irato Ioue. Ivli Bassi. Producitur puer: superuacuum est, inquit; nondum quantum satis sit Prometheo potest gemere. Vltima Olynthi deprecatio est Athenis: redde me Philippo. Non est istut donum, sacrilegium est. Seruus, inquit, meus fuit. putes Philippum loqui. Aedem Mineruae (2) tamquam castra Macedonum fugiunt. Clodi Tvrrini. Parum, inquit, tristis est. [Aliquis Olynthius parum tristis est] nisi qui Atheniensem dominum sortitus est? Dabo tibi, Parrhasi, maiora tormenta: duc illum ad iacentem Olynthum, duc illum ubi liberos, ubi domum perdidit; scis certe quam tristem illum emeris. Olynthiis urbem aperuimus, templa praeclusimus. Ergo nemo Olynthius tortus esset, si omnes

2 Laesae religionis Parrasius 4 *exis 5 Olyntius — *perit 6 accusatur · p · laesae 8 uidistiacentis 9 Olynti 11 quo pro 12 Olymthium 13 *excipionẽ tuã ut naufragaĩ [naufragum *A.*] 15 lanat' — phylippo 16 *in irato: *fort. etiam scr.* Ioui *cum Raschigio.* — superuacum 18 cemere — Olynthida — rede: *corr. A.* 19 phylippo: *corr. A.* — is ut — sacrilegum 22 *uerba* Aliquis — est *absunt, addita ex excerptis.* 23 pharrasi 24 maiora tora tormenta — iacentum Olyntum 26 Olynthis 27 Erco

illos Macedones emissent? Torquetur: hoc nec sub Philippo factum est. moritur: hoc nec sub Ioue. ARGENTARI. Hoc (3) hospitio Olynthius Athenis exceptus est? tantum porro Olynthium torsit Parrhasius? quid, non et oculos nostros torquet? ibi ponit tabulam ubi fortasse nos tabulam foederis posuimus. Hoc Promethea facere est, non pingere. Aiebat tortoribus: sic intendite, sic caedite, sic istum quem fecit cummaxime uultum seruate, ne sitis ipsi exempla. CESTI (4) PII. Emi, inquit. immo si Atheniensis es, redemisti. si nescis, Parrhasi, in isto templo pro Olynthiis uota soluentur. Crudelis ille Graeciae carnifex istum tamen nihil amplius quam uendidit. Producitur nobilis senex, longa miseriarum tabe confectus, reductis introrsus oculis, tam tristis quam si iam tortus esset. ut admoueri sibi catenas uidit: superuacuae sunt, inquit; si [ad] alium dominum peruenissem, Athenas fugerem. Istut tibi in nullo Olynthio permitto, nisi si Lasthenen emeris. TRIARII. Corrupisti duo maxima Pro- (5) methei munera, ignem et hominem. Quemcunque praeco flentem uiderat sciebat emptorem; miserebantur omnes et fortasse ipse Philippus reduci iussisset, nisi Atheniensem uidisset emtorem. ..... quod ego fabulosum esse non dubito. Sed utrum uult Parrhasius eligat: parum pie aut infamauit Iouem aut imitatus est. Clamabat iste: nondum satis tristis es, nondum satis, inquam, adiecisti ad priorem uultum. Talis in auctione Philippus. MVSAE. Narraturus sum (6) Olynthi senis ignes, uerbera, tormenta: aliquis nunc me queri de Philippo putat. Dii deaeque te perdant! misericordem Philippum fecisti. Si isti creditis, iratum Iouem imi-

1 ne sub philippū 2 moritor: *corr. A.* — ne 3 ospitio — *Olynthius mpossit pharassius 6 possumus 8 *ne istis — Certi: *corr. A.* 9 sia 10 pharranin [pharrasi in *A.*] — Olynthius 15 ad *om.* 17 s · [si *A.*] La · sthene nemeris: *cf. Diod.* 16, 53. 19 omnes. te 20 *iussisset an si 21 temtorem 22 pharrasius — piae 23 *infami auitio me aut — iste ndum 24 satis quam adtecisti [adiecisti *A.*] 25 actione phylippus. Muscae 26 ig nec uerbara [igne $\overset{u}{\text{c}}$erbera *A.*] 27 quaeri 28 phylippum: *corr. A.*

tatus est, si nobis, iratum uicit Philippum. Pinge Philippum cruda bili, oculo effosso, iugulo fracto, per tot damna a diis immortalibus tortum. Corneli Hispani. Vltima membrorum tabe tormentis inmoritur. Parrhasi, quid agis? non seruas propositum; hoc supra Promethea est. tantum patiendum
(7) est pingente Parrhasio quantum irato Ioue. Arelli Fvsci patris. Pinge Promethea, sed homines facientem, sed ignis diuidentem; pinge, sed inter munera potius quam inter tormenta. Inter altaria Olynthi senis crucem posuit. [Miserrime senex, aliquis fortassis] ex seruis tuis felicius seruit; utique
(8) felicior est quisquis Macedoni seruit. Fvlvi Sparsi. Si ad succurrendum profectus es, queror quod [unum emisti, si ad torquendum, queror quod ullum]. Vtinam, Philippe, auctionem cum exemptione fecisses: ne quis Atheniensis emeret. Non uidit Phidias Iouem, fecit tamen uelut tonantem; nec stetit ante oculos eius Minerua, dignus tamen illa arte animus et concepit deos et exhibuit. Quid facturi sumus si bellum uolueris pingere? diuersas uirorum statuemus acies et in mutua uulnera armabimus manus, † ducte sequentur, uictores reuertentur cruenti? Ne Parrhasii manus temere ludat coloribus, internecione humana emendum est.
(9) Si necessest aliquem torqueri, eme nocentem seruum, ut eodem tempore exemplum sumas et supplicium. Statuitur ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus, flagellis, eculeis. ista a[illegible] uidentem aut expectantem, Parrhasi, parum tristem putas? Dicebat miser: non prodidi patriam. Athenienses, si nihil merui, succurrite, si merui, reddite Philippo. inter ista Parrhasius du-

1 phylippum *priore loco B* [*non A.*] 2 *crude — *offossus iuculo — dis 4 pharrasi 6 pingende [*corr. A.*] pharraso — Fusci p. 7 Prometheas 8 quam *bis scr.* 9 altharia olynthis — *uerba* Miserrime — fortassis *om.*, *addita ex excerptis.* 12 quaeror — *uerba* unum — ullum *absunt, addita ex excerptis.* 13 phylippe: *corr. A.* 14 actionem 15 phydias [fidias *A.*] 18 uellum — diuersa suprū [saprorum *A.*] statuimus 19 armauimus — *fort. scr.:* ducem te sequemur, uictores reuertemur 20 pharrasii 21 *human 22 necesset — torquere 23 exem — supplicum 24 atera: *corr. A.* — pharrasius 25 isti [ista *A.*] aūt 26 pharrasii — tritem 27 Athenes 28 inter sta [*corr. A.*] pharrasius

bium est studiosius pingat, an ille saeuiat. Torquet, uerbe- (10)
rat: sic iste carnifex colores temperat. Quid ais? parum tristis uidetur quem Philippus uendidit, emit Parrhasius? 'Etiamnunc torque, etiamnunc; bene habet, sic tene: hic uultus esse debuit lacerati, hic morientis'. Porci Latronis. Si uidetur tibi, istis muneribus aram misericordiae orna. Nemo ergo ex Olynthiis miserius seruit quam qui Atheniensem dominum sortitus est? Miser ubicunque Philippum non uiderat, pacem putabat. Alliga, inquit. aiebat: solutus apud
Philippum fui. Albvci Sili. Expecta dum Euthycrates aut (11)
Lasthenes capiantur. Phidias omnia opera sine tortore fecit. Philippus quoque uendidisse contentus est. Producitur senex nobilis, flens, respiciens patriam: placuit isti uultus; habuit aliquit Promethei simile etiam ante tormenta. Diligenter causam agit, ut Philippus: '.... Olynthio non est, ego pecuniam perdidi'. redi ad auctorem. Propter hominem Prometheus distortus, propter Promethea homines ne torseris. Philippus sic rogabatur: liceat Olynthios uiuere. Parrhasius aliter rogandus: Olynthiis mori liceat. 'Tristem uolo facere'. nemo faciet, si Philippus non fecit.

Hanc controuersiam magna pars declamatorum sic dixit, (12)
ut [non] controuersiam diuideret, sed accusationem, quomodo solent ordinare actionem suam in foro qui primo loco accusant; in scholastica, quia non duobus dicitur locis, semper non dicendum tantum, sed respondendum est. Obiciunt quod hominem torserit, quod Olynthium, quod deorum supplicia imitatus sit, quod tabulam in templo Mineruae

1 *uerberare 3 quam — pharrassius 5 lacerate hoc 7 Olynthis 9 *fort. leg.* uideret *cum A.* 10 phylippum fuit — Expectandum Euthucrates aut Last^h^enes 11 *omnia pasine 12 Phylippus: *corr. A.* — uendidisset 14 aliquit, *corr. in* aliquid [aliquit *A.*] — ante torquã 15 ait: *corr. A.* — Phylippus: *corr. A. In lacuna quam indicaui haec fere scripta fuisse arbitror:* si utendum mihi 16 *sq.* Prometheis dix̃ ortus [dixit ortus *A.*] propter me promethea — nec sorseris 18 Phylippus — pharrasius 19 *rogantur Olynthis mori leat 20 factet si Phylippus 21 magnã 22 non *om.* 23 *in uerbo quod est* suam *desinit in B fol.* 166 *post quod unum folium periit quo continebantur ea quae leguntur usque ad p.* 334, *l.* 5: *adscribam igitur illuc usque lectiones codicis A omnes.* 24 accusans *A* 25 tam̃ *A* 26 Olinthium *A*

posuerit. Si Parrhasius responsurus non est, satis bene di-
uidunt. Nihil est autem turpius quam aut eam controuer-
siam declamare in qua nihil ab altera parte responderi pos-
(13) sit, aut non refellere si responderi potest. GALLIO fere simi-
lem diuisionem in Parrhasio habuit ei quam habuerat in illa
controuersia cuius mentio est in hoc ipso libro de illo qui
debilitabat expositos, detractis quibusdam. Diuisit autem
sic: an laesa sit respublica. Quit perdidit? inquid: nihil.
nondum de iure controuersiam facio. perdidit unum senem
Olynthus. fac Atheniensem: non ages mecum reipublicae
laesae si Atheniensem senatorem occidero, sed caedis. Ita;
uerum opinio Athenarum corrumpitur; misericordia semper
censi sumus. Nunquam unius facto publica fama corrum-
pitur; solidior est opinio Atheniensium quam ut labefactari
(14) ullo modo possit. Laesa est, inquit, respublica. Laesa non
est, ut existimo. Aliquis Olynthi depositum negauerit, uide-
bitur non [rempublicam, sed] hominem laesisse. Olynthiis
hoc tribuisti, ut eodem loco essent quo Athenienses. Lae-
sisti, inquit, rempublicam, [quod hanc picturam in templo
posuisti. laedunt rempublicam] qui aliquid illi auferunt, non
qui adiciunt, qui diruunt templa, non qui ornant. pecca-
uerunt ergo et sacerdotes qui tabulam receperunt. quare
tamen non reciperent? deorum adulteria picta sunt, positae
(15) sunt picturae Herculis liberos occidentis. Deinde: an ob id
accusari possit laesae [reipublicae] quod illi facere licuit.
Ea lege persequere quae non licuit. dicis mihi: hoc facere
non oportet, huic rei aestimatio inmensa est. itaque nulla
uindicta est; et id tantum punitur quod non licet. satis
abundeque est si opifex rerum imperitus ad legem innocens
est. An hoc ei facere licuerit. hoc in illa diuiditur: an Olyn-

1 paruasius *A* 4 sic respondere *A* 5 diuionem in pharrasio *A* 8 sit respondit quit *A*: *corr. C* [sit relligio. quid *cod. Brux. n.* 9144.] 9 perdidi *A* 10 reip *A* 11 occidere *A* 14 quam ui *A* 15 *resp laesae ñ ut *A* 17 non hominem resp; laesisse. Olynthis *A* 18 Atheniensis *A* 19*sq.* remp qui aliquid *A* *mediis om. quae addita sunt ex excerptis.* — offerunt *A* 21 dir̄ *A*: *corr. C* 22 quere *A* 24 an obi ad *A* 25 reipublicae *om. A* 26 quia *A* [que *C*] 28 non leget *A*: *corr. C* 30 In hoc *A*: *corr. C* — dicıır̃ *A*, *corr. C*

thius apud Atheniensem etiam antequam fieret decretum [seruus esse non potuerit]. Seruus, inquit, est meus quem ego [emi] belli iure. uobis, Athenienses, expedit: alioqui imperium uestrum in anticos fines redigitur; quidquid est, bello partum est. Contra ait: ille seruos alii emptori potest (16) esse, Atheniensi non. Quid enim si Atheniensem a Philippo emisses? atqui sciebas Olynthios coniunctos nobis esse federe. Vt scias, inquit, seruos fuisse, decretum postea factum est Atheniensium, quo iuberentur et liberi et ciues esse. quare hoc illis ius, si iam habebant, dabatur? Deinde: an decreto hoc non contineatur ut liberi fiant, sed ut esse liberi iudicentur. Hoc censuimus, Olynthios ciues nostros esse: ita et ille ciuis noster fuit. Non, inquit; nam decretum in futurum factum est, non in praeteritum. uis hoc scire? num quisquis Olynthium seruum habuit, accusabitur, quod ciuem in sua seruitute tenuerit? si quis tunc inter necessaria seruilium officiorum ministeria percussit aut cecidit, iniuriarum accusabitur? atqui quantum at ius attinet, nihil interest occiderit an ceciderit; nam aut nec caedere licuit aut occidere. A parte Parrhasii fecit hunc colorem: (17) emptum esse a Parrhasio senem inutilem, exspiraturum: si uerum, inquit, uultis, non occidit illum, sed deficientis et alioqui expiraturi morte usus est. Torsit, inquit, tamen: si lucri causa, obice; nempe huius crudelitatis pretium Athenae habent. In argumentis dixit quantum semper artibus licuisset: medicos, ut uim ignotam morbi cognoscerent, uiscera rescidisse; hodie cadauerum artus rescindi, ut neruorum articulorumque positio cognosci possit. Albvcivs hoc colore: calamitosum fuisse, orbum, palam mortem optan-

2 **uerba* seruus esse non potuerit *om. A* 3 ego uelli (*om.* emi) *A* 5 *bello partum. et est contra *A* 6 Quid om̃ si *A* 9 qui *A* — ciuesse *A* 12 liber *A* — censumus Olynthio *A* 14 praeterum *A* 15 scire uis? nũ quisque (*corr. in* -qui) Olinthium *A* 16 sui seruit utet tenebit. si quid *A* — necessarias *A* 17 caedit *A* 18 aqui *A*, *corr. C.* 19 cadere *A* 20 pharrasii *A* 21 pharisio sene *A* 24 lucria *A*: *corr. C.* 25 quã *A* 27 *fuit* rescendi *in A*, *sed corr. m. pr.* 28 Albutius *A*: *corr. C.*

tem: nec aliter illum Philippus uendidisset nisi putasset (18) illi poenam esse uiuere. Silo Pompeivs putabat commodius esse, si hoc animo isset ad auctionem Parrhasius, ut aliquem in hunc usum emeret. poterit enim uideri elegisse uilissimum et maxime inutilem. Fvsco Arellio placebat, emptum quidem illum in alios usus, sed cum deficeret et mori uellet, in id quod unum ex cadauere artifex poterat inpensum. Gallio ad neutrum se alligauit nec dixit quo animo emisset. Gallionis color intolerabilis est: dixit enim, senem ex noxiis Olynthiis emisse [se]. Quod [si] illi licet fingere, non uideo quare non eadem opera dicat et conscium proditionis (19) Lastheni fuisse et se poenae causa torsisse. Hispo Romanivs ignorantiam illam excusauit: pictor, inquit, intra officinam suam clausus qui haec tantum uulgaria iura nouerit, in seruum nihil non domino licere, pictori nihil [non] pingere, mancipium suum operi suo impendit. Non omnia, inquid, narras: Olynthius fuit ille qui periit. Quid autem ad rem pertinet, cuius nationis seruos fuerit? Audes, inquit, seruum dicere Olynthium? Etiam post bellum et ante decretum; alioqui quod uos illis beneficium dedistis nisi quod iam illos nec torquere licet nec occidere? Graeci nefas putauerunt pro Parrhasio dicere: omnes illum accusauerunt; (20) in eosdem sensus incurrerunt. *ΓΛΥΚΩΝ* dixit: *πῦρ καὶ ἄνθρωπος, Προμηθεῦ, τὰ σά σε δῶρα βασανίζει.* Triarivs hoc ex aliqua parte cum subriperet, inflexit. Hos aiebat Severvs Cassivs, qui hoc facerent, similes sibi uideri furibus alienis poculis ansas mutantibus. multi sunt qui detracto uerbo aut mutato aut adiecto putent se alienas sententias lucri fecisse. Triarivs autem sic uertit: corrupisti duo ma-

2 paenam *A* 3 esset *A*: *corr. C.* — parrasius *A* 5 Fuscio *A* 7 cadauerē *A*: *corr. C.* 8 anim *A*: *corr. C.* 9 intollerabilis *A* — senum *A*: *corr. C.* 10 *Olinthis emise. quod illi [si *add. C.*] 11 non ex æadem *A* [ex *del. man. rec.*] — prodicionis *A* 12 *Romanus *A* 13 excusabit *A* 14 nouersi in *A* 15 *alterum* non *om. A* 16 mantipium *A* 17 Olinthius *A* — perit *A* 20 illi *A* 22 pharrasios *A* 23 eodem *A* — ΓΛΙΚUΝ *A* 24 ΑΝΘΡWΤΙΡWΜΗΘΘΥ *A* — ΛWΡΑΒΑCΑΝΖΕΙ *A* 25 inf. lexit *A* 26 Causius *A* 28 *putet *A* [putant *C.*] 29 corruptis duobus maxime *A* [corrupisse duo maxima *C.*]

xima Promethei munera, ignem et hominem. sed et Graeci illam subripuerunt; Evctemon qui dixit: *Προμηθεῦ, ἐπὶ σέ* (21)
τις πῦρ καὶ ἄνθρωπον; sanius quam Glycon; *ΑΔΔΑΙΟΣ·* *Προμηθεῦ, σέ τις γράφων ἄνθρωπον ἀφανίζει,* Damas corruptissime: *δικαίως, Προμηθεῦ· διὰ τί γὰρ πῦρ ἔκλεπτες ἀνθρώπῳ; ΚΡΑΤΩΝ* furiosissime qui dixit: *Προμηθεῦ, νῦν ἔδει σε πῦρ κλέψαι.* hic est Craton uenustissimus homo et professus Asianus qui bellum cum omnibus Atticis gerebat. cum donaret illi Caesar talentum in quo uiginti quattuor sestertia sunt Atheniensium more: *ἢ πρόσθες, φησίν, ἢ ἄφελε, ἵνα μὴ Ἀττικὸν ᾖ.* hic Caesari, quod illum numquam nisi mense Decembri audiret, dixit: *μὴ βαύνῳ μοι χρῇ;* et [cum] commendaretur a Caesare Passieno nec curaret, interroganti quare non conplecteretur tanti uiri
gratiam: *ἡλίου καίοντος λύχνον οὐχ ἅπτω.* Saepe solebat (22)
apud Caesarem cum Timagene confligere, homine acidae linguae et qui nimis liber erat: puto quia diu non fuerat. ex captiuo cocus, ex coco [lecticarius, ex] lecticario usque in amicitiam Caesaris felix usque eo utramque fortunam contempsit, et in qua erat et in qua fuerat, ut cum illi multis de causis iratus Caesar interdixisset domo, combureret historias rerum ab illo gestarum, quasi et ipse illi ingenio suo interdiceret: disertus homo et dicax a quo multa inprobe sed uenuste dicta. ne modum excedam, excurro et ad
Parrhasium reuertor. Nicetes dixit: *ἐν πυρί, σιδήρῳ ζωγρα-* (23)
φοῦντα ἡμῖν ἢ τυραννοῦντα; Hispo Romanivs dixit: ignis,

1 sed egregi *A*: *corr. Haase.* 2 subrupuerunt *A* 3 ΑΝΘΡΩΠ ΤΟΝ *A* — *ΛΛΛΙΟCΙ *A* 4 ΜΕΤΙCΤΡΑΦΩΝ *A* — ΑΦΑΝΖΕΙ dānas *A* 5 ΛΙΚΑΙΩCΠΡΟΜΕΘΕΥΑΙΑΤΙΤΑΡ *A* 6 *ΑΝΕΤΡΟΜΟΚΡΑCΟΝ *A* — *ΠΡΟΜΝΟΕΥ *A* 8 *et prohomo et professus. Asinius *A* 9 donare *A*, *corr. C.* 10 ΠΤΡΟCΘΕC *A* 11 ΙΝΑΦΕΛΤΝΑΜΗ ΑΠΙΚΟΝΗ *A* — quo *A* 12 *sq.* *audire dixit ΜCΒΟΤΛΩΜΕΧΡΝΕΤ commendaretur *A* (cum *add. m.* 2.) — Posseno *A* 14 ΠΑΙΟΝΤΟC *A* — ΟΥΚΑΠΤΩ *A* 16 Timaginem *A* — hominĕ acidale *A* 17 minis *A*: *corr. C.* — fuerat et captiuo *A*: *corr. C.* 18 *uerba* lecticarius ex *om. A, habet C.* 19 in · im inamiciam *A*: *corr. C.* — utram *A* 20 in querat *A* — fuerit *A*: *corr. C.* — muleis de clausis *A*. *corr. C.* 23 et dixit a *A* 24 uenusiste *A* [uenusta *C*] — *fort. scr.* excurrendo, ad 25 Parnasiam *A* — *dicet [*corr. C*] ΕΙΠΥΝLCΙΛΙΡΡΩΖΩΓΡΛ ΦΟΝΤΑΙΤΙΝΤΥΡΑΝΝΟΥΝΤΑΙ *A*

ferrum, tormenta: pictoris ista an Philippi officina est? Sparsi sententia in descriptione picturae habet aliquid corrupti: 'ubicumque sanguine opus est, humano utitur'; dixit enim quod fieri non potest. Illum locum omnes temptauerunt: quid si uolueris bellum pingere? quid si incendium? quid [si] parricidium? A Graecis Dorion furiose dixit: *τίς Οἰδίπους ἔσται σοι, τίς Ἀτρεύς; οὐ γράφεις γὰρ ἂν*
(24) *μὴ μύθους ἴδῃς ζῶντας.* Sed nihil est quod minus ferri possit [quam] quod a Metrodoro dictum est: *μή μοι Τρῳάδας, μηδὲ Νιόβην. Ἐπίθες τὸ πῦρ· οὔπω μοι τὸν Προμηθέα* IICΛOTKEN. Triarius dixit: nondum dignum irato Ioue gemuisti. Haterius dixit sanius: nondum uultus ad fabulam conuenit. et illud: Parrhasi, ut omnia fiant ad exemplum, uiuat qui tortus est. Sed si uultis audite supra quod non possit procedere insania: Licinius [Nepos ait: si uultis
(25) digne punire Parrhasium, ipse se pingat. Non minus stulte Aemilianus quidam Graecus] rhetor, quod genus stultorum amabilissimum est, ex arido fatuus dixit: *ἀποκτείνατε Παῤῥάσιον, μὴ θελήσας γράφειν ἐξ ὑμῶν ἀρχέτυπον εὕρῃ.* *ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ* dixit: *διὰ σέ, Παῤῥάσιε, ἀεὶ τοὺς ἐκπορευομένους τοῦ ναοῦ ἀφαγνίζομεν.* Otho pater cum [pro] Parrhasio diceret, in hoc colore derisus est: quia conciderat, inquit, per proditores Olynthos, uolui pingere iratum proditori suo Iouem. Gargonius multo stultius, quare Promethei Parrhasius supplicium pinxisset: ego, inquid, ar-
(26) dente Olyntho non odissem ignium auctorem? Latronis illa

1 isto an Philippo *A* 2 sententiā *A* 3 et ubicumque *A* 4 omne *A* 5 *Inde a uerbis* quid si uolueris *iterum incipit B.* 6 si *om.* — Greco 7*sq.* *ΟΙΛΙΗΟΥCΕΤΤΛΛΙ [ΕCΤΛΙΙ *A*] ΤΙCΑΤΡΕΥCΟΥ ΓΡΑΦΕΙCΙΛΝΡΛΝΛΛΗΜΥΘΟΥCΙΛΗCΖΜΝΙΛC — nihilem quod: *corr. A* 9 quam *om.* — ΜΗΜΟΠΡΩΛΔΛCΜΗΛΕΝΙΟΒΗΝΕΥΙΙΕΕC ΤΟΙΙΥΡΟΥΙΡΩΜΟΠΟΝ 11 dixium *m. pr.* 13 illū pharrasii 15 *uerba* Nepos — Graecus *om. B, habet A.* Nepus *A* 16 pharrasium *A* 18 arida — ΛΙΟΚΤΕΙΝΑΤΕ: *corr. A* 19 ΘΕΛΜCΑC [*corr. A*] ΓΡΑΦΕΙΝΖΥΜΩΝ — ΕΥΡΝ 20*sq.* *ΠΛΥCΛΙΛC dixit ΔΙΛ CΕΠΑΡΡΛΙCΕΛΕΥΟΥCΕΚΠΟΡΕΥΟΜΕΟΥΕΩΥΝΛΟΥΛΦΛΓΝΙ CΛCΕΝ. Oto — cum pharrasio 22*sq.* *conciderant'inqui — *olythios uolicui [uolui *A*]: *nominatiui formam quae est* Olynthos *praebent etiam codd. exc. contr.* III, 8, 2. 25 pharrasius 26 Olynto

celebris sententia est quam Sparsvs quoque subtractis quibusdam uerbis dixit in descriptione tormentorum: ‘Parrhasi, morior’; ‘sic tene’. hanc sententiam aiunt et Dioclen Carystivm dixisse non eodem modo: ἄπιστος ἡ ὑπεροψία· πρὸς τὸ ἀρέσκον εἶδος ἐβόα· μένε. Spiridion honeste [dixisse] (27) Romanos fecit; multo enim uehementius insanit quam nostri phrenetici. uoluit uideri uolturios ad tabulam Parrhasi aduolare, fabula eleganti ad turpem sententiam perductus. traditur enim Zeuxin, ut puto, pinxisse puerum uuam tenentem et cum tanta esset similitudo uuae ut etiam [aues aduolare] faceret operi, quendam ex emptoribus dixisse, aues male existimare de tabula; non fuisse enim aduolaturas [si] puer similis esset. Zeuxin aiunt obleuisse uuam et (28) seruasse id quod melius erat in tabula, non quod similius. Spiridion aeque familiariter in templum uolturios subire putauit quam passeres aut columbas; dixit enim: σαρκοφάγα σού γ' ἡ γραφὴ κατὰ ζῶα. Sed nolo Romanos in ulla re uinci; restituet aciem Mvrredivs qui dixit: pinge Triptolemum qui iunctis draconibus sulcauit auras. Inter illos qui de Prometheo corrupte aliquid dixerunt et Apatvrivs locum sibi uindicat; dixit enim: ὤφελε τὸ πῦρ εἰς θεοὺς πάλιν κλαπῆναι.

1 caelebris 2 *mortuorum pharraso 4 ΚΠΕΡΟΨΙΑ 5 ΑΡΕΤΚΟΝ — Hisperidion — *dixisse *om.* 7 *phenitici — uoltorios — pharrasi 8 tabula 9 ΕΝΙΝΖΕΙΧin: *eandem historiolam paullo aliter tradit Plin. n. h.* XXXV, 10, 36, 66. — pinxissem: *corr. A.* 10 tantam essem — *etiam facere, *mediis om.* 11 *ceptoribus [praeceptoribus *C.*]: emptores *intellego eos qui tabulae emendae causa accesserant; possis tamen etiam scr.* spectatoribus 12 habes malę — aduolaturas uel similis: *corr. Titius.* 13 ∂eyxin 15 sypiridio neq; — uultorios — putabit 16 passares — dixerit, *quare fort. scr.* dixerat 17 *ΠΛΓΛ: *fort. tamen scr. est* παγᾶ *ut fuerit uerbum graecum* παγᾶν *ab eo quod est* πάγη *formatum idem significans quod* παγιδεύειν *ab eo quod est* παγίς. 21 indicat — *ΩΤΟΥ — *ΠΑΡΙΚΛΟΓΗΝΑΙ

[CONTROVERSIA XXXV.]

Fur concione prohibeatur. Quidam cum diuitem proditionis postulasset, noctu parietem eius effodit et scrinium in quo erant missae ab hostibus epistulae sustulit. damnatus est diues. accusator concionari cum uellet a magistratu prohibitus agit iniuriarum.

Porci Latronis. Id solum sustuli quod [fur] reliquisset. nihil tam ualde fur timui quam ne dominus res suas non agnosceret. Fac mihi inuidiam, prode furtum meum, age magistratui tamen isti gratias quod cum ad illum furtum meum detulissem, furem summoueri non iussit. Ruentem ciuitatis statum unius parietis rùina reposui. Osci. Sollicitus erat ne quod perdiderat quaereretur. Indicium profiteor; multos furti conscios habeo. Ad illum † tuti illius tendi. hoc furtum [non] solus habeo. Furtum est quod timet dominus agnoscere? Potui non esse pauper, habui quod magno uenderem: teneo ecce epistolas in quibus manifesta proditionis argumenta sunt, in quibus hostium consilia. Te interrogo: si furtum est, repono. Mvsae. Furtum uocas quod qui perdiderat negabat suum? furtum feci, set hostibus. Clodi Tvrrini. Furtum uocas quod qui perdiderat, supplicium tulit, qui subripuerat, praemium? Vtri permisisses loqui, si eodem tempore peruenisset et dominus? potui rempublicam magno uendere uel proditori. Arelli Fvsci patris. Mille nauium duces furto Troiam cepistis. si bene furto euertuntur urbes, quanto melius seruantur? Si non indicauero cuius sit, nemo cognoscet. Vibi Rvfi. Cuius ego, si potuissem, non parietem tantum, pectus ipsum perfodissem. Non-

2 Fuit (*corr. A*) contine 3 *offodit 4 erat 7 sustulit — fur *om., additum ex excerptis.* 9 *pro furtum — *ago magis tamen 11 puerum suum moueri 12 stantum 15 non *om. B in extrema linea, habet A.* 18 ostium 20 fecisset 21 Turrani.Furtur 22 subriperat — permississes: *corr. A.* 23 *fort. scr. cum edd.:* fur uenisset — R̄P̄ 24 Fusci p̄ 25 deces — coepistis 27 Viui

dum totum consummaui officium: non est tam angusta respublica, ut ab uno opprimi possit. Cesti Pii. Nolite a me omnia exigere quae scio; multa sunt, quaedam et in contione dicenda. Hoc furtum liberos uestros docete. Rogo uos, iudices, per furtum meum: quotiens furtum meum protuli, tacet dominus. ego fur? ecce altera iniuria. Non tu, inquid, perfodisti domum? Tace, ego noui ista melius. narrare soleo, non negarem pretio.

1 tantum angusta R̄P̄ 2 Certi: *corr. A.* 3 quaestio: *corr. A.* 4 contentione 5 iud per tum 7 ego non ista: *fort. scr.*: ego enim ista melius narrabo. narrare 8 narraro [narrare *A.*] — *negorem [negarem *A.*] presio.

[EXCERPTA CONTROVERSIARVM. LIBER PRIMVS.]

[CONTROVERSIA I.]

PATRVVS ABDICANS.

Liberi parentes alant aut uinciantur. Duo fratres inter se dissidebant; alteri filius erat. patruus in egestatem incidit. patre uetante adulescens illum aluit. ob hoc abdicatus tacuit. adoptatus a patruo est; patruus accepta hereditate locuples factus est, egere coepit pater. uetante patruo alit illum adulescens. abdicatur. contradicit.

Eo iam perductus erat, ut omnem spem ultimorum (1)
alimentorum in ea sola domo poneret in qua habebat abdicatum et inimicum. Ipse, inquid, me ali uetuit. Imitationem alienae culpae innocentiam uocas? Omnis instabilis et incerta felicitas est. Quis crederet iacentem supra crepidinem Marium aut fuisse consulem aut futurum? Quid non timendum felicibus putas? quid desperandum infelicibus?

1 HIC IAM INCIPIT SENECA DECEM RETORṼ FELICITER *M* Incipit liber Senece de declamationibus *P*: *in utroque post hanc inscriptionem sequitur praefatio libri primi* (*supra p.* 46—56). 2 *Inscr. om M P et sic ubique.* 3 *uerba* patruus abdicans *om. P* 4 *in M ubique ante legem man.* 2 *ascripsit:* Lex, *ante thema:* Thema.
6 adolescens *M P* 7 est a patruo *P* — hereditate accepta *P*
9 ait *M m. pr.* aluit *P* — adolescens *M. P* — C∂ *M* contradicitur *P*
12 inquit ali me *P* 14 super *P* 16 *post id quod est* timendum *P in margine addit* esse — disperandum *M*

Ne circa plura instabilis fortunae exempla te mittam, uide (2) quis alimenta rogetur et quis roget. Non sum hospes grauis: unum senem aduoco. Hoc tibi uitio, pater, placui. Perierat totus orbis, nisi iram finiret misericordia. Iactatus inter duos patres, utriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus. Illud tamen, pater, deos testor, diuitem te relinquo. (3) Circumibo, pater, aliena tecum limina; ostendam omnibus et me qui alimenta dedi et te qui negasti. Abdicari non possum ob id quod feci lege cogente. Quid si flere me uetes cum uidi hominem calamitosum? Non sunt affectus nostri in nostra potestate. Quaedam iura non scripta, sed scriptis omnibus certiora sunt.

(4) Pars altera. Crescere ex mea proposuit inuidia homo qui se melius iactare potest quam defendere. Iustus meus metus est ne heredem ingratum scribam, inimicum relinquam. Etiamsi tu non odisti eum qui mihi fecit iniuriam, ego odi eum qui fecit tibi. Desinit esse filius qui non tantum abdicatus, sed et ab alio adoptatus est. Audite quam ualde eguerim: fratrem rogaui. Quis es tu qui de facto patrum sententiam feras? ad te arbitrum odia nostra non mittimus; iudices habemus deos.

(5) Extra controuersiam dicta. ALFIVS FLAVVS praetextatus apud CESTIVM controuersias declamabat. semper autem commendabat eloquentiam eius aliqua res extra eloquentiam; in puero eloquenti lenocinium erat ingenii aetas.

1 Nec *M* 3 adu°co *P* — placui pater *P* 6 pater *om. P* 12 certiora sibi. *P* 13 *uerba* Pars altera *om. P et sic ubique.* — prosuit *P* 19 ualde egnee ira *P* 22 *uerba* Extra controuersiam dicta *om. P* 24 eius *om. M* — extra eloquentiam aliqua res *P* 25 *puero eloquentia inp lenotiniū *M* (inp *del. m. pr.*) puero eloquentia lenocinium *P*: *uide* p. 66, 4. — aetas ingenii *P*

[CONTROVERSIA II.]

SACERDOS PROSTITVTA.

Sacerdos casta e castis, pura e puris sit. Quaedam uirgo a piratis capta ueniit; emta a lenone et prostituta est. uenientes ad se exorabat stipem. Militem qui ad se uenerat, cum exorare non posset, conluctantem et uim inferre uolentem occidit. accusata et absoluta et remissa ad suos est. petit sacerdotium. contradicitur.

Sacerdos uestra adhuc in lupanari uiueret, nisi homi- (1) nem occidisset. Quid mihi sacerdotem cuius precaria est castitas? Id enim deerat ut eas templa recipiant quas aut carcer aut lupanar eiecit. Indignam te sacerdotio dicerem, si transisses per lupanar. 'Fortuna pati coegit et misereri (2) debent omnes mei'. At nos non facimus miserandas sacerdotes nec est aput nos maximus honor ultimorum malorum solatium. Ita domi custodita est, ut rapi posset; ita cara fuit suis, ut rapta non redimeretur; ita raptae pepercere piratae, ut lenoni uenderent; sic emit leno, ut prostitueret; sic uenientes deprecata est, ut ferro opus esset. Mouet me (3) respectus omnium uirginum, si in ciuitate nulla inueniri potuit neque meretrice castior neque homicida purior. Nulla est satis pudica de qua quaeritur. Omnes, inquid, exoraui. Si quis dubitabat an meretrix esset, audiat quam blanda sit. Putemus tres sacerdotium petere, unam quae capta sit, alteram quae prostiterit, tertiam quae hominem occiderit: omnibus nego.

Pars altera. Voluerunt dii esse miraculo in captiua (4) libertatem, in prostituta pudicitiam, in homicida innocen-

l. 2 *om. P et sic omnes titulos contr.* 3 casta c̄ castis pura c̄ puris *M*, *sed utroque loco* c̄ *in rasura: fuisse uidetur* ē · casta castis sit pura puris sit *P* 4 empta *P* — et *om. P* 8 petiit *P* 9 in lupanari adhuc *P* 12 carcera *M* 14 omnes debent *P* 15 apud *P* 16 *fuit* possed *in M sed corr. m. pr.* 22 inquit *P*

tiam. Narrate sane omnes tamquam ad prostitutam uenisse, dum tamquam a sacerdote discesserint. Quam pudica sit, miles ostendit; quam innocens, iudex; quam felix, reditus. Inter tot pericula dii non seruassent nisi sibi seruaturi fuissent. Totum populus ad seruandam pudicitiam contulit quicquid ad uiolandam adtulerat. Dicat diis pudicitiam quibus debet.

(5) Extra. Longe recedendum est ab omni obscoenitate et uerborum et sensuum. quaedam satius est causae detrimento tacere quam uerecundiae dicere.

[CONTROVERSIA III.]

INCESTA DE SAXO.

Incesta saxo deiciatur. Incesti damnata antequam deiceretur Vestam inuocauit; deiecta uixit. repetitur ad poenam.

(1) Id enim deerat ut modestior in saxo esset quam in sacrario fuerat. Dubitari potest quin usque deicienda sit, donec efficiatur propter quod deiecta est? Patrocinium suum putat pereundi infelicitatem. Quid, inportuna mulier,
(2) precer, nisi ut ne bis quidem deiecta pereas? Exponam cum quo stuprum uel quando commiserit? quia probaui ista, damnastis. Non putas legem cauisse ut perires quae cauit quemadmodum perires? Male de diis aestimas si sacerdoti suae tam sero succurrunt. Ita dii damnatam maluerunt absoluere quam sacerdotem?

(3) Pars altera. Damnata deiecta est, absoluta descendit. Putares puellam non deici sed demitti. Lex sacerdotem non

1 tanquam *P et sic ubique*. 2 dicesserint *P* 4 pericla *M* 5 puditiliam *M* 6 attulerat *P* 8 Extra *om. P et sic ubique.*

10 uer^{e}cund··e (*punctis indicaui rasuras*) *M* uereconde *P: cf. p.* 77, 20. 13 deicientur *P* 14 uocauit *P* 15 *man.* 2 *in M ascr.* declamatio *et sic in omnibus fere quae sequuntur controuersiis.* 16 non potest *M m.* 2 *P* 17 denec *M* 18 importuna *P* 19 praecer *M* imprecer *P* — pareas *M m. pr.* — con quo *P* 20 uel quomodo *P* 22 estimas *P* 26 dimitti *P*

ad saxum usque differret, nisi sententiam exspectaret deorum. Erat altitudo montis etiam secure despicientibus horrenda.

[CONTROVERSIA IIII.]

FORTIS SINE MANIBVS.

Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque corpus interficiat, sine fraude sit. Liceat adulterium in matre et filio uindicare. Vir fortis in bello manus perdidit; deprehendit adulterum cum uxore de qua filium adulescentem habebat. imperauit filio, ut occideret; non occidit; adulter effugit. abdicat filium. contradicit.

Solus ego ex omnibus maritis nec dimisi adulteros nec occidi. Quis non putet aut me sine filio fuisse aut filium sine manibus? Conceptus est iste — ex quo, sciemus cum adulteros deprehendero. Tunc primum sensi me manus perdidisse. In bello meas, domi etiam filii manus perdidi. Tam frustra ad filium quam ad gladium cucurri. In bella non uenit et ante patriae quam patri negauit manus. Vsque eo pugnauit pro uobis, ut pro se non posset. Adulescens, quos dimisisti sequere. Non potui, inquit, matrem occidere. quo sis excusatior, adice et patrem. (1)

Pars altera. Alterum putaui parricidium matrem coram patre occidere. Non semper scelera nostri iuris sunt et truces quoque animos misericors natura debilitat. In tam inopinati flagitii spectaculo toto corpore stupui. Pater, tibi (2)

1 differet *M m. pr.*, defferret *m.* 2. 7 im matre *M* 10 adolescentem *M P* 11 ∂C *M* CD *P* 12 demissi *M m. pr.* 15 deprehendi *M* (*sed* di *in ras.*) *P*: *cf. p.* 83, 23. — sensi in bello me perdidisse manus meas. domi *P* 19 eo probauit pro uobis pugnauit ut *P* — Adolescens *M P* 20 dimississti *M* — potuiȥ *M* 22 patricidium *P* 23 decidire *P* — iuris sunt nostri *P* — et *om. M P, add. S* (*in M ras. ante* truces): *u. p.* 84, 27. 24 quoque diuinos *P*

manus defuerunt, mihi omnia. Priusquam in mei memoriam reuerterer, exierunt. Maius erat scelus quod imperabas
(3) quam quod deprehenderas. Si quid exegeris maius uiribus meis, dicam: ignosce, non possum; ignoscit filio pater nauigationem recusanti, si non ferat mare, ignoscit non sequenti castra, si non potest, quamuis pater ipse militaris sit. Ipsam legem recita: 'liceat marito, liceat et filio'. quare tam multos nominat, nisi quod putat esse aliquos qui non possint? Exierunt adulteri inter patrem debilem et filium stupentem.

[CONTROVERSIA V.]

RAPTOR DVARVM.

Rapta raptoris aut mortem aut indotatas nuptias optet. Vna nocte quidam duas rapuit. altera mortem optat, altera nuptias.

(1) Stupro accusatur, stupro defenditur; cum altera rapta litigat, alteram aduocat. Vindicate, patres; fortior publicae disciplinae seueritas surgat; iam binae rapiuntur. Coit populus uelut publico metu territus et uix credens duos fuisse raptores. Alteram iniuriae rapuit, alteram pa-
(2) trocinio. Perieras iam, raptor, nisi bis perire meruisses. Si te ante rapuisset et nuptias optasses, deinde hanc uitiasset antequam nuberes, negares illum iubente rapta debere mori? Nihil amplius raptori praestare potes quam ne tua lege pereat; contra alienam legem nullum ius habes. Tu raptori praestas ut illum ipsa non occidas; non potes praestare ne quis occidat.

(3) Pars altera. Inter pares sententias mitior uincat. Refer

2 imperabis *M m. pr.* 13 quidem *M* 15 accusator *M*: *ipsum epitomatorem uerba Latronis quae non recte intellexit* (*cf. p.* 88, 8) *ita ut in excerptorum codd. scripta sunt immutasse puto: cf. etiam l.* 16 *sq. cum p.* 88, 10. 16 Iudicate *P* 19 Alterum *M* — alterum *M m. pr.* 20 ni *P* — promeruisses *P* 21 obtasses *M* 22 iuuentem *M* (*in rasura*) *P* 23 praestare raptori *P* 25 illum ipsum *P* — nū occidas. num potes *M*

Virginiam, dic Lucretiam: plures tamen Sabinae sunt. Contumeliosum mihi erit te dignam uideri in cuius honorem homo occidatur, me dignam non uideri in cuius honorem seruetur.

[CONTROVERSIA VI.]

ARCHIPIRATAE FILIA.

Captus a piratis scripsit de redemptione; non redimebatur. archipiratae filia iurare eum coegit ut duceret se uxorem, si dimissus esset. iurauit. relicto patre secuta est adulescentem. duxit illam; orba incidit; pater imperat ut archipiratae filiam dimittat et orbam ducat. nolentem abdicat.

Bonae spei uxor, bonae spei nurus, quae amare potest (1)
et captiuum, odisse uel patrem. In carcere, inquit, ac tenebris iacebam. Narra, obsecro, soceri beneficia. Puella non misericordia mota, sed libidine.

Pars altera. Eo me loco non deseruit in quem uenire (2)
etiam pater timuit. Vidisses membra uinculis pressa, macie retractos introrsus oculos, attritas catenis et inutiles manus:
talem quis amare nisi misericors potest? In tot consulatibus (3)
Marius nihil habet clarius quam se auctorem. Pompeium si hereditariae extulissent imagines, nemo Magnum dixisset. Seruium regem tulit Roma. Quit tibi uidentur illi ab aratro qui paupertate sua beatam fecere rempublicam? Non possumus una felices esse: quod solemus, una infelices erimus.

1 plures autem Sabinae *P* 2 honoram *M m. pr.* 7 Raptus *P* — redemtione *P* 10 adolescentem *M P* — imperabat *M P* 11 dimittit *M m. pr.* 13 bonae spei *altero loco om. P* — *quae amare potest ·· (*ras. sub qua latere uidetur* et) captiuum odisse ··· (*ras.*) patrem *M m. pr.* quae uel amare potest captiuum uel odisse patrem *M m. 2. P*: *cf. p.* 92, 26. 18 menbra *P* 20 ni *M m. pr.* 21 sibi *M m. pr.* nisi *M m. 2. P* 22 hereditate *P* 23 seru'um *M* seruum *P* — Quid *M m. 2. P* 25 una felices erimus *P*

[CONTROVERSIA VII.]

A PIRATIS TYRANNICIDA DIMISSVS.

Liberi parentes alant aut uinciantur. Quidam alterum fratrem tyrannum, alterum in adulterio deprehensum deprecante patre interfecit. a piratis captus scripsit patri de redemptione; pater piratis epistolam misit: si praecidissent illi manus, duplam pecuniam se daturum. piratae illum dimiserunt. pater in egestatem incidit, petit alimenta. negantem uult in uincla ducere. contradicit.

(1) 'Si praecideritis': si irasceris, scribe potius: 'si occideritis'. Tyrannicida exitum tyranni rogo. non timeo ne quas manus piratae soluerunt, iudices alligent. Pro adultero filio rogas. quaerite nunc quomodo tyranni fiant. 'Duplam dabo': apparet, pro unico filio rogat; 'duplam dabo': alteram pro filio, alteram pro tyrannicida; 'si manus praecideritis':
(2) hoc nec adultero fecimus nec tyranno. Etiamnunc manus meas petis? Nega tuam esse epistolam; et habes argumentum: dic: ego rogare etiam pro adultero soleo. Remiserunt me reipublicae cum manibus, patri cum epistolis. Hoc nostro seculo ad fabulas deerat ut narraretur aliquis solutus a piratis, alligatus a patre. Eius crudelitatis emtor cuius
(3) nec pirata uenditor. 'Duplam dabo': quid necesse est? potui uilius solui. 'ut praecidatis manus': obstupuere praedones et: indica, inquiunt, patri, non omnia piratas uendere. Qualem optem patrem nescio: diues debilitat, egens alligat; neutrum manibus meis expedit. Vbi est patrimo-
(4) nium quo tyrannos instruis, quo adulteros facis?

Pars altera. Suscepi tria prodigia inter se et me furentia: unum qui patriam posset opprimere, alium qui fratrem

6 redemtiono *P* 9 uincula *P* — CD *M* contradicit; *P* 11 potius scribe *P* 12 tyrannida *M m. pr.* 22 credulitatis *M* 23 uenditur *M* 24 obstipuere *M* 26 patrem optem *P* 28 quod *M* tuum quo *P*

uiolare, alium qui patrem. Lex haec scripta est pro malis patribus; nam boni etiam sine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos nisi pecuniam accepissent; et si sperassent, utique praecidissent. Non ira illa patris, sed calliditas (5) fuit: unde redimerem non habebam, rogare in tam auara ciuitate neminem poteram in qua ne filii quidem patres alunt; usus consilio sum sciens piratas non crudeles, sed auaros: feci ut desperarent posse redimi. an prudenter cogitauerim nescio; interim feliciter cogitaui. Excussa mens (6) est ex quo uidi unum in arce filium, alterum in adulterio, tertium in parricidio, relictus solus, orbus, senex.

Extra. Hic color adprobandus est impetu; magna enim ui opus est ut aliquis accusando se miserabilem faciat. Sparsvm memini hominem inter scolasticos sanum, inter sanos scolasticum.

[CONTROVERSIA VIII.]

TER FORTIS.

Qui ter fortiter fecerit, militia uacet. Ter pater fortem in aciem quarto uolentem exire retinet; nolentem abdicat.

Quod patriae superest patri uindico. O me filio pu- (1) gnante iam lassum! Iam pro te nescio quid etiam lex timet. Miraris si quod legi satis est, patri nimis est? Causa mihi abdicandi est ne sine filio uiuam. Abdicatio mea in potestate abdicati est. Optimus uirtutis finis est antequam deficias desinere. Lex quoque in ter uiro forte aut diffidit aut consulit.

Pars altera. Certe abdicatis pugnare licet. Pudet me, (2) ter uicti militant. Senator post sexagesimum et quintum

4 illa ira *P* 5 redemerem *M m. pr.* 6 nec *M m.* 2 *P* 7 credules *P* 9 Exclusa *M P: u. p.* 105, 10. 11 *Ante id quod* est relictus *in M fuit* Extra, *sed del. m.* 2. 12 qui color *M m. pr., om.* Extra — approbandus est si proferatur cum impetu *P* 13 se accusando *P* 14 insanum inter insanos *M P: sed u. p.* 104, 28. 18 acie *M P: sed uide p.* 106, 18. 22 addicandi *P* 23 Oblimus *P* — uirtutibus *M*

annum in curiam uenire non cogitur nec uetatur. Quicquid honoris nomine datur, in utramque partem licet; alioqui
(3) desinit praemium esse cui necessitas iniungitur. Otium imperas animo non otioso. Tumultus exortus est; in me omnium ciuium diriguntur oculi et adhuc, uerum dicendum est, nihil mihi patria debet: numquam pugnaui nisi coactus. Adhuc militia mea legis munus est. Athenienses abdicato uicerunt duce. Quantum interest! ille abdicationem uirtute deleuit, ego merui.

L I B E R   S E C V N D V S.

[C O N T R O V E R S I A I.]

ADOPTANDVS POST TRES ABDICATOS.

Diues tres filios abdicauit; petit a paupere unicum in adoptionem. pauper dare uult; nolentem ire abdicat. contradicit.

(1) Numquam futurum putaui ut aut pater meus liberos odisset aut diues concupisceret. Diu dubitaui, ille amicum tentaret an hic filium. Ita nos pauperes sumus qui habemus quod diuites rogent? Si inmerito abdicauit, odi patrem tot eicientem innocentes; si merito, odi domum tot facientem nocentes. Amo aeque paupertatem ac patrem; utroque ad-
(2) sueui. Non tibi per multos fulta liberos domus est, quan-

1 curia *M* — uetetur *M m. pr.* 2 alioquin *M m.* 2. *P* 3 esse praemium *P* — iungitur *P* 6 nunquam *P et sic ubique.* 7 milicia *M* 10 LIBER PRIMUS EXPLICIT . INCIPIT LIBER SECUNDUS *M* Incipit lib. II *P* (*in utroque sequitur praefatio libri II* [*p.* 114—117]). 13 Ciues *P* 14 contradicit; *MP* 17 dibitaui *M* 19 rogant? Sin merito *P* 20 ignocentes *P* 21 et patrem *P* — assueui *P* 22 facta *P*

quam ne sic quidem debuisti dare; tutior enim aduersus fortunam est cui aliquid post damnum superest. Abdico, inquit. apparet unde uenias. Vna inter nos disputatio est: iste me dignum putat beato patre, ego meo. Diuitem, inquit, esse te uolo. O me abdicandum, si talem patrem relinquo! Quid me uideri uelis nescio: innocentem? sed ab- (3) dicor; nocentem? sed adoptor. Non ut in ceteris abdicationibus, in mea potestate est non abdicari: perditurus sum patrem si abdicor, perditurus si non abdicor. Quid interest (4) utrum eiciar an transferar? Etsi parendum est in omnibus patri, in eo non est parendum quo efficitur ne pater sit. Graue est carere unico, grauius eo quem alius concupiscit. Non delectant ignoti seruorum domino greges nec sonantia laxi ruris ergastula: patrem gratis amo. Necesse est timeam infelicem liberis domum. Non potest inueniri reconciliationis aptius tempus: diues filios quaerit.

Pars altera. Magnum et hoc inter cetera paupertatis (5) incommoda quod abdicationem filius non timet. Senatorium gradum census ascendit, census equitem Romanum a plebe discernit, census in castris ordinem promouet, censu iudex in foro legitur. Facilius est paupertatem laudare quam ferre. Si emendati, inquit, fuerint liberi mei, habebo hunc cum illis, si perseuerauerint, habebo pro illis.

Extra. Aridi declamatores fidelius quos proposuerint (6) colores tuentur; non enim alicuius sententiae dulcedo subrepit, nullum schema sollicitat. sic quae malam faciem habent saepe pudicae sunt: non animus illis deest, sed corruptor. Gallvs Vibivs fuit tam magnae olim eloquentiae quam postea insaniae; cui hoc accidisse uni scio, ut ad insaniam non casu caderet, sed iudicio perueniret; nam dum insanos imitatur, dum lenocinium ingenii furorem putat,

1 nec *M m.* 2. *P* — enim *om. P* 2 Adica *P* 3 *uerba* unde uenias *om. M* (*in quo hic ras.*) *P*: *habet S.* 6 uelim *MP*: *sed u. p.* 123, 9. 9 sed abdicor *P* — inter utrum est *P* 10 est *om. P* 11 efficere *P* 13 domino *om. P* 19 Romanum *om. P* — plebes cernit *M* 22 habeo *P* 23 habeo *P* 25 subripit *M* sureppit *P*: *u. p.* 126, 26. 26 schemas oblicitat *M m. pr.* 28 eloquentiae olim *P*

(7) quod simulabat ad uerum redegit. OTHO IVNIVS pater edidit quatuor libros colorum quos belle GALLIO noster Antiphontis libros uocat; tantum in illis somniorum est. SYRIACVS contra Maximum Stertinium a quo premebatur, cum comes eius fuisset, dixit: per annos quindecim in officio tuo fui, dic quid peccauerim? sed haec est consuetudo uestra, iniuriam uocatis finem seruitutis.

[CONTROVERSIA II.]

IVSIVRANDVM MARITI ET VXORIS.

Vir et uxor iurauerunt ut si quid alteri accidisset, alter moreretur. Vir peregre profectus est; misit nuntium uxori qui diceret se decessisse. uxor se praecipitauit. recreata iubetur a patre uirum relinquere. non uult. abdicatur. contradicit.

(1) Dii immortales, qua debetis prudentia humanum genus regitis: effecistis ut illud non periculum amantis esset, sed experimentum. Hos diuidere uult socer quos ne mors quidem diuidet. Moriar, inquit: habeo et causam et exemplum. quaedam se maritorum rogis ardentibus miscuerunt, quaedam anima redemerunt maritorum salutem. Sollicitudine
(2) breui inter has puella uiua numeratur. Assiduae contentiones erant: 'sine te uiuere non possum'; 'immo ego sine te'. qui certantium exitus esse solet, iurauimus. hic animus sine dubio iurantium fuit ut uiui non diducerentur, cum illud quoque cauerint ne morte diuiderentur.

(3) Pars altera. Non possum, inquit, relinquere uirum. Quicquam non potest quae mori potest? Paene dum falsae mortis nuntium misit, uerae recepit. Potes sine uiro pati;

1 redigit *M m pr.* — Othonius *P* Otho ionius *M* — quatuor libros colorum edidit *P* 14 CD *M* 17 nec *P* 20 redimerunt *M m. pr., P* — sic lutem *M m. pr.* 21 Assidue *M P*: *sed u. p.* 138, 21. 23 certontium *P* — *uerba* hic animus *om. M m. pr.* 24 iuramentum *P* — ducerentur *M m. pr.* 25 deuiderentur *M*

peregrinationem eius tulisti. iureiurando iam liberata es casu proximo.

Extra. Ovidivs Naso aput Arellium Fuscum magistrum (4) suum hanc controuersiam declamauit; nam Latronis admirator erat. Latro in praefatione quadam dixit: non uides ut immota fax torpeat et ignes exagitata restituat? mollit uiros otium, ferrum situ rubiginem ducit. Naso dixit:

> uidi ego iactatas mota face crescere flammas
> et rursus nullo concutiente mori.

hic autem dixit: quicquid laboris est, in hoc est ut uxori uirum et uxorem uiro diligere concedas. necesse est deinde ut iurare permittas, si amare permiseris. Eiusdem: (5) pauca nosti, pater, crimina: et litigauimus aliquando et cecidimus et quod fortasse non putas, peierauimus. Rogatus aliquando ab amicis suis ut tolleret tres uersus, inuicem petiuit ut tres exciperet in quos nihil illis liceret. scripserant illi quos tolli uellent secreto, hic quos tutos esse uellet: in utrisque codicillis idem uersus erant ex quibus primum (6) fuisse narrabat Albinovanvs Pedo qui inter arbitros fuerat:

> semibouemque uirum semiuirumque bouem,

secundum:

> et gelidum Borean egelidumque Notum.

ex quo apparet summi ingenii uiro non iudicium defuisse ad conpescendam licentiam carminum suorum, sed animum. aiebat interim decentiorem faciem esse in qua aliquis naeuus esset.

4 hanc õ controuersiam *P* — ammirator *P* 5 praefacione *M* 7 ocium *M* — rubignem *M* 8 motas faces cl'c'e *P* 14 perieramus *M* 16 exciperent *M P* 18 utriusque *M m. pr.* — codicellis *M m.* 2. *P* 19 narrabant Ablbinouanus *P* — poedo *M* 22 gelidum oseam (*om.* et) *P; M m. pr. om. uerba* et gelidum Borean, *m.* 2 *ascr.:* gelidum boream — gelidum nomem *M P* 24 concupiscendam *P* 25 nouus *M m. pr.*, neuus m. 2.

[CONTROVERSIA III.]

RAPTOR PATREM NON EXORANS.

Raptor nisi et suum et raptae patrem intra tricesimum diem exorauerit, pereat. Raptor raptae patrem exorauit, suum non exorat. reum facit dementiae.

(1) Quid contremescis, senectus? quid, lingua, trepidas? quid optorpuistis, oculi? nondum est tricesimus dies. Ne tristiore quidem uultu expugnatam filiae pudicitiam tulit. nimis cito exoratus est. Ne omnia uitia ab adulescentia repetam, uirginem rapuit, patrem accusat: hoc intra triginta dies. Putas me accusatori promissurum quod filio
(2) negaui? Miraris dubitare patrem? lex ipsa inter mortem et nuptias dubia est. Semper sibi licere omnia credidit; nihil me umquam rogauit. Ignouit, inquid. ita aliquis ante me rogatus est? Demens sum, uides, nimirum turpiter uiuo, legem ignoro, dies tuos non numero. Demens, inquis, es. potest aliquis ignoscere sic roganti? Deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis. me miserum, quam paene promisi! O me miserum quod tantum
(3) triginta diebus irasci possum! Quid miraris si illum citius exorasti? facilius est iniuriam donare quam crimen. Procede in medium, senex, cuius misericordia crudelis sum. Iam, inquit, angustum tempus est. et tibi uacat accusare? Sic aliquis exorat? sic deprecatur? apparet nunc te primum rogare. Quid enim tamquam demens egi? non sum exoratus. nondum transiit tempus, etiamnunc exorari possum. Quam iniquum est nondum esse me nocentem et iam reum!

3 diem tricesimum exorauit *P* 4 Raptor *om. M m. pr., P* 5 Ben' facit *P* 6 contremiscis *P* 7 qui obtorpuistis oculis *P* — tricessimus *M* — Nec *P* 9 adolescentia *M* adolescentia *P* 11 Putat non accusatori permissurum *P* 12—14 *uerba* Miraris — rogauit *om. M m. pr., P* — inquit *P* 15 aut tam temere rogatus *M m.* 2. *P* 16 num numero *P* 20 possim *P* — mirum *M m.* 2. *P* 21 dare *P* 22 crudelissimum. *M m. pr.* 26 transiuit *P*

Pars altera. Me miserum, pater! irae tuae detractum est nihil, tempori multum. Infelicior sum quam si neutrum exorassem. Si seruaturus es filium, iam tempus fuit, si occisurus, iam tempus est. Prior rogatus est qui magis timebatur. (4)

[CONTROVERSIA IIII.]

NEPOS EX MERETRICE SVSCEPTVS.

Abdicauit quidam filium; abdicatus se contulit ad meretricem et ex ea sustulit filium. aeger ad patrem misit: cum uenisset, commendauit ei filium et decessit. pater post mortem illius in adoptionem recepit nepotem. accusatur ab altero filio dementiae.

Dementia in me noui generis arguitur: sanus eram, si non agnoscerem meos. Exspectabam ut aliquis pro abdicato rogaret: nemo audebat propinquorum fratre cessante. Deficientis spiritus in aduentum meum sustinebatur. Intraui; iam cadentes oculos ad meum nomen erexit fugientemque animam retinuit. In sinu meo et filium et animam deposuit. Nuntiatum est mihi in ultimis esse filium nec hoc a fratre. (1)

Pars altera. Pater istius incertus est: bene cum isto ageretur, si et mater. Incidit in meretricem inter cetera mala et fecundam. Mulier nescio aduersus patrem iniuriosior quod abstulisti illi heredem an quod dedisti. Adoptauit eius filium propter quam eiecerat suum. (2)

2 Infelitior *M* 3 *fuit* se *in M sed corr. m. pr.* 4 ian *M m. pr.* 10 cͮom *M* 15 Dificientis *M m. pr.* 17 derexit *P* 18 meo consilium *P* 21 est *om. P* 23 malam *M P, corr. S* 24 heredem illi *P*

[CONTROVERSIA V.]

TORTA A TYRANNO PRO MARITO.

Torta a tyranno uxor, numquid de uiri tyrannicidio sciret, perseuerauit negare. postea maritus eius tyrannum occidit. intra quinquennium non parientem sterilitatis nomine dimisit. agit illa ingrati.

(1) Eas nuptias tyrannicidium diduxit quas non diduxit tyrannus. Trahebantur matronae, rapiebantur uirgines, nullae tunc uidebantur feliciores quam quae liberos non habebant. Suspicatus est hunc tyrannus de tyrannicidio cogitare, siue isti aliquid excidit siue non bene tegit uultus magna consilia; tamen de uxoris garrulitate queri non potest, cum sciat quemadmodum taceat. Inposita in eculeum saepius ad absentem uirum respexit quam ad praesentem
(2) tyrannum. Explicatur totus aduersus infelicem feminam tyrannicae crudelitatis apparatus et illa instrumenta uirorum quoque animos ipso uisu frangentia ad excutiendam muliebris pectoris scientiam proponuntur, uerberibus corpus abrumpitur. Nescio, respublica, an tibi ista mulier datura
(3) sit liberos; tyrannicidam dedit. Miraris si transit quinquennium inter uxorem tortam et occupatum uirum? Scissum corpus flagellis, igne adustum tormentisque conuulsum. ignoscetis puto mulieri si dixero: fessa est. Quid tyrannicidio gloriaris? facilius est tyrannum occidere quam sustinere. Verbera, laminae, eculeus, quicquid antiqua saeuitia inuenerat, quicquid adiecerat noua — quid amplius dicam? et
(4) tyrannus torquebat et cum de tyrannicidio quaereret. Num premit censum onerosa sumtibus et ut seculi mos est in

2 TIRANNO *M* 3 non quid *P* 13 Imposita *P* — aeculeum *M* 14 *prius* ad *om. P* 15 feminam infelicem *P* 16 tyrannide *M* tirannide *P: corr. S.* 17 ipsos uisus *P* — excuciendam *M* 18 peccoris *P* 19 abrunpitur *P* 22 cumuulsum *M* 27 et *om. M* (*in quo ras. h. l.*) *P, add. S* — *uerba* Num — sumtibus *erasa in M ita ut nihil ex illis distingui possit.* Non *P, corr. S* — onera *P* [honerosa *T*] 28 mōſ *M*

deterius luxu fluente muliebris ambitio certamine mutuo usque in publica damna priuatis insanit? numquid gemmas et ex alieno litore petitos lapillos? Expecta, potest parere; non respondet ad certam diem fecunditas. sui iuris rerum natura est. Vtrum putas tuum esse mirandum tyrannicidium an huius silentium?

(5) Pars altera. 'Ego torta sum'; merito obiceres nisi te uindicassem. Etiamsi scisti de tyrannicidio uiri nec indicasti, non est beneficium scelus non facere. deinde nec scisti: non enim tibi indicaui nec tam magnum consilium uirilibus quoque animis graue commisi muliebri garrulitati quae id solum potest tacere quod nescit. Quo tempore uxor torta est nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam, postea cogitaui et haec ipsa mihi cogitandi causa fuit, uxoris ultio. Si quod audierat tacuit, non beneficium est, sed fides.

(6) Extra. L. Vinicivs quo nemo ciuis Romanus in agendis causis praesentius habuit ingenium. quicquid longa cogitatio illi praestatura erat, prima intentio animi dabat. ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem ut ex tempore agere uideretur. de hoc eleganter dixit diuus Augustus: L. Vinicivs ingenium in numerato habet.

2 non quid *P* 3 Exspecta *P* 4 feconditas *P* 8 tirannicidio *M* 11 uiribus *M m. pr.* — garrulitati muliebri *P* 12 noscit *P* 14 cogitandi mihi fuit causa *P* 16 DVctus muctus *P* 20 eliganter *M m. pr.* 21 agustus *M* — L. unicius *M* luinicus *P* — ingenuum *M*

[CONTROVERSIA VI.]

PATER ET FILIVS LVXVRIOSI.

Quidam luxuriante filio luxuriari coepit. Accusatur a filio dementiae. Contradicit.

(1) Accusator meus intra se contrarios adfectus habet: cupit reum damnari, crimen absolui. Sed tu senex [es], inquid; hoc dicis: luxuria tua serius coepit, citius desinet. Quidam summum bonum dixerunt uoluptatem. Nihil est mihi opus praecipientibus, habeo exemplum. Ostendi tibi luxuriam quam in te non uidebas. Ebrietatem patri obicis ebrius.

(2) Pars altera. Adulescens luxuriosus peccat, senex luxuriosus insanit. Nemo uitia quia odit imitatur. Quis imperator ob hoc ipse de proelio fugit ut bene pugnaret exercitus? Non coercet uitia qui prouocat. Meam quoque luxuriam patri imputabo. Non sub seuera fui disciplina, non sub bene institutae domus lege quae posset adulescentis formare mores et a uitiis aetatis abducere. Quodammodo ad luxuriam a patre praemissus sum. Madent unguento cani et commessator senex nulli nimis luxuriosus, sed parum sanus uidetur.

4 dimentiae *M m. pr.* 5 affectus *P* 6 *es *om. M P: u. p.* 166, 11. 7 inquit *P* — cicius *M* cecius *P* 8 est *om. P* 12 adolescens *M m. pr.*, *P* 14 fuit *M m. pr.* 15 quiqui *M* 16 fuit *P* 17 adolescentis *M m. pr.*, *P* 18 abduce *M m. pr.* 20 ninis luxuriosos *P*

[CONTROVERSIA VII.]

PEREGRINVS NEGOTIATOR.

Quidam cum haberet formosam uxorem, peregre profectus est. in uiciniam mulieris peregrinus mercator migrauit; ter illam appellauit de stupro adiectis pretiis; negauit illa. decessit negotiator, testamento [heredem] omnibus bonis reliquid formosam et adiecit elogium: ‘quia pudicam conperi’. adiit hereditatem; redit maritus, accusat adulterii ex suspicione.

(1) Seram querelam detuli: non accuso adulteram nisi diuitem factam. Post tantos inpudicitiae quaestus si tacere possum, confitendum habeo, hac me causa afuisse. Tempus est de uxore marito credi. Ferat matrona iacentes in terram oculos et aduersus officiosum salutatorem inhumana potius quam inuerecunda sit; longe ante pudicitiam suam ore quam uerbo neget. nemo fortiter negantem iterum rogabit. (2) ‘Omnium bonorum sola heres esto, quia corrumpi non potuisti, quia tam fideliter pudicitiam custodisti’. Tace paulisper nomen auctoris: numquid non testamentum uiri creditur? Adeone iam omnis patientia seculi nostri abiit, ut aduersus querimoniam uiri alieno teste defendatur uxor? (3) Muliebrium uitiorum fundamentum auaritia est. Quae potest non timere opinionem adulterii, potest non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium contrahitur quo uestis

5 abiectis *P* 6 dicessit *P* — *testamento omni[b;] bonis reliquid formosam *M* testamento facto omnium bonorum suorum eam reliquit heredem *P* 8 comperi *P* 9 *post* suspicione *M addit:* ·ↄ·C· 10 detulit *M* 11 impudicitiae *P* — sic *P* 12 hoc habeo hac mea causa profuisse *P* — acfuisse *M m.* 2. 13 de marito uxore *P*: *in M rasura ante id quod est* marito [et marito *S*] 14 offitiosum *M* 15 quam uerecunda *M m.* 2. *P* — suam impudicitiam *P* 16 negat *M m. pr.* — interrogauit *M* iterum rogauit *P* 17 qui *M m. pr.* 18 pudiciciam *M* 19 nunquam non [ne *m.* 2] *M* nunquam nec *P*: *corr. S* [*u. p.* 175, 26.] 20 habiit *M* 21 quemoniam *M m. pr.* 24 conchilii traitur *P*

cruentetur. Infelices ancillarum greges laborant, ut adultera tenui ueste perspicua sit et nihil in corpore uxoris suae plus maritus quam quilibet alienus peregrinusque cognouerit. Futuro uetus aestimabo iudicium; interim quod rogat (4) conperit, inpudicam. Omnes te inpudicam locuntur, pudicam tantum et unus et peregrinus. Cui plus laudator quam accusator nocet. Vxorem meam nusquam pudicam audiui nisi in adulteri elogio. Deice in terram oculos et aures externorum uocibus claude: sibi quisque pro te neget. Pudicam ille dixit, ego inpudicam: puto, plus credetis ciui quam peregrino, marito quam adultero. Ipsum elogium scripsit corruptoris animo. Quia pudicam, inquit, conperi: quod nulli praeter me contigit.

(5) Pars altera. Formosa est: hoc natura peccauit. sine uiro fuit: hoc maritus peccauit. appellata est: hoc alius peccauit. negauit: hoc pudice. heres relicta est: hoc feliciter. hereditatem adiit: hoc consulto fecit.

2 sperpicua *P* — nil *P* 4 *Futura etus ęstimabo iuditia *M* Frustra aestimabo esse indicia si tantum qui rogat comperit pudicam *P* 5 impudicam loquuntur *P* 6 *prius* et *om.* *P* 7 pudicam nusquam audiui *P* 8 adulterio *P* 9 claudes ibi *M m. pr.* 10 impudicam *P* — creditis cuiquam *P* 11 eloquium *M m. pr.* 12 animus *M m.* 2. *P* — comperi *P*

LIBER TERTIVS.

SENECA NOVATO, SENECAE, MELAE FILIIS SALVTEM.

Quosdam disertissimos agnoui uiros non respondentes (1) famae suae cum declamarent, in foro maxima omnium admiratione dicentes, simul ad has domesticas exercitationes secesserant desertos ab ingenio suo. Quod accidere plerisque aeque mihi mirum quam certum est. Memini itaque me a SEVERO CASSIO quaerere, quid esset cur in declamationibus eloquentia illi sua non responderet. In nullo enim hoc fiebat notabilius. oratio eius erat ualens cultu, ingentibus plena (2) sententiis; nemo minus passus est aliquid in actione sua otiosi esse; nulla pars erat quae non sua uirtute staret, nihil in quo auditor sine damno aliud ageret, omnia intenta, aliquo petentia; nemo magis in sua potestate habuit audientium affectus. Verum est quod de illo dicit GALLIO noster: cum diceret, rerum potiebatur. Adeo omnes imperata faciebant: cum ille uoluerat, irascebantur. Nemo non illo dicente timebat ne desineret. Non est quod illum ex his quae edi- (3) dit aestimetis; sunt quidem et haec quibus[dam grata; set] eloquentia eius longe maior erat quam lectio. Non hoc ea portione illi accidit qua omnibus fere quibus maiori commendationi est audiri quam legi, sed in illo longe maius

1 EXPLICIT LIBER SECUNDUS. INCIPIT LIBER TERTIUS *M* (*m.* 2 *in margine ascr.*: hic insunt CII et contrarie CII). Incip̄ III *P* *l.* 2 *om. P* malę *M* 3 agnoui *om. M in quo hic rasura.* 4 com *P* — omnium maxima ammiratione *P* 5 simin' *M* 7 ęquam mihi uirum *P* 8 quit *P* 10 erat eius *P* 14 habent audientiam *P* 15 dixit (c *superscr.*) *M* 18 ex his que dedita aestimetis *M* ex quo dedita est in inmetis *P* 19 quibus eloquentia *M P mediis om. quae addidi e cod. Paris. n.* 8542: *fort. tamen scr.*: sunt quidem et haec quibus eloquentia eius [agnoscatur; auditus tamen] longe maior erat quam lectus. 20 le(c)tus *M* lectus *P* [lectio *S*] — hoc quę a portione *P* 21 quam *M P*: *corr. S* 22 audire *M P* — legere *P*

discrimen est. Primum tantundem erat in homine quantum in ingenio: corporis magnitudo conspicua, suauitas ualentissimae uocis — quamuis haec inter se raro coeant ut eadem uox et dulcis sit et solida — pronuntiatio quae histrionem posset producere [nec] tamen quae histrionis posset uideri.
(4) nec enim quicquam magis in illo mirareris quam quod grauitas quae deerat uitae, actioni supererat: quamdiu citra iocos se continebat, censoria oratio erat. Deinde ipsa quae dicebat meliora erant quam quae sciebat. Vir enim praesentis animi et maioris ingenii quam studii magis placebat in his quae inueniebat quam in his quae attulerat. Iam uero iratus commodius dicebat et ideo diligentissime cauebant
(5) homines ne dicentem interpellarent. Vni illi proderat excuti: melius semper fortuna quam cura de illo merebatur. Numquam tamen haec felicitas illi persuasit neglegentiam. Vno die priuatas plures agebat et ita ut alteram ante meridiem ageret, alteram post meridiem; publicam uero numquam amplius quam unam uno die. Nec tamen scio quem reum illi defendere nisi se contigerit: adeo nusquam rerum
(6) ullam materiam dicendi nisi in periculis suis habuit. Sine commentario numquam dixit nec hoc commentario contentus erat in quo nudae res ponuntur, set maxima parte perscribebatur actio; illa quoque quae salse dici poterant adnotabantur; sed cum procedere nollet nisi instructus, libenter ab instrumentis recedebat. Ex tempore coactus dicere infinito se antecedebat. Numquam non utilius erat illi deprehendi quam praeparari; sed magis illum suspiceres quod

2 in *om. M m. pr.* — ingenuo *M* 4 qua *M* 5 *nec *om. M P* — quaestionis [questionis *P*] posset *M P*: *corr. Faber.* 6 in illo quidquam magis *P* 7 accionis *M* actionis *P*: *corr. S* 8 locos *M P* 9 *fort. scr.* quam quae scribebat. 12 comodius *P* 14 *sq.* *merebat. Id numquam *M P* [merebatur. Id *S*] — persuassit *M* — neclegentiae *M* negligentie *P* 16 plures non agebat *M P*: *corr. S* 18 unam *om. P* 19 *sq.* *nūquam [nusquam *S*] rerum nullam *M* nunquam rerum nulla materia *P* — discendi *M* 22 respondentur *P* — *et *M P* — perscribatur *P* 23 accio *M* — quae *om. M m. pr.* — sulse *M* false *P* — adnotẹbantur (a *supra*) *M* 24 instructis *P* 25 dicerem *M* dicere se *P* 26 illi erat *P* 27 illud *M m. 2.* — susciperes *M P*

diligentiam non relinquebat, cum illi tam bene temeritas
cederet. Omnia ergo habebat quae illum ut bene declama- (7)
ret, instruerent: phrasin non uulgarem nec sordidam, sed
lectam, genus dicendi non remissum aut languidum, sed
ardens et concitatum, non lentas nec uacuas explicationes,
sed plus sensuum quam uerborum habentes, diligentiam,
maximum etiam mediocris ingenii subsidium. tamen non
tantum infra se cum declamaret, sed infra multos erat. Ita-
que raro declamabat et non nisi ab amicis coactus. Sed (8)
quaerenti mihi quare in declamationibus impar sibi esset,
haec aiebat: quod in me miraris paene omnibus euenit.
Magna quoque ingenia a quibus multum abesse me scio,
quando plus quam in uno eminuerunt opere? Ciceronem
eloquentia sua in carminibus destituit; Vergilium illa felici-
tas ingenii [in] oratione soluta reliquit; orationes Sallustii
in honorem historiarum leguntur; eloquentissimi uiri Plato-
nis oratio quoque pro Socrate scripta nec patrono nec reo
digna est. Hoc non ingeniis tantum, sed corporibus uideris (9)
accidere, quorum uires non ad omnia quae uiribus efficiun-
tur aptae sunt: illi nemo luctanti par est; ille ad tollendam
magni ponderis sarcinam praeualet; ille quicquid adpre-
hendit, non remittit, sed in procliue nitentibus uehiculis
moraturas manus inicit. Ad animalia ueni: alii ad aprum,
alii ad ceruum canes faciunt; equorum non omnium, quam-
uis celerrimi sint, idonea curriculis uelocitas est; quidam
melius equitem patiuntur, quidam iugum. Vt ad meum te (10)
morbum uocem, Pylades in comoedia, Bathyllus in tragoe-
dia multum a se aberrant: Numenio cum uelocitas pedum
non concedatur tantum, sed obiciatur, lentiores manus sunt;

1 relinquebant *M m. pr.* 3 parasin *M* farasim *P* 4 delectam *M m pr.* 5 lectas *M* 6 dilentiam *M m. pr.* 8 cum clamat *P* 9 declamat *M m. pr.* 10 quad re *M* — esset sibi hoc *P* 14 Virgilium *P* 15 ingenii sui *P* — in *om. M P* 17 *quçque *M* quae *P* — ne reo *P* 20 luctandi *M P*: *correxi e cod. Par. Notredame no.* 188. — parem (*om.* est) *P* — illi *M m. pr.* — tollendi *M m. pr.* 21 magnam *P* — quidquid apprehendit *P* 22 procliui *P* — uehiculum *P* 23 prum *M m. pr.* 24 non *om. P* 27 pilades *M* — batyllus *M P* 28 nomini meo *M P*: *corr. ed. Heruagiana; sed nomen incertum est.*

quidam cum hoplomachis, quidam cum Threcibus optime
pugnant et quidam sic in scena conponi cupiunt quomodo
aliti sunt. In ipsa oratione quamuis una materia sit, tamen
ille qui optime argumentatur, neglegentius narrat; ille non
tam bene implet quam praeparat. Passienvs noster cum
coepit dicere, secundum principium statim fuga fit, ad epi-
logum omnes reuertimur, media tantum quibus necesse est
(11) audiunt. Miraris eundem non aeque bene declamare quam
causas agere aut eundem non tam bene suasorias quam
iudiciales controuersias dicere? Silo Pompeivs sedens et
facundus et literatus est et haberetur dissertus si a praelo-
cutione dimitteret, declamat tam male ut uidear belle op-
tasse cum dixi: numquam surgas. Magna et uaria res est
eloquentia neque adhuc ulli sic indulsit ut tota contingeret;
(12) satis felix est qui in aliquam eius partem receptus est. Ego
tamen et propriam causam uideor posse reddere: adsueui
non auditorem spectare, sed iudicem; adsueui non mihi
respondere, sed aduersario; non minus deuito superuacua
dicere quam contraria. In scolastica quid non superuacuum
est, cum ipsa superuacua sit? Indicabo tibi affectum meum:
cum in foro dico, aliquid ago; cum declamo, id quod bel-
lissime Censorinvs aiebat de his qui honores in municipiis
(13) ambitiose peterent: uideor mihi in somniis laborare. Deinde
res ipsa diuersa est: totum aliud est pugnare, aliud uenti-
lare. Hoc ita semper arbitratum est, scolam quasi ludum
esse, forum arenam; et ille ideo primum in foro uerba fac-
turus tiro dictus est. Agedum istos declamatores produc in

1 quadam *M m. pr.* — oplomachis *M P* — cŏntrecibus *M* cum cretibus *P* 2 et *om. P* — sic *om. P* — *cum scaeua *M* cum scena *P* — componi *P* 3 aliti est *M P*: *corr. S* 4 neglegentius *M* negligentius *P* 6 epylogum *M* epilochum *P* 7 mediam *M P* — tamen *P* 9 aiut *M* 11 disertus *P* 12 demamat *M m. pr.* Cladem amat *P* — uidear belli *M* belli uidear *P* 14 illi *P* — contigeret *M m. pr.* 18 debito *M* dubito *P*: *corr. S* 19 non *om. P* 21 quod *om. P* — bellissimile *M* belli simile *P* 22 habebat *M P* 23 somnis *M P* [sompniis *S*] 25 arbitum *M m. pr.* 26 ideo ille *P* 27 tyro *M P* — disotus est *M m. pr.* — declamaturos *M* — produt *M* produnt *P*: *corr. S*

senatum, in forum: cum loco mutabuntur, uelut adsueta clauso et delicatae umbrae corpora sub diuo stare non possunt. Non imbrem ferre, non solem sciunt; uix se inueniunt; adsuerunt enim suo arbitrio diserti esse. Non est (14)
quod oratorem in hac puerili exercitatione spectes. Quid si uelis gubernatorem in piscina aestimare? Diligentissime [me] tibi excusarem tamquam huic rei non essem natus, nisi scirem et Pollionem Asinium et Messalam Coruinum et Passienum qui nunc primo loco stat minus bene uideri quam Cestium, aut Latronem. Vtrum ergo putas hoc dicen- (15)
tium uitium esse an audientium? Non illi peius dicunt, sed hi corruptius iudicant. Pueri fere aut iuuenes scolas frequentant: hi non tantum dissertissimis uiris quos paulo ante retuli, Cestium suum praeferunt, [sed etiam Ciceroni praeferrent] nisi lapides timerent. Quo tamen uno modo possunt praeferunt; huius enim declamationes ediscunt, illius orationes non legunt nisi eas quibus Cestius rescripsit. Me- (16)
mini me intrare scolam eius cum recitaturus esset in Milonem Cestivs; ex consuetudine sua miratus dicebat: si Threx essem, Fusius essem; si pantomimus essem, Bathyllus essem, si equus, Melissio. Non continui bilem et exclamaui: si cloaca esses, maxima esses. Risus omnium ingens; scolastici intueri me, quis essem qui tam crassas ceruices haberem. Cestius Ciceroni responsurus mihi quod responderet

1 mutabunt *M* — assueta *P* 2 classe *M P*: *corr. Gronou. not. in Sen. p.* 480. — dilectae *M* dilecta *P* — umbra *P* — di^{v}o *M* cliuo *P* 4 assueuerunt *P* 5 Quod *P* 6 piscinam *M P* — *Diligentissime sibi (*om.* me) *M P* 8 coruin^{i}um *M* 9 bassienum *M P*, *ut conicere possis* Labienum, *sed cf. p.* 163, 19. — primum *M P*: *corr. S*: *fort. tamen scr.* primo in loco 10 testium *M* — et *P* — ego *M m. pr.* 12 in *M m. pr.* hii *M m.* 2. *P* 13 disertissimis *P* 14 **uerba* sed — praeferrent *om. M P* 16 declamationem se discunt *M m. pr.* 17 regunt *P* — cestum *M* cestium *P*: *corr. S* 18 *scolam cum eius cum *M* scolas eius cum *P* — esset mulionem *P* 19 illa sua *P* — se si thra ex *M* si tỹa hax *P* 20 pantominus *M P*: *corr. S* — patyllus *M* pathillus *P*: *corr. Lipsius ad Tac. ann.* I, 54. — essem *om. P* 21 et *om. P* — scio acaese *M m. pr.* Scio accessima (*om.* maxima) *P* 23 grassas *M*

non inuenit, sed negauit se exsecuturum, nisi exissem de domo. ego negaui me de balneo publico exiturum, nisi lotus
(17) essem. Deinde libuit Ciceroni de Cestio in foro satisfacere. subinde nanctus eum in ius ad praetorem uoco et cum quantum uolebam iocorum conuitiorumque effudissem, postulaui ut praetor nomen eius reciperet lege inscripti maleficii. tanta illi perturbatio fuit, ut aduocationem peteret. Deinde ad alterum praetorem eduxi et ingrati postulaui. Iam aput praetorem urbanum curatorem ei petebam; interuenientibus amicis qui ad hoc spectaculum concurrerant et rogantibus dixi molestum me amplius non futurum, si iurasset dissertiorem esse Ciceronem quam se. nec hoc ut
(18) faceret uel ioco uel serio effici potuit. Hanc, inquit, tibi fabellam retuli, ut scires in declamationibus tantum non aliud genus hominum esse. Si comparari illis uolo, non ingenio mihi maiore opus est, sed sensu minore. Itaque uix iam optineri solet ut declamem; illud optineri non potest, ut uelim aliis quam familiarissimis audientibus. et ita faciebat. declamationes eius inaequales erant, sed ea quae eminebant in quacumque declamatione posuisses, inaequalem eam fecissent. Conpositio aspera et quae uitaret conpositionem; sententiae uiuae. Iniquom tamen erit ex his eum aestimari quae statim subtexam: non enim haec ille optime dixit, sed haec ego optime teneo.

1 se *om. P* — exiturăm *M* exiturum esse *P*: *corr. T*; *fort. tamen scr.* recitaturum — exissent *P* 2 balne *P* — locutus *P* 4 subinterratus *P* — in ius *om. P* 5 locorum uitiorumque *M* iocorumque uiciorumque *P* 6 male ficut *M* 7 illis *M*, *quare fort. scr.* illius 8 adulterum predixi et *M* ad ulterum praedici et *P*: *fort. tamen scr.*: ad alterum perduxi et 9 apud *P* — petebam ei *P* 11 iurassem *M m. pr.* 12 disertiorem *P* — Ciceronem *om. P* — quam seno hoc *M* 13 fabellam tibi *P* 14 *non tantum aliud *M P* 16 mihi *om. P* — uixi *M* 17 *bis* obtineri *P* 19 sed neque eminebant *M P* 20 quacunque *P* 21 Compositio *P* — compositionem *M P* 22 in··quo *M* in quo *P* — eum *om. P* 23 existimari *P M* — satis *M P* — enim *om. P*

[CONTROVERSIA I.]

LVXVRIOSVS A SODALIBVS EXCAECATVS.

Caecus de publico mille denarios accipiat. Decem adulescentes cum bona comedissent, sortiti sunt, ut cuius nomen exisset, ex pacto excaecaretur et ita acciperet mille denarios. exiit sors cuiusdam; excaecatus est. petit mille denarios. negantur.

(1) Hi sunt oculi quos timuistis, mariti. O legem si excaecat homines abrogandam! Mille denarios nulli respublica dat nisi qui inuitus accipit. Dic nunc: miserere; hoc cum excaecareris non dixisti. Respublica debilitatem consolatur, non emit. Consumtis patrimoniis membra conferunt. (2) Vtilius est reipublicae unum caecum repelli quam nouem fieri. Non solus a uobis petit alimenta, sed primus. Alam qui propter debilitatem alitur, non alam qui propter alimenta debilitatur. Sic fit, ubi homines maiorem partem uitae in tenebris agunt, ut nouissime solem quasi superuacuum fastidiant.

(3) Pars altera. Illis nouem nihil daturus est: nulli non fauorabilis erit, si eos a quibus excaecatus est decipit. Circumuentus adulescens ab illis nouem ueteranis consumtoribus, solus, inquit, nouem consentientibus non potui resistere. (4) Omnia ex composito facta sunt: unus mentionem intulit, omnes adprobauerunt; electus est qui sortiretur; sors huius quae exiret prima subiecta est. cum repugnaret,

3 Cecus *P* — adŏlescentes *M* adolescentum *P* 5 rexisset ex patio et excocaretur *P* — et *om. M* 6 excecatus *P* 8 Hii *M P* — timuisti *P* — excecat *P* 9 abrogandum *M m. pr.* adrogandam *P* 11 excecareris *P* 12 Consumptis *P* 13 resp̄. *M* respublica *P*: *corr. S* — cecum *P* — quam non est fieri *P* 16 fit nisi maiorem uitae partem *P* 17 agit *P* — superuacuum est fastidium *P* 19 nouem mihi *P* 20 faborabilis *M* forabilis *P* — excecatus *P* — Circomuentus *P* 21 adolescens *M P* — consumptoribus *P* 22 consentibus *M m. pr.* consentibus *m. 2.* — potuit *M P* 24 approbauerunt *P* 25 sub'ta *P*

excaecatus est. Si circumuentus, inquit, est, persequatur iniuriam, de ui agat, talionem petat. uidebimus; primum est ut habeat unde uiuat.

[CONTROVERSIA II.]

PARRICIDA AEQVIS SENTENTIIS ABSOLVTVS.

Quidam filium accusauit parricidii. Aequis sententiis absolutum abdicat.

(1) Minus est iam quod rogo; non peto ut me a parricida uindicetis, sed ut separetis. parricidam non accuso, sed fugio. Quando iste accusatori parcet qui patri non pepercit? Ergo nihil medium est inter testamentum et culleum? Non absolutus parricida, sed dubius: ut absoluaris multis tibi sententiis opus est, ut damneris una. Non absoluerunt
(2) reum, sed seculo pepercerunt. Miraris in hac ciuitate misericordiam in qua lex absolutionem et paribus tabulis dat? Quaeris quam multis non placeas? si unum adiecero, parricida es. Absolutionem legi, non innocentiae debes. Absolutus, inquit, sum. Non abdico te propter parricidium, sed propter alia uitia quae te fecerunt tam credibilem parricidam.

(3) Pars altera. Manifestus adulescentis color est, ut se dicat patris auctoritate oppressum.

9 ut *om. M m. pr.* 11 melius *M P*: *corr. T* 12 *fort. scr.* parricida es, sed — tibi multis *P* 13 dapnaris *P* 14 secundo *P*

15 et *om. P* 17 ignocentiae *P* 21 adǒlescentis *M* adolescentis *P* 22 opressum *P*

[CONTROVERSIA III.]

ABDICANDVS QVI ABDICATVM FRATREM ADOPTAVIT.

Cum tricenario filio pater patrimonium diuidat. Quidam habuit filios frugi et luxuriosum. abdicauit luxuriosum; frugi peregre profectus est; a piratis captus est; de redemtione scripsit patri. patre cessante luxuriosus praeuenit et redemit. rediit frugi; adoptauit fratrem suum. abdicatur.

Nec est quod quisquam me laudet: prior frater fecit (1) inter nos pietatis exemplum; una nauigauit, una periclitatus est, una omnes emensus est terras, reliquit me tantum ad paternam domum. Non est quod excusatione aetatis utaris: potes nauigare. Vtrique gratias agere deberet: frater (2) me isti reduxit, ego isti fratrem. Si tamquam inertem abdicasti, nauigauit: si tamquam impium, suos redemit. Non potest eripi filio quod accepit a lege. quomodo enim potest pater eripere quod non potest non dare?

Pars altera. Per alterum mihi necesse est abdicare (3) quem nolo. Hoc uno alter alteri placet quod uterque patri displicet. Vtamur medicina qua cogimur, quod in uulneribus fieri periculosis solet, ut malum cum ipso corpore exsecetur. Adoptare permittitis adulescenti quem lex in patrimonio diuidendo experitur? Lex te ad ministerium patrimonii (4) admisit, non in dominium. Est aliqua aetas a qua aliquis filius esse desinat? Ne tricenario quidem adoptare filio licet; neque enim quisquam alium potest in manum suam recipere qui ipse in aliena manu est. Quomodo fieri potest ut tibi potestas uitae necisque aut in fratrem sit aut

4 addicauit *P* 5 *uerba* frugi per. pr. est *om. P* 7 peruenit *M* — re·dit *M* redit *P* — adobtauit *M* 9 Hec *P* 10 nauigarat *P* 14 redemit *P* — Si tam *P* 15 nauigat *M* 19 uolo *P* — plecet *M m. pr.* 20 cogimus *P* 21 periculosi *M m. pr.* periculose *M m. 2. P* — exercetur *P* 22 adolescenti *M P* 24 *uerba* Est aliqua aetas *om. P* 25 Nec *P* — adobtare *P* 26 filio *om. P* — potest alium *P* 28 in firmum *P*

(5) in filium non sit? Si bene de te meruerat, patrem pro filio rogasses. Nam quod ego non redemi, paupertatis fuit: nihil in medio comparebat; quicquit tricenarius reliquerat, abdicatus abstulerat. Quid facerem solus, senex, inops, cuius patrimonium alter diuiserat, alter absumpserat?

[CONTROVERSIA IIII.]

SERVATVS A FILIO.

Seruatus contra seruatorem ne quam habeat actionem. Seruatus a filio abdicat. ille praescribit.

(1) Licuisset perire, si loqui non licet. Seruatum me putatis? captus sum. Redde me hosti; captiuis loqui licet. Quoniam tantopere beneficia uitae iactat, audite quis prior dederit. Si quis me hosti reddiderit, seruatorem uocabo. An uos abdicationem actionem putatis? Etiamsi actio est, lex quae de seruato loquitur ad personas tantum extraneas pertinet, ad filium et ad patrem non magis quam ad seruum
(2) et ad dominum, libertum et patronum. Vt a patris potestate discedas et ad aestimationem beneficii uenias, qui uitam dat, si prior accepit, non obligat, sed reddit. Processi in aciem exemplum filio meo, uicit me non hostis, sed aetas, seruauit quem saepe seruaueram. Rediuiuum me senem meretrix uocat; parasitorum iocantium materia sum; omni-
(3) bus istis tamquam seruatoribus tacere iubeor. Fili, si uiuere mihi non licet, cur perire non licuit? Ego te, inquid, protexi. Ita tu adulescens in aciem non ante patrem stetisti? Audite filii mei gloriam: parricidium non fecit; cum posset seruare, seruauit.

1 pro illo patrem *P* 2 Num *M* Non *P* 3 quicquid *P* 5 adsumpserat *M* assupserat *P* 8 habebat *M* 11 Quo *M* 12 uitae beneficia *P* 13 Si qui *P* — redderit *P* 14 atrocem putatis *P* 17 *prius* et *om. M m. pr.* 18 discedat *P* 19 accipit *M P* — redit *P* 21 Redeuiuum *M* Redde uiuum *P* 22 uocantium *P* 23 is *M m. pr.* — Filii *P* 24 inquit *P* 25 adolescens *M P* — atiem *M* acie *P* — fecisti *P*

Pars altera. Hic me genuit; hic mihi spiritum, hic has manus quibus seruaretur dedit.

[CONTROVERSIA V.]

PATER RAPTAM CONTINENS.

Rapta raptoris aut mortem aut indotatas nuptias optet. Raptor postulat, ut rapta educatur. pater non uult.

Iste raptor est, ego in ius educor. Non est tam facile (1) homini probo occidere quam perdito mori. Communis, inquid, lex est. dii faciant ne me experiri cogas, an tota ista mea sit. Quando ergo, inquid, optabis? Hoc tempore non possum; curo uulnera, familiam reficio, expugnatam domum lugeo, ereptam uirginitatem consolor, minantem sibi ipsi custodio. Quando optabis? cum rapta uoluerit, non cum (2) raptor. Quando optabis? cum tu noles. Quando, inquit, optabis? paro me optioni; confirmo animum; non est facile hominem occidere; premo interim gemitus meos et introrsus erumpentes lacrimas ago. Scio quid futurum sit: uultus te (3) meus decepit. Stulte, quemquam putas morari filiae suae nuptias? In securem incurris et carnificem ultro uocas. Cum rogare debeas, conuitium facis. Nemo uindicare se cogitur.

Pars altera. Nihil est miserius quam incertum inter (4) uitam mortemque destitui. Iam beneficium erit etiamsi mortem optauerit. In amorem filiae istius incidi. appellare debui de nuptiis patrem; feci; sed uidetis quam etiam in lege lentus sit. Raptor uitam alieni arbitrii habet, liberta-

1 hic mihi has *P* 5 Capta *P* 6 ducatur *P* 8 inquit *P* 9 nec *M* — cogat *M m. pr.* — mea ista *P* 10 inquit *P* — optabis *om. P* — tenpore *P* 12 erectam uirginem *P* 13 *sq. uerba* Quando — raptor *om. P* 15 obtabis *M* — animam *M m. pr.* 18 quenquam *P* — filia *M m. pr.* filie *m.* 2. 19 securis *P* — inturris *M m. pr.* 20 cum uitium *M* cum uicium *P* — Nemo aliquid *P* 22 inserius *P* 23 et si *P*

(5) tem sui. Lex ista communis est. Habet hic raptor quod timeat, habet et quod sperare possit. In lege, inquid, non est scriptum quando. immo statim; quotiens tempus non adicitur, praesens intellegitur. Tam longum tibi ius in caput ciuis permittatur? Crudelius est quam mori, semper mortem timere.

[CONTROVERSIA VI.]

DOMVS CVM TYRANNO INCENSA.

Damni inlati actio sit. Quidam tyrannum ex arce fugientem cum persequeretur, in priuatam domum compulit. incendit domum: tyrannus cum domo conflagrauit. praemium accepit. agit cum illo dominus damni.

(1) Quem exclusisti et quem recepisti? quare nullam aliam domum tyrannus petiit? Nemo non uenienti domum clusit. Aditum in domum non habui qui in arcem habui. Non gaudes impendisse te aliquid publicae libertati? 'Hic est in cuius domu tyrannus occisus est'. tamquam tyrannicida monstraris. Redde, inquid, domum. Ita uiuo tyranno non perdideras? Tyranni amicus, tyranni satelles, certe, quod
(2) negare non potes, hospes. Diu exspectaui an eiceretur tyrannus. Facilius potes accusare aut te qui tam familiaris tyranno fuisti, ut illi maxime tua placeret domus, qui illum recepisti, aut tyrannum qui tibi damnum dedit, quod in domum tuam confugit, aut ut culpa te liberem, facilius potes accusare fortunam quae tyrannum potissimum ad te detulit.

2 quod et *P* — inquit *P* 4 intelligitur *P* 5 *permitatur *M* permittitur *P* — est inquam *P* — super *P* 9 illati sit actio *P* — tirannum *M* 11 *praemia accepit *M* et accepto *P* [praemio accepto *S*] 12 damni praemio *P* 13 *alterum* quem *om. M* 14 domun clusit *M* domi inclusit *P* 17 domo *M m.* 2 — tyrannicidia tanquam *P* 18 inquit *P* 19 amicus et tyranni *P* — satellis *M m. pr.* 22 tua maxime *P* 23 tirannum *M* 24 tuam domum *P* — aut culpa te liberem *M* aut culpare liberum *P*: *corr. S* 25 *uerba* quae tyrannum *om. P*

Pars altera. Eius debet esse damnum cuius praemium est. Non est iniquum eius rei tibi iniuriam inputari cuius fructum percepisti. Non elegit domum tyrannus — nec enim hoc illi uacabat — sed in eam quam potuit inrupit cum ego in ea non essem. Nactus hic occasionem nocendi intrare noluit sed tyrannicidium elegit dubium, lentum, periculosum urbi. accepit praemium maius sine dubio quasi damnum sarcire deberet. (3)

[CONTROVERSIA VII.]

VENENVM FVRENTI FILIO DATVM.

Filio furenti et membra sua lanianti pater uenenum dedit. accusatur ab uxore malae tractationis.

Non mirum est quare uiuat quae filium perdidit: uiuit qui occidit. (1)

Pars altera. Quem cotidie perdebam, aliquando extuli. Falleris, misera mulier, in orbitatis tuae tempore: non tunc perdidisti filium, sed tunc extulisti. (2)

Extra. Alfivs Flavvs hanc sententiam dixit: ipse sui et alimentum erat et damnum. Hunc Cestivs quasi corrupte dixisset obiurgans: apparet, inquid, te poetas studiose legere: iste sensus eius est qui hoc seculum amatoriis non artibus tantum, sed sententiis impleuit. Ouidius enim [in] libris metamorfoseon dicit: (3)

ipse suos artus lacero diuellere morsu
coepit et infelix minuendo corpus alebat. [Ouid. met. VIII, 877 sq.]

1 Siuis debet *P* 2 imputari *P* 3 tyrannus *om. P* 4 irrupit *P* 6 tirannicidium *M* — lentem *M* 8 sarcine *P* 12 male detractationis *P* 13 est mirum *P* 16 horbitatis *M* 19 correpte *M m. pr.* 20 inquit *P* 22 in *om. M P*: *habet T* 23 metamorphoseon *P*

[CONTROVERSIA VIII.]

OLYNTHIVS PATER REVS CONCVRSVS.

Qui coetum et concursum fecerit, capital sit. Victa Olyntho cum filio adulescente Olynthius senex Athenas uenit. Athenienses omnibus ciuitatem Olynthiis decreuerunt. inuitatus ad caenam ab adulescente luxurioso cum filio uenit. ibi cum de stupro filii mentio esset, pater profugit, adulescens retentus est. pater flere ante domum coepit; incensa est domus; decem adulescentes perierunt et filius Olynthii. accusatur pater quod coetum concursumque fecerit.

(1) Misero si flere non licet magis flendum est. Imperari dolori silentium non potest. Fuerunt ex populo qui dicerent: 'hic meum filium, hic meam corrupit uxorem'; suum quisque illo et ignem adtulit et dolorem. Timeo, fili, ne dum te quaero in ossa raptoris alicuius incidam. Vbi Athenarum
(2) fides? ubi hospitales inuicem dexterae? Capti, inquam, fili, sumus; dum licet fugiamus, sed tamquam a Philippo. Pariter apud Philippum certe uiri fuimus. Lacrimae meae uocantur in crimen, quasi ex quo Olynthos capta est flere desierim. Tantus scilicet sum, ut in ea ciuitate populum
(3) concitare potuerim in qua filium seruare non potui. Non quotiens conuenerunt in aliquem locum plures, coetus et concursus est, sed quotiens conuocati, quotiens parati quasi ad ducem suum concurrerunt; non si una uicinia coit aut transeuntium paucorum numerus adfluxit, sed ubi totus aut ex magna parte populus, ubi diuisa est in partes ciuitas.

3 cetum *P* — capitale *M m.* 2. *P* — Lucta Olynthio *P* 4 adǒlescente *M* adolescente *P* 5 Olinthiis *M* 6 coenam *P* — adǒlescente *M* adolescente *P* 8 adolescens *M P* 9 adolescentes *M P* 10 Olinthii *M* 12 Impera *M m. pr.* Imperare *P* 13 Ex populo fuerunt *P* 14 corrumpit *P* 15 atulit *P* 17 filii *P* 20 Olyntos *M* 23 conuenerint *P* — alium *M P*: *corr. T* — cetus *M* cecus *P* 24 quia si *M* 25 conuenerint. Nam *P* 26 afluxit sed uisi *P* 27 est *erasum in M* est diuisa tũ *P*

(4) Coetus multitudinis magnae nomen est coeuntis ex consensu quodam: at illic initio pauci fuerunt, deinde reliqui non ad me conuenerunt, sed ad incendium quod tamen populus spectare maluit quam extinguere. Lex non eum punit propter quem coetus factus est, sed eum a quo factus est. Non mihi tanti ultio fuit, ut amittere filium uellem; et temptaui populum rogare nec potui.

(5) Pars altera. Quid coetu opus est? sunt scriptae ad uindictam iniuriarum omnium leges. Mota semel multitudo modum non seruat. Ardere illo incendio ciuitas potuit.

[CONTROVERSIA VIIII.]

CRVX SERVI VENENVM DOMINO NEGANTIS.

Aeger dominus petiit a seruo ut sibi uenenum daret. non dedit. cauit testamento ut ab heredibus crucifigeretur. appellat seruus tribunos.

(1) Lex Cornelia, te appello; ecce heres iubet quod tu uetas. Ne quis illum displicuisse domino putet, tunc huic parari iussit crucem cum sibi uenenum. Plura serui crimina confitemur: intempestiuas potiones, inutiles cibos desideranti negauit. quid enim ille non uoluit qui uenenum petiuit? Maluit crucem pati quam mereri. Si uincitur, periturus est, si non uincitur, seruiturus ei a quo in crucem petitur. (2) Ex altera parte lex est, ex altera testamentum, crux utrinque. Furiosus seruum sine causa uoluit occidere. Quaeritis insaniae argumentum? et se uoluit occidere. Seruo, inquit, tribuni non possunt succurrere. Seruo natum regem habuimus; seruo indice patefacta est Bruti liberorum cum Tarquiniis coniuratio. Ergo nihil interest uenenum domino

5 celus *M* — quo coetus factus *P* 6 tem^{p}taui *M* tentaui *P* 9 omnium *om. P* 12 DOMINI *M*: *corr. S* 13 petit *M P* 16 apello *M* — *fort. scr.* herus — quod tamen uetas *P* 18 crucem iussit *P* 21 Malui *M P* — periurus *P* 23 utrique *M m. pr.*

dederit aliquis an negauerit? Etiam ubi remedium est mori (3) scelus est occidere. Tam cito uos de uita domini seruum desperare uultis quam heredem? Mortem si supplicium putas, quid rogas, si beneficium, quid minaris? Venenum quisquam obicit nisi datum? Vllum tu finem facies tribunitiae potestati quam populus Romanus ut ipse plurimum posset, plus ualere quam se uoluit? Venenum habere scelus est tam magnum quam dominum occidere.

(4) Pars altera. Mori uolens elegit huic ministerio nequissimum seruum, audacem, infestum sibi. Ille non saluti consuluit domini quem uidebat insanabili morbo tabescere, sed tormenta eius extendit. Seruus herilis imperii non censor est, sed minister. Agitur de iure testamentorum quorum interiit omnis potestas, si uiuorum imperia neglexerint mortuorum tribuni. Itane, furcifer, tu non morieris domini arbitrio, morietur dominus tuo?

4 miraris *P* 5 obicit quisquam *P* — finem tu *P* 6 P. R. *M P* 9 hunc *M P*: *corr. S* 12 erilis *M* 14 neglexerunt *P* 15 furtifer *M m. pr.*

L I B E R Q V A R T V S.

SENECA NOVATO, SENECAE, MELAE FILIIS SALVTEM.

Quod munerarii solent facere qui ad exspectationem (1)
populi detinendam noua paria per omnes dies dispensant,
ut sit quod populum et delectet et reuocet, hoc ego facio:
non semel omnes produco; aliquid noui semper habeat libellus, ut non tantum sententiarum uos, sed etiam auctorum nouitate sollicitet. Acrior est cupiditas ignota cognoscendi quam nota repetendi. hoc in histrionibus, in gladiatoribus, in oratoribus de quibus modo aliquid fama promisit, in omnibus denique rebus uidemus accidere: ad noua homines concurrunt, ad noua conueniunt. Non tamen exspec- (2)
tationem uestram macerabo singulos producendo: liberaliter hodie et plena manu faciam. Pollio Asinivs numquam admissa multitudine declamauit, nec illi ambitio in studiis defuit: primus enim omnium Romanorum aduocatis hominibus scripta sua recitauit. et inde est quod Labienvs, homo mentis quam linguae amarioris, dicit: 'illas triumphalis senex ἀκροάσεις suas numquam populo commisit': siue quia parum in illis habuit fiduciam, siue, quod magis crediderim, tantus orator inferius id opus ingenio suo duxit. et exerceri quidem illo uolebat, gloriari fastidiebat. Audiui (3)

1 EXPLICIT LIBER TERTIUS. INCIPIT LIBER QUARTUS *M*: *m.* 2 *in margine ascr.:* hic insunt ЧII et c̄trarie ЧII. Incip̄ IIII *P*
2 *om. P* — malae *M m. pr.* 3 quia (*om.* ad) *M m. pr.* 4 nola paria *M* nos a patria *P* — pensant *M P* 7 scientiarum *M* 8 Ecrior *M m. pr.* 10 promisisti *M P*: *corr. S* 11 omnes *P* 14 et *om. P* — plenā *M* plenam *P* — manū *M m.* 2. 15 non illi ambitioni studiis *P* 17 abienus *M P* 18 illis *P* 19 ΛΚΡΟΛCΕΙΕC tua (s *superscr.*). Id ē declamationes suas *M* ΆΙΡΟΆCΕΙΕ\ tuas idem declamationes suas *P*: *haud scio tamen an uerba quae sunt* id est declamationes *ab ipso epitomatore addita sint.* — sum quia *P* 21 et erceri (ex *superscr.*) [ex *a m.* 2] *M*
22 fastidierat *M P*: *corr. T*

autem illum et uiridem et postea iam senem cum Marcello
Aesernino nepoti suo quasi praeciperet. Audiebat illum di-
centem et primum disputabat de illa parte quam Marcellus
dixerat: praetermissa ostendebat, tacita leuiter implebat,
uitiosa coarguebat. deinde dicebat partem contrariam. Flo-
ridior erat aliquando in declamando quam in agendo: illud
strictum eius et asperum et nimis iratum incendio suo iu-
dicium adeo cessabat, ut in multis illi uenia opus esset quae
(4) ab ipso uix inpetrabatur. Marcellus, quamuis puer, iam
tantae indolis erat, ut Pollio ad illum pertinere successionem
eloquentiae suae crederet, cum filium Asinium Gallum re-
linqueret, magnum oratorem, nisi illum, quod semper eue-
nit, magnitudo patris non produceret, sed obrueret. Memini
intra quartum diem quam Herium filium amiserat, decla-
mare eum nobis, sed tanto uehementius quam umquam, ut
appareret hominem natura contumacem cum fortuna sua
(5) rixari; nec quicquam ex ordine uitae solito remisit. Itaque
cum mortuo in Syria Gaio Caesare per codicillos questus
esset diuus Augustus, ut erat mos illi clementissimo uiro,
non ciuiliter tantum, sed etiam familiariter, quod in tam
magno et recenti luctu suo homo carissimus sibi pleno con-
uiuio cenassed, rescripsit Pollio: eo die cenaui quo Herium
filium amisi. Quis exigeret maiorem ab amico dolorem
(6) quam a patre? O magnos uiros qui fortunae succumbere
nesciunt et aduersas res suas uirtutis experimenta faciunt!
declamauit Pollio Asinius intra quartum diem quam filium
amiserat: praeconium illud ingentis animi fuit malis suis
insultantis. At contra Q. HATERIVM scio tam inbecillo animo
mortis sex filiorum tulisse, ut non tantum recenti dolori

1 Marello *P* 2 asernino *M* arse enino *P* — nepote *M m. 2. P* — aut docebat *M* aut delebat *P*, *quare fort. scr.*: nepote suo. Quasi praeciperet alii docebat 5 flodior *M m. pr.* 6 agen *M m. pr.* 8 illa *P* 9 impetrabatur *P* 10 in indolis *P* 14 declamare amiserat *P* 15 cum nobis *M P*: *corr. T* 16 *hominum naturam *M P* [homine natura *S*] 18 siria *P* — ·C· *M* Caio *P* [Gaio *S*] 22 coenassed *M m pr.* coenasset *M m. 2. P* — cen *M m. pr.* coenaui *P* 23 ab amoco *P* 26 inter *P* 28 quę atherium *M* q. atherium *P* — *uerba* tam inbecillo animo *om. P* 29 mortes *M m. 2.* — dolore *M P*: *corr. T*

cederet, sed ueteris quoque et oblitterati memoriam susti-
nere non posset. Memini cum diceret controuersiam de illo
qui a sepulchris trium filiorum abstractus iniuriarum agit,
mediam dictionem fletu eius interrumpi; deinde tanto ma-
iore impetu dixit, tanto miserabilius, ut appareret quam
magna interim pars esset ingenii dolor. Declamabat autem (7)
Haterius admisso populo ex tempore: solus omnium Roma-
norum quos modo ipse cognoui, in Latinam linguam trans-
tulit Graecam facultatem. Tanta erat illi uelocitas orationis,
ut uitium fieret. itaque diuus Augustus optime dixit: 'Ha-
terius noster sufflaminandus est'. Adeo non currere, sed
decurrere uidebatur nec uerborum illi tantum copia, sed
etiam rerum erat: quotiens uelles eandem rem et quamdiu
uelles diceret, aliis totiens figuris, aliis tractationibus, ita
ut regi posset nec consumi. Regi autem ab ipso non poterat; (8)
alioquin libertum habebat cui pareret; sic ibat quomodo
ille aut concitauerat eum aut refraenauerat. iubebat illum
transire cum aliquem diu locum dixerat: transibat; insi-
stere iubebat eidem loco: permanebat; iubebat epilogum
dicere: dicebat. in sua potestate habebat ingenium, in
aliena modum. Diuidere controuersiam putabat ad rem per- (9)
tinere si illum interrogares, non putabat si audires. is illi
erat ordo quem impetus dederat; non dirigebat se ad de-
clamatoriam legem nec uerba custodiebat. Quaedam enim
scolae iam quasi obscena refugiunt nec si qua sordidiora
sunt aut ex cotidiano usu repetita possunt pati. Ille in hoc
scolasticis morem gerebat, ne uerbis calcatis et obsoletis

1 crederet *P* — obliterati *P* 2 controuersiam con diceret *P* 3 sepulcris *P* — abstractis iniuriam adit *P* 5 miserabilius est ut non *P* 6 genii do dolor *M m. pr.* 7 marius *M P* — amisso *P* 10 atherius *M P* 11 concurrere *M m. 2. P* 12 decurre *M* — uideatur *M P*: *corr. cod. Par. Sorb.* 354. 15 nec regi *M m. 2. P* 16 paret *M m. pr.* 17 aut cum concitauerat *P* 18 aliquamdiu *P* — *post* locum *M addit* cum, *sed del. m. pr.* 21 modo *M m. pr.* — Diu eudem *P* — pertineret *P* 22 interrogaret *P* 23 clamatoriam *P* 25 s^{c}ole *M* scholae *P* — refugium *M m. pr.* — nec *om. P* — sordiora *M m. pr.* 26 cottidiano *M* 27 scholasticis *P*

uteretur; sed quaedam antiqua et a Cicerone dicta, [a] ceteris deinde deserta dicebat quae ne ille quidem orationis citatissimae cursus poterat abscondere. adeo quicquid in-
(10) solitum est etiam in turba notabile est. Hoc exempto nemo erat scolasticis nec aptior nec similior, sed dum nihil uult nisi culte, nisi splendide dicere, saepe incidebat in ea quae derisum effugere non possent. Memini illum cum libertinum reum defenderet cui obiciebatur quod patroni concubinus fuisset, dixisse: inpudicitia in ingenuo crimen est, in seruo necessitas, in liberto officium. Res in iocos abiit: ‘non facis mihi officium’ et ‘multum ille huic in officiis uersatur’. ex eo inpudici et obsceni aliquandiu officiosi uocitati sunt.
(11) Memini et illam contradictionem sic ab illo positam magnam materiam Pollionis Asinii et tunc Cassi Seueri iocis praebuisse: at, inquid, inter pueriles condiscipulorum sinus lasciuiam manu obscena iussisti. et pleraque huius generis illi obiciebantur. multa erant quae reprehenderes, multa quae suspiceres, cum torrentis modo magnus quidem sed turbidus flueret. Redimebat tamen uitia uirtutibus et plus habebat quod laudares quam cui ignosceres, sicuti in ea in qua fleuit declamatione.

1 a *altero loco om. M P* 2 diserta *M P* 3 insolicitum *M m. pr.* 4 exemplo *M P* (exemto *T*) — *uerba* nemo erat *om. P*; memorat *M*, *corr. S* 5 scholasticis *P* 7 de rei suma effugere *M P*: *corr. T* — possunt *M m. pr.* — cum illum *P* 9 impudicitia in ingn̄tlō *P* 10 locos habuit *M* locos habuit *P*: *corr. cod. Par. Sorb.* 354. 11 *hoc *M* hic *P* 12 impudici *P* — obceni *M* obscoeni *P* — aliquamdiu *P* — officii *P* 13 magnam *om. P* 14 Cassii *P* — locis *M* 15 inquit *P* — cumdiscipulorum *P* 16 *lasciuia *M* lasciua *P* 18 torrentes *M m. pr.* 19 Redimat *P* 20 eam *M*

[CONTROVERSIA I.]

PATER A SEPVLCHRIS A LVXVRIOSO RAPTVS.

Amissis quidam tribus liberis cum adsideret sepulchro a luxurioso adulescente in uicinos hortos abductus est et detonsus coactus conuiuio ueste mutata interesse. dimissus iniuriarum agit.

Numquam lacrimae supprimuntur imperio, immo etiam (1) inritantur. Nulla flendi maior est causa quam flere non posse. Rapuit me qualem in conuiuium puderet uenire, dimisit qualem redire ad sepulchrum puderet. Credo mirari aliquem quod in forum amissis modo liberis ueniam. At ego iam in conuiuio fui. Quousque, inquit, flebis? Est quaedam in ipsis malis miserorum uoluptas et omnis aduersa fortuna habet in querelis leuamentum. Ibi me flere prohibes ubi (2) crudeliter ipse non fleres. Cum miserrimum sit flere, quam infelix sum cui ne hoc quidem licet! Vidi ebriorum sitim et uomentium famem. Quis est iste qui supra flentem patrem censuram lugendi postulat? Proiectus in omnia gulae libidinisque flagitia, omnibus notandus censoribus, seculo praecepta conponit; scit quantum super amissos tres liberos patri flendum sit, quem si uiueret pater fleret. Senex, orbus, (3) infelix, hoc tantum inter miserias solatium capio quod miserior esse non possum. Cineres meorum in sepulchro uideo. Magnum solatium est saepius appellare liberorum non responsura nomina. Hic mihi uiuendum est ne cui de nuptiis, ne cui de liberis cogitanti dirum omen occurram.

3 quibusdam liberis *P* — adsuderet sepulcro *P* 4 adolescente *M P* 5 de coactus (*om.* tonsus) *P* — interesse *om. P* 6 iniuriam *P* 7 suprimuntur *M* 8 irritantur *P* — flendi causa maior est causa *P* — fle *M m. pr.* 9 *sq. uerba* in — qualem *om. P* — sepulcrum pudet *P* 12 fleui *M P*: *corr. S* 13 finalis *P* 14 nisi crudeliter *P* 17 nomen tuum *P* 18 gyle *M m. pr.* 20 componit *P* 22 miseras *M m pr.* 23 morum *M m. pr.* — sepulcro *P* 25 *sq.* uiuendum nec in' (*i. e.* inde) nuptiis nec m̄ liberis cogitandi dierum omī *P* — onen·· (*ras.*) *M m. pr.*

Cogit flere qui non sinit. In illo conuiuio morari etiam felicis patris esset iniuria.

(4) Pars altera. Questus prius sum de inhumanitate eorum qui illum propinquitate contingerent: nemo amicus, nemo, inquam, propinquus est? Sed melius illi eius rabiem, ut uideo, nouerant. Festo die sodales amicique mecum quorum unus: 'quid hunc miserum perire patimur? nemo sibi ipse finem flendi facit; pudet illos desinere, cogi uolunt'. Consolarer te diutius nisi iam et accusare posses.

[CONTROVERSIA II.]

METELLVS CAECATVS.

Sacerdos integer sit. Metellus pontifex cum arderet Vestae templum, dum Palladium rapit, oculos perdidit. sacerdotium illi negatur.

(1) Vesta mater, fortasse nullum sacerdotem haberes, nisi Metellum habuisses. Sacrorum causam ago, non Metelli: plus illorum interest, ne Metellum sacerdotem, quam Metelli, ne sacerdotium perdat. Non erat tantus Metellus cum illi sacerdotium dedimus. Ciuitas sollicita pendebat; duo periclitabantur quibus nihil habebat populus pretiosius,
(2) sacra et Metellus. O faciendum sacerdotem nisi esset! Lex integrum ad animum refert, non ad corpus. Lex hoc aestimari tunc uoluit, cum quis peteret, non cum haberet sacerdotium. Habes, Vesta, duplex pontificis tui meritum: seruauit sacra nec uidit.

(3) Extra. Pollio ait de hoc: si caecus ante factus esset, non sustulisset; si postea caecus factus est, uidit.

4 contingerant *P* 5 melius est illi rabiem *P* 9 posset *P* 13 rapuit *P* 14 negetur *P* 17 eorum *P* 19 illis *M* 20 praeciosius *M* pretiosus *P* 21 et *om. P* — sacerdotum *P* 26 *Pollio ante hoc si caecus ante *M* Pollio si caecus ante *P* [Pollio autem hoc si caecus *S, om.* ante] 27 factus est caecus *P*

Pars altera. Sacerdos non integri corporis quasi mali ominis res uitanda est. Hoc etiam in uictimis notatur, quanto magis in sacerdotibus? Post sacerdotium magis est obseruanda debilitas; non enim sine ira deorum debilitatur sacerdos. Apparet non esse propitios deos sacerdoti quem ne seruati quidem seruant. (4)

Extra. Hunc colorem Gallio non probauit, summo cum honore Metelli adserens contra Metellum agendum ita ut cogatur cum iudicibus officio pontificum et ipse consulere. (5)

[CONTROVERSIA III.]

EXVL RAPTAE PATER.

Inprudentis caedis dampnatus quinquennio exulet. Rapta raptoris mortem aut indotatas nuptias optet. Cum haberet filiam et filium inprudentis caedis dampnatus in exilium abiit. filia eius rapta est; raptor ad patrem puellae se contulit; impetrauit ab illo ut iuberet filiam nuptias optare et epistolam daret ad filium. fratre auctore mortem optauit puella. pater rediit; abdicat filium.

Quomodo me excusabo reipublicae cui duos abstuli? (1) neutrum mea culpa. in altero me fortuna decepit, in altero filius. Filia etiam fratri paruit, filius nec patri. Per humanos, inquit, errores: agnoui preces meas. potes omnibus, inquid, ostendere, hominem quam non possis occidere. Scis me ciuem debere reipublicae: hoc intererit tamen, quod inprudentes occidimus, prudentes seruauimus. Aliquem in exsilio infra fortunam meam uidi.

5 quem nec *P* 8 asserens *P* — ita *om. P* 11 RAPTЄ *M* 12 Imprudentis *P* — damnatus *P* — exultet *M* exsulet *P* 14 filium et filiam *P* — imprudentis *P* — damnatus *P* 15 exsilium *P* — habiit *M* — fia *M m. pr.* 22 Filia etenim *P* 23 inquit omnibus ostendere *P* 24 quem *P* — posses *M m.* 2. *P* 25 me quem *P* — republica *P* 26 imprudenter *P* 27 intra *M P*

(2) Pars altera. Inrupit contumeliose tamquam in exulis domum. Peruenit ad patrem, non pepercit eius pudori. At ego querebar quod absenti fecit iniuriam. Non possum ob hoc abdicari quod lege factum est. Non potuisti, pater, de iniuria iudicare quam non noueras. Multa nobis extorquentur quae nolumus scribere. et tu in ea fortuna eras in qua posses iniuriam accipere et ille is erat qui etiam in patria
(3) facere iniuriam posset. Quia sciebat malam causam suam, egit aput eum qui illam non nouerat. Rediit superbus, iubebat nos optare nuptias, cogebat. uidebatur sic et illic coegisse. Aliquit tamen epistolis consecutus est; nemo umquam tardius periit. Collegit ingentem numerum perditorum, expugnauit domum, uexauit puellam. haec tibi raptor non narrauerat.

(4) Extra. Latro aiebat semper inuisum esse qui reum alium pro se subiceret. non oportere hic deriuari factum in sororis uoluntatem. Qui defendit, inquid, crimen, auditur tamquam reus, qui transfert, tamquam accusator. malo autem loco est qui habet rei fortunam, accusatoris inuidiam.
(5) Asinivs Pollio dicebat colorem in narratione ostendendum, in argumentis exsequendum. non prudenter facere eos qui in narratione omnia instrumenta coloris consumerent; nam et plus illos ponere quam narratio desiderasset et minus quam probatio.

1 Irrupit *P* — exsulis *P* 5 a nobis *M m.* 2. a uobis *P* 6 uolumus *P* — heres *M m. pr.* 7 patriam *M P*: *corr. S* 8 posset facere iniuriam *P* 9 apud in eum *P* — Reddit *M* Redit *P*: *corr. S* 11 Aliquid *M m.* 2. Alique *P* — epistole *P* 12 tardius *om. P* — perit *M m. pr.* 13 hoc *P* 16 oporteret *P* — diriuari *M P* 17 inquit *P* 18 tranfert *M m. pr.* 20 ostendit *P* 21 non *om. M m. pr.* 23 alios *P* — et inuitis *P*

[CONTROVERSIA IIII.]

ARMIS SEPVLCHRI VICTOR.

Sepulchri uiolati sit actio. Bellum cum esset in quadam ciuitate, uir fortis in acie armis amissis de sepulchro uiri fortis arma sustulit. fortiter pugnauit et reposuit. praemio accepto accusatur sepulchri uiolati.

Arma uix contigeram; secuta sunt. Haec si sumo, arma (1) sunt, si relinquo, spolia. Vidisses uere uiolari sepulchrum, si illo uenisset hostis. Vterque quod alteri deerat commodauimus: ille uiro arma, ego armis uirum. respublica multum consecuta est, uir fortis nihil perdidit. Necessitas est (2) quae nauigia iactu exonerat, necessitas quae ruinis incendia opprimit: necessitas est lex temporis. Quicquam non fit legitime pro legibus? Melius cum ipso sepulchro actum est in quo notiora sunt iterum arma uictricia. Pro republica plerumque templa nudantur et in usum stipendii dona conflamus.

Pars altera. Reum habemus in proelio inertem, in fuga (3) audacem, turpem non minus patrocinio quam crimine. Arma sua perdidit. hoc excusare non poterat nisi aliena rapuisset. aliena rapuit. hoc excusare non poterat nisi sua perdidisset. Arma uictricia, arma consecrata diis Manibus, arma quae te quoque fecerunt uirum fortem. Reposui, inquid, arma. Gloriatur quod non et illa perdiderit. 'Non teneor lege, quia (4) reposui'. Tam teneris hercule quam qui uulnerauit aliquem, licet uulnus sanauerit; quam qui subripuit aliquid, licet reddiderit deprehensus. Non est hoc illi crimen propter

2 SEPULChRIS *M m. pr.* 3 Saepulchri *M* Sepulcri *P* (*et sic ubique*) — accio *M* — con *P* 4 *uerba* armis amissis *om. M m. pr.* 7 contingeram *P* 8 Vidisse *P* 9 altari *M m. pr.* 12 necessitas est quae *P* 13 premit *P* 14 com *M m. pr.* cum in *P* 18 Cum habemus *P* — mercem *P* 20 *sq. uerba* nisi — poterat *om. P* — perdixisset *P* 22 radiis *P* 23 fecerunt quoque *P* — inquit *P* 24 et illa non *P* 26 surripuit *P* 27 deprehensus *om. P*

uirtutem donandum: iam gratiam uirtuti retulimus, praemium consecuta est. Aequos esse nos conuenit: unum uirum fortem honorauimus, alterum uindicemus.

[CONTROVERSIA V.]

PRIVIGNVS MEDICVS.

Abdicauit quidam filium. abdicatus medicinae studuit. cum pater aegrotaret et medici negarent posse sanari, sanauit. reductus est. postea aegrotare nouerca coepit; desperauerunt medici. rogat pater filium ut curet nouercam. nolentem abdicat. contradicit.

(1) Quo pacto istud euenit ut abdicatione mea pater aegrotaret, reditu nouerca? Pietati cessere morbi. Medicinam relinquo, multum laboris, multum uigiliarum; adice huc et quod qui sanantur ingrati sunt. et medicus possum decipi et non possum priuignus excusari. Eundem, inquit, medici morbum esse dicunt. nempe illi qui negauerunt te posse sanari. Ego uero cedo domo, si fateris illam sic posse sanari.
(2) Timeo fortunam. imputabitur mihi, si quid acciderit. Ecce tu me non posse non credis. Omnes medici negant et nunc diligentiores fuerunt, quia in te decepti sunt. Non sum tantae scientiae quantae uideor: magnis praeceptoribus
(3) opus est; ego abdicatus studui. Quaeris quomodo te sanauerim? non tibi medicus, sed filius profui; desiderio laborabas; gratum tibi erat quicquid meis manibus acceperas. ut primum intraui, recreatus es: quid in te curandum esset,

2 non *P* 3 alteram *M* 8 Deductus *P* 10 Cↄ *M* 11 patrer *P* 12 reddita *M* — cessare *M m. pr.* 13 adice et hoc quidem qui *P* 14 integrati *M* integritati *P*: *corr. T* — medicos possunt decipere *P* 15 non priuignis (*om.* possum) *P* — Eandem *M m. pr.* — morbum medici *P* 16 dicant *P* — *uerba* nempe — sanari *om. P* 17 caedo *M* 23 profuit *P* 24 erat quam manibus *P*, *om.* meis *quod om. etiam M m. pr.*

aduerti. Haec non eodem morbo laborat. multa sunt dissimilia: sexus, aetas, animus. Nihil magis aegris prodest quam ab eo curari a quo uolunt. Temerariis remediis graues morbi curantur quibus uti non audeo in nouerca.

Extra. Non oportet adulescentem quicquam nouercae (4)
succensere; alioqui odit et gaudet. Ferendus est adulescens, si se excusat; non est, si ulciscitur.

Pars altera. Lugendum est, flendum est; in hoc me (5)
seruasti? Hostis aliquando uulnus sanauit quod fecerat, ob hoc maxime quia alius sanare non poterat. Negant posse sanari. Nemo suscipit; nemo enim uult curationem filio praeripere.

Extra. Pollio dicebat: inter patres et filios id solum (6)
iudex putat licere quod oportet.

[CONTROVERSIA VI.]

INDISCRETI FILIVS ET PRIVIGNVS.

Quidam mortua uxore quae in partu perierat, alteram duxit; puerum rus misit. ex illa subinde filium sustulit. utrumque puerum ruri educauit; post longum tempus redierunt similes. quaerenti matri uter eius sit non indicat. accusatur ab ea malae tractationis.

Quid fletis, pueri? securi estote; non memini. iam (1)
lites sunt et nondum indicaui. Qualis eris nouerca quae sic fieri cupis? Alter tuus est, alter tui frater est et si per te licuerit, neuter priuignus est. Dum alterius uis esse mater,
utriusque es nouerca. Si coegeris, mentiar: non mater, sed (2)
nouerca decipieris. Hos ipsa noluit natura distingui. Indicarem, nisi tam pertinaciter quaereres. Hic tuus est. quid

3 a *om. M P*: *habet S* — remidiis *M* 5 adolescentem *M P* 6 suscensere *M P* — alioquin *P* — adolescens *M P* 13 pallio *M m. pr.* 19 ruri *om. M m. pr.* rus *P* 23 nundum iudicati *P* — erit *P* 24 *alterum* est *om. P* 27 Indicari *M m. pr.* 28 quaereris *M* inquireres *P*

alterum nouercalibus oculis intueris? Ille tuus est. Vni tibi contigit ut habeas priuignum et non sis nouerca.

(3) Pars altera. Malae tractationis agit; filius enim rus ablegatus a patre et educatus est sic ut ignotus esse posset et matri. Tibi rediit uterque filius, huic uterque priuignus; quae eo crudelius filio caret quo propius accessit. Times huius iniquitatem cum iniquus ipse magis ames eum cui alterius donare uis matrem quam cui non uis suam reddere.

(4) Extra. Quod ad colorem pertinet uiri, Hispo Romanivs et Silo Pompeivs hoc usi sunt: nescio et ideo non indico. Quidam miscuerunt et utroque usi dixerunt: nescio, sed etiamsi scirem non indicarem, quod Latro et Cestivs. Sed Asinivs Pollio neutrum colorem probabat. Si dicit, inquit, 'nescio', nulli fidem facit: uxor ipsa non quaereret ab illo, nisi ille scire posset. dici enim contra uirum potest: quaere a nutrice, a paedagogo. uerisimile non est neminem domi
(5) esse qui sciat. Ille autem mixtus color utrumque corrumpit, et ignorantis fidem et non indicantis fiduciam. nam cum dicit: 'etiamsi scirem, non indicarem', efficit ut illum scire iudex putet; cum dicit: 'nescio', efficit ut uideatur indicare debere, si scit. Ipse autem hoc colore usus est quem aiebat simplicissimum: scio, sed non indico, quia pueris hoc utile est; et tuo filio: magis amaturus sum eum qui matrem uidebitur non habere.

1 oculis *om.* *P* 2 contingit *P* 3 Male *M P* — aelegatus *P* 4 adducatus *P* 5*sq.* *priuignus. quo crudelius *M P* [eo crudelius *S*] — Timis *M m. pr.* 7 iniquius *P* 9 Lispomanios (*sed* L *in ras.*) *M* ispomanios *P* [Hispo Romanios *S*], 12 indicarem tibi *P* — et custus *M m. pr.* 18 fidutiam *M* 21 agebat *M P*

[CONTROVERSIA VII.]

TYRANNICIDA ADVLTER TYRANNI.

Tyrannicidae praemium. In adulterio deprehensus a tyranno gladium extorsit tyranno et occidit eum. petit praemium. contradicitur.

Non fecisset tyrannicidium, nisi illum tyrannus armas- (1)
set. Cuius adulter non fuit qui etiam tyranni fuit? Inputat
nobis quod deprehensus in adulterio mori noluit. Tyran-
nicida uester iure occidi potuit a tyranno. Certamen in pari
conditione contractum publica fortuna distraxit. non inno-
centior uicit, sed fortior. Tulit secum tyrannus gladium;
sic enim occisuri ueniunt. Cur solus ad praemium uenis? (2)
tyrannum certe occidisti cum adultera. Non loricam cli-
peumue sumsit, sed tenuem ac perlucidam uestem; per-
fusus unguento intrauit cubiculum in quo tyrannum non
esse diligenter agnouerat. Tyrannicida noster ne tyrannum
inueniret optauit. Ducat tyrannicidam in arcem tyrannus,
non uxor, odium, non amor; ascensurus ferat animum, ferat
ferrum; eat illo ubi inueniat tyrannum. Omnia honesta (3)
opera uoluntas inchoat, occasio perficit. Saepe honorata
uirtus est et ubi eam fefellit exitus; scelera quoque quam-
uis citra exitum subsederint, puniuntur; nec infelix uirtus
amittit gloriae titulum nec gloriam uirtutis intercipit fortuita
felicitas. Numquam maiorum nostrorum prudentia tantis
muneribus tyrannicidium emeret, si illud etiam libido pro-
mitteret. Nouo inauditoque more pugnabant, tyrannicida
pro adulterio, tyrannus pro pudicitia. Occidisti tu maritum, (4)
fortuna tyrannum. Tyrannum cadere reipublicae uolo; oc-
cidat illum ciuis iratus, misceat maledicta uulneribus qualia

5 CƆ *M* 7 Imputat *P* 9 noster occidi (*om.* iure) *P* 10 condicione *M* 11 securus *P* 13 terte *M m. pr.* 14 prolucidam *P* 20 firmitas *P* 21 etiam ubi *P* 22 subsederunt *P* 29 illum qui et iratus *P*

in adulterum maritus adtulerat. Ab adulterae osculis ad praemium curris. Nolo tyrannicida imitetur antequam occidat tyrannum. Populus Romanus ueneno uinci hostem noluit, proditione noluit. Honorabo subitum tyrannicidium, non honorabo fortuitum, non coactum.

(5) Pars altera. Non habebas, inquit, ferrum. Quid enim tyranno profuit quod habuit? In eo qui inermis ad tyrannum uenit non uirtus minor est, sed periculum maius. Non quaeras quid in arcem tulerim; tyrannicidium detuli. Non est gladius meus; sed manus mea est, sed animus meus est, sed consilium, sed periculum, sed tyrannicidium meum est. Adulterium uocas quo effectum est ne quis timeat (6) adulterium? Diligenter arce munita occasionem requirens temptaui seruos, temptaui amicos; per uxorem solam refulsit occasio. Non putaui adulterium uxorem tyranni polluere, sicut nec homicidium tyrannum occidere. Ferrum in arcem ferre periculosum erat, inuenire facile. Si tyrannum, inquam, inuenero, obuia quaelibet res telum erit. certe semper secum solet habere ferrum tyrannus. gladius inter duos fortioris est. Quam sollicitus adulter fui ne non deprehenderer!

1 adulterat *M P* [attulerat S] — oculis *P* 3 populus resp̄ *M P* — nolut *M* uoluit *P* 4 noluit *om. P* 5 non actum *P* 7 In quo qui *M P*: *corr. S* — ermis *P* 8 uenitur *P* — periculum minus *P* 12 Adulterum *M m. pr.* 14 *bis* tentaui *P* 17 ferre *om. P* 19 solet secum *P* 20 solicitus *P* — deprehenderet *P*

[CONTROVERSIA VIII.]

PATRONVS OPERAS REMISSAS REPETENS.

Per uim metumque gesta irrita sint. Bello ciuili patronus uictus et proscriptus ad libertum confugit. receptus est ab eo et rogatus ut operas remitteret. remisit consignatione facta. restitutus indicit operas. contradicit.

Patronus a liberto restitutionem peto. Si pacisci tunc (1) a me uoluisses operas, spopondissem. Bona bello perdidi, ad restitutionem nudus ueni; nunc libertorum operas desidero. Profer tabellas illa proscriptionis tabula crudeliores: persequebatur illa quos uicerat, hae persecutae sunt quos receperant; in illa ultio fuit, in his perfidia; denique illa iam desiit, hae perseuerant. Non mea, inquit, sed aliena uis fuit. Aeque dignus est poena qui ipse uim adhibet ut (2) qui ab alio admota ad lucrum suum utitur. In hunc primum incidi et dum timeo ne offenderem secutus sum hoc exigentem. Non recepit me, sed inclusit. Nihil est uenali misericordia turpius.

Pars altera. Nihil tibi opus est potestas: scisti illum (3) parere etiam cum cogi non potest. Quaslibet indicas operas, numquam tamen indices tam periculosas quam indixisti. Habeo iudicia tua: bene de seruo iudicasti: manumisisti; bene de liberto: proscriptus mihi potissimum te commisisti. Si noluissem patronum habere, potui. Vnus ex proscriptis fuisti qui tunc posses etiam rogari. Restitutio tibi proscriptionem remisit, non quicquid in proscriptione gessisti rescidit.

2 DIMISSAS *M*: *corr. S* 3 sunt *P* 5 opera dimitteres *P* 6 Cↄ *M* 7 pascisci *P* 10 credeliores *M m. pr.* 12 reciperant *M m. pr.* deceperant *P* — *prius* in *om. P* 14 Atque *M P*: *corr. S* — que *M m. pr.* qua *P* 15 amota *P* — imitatur *P* 17 *uerba* Nibil — turpius *om. P* 19 *fort. scr.* scis tibi illum 20 parare *M m. pr.* — com *M m. pr.* con *P* — indicis *P* 21 nonquam *P* 23 commisti *M m. pr* 24 uoluissem *P* — Vnus proscriptus *P* 25 nossos *P*

(4) Extra. Omnes inuecti sunt in libertum. VARIVS GEMINVS et OTHO IVNIVS egerunt lenius, ut patronus remissurus uideretur operas, si optinuisset. Nam Otho dixit: sine me iudicio meo uideri remisisse; faciam, remittam. Quid me (5) sic times tamquam inuitus promiserim? Contra CESTIVS ait: tunc eiusmodi utendum coloribus ubi uerendum est ne uideamur rem duram postulare, ubi contra honestam personam promissione iudex molliore fallendus est. Quid in hac persona uéremur et causa, nisi hoc unum quod ex hoc colore metuendum est, ne si uolumus hoc remittere et uoluisse uideamur?

L I B E R Q V I N T V S.

[C O N T R O V E R S I A I.]

LAQVEVS INCISVS.

Inscripti maleficii sit actio. Quidam naufragio facto, amissis tribus liberis et uxore incendio domus, suspendit se. praecidit illi quidam ex praetereuntibus laqueum. a liberato reus fit maleficii.

(1) Tres, inquit, liberos perdidi. Vtinam et illos seruare potuissem! Viue; mutantur uices felicitatis humanae: proscriptus aliquando proscripsit; uicti fugiunt, proscripti latent, naufragi natant. Amisi, inquit, uxorem, liberos,

2 othonius *M P* 3 obtinuisset *P* 4 remisse *P* 8 promissio *M m. pr.* 9 non hoc *P* 10 haec *P*

12 EXPLICIT LIBER IIII . INCIPIT LIBER V *M*: *m. 2 ascr.*: hic insunt VIII et contrario VIII. *Caret inscriptione P* 18 maleficio *P* 20 felicitatis uices *P* 21 proscribit *P*

patrimonium. Tu putabas te ea conditione accepisse ne per-
deres? Ludit de suis fortuna muneribus et quae dedit au-
fert, quae abstulit reddit nec umquam tutius est illam ex-
periri quam cum locum iniuriae non habet. Cn. Pompeius (2)
in Pharsalia uictus acie uixit. Maius tu tuum putas esse
naufragium? Crassus uixit; et non priuatas perdiderat, sed
publicas opes. Omnia tibi fortuna abstulit, sed spem reli-
quid. Tolle spem hominibus, nemo uictus retemptabit arma,
nemo infeliciter experta negotiatione alios appetet quaestus,
nemo naufragus uiuet. Spes est ultimum aduersarum rerum
solatium. Vt uiueres, natasti. Miseritus sum nec in te am- (3)
plius quam periculum cogitaui: non adtendi incendium,
non orbitatem, aut si adtendi, memineram te post illa ui-
xisse. Non uisus est mihi moriendi animum habere: legerat
locum in quo interpellari posset.

Pars altera. Tot ille fundorum dominus aliena arbore (4)
suspendo laqueum. De fortuna nihil queror: mori permittit.
Nunc, inquid, morere. Iniuria est ut qui meo arbitrio debui,
tuo moriar. Amisi uxorem, liberos, patrimonium, fortuna
mihi nihil praeter laqueum reliquid, iste nec laqueum.
Sumpsi instrumenta mortis solitudinem et laqueum, alterum
aptum morituro, alterum misero. Quisquis interuenis, si (5)
amicus, defle, si inimicus es, specta. Cum a me iste accu-
setur, grauiorem de me quam de reo ferte sententiam: ego
ut moriar, iste ne prohibeat. Ne haec narrarem, mori uolui.
Praecidit remedium meum. Si qua est fides, non enataui,
sed eiectus sum. Nihil iam timebam nisi uiuere. Domus (6)
meae fata claudo, nullo miserior quam quod ultimus morior.
Cui me uita reseruas? ut aedificem? aspice incendium. ut

1 condicione *M* 3 tǒtius *M* 5 parsalia *M m. pr.* farsalia *m.* 2. 6 grassus *M* 7 reliquit *P* 8 omnibus *M P* — retemptauit *M* retentauit *P* 9 appeteret *P* 10 aduersarium *P* 11 Misertus *P* — in *om. M m. pr.* 12 attendi *P* 13 attendi *P* — te plus *P* 14 haberet *M* 16 fundarum *M m. pr.* 18 quid *M m. pr.* inquit *P* 19 Amisiọ *M* 20 reliquit *P* 21 Sumsi in *P* 23 inimicus expecta (*corr. in* especta). Cumane *P* 24 re afferet *P* 26 Si quem fides uū enataui *P* 28 facta *M P: corr. S* 29 *fort. scr.* uitae [uite *S*]

nauigem? aspice naufragium. ut educem? aspice sepulchrum. In tam calamitosa domo feliciores fuistis, uxor et liberi: nobis mori contigit.

[CONTROVERSIA II.]

GENER INIMICI DIVITIS.

Pauper cum haberet filium et diuitem inimicum filiam habentem, peregre profectus est. rumor fuit de morte eius. filius cum diuite in gratiam rediit et eius filiam duxit. reuersus pater cogit illum uxorem repudiare; nolentem abdicat.

(1) Nemo quicquam facile credit quo credito dolendum sit. ego diu non credidi de nuptiis tuis. Desertor patris, inimici cliens, uxoris mancipium, non fleuisti patrem, non quaesiuisti; sic inimico placuisti. Rumor, inquid, fuerat te decessisse. Mirabar si talem uxorem uiuo patre habere potuisses. Non quaeris ubi perierim? Mors mea tibi debet esse suspecta: inimicum habeo. Quis alius hanc famam potuit in-
(2) mittere nisi qui me uiuo filiam conlocare non poterat? Non times ne inter ipsas nuptias tuas patris ossa referantur? Tot serui secuntur, tot liberti, tot clientes, ut quicquit dixerit rumor sit. Fabricius aurum a Pyrrho accipere noluit; beatior fuit ille animo quam ille regno. Plures insidias in itinere fugi et factum diues quod faciendum mandauerat credidit.

(3) Pars altera. Vanum gloriae genus odium diuitiarum. Mortales esse inimicitiae debent. Scipio Gracchi inimicus et

1 sepulcrum *P* 8 filius *om. M m. pr.* 11 *uerba* quo — sit *om. P* 13 *fuit* uexoris *uel* uoxoris *in M, sed* e (*uel* o) *erasum.* — quaesisti *P* 14 inquit *P* 15 Mirarbar *P* — *fuit* uo^v^xorem *in M, sed* o^v^ *erasum.* 17 i^n^mit^t^ere *M* immittere *P* 18 collocare *P* 19 time me *P* — *fuit* seruis referuntur *in M, sed litterae* sre *erasae et corr.* secuntur . serui feruntur *P* 20 *liberi *M P* — quicquid *P* 21 py^r^ro *M* 23 factus *P* 25 diuiciarum *M* 26 Gracci *M P*

tamen postea socer. Cuius uitio inimicitiae contractae sint apparet: ille amat filium tuum, tu nec tuum.

Extra. SENIANVS rem stultissimam dixit: diues me sem- (4)
per contempsit, numquam nisi pro mortuo habuit. Vt aliquid et ipse simile Seniano dicam, post hanc sententiam semper Senianum pro mortuo habui.

[CONTROVERSIA III.]

FRATRES PANCRATIASTAE.

Malae tractationis sit actio. [Quidam] duos filios pancratiastas instituit; eduxit ad Olympia. Cum conpositi essent ut simul pugnarent, accessit ad pugnantes pater et ait abdicaturum se, si quis perdiderit. commortui sunt iuuenes et decreti his diuini honores. reus fit pater malae tractationis ab uxore.

Tertius sine sorte pugnasti et utrumque uicisti. Stetit (1)
cruentus pater; iam perierant et adhuc minabatur. Moriuntur non alter ab altero, sed uterque a patre. Misera mater odisse non potest qui filium suum occidit. Iuuenes inuicti nisi habuissent patrem. Pii iuuenes, nec parricidium (2)
patri negare potuistis. Vincere propter parricidium nolunt, uinci propter abdicationem. 'Abdico eum qui uictus erit'. demens, meliorem abdicaturus es. Inuoco Iouem cuius Olympia parricidiis absoluta sunt.

Pars altera. Non facturus dixi et si facturus, pro gloria (3)
dixi. Non debeo in inuidia solus esse, cum luctus communis sit. Omnes aiebant fratres conlusuros. Minatus sum non ut filiis metum inponerem, sed ut populo satisfacerem.

1 inimiciciae *M* 2 *prius* tuum *om. M m. pr.* 4 contemsit non quam *P* 6 saenianum *M* 9 Quidam *om. M m. pr., P, quare fort. hoc omisso scr.* pancratiastes *cum T* 10 compositi *P* 11 et ut *M P: corr. S* 13 sunt his *P* — *uerba* reus — uxore *om. P* 17 utrumque *P* 18 non odisse non *P* — suum *om. P* — inuictum si *P* 24 sic dixi *P* 25 cummunis *M* 26 agebant *M* — clus$\overset{v}{o}$ros *M* cum luxuriosos *P* 27 mecum imponerem *P*

[CONTROVERSIA IIII.]

DAMNATVS PARRICIDII ALLIGANS FRATREM.

Qui falsum testimonium dixerit, uinciatur aput eum in quem dixerit. Ex duobus filiis profectus est cum uno pater; adulescens solus rediit. accusatus est a fratre parricidii et damnatus. diebus festis intercedentibus poena ex lege dilata est. rediit pater; accusauit damnatus fratrem falsi testimonii et optinuit et uinxit. cogit pater ut uinctum soluat; nolentem abdicat.

(1) Falsum, inquit, in fratrem testimonium dixit. Si uis graue illius crimen facere, te exorabilem praesta. Crudelis in fratrem miraris, si in te parricidium creditum est? Ergo ego duos filios habere non possum? adulescens, iam potes et parricidium facere. Alligatus est alter filius quia non
(2) reuertebar, alter quia redii. Numquam solues fratrem? si talis es, nihil testis mentitus est: parricida es. Non impio in te, sed in patrem pio animo dixit: suspectum habuit quod reliqueras patrem. Inter catenas filii mei iaceo eodem clausus ergastulo. Ingrate, testem tuum simul alligasti.

(3) Pars altera. Meo periculo solutus, meo alligatus, uix solui poterat, si testimonium falsum pro fratre dixisset. Parricidium de patre finxit, de fratre commisit. Venisse patrem mihi carnifex nuntiauit. Parricida sum, sicut obicitur, [si] hoc leuiter irascor. Miraris si eum fratrem alligare possum qui me potuit occidere? Ingrata erat ipsa poenae meae dilatio: exspectare grauius uidebatur quam pati; imaginabar mihi culleum, serpentis, profundum.

3 apud *P* 5 adolescens *M P* 8 obtinuit *P* 10 testimonium in fratrem *P* 11 *sq.* Crudelem fratrem miraris si suspectum parricidium conditum est *P* 13 adolescens *M P* 14 Allegatus *P* 15 Nonquam *P* — soluas *M P* 16 est si nihil *P* — mentita *M P*: *corr. S* 18 reliqueres *M m. pr.* 23 obicit *P* 24 *si *om. M P* — Miraris *om. P* 25 Ingrato *P*

[CONTROVERSIA V.]

DOMVS CVM ARBORE EXVSTA.

Qui sciens damnum dederit, quadruplum soluat, qui inscius, simplum. Diues pauperem uicinum rogauit ut sibi arborem uenderet quam sibi dicebat obstare. pauper negauit; diues incendit platanum cum qua et domus arsit. pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo simplum.

Excitatus flammarum sono, uicinorum primo fidem ex- (1)
ploraui. Arbor ramis excurrentibus totam domum texerat.
'Non potest exorari; incendatur'. Est hoc inpotentiae, sine
fine concupiscere, sine modo irasci. 'Non potest expugnari
precibus; expellatur ignibus'. Nihil inter te et pauperem
interest, si iure agamus. Liceat et pauperem gaudere pro-
spectu. Vos possidetis agros urbium fines urbesque domibus
impletis; intra aedificia uestra undas ac nemora conpre-
henditis. Nihil lautius occurrit oculis tuis quam ruinae meae. (2)
Domum perdidi qui carere ne arbuscula quidem poteram.
Deliciis tuis, diues, ardebimus? Oculis uoluptas in incendio
quaeritur et prospectus ignibus relaxatur. 'Prospectui ob-
stabat'. Quid? inambulantibus nobis non obstant seruorum
cateruae? excitati in immensam altitudinem parietes lucem
non impediunt? infinitis porrectae spatiis ambulationes et
urbium solo aedificatae domus non nos prope a publico ex-
cludunt? Sub hac arbuscula imaginabar diuitum siluas. (3)
Quantum perdidi quem fatetur iratus inimicus plus per-
didisse quam uoluit? Non iniquum postulo: eius damno
desinat incendium cuius consilio coepit. Scilicet ut domus

2 EXUTA *M* 5 dicebat *om. P* 6 plaanum *P* 10 impotentiae *P* 11 concupiscente *P* — expugna *M m. pr.* 12 *expellantur *M P* — *inter me *M P* 13 *uerba* interest — pauperem *om. P* — prospecta *P* 15 *post* nemora *M m.* 2 *addit* prospectu, *P* pro pestum — comprehenditis *P* 16 laucius occurris *P* 17 qui re nec *P*: nec etiam *M m.* 2. 19 omnibus *P* 20 num seruorum obstant *P* 22 *sqq. uerba* spatiis — hac *in P addita sunt a manu rec. in margine* — edicatae *P* 27 S. ad (*om. uerbis* ut domus) *P*

ad caelum omne conuersae brumales aestus habeant, aestiua
frigora et non suis uicibus intra istorum penates agatur
annus, [alunt] in summis culminibus mentita nemora et na-
(4) uigabilium piscinarum freta. Arata quondam populis rura
singulorum nunc ergastulorum sunt latiusque uilici quam
reges imperant. maria proiectis molibus submouentur. Ne-
sciebas quanta sit potentia ignium, quam inreuocabilis,
quemadmodum totas absumat urbes, quam leuibus initiis
(5) oriantur incendia? Etiamsi partem damni dare noluisti, si
tamen uoluisti partem, in totum, quasi prudens dederis,
tenendus es; ex toto enim noluisse debet qui inprudentia
defenditur. Si fatereris te scientem ianuam incendisse, si
unum tignum, puto tota domus intellegeretur ex parte; nec
enim quisquam omnia incendit, sed unam aliquam rem ex
qua surgat in omnia se sparsurus ignis. Atqui pars domus
est arbor quae in domo est.

(6) Pars altera. Pestilentem mihi faciebat domum arbor:
caelum omne per quod salubris spiritus uenire posset, ob-
duxerat. rogaui pauperem et dixi: nihil tibi nocet arbor
recisa, mihi plurimum non recisa. quid ad te illi rami per-
tinent qui extra domum sunt? Quasdam partes domus meae
rami premebant; iam etiam quosdam parietes mouerant.
Scitis quanta uis sit arborum; muros discutiunt.

1 coelum *M P* — cum brumales *P* (*om.* uersae) 3 alunt *om. M P* [agunt, *om.* annus *S*] — nemorum *P* 4 populus *P* 5 uillici *M m. 2. P* 6 Neciebas *P* 7 quem *M m. pr.* — irreuocabilis *P* 8 assumat *P* 9 uoluisti *P* 10 noluisti *M P*: *corr. S* 11 es *om. P* — imprudentia *P* 12 *uerba* si unum tignum *om. h. l. M P et ponunt post id quod est* parte (*l.* 13) 13 intelligeretur *P* 14 unum *M m. pr.* 17 Pestilem *P m. pr.* — mihi *om. P* 18 coelum *P* — possit *M m. pr.* 20 rami illi *P* 22 rami *om. P in rasura* — p·ibebant *M m. pr.*

[CONTROVERSIA VI.]

RAPTVS IN VESTE MVLIEBRI.

Inpudicus contione prohibeatur. Adulescens speciosus sponsionem fecit, muliebri ueste se exiturum in publicum. processit; raptus est ab adulescentibus decem. accusauit illos de ui et damnauit. contione prohibitus a magistratu reum facit magistratum iniuriarum.

Muliebrem uestem sumpsit, capillos in feminae habitum (1) composuit, oculos puellari lenocinio circumdedit, colorauit genas. Non creditis? et qui non crediderant uicti sunt sponsione et hoc de sponsione forsitan uenerat ut auderet inpudicus contionari. Date illi uestem puellarem, date noctem: rapietur. Sic illum uestis sumpta decuit, ut uideretur non tunc primum sumpsisse. Facta totius adulescentiae remitto; (2) una nocte contentus sum: sic imitatus est puellam, ut raptorem inueniret. Numquid cecidi? numquid carmen famosum composui, aut ut proprium genus iniuriae tuae dicam, numquid te rapui? Aput patres nostros qui forensia stipendia auspicabatur, nefas putabat brachium toga exserere. quam longe ab his moribus aberant qui tam uerecunde etiam uirtute utebantur? Constat hunc stupratum, cum damnati essent qui rapuerunt.

Pars altera. Constat semper grauem, semper serium (3) fuisse; sed hoc iocis adulescentium factum est. Ceterum tam nota erat uerecundia eius, ut nemo iam sine sponsione crediderit.

3 Impudicus *P* — concione *P* — Adolescens *M P* 4 ueste *om. M m. pr.* 5 adolescentibus *M P* 6 concione *P* 7 magis iniuriam et *P* 8 sumsit *P* 9 circondedit *P* 10 creditus *M m. pr.* — uincti *P* 11 forsitam *M P* — ut audiret *M m. pr.* non auderet *P* — impudicus concionari *P* 12 puellatem *P* 13 sumta *P* — non *om. P* 14 sumsisse *P* — adolescentiae *M P* 15 puellam *om P* 16 Nonquid *bis P* numquit *altero loco M m. pr.* 18 nonquid *P* — Apud *P* 19 auspicabantur *P* — putabatur *M m. 2. P* — exiere *P* 20 qu^ut^am *M* — uereconde *P* 21 c^v^on *M* 22 rapuerant *P* 23 Nonstat *P* — seruum *P* 24 adolescentium *M P* 25 uerecondia *P* — credidit *P*

[CONTROVERSIA VII.]

NON RECEPTI AB IMPERATORE.

Nocte in bello portas aperire ne liceat. Imperator in bello summam habeat potestatem. Trecenti ab hoste captiui ad portas nocte uenerunt: imperator non aperuit; ante portas occisi sunt. imperator post uictoriam reus est laesae reipublicae.

(1) Non putaui meos. nouerant legem. Cur, inquid, trecenti perierunt? immo cur, ne perirent, capti sunt? Hos ego interdiu non recepissem nisi uictores, noctu ne uictores quidem. Procedens postridie in proelium, pugnaturis ostendi trecentos in quibus nihil laudari potest praeter fugam, nihil desiderari praeter numerum. Fugiunt ut leges relinquant, (2) reuertuntur ut tollant. Populus Romanus Cannensi proelio in summas redactus angustias, cum seruorum desideraret auxilia, captiuorum contempsit et credidit eos libertatem magis tueri posse qui numquam habuissent quam qui perdidissent. Nocte quomodo hostem ciuemque distinguam? quam mihi das notam, ut arma cognoscam? Credo in insidiis hostes fuisse, ut exclusos occiderent, sequerentur admissos.

(3) Pars altera. Infestus trecentis fuit; iniquo conlocauit loco; hoc ne argui posset, non recepit. Capti sunt fortissimi duces, Regulus, Crassus. Haec postrema rogantium uox erat: mitte arma; certe lex non uetat.

3 perituros aperire non licet *P* 4 habebat *P* 5 ueniunt *P* 8 inquit *P* 10 nec *M m.* 2. *P* 11 postridue *P* — pugnatoris *M* 14 *sq. uerba* Cannensi — angustias *om. P* 16 contemsit *P* 19 inuisi diis *P* 21 collocauit *P* 22 hos *P* — agi possit *M* agit possit *P* 24 *fort. scr.* hoc certe

[CONTROVERSIA VIII.]

TYRANNVS POST ABOLITIONEM CANDIDATVS.

Conpetitori liceat in conpetitorem dicere. Tyrannus dominationem sub abolitione deposuit, ut si quis obiecisset tyrannidem, capite puniretur. petit magistratum; conpetitor contradicit.

Candidatus anno meo spondeo, nulla rapietur, nullus (1) occidetur, nullum spoliabitur templum. Cur honores tamdiu non gesserit, narret, per communem deprecor libertatem. Moriar; obicietur tibi quod occideris ciuem. Vult aliquo imperio, aliqua potestate distingui, homo magnae nobilitatis, magnae gratiae, ingentis pecuniae. Siciliae fuisse (2) dicitur dominus qui inclusos aeneis tauris homines subiectis urebat ignibus, ut mugitum ederent, uerba non possent. O hominem in sua crudelitate fastidiosum qui cum uellet torquere, tamen nolebat audire!

Pars altera. Quicquid egi, quicquid gessi, reipublicae (3) causa feci. Peto ne mihi lex pro me lata noceat neu quid noceat quia non obicitur quod non noceret obiectum.

3 Competitori luceat *P* — competitorem *P* — dampnationem *P* 4 abolicione *M*: sub ea condilione *ci. Iahn.*; *at uide Quint. inst. or.* VIIII, 2, 97. 5 competitor *P* 7 spondere *P* 8 hoccidetur *M* 9 gessisent (*om.* non) *P* 11 destingui *M* 12 dicitur fuisse *P* 13 eneis *P* — hominis *M m. pr.* 14 urebar *P* — aederent *M* — possunt *M m. pr.* 15 cǒ *M* 18 nata *P* 19 non *om. P*

LIBER SEXTVS.

[CONTROVERSIA I.]

CHIROGRAFVM CVM ABDICATO.

Abdicato frater chirografum dedit dimidiam se partem daturum hereditatis, si non respondisset. ille tacuit. abdicatur alter a patre.

(1) Tantum aeris alieni habet quantum uiuo patre non
possit soluere. Vis scire cuius fidei sis? ne frater quidem
tibi sine chirografo credidit. Alterius spem moror, alterius
(2) fidem. Viuo et iam patrimonium meum diuisum est. Nisi
succurritis uincet me et ille qui tacuit. non dissimulo me
hodie duos abdicare. Chirografum prode, parricidarum foedus et nefariae spei pactum, chirografum danti impium,
accipienti turpe, patri periculosum.

(3) Pars altera. In omnem me fortunam, frater, comitem
tibi iungam: si militandum, una militabimus, si peregrinandum, una urbes peragrabimus, si cotidianam rogauero
stipem, et illam tecum diuidam. Nolui recentem iram exa-
(4) gitari patris; malui ut tacendo patrem uinceret. Meae partis
heres ero, tuae custos. Et quia de re maxima melius sibi
quisque credit, do chirografum; tu da operam, ut istud
magis a patre accipere quam a fratre uidearis. Hoc quod
honeste, quod pie gerebamus, tam palam egimus, ut pater

1 EXPLICIT LIBER V INCIPIT LIBER VI *M*: *m. 2 add.*: epistola deest *et* hic insunt ·II et contrario UI. *Caret inscriptione P*
4 *fratri *M P* — cirographum *P ubique* 5 abdicatus *M m. pr.*
8 Quis scire *P* — nec *M m. 2. P* 9 *uerba* Alterius spem moror *om. P* spe morior *M m. 2* 10 fide *M P*: *corr. S* 15 me *om. P* 17 peregrinabimus *P* — cottidianam *M* 18 exagitati *P* 21 de *M m. pr.* — t^{v}adam *M* tradam *P*

sciret. Quid enim timebam? ne si rescisset pater moleste ferret filium suum hominem auarum non esse, fratrem pium esse? Ita mihi contingat patrem utrique nostrum placari.

[CONTROVERSIA II.]

EXVL PATER FVNDO PROHIBITVS.

Exulem tecto et cibo iuuare non liceat. Inprudentis caedis damnatus quinquennium exulet. Quidam cum filium et filiam haberet, inprudentis caedis damnatus in exsilium profectus solebat uenire in possessionem uicinam finibus. resciit hoc filius, cecidit uilicum; uilicus exclusit patrem. coepit ire ad filiam. accusata illa, quod exsulem recepisset, aduocato fratre absoluta est. post quinquennium pater abdicat filium.

(1) Accusator ciuium me fecit exulem, filius etiam meorum. Filiam honestiorem inueni, quod accusata est, seruum frugaliorem, quod caesus est. Male meruisti de patre quem exclusisti, de sorore cui praeiudicio nocuisti, de iudicibus quos in tam bona timuisti causa. Aut tu peccasti aut soror. Filius me meus docuit, quod illum non recipio. (2) Absoluta est, inquid, me aduocato soror. Ita tu patrem non recipiebas, cum tam bene istam causam agere posses? Cum absoluta est quae receperat, damnatus est qui expulerat. Filia me patrem iudicauit, serui dominum; uni filio exul fui. Ignosce, fidelissime seruulorum, et tibi inprudens nocui. (3) Quam bonam eius causam putas fuisse quae ne te quidem aduocato damnata est? Si te herede possum mori, dignus sum qui tibi etiam hunc seruum relinquam. Alii exsul est, tibi pater

1 nisi *M P*: *corr. S* — recessisset *P* 3 placere *M P* 6 Exsulem *P* — Imprudentis *P* 7 *sq. uerba* quinquennium — damnatus *om. P* 9 professionem *P* 10 resciuit *P* — uillicum. uillicus *P* 11 exsulem *P* 19 me *om. M*, meus *om. P* — inquit soror me aduocato. Ita ut *P* 23 uni domino exsul *P* 24 imprudens *P* 25 nec *M m. 2. P* 27 Alie *M m. 2. P* — exsulem *P*

est. Nulla lex scelus imperat. Certe quae fecit, absoluta
(4) est. Lex eum tenet qui iuuet exsulem, non qui patitur iuuari. Ignora, dissimula: lex te innocentem esse, non curiosum iubet. Si mea causa faciebas, me admonuisses, seruum prohibuisses, non cecidisses.

(5) Pars altera. Facere lege prohibente non potui. Accusata et absoluta est quia muliercula uidebatur non nosse leges. Non pro me timui, sed pro te: res in notitiam hominum peruenerat; captabaris; timui ne occidereris. Vis scire notum fuisse? soror est accusata. Malui seruum frugalissimum caedere quam patrem optimum amittere.

[CONTROVERSIA III.]

MATER NOTHI LECTA PRO PARTE.

Maior frater diuidat patrimonium, minor eligat. Liceat filium ex ancilla tollere. Quidam cum haberet legitimum filium, alium ex ancilla sustulit et decessit. maior frater sic diuisit, ut patrimonium totum ex una parte poneret, ex altera matrem nothi. minor elegit matrem et accusat fratrem circumscriptionis.

(1) Vnus omnium exheredatus sum diuidendo. Legisset, inquid, alteram partem. Tu solus talis potuisti esse filius qualis frater es. Lex te diuidere, me eligere iussit: aperte ne minor circumscribatur timet. Sic diuisit, ut si uellem non esse mendicus, relinquerem fratrem in egestate, matrem in seruitute. Non est diuidere ex altera parte patri-
(2) monium ponere, ex altera onus. Talis fuit, ut illi coheredem pater ex ancilla tolleret. Elige, ut aut patrimonio careas aut scelere. Circumscriptores dici solent qui aliquid abstu-

1 *uerba quae sunt* Certe — est *ponenda uidentur l.* 3 *post id quod est* iuuari. 2 nisi qui *P* 4 admouisses *P* 5 cecidisse *P* 6 *uerba* non — est *om. P* 8 notiam *M* nocentiam *P*: *corr. S* 10 Malui de *M* 20 Onus *P* 21 inquit *P* 22 a parte *M* a patre *P*: *corr. S* 24 ingestate *M m. pr.* 26 cohedem *M m. pr.* 28 aliud *P*

lerunt: iste nihil reliquid. Tu, inquid, uoluisti pauper esse.
Cur ergo queror, si egestate delector? Obici, inquid, non (3)
potest quod lege factum est. immo nihil nisi quod lege
factum est; nam si quid aliter gestum est, per se inritum
est. circumscriptio semper crimen sub specie legis inuoluit:
quod apparet in illa legitimum est, quod latet insidiosum.
Semper circumscriptio per ius ad iniuriam peruenit. Lex (4)
iubet maiorem diuidere, minorem eligere: nec tu diuisisti
nec hic elegit; sic a te alligatus est, ut necesse haberet
quod non expediebat malle. Nota fuit in matrem meam
pietas; non timuit ne eligere possem alteram partem.

Pars altera. Ego nihil aliud quam diuisi. Circumscriptio (5)
non in diuisione est, sed in electione. Habes matrem quam
totis quidam bonis redemerunt; habes gloriam quam per
ignes quidam, per arma quaesierunt. Multa de patrimonio
rapuit cum haberet ius dominae ancillae inpudentia. Time- (6)
bas ne in illam saeuirem? non expediebat mihi, cum in illa
totum patrimonium habiturus essem. Nunc tantundem ha-
bes; habes enim partem quam uoluisti. ut tantundem ha-
beres, nec pater uoluerat; ideo matrem tuam ancillam
reliquid.

1 reliquit *P* — inquit *P*   2 ego *P* — inquit *P*   3 *uerba* est — factum *om. P*   4 quit *P* — factum est *P*   5 sub ipse *P*   10 *fort. scr.* mea   14 bonis *om. M m. pr.* — redimerunt *M*   16 impudentia *P*   18 abiturus *P*   19 pater *P*   21 reliquit *P*

[CONTROVERSIA IIII.]

POTIO EX PARTE MORTIFERA.

Veneficii sit actio. Proscriptum uxor secuta est. quodam tempore secreto poculum tenentem interrogauit, quid esset; ille dixit uenenum et mori se uelle. rogauit illa ut partem sibi daret et dixit se nolle sine illo uiuere. partem bibit ipse, partem uxori dedit. periit illa sola. testamento inuentus est maritus heres. restitutus arguitur ueneficii.

(1) Sic egit ut deprehenderetur, sic deprehensus est ut exoraretur, sic bibit ut uiueret. Quod est istud uenenum quod tantum heredi non nocet? Nemo umquam tam palam uxori uenenum dedit. Fugit ne occideretur qui dicit se mori cupere. Vnus proscriptione locupletior factus est. Vt uiuere uellet, uxor illi persuadere non potuit; persuasit res blandior, uxoris hereditas. Sciit quam partem potionis hauriret.
(2) Contrarias partes gladio persecutus est, suas ueneno. Occidendi finem prius uictores fecere quam uicti. Quid iam putabatis futurum, cum in exsilium uxor testamentum tulisset, maritus uenenum? Vbi est uxor? Ecquid te pudet? iam etiam proscripti redeunt. Statim sumta potione conlapsa est. Nolite mirari, si tam efficax uenenum est: heres est
(3) qui dedit. Summis fere partibus leuis et innoxius humor suspenditur; grauis illa et pestifera pars pondere suo subsidit. Apparet te diu praeparatum uenenum habuisse: scisti diuidere. Etiamsi potest defendi qui uolenti dedit, tu potes qui fecisti, ut uellet? Id genus ueneni fuit quod pondere subsideret in imam potionem. bibit iste usque ad uenenum, uxor uenenum.

4 introgauit *P* 7 ipse et *P* — uxore *M m. pr.* — perit *M* 10 Sic exegit *P* 14 prostscriptionem *M m. pr.* 16 *uerba* uxoris hereditas *om. P* — Sciuit *P* — auriret *M m. pr.* 17 prosecutus *P* 18 fecerunt *P* 19 uxores tamen dum *P* 20 Et quid *M* 23 umor *M* humo *P*

Pars altera. Virum in pace dilexit, in bello secuta est, in ultimo consilio non reliquid. O dignam quam innocens sequar! Bellum ciuile egi, proscriptus sum, exulaui; quid his malis adici potest nisi ut uenenum bibam et uiuam? Venenum, inquam, est. Hoc qui daturi sunt, dissimulant. Venenum Cato uendidit. Quaerite an proscripto licuerit emere quod licuit Catoni uendere. (4)

[CONTROVERSIA V.]

IPHICRATES REVS.

Qui uim in iudicio fecerit, capite puniatur. Missus Iphicrates aduersus Thracum regem, bis acie uictus foedus cum eo percussit et filiam eius uxorem duxit. cum Athenas redisset et causam diceret, uisi sunt circa iudicium quidam Thracum cultu armati et ipse reus gladium strinxit. cum iudices citarentur ad iudicandum, palam absolutorias tulerunt sententias. accusatur quod uim in iudicio fecerit.

Nemo iudicum tuorum non sic timuit tamquam tu de illis iudicaturus esses. Cum toto tibi regno suo uenit aduocatus; non maioribus copiis bellum instruxit quam iudicium. Iphicrate, conde gladium; iudicium est. Quid tibi cum gladio? certe bis uictis arma ponenda sunt. Quae est ista contra rerum naturam permutatio, in bello nuptiae, in iudicio bellum? (1)

Pars altera. Ego uim non feci; omnia enim legitima peracta sunt: accusator suo loco dixit, reus suo respondit; perfectum per omnes numeros suos iudicium est. Cum iu- (2)

2 reliquit *M m.* 2. reliquit . quid dignum quem *P* 3 *ciuile lege *M* ciuile lege et *P*: *cf. Gronou. obseru.* II, 3, *p.* 178. — exsulaui *P* 4 his *om. P* 7 et mere *M m. pr.* 9 EPIGRATES *M* 10 epigrates *M P* 11 Tracum *M P* 13 uisa *M* — indicium *P* 14 rus *M m. pr.* 16 in *om. M m. pr.* 19 toto ibi *M* totibi *P* — uent *M m. pr.* 21 Epigrate *M P*

dices sententias ferrent, strinxi gladium, ut occiderem me, si dampnatus essem. Iudices tulerunt palam absolutorias, (3) ut gratiam duci suo referrent. Nuptiarum causa utilitas reipublicae fuit. Miles pulsus saepius erat infelici proelio. Barbaros circa iudicium fuisse non propter officium armatos, sed propter morem suum. Quid potestis, inquid, queri? quod uobis obsidem adduxi?

[CONTROVERSIA VI.]

ADVLTERA VENEFICA.

Veneficii sit actio. Quidam cum haberet uxorem et ex ea filiam nubilem, indicauit uxori, cui eam conlocaturus esset. illa dixit: celerius morietur quam illi nubat. decessit puella ante diem nuptiarum, dubiis signis cruditatis et ueneni. torsit ancillam pater; dixit illa nihil se scire de ueneno, sed de adulterio dominae et eius cui conlocaturus filiam erat. accusat uxorem ueneficii et adulterii.

(1) 'Morietur': teneo ueneficam; 'celerius quam nubat': teneo adulteram. 'Morietur': factum est; 'celerius quam nubat': factum est. Adulterium deprehendi serius quam factum est, ueneficium antequam fieret. Duo crimina ad uos detuli et duos indices: altera dicit quod factum est, altera etiam quod futurum sit. Generi adultera, filiae pelex. Quam infelix domus est in qua adulterium argumentum est! (2) Dixi: honestus est; dixi: pulcher est; dum laudo generum, commendaui adulterum. O me tardissimum in malis meis! ueneficium ne denuntiatum quidem credidi, adulterium in

1 ferent *M m. pr.* 2 damnatus *P* 6 inquit *P* 11 filium *M m. pr.* filia *P* — collocaturus *M m. 2. P* 12 *uerba* illa dixit *om. P* 13 diem *om. P* — crudelitatis *M P*: *sed cf. p.* 275, 10. 16 collocaturus *P* 19 *sq. uerba* celerius — est *om. P* 21 ueneficum *M m. pr.* 22 induces *M* 23 pellex *P* 26 adulterium *P* 27 nec *M m. 2. P*

ueneficio demum deprehendi. Versae sunt in exsequias nuptiae mutatusque genialis lectus in funebrem, subiectae rogo felices faces. Profertur putre corpus et uenenis tumens. (3) quid ultra quaeritis? uerbis signa, signis tormenta conueniunt. Ad uocem tuam facta conueniunt. 'Morietur antequam nubat': factum est. Vidimus fluens corpus et in cadauere illius materna uerba credidimus. Generum adulterio perdidi, uxorem parricidio, filiam ueneficio.

Pars altera. Duo grauissima crimina obiecit, adulte- (4) rium et ueneficium: adulterium ancilla teste, ueneficium ne ancilla quidem. Cum indignaretur se non rogatam, exciderunt illi uerba quae non minus quam filiam luget. At quare dixisti: 'celerius morietur quam illi nubat'? Verba dolori parum considerata exciderunt. Et est saepissime fortuita diuinatio.

[CONTROVERSIA VII.]

DEMENS QVI FILIO CESSIT VXOREM.

Dementiae sit actio. Qui habebat duos filios duxit uxorem. alter ex adulescentibus cum aegrotaret et in ultimis esset, medici dixerunt animi uitium esse. intrauit ad filium stricto gladio pater, rogauit ut indicaret sibi causam. ait amari a se nouercam. cessit illi uxore sua pater. ab altero accusatur dementiae.

Audite rem nouam: fratrem crudelem, nouercam mi- (1) sericordem. Insanus sum, quia aliquis meo beneficio sanus est. Tradidi illi uxorem; sed eripueram. Testor, inquid, praesides pietatis deos, amare antequam duceres coepi. Ita tu iniuriam uocas quod fratrem habes, non habes nouer-

1 exiguas *P* 5 facta *M* fata *P* 9 Quo *P* 10 nec *M m.* 2. *P*
11 indignarentur *P* — rogatum *M m. pr.* 14 patrum *P* 15 dominatio *P*
18 Cementia est acta *P* 19 adolescentibus *M P* 21 causam sibi *P*
22 uxorem suam *P* 25 beneficio meo *P* 26 inquit *P* 27 cepi *P*

(2) cam? Transii praeter istius oculos cum ferro; gladium mihi nemo nisi aeger extorsit. Patri qui periculum filii morientis sustinere non potuit, ignoscendum in qualicumque facto est.

(3) Pars altera. Alter lenocinio curauit, alter parricidio conualuit. Quid? hoc adulterium non putas quod marito conciliante committitur? Nescio furiosius uxorem duxerit, an habuerit, an dimiserit, an conlocarit. Quam demens
(4) est cui adulterium pro beneficio imputatum est! Strinxit gladium maritus, non ut uindicaret adulterium, sed ut faceret. Mori potius debuit frater quam sanari turpiter. Quid enim si matrem, si sororem concupisset? Quaedam remedia grauiora ipsis periculis sunt. Omnia inter priuignum et nouercam conposita; simulatum morbum et derisum animo turpissimo patrem.

[CONTROVERSIA VIII.]

VERSVS VIRGINIS VESTALIS.

Virgo Vestalis scripsit hunc uersum:

Felices nuptae! moriar nisi nubere dulce est.

rea est incesti.

(1) 'Felices nuptae' cupientis est; 'peream nisi' adfirmantis est; 'nubere dulce est': aut experta iuras aut inexperta peieras; neutrum sacerdotis est. Tibi magistratus suos fasces submittunt, tibi consules praetoresque uia cedunt; numquid exigua mercede uirgo es? Sacerdos raro iuret nec
(2) umquam nisi per suam Vestam. 'Moriar': numquid perpetuus ignis extinctus est? 'Moriar': numquid de nuptiis appellata es? Te ad ultimum, Vesta, inuoco, ut tam infesta sis

3 qualiconque *P* 4 Aliter *M* Taliter *P*: *corr. T* — aliter *M P*: *corr. T* 6 furiosus *M* 7 collocarit *M m.* 2 collocauerit *P* 13 composita *P* 16 UERUS *M* 18 nuptiae *M P*: *corr. T* 20 nuptiae *M P*: *corr. T* 22 perieras *P* — magis suos *P* 24 non quid *P* 25 nonquid peretuus *P* 26 exstinctus est? Nonquid (*om.* Moriar) *P* 27 *est? ad (*om.* Te) *M P* — Vestam *M*

sacerdoti quam inuisa es. Recita carmen, dum quaero quale sit. Tu carmen scribas, tu uerba pedibus tuis emollias et seueritatem templo debitam modulatione frangas? Quodsi utique laudare uis nuptias, narra Lucretiam, de (3) illius morte scribe antequam iurabis de tua. O te omni supplicio dignam cui quicquam sacerdotio felicius est! 'Dulce est': quam expressa uox, quam ex imis uisceribus emissa, non expertae tantum, sed delectatae. Incesta est etiam sine stupro quae cupit stuprum.

Pars altera. Vnus illi uersus obicitur, ne hic quidem (4) totus. Non oportet, inquit, scribere carmen. Multum interest obiurges an punias. Incesti damnari nulla potest nisi cuius uiolatum corpus est. Quid, tu putas poetas quae sen- (5) tiunt scribere? Vixit modeste, castigate; non cultus in illa luxuriosior, non conuersatio cum uiris licentiosior; unum crimen eius uobis confiteor: ingenium habet. Quidni inuideat Corneliae, quidni illi quae Catonem peperit, quidni sacerdotes parientibus?

Extra. Varivs Geminvs aput Caesarem dixit: Caesar, (6) qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant, qui non audent, humanitatem.

4 Quod fuit que *P* 5 omnis *M* — supplicio *P* 9 cupit stupra *M m. pr.* 10 Onus uersus illi *P* — nec *M m. 2. P* 13 corpus uiolatum *P* 17 quid nisi *altero loco M* 19 Marius *P* — apud *P* 21 audent *om. P*

LIBER SEPTIMVS.

[CONTROVERSIA I.]

AB ARCHIPIRATA FILIO DIMISSVS.

Duobus filiis quidam superduxit nouercam. alterum domi parricidii damnauit; tradidit fratri puniendum. ille eum exarmato nauigio inposuit. delatus adulescens ad piratas, archipirata factus peregrinantem patrem cepit et remisit. reuersus pater abdicat filium.

(1) Tanta tempestate confusus dispicere nil potui nec satis memineram, tale ministerium mihi pater an nouerca mandassed, ministerium an poenam esse uoluissed, uindictam parricidii an parricidium. Insui fratrem culleo iubes? non possum. non ignoscis? an non credis? ego contendo ne te
(2) quidem posse. Nemo repertus est naufragii comes; omnia instrumenta circumcisa sunt, adminiculum spei nullum. Patri sum excusandus an fratri? 'Hoc pietatis tuae munus ad inferos perferam, licuisse mihi per fratrem aliter quam parricidae mori'. Viuit, inquid, frater. non credo. serua-
(3) uit, inquit, me. fecisti ut crederem. In domo in qua tam facile parricidium creditum est, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Descriptio tempestatis: emicabant densis undique nubibus fulmina et tempestates horridae

1 EXPLICIT LIBER VI INCIPIT LIBER VII *M*: *m. 2 ascr.* UTERE FELIX QUERELĘ *et* hic insunt CIII et e c̄tra ·III. INCIP̄ V *P*: *in utroque inscriptionem excipit praefatio libri* VII (*p.* 178—183). 6 imposuit *P* — adolescens *M P* 9 despicere *M P* 10 nouercam *M m. pr.* — mandasset *P* 11 esse uoluisses (d *superscr.*) *M* et uoluisset *P* 12 *uerba* an parricidium *om. M* — culeo *P* 13 nec te *M m. 2. P* 15 admiraculum *P* 17 feros *M m. pr.* 18 inquit *P* 19 ut *om. P* — *tamen *M P* 21 *patrem. Emicabant descripti (descripte *P*) tempestatis densis *M P*: *uerba quae sunt* descriptio tempestatis *num ab ipso Seneca an epitomatore an ab scriba aliquo addita sint, dubitare licet; cf. tamen p.* 12, 26; *p.* 83, 28. 22 flumina *P*

absconderant diem; intumuerat mare iustis quoque nauigiis horrendum. Habes, inquam, frater, si innocens es, nauigium, si nocens, culleum. Non potui facere parricidium. (4) quam facile erramus omnes! et factum putaui. Frater, inquid, tu primus in domo parricidium facies. Iacebat in litore nauigium quod etiam integrum infeliciter uexerat. Credam parricidam, si tibi proficiscenti nauigium suum reddidit. Subito mihi cum animo pariter excidit ferrum et nescio qua perturbatione tenebrae stupentibus offunduntur oculis. intellexi quam difficile esset parricidium facere, (5) etiam quod imperasset pater. Ita mihi, quae sola miseros in domo nostra respicit, Fortuna succurrat. Profectus pater tranquillo mari, auspicato itinere, integra naui. quid hoc est? felicius nauigauit dampnatus quam qui damnauerat. Vtrum uobis uidetur innocentiam apud piratas didicisse an ne apud piratas quidem perdidisse? Perieras, pater, nisi in (6) parricidam incidisses. Scissa quoque uela fecerant sinus et instructas classes naufraga praecesserat nauis. scires nauigare qui seruaturus esset patrem. Erat nauigium, immo fuerat. O crudelis et pertinax nouerca! nihilominus saeuit; maria iam quiescunt, praedones miserentur, irati parcunt. Veni ad uos ut probem me parricidam. Multas rerum natura (7) mortis uias aperuit et multis itineribus fata decurrunt. O maria iustiora iudiciis! o mitiores procellae patre! Non putatis misericordem qui quem damnauit puniendum fratri dedit? Centurio Luculli Mithridaten non potuit occidere, Mithridaten, dii boni, quam non dubium parricidam! Gaude, (8) pater, neuter ex filiis tuis parricidium fecit. Narra, pater, quomodo te dimiserit sic dimissus. 'Nocens est iste'; sed mihi

1 istis *P* 2 Habet *P* — *uerba* si innocens es nauigium *om. M m. pr.* 3 si innocens culeum *P* 4 inquit *P* 5 in domo in *M* 6 uixerat *M m. pr.* retexat *P* 7 proficissent *P* 8 ferrum quia nescio *P* 9 quo *M m. pr.* 14 damnatus *P* 15 dedicisse *P*
18 instructis (a *superscr.*) *M* — naufragia *M m. pr.* naufragio *M m.* 2. *P* — naues *M m. pr.* 20 nihil ominis *M m. pr.* nihil animus *P* 25 puniendem (v *superscr.*) *M* 26 *id quod est* Luculli *punctis notauit m.* 2 *in M, om. P* — Mithridatem *M P* 27 Mithridatem *P*

frater est. Naturae iura sacra sunt etiam aput piratas. Dixisses, inquit, te non posse. Ita tu nesciebas? Non licuit, non debui, non potui.

(9) Pars altera. Nega nunc parricidam fuisse quem scis esse piratam. Dimisit me in patrocinium suum, ut quia non occiderat, uideretur nec ante uoluisse. Quis porro me uno miserior est? uitam parricidae debeo.

(10) Extra. Magna nouorum rhetorum manus in hanc partem transiit, ut aliquid dici debuerit in nouercam; fuerunt et illi qui non quidem palam dicerent, sed per suspicionem et figuras, quod Passienvs non probabat adserens minus uerecundum esse aut tolerabile infamare nouercam quam
(11) accusare. Quidam principia tantum habuerunt in sua potestate, post ablati sunt impetu. Excusatius est autem in malum colorem incidere quam transire. Hispanvs duro colore usus, hoc se tamquam grauius elegisse dixit supplicii genus: qui color prudentibus displicebat; quam enim spem habet absolutionis, si nec paruit nec pepercit?

[CONTROVERSIA II.]

POPILIVS CICERONIS INTERFECTOR.

De moribus sit actio. Popilium parricidii reum Cicero defendit; absolutus est. proscriptum Tullium ab Antonio missus occidit; caput ad Antonium retulit. accusatur de moribus.

(1) Occidit Ciceronem Popilius. Iamne creditis occisum ab isto patrem? Occisurus Ciceronem debuit incipere a patre. Antonius, inquid, iussit. Non te pudet, Popili? imperator

1 apud *P* 5 *fuit* paratam *in M sed corr. m. pr.* — patrodium *M m. pr.* 6 nec autem *P* 8 bonorum *M P*, *sed uid. p.* 191, 19; *cf. p.* 62, 15; *p.* 85, 7; *p.* 110, 29; *p.* 112, 23; *p.* 161, 24. 9 debuerit dici in nouerca *P* 10 per *om. M m. pr.* 11 asserens *P* 16 set *M m. pr.*, sed *m.* 2. sec *P* — eligisse *M m. pr.* 18 habet *om. P* — peperit *P* 21 accio *M* — Cicero absoluit (*om.* defendit) *P* 23 ac[cu]sut[u]or *M* 25 Occidit cidit *M* 27 inquit *P*

tuus te credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputauit manum. minus in illo crimen est, quod Ciceronem occidit. Pro dii boni! occisum Ciceronem malos mores uoco. Hoc unum feliciter, quod ante occidisti patrem quam (2) Ciceronem. Facilius pro parricida Cicero iudicem mouit quam pro se clientem. Ad uos hoc, patroni, spectat exemplum: nullos magis odit Popilius quam quibus plurimum debet. Abscidit ceruices. Parce iam, Popili; nihil tibi nisi occidendum mandauit Antonius. Pudeat te, Popili: accusator tuus uiuit. Non credidisset Popilium facturum Antonius, (3) nisi parricidium fecisse meminisset. Dii manes Popili senis et inultae patris umbrae te, Cicero, persecuntur, ut quem negasti sentias parricidam. Non hausit Minturnensis palus exulem Marium; Cimber etiam in capto uidit imperantem. Cn. Pompeius terrarum marisque domitor libenter se Hor- (4) tensi clientem professus est; et Hortensius bona Pompei, non Pompeium defenderat. Ita tu, Popili, si Antonius iussisset, et patrem occidisses?

Pars altera. Si illa tempora in crimen uocas, dicis non (5) de hominis, sed de reipublicae moribus. Miraris si eo tempore necesse fuit Popilio occidere quo Ciceroni mori? Ciceronis proscriptio fuit occidi, mea occidere. iussit imperator, iussit uictor. Ego illi negare quicquam possem cui nihil negare poterat respublica?

Extra. Popilium pauci ex historicis tradiderunt inter- (6) fectorem Ciceronis et hi quoque non parricidii reum a Cicerone defensum, sed in priuato iudicio.

6 dicentem *P* 7 plurimum *om. P* 8 Abscidet *P* 11 poli senes sed *M* poli senes set *P* 12 persequuntur *P* 13 ausit *M m. pr.* — Miturnensis *P* 14 exsulem *P* 15 Hortensii *M m.* 2. *P* 16 Pompeii *P* 17 iussiset *P* 19 Ni *P* 20 rep̄ *M* 21 Popili *M m. pr.* — Ciceronem *P* 26 hii *P* — ac Cicerone *M*

[CONTROVERSIA III.]

TER ABDICATVS VENENVM TENENS.

Ter abdicatus, ter absolutus conprehensus est in secreta domus parte a patre medicamentum tenens. interrogatus quid esset, ait uenenum; uelle se mori; et effudit. accusatur parricidii.

(1) Dic quid commiserim: certe [te] nec secreta fallunt. Vt interuenit pater, in has cogitationes abii: quisquamne tam infelix fuit? quisquamne me magis odit quam ego? misereri mei coepi. Ter causam dixi; accessit ad haec supplicia mea uenenum; bibam si nec hoc tibi satis est. Habuit uenenum Mithridates, habuit Demosthenes.

(2) Pars altera. Cum se mori uelle dicat, uitam rogat. Teneo parricidam etiam in suam mortem paratum. Quantum est quod negas, cum tantum sit quod fateris? Venenum quaesisti, uenenum emisti, uenenum intulisti in eam domum
(3) in qua habebas inimicum patrem. Indica quis uendiderit; dicetur illi: tu uendebas cuiquam uenenum? tu abdicato? nesciebas cui daturus esset? Quaeritis cui uenenum parauerit? non bibit. Quod negat parricidium est, quod confitetur ueneficium. Mihi, inquid, paraui; ne quis dubitet an alium possit occidere. Tam inuisum tibi fuisse patrem dico, ut occidere uolueris; tam inuisum ipse confiteris, ut mori uolueris.

(4) Extra. Coniectura duplex a persona una: an sibi parauerit, an patri. Laberium diuus Iulius ludis suis mimum produxit, deinde equestri ordini reddidit. quem cum

2 ABDICA^{T}NDUS *M* — *TERENS *M*: *sed u. p.* 203, 3. 3 comprehensus *P* 4 *terrens *M* terens *P* 5 ait *om. M m. pr.* 7 Sic *P* — *te *om. M P* 8 *sq. uerba* quisquamne tam infelix fuit *om. P* 10 suplici *P* 11 uiuam *M P*: *corr. T* 12 Mithridatis *M* Mitridatis *P* — Demostenis *M* Demosthenis *P* 13 uelle mori *P* 14 in *om. M m. pr.* 16 in am domum *M m pr.* 19 cum uenenum *P* 20 parricidum *P* 21 inquit *P* 22 pater rem *M m. pr.* 27 reddit *M P*

iussisset ire sessum, omnes equites ita se coartauerunt, ut uenientem non reciperent. Multos tunc in senatum legerat Caesar, et ut repleret exhaustum bello ciuili ordinem et ut his qui bene de partibus meruerant gratiam referret. Cicero (5) in utramque rem iocatus, mandauit Laberio transeunti: recepissem te, nisi anguste sederem. Laberius ad Ciceronem remisit: adqui soles duabus sellis sedere. quia Cicero male audiebat tamquam nec Pompeio certus amicus nec Caesari, sed utriusque adulator.

[CONTROVERSIA IIII.]

MATER CAECA FILIVM RETINENS.

Liberi parentes alant aut uinciantur. Quidam habens uxorem et filium profectus in piratas incidit. scripsit utrique de redemtione. uxor flendo caeca facta est; filium euntem ad redemtionem alimenta poscit; non remanentem alligare uult.

Nauigaturus uxori filium reliquid, nec adhuc caeca (1) erat. Non est quod mulieris affectum lege aestimetis qua minatur; omnia facit ne filius alligetur. Quotiens duobus est communio, potestas eius sit tota qui praesens est.

Pars altera. Vnius uinculis duos alligat. Victo mater (2) catenas denuntiat, uictori ad piratas eundum est. Filius familiae nulli possum seruire nisi patri. Petis ab eo alimenta quem pater peregre mittat. Primae partes patris sunt, secundae matris. Ille peregre est, tu domi; ille captus, tu libera; ille inter piratas, tu inter ciues; ille alligatus, tu so-

1 uidissot ire sensum *P* — corartauerunt *M* 2 reciperet *P* 3 exaustum *M* 4 de departibus *M* 6 sederent *P* 7 atqui *P* 9 dolator *M m. pr.* 13 in *om. M* — utriusque *M m. pr.* 14 redeptione *P* 15 redemptionem *P* — nec *M m.* 2. *P* 17 reliquit *P* 18 estimetis *P* — quia *M P*: *sed u. p.* 208, 9. 20 quç *P* — praesus *M m. pr.* 21 *Unus *M* Unis *P*: *u. p.* 208, 23. 22 eundem *P* 24 mittit *M m.* 2. *P*: *u. p.* 209, 25. 26 tu absoluta *P*

(3) luta. At tu caeca es. infelicior ille quod uidet catenas suas et caedes et uulnera et cruces eorum qui non redimuntur. Ad periculosum est. Quam multi nihil pro patribus periculosum putarunt! Non, inquit, uindictam, sed misericordiam quaerit. Ita quisquam exigit pietatem, ut impediat?

(1) Extra. Calvvs qui diu cum Cícerone iniquissimam litem de eloquentiae principatu habuit, usque eo concitatus actor fuit ut in media oratione eius exclamaret Vatinius reus: rogo uos, iudices, num si iste dissertus est, ideo me dampnari oportet?

[CONTROVERSIA V.]

QVINQVENNIS TESTIS IN PROCVRATOREM.

Mortua quidam uxore ex qua filium habebat, duxit aliam; sustulit ex ea filium. habebat speciosum procuratorem. cum saepe iurgarent nouerca et priuignus, iussit eum semigrare; ille trans parietem habitationem conduxit. rumor erat de adulterio matris et procuratoris. quodam tempore pater in cubiculo suo occisus inuentus est, uxor uulnerata, communis paries perfossus. placuit propinquis quaeri a filio quinquenni qui una dormierat, quem percussorem cognosceret; ille procuratorem digito monstrauit. accusat filius procuratorem caedis, ille eum parricidii.

(1) Vt audiui clamorem, si qua fides est, deprehensos adulteros credidi. Da puerum. aliquis non est uno teste contentus? da populum. Obicit priuigno parricidium, filio

2 et cruces *om. P* 3 At *M m. 2. P* 6 com ciceronem iniquissimum *M m. pr.* 7 dum eloquio *P* 8 uacinius *M* uotruius *P* 9 non si *M P* — disertus (*om.* est) *P* — damnari *P* 15 iugarent *M m. pr.* obiurgarent *M m. 2. P* 24 TG audiui *P* 25 *et hic et l. sq. scr. uidetur* Do, *ante hoc uerbum autem excidisse uidentur haec:* Aliquis uno teste contentus est? *cf. p.* 213, 21. 26 Obicite *M P*: *sed u. p.* 213, 23.

mendacium. Dic, puer, quis occiderit patrem; dic audaciter; eundem nominas quem populus. Nox placet sceleri, adulterii tempus. O magna in contrarium peruersitas seculi! (2) inuentus est qui patrem posset occidere, non posset nouercam. Ostende istud non uulnus, sed argumentum. Ostende uulnus: percussor ille quam timuit ne occideret! Tam leuiter te uulnerauit illa dextera cui nec paries obstitit nec pater? Nihil est puero teste certius; nam et ad eos annos peruenit ut intellegat et non ad eos quibus fingat.

Extra. Vinicivs, exactissimi uir ingenii, nec dicere res (3) ineptas nec ferre poterat.

[CONTROVERSIA VI.]

DEMENS QVI SERVO FILIAM IVNXIT.

Tyrannus permisit seruis dominas suas rapere. profugerunt principes ciuitatis et simul qui filium habebat et filiam. cum omnes serui dominas uitiassent, seruus eius uirginem seruauit. occiso tyranno reuersi sunt principes; in crucem seruos sustulerunt; ille manumisso filiam iunxit. reus est a filio dementiae.

Haberemus solatium, si has nuptias tyrannus fecisset, (1) non pater. Sanum putatis esse qui imitari tyrannum maluit quam seruum? Fecit se similem tyranno, filiam raptis, libertum cruciariis. Plus permisit seruo dominus quam tyrannus. Quisquis has nuptias facit, aut insanus est aut tyrannus. Egregius gener cui nihil est gloriosius quam quod (2) inter cruciarios non est. Virginitatem sub patre perdidit quam seruauerat sub tyranno. Itane est nuptiis dignus, quia

1 mendatium *M*. *Post h. u. m. 2 ascr.*: **PARS ALTERA**. — auda^{ci}cter *M* 2 erundem *P* 6 percussor me quam *P* 9 intelligat *P* 10 q · uinicius *M* 19 a *om. M m. pr.* 23 cruciaris *M P* 24 fecit *P* 26 crucarius *M m. pr.* 27 tiranno *M* — qui *M m. pr.*

indignus est cruce? Melior conditio uitiatarum quam uirgi- (3) nis est: illis mutare nuptias contigit. Propitius pater ita conlocauit filiam suam, ut iratus tyrannus alienas. Cum sanus esset pater, ne has uideret nuptias, fugit. Miserrima soror, sub tyranno patrem desiderabas, sub patre tyrannum desideras. Non est illi praemium, unum spectare omnium (4) cruces? Dominam non stuprauit. auge beneficia: nec dominum occidit nec uenenum dedit. Non est beneficium scelere abstinere. Quod aliae in tyrannide passae sunt, haec in libertate, ceterae absentibus suis, haec praesentibus; (5) in aliis stuprum uocatur, in hac matrimonium. Timuit ille supplicium; sciuit rempublicam liberandam, daturos poenas qui contaminassent; et aduentare tyrannidi tempus ultimum uidit. Conuenite seruuli, conuenite liberti, emta cognatio.

(6) Pars altera. Si quis tyranno indicasset, solus hic in cruce pependisset. Licet cui uolo filiam conlocare. Marcus Cato coloni sui filiam duxit uxorem. Filia non mariti petulantiam timebit, non uerborum contumeliam, non pelicem, non repudium. Neminem natura liberum fecit, neminem seruum; inposuit haec fortuna postea singulis nomina. Nuper et nos serui fuimus. Seruus rex fuit.

1 condicio uiciatarum *M* 3 collocauit *P* 6 *fort. scr.* illud
14 libertini empta *P* 17 collocare *P* 18 coloni suam duxit *P*
21 imposuit *P* 22 Seruius *M m.* 2. *P*

[CONTROVERSIA VII.]

CAVETE PRODITOREM.

Pater et filius imperium petebant; praelatus est filius. commisso bello captus est. missi sunt decem legati ad redimendum imperatorem; euntibus occurrit pater, dixit sero se aurum ad redemptionem tulisse, filium crucifixum esse. illi peruenerunt, quibus imperator ex cruce dixit: cauete proditorem. reus fit pater proditionis.

Imperator supplicium tulit, proditor pretium. Tristio- (1)
rem istum uidimus, cum filius imperator renuntiatus est,
quam cum captus. Quemadmodum redisti tutus, senex,
solus, cum auro, cum etiam imperatores capiantur? Plus
accepit auri quam quod posset abscondi. nolite mirari: et
imperatorem et filium uendiderat. 'Cauete proditorem'.
iam comitiis cauimus. Abstulissent tibi aurum hostes, nisi
dedissent. 'Cauete proditorem'. indicium fuit morientis (2)
breue, filii uerecundum. Cur dimissus es? si nihil aliud, et
ducem genuisti et dux esse uoluisti. Candidatus processit
contra patrem: iam tunc nobis uerecunde indicauit. filius
tuus tibi credere rempublicam noluit. Legati nostri aurum
ferebant, pater auferebat. Non immobilis deriguisti, non (3)
illic quasi et ipse affixus haesisti. quid tam cito recedis?
adhuc et uiuit et loquitur. Voce proditionem indicauit, silentio proditorem. Optimus imperator [curare rempublicam]
ne in cruce quidem desiit. Tibi non dixit: caue proditionem. Nec imperator potuit tacere proditionem, nec filius
loqui proditorem. Expecta dum mittantur legati. dicis:
affectus non sustinet moram. ergo si redimere non potes

4 XL legati *M* XL legati *P* 6 redemtionem *P* 8 prodicionis *M* 13 acepit *P* 15 comitem *P* — non dedissent *P* 17 braeue *M* — dimissis *M m. pr.* 20 tuus *om. P* — crede *P*: *fort. scr.* credi *ut est p.* 229, 14. 21 *afferebat *M P* — diriguisti *M m.* 2. *P* 24 *uerba* curare rempublicam *om. M P, habet T* 25 nec *M m.* 2. *P* — protionem *M m. pr.* proditorem *P* 26 prodicionem *M* — nec loqui filius *M*: *sed u. p.* 230, 7. 27 Exspecta *P*

uiuum, saltim mortuum redime. Numquam tam durus ho-
(4) stis fuit, ut paternis lacrimis non flecteretur. 'Cauete proditionem'; id est, ne quis insciis custodibus exeat, ne quis ignorante republica ad hostem perueniat, ne quis ex hostium castris grauis auro reuertatur. Indicio nihil deest: de proditione uobis dicit imperator, de proditore legati. Sublata quaestio est. Quaeritis quem dixit? uidete cui nihil dixerit.

(5) Pars altera. In comitiis filio meo cessi. Decretum non expectaui, sed amens et attonitus protinus cucurri. ad summam, festinaui nec occurri. Sciebam hostes patrum lacrimis saepe flecti.

(6) Extra. LATRO non curauit dicere nullam factam esse proditionem, set se proditorem non esse. Suspectus est, inquid, iudici qui plus quam se defendit. CESTIVS posita suasoria: 'deliberat Alexander an Oceanum nauiget, cum exaudita uox esset: quousque, inuicte'? describenti discipulo late Alexandri uictorias gentesque perdomitas addentique: 'quousque post ista'? exclamauit: 'et tu quousque'?

[CONTROVERSIA VIII.]

MVTANDA OPTIO RAPTORE CONVICTO.

Rapta [raptoris] aut mortem aut indotatas nuptias optet. Rapta producta nuptias optauit. iuuenis raptorem se negauit. conuictus est. illa mortem petit. raptor contradicit.

(1) Optare tibi non amplius quam semel licuit. Proponite supplicii faciem, carnificem, securim: hoc semel licere

1 moriturus *P* — tam diu *P* 2 flecterentur *P* — prodicionem *P* 4 ostem *M* 5 nihil est *M P* [nil deest *T*] — prodicione *M* 7 duxit *M* — duxerit *M m. pr.* dixit *P* 8 meo *om. P* 9 exspectaui *P* — adm̄f *M m. pr.* — set *P* 13 prodicionem *M* — sed *P* 14 inquit *P* 15 Alexandrinam an *P* 16 deſſibenti *M* deficienti *P* [discipulo describenti *T*] 21 raptoris *om. M P: habet T* — dotatas *P* 22 praedictas *P* — optaui *P* 23 conuicus *M* — CƆ *M* 25 *scr. uidetur* liceat: *u. p.* 235, 13 *sq.* 26 liceret *M P*: *corr. T*

nimium est. In hac perturbatione deductus sum, ut ignorarem quid fecissem. Grauius punior, cum me peccasse pudet, quam cum peccaui. Optauit nuptias nec adhuc sciebat quam uerecundum maritum esset habitura. Raptorem di- (2)
misisti, uirum occides? Minus est ergo quod uitiauit quam quod negauit? Ergo nos iniuriam periculosius negauimus quam fecimus? Quadam nocte — quid dicam? non negare iam non pudet. nox, uinum, error — quid irasceris, puella? iam non negat. Iudex tabellam reuocare quam tulit, non potest; (3)
quaesitor non mutat pronuntiationem. Nihil tam ciuile, tam utile, quam breuem potestatem esse quae magna est. Si mortem optaueris hodie, facies quod numquam factum est: utrumque optaueris.

Pars altera. Id egit priore iudicio, ne quam omnino (4)
poenam stupri penderet, hoc id agit, ut ipse optet. Vtinam non illum liberaret metu quod iudicis sui clementiam nouit. Est quaedam proxima innocentiae uerecundia praebere se legibus. Lex non adicit quotiens optet, sed ex quibus: aut hoc, inquid, aut illud; non adicit: ne amplius quam semel.

1 in hanc perturbationem perductus *T, ut est p.* 235, 23.
4 mar[iu]iam *M* — demisisti *M m. pr.* 5 est *om. P* — uiciauit *M* 6 nauigamus *P* 9 *Iudex da tabellam *M* da tabellam (*om.* Iudex) *P*: *fort. tamen scr.* Iudex de reo tabellam; *u. p.* 237, 29. 11 ui ille *M m. pr.* — *fuit* quam magna *in M, sed corr. m. pr.* 13 *sq.* utrumque degit (*mediis om.*) *P* 15 apenderet *P* — id *om. P, punctis notauit m.* 2 *in M* 16 mouit *P* 17 ignocentiae *P* 19 inquit *P*

LIBER OCTAVVS.

[CONTROVERSIA I.]

ORBATA POST LAQVEVM SACRILEGA.

Magistratus de confessa sumat supplicium. Amisso quaedam uiro cum duobus liberis, suspendit se. incidit ei laqueum tertius filius. illa, cum sacrilegio facto sacrilegus quaereretur, dixit magistratui se fecisse sacrilegium. uult magistratus tamquam de confessa supplicium sumere; filius contradicit.

(1) Facio, iudices, in foro quod domi feci: matrem mori prohibeo. Quomodo, inquid, fecisti? quo loco quae sustuleras condidisti? haerebat nec quicquam sacrilegi nisi poenam nouerat. Amissis duobus liberis sacrilega sibi uidebatur quod uiuebat. Non adfuturus ueni, sed seruaturus. Alii pro reis rogant, ego rogabo reum. Nullum habet accusator (2) nisi in subselliis meis testem. Non est confessio nisi cum accusator eruit, negat rea, tortor expressit. Fertur quaedam uiso contra spem filio expirasse. si ad mortem agit matres magnum gaudium, quid magnus dolor? Mater, habes non mediocre solatium: uides aliquid et deos perdere. Magis deos miseri quam beati colunt. Non fecit sacrilegium mulier, non fecit anus, non fecit orbata, non fecit quae custo- (3) ditur, non fecit quae confitetur. Irata, inquid, dis sacrile-

1 EXPLICIT LIBER ·VII· INCIPIT LIBER ·VIII· *M*; *m.* 2 *ascr.*: hic insunt CIII et e contra CIII. *Omni inscriptione caret P* 6 tercius *M* — quereretur *M* quaerentur *P* 7 magistratu *M m. pr.* — ultra magistratus *P* 8 sumere supplicium *P* 9 c7d. *M* 10 Racio ıur *P* 11 inquit *P* 12 condisti *P* — sacrilegii *P* 13 ream *M m.* 2. *P* 16 in *om. P* — cŏm *M*; *fort. tamen scr.* quam *cum edd.* 18 exspirasse *P* 20 aliquit *P* 23 inquit diis *P*

gium potuit committere. Frangitur calamitosis animus et ipsa se infelicitas dampnat et hoc conditio humana uel pessimum habet, quod fortuna quos miseros fecit etiam superstitiosos facit. Diligentius dii coluntur irati. Quis ergo fecit? Vnde scire possum qui matrem custodii? Ago causam legum, ne carnificem quem sacrilegis minantur, calamitosis adhibeant. Deos ita coluit ut quae tam pro multis timeret.

[Pars altera.] Confessio conscientiae uox est. Confessio (4) coacti et quae fecit agnoscentis uerbum est. Omnium uox erat: 'sacrilegium latere non poterit; quisquis est, non ipse bonum exitum faciet, non quisquam suorum; etsi nemo fuerit accusator, ipse narrabit'. Concita processit, uelut diis ipsis persequentibus; 'feci', inquit. Supplicium de ea uel nunc exigamus homines de qua dii olim exigere coeperunt. Violatorum numinum maiestate conpulsa est, ut mori (5) et uellet et deberet et non posset. Incisus est ei laqueus. Ita putabas te, sacrilega, secreto mori posse? Omnia fecit ut taceret quae ne confiteretur, etiam mori uoluit. Si crimen quaeritis, factum est sacrilegium, si sacrilegum, fatetur. Facti quaeritis causam? si priusquam amitteret liberos, auara; si postquam amisit, irata.

1 ammittere *M m. pr.* — calamitosus *M m.* 2. 2 damnat *P* — condicio *M* 3 et *P* — supersticiosos *M* 5 *custodi *M* custodit *P* — Ago carm̄ *P* 7 uoluit *P* 9 *uerba* Pars altera *om. M*, *uerba* Pars — est *om. P* 10 *post* est *M addit:* PARS ALTERA. *P*: confessio conscientie uox est. — uox *om. P* 11 quis cuius *P* 13 Concitata *M m.* 2. *P* — uel non *P* 16 nominum *P* — compulsa *P* 20 *si sacrilegium *M P* 21 ammitteret *M*

[CONTROVERSIA II.]

PHIDIAS AMISSIS MANIBVS.

Sacrilego manus praecidantur. Elii ab Atheniensibus Fidian acceperunt, ut his Iouem Olympium faceret, pacto interposito, ut aut Fidian aut centum talenta redderent. perfecto Ioue Elii Fidian aurum rapuisse dixerunt et manus tamquam sacrilego praeciderunt, truncatum Atheniensibus reddunt. petunt Athenienses centum talenta. contradicunt.

(1) Iam Fidian commodare non possum. Tunc demum illa maiestas exprimi potest, cum animus opera prospexit, manus duxit. Ante sibi quam operi Iouem fecit. Sacrilegi uos estis qui praecidistis consecratas manus. Primum sanguinem deus sui uidit artificis. Testor Iouem, proprium iam Fidiae deum. Ars alios in miseria sustinet, te miserrimum fecit.
(2) Paciscendum Fidian manus fecerant. Sine eo Fidian nos recepturos putatis, sine quo uos accepturi non fuistis? Commodauimus qui facere posset deos, recepimus qui ne adorare quidem possit. Non pudet uos Iouem debere sacrilego? Superest homo, sed artifex periit. Poenam nobis Fidiae, non Fidian redditis. Manus quae solebant deos facere, nunc
(3) ne homines quidem rogare possunt. Talem fecit Iouem, ut hoc eius opus Elii esse ultimum uellent. Manus commodauimus, manus reposcimus. Elius est testis, Elius accusator, Elius iudex, Atheniensis tantum reus. Inuoco deos, et illos quos fecit Fidias et illos quos facere potuit. Recepimus Fidian: confiteor, si possumus commodare.

3 Elis *P* — fidiam *P* 5 non aut *P* — fidiam *M P* 6 aurum fidiam dixerunt (*om.* rapuisse) *P* 7 Athenienses *P* 9 Cↄ *M* contradič *P* 10 fidiam *P* 11 *sq.* manus sibi duxit ante quam *P* 13 praeciditis *P* 16 fidiam *bis M P* 17 acceptam non fuisti *P* 18 nec *M m* 2. *P* 19 Iouem adorare *P* 21 fidiam *P* 22 *sq.* at ho ecius *P* 24 est accusator *P* 25 Athenienses *M m pr.* 26 fidiam *P* 27 commendare *P*

(4) Pars altera. Habuimus aurum olim sacrum, habuimus ebur; sacrae materiae artificem quaesiuimus. disposueramus quidem ut aliis quoque templis simulacra Fidias faceret, sed non erat tam necesse ornare deos quam uindicare.

[CONTROVERSIA III.]

INFAMIS IN NVRVM.

Duorum iuuenum pater uni uxorem dedit quo peregre profecto infamari coepit socer in nurum. maritus reuersus abduxit ancillam uxoris et torsit. illa in tormentis periit. maritus incerto quid quaesierit, se suspendit. imperat alteri filio pater ut eandem ducat; nolentem abdicat.

(1) Duc, inquid, fratris uxorem. Si hoc fieri potest, adulterum frater inuenit. Haec est mihi causa abdicationis quae fratri mortis fuit. Duc, inquit, fratris uxorem. Temtari me, si qua est fides, credidi. Mulier, si nubere lugenti potes, facis ut de te omnia credantur. (2) Cogor eam ducere quae mihi abdicationis est causa, populo rumoris, uiro mortis. Legi iam uxorem quae, si peregrinatio inciderit, mecum peregrinari uelit, quae, si uiro aliquid acciderit, nubere alii nolit. Qui me abdicari audiunt, putant fratrem de me aliquid suspicatum.

(3) Pars altera. Obiecisti mihi ultimum nefas et quod qui tantum suspicatus est, noluit uiuere. Inpulsu tuo frater torsit ancillam et quia nihil repperit, falsas suspiciones morte expiauit.

3 quidam *P* 4 iudicare *P* 8 socer *om. P* — uirum *P* 12 inquit *P* 14 Tentari *P* 16 facis non de *P* 19 aliquid *om. P* 23 Impulsu *P* 24 reperit *P* — suspitiones *M*

[C O N T R O V E R S I A IIII.]

HOMICIDA IN SE.

Homicida insepultus abiciatur. Quidam se occidit; petitur ut insepultus abiciatur. contradicitur.

(1) Adferre sibi coactus est manus assiduis malis. Summam infelicitatum suarum in hoc remouit, quod existimabat licere misero mori. Infelicissime adulescens, cum te prohiberi etiam sepultura uideo, mirari desino quod peristi. Ta-
(2) les inimicos habes, ut etiam mortuum persequantur. Facilius miserum quam sceleratum fortuna uincit. Sumpsisti hoc ferrum, Cato, et quam inuidiosum, quod Catonem occideris? Curti, perdideras sepulturam, nisi in morte repperisses. Quid est in uita miserius quam mori uelle? quid in morte quam non posse sepeliri? Quis miretur eum mori
(3) uoluisse quem fugientem quoque fortuna persequitur? Omnibus natura sepulturam dedit: naufragos idem fluctus qui expulit [sepelit]; suffixorum corpora crucibus in sepulturam suam defluunt; eos qui uiui uruntur, poena funerat. Irascere interfectori, sed miserere interfecti. Homicida, inquid,
(4) est, quia se occidit. Huic irasceris? pro quo irasceris? Non aliud Scaeuolae Mucio cognomen dedit et capto contra Porsennam regem libertatem reliquid quam uilitas sui. non aliud Codrum illud ceteris imperatoribus exemplum dedit quam quod positis imperatoris insignibus ad mortem cucur-

3 Homicida in se insepultus *M m.* 2 Homicida in se sepultus *P* — abitiatur *M* — occidit se *P* 4 abitiatur *M* — C Ↄ *M* 5 Id ferre sibi fere coactus *P* 7 misero *om. P* — adolescens *M P* — cum pro te *P* — prohibere (i) *M* 8 sepultura *om. M m. pr.* 9 mor· uestra (tuum) (uestra *del. m. pr.*) *M* 10 Sumsisti *P* 13 Quidem in *P* 14 enim *om. P* 15 figientem *M m. pr.* 16 natura *om. P* — sepultum *M m. pr.* 17 sepelit *om. M P* — suffisorum *M m. pr.* 18 funeratur *P* 19 inquit *P* 21 Mutio *M* 22 legem *M P* — reliquit *P* 23 Codrum celum (*om.* illud) *P* — dedit exemplum *P* 24 imperatoribus *P*

rit, nec ullo maior dux fuit quam quod se ducem non esse mentitus est. Non postulo ut gloriosum mori, sed tutum sit. Non magis crudeles sunt qui uolentes uiuere occidunt quam (5) qui uolentes mori non sinunt. Curtius deiciendo se in praecipitem locum fatum sepulturae miscuit. Celebretur Cato; huic miserrimo, quod aliquid non ignaue de spiritu suo statuit, tantum inpune sit. Etiam uulnera infelicis in crimen scrutantur. Aestimate an uiuere licuerit cui ne mori quidem licuit.

Pars altera. Facinus indignum si inueniuntur manus (6) quae sepeliant eum quem occiderunt suae. Sumsit gladium; uideo ardentes oculos, in quem, nescio; quod solum scio, scelus cogitat. Nescio cuius sibi criminis conscius confugit ad mortem, cuius inter scelera etiam hoc est, quod dampnari non potest. Contra hos inuentum est, ut aliquit post mortem timerent, [qui] non timent mortem. Nihil non ausurus fuit qui se potuit occidere.

[CONTROVERSIA V.]

FORTIS NOLENS AD PATREM FORTEM REDIRE.

Abdicauit quidam filium; ille tacuit. fortiter fecit; petiit praemio ad patrem reditum; pater contradixit. postea pater fortiter fecit; petit ad se filii reditum; filius contradicit.

Ego fortior sum: post tuam pugnam pugnauimus, post (1) meam uicimus. Reuertere, dignam te domum feci. Isti oculi mei sunt, istae manus meae sunt, ista contumacia mea

1 illo *P* 4 non si non *M m. pr.* 5 factum *M P* 6 spiritu scō *P* 7 impune *P* 8 Aestimarem an *P* — nec *M m.* 2. *P* 12 quod scelus scio *P* 14 damnari *P* 15 aliquid *M m.* 2. *P* 16 non (*om.* qui) *M* ne (*om.* qui) *P* — timen *M m. pr.* 20 *petit *M P* 21*sq.* postea fortiter fecit pater *P* — C○ *M* 24 pugnauimus pugnam *P* 26 mei *om. P* — contumalia *M*

est. Si mereor praemium, mihi date, si non mereor, isti
suum reddite. Ego, inquid, eadem lege praemium non
accepi. Hoc est unde abdicatus es, quod putas nihil inter
te et patrem interesse. Post tam similia opera, si tantum
(2) commilito esses, patrem me adoptare debueras. Ammoneo
te, iuuenis: hoc praemium qui recusauerat petit. 'Timeo
ne me iterum abdices'. Commissurum me putas ut iterum
rogem? Bello grauiore pugnaui, quo necesse fuit etiam
senibus militare, quo fortes esse non potuerunt etiam qui
(3) priore bello fuerant. Ille annos suos exercuit, ego uici meos.
Tu fregisti bellum, ego sustuli. Quanta exhortatio iuuenum
fui senex fortis! Vtrique nostrum praemium reddite. Militaui
senex, militaui exanguis, militaui qui iam uicarium
dederam. Vterque nostrum cum rogatur fastidit, cum relinquitur
rogat. Quid nos suspicari cogis quod non uis in
paternam domum uenire sine tuo praemio? Turpe erat uirum
fortem nisi a patre coacto non recipi.

(4) Pars altera. Quid me captiuum ex libero cupis? quid
ignominiae subicis uirum fortem? quid efficis ut possit abdicari?
Meus, inquid, es filius. Quid opus est praemio, si
tuus sum?

2 inquit *M m.* 2. *P* 3 *es. Cum pa^{r}tas (r *a m.* 2) *M* es. Conperas *P* 4 tanto *P* 5 me *om. P* — Admoneo *P* 7 abdicis *M m. pr.* 10 neos *P* 13 anguis *M m. pr.* exsanguis *P* 17 recepi *P* 19 possim *M m.* 2. *P* 20 inquit *P* 21 tutus *P*

[CONTROVERSIA VI.]

PAVPER NAVFRAGVS DIVITIS SOCER.

Vitiata uitiatoris aut mortem aut indotatas nuptias petat. Diues pauperem de nuptiis filiae interpellauit tertio; ter pauper negauit; profectus cum filia naufragio expulsus est in diuitis fundum. appellauit illum diues de nuptiis filiae; pauper tacuit et fleuit. diues nuptias fecit. redierunt in urbem. uult pauper educere puellam ad magistratus. diues contradicit.

Educatur ad magistratus puella. quid times? certe (1) uxor est tua. Queri nec de morte poteris, si hanc puella maluerit. Nemo umquam raptor serius periit. Vt litus agnoui, naufragus in altum nataui. Quid times, si exorasti? Accessit ad me primum; filiam tuam ducere uolo, inquid, uxorem. Non fleui; tunc enim licuit negare. Nuptias filiae tamquam naufragium meum fleui. Naufragus plus de litore queror. Inter naufragium quidem et nuptias ne una quidem (2) nox interfuit. Differ nuptias dum flere socer desinat. Putat me iam filiam commisisse sibi cum hic se necdum committat uxori. Lacrimis inter uerba manantibus uenio: talis et filiae nuptiis fui. Si rapta est, cur optionem recusas? si uxor est, cur times? Loquor ubi primum licet. Procul a conspectu reliqueram patriam, nondum tamen possessionem diuitis praeterieram. Subito fluctibus inhorruit mare ac (3) discordes in pernitiem nostram flauere uenti; demissa nox caelo est et tantum fulminibus dies redditur; inter caelum terramque dubii pependimus. adhuc tamen bene, iudices,

3 Vitia *M m. pr.* — *spectat *M P* 6 diues *om. P* 8 adducere *P* 9 magg. *M m. pr.* magistratum *M m. 2. P* — CↃ *M* 10 Adducatur *P* 11 tua est *P* — puellam *M m. pr.* 12 perit *M P* 13 putaui *P* — ecorasti *P* 14 inquit *M m. 2. P* 17 *prius* quidem *om. P* — de *M m. pr.* nec *M m. 2. P* 18 *Differt *M P* 19 commississe *M* commisse *P* 21 adoptionem *P* 22 uxorem cur *P* — Torqueor ut *P* 25 perniciem *P* — dimissa *P* 26 coelo *P* — fluminibus *P* — coelum *M P* 27 ben *M m. pr.*

nauigamus; naufragium maius restat in litore. Erat in summis montium iugis ardua diuitis specula: illic iste naufragiorum reliquias conputabat, illic uectigal infelix et quantum
(4) sibi iratum redderet mare. Interrogor de nuptiis filiae, cum adhuc pulsaret aures meas fluctus; feci quod debui: et captus et naufragus inimico stuprum lacrimis negaui. Delicatus diues qui amare etiam inter naufragia potest. Matrimonii celebritatem remoti angulo ruris abscondis; ibi facis
(5) nuptias quo nemo [nisi] naufragus uenit. Lacrima semper indicium est inoptatae rei; lacrimae pignora sunt nolentium et repugnantis animi uultus index. nemo umquam quod cupit deflet. Lacrimae coacti doloris intra praecordia et intolerabilis silentii eruptio. Sic ille qui super cinerem deflet patrimonium, odit incendium; sic qui naufragium deflet,
(6) maria detestatur. Fletus humanarum necessitatum uerecunda execratio est. Tuae nunc sunt partes, puella; discedo et quod prius etiam feci, taceo. Si nupta es, habes quod optes, si uitiata, quod imperes.

(7) Pars altera. Naufragum duo sacratissima inter homines acceperunt, hospitium et adfinitas: alterum praestiti, alterum etiam rogaui. Oblatas conciliante fortuna nuptias, quod erat amantis, saepius rogaui, quod festinantis, non distuli. Quid hic raptoris est, nisi quod indotatam duxi? Errat socer qui putat mihi cariorem futuram puellam, si me potuerit occidere. Quid enim superest? preces meae quas
(8) totiens adhibui an istius lacrimae quas moui? Nihil mihi inimicus obicere praeter matrimonium potest. Magnus est amor qui ex misericordia uenit. Fundebamus lacrimas ex paenitentia discidii prioris nec plura aut me proloqui aut istum respondere passae sunt mentes gaudiis occupatae.

1 magis *P* 3 computabat *P* 4 redderet iratum *P* — Interrogo *M m. pr.* Interrogat *M m.* 2. *P* 6 negaui lacrimis *P* 7 inter *om. P* — naufragium *P* 9 nisi *om M P*; *habet T* — Lacrimas *M* 13 Sicut *P* 14 sic *om. M m. pr.* — deflet *om. P* 15 testatur *P* — uerecundia exsecratio *P* 16 discendo *P* 20 affinitas *P* — *fort. scr.* alteram etiam 22 erat *om. P* 23 est *om. P* — indotatum *P* — Erat *P* 25 superem *P* 26 quos *M* — noui *P* 29 poenitentia *P*

Nulla integritas tantum sibi etiam explorata confidit, ut causam uelit dicere. Si interrogaueris filiam, partem legis in- (9)
putaturus es; si non interrogaueris, legem. Si genero uitam daturus esset, etiam innocentiam reliquisset. Quaeritis, quid dum fleret fecerit? non negauit; et solebat negare, si nollet. Mortem optaturus est; non enim potest eas partes legis desiderare quas habet.

L I B E R N O N V S.

[C O N T R O V E R S I A I.]

CIMON INGRATVS CALLIAE.

Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque interficiat, sine fraude sit. Ingrati sit actio. Miltiades peculatus dampnatus in carcere alligatus decessit. Cimon filius eius, ut eum sepeliret, uicarium se pro patris corpore dedit. Callias diues sordide natus redemit eum a republica et pecuniam soluit eique filiam conlocauit. ille deprehensam in adulterio deprecante patre occidit uxorem. ingrati reus est.

Adulterium mihi carcer est. Ferrum mihi a lege tradi- (1)
tum ad uindictam pudicitiae proiciam? perdidisti pecuniam,

3 non *om. P* 4 ignocentiam *P* 6 oblaturus *M*
8 EXPLICIT LIBER ·VIII· INCIPIT LIBER VIIII *M*; *m. 2 add.:* hic insunt CI et e contra CI. *Caret inscriptione P* 10 CYMON *M* — GALLIAE *M* 12 sit *om. P* — Militiades *M P et sic* (*uel* miliciades) *ubique.* 13 dampnans (tu) *M* damnatus *P* 15 Gallias *M P ubique* — sordide diues *M P* 16 collocauit *P* 17 deprehendam *P*

Callia, si soluisti tales manus. Non potest generosus animus
contumeliam pati. Hoc interest inter fortunam parentis et
filii, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, mearum ini-
tium. Vnus Miltiadis census inuentus est Cimon filius. Re-
(2) demptus Cimon redemptoris felicitas est. Reddam bene-
ficium, cum tam honestum desideraueris quam dedisti. Ego
adulteros dimittam? quid aliud facerem, si adhuc alligatas
haberem manus? Quid? tu poenam putas pro Miltiade alli-
gari? Magnum uterque beneficium dum damus, recepimus:
ego quod Miltiadem redemi, tu quod Cimonem. Turpissi-
(3) mum duxi ab eodem dimitti et adulteros et Cimonem. Ego
sum qui referre gratiam ne mortuis quidem desino: ita mihi
ueros habere liberos contingat; quod quantum sit, Miltiades
expertus est. Dignus erat Callias talem genuisse qualem
redemit. Dic nunc: 'ego te carceri exemi', dum respon-
deam: 'ego me carceri tradidi'. Numquam fiet ut melius
actum putem, quod a Callia redemptus sum quam quod pro
(4) Miltiade alligatus. Ego me a te redemptum putabam: emisti
me filiae tuae. Calliae filiam duxi: hanc tibi pater, dum
ingratus esse nolo, iniuriam feci. Non possum ob id damp-
nari quod lege feci. Beneficium est quod totum eius causa
praestatur in quem confertur. ubi aliquis ex eo quid sperat
aut praeparat, non beneficium, sed consilium est. Summo
te dedecore liberaui; inuitus beneficium [accepisti]. rede-
misti me et tu non rogantem. Hic Virginios et quicumque
uitiatas filias uel clauserunt uel occiderunt.

(5) [Pars altera]. Duo beneficia dedi: et redemi et egenti
filiam collocaui. Obicio tibi quod uxorem passus es adulte-

4 militias inuentus est discensus *P* — Redemptor *M* Redemto *P* 5 redemtoris facilitas *P* 6 tam beneficium desideraueris *P* 7 aligatas *M* 8 Quod *MP* 9 recipimus *P* 10 tu *om. P* 12 nec *M m. 2. P* — desenio *P* 13 uos habere *P* — contingit *P* 14 Dignum *M* 15 carcere *P* — cum *MP*: *sed uide p* 246, 18. 17 redemtus *P* — quod *om M m. pr.* 18 et ego *P* — redemtum *P* — emisisti *M m. pr.* 20 uolo *P* — damnari *P* 24 decore *MP* — *accepisti *om. MP*: *cf. p.* 248, 11. 25 Huc uirgini hos *M* Hic uirgininos *P*: *cf. p.* 248, 13. — quicunque *P* 27 Pars altera *om. M*

ram fieri, quod non custodisti, quod moratus es dum superueniret pater spectator suae calamitatis. Ego non exspectaueram dum rogarer. Moleste ferebas socerum tuum dici Calliam. Mores puellae non tantum passus es in uitia labi, sed ipse inpulisti; nactus occasionem non omisisti.

Extra. Color et GALLIONI et LATRONI et MONTANO placuit, (6) ut nihil in Calliam diceretur contumeliose, in redemptorem, in socerum, [in] infelicem. Multa oratores, historici, poetae Romani a Graecis dicta non subripuerunt, sed prouocauerunt. Thucydidis sententia est: *δειναὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ ἑκάστων ἁμαρτήματα.* Sallusti: res secundae mire sunt uitiis obtentui. Cum sit prae- (7) cipua in Thucydide uirtus breuitas, hac eum Sallustius uicit et [in] suis illum castris cecidit. nam in sententia Graeca tam breui [habes] quae saluo sensu detrahas: deme uel *συγκρύψαι,* uel *συσκιάσαι,* uel *ἑκάστων,* constabit sensus, etiamsi non aeque comptus, aeque tamen integer. at ex Sallustii sententia nihil demi sine detrimento sensus potest. T. autem Liuius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc (8) ipsam sententiam et tamquam translatam et tamquam corruptam dum transfertur obiceret Sallustio: nec amore Thucydidis facit, ut illum praeferat, sed laudat quem non timet

2 PARS ALTERA. Ego *M* — spectaueram *M m. pr.* exspectabam *P* 3 *fuit* rogaret *in M sed corr. m. pr.* rogareR. rogaret *P* 4 galliae *M* callie *P* 5 impulisti *P* 6 Dolor *P* 7 redemtorem *P* 8 **secundum* in *om. M P* : *cf. p.* 248, 17. — oratiores *M* — istorici *M P* 9 surripuerunt *P* 10 thucididus (*corr. m. pr. in* -dis) *M* — ΛΕΝΛΖ ΓΛΡΛΙΕΥΤΙΡΑΖΙΑΙCΙΝΚΡΥΨΑΙΚΑΙCΙΝCΚΙCΛΙΤΕΚΑΤΟΝΑWΑΡΤΗWΑΤΑ *M* ΑΕΝΑ7ΤΑΙΕΥΤΙ pat ΥΑ)CΙΗ ñpΥΡΑ)attch ic ait e R alo ΗΑUΑΡtΗ ibata *P* 11 salusti *M* salustii *P* 13 thycidide *M* — hae cum sallustri *M* hę cum salustii *P* 14 in *om. M P* : *sed u. p.* 249, 10. 15 habes *om. M P* : *u. p.* 249, 11. — *fuit* detraham *in M sed corr. m. pr.* 16 cym. ΚΡΥΙΑΕ *M* R'py'ae *P* — CΥΜΚΙΑCΛΙ UΕL CΚΑC ΤWΝ *M* cuu R'iacai uel'K'ac ΤΙΥΝ *P* 17 comtus *P* — integerat ex *M m. pr.* integer erat ex *M m.* 2. *P* 18 salustii *P* — *fuit* deme *in M, sed corr. m. pr.* deme *P* — sine termino *P* 19 Libius *M* — salustio *P* 20 translatum *M P* — corruptum *M P*. 21 salustio *P* — thucididis *M* 22 *uerba* sed — timet *om. P*

et facilius putat posse a se Sallustium uinci, si ante a Thucydide uincatur.

[CONTROVERSIA II.]

FLAMININVS IN CENA REVM PVNIENS.

Maiestatis laesae sit actio. Flamininus praetor inter cenam a meretrice rogatus quae aiebat numquam se uidisse hominem decollari, unum ex damnatis occidit. accusatur laesae maiestatis.

(1) Obicio luxuriam, histrioniam, iocos? an in conuiuio nihil aliud nisi occiditis? Vni fortasse osculo donauit homicidium. Caenaturi carnifices manus abluunt. Non inquiro in totum annum, una nocte contentus sum. Facilius est ut qui multa meretrici dederit homicidium neget, quam ut qui (2) homicidium dederit quicquam negarit. Seruum si uerberari uoluisses, extra conuiuium abduxisses. Contactam sanguine humano mensam, strictas in triclinio secures: quis credit ista concupisse meretricem uel fecisse praetorem? Virgae promuntur et ante mensam deosque crudelitatis uictima trucidatur. Me miserum, imperii Romani terrore lusisti. (3) Legi potius quam scorto cadat. Exsurgite Bruti, Horati, Deci et cetera imperii decora: uestris fascibus, securibus uestris iam puellae iocantur obscenae. In eo quod sub praetexto publicae maiestatis agitur, quidquid peccatur, maiestatis

1 a se *om P* — salustium *M m. pr. P* — si autem *P* — thucidide *M* 4 FLAMINIUS *M* 5 Magestatis *P* — Flaminius *M P ubique: u. p.* 250, 16. — cena *M* coenam *P* 6 se *om. P* 7 accusator *M* 9 Obtio *P* — iocos *om. P* 10 occidistis *M* occidisti *P* — Uno *M m. 2. P* 11 Centauri *P* 13 qui *om. P* — homicidium caenaturi carnifices manus neget *M*: *uerba* homicidium — dederit *om. P* 14 *fuit* quisquam *in M sed corr. m. pr.* quisquam *P* 15 uoluisset *P* — Contantusan *M m. pr.* 16 triduo *P* 19 imperii *om. P* — terrorem *M m. 2. P* 21 ceta *P* — succurribus *P* 22 supretexto *M* supraetecto *P* 23 *uerba* agitur — maiestatis *om. P* — peccator *M m. pr.*

actione uindicandum est. Percussurus lictor ad praetorem respicit, praetor ad meretricem.

Pars altera. Si legatus falsa mandata affert, sic audiun- (4)
tur, tamquam illa populus Romanus dederit. imperator
foedus percussit, uidetur populus percussisse Romanus et
foedere continetur. nunc nec uiribus quicquam populi de-
tractum est nec opinioni. At ex te ceteros aestimant. Et
ante hunc alii fuerunt pro quibus aestimari possent. Nemo (5)
adscribit urbibus uitia singulorum. Obiciunt quod dampna-
tus perierit meretrici et postulant praetorem perire damp-
nato. Libido omnis intra meretricem est, crudelitas intra
carcerem. Multa populus Romanus in suis imperatoribus
tulit: in Manlio inpotentiam a quo et filius et uictor occisus
est, in Sylla crudelitatem, in Lucullo luxuriam, in multis
auaritiam. Non putaui ad rem pertinere ubi aut quando (6)
[periret] qui perire deberet. Occisus est quis? damnatus;
ubi? in praetorio; quo tempore? est enim tempus quo no-
xius perire non debeat?

Extra. Quaedam controuersiae sunt in quibus factum (7)
defendi potest, excusari non potest. Non speramus ut Fla-
mininum iudex probet, sed ut dimittat. itaque sic agere
debemus tamquam pro facto non emendato, sed non scele-
rato. Titvs Livivs de oratoribus qui uerba antiqua [et] sor- (8)
dida consectantur et obscuritatem oratoris seueritatem pu-
tant: tamen in his etiamsi minus est insaniae, minus spei
est. illi qui tument, qui abundantia laborant, plus habent

1 accione *M* 4 ille *M m. pr.* -- Romanus populus *P* 5 Romanos *M m. pr.* 6 federe *M* — quidquam *P* 7 exestimant *M m. pr.* existimant *M m. 2. P* — Est *P* 9 ascribit *P* — damnatus *P* 10 damnato *P* 12 populorum (*om.* Romanus) *M P* 13 Mallio *M P* — impotentiam *P* 14 Silla *P* — luculo *M* lucillo *P* 15 auariciam *M* — rem pere ubi *M m. pr.* 16 periret *om. M P* — quid perire *M m. pr.* quis perire *M m. 2. P*: *sed u. p.* 257, 4. 17 noxias *M m. pr.* 21 sed non dimittat *P* 22 pro faeto non *M* proferonem *P* 23 libius *M* — et *om. M P*: *habet T* 24 horatoris *M*: *corrigerem* orationis *ut est p.* 259, 10 *nisi epitomatorem Senecae uerba ex arbitrio suo immutasse appareret.* 25 equamsi *M P* 26 timent *P* — habundantia *P*

furoris, sed plus et corporis; semper ad sanitatem procliuius est quod potest detractione curari; illi succurri non potest qui simul et insanit et deficit. (9) MVRREDIVS dixit tetracolon: seruiebat forum cubiculo, praetor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouissima pars sine sensu dicta est, ut expleretur sensus; quem enim sensum habet: 'seruiebat dies nocti'? Hanc ideo sententiam retuli, quia et in tricolis et in omnibus huius generis sententiis curamus ut numerus constet, non curamus ut sensus. Omnia autem [genera] corruptarum sententiarum de industria pono, quia facilius et quid imitandum et quid uitandum sit docemur exemplo.

[CONTROVERSIA III.]

EXPOSITVM REPETENS EX DVOBVS.

Per uim metumque gesta non sint rata. Pacta conuenta legibus facta rata sint. Expositum qui cognouerit solutis alimentis recipiat. Quidam duos expositos sustulit, educauit. quaerenti patri naturali pollicitus est se indicaturum ubi essent, si sibi alterum ex illis dedisset. pactum interpositum est. reddit illi duos, repetit unum.

(1) Cum alienis diuidemus liberos quos non diuidimus cum matribus? Vtrumque genui, utrumque desideraui, pro utroque pactus sum. Vna nati sunt, una expositi, una educati; redditi distrahantur? distraxit illos fortuna aliquando a parentibus, numquam ab ipsis. Duos exposui, quia alterum eligere non poteram. In auctione fratres quamuis

1 procliuis *P* 2 *uerba* detractione — potest *om. M m. pr.* detractatione *M m.* 2. *P*: *corr. T* 3 *prius* et *om. P* — Murridius *M P* 4 meretriculis *P* 6 *scr. uidetur aut* circuitus *ut edidi p.* 259, 22, *aut* numerus. 8 omnibus *om. P* 9 genera *om. M P*: *u. p.* 259, 26. 11 *uerba* quid imitandum et *om. P* — docemus *M P*: *corr. T* 13 REPETIS *M m. pr.* 14 que *om. M m pr.* — rapta. acta conuentu *P* 15 sunto *P* 16 rapiat *P* 18 si *om. M m. pr.* 23 *distrahuntur *M P* 24 parentibus meis *P* 25 altione *M m.* 2. *P* — fratres perdito quamuis *M m.* 2. fratres prodito quamuis *P*

hostilis hasta non diuidit: plus quiddam est geminos esse quam fratres; perdit uterque gratiam suam nisi cum altero est. Ignoscat retinenti meos cum ipse concupiscat alienos. Agnitio diuidet quos iunxit etiam expositio? Omnia pro filio paciscor praeter filium. Pactus sum flens, tremens, tamquam cum exponerem. Mihi tunc uis et necessitas erat; non enim poteram inuenire filios nisi alterum promisissem. (2)

Pars altera. Vtrumque potestis ex hoc iudicio patrem dimittere. Liberis hic carere consueuit; ego et cum unum accepero, necesse est torquear: duobus adsueui. Vim uocas quae te patrem fecit? Ego sustuli, ego educaui, ego reddidi; iste electurus est. In ista ui duos filios perdidi. Lex arma et uincula et ultimum periculum conplectitur. (3)

Extra. In SABINVM CLODIVM uno die et Graece et Latine declamantem multa urbane dicta sunt. dixit HATERIVS quibusdam querentibus quod pusillas mercedes acciperet, cum duas res doceret, numquam magnas mercedes accipere eos qui hermeneumata docent. MAECENAS dixit: *Τυδείδην δ' οὐκ ἂν γνοίης, ποτέροισι μετείη.* CASSIVS SEVERVS ab auditione eius rediens, interrogatus quomodo dixisset, respondit: male *καὶ κακῶς.* (4)

1 hostilis *om. P* 2 utrumque *M m. pr.* — cum altum est *P* 3 recinendi *P* 4 Agnicio *M* 6 erat *om. P* 9 demittere *M m. pr.* — care *M m. pr.* 10 assueuit *P* 12 ite *P* 13 conflectitur *M* consequitur *P*: *corr. T* 14 elodium *P* 15 uerba ne *P* — hatherius *M* acrius *P* 16 *sq. uerba* acciperet — mercedes *om. P* — eas *P* — hermineumata *M* herminemata *P* 18 *sq.* ΤΥΔΕΙΔΕΙΔΗΝΟΙΚΛΝ ΤΝΟΗCΙΤΟΤΕΡΟΙCΥΜΗΕΙΝ *M* TAYA . ΕΙΑΗ . ΙΤΟΙ . R'HAT . ΗΟΗ . CICETEP . ƏICY . m . HEIH . *P* — audicione *P*

[CONTROVERSIA IIII.]

A FILIO IN ARCE PVLSATVS.

Qui patrem pulsauerit manus ei praecidantur. Tyrannus patrem in arcem cum duobus filiis accersiit; imperauit adulescentibus ut patrem caederent. alter ex his praecipitauit se, alter cecidit. post in amicitiam tyranni receptus est. occiso tyranno praemium accepit. petuntur eius manus; pater defendit.

(1) Felicior essem si plures reos defenderem. Praecidetis
tyrannicidae manus. quid hoc est? integer tyrannus iacet.
Tam necesse fuit patrem caedere quam spoliare templa,
uirgines rapere. O quantum istis debemus manibus per
quas iam nihil necesse est! Tales fuerunt, ut ex his posset
tyrannum alter contempnere, alter occidere. Praecipitasti
(2) te, fili: hoc non est patri parcere, sed tibi. Dura, fili; in
tyrannum tibi per patrem eundum est. Vtrum ex filiis meis
probatis? alter se occidit, alter tyrannum. Suspensas leuiter admouebat manus; filius simulabat ictus, pater gemitus.
Necessitas magnum humanae infelicitatis patrocinium: haec
excusat Saguntinos, quamuis non ceciderint patres, sed
(3) occiderint. Si ... nec iste cecidisset. Ille me fratri reliquerat, hic tyranno. In lege, inquid, nihil excipitur. Sed multa
licet non excipiantur, intelleguntur et scriptum legis angustum, interpretatio diffusa est. Quid interest lege excipere, ne fraudi sit ei qui per insaniam patrem pulsauit,
cum illi non supplicio, sed remedio opus sit? ne puniatur
infans, si pulsauerit patrem? Hoc qui cogente tyranno fecit,
(4) ipso fuit miserior uapulante. Non est inpudica quae arcessita est a tyranno; non est sacrilegus sacerdos qui deorum

3 *fuit* eius *in M, sed* us *erasum.* 4 cum duobus filiis in arcem *P* 5 adolescentibus *M P* 7 occiso et tyranno *P* 10 est *om. P*

13 ferunt *P* — posse *M m. pr.* 14 tyrannus *P* — conte^{p}mnere *M* contempnare *P* 16 meis *om. P* 17 tirannum *M* 21 *scripsisse uidetur epitomator:* Si unicus fuisset, nec *etc.*, *praue intellectis eis quae leguntur p.* 268, 13. 22 legem *M P* — inquit *P* — excipitur *om. P* 24 legem *P* 28 impudica *P* — arcersita *M* accersita *P*

inmortalium dona suis manibus pertulit at tyrannum. Patre iubente fecit nec cecidit iste, sed paruit. Vltio caesi patris nullius est nisi patris. Si a quolibet alieno caesus essem et iniuriarum agere nollem nemo nomine meo ageret. nunc nihil interest; poena maior est eius qui cecidit, ius idem eius qui caesus est.

Pars altera. Tamdiu cecidit patrem donec placeret ty- (5) ranno satelles. 'Pro republica feci'. Idem et reipublicae imputas et tyranno. Habuisti quod iactares tyranno: frater maluit mori; periit ne parricidium faceret aut uideret. Caesus, inquid, poenam remitto. Mirarer nisi pro tam bono patre fuisset qui mori uellet. Pater, inquid, uoluit. sed frater noluit. Pater, inquid, uoluit. ita tu non tyranno tantum, sed etiam patri dignus uisus es parricidio? Cecidisti patrem cum et legem nosses et fratrem.

Extra. Ab Oppio proconsule, cum quo in Cretam Sa- (6) binvs ierat, in theatro Graeci postulare coeperant, ut Sabinus maximum magistratum gereret. Mos autem est barbam et capillos magistratui Cretensium summittere. Surrexit Sabinus et silentio manu facto, hunc magistratum, inquid, ego Romae bis gessi. bis enim reus causam dixerat. Graeci non intellexerunt sed bene precati Caesari petebant, ut illum honorem Sabinus et tertio gereret. Idem cum reus (7) rogaret, ut in lautumias transferretur, non est, inquid, quemquam uestrum decipiat nomen ipsum lautumiae: illa enim minime lauta res est. Iocabatur in miseriis ac periculis suis in quibus iocari eum non debuisse quis nescit, potuisse quis credit?

1 immortalium *P* — ad *M m.* 2. *P*   4 iniurias *P*   5 ius eius idem *P*   8 et rep' *P*   9 *uerba* Habuisti — tyranno *om. P*   10 perit *M m. pr.*   11 inquit *P* — dimitto *M P*: *corr. T*   12 uelle *P* — inquit *P*   13 inquit *P*   15 et patrem *P*   16 Obopio *P*: *uide p.* 273, 17 — procunsule *M* — incertam *P*   17 lexerat *P*   19 submittere *P*   20 inquit *P*   24 transferetur *M P* — inquam *M P*   25 quenquam *P* — *illa animo meo lauta *M P*: *u. p.* 274, 15.   26 hac *M*

[CONTROVERSIA V.]

PRIVIGNVS AB AVO RAPTVS NOVERCAE.

De ui sit actio. Quidam duos filios sub nouerca amisit, dubiis signis cruditatis et ueneni. tertium filium auus maternus rapuit qui ad uisendos aegros non fuerat admissus. quaerenti patri per praeconem dixit apud se esse. accusatur de ui.

(1) Habui filiam, quamuis unus filius supersit, fecundam. Aput me nutriatur sine. Quid times? ne non admittare, cum ueneris? Non quaeris filios quos perdidisti; quem non perdidisti quaeris. Pater a me unum repetit, ego duos a patre. Plus habeo quod auo quam quod reo timendum sit. (2) Veni ad aegrotantes nepotes, admissus non sum: haec uera uis fuit. Nulla uis est quae arma, pugnam, uulnera non habet. Describe istius comitatum tumultus: unus [puer] est et unus senex. Rapuisti, inquis, filium meum. immo nepotem meum sustuli; immo uenientem non potui excludere. Si cuius obsessi a latronibus armata manu coniugem liberosque (3) rapuissem, [accusari posset] beneficium meum? Et medici alligant et corporibus nostris ui medentur. Non potes mecum agere tamquam cum alieno. habet sua iura natura et hoc inter auum et patrem interest quod auo seruare licet suos, patri et occidere. Quae ista est tam sera pietas, tam praepostera? quaerere tuos a tertio incipis. Quisquis puero fauit ne inueniretur optauit.

(4) Pars altera. Non ut nepotem seruaret fecit, sed ut infamaret uxorem ueneficii, me ueneficae mancipatum. Mihi

4 crudelitatis *M P*: *sed u. p.* 275, 10 — ueneno. tertius filius *P* 5 agros *M P* 6 pati *M m. pr.* 7 accusator *M m. pr.* accusatus *P* 8 supersit filius *P* 9 apud *P* 12 quem *P* 15 Describere *P* — — *puer *om. M P*: *u. p.* 277, 6. 16 in quiqui *M m. pr.* 17 meum *om. P* — Sicius *P* 18 *obsessa latronibus *M P* 19 *rapuisset beneficium (*mediis om.*) *M P*: *cf. p.* 277, 12. 20 *potest *M P* 22 alio *P* 24 tercio *M* 26 seruarem *M m. pr.* — inflamaret *M P*

cum socero, iudices, ne uiua quidem priore uxore conuenit, mortua uero inimicum professus languente puero cum uociferatione atque conuitio, auspicans quidquid accidit, uenit qui ad sanos nepotes numquam ante uenisset. non admisi; et tunc enim uidi uenire rapturum.

Extra. Habet hoc MONTANVS uitium: sententias suas repetendo corrumpit, dum non contentus unam rem semel bene dicere, efficit ne bene dixerit. Propter hoc solebat SCAVRVS Montanum inter oratores Ouidium uocare; nam et Ouidius nescit quod bene cessit relinquere. Cum Polyxene esset adducta tumulo Achillis immolanda, Hecuba dixit: (5)

cinis ipse sepulti
In genus hoc pugnat.

poterat esse contentus, adiecit:

tumulo quoque sensimus hostem.

neque hoc contentus adiecit:

Aeacidae fecunda fui.

Aiebat Scaurus non minus magnam uirtutem esse scire dicere quam scire desinere.

1 uiuam *M P* — priorem uxorem *M P* 3 conuicio auscupiscans *P* 5 uide *M P* [uidi te *T*] 6 In hoc (*om.* habet) *P* 9 Scaurum *M P* 10 gessit *M P*: *corr. T* — polysenecesset *M m. pr.* polyssene esset *m.* 2 polyxena esset *P* 11 tumulo quoque hecuba (*om. uerbis* Achillis immolanda) *P* Achillys *M* 17 fuit *M P* 18 agebat *M*

[CONTROVERSIA VI.]

FILIA CONSCIA IN VENENO PRIVIGNI.

Venefica torqueatur, donec conscios indicet. Quidam mortua uxore ex qua filium habebat duxit alteram et ex ea sustulit filiam. [decessit adulescens; accusauit maritus nouercam] ueneficii. dampnata dum torqueretur dixit consciam filiam. petitur ad supplicium puella. pater defendit.

(1) Non prodesset tibi, puella, quod te amauit frater, nisi
mater odisset. Nefanda mulier, etiam filiae nouerca, ne
mori quidem potuit, nisi et occideret. In gladiatoribus quo-
que conditio dura uictoris est cum moriente pugnantis.
Nullum magis aduersarium timeas quam qui uiuere non
(2) potest, occidere potest. Concitatissima est rabies in despe-
ratione et morte ultima in furorem animus inpellitur. Quae-
dam ferae et tela ipsa conmordent et in mortis auctorem
per uulnera ruunt. gladiator quem armatus fugerat nudus
insequitur, et praecipitati non quod inpulit tantum trahunt,
sed quod occurrit. naturali quodam deploratae mentis af-
(3) fectu morientibus gratissimum est commori. O mendacium
simile ueneficio! dum nouercae meminit, matris oblita est.
Peto ne quia filium uindicaui, filiam perdam. Nisi succur-
ritis, nouerca uicit, ego uictus sum. Ne inter supplicia qui-
dem desiuit occidere. Prosit aput uos puellae quod eam
pater laudat, prosit quod mater accusat. Conscia, inquid,

4 habebat filium *P* — aliam *P* 5 filiam *om. M m. pr. P* — **uerba* decessit — nouercam *om. M P: u. p.* 282, 4. 6 damnata *P* 7 petitur dixit ad *M m. pr.* 10 nec *M m. 2. P* 12 condicio *M* — est uictoris *P* 14 disperatione *M m. pr.* 15 *corrigerem* ultimum *nisi ipse epitomator uerba Cesti* (*p.* 282, 17 *sq*) *male intellecta corrupisse uideretur.* — furore *M* — impellitur *P* 16 *fera et tela *M* ferae et talia *P* — commordent *P* 18 impulit *P* 19 hoccurrit *M m. pr.* — deplorante *P* 20 mendatium *M* 22 succurris *P* 23 uincit *P* — Nec *M m. 2. P* 24 desinit *P* — apud *P* 25 inquit *P*

est filia. ego torqueri coepi, nouerca torquere. Habui filium (4)
talem, ut illum amare posset nouerca, nisi in eam incidisset
quae odisse etiam filiam posset. Seruus furti tortus Cato-
nem conscium dixit. utrum plus tormentis creditis an Ca-
toni? Quod nouerca tam sero, puella tam cito? In hoc poe-
nas ueneficii dabat, ut accusationis exigeret.

Pars altera. Quarundam ferarum catuli cum rabie na- (5)
scuntur; uenena radicibus statim pestifera sunt. Quid illa
quae fratrem in moram sequentis patris sparsit? habes
exemplum quod et sorori conueniat et uirgini. Nouerca in
hoc priuigno dedit uenenum, ut filia sola heres esset; id-
circo adhibuit et consciam.

3 posset filiam *P* — furo *P* 4 aut Catoni *M P*: *corr. T* 7 *fuit* robiae *in M, corr. m. pr. in* rabiae 9 in ora *M m. 2. P* — habet *P* 10 conuenias *P* 11 hoc exemplo dedit *P*

LIBER DECIMVS.

[CONTROVERSIA I.]

LVGENS DIVITEM SEQVENS FILIVS PAVPERIS.

Iniuriarum sit actio. Quidam cum haberet filium et diuitem inimicum, occisus inspoliatus inuentus est. adulescens sordidatus sequi diuitem coepit. diues eduxit in ius eum et postulauit ut si quid suspicaretur, argueret. adulescens ait: accusabo cum potero. diues petens honores repulsus est; accussat iniuriarum pauperis filium. contradicit.

(1) Gratias diuiti, quod quos odit iam reos facere contentus est. Non ambulabis, inquid, eadem uia, non calcabis uestigia mea, non offeres delicatis oculis sordidam uestem, non flebis inuito me, non tacebis. perieramus si hic magistratus esset. Quod sordidatus fui, luctus est; quod fleui, pietatis; quod non accusaui, timoris; quod repulsus est, uestrum est. Honores patre meo [uiuo] numquam petiuit.
(2) Vitium me meum sequitur: taceo. utinam hoc uitium habuisset et pater! Quando uobis non sordidati sumus? Accusa, inquid, pauper diuitem. ambulare mihi arbitrio meo non licet. Accusa, inquid, reum perage, perora. quis accusare sic loquentem potest? Cur, inquid, me sequeris? aliud

1 EXPLICIT LIBER ·VIIII· INCIPIT LIBER X *M*: *m.* 2 *add.*: hic insunt 4 et e contrarię 4. INCIP̄ VI *P*: *in utroque sequitur praefatio libri X* (*p.* 290—297). 4 *uerba* Iniuriarum sit actio *om. P* 5 expoliatus *M m.* 2. *P* — adolescens *M P* 6 diuos *P* 8 adolescens *M P* 9 inpussus est. accusat *P* — pauperes *M m. pr.* 10 C Ↄ *M* 11 Gracias *M* 12 inquit *P* 17 a patre *M m.* 2. *P* — uiuo *om. M P*: *habet T* — petiit *P* 18 me *om. P* 19 et *om. P* — accusat *M P* 20 inquit *M m.* 2. *P* 21 inquit *M m.* 2. *P* — rem *M P*: *sed u. p.* 298, 30. 22 inquit *P*

ergo pauperes iter, aliud diuites habent? Quisquis percussor
fuit quasi diues spolia contempsit. Mortuo patre meo — me- (3)
tuo enim ne quis se laedi putet, si dixero occisum. Sordi-
datus, inquid, fles. Quid aliud facere possum occisi paupe-
ris filius? Quid accusanti fecisset qui persequitur tacentem?
Quare, inquid, sequeris me? ut aliquando mei miserearis,
ut desinas adflictam domum persequi. Eum accusatorem
habeo qui se reum non esse miratur. 'Cur non agis'? quia (4)
adeo non metuis, ut cogas. Sordidatus sum. Quod reo
licet, lugenti non licet? an ne lugebo quidem quem uindi-
care non possum? Non erat in illo praeda quam grassator
adpeteret; erat summa uirtus, contumax aduersus fasti-
dium diuitiarum innocentia: haec ab inimico petita sunt
spolia. Quis caedem machinatus est? scire non possum; (5)
quod dissimulari non potest, scio quis optauerit. et tu diues
inimicus es et ille inspoliatus inuentus est: non est cur
accusem, sed est cur suspicer.

Pars altera. Vt scias te inuidiam mihi facere, cum (6)
dixissem: accusa me, non negasti, sed respondisti: accu-
sabo cum potero.

2 contemsit *P* — meo me aio enim *M* meo me alio enim *P*
4 inquit *P*: *scr. uid.*: es, inquid; *u. p.* 299, 20. 5 accusatus *M* accusati *P*: *u. p.* 299, 28. 7 afflictam *P* 9 recē *P* 10 an non *P* 11 illo patre quem *P* — crassator *M* 12 adpotet *P* 13 diuiciarum *M* 15 disimulari *M* — obtauerit *M P*

[C O N T R O V E R S I A II.]

FORTIS NON CEDENS FORTI PATRI.

Viro forti praemium. si plures erunt, iudicio contendant. Pater et filius fortiter fecerunt. petiit pater a filio ut sibi cederet; ille noluit. iudicio contenderunt; uicit patrem. petit praemio statuas patri. abdicatur.

(1) Quem optem nescio iudicii huius euentum, cum crimen meum sit uicisse. Patriae iudicium habeo, patris perdidi. Patrem in acie uidi, pugnaui cum exemplo. Iudicium uocat quo pater et filius spolia contulimus? Vici non filius patrem, sed iuuenis senem. Ego uici, sed omnes gratulati sunt patri. Cogitaui Horatium Etruscas acies corpore suo submouentem; cogitaui Decium qui nec ipse patri cessit. Pugna-
(2) bam non tantum inperatori, sed etiam patri. Auidus sum gloriae: hoc si uitium est, paternum est. Pudeat, pater, si te uicit filius abdicandus. Ego praemium habeo, tu et praemium et uirum fortem. Virtutes nostrae silentio praeterissent; inlustratae sunt dum conferuntur. Iudicauerunt non quod erat, sed quod te malle credebant. Honor ad utrumque peruenit: alter praemium habet, alter accepit.

(3) Pars altera. Nolo habitare cum aduersario meo. non capit idem contubernium uictum et uirum fortem. Statuas, inquid, tibi posui. immo ne possem umquam uictum me obliuisci, ignominiam meam in aes incidisti.

3 erant *P* 4 *petit *M P* 6 patris *M m.* 2 9 *uerba* Iudicium uocat *om. P* 10 *sq. uerba* non — uici *om. P* 12 Oratium *M* 14 imperatori *P* 15 uicium *M* 16 uincit *P* 18 illustratae *P* 21 *uerba* cum aduersario *om. P* 23 inquit *P* — umquam *om. P*

[CONTROVERSIA III.]

DEMENS QVOD MORI COEGERIT FILIAM.

Dementiae sit actio. Bello ciuili quaedam uirum secuta est, cum in diuersa parte haberet patrem et fratrem. uictis partibus suis et occiso marito uenit ad patrem a quo non recepta ait patri: quemammodum uis tibi satis faciam? ille respondit: morere. suspendit se ante ianuam eius. accusatur pater a filio dementiae. contradicit.

Sic sibi satis fieri ne uictor quidem uoluit. Nullum fuit (1) in proscriptione mulieris caput. Inquinasti filiae sanguine penates. quamquam quid loquor penates, tamquam in domo perierit? Adlatum ad se Caesar Pompei caput fleuit; et hoc ille propter filiam fleuit. 'Quemammodum uis satis tibi faciam'? hoc ipso satis fecisse debuerat puella adeo et in maritum et in patrem pia, ut alterum usque in mortem secuta sit, alteri etiam morte satis fecerit. Periculose offendo (2) patrem qui nescit ignoscere. 'Morere'. quid aliud meruerat, si satis facere noluisset? Defendisti Ligarium, Cicero. quam leue iudicasti crimen de quo confessus es! Ante ipsum domus limen extincta est, ne dubitari posset, marito perisset an patri. Meruerat, inquid. accusas etiamnunc? et certe iam tibi satis factum est. Secutus est gener diuersas partes, uxor suas. Optima ciuilis belli defensio obliuio est. Morere, (3) inquid. Etiam quibus animaduertere in dampnatos necesse

4 et matrem *P* 6 quemadmodum *M m. 2. P* 7 se autem *P*
8 Cↄ *M m. pr.* Cↄ[ra]icit *m 2* 10 sic si,bi[ti] (sic *del. m. pr.*) *M* sic tibi *P* — satis t) *P* — nec *M m 2. P* — fuit *om. P* 11 caput mulieris *P* 12 quanquam *P* 13 perierint *M m. 2. P* — Pompeii *P* — *uerba* et — fleuit *om. P* 14 quemadmodum *M m. 2. P* — tibi satisfaciam *P* 16 in matrem sit secuta *P* 17 offendit *M m. 2. P* 18 quid aliquid *P* 19 Defendisti *om. P* 21 extinta *M* exstincta *P* — posses *P* 22 inquit *P* 25 inquit *P* — in quibus *P*

est, non dicunt: 'occide', non: 'morere', sed: 'age lege'; crudelitatem imperii uerbo mitiore subducunt.

(4) Pars altera. Mores tuos patri debes adprobare, non patris regere. Multa debes dementiae signa colligere; non potes patrem propter uerba dampnare. Animaduertit Manlius in filium et in uictorem quidem; animaduertit Brutus in liberos non factos hostes, sed futuros. uide an sub his
(5) exemplis liceat patri fortius tantum loqui. Contumaciter rogauit et quemadmodum periit; nihil agnoui filiae, nihil uictae. Non misit ad patrem fratrem. an etiam huic irascitur fratri? cur me solum rogat, cum duobus satis facere debeat? Victor, inquid, cito exoratus est. Facilius est ignoscere bello quam parricidio. Etiam morte patri quaesiuit inuidiam. Perisse propter patrem dicitur mulier quae unum habuit propter quem mori posset.

[CONTROVERSIA IIII.]

MENDICI DEBILITATI.

Reipublicae laesae sit actio. Quidam expositos seducebat et debilitatos mendicare cogebat, ut sibi mercedem referrent. accusatur laesae reipublicae.

(1) Factum est ne liberos patres aut agnoscant aut recipiant. Vectigalis isti crudelitas eo magis quod omnes praeter istum misericordes sumus. Effectum est ut nihil esset miserius expositis quam tolli, parentibus quam agnoscere. Alterius comminutas scapulas in deforme tuber extundit.
(2) Produc familiam tuam. Volo nosse illam humanarum calamitatum officinam. Sua cuique calamitas tamquam ars

1 age legem *M* ad legem *P* 2 uerba *P* — miciores *M* mitiores *P* 3 approbare *P* 4 regem. Multa potes iam dementiae *P* 5 Mallius *M P* 6 in *altero loco om P* 7 facturos *P* 10 non m'elius ē sit ad *M m. pr.* — *etiam nunc: *sed u. p.* 314, 29. 12 inquit *P* 14 uirum *P*: *u. p.* 315, 22. 18 ducebat *M m.* 2 21 ignoscant *P* 24 tolli arenti parentibus *M m. pr.* 26 humarum *M m. pr.*

adsignatur. Intuemini illi erutos oculos, illi fractos pedes.
Quid exhorrescitis? sic iste miseretur. Nouum monstrum:
integer alitur, debiles alunt. Perissent, inquid. ita non in-
felicius supersunt? Perissent, inquid. interroga patres utrum
maluerint. Quanti ex his uiri fortes, quanti tyrannicidae, (3)
quanti futuri sacerdotes? nec incredibilia loquor: ex hac
fortuna [origo] Romanae gentis apparuit. Plus acceptum
crudelitati quam expensum misericordiae refert. Expositos
aluerunt etiam ferae, satis futurae mites, si praeterissent.
Quorum cum ubique audiantur preces, in sua tantum causa
cessant. Abscissa est illi lingua et est rogandi genus rogare
non posse. Miseremini omnium, iudices, quorum singulo- (4)
rum misereri soletis. Istis nos uindictam negaturos putas
quibus ne id quidem negauimus quod tibi daturi erant?
Res indignissima: cum tam crudelis sit, misericordia publica
uiuit. Exsurgite, miseri, et hodie primum uobis rogate.
Tibi, inquid, cotidiana captura non constat; apparet te (5)
nondum satis miserum uideri. Occurrunt nuptiis dira
omina, fatis publicis auspicia feralia et diebus in hilaritatem
dicatis semianimes isti greges oberrant. Alunt istum qui se
alere non possunt. Non est qui rogare nesciat; solet etiam
docere. Non habes tot membra quod debes. Ergo tu, cum (6)
de misericordia publica cogitares, tam crudelis esse potui-
sti? Miseros qui sic rogant, miseriores qui sic rogantur!
Omnes omnibus stipem conferunt dum unusquisque timet
ne filio neget. Effecisti ut maius esset malum educari quam
exponi. Timebantur ferae atque serpentes et inimicus tene-
ris artubus rigor, inopia quoque; inter expositorum pericula
non numerabamus educatorem.

1 assignatur *P* — erūptos *P* — *fuit* ecfractos *in M sed* ec *erasum*. 2 exorrescitis *M P* 3 inquit *P* 4 inquit *P qui post hoc iterum addit:* ita non infelicius supersunt? 7 origo *om. M P*: *habet T* — gentis *om. P* 11 cassant *P* 13 miserere *M m. pr.* 14 nec *P* 15 crudeliter sit *P* 17 inquit *P* — natura *P* 18 mundum *P* 19 satis *P: fort. scr.* sacris *ut est p.* 319, 2. — hillaritatem *M* 22 dicere *P* — quot *M m.* 2. *P* 23 *fuit* cogitaris *in M sed corr. m. pr.* 26 Efficisti ut mortuis *P* 28 artibus *P*: *cf. p.* 324, 13 *et Lachmannus ad Lucret. p.* 334. 29 educationem *P*

(7) Pars altera. Debilitasti, inquid. plus illis patres nocuerunt. Quid uidetur lanista qui iuuenes cogit ad gladium et tamen non accusatur laesae reipublicae? quid leno qui stuprum pati cogit inuitas nec rempublicam laedit? Ego reum non laudari desidero, sed absolui: noceat hoc illi cum honores petet. potest enim aliquis et non esse homo honestus
(8) et esse innocens reus. Vt illis multum ablatum sit, uita reddita est. Reipublicae laesae non potest agi eorum nomine qui sunt extra rempublicam. Egens homo et qui ne me quidem alere, nedum alios possem, sustuli relictos quibus non iniuria fieret, si aliquid detraheretur, sed beneficio cederet, si uita seruaretur. Faciant inuidiam, dicant illos per me tam misere uiuere, dum fateantur per me uiuere. Vnius miseri-
(9) cordia uiuunt, omnium aluntur. Mirum est uacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mendicos agat. Ciuitatis istius principes diuitias suas exercent contra naturam: excisorum greges habent; exoletos suos, ut ad longiorem patientiam inpudicitiae idonei sint, amputant et quia ipsos pudet uiros esse, id agunt ut quam pauci uiri sint. His nemo succurrit delicatis et formosis debilibus.
(10) Curatis quis ex solitudine infantes auferat perituros nisi auferantur; non curatis quod solitudines suas isti beati ingenuorum ergastulis excolunt et miserrimorum iuuenum simplicitate decepta speciosissimum quemque ac maxime idoneum castris in ludum detrudunt.

1 inquit *P* 4 inuitus *M* — lędit *M* laesit *P* — *Ergo *MP* 7 ablata *P* 8 laesam *M m. pr.* 9 nec *M m.* 2. *om. P* 11 detraherentur *P* — si beneficio *M in quo uerba* si beneficio cederet si uita seruaretur *scripta sunt a m. pr. in margine.* 12 si uirga *P* — per me tam mise (*m.* 2 *add.* re) *M* per metām iam misere *P* 14 maluntur *M* — est *om. P* 16 Ciuitatis istis istius *M m. pr.* — diuicias *M* 17 gregem *P* 18 pacientiam *M* — impudicitiae *P* — sunt *P* 21 quoque *P* — exolitudine *M* — aut ferat perituras *P* 22 sollicitudines *M* — ingeniorum *P*

[CONTROVERSIA V.]

PARRHASIVS ET PROMETHEVS.

Reipublicae laesae sit actio. Parrhasius pictor Atheniensis, cum Philippus captiuos Olynthios uenderet, emit unum senem; Athenas perduxit, deinde torsit; ad exemplar torti Promethea pinxit. Olynthius in tormentis periit. ille in templo Mineruae tabulam posuit. accusatur laesae reipublicae.

Senex abstractus a liberis super exustae patriae cinerem (1) stetit: ad figurandum Promethea satis tristis est. Nemo ut naufragum pingeret, mersit hominem. Vltima Olynthii deprecatio fuit: redde me Philippo. Seruus, inquid, meus fuit. putes Philippum loqui. Aedem Mineruae sic fugimus tamquam castra Macedonum. Parum, inquid, tristis est. Aliquis Olynthius parum tristis est? Vis, Parrhasi, tristem uidere? duc illum ad Olynthum iacentem. scis certe quam tristem emeris. Olynthiis urbem aperuimus, templa praeclusimus. (2) Nemo Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones emissent. 'Torqueatur'. hoc nec sub Philippo. 'moriatur'. hoc nec sub Ioue. Sic iste hospitalis Olynthio fuit. Hoc Promethea est facere, non pingere. Emi, inquid. immo si Atheniensis es, redemisti. In isto templo [pro] Olynthiis uota suscepimus. Ille carnifex Graeciae istum tamen non amplius quam uendidit. Senex longa miseriarum tabe confectus (3) et tam tristis quam si iam tortus esset. Quemcunque praeco flentem uiderat agnoscebat emtorem. Vereor ne quis

2 PARRAS *M* 3 Parrasius *M ubique.* 4 Phylippus *M* 5 expla *M m. pr.* 9 abstraca liberis *M P* — crimem *P* 10 promittit *P* 11 naufragium *P* — Olymthii *M* 12 filippo *M* — inquit *P* 14 castram macedonem *M m. pr.* — inquit *P* 15 Olymthius *M* — est tristis *P* 16 olymtum *M* Olynthium *P* 17 Olymthiis *M* 18 Olimtius *M* — Macedonos *P* 19 phylippo *M* 20 Sciste *M P corr. T* 21 inquit *P* 22 Athenienses *M m. pr.* — pro *om M P* 24 longua *P* 25 iam tristis esset *P* — Quaecunque *M*

cum audierit Olynthii uerbera, tormenta, ignes, queri me
de Philippo putet. Si isti creditis, iratum Iouem imitatus est,
si nobis, iratum uicit Philippum. Tantum patiendum est
(4) pingente Parrhasio quantum irato Ioue. Miserrime senex,
aliquis fortassis ex seruis tuis felicius seruit. Si ad succur-
rendum profectus es, queror quod unum emisti, si ad tor-
quendum, queror quod ullum. Statuitur ex altera parte Par-
rhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus: dubius
(5) est inter ista Parrhasius studiosius pingat an saeuiat. Pro-
ducitur respiciens patriam senex; placuit Parrhasio uultus
infelix. Olynthius aliquid habuit Promethei simile etiam
ante tormenta. Ignis, tormenta, ferrum: officina haec picto-
ris an Philippi est?

(6) Pars altera. Numquam unius malo publica fama cor-
rumpitur. solidior est opinio Atheniensium quam ut labe-
factari tormentis captiui possit. Laesisti, inquid, rempubli-
cam, quod hanc picturam in templo posuisti. laedunt rem-
(7) publicam qui aliquid illi auferunt, non qui adiciunt. Pecca-
uerunt ergo recipiendo tabulam etiam sacerdotes. Cur tamen
eam non reciperent? deorum crimina in templis picta sunt.
Multum semper artibus licuit: medici ut uim ignotam morbi
cognoscerent, uiscera hominum resciderunt.

1 uerba *P* 2 de *om.* *P* — filippo *M* 3 irati *P* — filippum *M*
7 nullum *P* — Statuit rex *M P* 8 dubium *P* 9 studiosus *P*
11 infelis *P* 13 filippi *M* 16 inquit *P* 19*sq.* *Cur tamen cur non *M*
Cur tū cur non *P* 21 ignota *P* 22 rescidunt *P*

[CONTROVERSIA VI.]

FVR ACCVSATOR PRODITIONIS.

Iniuriarum sit actio. Fur contione prohibeatur. Quidam cum diuitem proditionis accusasset, noctu parietem eius perfodit et scrinium in quo missae erant ab hostibus litterae sustulit. damnatus est diues. cum contionari uellet accusator, a magistratu prohibitus agit iniuriarum.

Id solum sustuli quod fur reliquisset. nihil magis fur (1) timui quam ne dominus furtum nollet agnoscere. Ruentem ciuitatis statum unius parietis ruina suspendit. Profiteor indicium: furti mei ciuitas conscia est. Furtum est quod timet dominus agnoscere? quod qui perdidit supplicium tulit, praemium qui subripuit? Cui magis permisisses loqui, si eodem tempore et fur uenisset et dominus? Mille nauium (2) duces furto Troiam cepistis. si bene furto euertuntur urbes, quanto melius liberantur? In forum ueni, narraui nocturnam expeditionem meam. conuenerant omnes tamquam ad contionem. Cur me submoues ante accusationem, cum nec proditores inauditi pereant? O furtum in contione narran- (3) dum! proditoris uigilantissimum pectus et in exitia semper nostra sollicitum publica fata sopierant; ita etiam ministros eius alligauerat somnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi uidebar hostium muros. Furtum uocas quo nihil melius anno tuo factum est? Nemo fur rempublicam cogitat. nihil non licet pro republica facere.

Pars altera. Quale illud, di, spectaculum fuit! conpo- (4) suerat inter se fortuna reipublicae furem et proditorem. Vt uidit inutile furtum suum, prodidit, ut uobis uenderet

3 concione *P* 4 prodicionis *M* 5 ostibus *M* 6 litterę *M* literae *P* — concionari *M P* 7 accusatur *M m. 2. P* 8 nichil *P* — furtum quam *M m. 2. P* 13 surripuit *P* 18 concionem *M P* — submouēs *P* 19 concione *P* 23 uidebatur *M P* — hostis *M m. 2. P* 24 furem *P* 26 illud despectaculum *M m. 2. P* — composuerat *P* 27 et *om. P* 28 inutille *M m. pr.* — nobis *P*

quod nulli poterat, tam callidus fur, ut etiam proditori posset inponere. Consilium uideri uolt infelicitatem furti sui. Lex quae nocturnum furem occidi quoquo modo iubet, non de damnato tantum, sed de fure loquitur; odit hoc uitium (5) nec immerito: non multum abest a proditore. Sustulit non quod elegit, sed quod illi fatum publicae felicitatis obiecit. uno tempore et proditorem nobis ostendit et furem qui diuitem conpilare quam damnare mallet. Effregit domum suspensa manu; elusit illum. non tunc primum fecit; set sustulit non quod uoluit, sed quod potuit. Bono exemplo damnatus est proditor, malo inuentus.

1 fur fuit ut *P* 2 imponere *P* — uult *M m.* 2. *P* 4 oc *M m. pr.* 6 factum *M m. pr.* 8 compilare *P* 9 fecisset *M m. pr.*; *P* 11 EXPLICIT LIBER X *M.*

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Haec quae et a typographo errata et a me praeteruisa sunt lectores ut corrigant rogatos esse uelim:

Secundum ea quae in praefatione (*not.* 1) *exposui ubique in nomine auctoris delendum est praenomen* Marcus. *P.* 28, *nota ad l.* 22 *scr.* archetypo *p.* 74, 13 *scr.* ROMANIVS: *quamquam utrumque nomen, et* Romanus *et* Romanius, *recte se habet, Hisponi tamen* Romanio *nomen fuisse codicum auctoritas nobis persuadet. p.* 85, 23 *pro eo quod est* bonis *scr.* nouis *cum Gronouio* (*not. in Sen. p.* 420). *p.* 96, 8 *scr.* ROMANIVS *p.* 99, 20*sq. scr.:* Nega tuam esse epistolam; et habes argumentum: dic: ego rogare [etiam pro] adultero soleo: *cf. p.* 346, 18*sq. p.* 102, 25 *scr.* ROMANIVS *p.* 109, 12 *scr.* interest! *p.* 126, 26 *scr.* alicuius (*siue* aliquoius) sententiae: *quae in nota ad h. l. scripsi immemor loci Horatiani serm.* II, 6, 100, *delenda sunt. p.* 132, 23 *scr.* SPIRIDION: *cf. p.* 335, 5 *et Quint. inst. orat.* VI, 1, 41. *p.* 150 *nota ad l.* 5 *scr.* contr. II, 4, 1. *p.* 161, 24 *scr.* post Oscum (*cf. p.* 294, 25) *et in nota ad h. l. scr.:* *posmos [postnos *A*] cum Apollodorum *p.* 166, 2 *scr.* *ξίφος* *p.* 171, 20 *scr.* SPIRIDION *p.* 184, 30 *scr.* parricidae *p.* 191, *nota ad l.* 19 *scr.* bonorum*: p.* 209, 29*sq. scr.:* an quotiens duobus communio esset, potestas eius *etc.: cf. p.* 415, 20. *p.* 234, 20 *mutandum non erat quod est in codice* diconti *et l.* 25 alteri: *cf. p.* 420, 16*sqq.* *p.* 251, 20 *scr.* [negarit]: *cf. p.* 434, 14. *p.* 259, 22 *pro eo quod est* circuitus *fort. scr.* numerus: *cf. nota ad p.* 436, 6. *p.* 282, 3 *scr.* [alteram]: *cf. p.* 442, 4. *p.* 284, 32 *dele id quod est* [in]: *cf. p.* 443, 8. *p.* 305, 5 *dele id quod est* [pro]*: cf. p.* 427, 21; 446, 6. *p.* 324, 16 *scr.* *προσαγάγῃ* *p.* 334, 20 *scr.* *δεῖ τοὺς ἐκπορευομένους τοῦ ναοῦ ἀφαγνίσασθαι.* *p.* 336, 2 *scr.* contione *et l.* 5 contionari.

INDEX NOMINVM.

(*Litteris maiusculis indicata sunt nomina rhetorum quorum a Seneca referuntur sententiae. Idem nomen ubi saepe repetitur in eadem pagina, ea tantum linea in qua primum inuenitur, indicata est additis litteris 'sqq.'.*)